

DÜNYA ƏDƏBİYYATI
ANTOLOGİYALARI

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İlham Əliyevin
**“Dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin
əsərlərinin Azərbaycan dilində nəşr edilməsi
haqqında”** 2007-ci il 24 avqust tarixli
sərəncamı ilə nəşr olunur.

“Şərq–Qərb”
Bakı – 2009

İNGİLİS

ƏDƏBİYYATI ANTOLOGİYASI

DÜNYA ƏDƏBİYYATI
ANTOLOGİYALARI

“Şərq–Qərb”

Bakı – 2009

TRADITIONAL FAIRY-TALES
FOLK SONGS
English Folk Songs
Scottish Folk Songs
Irish Folk Songs
Welsh Folk Songs

ANTHOLOGY OF ENGLISH LITERATURE

SIR WALTER RALEIGH
WILLIAM SHAKESPEARE
DANIEL DEFOE
JONATHAN SWIFT
JOHN GAY
WILLIAM BLAKE
ROBERT BURNS
WALTER SCOTT
THOMAS MOORE
GEORGE GORDON BYRON – LORD BYRON
PERCY BYSSHE SHELLEY
ELIZABETH BARRETT BROWNING
CHARLES DICKENS
EMILY JANE BRONTE
DOM MORAES
JAMES THOMSON
JOHN KEATS
ARTHUR HUGH CLOUGH
LEWIS CARROLL
JAMES GREENWOOD
ABRAHAM «BRAM» STOKER
ROBERT LOUIS STEVENSON
OSCAR WILDE
BERNARD SHAW
SIR ARTHUR IGNATIUS CONAN DOYLE
JAMES MATTHEW BARRIE
JOSEPH RUDYARD KIPLING
HERBERT WELLS
WILLIAM SOMERSET MAUGHAM
ELEANOR FARJEON
DAME AGATHA MARY CLARISSA CHRISTIE
ROBERT GRAVES
ARCHIBALD JOSEPH CRONIN
PAMELA LYNDON TRAVERS
JAMES ALDRIDGE
HAROLD PINTER
JOHN SOMMERFIELD

İNGİLİS XALQ NAĞİLLARI
XALQ MAHNILARI
İngilis xalq mahnıları
Şotland xalq mahnıları
İrland xalq mahnıları
Uels xalq mahnısı

İNGİLİS ƏDƏBİYYATI ANTOLOGİYASI

VALTER RILAYD
UİLYAM ŞEKSPİR
DANİEL DEFO
CONATAN SVİFT
CON QEY
UİLYAM BLEYK
ROBERT BÖRNS
VALTER SKOTT
TOMAS MUR
CORC QORDON BAYRON
PERSİ BİŞİ ŞELLİ
ELİZABET BERRET BRAUNİNG
ÇARLZ DİKKENS
EMİLİ BRONTE
DOM MORAES
CEYMS TOMSON
CON GİTS
ARTUR HYUS KLAF
LUİS KEROLL
CEYMS QRİNVUD
BREM STOKER
ROBERT LUİS STİVENSON
OSKAR UAYLD
BERNARD ŞOU
ARTUR KONAN DOYL
CEYMS METYU BARRİ
COZEF REDYARD KİPLİNG
HERBERT UELLS
SOMERSET MOEM
ELİNOR FARCON
AQATA KRİSTİ
ROBERT QREYVZ
ARÇİBALD KRONİN
PAMELA LİNDA TREVERS
CEYMS OLDRİC
HAROLD PİNTER
CON SOMMERFİLD

ISBN 978-9952-34-231-4

Tərtib edəni və
ön sözün müəllifi: Zeydulla Ağayev

Redaktor: Etimad Muradov

Korrektor: Lətafət Səmədova

Bədii tərtibat və
dizaynın müəllifi: Tərən Qorçu

Kompüter düzümü: Hikmət Aydınəğlu
Mehman Musabəyli

İngilis ədəbiyyatı antologiyası. – Bakı: “Şərq-Qərb”, 2009, 704 səh.

Bu kitaba XVI-XIX əsrlər ingilis ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən Uilyam Şekspir, Daniel Defo, Conatan Svift, Robert Börnss, Valter Skott, Corc Qordon Bayron, Persi Bişi Şelli, Çarlz Dikkens, Luis Keroll, Brem Stoker, Robert Luis Stivenson və başqalarının əsərləri daxil edilmişdir.

Mətn: Bakı Slavyan Universiteti, “Kitab aləmi” NPM, 2009

Bədii tərtibat, səhifələnmə: “Tutu” nəşriyyatı, 2009

© “Şərq-Qərb” ASC, 2009

Memoria de scō vpofozo. añt

sancte vpofo
re martir
ihesu vpuisti
qui pro eius
nomine pe
na pertulisti opem confer mi
seris atq; mundo tristi. qui
celestis glorie regna meruisti
vpofozi sancti speciem quicu
q; tuetur illo nempe die nul
lo sanguore grauetur. confer
solamen et mentis tolle gra
uamen. Judicis examen fac
mte sis omnibus. **Or** Ora
pro nobis beate martir vpo

A Psalm
of
David
xxiii The
Lord is my
shepherd; I
shau not
want

He maketh me to lie
down in green pastures: he
leadeth me beside the still
waters: **H**e restoreth
my soul: he leadeth me

in the paths of right-
eousness for his name's sake
Yea, though I walk through
the valley of the shadow
of death, I will, fear no

evil:
for thou
art with me;
thy rod and thy
staff they com-
port me. **T**hou
preparast a
table before
me in the pre-
sence of mine
enemies: thou
anointest my
head with oil,
my cup runneth
over. **S**urely
goodness and
mercy will fol-
low me all the
days of my life
and I will dwell
in the house of
the
Lord
forever.

DUMANLI ALBİONUN

SÖZ ÇƏLƏNGİ

Mübaligəsiz demək olar ki, ingilis ədəbiyyatı dünyanın bədii söz xəzinəsinə zəngin töhfələr vermişdir. Azərbaycan oxucusuna təqdim olunan bu antologiya əslində, həmin həqiqətin faktiki təsdiqi hesab oluna bilər. Bu ədəbiyyat Cefri Çoser, Uilyam Şekspir, Daniel Defo, Conatan Svift, Corc Qordon Bayron, Valter Skott, Çarlz Dikkens, Con Qolsuorsi, Bernard Şou, Somersət Moem, Ceyms Oldric, Con Faulz və Harold Pinter... kimi onlarca şair, nasir və dramaturqu dünya oxucusuna bəxş etmişdir.

Dünya oxucusu Böyük Britaniya adalarında yaşayanların tarixi, adət və ənənəsi, xarakterik xüsusiyyətləri, ailə və cəmiyyətləri haqqında geniş tanışlığa məhz bədii ədəbiyyat vasitəsilə nail olmuşlar.

Məlum olduğu kimi, bu gün dünyanın ən aparıcı dili statusunu qazanmış ingilis dilinin bədii dil kimi cəmi altı əsrlik tarixi vardır. XIV əsrdə Böyük Britaniyada rəsmi dövlət dili kimi fransız, elm, din və təhsil dili kimi latın dili işlənir, sayı yüzdən artıq olan yerli tayfalar isə öz dialektlərində danışır dılar. Yalnız həmin əsrin ən böyük söz sərkərdəsi olan Cefri Çoserin italyan və fransız dillərindən London dialektinə tərcümələr etməsi (paytaxtın dialekti daha populyar olduğundan hamı tərəfindən başa düşülürdü), bir qədər sonra isə öz əsərlərini həmin dialektdə qələmə alması tədricən bu dialektin müstəqil dövlət dilinə çevrilməsi ilə nəticələndi. XVII əsrin axırlarında yaşamış məşhur ingilis tənqidçisi və şairi Con Drayden nahaq yerə deməmişdir ki, Cefri Çoser ingilis dilinin banisidir.

İngilis poeziyasında realizmin banisi olan Cefri Çoser həm də dünya şeirinin ənənələrini Dumanlı Albiona gətirən ilk şair

olmuşdur. Çoserə qədər Böyük Britaniyada yazılan poetik əsərlərdə ritm yalnız alliterasiya (bizim yanılmaclarda olduğu kimi, sətirdə vurğulu bir səsin ritmik təkrarı) vasitəsilə yaradılırdı.

Beləliklə, bu ədəbi dili inkişaf etdirən onlarca, yüzlərcə ədəbi düha məhz son altı əsrin nümayəndələridir; başqa sözlə desək, ingilis ədəbiyyatı Avropa qitəsində ən gənc ədəbiyyatdır.

Düzdür, XIV əsrdən qabaq Böyük Britaniyada “Orta əsrlər ədəbiyyatı” adlandırılan ədəbiyyat da (eramızın V-XIII əsrləri) yaranmış, lakin o ədəbiyyat tarixə Anqlo-sakson və Anqlo-norman ədəbiyyatı kimi daxil olmuşdur. Həmin dövr adalarda yaşayan xalqların və tayfaların (şotland, irland, kelt, saks, anql və s.) şifahi ədəbiyyat nümunələrinin meydana gəlməsi ilə xarakterizə olunur. Anqlo-saksonların qəhrəmanlıq dastanı olan irihəcmli “Beavulf” eposu da o dövrdə yaranmışdır (əsərin VIII və ya X əsrlərdə yazılması hələ də ədəbiyyatşünasların mübahisə obyektidir).

Qeyd etdiyimiz kimi, ingilis ədəbiyyatı Avropada ən gənc olmasına baxmayaraq, müasir dünyamızın ən aparıcı ədəbiyyatlarından birinə çevrilmişdir. Görəsən, az müddətdə qazanılmış bu keyfiyyət göstəricisi haradan qaynaqlanır?

Birincisi, ingilis ədəbləri tərəddüd etmədən dünya ədəbiyyatının, xüsusilə qədim latın, yunan və Roma söz xəzinələrinin məşhur mənbələrindən bəhrələnməyə başlamışlar. Yəni, bir sıra qələm sahibləri mövzu axtarmaq üçün vaxt itirməmiş, hazır mövzulara bu və ya digər cür müdaxilə edərək öz əsərlərini yaratmışlar. Məsələn, Cefri Çoser öz şah əsəri olan “Kəntərberi nağılları”nı XIV əsrin məşhur italyan yazıçısı Covanni Bokkaççionun “Dekameron” əsərinin birbaşa təsiri altında qələmə almışdır (əvvəlcə Çoser həmin əsəri London dialektinə tərcümə etmişdi). Və ya, Qərb İntibahının ən parlaq ədəbi siması olan U.Şekspir müəllifi olduğu otuz yeddi pyesinin heç birində ədəbiyyata yeni mövzu gətirməmişdir – o, oxucu-tamaşaçıya yaxşı məlum olan mövzulara müraciət etmiş, yeni dialoqlar, monoloqlar qurmuş, əsərlərinə daha çox fəlsəfi-mənəvi dərinlik gətirməyə çalışmışdır.

Full wise is he that can himself knowe - GEOFFREY CHAUCER, 1343-1400

Who knows others is learned; he who knows himself is wise. - LAO TSE, 6th c. B.C.

use he hears a different drummer. Let him step to the music which he hears, however measured or

ES NOT KEEP PACE WITH HIS COMPANIONS, PERHAPS IT IS BECAU

TO THE MUSIC WHICH HE HEARS, HOWEVER MEASURED OR

This above all:
to thine own
self be true,
and it must
follow, as the night the
day, that thou canst not
then be false to any man.

WILLIAM SHAKESPEARE 1564-1616

own life, forever lives a slave to others. - EPIGRAM LESSING, 1779

his tissue of life to be, we weave with colors all our own.

own life, forever lives a slave to others. - EPIGRAM LESSING, 1779

John Greenleaf Wittier, 1842 - he who cannot resolve to live his

The wisest men follow their own direction. - EURIPIDES, CIRCA 414 B.C.

Hic scripta sunt tota passio Christi a quatuor
 euangelistis forinsecam edita a quodam fratre heremico

ordinis sancti Augustini nomine et
 cognomine Michael de Massa in
 regni pars amate scribitur. ysaie. 33.
 capitulo. In sacra scriptura ueniunt

İkincisi, ədəbiyyatın pərvəriş tapması İngiltərədəki siyasi-ictimai mühitlə birbaşa əlaqəli olmuşdur. İngilis mədəniyyətinin tarixində İntibahın ikinci mərhələsi adlanan dövrə (XVI əsrin ikinci yarısı) həm də “Yelizaveta dövrü” və ya “Yelizaveta dramı dövrü” də deyirlər. İş burasındadır ki, siyasi məsələlərdə və saray çəkişmələrində nə qədər qəddar olsa da, kraliça I Yelizaveta elmin, mədəniyyətin, xüsusilə, ədəbiyyatın çiçəklənməsində bir o qədər tərəqqipərvər və qurucu idi. Con Lili, Edmund Spenser, Robert Qrin, Kristofer Marlo və Uilyam Şekspir kimi dühalar məhz bu dövrün yetirmələridir. Onların hər bir əsəri kraliça tərəfindən yüksək qiymətləndirilir, yüksək qonorar verilən müəlliflər bir qayda olaraq saray məclislərinə dəvət edilirdi. Müqayisə üçün deyək ki, çox da uzaqda olmayan İtaliyada isə hər hansı bir elmi kəşfə və ya cəsarətli əsərə görə inkvizisiya məhkəmələri yaradıcı insanları diri-diri oda atırdı.

Qeyd etmək lazımdır ki, bəzi lokal ziddiyyətlər kənara qoyularsa, ingilis ədəbiyyatının sonrakı inkişafı I Yelizaveta dövründən aldığı pozitiv impuls əsasında getmişdir. Yəni, gözəl ənənə yaranmışdı, yalnız o ənənəni davam etdirmək qalırdı.

Üçüncüsü və bəlkə də ən başlıcası isə, xalqın yetişdirdiyi və dünya mədəniyyətinə bəxş etdiyi fenomenal istedadla malik yaradıcı şəxsiyyətlərdir!

Azərbaycan oxucusuna təqdim olunan bu topluda həmin ustad şairlərin, nasirlərin və dramaturqların əsərlərindən verilmiş nümunələrlə yanaşı, adları o qədər də məşhur olmayan qələm sahibləri də bizimlə görüşə gəlir. Bu da təbiidir; axı, hər hansı bir ədəbiyyat təkcə zirvələrdən ibarət deyildir. Ümumi ədəbi mənzərəni isə bir qədər başqa ampluada olan şair və yazıçılar tamamlayr.

İngilis ədəbiyyatı həm də ədəbi metodların və janrların müxtəlifliyi ilə həmişə öndə getməyə çalışmışdır. Məsələn, faciə janrı öz tarixini antik yunan ədəbiyyatından başlasa da, bu janrın sənət səviyyəsində yenidən təsdiqi məhz Kristofer Marlo və Uilyam Şekspirə bağlıdır.

XVI əsrdə U.Şekspir, XVIII əsrdə Riçard Şeridan, XIX-XX əsrlərdə Bernard Şou komediya janrına yeni nəfəs vermişlər.

Dünya poeziyasında romantik vüsətin ən parlaq simalarından biri C.Q.Bayrondur. Ümumiyyətlə, romantizm dövrünün ingilis poeziyası oxuculara U.Bleyk, R.Börns, U.Vödzvort, R.Sauzi, P.B.Şelli kimi bənzərsiz şairlər silsiləsi bəxş etmişdir. Bu kitabda erkən romantizm dövrünün nümayəndəsi Uilyam Bleyk, incə hisslərin tərənnümçüsü olan şotland şairi Robert Börns və poeziyasında inqilabi idealları vəsf edən Persi Bişi Şelli Azərbaycan oxucusu ilə görüşə gəlir.

Tarixi roman janrında Valter Skott dünya ədəbiyyatında ən aparıcı simalardan hesab olunur. Ədəbiyyatşünaslar həyatın dərin qatlarına güclü müdaxilələr edən silsilə sosial romanlar müəllifi Çarlz Dikkensi isə, nahaq yerə “ağır artilleriya ustası” adlandırmırlar.

XIX əsrin qırxıncı illərində ABŞ şairi və nasiri Edqar Allan Po tərəfindən əsas qoyulmuş elmi fantastika və detektiv janrları da həmin əsrin son rübündə məhz ingilis qələm sahibləri tərəfindən inkişaf etdirilərək müstəqillik vəsiqəsi qazanmışdır. Elmi fantastika janrında Herbert Uellsin, detektiv janrında isə əvvəlcə Artur Konan Doylun, sonralar isə Aqata Kristinin xidmətləri danılmazdır. XIX əsrin sonlarında meydana çıxmış simvolizm ədəbi metodunda isə ən öncül yerlərdən birini Oskar Uayld tutur.

Dünya ədəbiyyatında modernist cərəyanın ilk addımları da məhz ingilis ədəbiyyatında atılmışdır. Keçən əsrin onuncu illərinin axırlarında Ceyms Coys özünəməxsus üslubla ədəbiyyata yeni standartlar gətirdi. Zaman və məkan, habelə kompozisiya vəhdətinə malik olmayan yeni üslublu bu əsərlər daha çox “şüur axını” epitetini qazandı.

Antimüstəmləkəçilik mövqeyi keçən əsrin ingilis ədəbiyyatı üçün aparıcı mövzulardan birinə çevrilmişdir. Bu istiqamətdə qələm çalan onlarca müəllif arasında Azərbaycan oxucusuna ən doğma sayıla bilən yazıçı isə Ceyms Oldricdir. Bu ingilis nasirinin bütün roman, povest və hekayələrindəki hadisələrin məkanı Asiya və Afrika ölkələri, əksər hallarda isə ərəb dünyasıdır. Bütün bu əsərlərdə C.Oldric imperialist dairələrin həmin ölkələrdə həyata keçirdiyi qəsbkarlıq siyasətinə kəskin etirazını

Lang sonos patnas duntice post aspera gentis
picta sanguis et ..

There bigyneth the knyghtes tale

When as olde stories tellen us
That was a duc of highte the duc
Of attenes he was lord and gouernour
And in his tyme was a conquerour
That getter was they noon enemy the comie
ful many a nese contree hadde he comie

That with his knyghtes and his chivalrie
he conquejed al the regne of ffrenche
That whilom was yndes cartia
And wedded the queene ypolitia
And byghite his soon et hym in his contree
With unchel glorie and greet colerumpree
And eel his faye wyfey Euelie
And thus with victorie and with melodye
lete this noble duc to attenes yde
And al his hoost in armys hym bynde
And etes if it neye to long to heye
I wolde yow haue told fully the manere
how he comie was the regne of ffrenche
By the duc and by his chivalrie
And of the gret bataille for the noues
Betwixen attenes and amazones
And how assages was ypolitia
The faye lady queene of cartia
And of the feste that was at his weddyng
And of the tenyest at his soon comyng
But al that thyng I moot ad now forbere
I haue god boot a layge field to eye
And mayke been the oye in my plough
The remenant of the tale is long ynough
I wol nat letten eel noon of this joute
lit eney felaske telle his tale aboute
And lit ad now et he shal the opey chynne
and they leste I wol tpeyn bigynne

When the duc of whom I make mencion
whan he was come almost yn to the town
In al his wele and in his mooste pree
he was gay as he cast his eye a side
where that they fued in the weye
I compaignye of ladyes there and there

Tallat

erat sacerdos. *h. v. Iste*
confessor. Sobrius t. e.

v. Ora pro nobis. a. Iste
cognouit p. co. o. De
us qui p. lo. t. *Seq. me,*
theodori m. r. s. v. Hic
est uer. *v. Gloria hon. o. o.*

Deus qui nos
beati theodori

martiris tua confelli
one gloriosa catur

das et protegis presta
nobis eius imitacio

ne proficere et oracio
ne fulam. *Per. Post ea*

fit mem. de omibz. la. s. a.
Gaudent malis. *v. Sa.*

tin. o. o. Omnipotens
sempiternus deus. *Erās*

lacio. s. ur. sin. totū de g.
preter. l. l. co. f. v. m. a.

Biturica urbs
primum a

beato urfino qui ab a
postolis epe ordina

est sicut in eius acti
bus loquit. *us uerbu*

salutis accepit at;
ecclesiam biturigen
cum primum m. l. tu

xit et ceteris. *l. co. n. v. m. a.*

Qui migrans
a seculo: ma

po inter reliquas sepul
tas populor: huma

tus est. *l. co. m. j. v. m. a.*

Non enim po
pulus ille in

telligelat sacerdotres
dm ueneran: atq; re

uerantiam debitam
exhibere. *l. co. m. j. v. m. a.*

Cum uide factum
est ut crescente

tertia plantata de super
ueri uinea omnis memo

ria de primo urbis sacr
dote conturbetur et usq;

ad tempus illud quo
probiamus epe urbis

eius subrogatus est nul
lus deo sermo hretur. *l. v. v. m. a.*

Int autē qui
de angustis

nomine de domo de sidra
ti quondam epianus

manus ac pedes contra
xant. ut non alē m. l. i.
degraulis atq; cubitis
sustenentur: si alicubi

şinin çıxmasını yada saldı, uzun gecə səyahəti və yorğunluğunun sevincə yuyulmasını andı. Səfərin yorğunluğu və ağrı-acısı, əzginlik, darıxdırıcı saatlar, hər şey, hər şey xoşbəxtliyin yaxınlaşması anında əriyib gedirdi; açacağı qapını düşünəndə, o qızı görəcəyi otağa ayaq basanda əriyirdi; o qız ki məhəbbəti və səmimiyyəti ilə oğlanın ömrünə zinət vəd edirdi.

Londonun sübh çağı küçələri bir anlığa ağrı-acını və tənhalığı unutturdu. Yadına balaca, hisli bağlardakı ağacların yaşıllığı, Londonun toz və benzin qoxulu, darıxdırıcı havası, tanış evlərin uzun, düz sırası düşdü. Həmin evlərin seyrəkləşdiyi nöqtədə bir bina vardı, bir otaq və açıq qapı vardı – onun fikirlərini uzun zamandan bəri məşğul edən qapı. O, özünü qərribə tərzdə salamat hiss etdi. Acmışdı. Səma alçaq və qorxunc idi, bağlardakı ağaclardan sallanan yaşıllıq onu təəccübləndirirdi. Bu anı ömrüm boyu unutmayaçağam, o, özünə söz verdi.

Həmin may səhərindəki ağacların əlvan surətinin yerini ildırımli səma tutdu və bir anlıq xoşbəxtlik öz yerini yenidən ölüm haqqında düşüncələrə verdi; xəyallar aləmində ikən fırlanan keçmiş, küləyin qabağına qatdığı qar dənəsi kimi ağlının süzgəcindən keçdi.

İyirmi altı yaşındaydı və bu iyirmialtıllik ömrünü xəsisliklə yaşamışdı. İndi onun bircə addımlığında dayanmış ölümü də hələ real hesab etmirdi. Sevincini və kədərini bölüşdürdüyü adamlar uzaq qəsəbə və şəhərlərdə sabahın ümidi ilə yatırdılar, dünyaya göz açdığı evdə indi göz yaşları hazırlanırdı, gələn həftə hüzz yerinə gələnlərin ehsan od-ocağı üçün işləməsi odun sarayda səliqəylə çinlənilib; açarının bir dili cibində olan həmin qapının arxasında arvadı mışıl-mışıl yatır və güman ki, səhər tezdən ərindən məktub alacaqdı; hər şey öz əvvəlki qaydasındadır. “Mən öləndə dünya da mənimlə ölü” – bu, onun daxili inamı idi, indi o, dünyanın görünüşünü izləyir və anlayırdı ki, dünya ölənə oxşamır.

Saatı çıqıldayırdı; başı üstündə ulduzlar fırlanır və kəskin ağırlı sakitlikdə o, ürəyinin zəif döyüntüsünü eşidirdi. Bu döyüntü onun taqətsiz bədəninə ölümə təhvil verməyə hazırlaşan sadıq mühərrikin döyüntüsü idi. Xatirələr yenidən keçmişə baş vurdular: bədəninin gərilməsi ilə boşalması bir oldu; gülüş anı xatırlanan kimi tez də unuduldu, arvadının gözlərindəki təbəssüm bir andaca quruyub qaldı.

İtirilmiş, heç zaman geri qayıtmayacaq, heç vaxt bilinməyəcək qürub çağları, rahatlıq və bolluqda keçən şirin dəqiqələr, gecələr səslənən musiqi... zərif sümük örtüklü davamsız beyninə toplaşmış hər şey, hər şey tezliklə sevimli dünyada çürüyüb məhv olacaqdı.

O inildədi, ağrı bədəninə hakim kəsildi, daxilindəki soyuq ilan düyünlənib şişdi.

Təəssüf hissi dəhşətli, qaynar sel kimi yandıra-yandıra onun bədəni çulğadı, itirməyə hazırlaşdığı şirin canı, öteri səadətin əriyən kövrək anları, çata biləcəyi hər şey, gələcəyi, yaşaya bilmədiyi daha qırxillik ömrü dərdə-ələmə çevrilib boğazını tıxadı. Düşünürdü ki, ömrünün son saatlarının üstünə düşən kölgə qorxudan deyil, təəssüfdən, dərddəndir... dərddəndir... Dünya səssizlikdən don geyərək yavaş-yavaş onun sümük əhatəli beynindən çıxırdı. Tanıdığı və sevdiyi adamların surətləri bir-bəbir uzaqlaşır, elə bil kölgəlikdə axıb gedən sular solğun çiçəkləri qoynuna alıb aparırdı; çöhrələri, tanış simaları qaranlıq bir-bəbir udurdu, ancaq hər sifət qaranlığa qovuşmamış gərilirdi, baxışlardan təəssüf oxunurdu.

“Ömrümü başa vurdum, – o düşünürdü, – sanki boş yerə keçirməyə hədsiz vaxtım olub, indi anlayıram ki, bu bir tikə ömrü necə də mənasız keçirmişəm. Keçmişim də gələcəyim kimi təəssüfə layiqdir; xoşbəxtlik anlarının itirilməsi, dostluğun çiçək açması üçün adicə məntiqin gözlənməməsi, müəyyən sözlər, baxışlar, tay-tuşların laq-qırtısına səbəb olan hadisələr: müəyyən yerlər, səslər, iylər... hər şey, hər şey həm darıxdırıcı, həm də yorucu olmuşdu.

İndi itirdiklərinin yasını saxlayanda, öz arvadı, öz evləri, birlikdə yaşayacaqları həyatları, xoşbəxtliyin tən bölünmüş dəqiqələri, əl-ələ verib rahatlığa aparan yolla addımlamalarına ağlayırdı”.

Səhərin açılmasına az qalırdı. Hələ qaranlıq olsa da, şərqdəki ulduzlar seyrəlirdi (Yer kürəsinin Afrikanı örtən kölgəsi yerini gündüz işığına verməyə hazırlaşır, Atlantik okeanı oyanırdı). Üfüqdəki solğun, buz işiltli yaşıl titrəyişlər genişlənir, yayılır, açıq-sarı rəng get-gedə artaraq, tən ortasında hələ görünməyən günəş üçün yer hazırlayırdı.

Dərisi nəşə təzə əlamət sezdi, bu, ağrı deyildi, onun donuq bədəninə qayğıya sığal çəkən istilik axını idi. Ancaq bu axın onun əzablarını lap az müddətə yüngülləşdirdi. Sübh dumanı, bulud-filan yoxdu

ki, yandırıcı günəşin dözülməz istiliyinin qabağına kölgədən sipər çəkəydilər – günəş onun bədənini hirsle döyəcləməyə başladı. O, gözlərini yumdu, ancaq işıq örtülü bəbəklərdən də içəri soxuldu.

Həndəvərdə hərlənən vəhşi heyvanlar saatlarla insanda həyat əlaməti sezmədilər; heç kim deyə bilməzdi ki, onlar təyyarəçinin hələ ölmədiyini hardan bilirlər. Quraqlıq və bürkü birləşərək havanı yandırıcı etmişdi; uzun qollar zorla tərpendi; onlarda həyat əlaməti yox idi; qəddar təbiətləri qırmızı-qəhvəyi gözlərindən bilinən siçovullar bir mil aralıda hücumla müntəzir dayanmışdılar. Siçovullar ömürlərində belə yöndəmsiz düşüb qalmış, çirkli-qanlı pal-paltarı sökülüb dağılmış insana rast gəlməmişdilər.

Çəkdiyi əzablar azmış kimi, üstəlik, həyat əlaməti olmayan səhra milçəklərlə doldu; sanki onlar çıpaq daşlardan, barsız kol-kosdan, ölü və gərəksiz qumun özündən törəyib artırdılar. Onlar bədxahlıqla vızıldaya-vızıldaya, xıncım-xıncım olmuş, ağlasığmaz dərəcədə şişmiş ayağı yavaş-yavaş çürüyən, köməksiz və heysiz bədəni get-gedə hal-dan düşən insanın burnuna, ağzına, gözlərinə oturur, qalxır, təzədən oturur, hər nöqtəyə yüz xortum soxurdular.

Sifətində laxtalanmış qanın rəngi indi tamam qaralmışdı, sınıq ayağı kötük parçasına oxşayırdı, batıq gözlərində isə quru və sarımtıl zolaqlar əmələ gəlmişdi. Bu kökdə onu heç tanrı bəndəsi tanımazdı.

Əzabın ölçüsü yoxdur. Çəkdiklərinin üstünə yeniləri gəldikcə hiss üzvləri də keyləşirdi. Milçəklər, isti, susuzluq və kəskin ağrıların üst-üstə əzablarını yaşamaqsa, ölümə daha yaxın olan insan üçün adi işgəncə idi. Əslində o, sanki kütləşmişdi, beyni gah dayanır, gah da oyanaraq keçmişin zülmətə bükülü səhnələrini xatırlayırdı. Sonra o elə ayıldı, fikri elə aydınlaşdı ki, beyni də bədəninin çəkdiyi əzablara ortaqlı oldu.

Nə üçün, əbəs yerə düşünürdü, nə üçün gərəksiz belə olaydı? Nə üçün mənim başıma belə iş gəlməliydi? Axı mən hələ nə qədər uzun və xoşbəxt ömür sürməliydim. Qırmızısifət, saqqallı və medallı kişinin sözü ilə özümə sənət seçib təyyarəçi oldum. (Təşəbbüs kənaradakı hadisələrin gedişindən gəldi, seçmək isə özümdən.) Hər şey baş verə bilərdi, ancaq bir hadisə digərini doğurdu, qarşıya məqsəd qoyulur və həyata keçirilirdi. Beləliklə, mən uçurdum, müdafiə etmək istədiyim

yaşıl diyarımız uğrundakı döyüşlərdən sağ-salamat çıxırdım. Nəhayət, hadisələr bir-birini dəqiqliklə əvəz etdikdən sonra mən axırda bu səhraya düşdüm. Deyəsən, Cincer Mataysonu da həmin düşmən təyyarəsi vurdu və mənim adım həlak olanların siyahısında onunkundan sonra yazılacaq. Haqqında heç nə bilmədiyim düşmənim isə mənim kimi limanları deyil, səmanı seyr edirmiş, odur ki, məni qabaqcadan görmüşdü. Bütün bunlar sanki uzaq keçmişdə olmuşdu, vaxtında düşməni görməməyim dözülməz səhvə gətirib çıxarmışdı. İndi, budur, milçəklər göz bəbəklərimi didişdirir, qan damarlarımda laxtalanır və anbaan bədənimdəki cüzi ehtiyat qüvvəsi də tükənir, əbədi olaraq susuz qum diyarına gömülürəm.

Günəş zenit nöqtəsini ötüb keçdi, həm qum ləpəsinin kiçik kölgəsi başqa səmtə yönələrək get-gedə uzandı. Nəhayət, təyyarəçinin geniş açılmış əli yavaş-yavaş yumuldu, sonra açıldı. Bir saatacan keçdi, kölgələr azca böyüdü, əl təzədən yumuldu.

Kütləşən şüuru ilə ölüm arasında çoxdandı ki, saatının çaqqılığını eşidirdi. Birdən hiss etdi ki, saat daha işləmir. Bədəmindən qərribə bir titrəyiş keçdi, sanki içərisində küt bıçaq burdular. Bədəni azca gərildi, başı xəfifcə tərpəndi, ağzının kənarındakı qara qan şırımını təzədən açıldı. Sonra tamamilə huşunu itirdi. Bir kölgə onun bədəninə sığal çəkə-çəkə keçdi, sonra ikincisi, daha sonra üçüncüsü keçdi; üç yirtici quş günəşlə təyyarəçinin arasında dövrə vururdu.

Nə qədər vaxt keçdiyi bilinmədi, təyyarəçinin taxtaya dönmüş göz qapaqları geniş açıldı və anladı ki, bir azdan axşam düşəcək. Nə isə yeni idi. O, özünü qeyri-adi dərəcədə yüngül və salamat hiss edirdi; ağrılar haradansa lap uzaqlardan gəlirdi; daxilindəki dözülməz düyünlər indi yorğunluqdan doğan zəiflik təsiri bağışlayırdı. Gözləri öntündən axıb keçən rəngli işıqlar yavaş-yavaş tərpənən qılgıncımlar yığına bənzəyirdi. Daha axırım çatıb, o düşündü, beyni qeyri-adi bir aydınlıqla işləyirdi. O, əzablı-ağrılı peşmançılığını və nahaq yerə güdaza getməsinə, öz-öztünü mühakimə etməsinə xatırladı, elə bil bütün bunlardan sonra qərinələr ötmüşdü. "Hamı ölüb getməlidir", – o düşünürdü və onu da anlayırdı ki, belə düşünməklə heç də böyük və lazımlı kəşf etmir. Rəngli qılgıncımlar qeyri-adi atəşfəşanlıq saçaraq gözəgörünməz ox ətrafında, səmanın maviliyi fonunda hərlənməyə başladılar.

Hə, öz-özünə deyirdi, bu hadisə gec-tez hamının başına gəlir, ya dəhşətlə qarşılır, ya təəccüblə, ancaq gəlir. Bunu düşündürdü, lakin havayı yerə ölüb getməsi onu qovururdu. Axı o, ölümü üçün peşmançılıq keçirmirdi, əldən buraxdığı xoşbəxtliyi və xoş güzəranı düşündürdü. Düşündüyümdən xeyli qabaq ölürəm, ölürəm, həm də təkcə mən ölmürəm. İndi mən tək deyiləm, bu dəqiqə canını tapşıran təkcə mən deyiləm, biz ölürik – isti qum üstündə, donmuş torpaqda, qazamat divarları dibindəki qanlı kollar yanında, dağıdılmış binaların xarabaları altında, diri-diri yandırılaraq, acından, boğularaq, soyuqda, yağış altında, palçıqda, zülmət içində, yandırıcı günəş altında ölürik və hamımız da acı təəssüflə peşmançılıq keçiririk ki, bizi evdə gözləyən xoşbəxtliyi və rahatlığı əbədi itiririk.

Üstəlik, biz xəsisik, ömrü boyu yaşamaqdan doymuruq; hətta indi, heç bir ümid yeri olmayanda, son həyat şərtləri də əriyib gedəndən sonra, qana və sümüklərə ölüm sükutu çökərkəndə, ac və ərköyün bağırsaqlar etiraz səslərini ucaldır, ən pisi budur ki, bir azdan onları gözləyən dəhşətli sonluqdan xəbərləri yoxdur.

Günəş səmada lap aşağı enmişdi. Vurulmuş təyyarənin, daşların, kolların və qum ləpələrinin birləşərək dolaşmış düşmüş kölgələri öz işıldayan əsillərindən daha real təsir bağışlayırdı.

Ölməkdə olan adamın başı yanında, üstündə pərakəndə səpələnmiş daşlar və quru səhra zir-zibili yığınları olan qum təpəciyi vardı. “Bu zir-zibilin ömrü də mənimkindən uzundur” – təyyarəçi düşündü. Bu təpəcik onun müşahidə etdiyi son nöqtə idi, onun bütün dünyası idi və qürub çağının qəribə işığında o nə isə nəhəng, lakin ağacları qurumuş parka bənzəyirdi. Bu, onun müşahidə etdiyi son mənzərə idi. Ancaq ürəyi hələ də zəif döyünürdü. O, dərhal ölmədi; söndürülmüş ocağın küllü altında yaşayan köz kimi, onun da bədənində həyatın hansı hərisə hələ də yaşayırdı. Ancaq həşəratlar, çaqqallar və yırtıcı quşlar onun haçan öldüyünü bildilər. Yanmış təyyarənin skeleti yanında sümükləri səliqə ilə təmizlənmiş təyyarəçi skeletinin görünməsi o qədər də çox çəkmədi...

...Ey dumanlı gələcəyin həmin kövrək sümüklərə rast gətirəcəyi ilk adam, onun nə üçün həlak olduğunu yada sal və qarşısında diz çök.

İNGİLİS XALQ NAĞİLLARI
XALQ MAHNILARI
İngilis xalq mahnıları
Şotland xalq mahnıları
İrland xalq mahnıları
Uels xalq mahnısı
VALTER RİLAYD
UİLYAM ŞEKSPİR
DANİEL DEFO
CONATAN SVİFT
CON QEY
UİLYAM BLEYK
ROBERT BÖRNS
VALTER SKOTT
TOMAS MUR
CORC QORDON BAYRON
PERSİ BİŞİ ŞELLİ
ELİZABET BERRET BRAUNİNQ
ÇARLZ DİKKENS
EMİLİ BRONTE
DOM MORAES
CEYMS TOMSON
CON GİTS
ARTUR HYUS KLAF
LUİS KEROLL
CEYMS QRİNVUD
BREM STOKER
ROBERT LUİS STİVENSON
OSKAR UAYLD
BERNARD ŞOU
ARTUR KONAN DOYL
CEYMS METYU BARRİ
COZEF REDYARD KİPLİNQ
HERBERT UELLS
SOMERSET MOEM
ELİNOR FARCON
AQATA KRİSTİ
ROBERT QREYVZ
ARÇİBALD KRONİN
PAMELA LİNDA TREVERS
CEYMS OLDRİC
HAROLD PİNTER
CON SOMMERFİLD

İNGİLİS ƏDƏBİYYATI ANTOLOGİYASI

MÜNDƏRİCAT

MÜNDƏRİCAT

<i>Dumanlı Albionun söz çələngi</i>	9
---	---

İNGİLİS XALQ NAĞILLARI

Müdrük qotamlılar (<i>tərcümə edəni: A.Mahmudov</i>)	23
Arzu üzüyü (<i>tərcümə edənlər: S.İmanova, A.Abbasov</i>)	25
Beş qardaş (<i>tərcümə edənlər: S.İmanova, A.Abbasov</i>)	28

XALQ MAHNILARI

(*tərcümə edəni: Sabir Mustafə*)

İngilis xalq mahnıları

Ah, yox, Con	39
Balaca çoban qız	40
Bəstəboylu bir atım var	41
Bir qarı vardı... ..	41
Gedirsənmi cəbhəyə sən, Bili Boy	42
Kral Artur	43
Qoca kral Keul	44
Mən üç gəmi gördüm	44
Dəymiş albalı	45

Şotland xalq mahnıları

Çarli mənim əzizimdir	46
Mənim yarım	47

İrland xalq mahnıları

Balıqsatan qız	49
Yat balam	50

Uels xalq mahnısı

Ata yurdu	51
-----------------	----

VALTER RİLAYD

Çoban məhəbbətinə cavab (<i>tərcümə edəni: Şəhla Nağıyeva</i>)	52
--	----

UİLYAM ŞEKSPİR

Dünya teatrdir (<i>tərcümə edəni: Sabir Mustafə</i>)	54
Əs, qış küləyi (<i>tərcümə edəni: Sabir Mustafə</i>)	55
Nəğmə (<i>tərcümə edəni: Sabir Mustafə</i>)	56
Səni yay gününə bənzədimmə mən? (<i>tərcümə edəni: Şəhla Nağıyeva</i>)	56
Hamletin monoloqu (<i>tərcümə edəni: Şəhla Nağıyeva</i>)	57
Şiltaq qızın yumşalması (<i>tərcümə edəni: Əli Səbri</i>)	59

DANİEL DEFO

Robinson Kruzo (<i>tərcümə edəni: Əkbər Ağayev</i>)	130
---	-----

CONATAN SVİFT

Qulliverin səyahəti (<i>tərcümə edəni: Mikayıl Rzaquluzadə</i>)	170
---	-----

CON QEY

Çoban iti və canavar (<i>tərcümə edəni: Məmməd Nəbiyev</i>)	178
---	-----

UİLYAM BLEYK

Bir ürəyin nəğmələri (<i>tərcümə edəni: Şahin Xəlilov</i>)	180
Xəstə qızıl gül (<i>tərcümə edəni: Hamlet İsxanlı</i>)	181
“Rossetti əlyazması”ndan (<i>tərcümə edəni: Hamlet İsxanlı</i>)	181
Zəhər ağacı (<i>tərcümə edəni: Şəhla Nağıyeva</i>)	181
İnsan mücərrədliyi (<i>tərcümə edəni: Şəhla Nağıyeva</i>)	182
Məhəbbət sirri (<i>tərcümə edəni: Şəhla Nağıyeva</i>)	183
Körpə kədəri (<i>tərcümə edəni: Şəhla Nağıyeva</i>)	183

ROBERT BÖRNS

(*tərcümə edəni: Sabir Mustafa*)

İnqilab nəğməsi	184
Mənim məhəbbətim	185
Busə	186
Mənim qəlbim dağlardadır	186
Köhnə dostluq	187
Və sairə və ilaxır	188
Findley	190
Yuvasını kotanımla uçurduğum çöl siçanına	191
Con – arpa dəni	193

VALTER SKOTT

Bir saat səninlə (<i>tərcümə edəni: Şəhla Nağıyeva</i>)	196
Kventin Dorvard (<i>tərcümə edəni: Mikayıl Rzaquluzadə</i>)	197

TOMAS MUR

(*tərcümə edəni: Sabir Mustafa*)

Ötən günlər həsrəti	214
Axşam zəngləri	215

CORC QORDON BAYRON

Ayrılanda (<i>tərcümə edəni: Şəhla Nağıyeva</i>)	216
Könlüm qemlidir (<i>tərcümə edəni: Şəhla Nağıyeva</i>)	217
Ludditlərin nəğməsi (<i>tərcümə edəni: Şəhla Nağıyeva</i>)	218
Həcv (<i>tərcümə edəni: Şəhla Nağıyeva</i>)	218
Bir daha gəzmərik biz (<i>tərcümə edəni: Şəhla Nağıyeva</i>)	219
Axşamçağı (<i>tərcümə edəni: Şəhla Nağıyeva</i>)	219
Şilyon məhbusu (<i>tərcümə edəni: Ənvər Rza</i>)	220

PERSİ BİŞİ ŞELLI

Məhəbbət fəlsəfəsi (<i>tərcümə edəni: Şəhla Nağıyeva</i>)	234
Gecən xeyrə qalsın (<i>tərcümə edəni: Şəhla Nağıyeva</i>)	234
İngilislər üçün nəğmə (<i>tərcümə edəni: Sabir Mustafə</i>)	235
Ozimandiyə (<i>tərcümə edəni: Sabir Mustafə</i>)	237
Tənha quş (<i>tərcümə edəni: Sabir Mustafə</i>)	237
Anarxiya maskaradı (<i>tərcümə edəni: Məmməd Aslan</i>)	238

ELİZABET BERRET BRAUNİNG

Əgər mənə sevsən... (<i>tərcümə edəni: Ağasəlim Hacıyev</i>)	255
--	-----

ÇARLZ DİKKENS

Pip (<i>tərcümə edəni: Əsəd Zeynalov</i>)	256
---	-----

EMİLİ BRONTE

Düşüncə (<i>tərcümə edəni: Ağasəlim Hacıyev</i>)	281
--	-----

DOM MORAESBağ (*tərcümə edəni: Ağasəlim Hacıyev*) 282**CEYMS TOMSON**Gəl (*tərcümə edəni: Ağasəlim Hacıyev*) 283**CON GİTS**Əllər (*tərcümə edəni: Ağasəlim Hacıyev*) 284**ARTUR HYUS KLAF**Dünya gözəldi (*tərcümə edəni: Ağasəlim Hacıyev*) 285**LUİS KEROLL***(tərcümə edəni: Aydın İbrahimov)*

Alisa möctizələr ölkəsində 286

CEYMS QRİNVUD*(tərcümə edəni: Nurəddin Babayev)*

Balaca səfil 299

BREM STOKER*(tərcümə edəni: Rafiqə Mirzəyeva)*

Drakula 326

ROBERT LUIS STİVENSON

<i>Zooparka gedirik (tərcümə edəni: Sabir Mustafa)</i>	340
<i>Rekviyem (tərcümə edəni: Ağasəlim Hacıyev)</i>	340
<i>Dəfinələr adası (tərcümə edəni: Ağasəlim Hacıyev)</i>	341

OSKAR UAYLD

<i>Sadiq dost (tərcümə edəni: Elçin Şıxlı)</i>	369
--	-----

BERNARD ŞOU

<i>Sonətlərin əsmər ledisi (tərcümə edəni: Əkbər Ağayev)</i>	382
--	-----

ARTUR KONAN DOYL

<i>Tor körpüsünün sirri (tərcümə edəni: Zeydulla Ağayev)</i>	402
--	-----

CEYMS METYU BARRİ

<i>Piter Pun və Vendi (tərcümə edəni: Əzizə Əhmədova)</i>	425
---	-----

COZEF REDYARD KİPLİNG

<i>Rikki-Tikki-Tavi (tərcümə edəni: Ş.Mirbağirova)</i>	443
--	-----

HERBERT UELLS

<i>Məşədə dəfinə (tərcümə edəni: Kəmaləddin Nağıyev)</i>	461
--	-----

SOMERSET MOEM

<i>Qisas (tərcümə edəni: Zeydulla Ağayev)</i>	469
---	-----

ELİNOR FARCON

Ay istəyirəm (*tərcümə edəni: Valeh Musayev*) 499

AQATA KRİSTİ

Mavi qatarın sirri (*tərcümə edəni: Qəzənfər Paşayev*) 513

ROBERT QREYVZ

Ömrün mənası (*tərcümə edəni: Ağasəlim Hacıyev*) 540

ARÇİBALD KRONİN

Qala (*tərcümə edəni: Tələt Ələkbərov*) 541

PAMELA LİNDA TREVERS

Meri Poppins (*tərcümə edəni: Gülşən Həsənzadə*) 572

CEYMS OLDRİC

Riyakarlar (*tərcümə edəni: Şahin Xəlilov*) 603

Silahlı sərsərilər (*tərcümə edəni: Zeydulla Ağayev*) 604

HAROLD PİNTER

(*tərcümə edəni: Xəyalə Məmmədova*)

Ad günü 609

“Alyaska” kimi 673

CON SOMMERFİLD

Ölmək asan deyil (*tərcümə edəni: Zeydulla Ağayev*) 686

İNGİLİS

ƏDƏBİYYATI ANTOLOGİYASI

DÜNYA ƏDƏBİYYATI
ANTOLOGİYALARI

Çapa imzalanmışdır 28.07.2009. Format 60×90 1/16. Ofset çap üsulu.
Fiziki çap vərəqi 44. Sifariş 137. Tiraj 7000.

"Şərq-Qərb" ASC-də çap olunmuşdur
Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17
Tel.: (+994 12) 474-75-62
Faks: (+994 12) 470-18-49
e-mail: sharq.qarb@gmail.com

bildirərək, yerli xalqların azadlıq və müstəqillik ideallarının tərəfində dayanır.

Ən fundamental əsərlərindən biri olan irihəcmli “Diplomat” romanını isə C.Oldric Cənubi Azərbaycan xalqının müstəqillik uğrunda apardığı ölüm-dirim mübarizəsinə həsr etmişdir. 1949-cu ildə çapdan çıxmış bu romanda 1945-ci ildə yaradılmış Azərbaycan Xalq Hakimiyyətinə imperialist dairələrin amansızcasına müdaxiləsindən və demokratik hərəkatın süqutundan bəhs olunur. Həmin hadisələrin canlı şahidi olmuş C.Oldric öz romanında azərbaycanlılara xas olan bir sıra nəcib keyfiyyətlərdən söz açmış, mərd və mübariz turanlı obrazları yaratmışdır.

İllər keçsə də, Ceyms Oldricin Cənubi Azərbaycan regionuna olan marağı səngiməmiş və o, “Diplomat” romanının davamı kimi, 1972-ci ilə “Silahlı sərsərilər” romanını qələmə almışdır. Romandakı ədəbi qəhrəmanların bir çoxu bizə “Diplomat”dan yaxşı məlumdur, lakin burada hadisələrin əsas məkanı kimi İranın qərb hissəsi götürülmüşdür.

Keçən əsrin bütün qlobal hadisələrinin fəal müşahidəçisi olmuş Böyük Britaniya yazıçıları təbii olaraq müharibə və sülh problemlərinin üzərindən sükutla keçməmişlər. Həm birinci, həm də, daha çox ikinci dünya müharibələrinə həsr edilmiş ədəbi əsərlərin zəngin cərgəsini, xüsusilə, Cənub-Şərqi Asiya regionunda imperialist dairələri tərəfindən yerli xalqlara sırımış vətəndaş müharibələrindən bəhs edən bədii nümunələr tamamlamışdır. Həmin əsərlərdən gələn ümumi qənaət belədir ki, dünyanın hansı nöqtəsində savaş gedirsə, onun arxasında imperialist dairələrin çirkin niyyətləri dayanır...

Bir sıra əsərlərdə isə müharibənin insana, fərdə vurduğu sağalmaz yaralardan bəhs edilir. Bir qayda olaraq, belə psixoloji əsərlərin qəhrəmanları müharibənin ölümə məhkum etdiyi insanlardır. Müəlliflər öz ədəbi obrazlarını min bir məşəqqətə düşür etməklə, bu cür ölümlərə qarşı nifrət dolu etirazlarını bildirirlər. Bu isə dolayısı ilə hər cür müharibəyə olan sənətkar etirazıdır. Buna görə də təkcə Con Sommerfeldin “Ölmək asan deyil” hekayəsilə tanışlıq kifayət edərdi...

XX əsr ingilis ədəbiyyatı bir sıra ədəbi simalarla zəngin olsa da (təkcə Con Qolsuorsi və Qrəhəm Qrinin adlarının çəkilməsi kifayət edərdi), burada biz daha çox klassik ənənələrin layiqli davamını görürük. XX əsr dünya ədəbiyyatının ən güclü hekayə ustalarından sayılan Somerset Moem “qadın qəlbinin sərrafı”, Con Faulz “psixoloji romanlar ustası”, Harold Pinter isə “absurd teatrın ən aparıcı siması” hesab edilir. Sonuncuya 2005-ci ildə Nobel mükafatı verilməsi hamının böyük təəccübünə səbəb oldu; axı, indiyə kimi dram əsərləri Nobel mükafatına təqdim edilmirdi...

Azərbaycan tərcümə məktəbi XIX əsrin son dekadasından başlayaraq (Haşım bəy Vəzirov U.Şekspirin “Hamlet” faciəsini tərcümə etmişdi) ardıcıl surətdə ingilis ədəbiyyatına müraciət edir. Bir sıra nailiyyətlərimiz göz qabağındadır. Son dövrlərdə U.Şekspirin əsərlərinin çap olunmuş ikicildliyi (orada U.Şekspirin 154 soneti və əsas pyesləri yer almışdır, bu kitabda isə ingilis ədəbinin poetik irsindən nümunələr oxuculara təqdim olunur), C.Q.Bayronun altı poemasının daxil edildiyi toplu, Ç.Dikkensin “Oliver Tvistin macəraları” romanı və digər nəşrlərlə yanaşı, folklor nümunələrindən və müxtəlif şair, yazıçı və dramaturqların əsərlərindən ibarət olan bu antologiya da Azərbaycan oxucusunun ingilis ədəbiyyatına olan böyük marağın - dan xəbər verir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, əgər əvvəllər həmin əsərlər yalnız ruscadan dilimizə çevrilirdisə, keçən əsrin altmışıncı illərindən başlayaraq tərcüməçilərimiz birbaşa orijinala müraciət edirlər. Bu prosesin gələcəkdə də davam edəcəyini inanırıq.

Bu gün, xüsusilə ingilis ədəbiyyatının ən müasir nümunələrinin dilimizə tərcüməsinə ehtiyac yaranmışdır. Axı, Dumanlı Albionun bədii söz sənəti hələ də dünya oxucusunu heyretləndirməkdə davam edir...

Zeydulla Ağayev

Apologetici Ciceruliani de igno

non licet uluobis rana ihu xpi
romani imperij antistites in apto
edito ipso ferre iurisdictionis plic
tibus ad iudicand palā dispice: vā
examinare quid sit liquid in causa
xpianoz si ad hanc solā spēm aucto
ritas vestra & iusticie diligencia i pl

lio attinet aut erubescat mēgere Si deniq; qd prorsus am
dit domesticis iudiciis minus opata infestatio secte hui^o ob
struit nā & fensiom licet intati ul omulta ma tacitari
hāc ad aures nris puenire. Nichil de causa sua dēpat^r quia
net de condicoe miratur. Sūt se psequam i tris agē int^r cē
ucos facile inimicos inenire. Cetero genus sedem spē. grām
digutate in celis hēc. Vm gēstū interd ne ignorata dāpne
tur. Quid hic dēpit legibus in suo regno duantib⁹ si audi
atur. In hoc iugis gloriabitur ptās earū quo i auditam
dāpnabit vitatē. Ceterū in auditam si dāpniem p^r mu
dū mīqtatis i suspitionē mēbūtū alicuius consue volen
tes audire qd auditū dāpnare nō possunt. Hanc itaq; p
mam causā apud uos collocamus mīqtatis odiū erga nom
xpianoz. Quā mīqtatē idem tullius i onerat i reuūat qm
datur exultare ignorantia soliz. Quid u mīqtas q^r ut odērūt
hoies qd ignorant etiā si res meretur odiū. Tūc et u mē
tur ai agnoscatū au meretur. Vacante aut mēti noti
cia mūdē odiū iusticia dēfendit^r que non i dē cūctū sed dē q
facientia pbanda i. Cū ergo ppterā odērūt hoies q^r ignorat
quale sit qd odērūt. cur non liceat emismōi illud cē quod
non dēleant odille. Ita utraq; et alēntio redargu^r i igno
rare illos dū odērūt i iuste odille dū ignorant. Cestimo
mū ignorantie i que mīqtatē dū exultat condēpnat nī
omīs qui retro odērūt q^r ignorabant qle sit quod odērūt
sil^r dēsumūt ignorare cessant i odille. Ex hīs fuit aristam
utiq; dē compto i mapuit odille qd fuerant i plicē qd
odērūt i s^r tantū quantū i dēnotantur. Obsellam nonfieri
tur auitatē in agris in castellis in silulis xpianos. omē
secū etatem qd uocem i digutate transgredi. Ad hī nomē

Comodus plus q^r p
āba maioribus uita s^r m^r
natur

Secūtas vana qntū sit

Prima cā mīqtatis qēnt
i aditus vānos i odiū
pcedit ex ignorantia noli
talia fidei xpiane

Odiri nō dēbet i q^r malū
i nisi malū fore sciat^r q^r
uacate notia nūti uilla
sub i iusticia odiū

Sū ignorantē odērūt q^r
ignorat i mille odērūt

Sil^r al
tabat odille fuit p^r dē q
ueris q^r mapuit amae
qd odērūt dū ipm usū
uent

İNGİLİS ƏDƏBİYYATI
ANTOLOGİYASI

İngilis xalq nağılları

MÜDRİK QOTAMLILAR

Qotam şəhərində yaşayanların hamısı axmaq adamlardır. Lakin onlar özlərini olduqca ağıllı, müdrək hesab edirlər.

İndi qulaq asın, görtün, onlar necə axmaqdırlar.

Günlərin birində bir nəfər qotamlı bazara qoyun almağa gedir və körpüdən keçərkən bazardan qayıdan başqa bir qotamlıya rast gəlir.

– Qonşu, hara belə gedirsən?

– Bazara qoyun almağa gedirəm.

– Qoyun almağa? Bəs onu çaydan necə keçirəcəksən?

– Sən də qəribə adamsan ha, qonşu! Burada nə çətin iş var ki! Özüm necə keçirəmsə, qoyunu da eləcə körpünün üstü ilə keçirəcəyəm.

– Ancaq keçirə bilməzsən!

– Keçirərəm!

– Keçirə bilməzsən.

– Keçirərəm!

Bu axmaqlar elə çığırırdılar ki, elə bil qoyun artıq körpünün üstündə idi.

– Ey, ey! Sən özündən çox çıxma! Qoyuncığazı hürküdərsən, birdən çaya tullanar.

– Nə olar, qoy tullansın! Onsuz da o, buradan keçə bilməyəcək.

Onlar qışqırdılar, bağrırdılar, axırda mərc gəlməyi qərara aldılar. Lakin bu zaman onlara, atın üstündə bir kisə un apararı üçüncü bir qotamlı rast gəldi.

– Ey səfehler! – deyə o, mübahisə edənlərə çığırdı. – Niyə bağrırsınız? Yaxşısı budur, kisəni qaldırmaqda mənə kömək edin.

Onlar kisəni atdan düşürtdükdən sonra o, bütün unu çaya boşaldıb soruşdu:

– İndi isə tapın görək kisədə nə qədər un vardı?

– E-e-e, qonşu! Sən lap bizi ələ salırsan. Özün görürsən ki, kisə tamam boşdur, – deyə hər iki axmaq birdən dilləndi.

– Düz cavab verdiniz! Bax sizin başınız da belə boşdur! Qoyun üstündə mübahisə edirsiniz, halbuki heç bir qoyun-zad yoxdur, – deyə üçüncü qotamlı güldü.

Bundan başqa belə bir hadisə də olmuşdur.

Qotamlılar şəhərlərində yazda da, qışda da həmişə ququ quşunun oxumasını istəyirdilər. Onlar baş meydana at üçün tikilən tövlə kimi bir ağıl tikdilər. Sonra onlar meşədən ququ quşunu tutub onu bu ağıla saldılar və dedilər:

– Burada oturub bütün ili bizim üçün oxu! Əgər oxumasan, biz sənə nə yemək, nə də içmək verəcəyik!

Bunu deyib getdilər. Ququ quşu isə çox fikirləşmədən qanadlarını çalaraq uçub getdi. Axı ağılun damı yox idi!

– Yaman kələkbaz quşdur! – deyə qotamlılar təəcübləndilər. – Hətta ağıldan da qaçdı. – Onlar başqa bir ququ quşunu tutub onun üçün daha hündür ağıl tikməyi qərara aldılar.

“Belə ağıldan o heç cürə qaça bilməz!” – deyə onlar düşündülər.

İndi isə bir qotamlının bazara, pendir satmağa necə getdiyini izləyək.

Əvvəlcə o, pendirləri böyük bir səbətə qoyub apardı. Lakin təpədən enərkən, pendirlərdən biri düşüb aşağı yuvarlandı. Onda qotamlı səbətindəki bütün pendirləri götürüb, bir-birinin dalınca yamacla aşağı diyirlətdi.

– Bəs belə! Mən bilmirdim ki, siz belə yaxşı qaça bilərsiniz! Gedin, özünü bazara gedin! Mən isə arxanızca, özüm üçün asta-asta gələm. Amma, qaçıb eləməyin ha! Məni bazarın yanında gözləyin.

O, beləliklə, yoluna davam etdi.

Bazarda o, pendirdən heç bir əsər-ələmət görmədi: onlar təpədən necə yuvarlanmışdusa, eləcə də öz yerlərində düşüb qalmışdı.

Qotamlı isə bazarda oyan-buyana qaçır və qışqırırdı:

– Mənim pendirlərim haradadır? Hanı mənim pendirlərim?

– Axı kim onları bura gətirib? – deyə bir adam ondan soruşdu.

– “Kim, kim!” Heç kim! Mənim pendirlərim özləri qaçıb gələ bilir!

– A-h-a-a! – deyə o adam cavab verdi. – Hə, əgər qaça bilirlərsə, deməli, harasa uzaqlara qaçıblar. Yəqin ki, onlar artıq Yorka yaxınlaşmışlar, sən isə hələ də buranı axtarırsan.

Qotamlı tez bir at alıb, Yorka tərəf çapdı. O, əlbəttə, pendirlərini orada da tapmadı.

Beləliklə, onların harada itib-batdıqlarını heç kəs bilmir.

ARZU ÜZÜYÜ

Biri vardı, biri yoxdu, bir kəndli vardı. O nə qədər işləsə də, yenə kasıb idi. Bir gün yeri şumlayıb qurtarhaqurtarda onun yanına bir qadın gəlib dedi:

– Kasıbcılığın daşını atmaq üçün sənə bir məsləhət verəcəyəm: gündoğana tərəf get. Meşənin kənarında bitmiş, bütün ağaclardan uca olan palıdı kəsib yerə yıxarsan. Sonrası ilə işin olmasın. Həmin vaxtdan dünyanın ən xoşbəxt adamı olacaqsan.

Kəndli böyük bir ümidlə gəlib qadının dediyi yeri tapdı. Dərhal öz iti baltasını çıxarıb nəhəng palıdı kəsməyə başladı. Onun budaqlarında quş yuvaları, yuvalarda isə ətcəbalalar vardı. Bir azdan palıd gurultu ilə yerə yıxıldı. Yuvaların birindən iki yumurta düşdü. Yumurtanın birindən qızıl üzük, o birindən isə qəribə bir quş çıxdı. Quş dərhal üzüyü dimdiyinə keçirdi. Kəndli onu götürüb geri qayıtdı. Balaca quşcuğaz günü-gündən böyüyür və gözəlləşirdi. Bir gün o, kəndliyə dedi:

– Məni azadlığa çıxartdın. Ömrüm boyu sənə minnətdar olacağam. İstəyirəm ki, üzüyü sənə bağışlayım, zahirən adi üzüyə bənzəsə də, belə deyil – bu, arzu üzüyüdür! Barmağına taxıb nə arzulasan, ona nail olacaqsan. Ancaq bir şey arzulamalısan. Elə şey arzula ki, sonra pəşman olmayasan. Çünki o, təkə bir arzunu yerinə yetirəndən sonra adi üzüyə çevriləcək.

Quş bu sözləri deyib gözdən itdi.

Kəndli üzüyü barmağına taxıb məşhur zərgərin yanına getdi. Üzüyü ona göstərib dəyərini soruşdu. Zərgər dedi:

– Dəyəri nə olacaq? Çox ucuz üzükdür!

Kəndli dedi:

– Xeyr, bu adi üzük deyil – arzu üzüyüdür! Onun dəyəri dükan-dakı üzüklərdən xeyli bahadır!

Kəndli bildi ki, zərgər onu aldatmaq istəyir.

Hava qaralırdı. Zərgər kəndliyə dedi:

– Artıq gecədir, yaxşı olar ki, qalıb bizdə gecələyəsən, səhər tədən evinə yola düşərsən.

Kəndli zərgərgildə gecələməli oldu.

Zərgər kəndlini yuxuya verib, sehrli üzüyü oğurlamaq istəyirdi. Yemək-içmək gətirib, gözəl bir qonaqlıq düzəltdi. Zərgərin hiyləsin-dən xəbərsiz olan kəndli şərab içib, onunla köhnə dost kimi şirin söhbətə başladı. Bir azdan, çox yorulduğundan kəndli yuxuya getdi. Zərgər kəndlinin yuxuya getdiyinə əmin olduğdan sonra dükanındakı adi üzüklərdən birini onun barmağına taxdı, sehrli üzüyü isə çıxarıb özünə götürdü.

Səhər kəndli çay-çörəkdən sonra evinə yola düşdü. Acgöz zərgər arzu üzüyünü götürüb dükana qaçdı. Qapını bərk bağlayıb dedi:

– İstəyirəm ki, yüz min qızılım olsun!

Zərgər sözünü qurtarar-qurtarmaz göydən yağış kimi qızıl pul yağmağa başladı. Qızıl pullar onun qoluna, başına, bədəninin hər yerinə elə yağdı ki, zərgər az qalırdı yerə yıxılsın. Axırda belə oldu: zərgər haldan düşüb qızilların altında qaldı. Ancaq qızıl yağışı hələ də yağdı. Ağırığa tab gətirməyən dükanın qapısı qırılıb dağıldı. Dəhşətli səsdən vahiməyə düşən qonşular küçəyə axışib gördülər ki, zərgərin özü də, dükanı da qızıl pulların altında qalıb. Zərgər ölmüşdü. Adamlar dedilər:

– Adamda da bu qədər qızıl olarmı? Gör zərgər nə qədər xəsis imiş ki, bu qədər qızıl toplaya bilib!

Ömürlərində bu qədər qızıl görməyən qonşular və yolla ötənlər ciblərini qızilla doldurub dağılıdılar.

İndi sizə kimdən xəbər verək, kəndlidən. O gəlib evinə çıxdı və sehrli arzu üzüyü barədəki əhvalatı arvadına danışdı.

– Görürsənmi, indi nə qədər xoşbəxt adamlarıq! Ancaq bir şey var ki, arzumuza tələsməliyik. Bəxtimiz yaman gətirmişdir, indi gərək ondan ağıllı istifadə edək.

Kəndlinin arvadı çox sevinib dedi:

– A kişi, gəlsənə bir parça torpaq arzu edək. Bu bütün arzular-dan yaxşıdır. Torpağımız olsa, hər şey əldə edə bilərik!

Kəndli dedi:

– Bilirsən, arvad, arzun pis deyil, ancaq bir şey var ki, biz bundan da yaxşı şey arzulaya bilərik. Həm də mənə elə gəlir ki, bir parça torpağı özümüz əldə edərik.

Beləliklə, onlar gərgin işləyib bir parça torpaq əldə etdilər. Bir gün arvad dedi:

– A kişi, bir parça torpağı işləməklə əldə edə bildik, üstəlik, arzu-muz da durur. İstəyirsən, gəl bir inək və bir at arzu edək. Onda güzə-ranımız daha yaxşı olar.

Kişi dedi:

– Yox, ay arvad, gəl arzumuzu elə boş şeylərə sərf etməyək. At və inəyi elə-belə də ala bilərik!

Onlar yenə də gərgin işləyib, həmin ilin məhsulu ilə at və inək aldılar. Kişi dedi:

– Gördünmü, arvad, atla inəyi işləməklə aldığımız. Üstəlik, arzumuz da qalır. Biz yaman xoşbəxt adamlarıq!

Arvad bərk hirsələnib ərinə dedi:

– Sənin yerinə kim olsaydı, indiyə qədər məşhur kral olmuşdu. Bir sehrli üzüklə nə edəcəyini bilmirsən!

Kişi dedi:

– Sən arzu sarıdan narahat olma, hər şey qaydasında olacaq. Hələ ömrümüz qabaqdadır. Həmin arzunu da nə vaxtsa həyata keçirəcə-yik! Arzumuza tələssək, onda çox şeyi itirə bilərik. İndi, əziz arvadım, tələsmə, ən yaxşı arzu haqqında düşün. Ən yaxşı arzunu tapana kimi fikirləşməliyik!

Əslinə baxsan, kişi haqlı idi, üzük onların bircə arzularını yerinə yetirə bilərdi. Ona görə də tələsməyə dəyməzdi, çox şeyi itirə bilirdilər.

Ər-arvad bütün günü işləyir və yaxşı məhsul toplayırdılar. Axşam-lar kəndli qəlyanını odlayıb eyvanda yaşlı kişilərlə söhbət edirdi. İllər

keçir, onların uşaqları böyüyüb boya-başa çatır, özləri isə qocalırdılar. Ancaq hələ də üzükdən heç nə diləməmişdilər. Bəzən arvad rişxəndlə kişiyə deyirdi:

– Yox, mənim əzizim, arzu ilə tələsmək olmaz, bizim vaxtımız çoxdur, ömür-gün qabaqdadır...

Arvad bir müddət üzük söhbətini unuddu. O haqda danışmadı. Doğrudur, kişi tez-tez üzüyü çıxarıb barmağına taxır, nəşə yoxlayırdı. Ancaq arvad buna əhəmiyyət vermirdi. Beləliklə, onlar uzun ömür sürdülər. Bir vaxt gördülər ki, kişinin saç-saqqalı, qadının isə birçəyi tamam ağarıb, xeyli qocalıblar. Mehriban ər-arvad eyni gündə də vəfat etdilər. Oğul-uşaqları bu qərara gəldilər ki, sehrli arzu üzüyünü atalarının barmağından çıxarmasınlar.

– Qoy, atamız onu öz barmağında aparsın, – dedilər, – onun bu üzükdən çox xoşu gəlirdi. Anamızın da gözü o üzükdə idi... Bəlkə də, anamız cavanlığında onu atamıza hədiyyə verib.

Uşaqlar üzüyü atalarının barmağından çıxarmadılar.

Ata həmişə onu arzu üzüyü bilərdi. Əslində o nə arzu, nə də sehrli üzük idi... Ancaq gördünüz ki, həmin üzük onlara nə qədər xoşbəxtlik gətirmişdi! Elə buna görə də deyiblər ki, pis şeyin yaxşı əllərdə olması, yaxşı şeyin pis əllərdə olmasından daha yaxşıdır!

BEŞ QARDAŞ

Biri vardı, biri yoxdu, qədim zamanlarda beş qəribə qardaş vardı. Onlar anaları ilə dəniz sahilindəki balaca evlərində yaşayırdılar. Qardaşlar bir-birinə çox oxşayırdılar. Onları bir-birindən seçmək olmurdu. Bu qəribə qardaşların qəribə məharətləri var idi.

Birinci qardaş dənizin suyunu birdəfəyə sümürüb qurudur, oradakı bütün canlıları asanlıqla əldə edirdi. Balıq tutmaq üçün tilovdan istifadə etməz, kimsədən kömək ummazdı. Camaat onun tutduğu nəhəng balıqları çox sevər, balıqları belə asanlıqla necə tutmasının səbəbini öyrənməyə can atardılar. Lakin o, bu sirri heç kimə açmazdı.

İkinci qardaş bədəncə o qədər pəzəvəng idi ki, qorxusundan heç kim ona dəyib-dolaşmazdı. Əlləri, ayaqları, başı, bir sözlə, bədəni çox

iri və ağır idi. O heç bir qorxu hiss etmədən, bütün günü timsahlarla, divlərlə oynayırdı. Bəzən də əlini, yaxud da ayağını onların ağzına soxardı. Bu vəhşilər ona toxunmazdılar. Elə buna görə də o, heyvanxanada işləyirdi.

Üçüncü qardaşın qıçları nərdivan kimi çox uzun idi. İstədiyi vaxt ayaqlarını ən dərin dənizin dibinə qədər uzada bilir, bəzən isə altına yığıb gizlədirdi. O, ayaqlarını meşədə açsaydı, kənardan görünənlər deyərdilər: yəqin, uzun ağaclardan biridir.

Dördüncü qardaş oddan-alovdan, istidən qorxmaz, ən alovlu tonqalların içinə girər və orada yatıb qalardı. Günlərin bir günü dördüncü qardaş bərk yorulduğundan yatmaq istəyir. Evidə nəhəng bir tonqal qalayır, alovun içinə girib yatır. O, yuxuya getdikdən sonra ev od tutub yanır. Səhər yuxudan ayılıb özünü geniş düzənlikdə görür. Dərin düşüncələr içində öz-özünə deyir: “Ola bilməz ki, evim tonqalda yanmış olsun. Yox, yox, mənim evimi hansı tonqal yandıra bilər ki?..”

Beşinci qardaş oddan-alovdan qorxmaz və havasız yerdə yaşaya bilərdi.

Beləliklə, uzun illər beş qardaş öz sevimli anaları ilə firavan həyat sürürdülər. Qardaşlar işsiz qalmağı sevməz, hərəsi bir işin qulpundan yapışardı. Hər səhər yerindən duran kimi birinci qardaş balıq ovuna gedər, ikinci qardaş heyvanxanaya yollanardı. Üçüncü qardaş uzun ayaqlarını sallayar və ən uca ağacların başından lazımı meyvələri toplayardı. Dördüncü qardaş isə ölkədə baş verən bütün yanğınları söndürməklə məşğul olardı. Axı o, oddan qorxmurdu, elə deyilmi?

Günlərin bir günü balaca qardaş özü üçün kiçik bir ev tikdirir. Ancaq evə pəncərə qoydurmur. Axı o, havanı sevmirdi, elə deyilmi? Qardaşlar çox firavan yaşasalar da, dərdsiz adam olmaz deyiblər. Bu mehriban ailənin də dərdi vardı: adamlar onların yanına gələr və böyük qardaşın balıq tutmasının sirrini öyrənməyə çalışırdılar. Qardaşlar və anaları isə bu sirri açmaqdan qorxardılar. Adamlar deyərdilər:

– Uzun illərdir yanınıza gəlirik ki, bu sirri bizə açasınız. Siz isə boyun qaçırırsınız. Belə getsə, sizi zindana saldırmalı olacağıq!

Böyük qardaş görür ki, budəfəki söhbət çox ciddidir, xeyli fikir-ləşəndən sonra öz-özünə deyir: “Yox, bu sirri açmalı olacağam. Yoxsa bizi zindana salarlar”. Odur ki, deyir:

– Yaxşı, sabaha qədər möhlət verin və uşaqlarınızı yanıma göndərin, sirri onlara açaram.

Böyük qardaş bütün gecəni çarpayısında o yan-bu yana çevrildi, yata bilmədi. Səhəri dirigözlü açdı.

Bir gündən sonra kişilər və uşaqlar böyük qardaşın yanına gəldilər.

Böyük qardaş soruşdu:

– Siz, doğrudanmı, dənizdəki bütün nəhəng balıqları tutmaq istəyirsiniz?

– Bəli, bəli! – deyə oğlanlar bir ağızdan qışqırdılar. – Biz istəyirik ki, bu sirri bizə açasınız.

– Yaxşı, bu sirri sizə açaram, ancaq bir şərtim var: mən qısa bir müddətə dənizin suyunu ağzıma alacağam, siz həmin vaxt ərzində özünüzdü dənizin dibinə atıb istədiyiniz balıqları tutmalısınız. Unutmayın ki, suyu ağzımda çox saxlaya bilmərəm. Ona görə də hamılıqla işarəmi gözləməlisiniz. İşarə edən kimi dənizin dibindən kənara çıxməlisiniz. Şərtimə əməl etməsəniz, məhv olacaqsınız. Təkrar edirəm, gözlünüzdü məndən çəkməyin!

– Oldu, oldu! – deyə uşaqlar bir ağızdan qışqırdılar.

Bir göz qırpımında böyük qardaş dənizin suyunu ağzına aldı. Uşaqlar dərhal dənizin dibinə cumdular. Onlar birinci dəfə idi ki, belə gözəl mənzərə görürdülər. Dənizin dibindəki hər şey yeni və maraqlı idi...

Uşaqlar elə həvəslə işləyir və balıq tuturdular ki, böyük qardaşın şərtini tamamilə unutmuşdular. Böyük qardaş onlara nə qədər baxsa da uşaqlardan heç biri başını qaldırıb ona fikir vermədi. Böyük qardaş əlini nə qədər yuxarı qaldırıb işarə etsə də uşaqlar görmədilər. Böyük qardaş bilmirdi neyləsin: axı su ağzından töküləcək, uşaqlar dənizdə həlak olacaqlar. Valideynlər gəlib uşaqlarını tələb edəcəklər. İstədi ki, qışqırıb uşaqları dənizin dibindən çıxarsın. Bu, mümkün deyildi: o, ağzını açıb uşaqları səsləsə, dənizin suyu ağzından yerə tökülər və uşaqları məhv edərdi. Böyük qardaş çox yorulmuşdu. Öz-özünə deyirdi: “Ah, gör məni nə kimi bədbəxt hadisələr gözləyir!” O, var gücünü toplayıb hər iki əlini yuxarı qaldırdı, uşaqlara axırncı işarəni elədi. Ancaq bu da faydasız oldu. Yorulub taqətdən düşmüş böyük qardaş dənizin suyunu buraxdı. Oğlanlar dalğalar arasında

çırpınıb həlak oldular. Böyük qardaş bir qədər özüinə gəldikdən sonra uşaqları xilas etmək ümidi ilə dənizin suyunu yenidən ağzına yığmaq istədi. Lakin heç bir şey edə bilmədi...

O dərhal şəhərə yollandı. Yol boyu uşaqların atalarına nə cavab verəcəyi barədə düşünür, heç bir çıxış yolu tapa bilmirdi.

“Yox, məni xatadan heç nə qurtara bilməyəcək, – deyə qəti qərara gəldi. – Məni zindan, dəhşətli zindan gözləyir”.

Böyük qardaş az getdi, üz getdi, dərə-tərəpə düz getdi, axır gəlib həmin şəhərə çatdı. Şəhərə girər-girməz gördü ki, qarşısındakı yolun kənarında bir dəstə adam durub, yol gözləyir. Böyük qardaş gördü ki, bu adamlar dənizdə boğulan uşaqların valideynləridir, oğlanlarının yolunu gözləyirlər. Kişilər bir ağızdan qışqırdılar:

– Hə, özüdür ki var! Oğullarımız hanı, niyə gəlib çıxmayıblar? Bu qədər balıq tutmaq olar?

Böyük qardaş bilmədi ki, onlara nə cavab versin. Hadisəni olduğu tək danışdı. Qəzəblənmiş valideynlər böyük qardaşı didib-parçalamaq istədilər. Bir ağızdan qışqırdılar:

– Yox, öldürmək lazım deyil, biz onu hakimin yanına aparmalı və bütün hadisəni olduğu tək danışmalıyıq. Qoy, onun cəzasını hakim versin!

Dərhal adamlar yığışib hay-həşir sala-sala böyük qardaşı hakimin hüzuruna gətirdilər. Hakim böyük qardaşa işarə ilə dedi:

– Söylə görək nə günahın var ki, səni buraya gətiriblər?

Böyük qardaş hadisəni hakimə danışdı. Hakim yaman hirsələndi və qəzəbindən bığlarını gəmirməyə başladı.

– Bu yaxşı hadisə deyil! – dedi. – Səni bu şərtlə evə buraxıram ki, səhər tezdən burada olasan: boynunu vurduracağam.

Böyük qardaş dedi:

– Adil hökmdar, mənə bircə günlük möhlət verin, gedib qoca anamla görüşüm, məndən nigaran qalmasın. Sonra gələm boynumu vurarsınız.

Böyük qardaş sarayı tərək edib, uca-uca dağlar aşdı, uzun-uzun deryalardan keçdi, vadilər dolaşdı və nəhayət, gəlib evlərinə çatdı. Başına gələn hadisəni anasına danışdı. Ana gördü ki, oğlunu ölüm cəzası gözləyir. Çox həyəcanlandı, balasını bu cəzadan qurtarmaq

üçün fikir dünyasının hər guşəsini gəzdi. Fikri qanadlı quşlar kimi səmanın ən qaranlıq yerlərində, uzaq-uzaq vadilərdə, dərin-dərin tümmanlarda dolaşdı, nəhayət, oğlu üçün çıxış yolu tapdı. Ana dedi:

– Səni ancaq kiçik qardaşın xilas edə bilər. O, çox nəhəng, həm də ağırdır. Hakimin yanına onu göndərməliyik. Vaxt itirmədən balaca qardaşını tapıb gətirməlisən.

Böyük qardaş kiçik qardaşı tapıb anasının yanına gətirdi. Kiçik qardaş anası ilə hal-əhval tutub dedi:

– Ana, nə desəniz, canla-başla yerinə yetirəcəyəm, buyurun, deyin. Ana böyük qardaşının başına gələn hadisəni danışdı.

Kiçik qardaş məsələdən agah olub dedi:

– Ana, can-başla öz qardaşımı əvəz etməyə hazırım. Onlar məni heç vaxt öldürə bilməzlər. Öldürsələr belə, sizin sözlünüzdən çıxma-ram. Xudahafiz, mən getdim!

Kiçik qardaş az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, nəhayət, gəlib hakimin yanına çatdı. Hakim bir oğlana, bir də saatına baxıb hər şeyin yerli-yerində olduğunu gördü. Sonra əmr etdi ki, oğlanın boynu vurulsun. Hakimin hüzuruna gələn bütün adamlar bir ağızdan qışqırdılar:

– Baş kəsilsin! Boynu vurulsun! Bu ədalətli hökmdür!

Bu an əyri qılıncları gün tək parlayan cəlladlar kiçik qardaşın üstünə cumdular. Vur ki, vurasan! Kiçik qardaşa endirilən zərbələrin səsindən qulaq tutulurdu. Uşaqların valideynləri çox sevinirdilər ki, bu ədalətli cəzadır. Ancaq bu mənzərəni görən, eşidən bütün canlılar, hətta göydə uçan qayğısız quşlar da qanad saxlayır, dinləyir, belə bir dəhşətli cəzaya nifrət edirdilər. Onlar bilmirdilər ki, bu cür iti qılınclar, güclü zərbələr, bir sözlə, heç bir şey kiçik qardaşı nə yaralaya, nə də ondan bir damcı qan çıxara bilər. Cəlladlar nə qədər vursalar da kiçik qardaşın tükü belə tərpənmədi. Vəziyyəti belə görən cəlladlar qərara gəldilər ki, hakimin yanına gedib, məsələni ona danışsınlar. Camaat hakimin yanına gəlib hadisəni danışdı. Kiçik qardaşı sağ-salamat görən hakim yamanca qəzəbləndi.

– Necə olur ki, bu qədər cəllad bir nəfərin başını kəsə bilməyib?

Sonra da camaata üz tutub dedi:

– Hə, indi nə buyurursunuz, hansı cəzanı vermək haqqında düşü- nürsünüz, buyurun deyin.

– Onu dənizə atmaq lazımdır! Bu cəzadan yaxa qurtara bilməz! Bu, uşaqlarımızın haqlı intiqamı olacaqdır! – deyə camaat bir ağızdan qışqırdı.

Hakim dedi:

– Siz darıxmayın, elə də edərik! – Sonra cəlladları çağırub əmr etdi ki, onu aparıb uzaq və ən dərin bir deryaya atsınlar.

Hökmü eşidən kiçik qardaş hakimə dedi:

– Ey adil hökmdar, bircə xahişim var: icazə verin bir günlüyə evə gedib qoca anamla sonuncu dəfə görüşüm. Yoxsa, anam nigaran qalacaq.

Kiçik qardaşın xahişi hakimin, camaatın xoşuna gəldi. Hakim dedi:

– Ananla vidalaşmağa get, ancaq unutma ki, deyilən vaxt burada olmasan, cəzan birə-beş artacaqdır!

Kiçik qardaş gəlib əhvalatı anasına danışır. Ana oğlunu bu cəzadan qurtarmaq üçün yollar axtarır. Axırda deyir:

– Oğlum, məsləhətim belədir: vaxt itirmədən üçüncü qardaşını tapıb gətirməlisən. Səni ancaq o xilas edə bilər. Hakim sizi bir-biri-nizdən seçə bilməz.

Ananın sözü qurtarar-qurtarmaz kiçik qardaş üçüncü qardaşın dalınca getdi.

Üçüncü qardaş ananın yanına gəlib dedi:

– Anacan, sizin tapşırığınıza görə gəlmişəm. Nə desən, can-başla yerinə yetirəcəyəm.

Ana olmuş əhvalatı ona danışdı və dedi:

– Oğlum, sən dənizdən qorxmursan, ona görə də gedib qardaşının əvəzində cəza çəkməlisən. Əks halda, kiçik qardaşını ölüm gözləyir.

Ana sözünü qurtaran kimi üçüncü qardaş dedi:

– Ana, mən hazır!

Üçüncü qardaş hakimin yanına gəlib dedi:

– Möhtərəm hakim, öz cəzamı almağa gəlmişəm.

Hakim bir oğlana, bir saata baxdı və hər şeyin öz qaydasında olduğunu görüb dərhal hökmü oxudu: “Deryaya atılıb öldürülsün!”

Camaat bir ağızdan qışqırdı:

– Bu, ədalətli hökmdür, qoy o da bizim uşaqlarımız kimi deryada boğulub ölsün!

Bir göz qırpımında cəlladlar yığışb üçüncü qardaşı gəmiyə mindirdilər və uzaq səfərə yola düşdülər. Qırx gün, qırx gecə yol getdikdən sonra gəlib ən dərin və kimsəsiz dəryanın sahilinə yetişdilər. Cəlladlar üçüncü qardaşı itələyib dərயaya atdılar. Onlar gedib hökmün yerinə yetirildiyini bildirdilər. Hakim də, camaat da elə bildi ki, üçüncü qardaş məhv olmuşdur. Bu cür dərin dərயada sağ qalmaqını olardı?

İndi sizə üçüncü qardaşdan xəbər verim. Cəlladlar geriyyə dönən kimi üçüncü qardaş, tədbirli ananın dediyi kimi, öz uzun ayaqlarını dənizin dibinə qədər uzadıb, başını suyun üstünə çıxardı. Ucsuz-bucaqsız ümmanı seyr etməyə başladı. Gəminin və cəlladların artıq gözdən itdiyini görüb, geriyyə qayıtmağa hazırlaşdı. Sizə kimdən deyim – hakimdən.

İş elə gətirdi ki, elə bu vaxt hakim həmin dəryanın kənarı ilə harasa gedirdi. O, üçüncü qardaşı sağ-salamat görüb cəlladlara əmr etdi ki, geriyyə qayıdıb onu hakimin hüzuruna gətirsinlər. Cəlladlar üçüncü qardaşı güclə qaldırıb gəmiyə mindirdilər. Bir qədər getdikdən sonra hakim sözə başladı:

– Camaat, gördünüz ki, bu adamı öldürmək çox çətindir! O, hər bir cəzadan yaxa qurtarır. Bəs indi nə fikirləşirsiniz? Ona necə cəza vermək lazımdır ki, bir daha yaxa qurtara bilməsin?

Xeyli müddət sakitlik yarandı, sonra isə camaatın arasından bir nəfər ayağa durub dedi:

– Onu tonqala atın, yanib getsin, bundan ağır cəza ola bilməz.

“Tonqala atılsın! Tonqala atılsın!” – deyə hamı səs-səsə verdi.

Başqa birisi dedi:

– Yox, elə deyil, onu tonqala salsanız, uzun ayaqlarının üstə qalxar və oddan çıxar. Başqa cəza tədbiri fikirləşmək lazımdır.

Ancaq adamlardan biri dedi:

– Yox, elə deyil, o, ayaqları üzərinə qalxsə da, fərq etməz, onsuz da od tutub yanar və kül olar.

Hakim dedi:

– Elə isə gəlin, hökmü sabaha saxlayaq!

Vəziyyəti belə görcək üçüncü qardaş dedi:

– Möhtərəm hakim, sizdən bir xahişim var: siz hökm vermişdiniz ki, dənizə atılı, mən oradan salamat çıxı bildim. İndi isə tonqala

atılmaq üçün hökm verirsiniz. Bunu isə anam bilməyəcək. O həmişə düşünəcək ki, mən dənizdə həlak olmuşam. Xahiş edirəm ki, sabaha qədər möhlət verin, gedib qoca anamla son dəfə görüşüm və ona deyim ki, məni dənizə atıb öldürməyəcəklər, tonqalda yandıracaqlar.

Hakim dedi:

– Get, ananla sonuncu dəfə görüş, ancaq unutma ki, vaxtında burada olmasan, cəzan birə-beş artacaqdır.

Üçüncü qardaş özünü anasına yetirib bütün hadisəni danışdı. Ana oğlunu dinləyib dedi:

– Eybi yoxdur, oğlum, narahat olma, ona da əlac taparıq. Təcili dördüncü qardaşını tapıb yanıma gətirməlisən, sənin yerinə hakimın yanına onu göndərəcəyəm.

Üçüncü qardaş tezliklə qardaşını tapıb anasının yanına gətirdi. Anası bütün əhvalatı ona danışdı dedi:

– Sən istidən qorxmursan, ona görə də gedib öz qardaşını əvəz etməlisən.

Dördüncü oğlu ananın dediklərini dinləyib dedi:

– Anacan, dediklərinizin hamısını yerinə yetirəcəyəm. Sağ olun, mən getdim.

O gəlib hakimın yanına çatdı. Hakim həmişə olduğu kimi, yenə də bir oğlana, bir saata baxdı və qardaşların bir-birini əvəz etdiklərini başa düşmədi. Əmr verdi ki, tonqala atılıb yandırılınsın!

Adamlar elə bir tonqal çatırlar ki, gəl görəsən! Sonra hakim dedi:

– Gözümüzdün qabağında onu tonqala atarıq, yanıb kül olar! Hökmümə əməl edin!

Adamlar cəlladlara kömək edib dördüncü qardaşı tonqala atdılar. Dördüncü qardaş tonqala atılan anda dedi:

– Ey! Bilirsiniz nə var, belə tonqallar mənə heç nə etməyəcək, ona görə də daha böyük tonqal çatın!

Adamlar dördüncü qardaşın bu təklifinə də əməl etməli oldular: elə böyük tonqal çatırlar ki, ölkənin tarixində heç kim belə tonqal görməmişdi.

Hamı birağızdan qışqırdı:

– Atın! Tonqala atın! Bu, əsl tonqaldır. O, buradan yaxa qurtara bilməyəcəkdir!

Cəlladlar dördüncü qardaşın qolundan, qıçından yapışib düz tonqalın ortasına atmaq istədilər. Ancaq dördüncü qardaş elə hey qışqırdı:

– Siz əziyyət çəkməyin, özüm tonqala atılamam!

Dördüncü qardaş, doğrudan da, özü gedib tonqala atıldı. Camaat çox vahiməyə düşdü ki, bu adam nə üçün oddan qorxmur? Dördüncü qardaş qızıl alovların içərisində tamamilə görünməz oldu. Budur, camaat səbirsizliklə gözləyir ki, o tezliklə yanib kül olacaq. Ancaq tonqal yanib qurtaran kimi dördüncü qardaş sağ-salamat tonqaldan çıxdı. Bunu görcək hakim, cəlladlar, bir sözlə, hamı heyretə gəldi. Onlar bir-birinə deyirdilər:

– Bu cür nəhəng tonqalın içərisindən salamat çıxmaq olar? Hansı dəhşətli cəza növü tapmaq lazımdır ki, oğlanlarımızın intiqamını ala bilək.

Sə-kütyün içərisindən hakimin bağırması eşidildi:

– Camaat, məni eşidin. Bu adamı öldürmək üçün bizim bircə çarəmiz qalır: böyük bir piroq hazırlayıb, onu da piroqun içərisinə qoyub təndirdə bişirməliyik!

Əlacsız qalmış camaat qısa müddətdə elə bir piroq hazırladılar ki, arxasında neçə yüz adam gizlənə bilərdi. Piroqu özündən böyük təndirə saldılar. Təndir o qədər nəhəng idi ki, kənardan baxana uca bir dağı xatırladırdı. Kişilərin biri hakimə üz tutub dedi:

– Ey adil hökmdar, bu adamı o cür böyük tonqal yandıra bilmədi, bu təndir ona nə edəcək?

Hakim dedi:

– Bu doğrudan da, belədir, ancaq o, burada havasızlıqdan yanib kül olacaqdır.

Bu vaxt dördüncü qardaşın səsi eşidildi:

– Hakimdən bir xahişim var. Bu mənim üçün şübhəsiz sonuncu cəzadır, anam isə elə biləcək ki, siz məni tonqalda yandırmısınız. O, həmişə nigaran qalacaq, mənim yerimi də bilməyəcəkdir. İzin versəydiniz gedib anamla vidalaşardım.

Hakim, həmişə olduğu kimi, bu dəfə də razılaştı:

– Buyur, get, ancaq unutmama, hökm yerinə yetirilən vaxt burada olmasan, cəzan birə-beş artacaqdır.

Dördüncü qardaş vaxtını itirmədən qoca anasının yanına gəlib hadisəni olduğu kimi danışdı. Ana yenə də oğlunu bu belədən qurtarmaq üçün çox fikirləşdi və beşinci oğlunu yanına çağırırdı dedi ki, dördüncü qardaşı əvəz etməlisən. Onu yanar təndirin içərisində bişirəcəklər, sən isə nə istidən, nə də havasızlıqdan qorxursan.

Ananın ağıllı oğlu bütün məsləhətləri dinləyib dedi:

– Anacan, mən sizi dinlədim. Hər şeyi siz deyən kimi edəcəyəm. Sağ olun, mən getdim.

Beşinci qardaş, doğrudan da, səhər sübhədən hakimin yanına gəlib dedi:

– Möhtərəm hakim, mən cəzama almağa hazırım!

Hakim həmişə olduğu kimi bir saata, bir də oğlana baxıb gördü ki, hər şey öz qaydasındadır. Ancaq nə hakim, nə də buraya toplaşanlar beşinci qardaşı o birilərindən seçə bilmədilər. Budur, hakimin hökmü oxundu, camaat bir göz qırpmında beşinci qardaşı götürüb xəmir kündəsinin içərisinə qoydu, piroq düzəldib dərhal da təndirə saldılar. Təndiri o qədər qızdırmışdılar ki, bir gün bir gecə sönmək bilmədi. Adamlar piroqu təndirdən çıxarıb parça-parça etdilər. Həmişə olduğu kimi bu dəfə də beşinci qardaş piroqun içindən salamatca çıxdı. Heyrətdən quruyub yerində qaldılar. Hakim səs-küy salan camaatı birtəhər sakitləşdirib dedi:

– Camaat, görünür, bu çox yaxşı adamdır ki, ona hansı cəzanı veririksə, sağ-salamat qalır. Onun boynunu vurdurmaq istədik, dənizdə boğmaq, tonqalda yandırmaq istədik olmadı. Piroqun içinə qoyub bişirmək istədik, bişmədi, bir sözlə, nəyə əl atdıqsa hamısı faydasız oldu. Belə düşünürəm ki, bu qədər cəzanın biri onu öldürmürsə, deməli, bu onun yaxşı adam olduğunu sübut edir. Ona görə də bundan sonra onu rahat buraxmalıyıq.

Adamların içərisindən biri ortaya çıxıb dedi:

– Hakim sağ olsun, bu adam bizim oğlanlarımızın ölməsinə bais olmuşdur. Belə bir adamı sağ buraxmaqmi olar? Bu barədə bir şey düşünmək lazımdır.

Hakim soruşdu:

– Əgər belədirsə, onda bir sualıma cavab verin görüm, bu adam sizin oğlanlarınıza balıq tutmağı öyrətməyə söz vermişdimi?

– Yox, verməmişdi. Onu məcbur etdiyimiz üçün o bizə söz verdi. Bir də ki, o bizə söz verməşəydi, biz onu zindana salacaqdıq.

– Elə isə oğlanlarınızın boğulmasına siz öztünüz bais olmusunuz! Ona görə də onu azad edirəm, – deyə hakim dilləndi. – Qoy gedib öz qoca anası ilə uzun ömür sürsün! Bu, ən ədalətli hökmdür.

– Bəli, bəli, doğru deyirsiniz, – deyə adamlar qışqırdılar. – Bu, ən ədalətli hökmdür.

Hakim üzünü beşinci qardaşa tutub dedi:

– Sən bu gündən azadsan, get öz ananla uzun ömür sür.

Hakimin ağzından söz qurtarar-qurtarmaz, beşinci qardaş sevinclə anasının yanına qaçdı. Elə qaçdı ki, ayaqlarını belə görmək olmurdu. Nəhayət, o, anasının yanına gəlib hadisəni söylədi. Anası çox sevinib oğlanlarını çağırdı, şadlıq məclisi qurdular və ömürləri boyu firavan yaşadılar.

Xalq mahnıları

İngilis xalq mahnıları

AH, YOX, CON

Kəndimizdə bir gözəl var, –
Qaşı kaman, kirpiyi ox.
Dedim: – Məni sevirsənmi?
Baxdı mənə soyuq-soyuq:
– Ah, yox, Con, yox, Con, yox, yox!

Dedi: atam dənizçiydi,
Tufanlarda olub çox-çox.
Öyrədib ki, məndən bir söz
Soruşsalar, deyim: yox-yox.
Ah, yox, Con, yox, Con, yox, yox!

Dedim: sənə daş-qaş alım,
Yaraşğım, bəzəyim ol.
Çəkim hər cür nazını mən,
Saralmayan çiçəyim ol.
– Ah, yox, Con, yox, Con, yox, yox!

Sən necə də rəhmsizsən!
Əlac nədir, mən nə edim?
Demək, məni sevməyirsən?!
Sağ ol, xanım, onda gedim...
– Ah, yox, Con, yox, Con, yox, yox!

BALACA ÇOBAN QIZ

Qoyunları itirib,
Çobanı dərd götürüb,
Gəzsin hansı qoruğu?!
Ah, yumuldu gözləri,
Dedi: gələr özləri
Dallarında quyruğu.

Balaca qız xoşhaldı,
Yatıb yuxuya qaldı,
Gördü qoyun mələyir.
Sən demə, bu yuxuymuş,
Qoyunları yoxuymuş;
Oyanıb əsdi tir-tir.

Ələ aldı çomağı,
Gəzdi dərəni, dağı,
Soraqlaşdı o ki var.
Tapantək qoyunları
Ağladı zarı-zarı, –
Quyruqsuzdu qoyunlar.

Göz yaşını sildi o,
Köks ötürüb güldü o,
Nəsə gəldi fikrinə.
Təcrübəli çobantək
Əlləşdi, tikdi bərk-bərk
Quyruqları yerinə.

BƏSTƏBOYLU BİR ATIM VAR

Bəstəboylu bir atım var,
Ona burda tay tapılmaz.
Bir qız onu aldı məndən,
Dedi: minim, gəzim bir az.

Atı sürdü bataqlığa,
Qamçıladi hey şartaşart.
Nahaq verdim kirayə mən,
Nahaq verdim, hayıfdı at.

Çox sevirəm atımı, çox,
O gəzdirir rahat məni.
Heç nə istəmir məndən o,
Saymasaq yemlə tövləni...

Yay günündə neçə dəfə
Yəhərleyib mindim onu.
İndən belə minə bilməz
Məndən başqa heç kim onu.

BİR QARI VARDI...

Yığıb səbətində yumurtaları
Bir səhər bazara getdi bir qarı.
Yoruldu, əyləşdi dincəlsin deyə,
Yolun kənarında getdi mürgüyə.

Bu zaman bir çərçi yoldan ötürdü,
Qarının donundan kəsib götürdü.
Paltarın qalması heç bir tutarı,
Soyuqdan üşüyüb büzüşdü qarı.

Qaranlıq düşəndə qarı oyandı,
Soyuqdan titrəyib güclə dayandı.
Baxıb paltarına qışqırdı birdən:
“Xudaya, rəhm eylə, dəyişmişəm mən!”

Durub evə getdi göz görər-görməz,
Dedi: mənim itim boş yerə hüzməz;
Əgər bu mənəmsə, quyruq bulayar,
Əgər mən yadamsa hürər, ulayar.

Tutmuşdu aləmi gecə zülməti,
Qapını açanda bərk hürdü iti.
Qarı dua etdi üz-gözündə qəm:
“Xudaya, rəhm eylə, bu mən deyiləm”.

GEDİRSƏNMİ CƏBHƏYƏ SƏN, BİLİ BOY

– Gedirsənmi cəbhəyə sən, Bili Boy, Bili Boy?
Gedirsənmi cəbhəyə sən, ey qoçaq Bili?

– Qan tökməyə əlim gəlməz,
Yad ölkədə üzüm gülməz.
Mən cavanam, qəlbi nuram,
Mən anamdan ayrılmaram!

– Yediyn əsgər çörəyi, Bili Boy, Bili Boy,
Yediyn əsgər çörəyi, ey qoçaq Bili.

– Uzaq eldə hərbdə ölmək
Bizim üçün borcdur, demək?
Mən cavanam, qəlbi nuram,
Mən anamdan ayrılmaram!

– Deməyiblər hər b oyundur, Bili Boy, Bili Boy?
Deməyiblər hər b oyundur, ey qoçaq Bili?
– Göz yaşdır, fəlakətdir,
Canilikdir, cinayətdir.
Mən cavanam, qəlbi nuram,
Mən anamdan ayrılmaram!

– Kim verəcək borcunu bəs, Bili Boy, Bili Boy?
Kim verəcək borcunu bəs, ey qoçaq Bili?
– Bilirəm ki, bu borc nədir?!
Əsgər ömrü faciədir.
Mən cavanam, qəlbi nuram,
Mən anamdan ayrılmaram!

KRAL ARTUR

Adil idi Kral Artur,
Nağıllarda qalıb adı.
Puding üçün düz üç kisə
Arpa unu oğurladı.

Yağlı puding bişirdi o,
Kışmış vurdu şirin-şəkər.
İçinə piy qoydu onun
İki baş barmağım qədər.

Yedi Kral, Kraliça,
Ətrafında əyanları...
Sabah bir də qızartdırdı
Kraliça qalanları.

QOCA KRAL KEUL

Qoca kral bu səhər
Ah, necə də şən idi.
Tələb etdi qəlyanı,
Tələb etdi fincanı,
Tələb etdi üç nəfər
Skripka çalanı.
O üç həmdəm, o üç dost
Hər cəhətdən tən idi.

Hərədə bir skripka
Yaraşıqdı, bəzəkdi,
Baxmağa göz gərəkdilər...
Skripka çalanlar
Seçilməz bir-birindən,
Mat qalmışdı hər görəni,
Hər üçü də qəşəngdi.

Biz də baxdıq, bəyəndik,
Biz də güldük, əyləndik.

MƏN ÜÇ GƏMI GÖRDÜM

Mən üç gəmi gördüm, üzüb keçirdi,
Üzüb keçirdi hey, yoxdu dalğa da.
Mən üç gəmi gördüm, üzüb keçirdi
Yeni il səhəri bir xoş havada.

Görsəydin, bilsəydin kimlərdi gedən,
Ah, kimlərdi gedən, valeh olardın.
Görsəydin, bilsəydin kimlərdi gedən,
Yeni il səhəri heyran qalardın.

Hər qəşəng gəmidə bir gözəl vardı,
Ah, üç gözəl vardı, hər biri aytək.
Hər qəşəng gəmidə bir gözəl vardı,
Yeni il səhəri odlandı ürək.

Biri nəğmə deyir, biri fit çalır,
Biri dil verirdi skripkaya.
Gəlin aparırdı elə bil onlar...
Yeni il səhəri gedəsən toya.

DƏYMIŞ ALBALI

Albalı var, albalı var,
Əl vursanız, balı damar.
Müştərilər apardı ha,
Gəlin alın, qurtardı ha!..

Deyim sizə, deyim sizə
Harda bitir, harda dəyir:
O yerdə ki nurlu günəş
Min naz ilə gülümsəyir,
O yer albalı adası,
O yer albalı adası.

Albalı var, albalı var,
Əl vursanız, balı damar.
Müştərilər apardı ha,
Gəlin alın, qurtardı ha!..

O yerdə ki nurlu günəş
Barlı bağa göz eləyir,
Orda qəşəng albalılar
Bir-birinə naz eləyir.

Şotland xalq mahnıları

ÇARLI MƏNİM ƏZİZİMDİR

Çarli mənim əzizimdir, əzizim,
Çarli mənim sağ gözümdür, sağ gözüüm.
Yeni ilin əvvəlində,
Açılanda nurlu səhər
Gəldi bizim şəhərə, ah,
O gənc Çarli – o cəngavər.
Çarli mənim əzizimdir, əzizim,
Çarli mənim sağ gözümdür, sağ gözüüm.

Çarli mənim əzizimdir, əzizim,
Çarli mənim sağ gözümdür, sağ gözüüm.
Küçə ilə addımladı,
Coşdu şeypur, gəldi ellər.
Gülüb bizi qarşıladı
O gənc Çarli – o cəngavər.
Çarli mənim əzizimdir, əzizim,
Çarli mənim sağ gözümdür, sağ gözüüm.

Çarli mənim əzizimdir, əzizim,
Çarli mənim sağ gözümdür, sağ gözüüm.
Başında şotland papağı,
Əlində saf polad xəncər,
Haqqımızı qoruyurdu
O gənc Çarli – o cəngavər.
Çarli mənim əzizimdir, əzizim,
Çarli mənim sağ gözümdür, sağ gözüüm.

Çarli mənim əzizimdir, əzizim,
Çarli mənim sağ gözümdür, sağ gözüüm.
Endi dağdan, baxıb güldü
Həm analar, həm körpələr.
Verdi xalqa torpağını
O gənc Çarli – o cəngavər.
Çarli mənim əzizimdir, əzizim,
Çarli mənim sağ gözümdür, sağ gözüüm.

Çarli mənim əzizimdir, əzizim,
Çarli mənim sağ gözümdür, sağ gözüüm.
Bürümüşdü qəlbimizi
Şirin ümid, acı kədər.
Qərq olmuşdu duamıza
O gənc Çarli – o cəngavər.
Çarli mənim əzizimdir, əzizim,
Çarli mənim sağ gözümdür, sağ gözüüm.

MƏNİM YARIM

Mənim yarım dənizdədir,
Nə sonsuzdur mavi dəniz!
Mənim yarım dənizdədir,
Tez gətirin yarımı siz.

Xor:

Evə, evə, evinə
Gətirin yarımı siz.
Mənə, mənə tezcənə
Yetirin yarımı siz.

Əs, küləyim, əs, küləyim,
Sal yolunu göy dənizdən.

Əs, küləyim, əs, küləyim,
Mənə gətir yarımı sən.

Xor.

Dünən gecə yatmış idim,
Qorxuluydu yuxularım.
Dünən gecə yatmış idim,
Gördüm ölüb gözəl yarım.

Xor.

Külək əsdi göy dənizdən,
Külək sildi qubarımı.
Külək əsdi göy dənizdən,
Alıb gəldi nigarımı.

Xor.

İrland xalq mahnıları

BALIQSATAN QIZ

Dublin kimi şəhər hanı?!
Qızları var dağ ceyranı.
Mən o yerdə gördüm onu –
Gözəl Molli Melounu.
Arabasın çəkə-çəkə,
Küçələrdə səkə-səkə
Qışqırırdı:
“Təzə balıq, təzə balıq,
Təzə balıq, təzə balıq”.

Xor:
“Təzə balıq, təzə balıq,
Təzə balıq, təzə balıq”.

Balıqsatan o gözələ
Sən az baxıb heyrət elə.
Anası da balıq satıb.
Atası da olub kasıb.
Arabasın çəkə-çəkə,
Küçələrdə səkə-səkə
Qışqırıblar:
“Təzə balıq, təzə balıq,
Təzə balıq, təzə balıq”.

Xor.

O qız öldü qızdırmadan.
Bir kəs yoxdu, tapsın dərman.
Nakam getdi dərqli ahu,
Küçələrdə qaldı ruhu.
Arabasın çəkə-çəkə
Küçələrdə səkə-səkə
Qışqırır hey:
“Təzə balıq, təzə balıq,
Təzə balıq, təzə balıq”.

Xor.

YAT, BALAM

Günəş gedib yatmağa,
Ay gəlib şam tutmağa.
Bir sən də gir yatağa,
Keşikdə durub anan,
Lay-lay, balam, a lay-lay.

Yuxudadır səhər də,
Axşam gəzir hər yerdə.
Salınır qara pərdə,
Yumur gözünü toran,
Lay-lay, balam, a lay-lay.

Yatır dalğa dənizdə,
Bulud üstə ulduz da,
Yaşıl söyüdlər düzdə.
Dağı bürüyüb duman,
Lay-lay, balam, a lay-lay.

Uels xalq mahnısı

ATA YURDU

Sən ey ata yurdu, ey azad diyar,
Arfan ürək açar, köntül oxşayar.
Sənin ərənlərin cəsur, qəhrəman,
Azadlıq uğrunda keçdi canından.

Xor:

Uels, Uels, daşların da çiçəkdir,
Düzün, dərən, ah, necə də qəşəngdir.
Varlığımın, həyatımın, eşqimsən,
Ürəyimə sən yeganə hakimsən.

Nəğmə beşiyisən, nəğmə vətəni,
O cənnət dağların qartal məskəni.
Əbədi nəğmədir çayın, bulağın,
Necə müqəddəsdir daşın-torpağın!

Xor.

Səni necə sevər nadan, xudpəsənd,
Sənin dilin şəkər, nəğmələrin qənd.
Arfan şirin-şirin gələndə dilə
Susur ən sehirlə nağıllar belə.

Xor.

Valter Rilayd

(1554–1618)

ÇOBAN MƏHƏBBƏTİNƏ CAVAB

Sevgimiz, dünyamız cavanlaşarsa,
Çoban, sözlərində həqiqət varsa,
Titrədər qəlbimi bu gözəl çağlar,
Səninlə yaşamaq, sevlmək olar.

Dağlar sürülər keçdikcə zaman,
Çaylar qəzəblənər, qaya buz olar.
Bülbüllər lal olar, söküləndə dan,
Təbiət yorulub yuxuya qalar.

Qış gələr, dediyin çiçəklər solar,
Hamısı xoş xülya, xoş rəya olar.
Bal kimi kəlməyə, sözə gəlincə –
Adi bir təsəvvür, xoş bir düşüncə.

Libas, ayaqqabı, güllər çələngi,
Cırırlar, büzüşər, saralar rəngi.
Hamısı yox olar, bizə nə qalar?
Məhəbbət büdrəyər, xəyalə dalar.

Göy otlardan kəmər, çiçək çələngi,
Pəyədə axurun qızılı rəngi
Fəth edib qəlbimi güldürə bilməz,
Çobanın yanına göndərə bilməz.

Qoy gənclik çağlasın, sevgimiz coşsun,
Sevinc ömrümüzə daim qovuşsun.
Onda qəlbimizə istəklər dolar,
Səninlə yaşayıb, sevişmək olar.

Uilyam Şekspir

(1564–1616)

DÜNYA TEATRIDIR

Dünya teatridir. Belədir ki var:
Qadınlar, kişilər aktyordular.
Gəlişi, gedişi vardı hər kəsin,
Burda sona çatmaq asan gəlməsin.
Yeddi pərdəlidir burda hər əsər,
Yeddi rol oynayır burda hər nəfər.
Əvvəlcə lap aciz bir uşaq olur,
Sənəti qışqırıb ağlamaq olur.
Elə ki, böyüdü körpə azacıq,
Məktəbə ilbiztək sürünür yazıq.
Deyinir, inciyir kitab-dəftərdən,
Parlaq səhər tüzü tutulur hərdən.
Bir azdan vurulur... yarın qaşları
Axıdır gözündən sevgi yaşları,
Qəmli şeir deyir ilahəsinə,
Od da qibtə edir qəm-qüssəsinə.
Sonra da əsgərlik, döyüş qanunu...
Saqqalı bəbirə oxşadır onu.
Davakar, dalaşqan, çevik, müntəzir
Topların ağzında şərəf-şan gəzir.
Ruhunu titrədir qəzəbi, kini,
Şöhrət qısqanclığı didir qəlbini.
Beşinci səhnədə hakimə dönür,
Hər şey nəzərində adi görünür.

Dəyirmi, böyümüş qarnında onun
 Gizlənir varlığı axta xoruzun.
 Təkə saqqalında cəm olur hər sirr,
 Qaydadan danışır, nəsihət verir.
 Ciddi rəftarıyla beləcə hər vaxt
 Özünün rolunu oynayır bədbaxt.
 Altıncı pərdədə arıqlayır o,
 Gözlərində çeşmək, günün sayır o.
 Bədəni paltarda çöpə bənzəyir,
 Həyatın qəm yükü belini əyir.
 Şaqraq, gur səsindən qalmayıır nişan,
 Cır uşaq səsiylə qışqırır hər an.
 Keçinir, əylənir dərdlə, azarla,
 Yaşayır ney kimi sızıltularla.
 Sonuncu pərdəyə yetişən kimi,
 Çalşır görünsün o da şən kimi.
 Fəqət zəifliyi yol vermir buna,
 Qovuşur ikinci uşaqlığına.
 Məğlub gəmi kimi çatır sahilə,
 Bihuşluq içində çırpınır elə.
 Taqətsiz, gərəksiz və heysiz olur,
 Gözsüz, dişsiz, dadsız – heç nəsiz olur.

ƏS, QIŞ KÜLƏYİ

Qış küləyi, dayanma, əs!
 “Sən qəddarsan” – heç kim deməz, –
 “Nankor çıxan insan kimi”.
 Kəsmir, kəsmir dişin elə,
 Görən yoxdur səni hələ,
 Sərt nəfəsin – tikan kimi.
 Şaxta gətir, yeri buzlat,
 Davam edər yenə həyat
 Yazın qışda nübaritək.

Dondursan da suları sən,
İti deyil oxun, nizən
Dostun dönük ilqarıtk.

NƏĞMƏ

Hardasan, yaz çiçəyim?
Yarın gəlir, mələyim,
Nəğməsinə qulaq as:
Gəzmə daha təşvişlə,
Yol qurtarır görüşlə,
Bunu bilməyən olmaz.
Sevgi nədir? – İlk bahar,
Bu günündə sevinc var,
Sabahında gizli sirr.
Nədir saxlayan səni?
Dönə-dönə öp məni,
Gənclik bizi gözləmir.

SƏNİ YAY GÜNÜNƏ BƏNZƏDİMMİ MƏN?

Səni yay gününə bənzədimmi mən?
Sən daha sevimli, daha incəsən.
Qönçə də inciyir köksünə əsən
Bu qısa ömürlü yay küləyindən.

Səmanın gözləri alovla dolur,
Qızılı çöhrəsi tutulur hərdən.
Təbiət gah qəmgin, gah da şən olur,
Gözəllik donunu dəyişir birdən.

Sən solmaz bir çiçək, solmaz bir bahar
Həmişə gözəllik libasından.

Nə gülər üzünə ölüm kəc baxar
Nə ömür yoluna sədd çəkər zaman.

İnsan yaşadıqca, gəldikcə bahar
Əbədi sən varsan, saf məhəbbət var.

HAMLETİN MONOLOQU

Ölmək, ya yaşamaq! Belədir gerçək,
Ya da ki, taleyin zərbələrinə,
Atdığı oxlara gizlincə dözmək.
Silahımı götürmək bu an əlinə?
Hücummu eyləmək dərd dəryasına
Yoxsa qılıncımı qoymağımı qına?!
Ya üsyan qaldırmaq, ölmək, uyumaq,
Ağrısız, acısız bir yuxu duymaq.
Ölmək və son vermək dərdə, qüssəyə,
Əzab-əziyyətlər qurtarsın deyə.
Tale cismimizi bəxş edib bizə,
Yaşamaq yazıbdır taleyimizə.
Ölmək, həm qapılmaq dərin yuxuya,
Məst etsin bizləri şirin bir rəya.
Rəya görməyin də öz acısı var,
Gələcək yuxumuza nə cür rəyalar...
Bu fani dünyadan köç edən zaman
Olsun könlümüzə dinclik hökmran.
Dözdük əzablara ömrümüz boyu,
İndi rahatlıq tap, sakitcə uyu
Həyatın qançısı acıdan acı,
Ölmək, uyumaqdır onun əlacı.
Zalımın zülmünə, ruh fəryadına,
Riyakar məmura dözməkmi yenə?
Sevgi əzabına, susan qanuna
Dözüb divanətək gəzməkmi yenə?

Ləyaqət tükənib yoxa çıxanda,
Səbrimiz qurtarıb bitdiyi anda,
Kim xəncər götürüb üsyan edəcək,
Bu qorxu, həyəcan sona yetəcək?
Ölmək! Ölməyin də bir qorxusu var...
O kəşf edilməyən əbədi diyar
Kimsədən bizlərə göndərmir xəbər,
Bilmirik orada nələr var, nələr...
Bəlkə də, bundansa aciz bir qultək
Yaşamaq zülmünə qatlanıb dözmək.
Alır ağlımızı bu cür düşüncə,
Min fikrə dalırıq qərar verincə.
Xəyallar, arzular solanda o dəm
Hər şey durğunlaşır, süstləşir aləm.
Sakit! Hər şey bitdi, mələk Ofelya!
Mənim günahımçün sən eylə dua.

ŞILTAQ QIZIN YUMŞALMASI

İştirak edənlər:

Lord	}	proloqdakı şəxslər
Kristofer Slay – misgər		
Aşxanaçı qız, pəj, aktyorlar, ovçular və nökrələr		
Baptista – paduyalı zəngin zadəgan		
Vinçensio – pızalı köhnə zadəgan		
Lüçensio – Vinçensionun oğlu		
Petruçio – veronalı zadəgan. Katarinanın adaxlısı		
Qremio	}	Biankanı almaq istəyənlər
Qortenzio		
Tranio	}	Lüçensionun nökrələri
Biondello		
Qrumio	}	Petruçionun nökrələri
Kertis		
Netenyel		
Cozef		
Niklas		
Filipp		
Piter		
Pedant*	}	Baptistanın qızları
Katarina		
Bianka		
Dul qadın		
Dərzi, xırdavatçı, Baptistanın nökrələri və Petruçio		

Əhvalat vəqə olan yer: Paduya və Petruçionun şəhərkənarı evi

PROLOQ

I səhnə

TRAKTİR QARŞISINDA, BOŞ YERDƏ

Aşxanaçı qız və Slay gəlirlər.

Slay. Allah vurmuşdu səni!

Aşxanaçı qız. Sənin yerin zindandır, ay tüfeyli hərif!

* Burada sözün köhnə və ilk mənasında işlənmiş, *müəllim*, *mürəbbi* deməkdir.

Slay. Yaramazsan, murdarsan! Slaylar nəslindən tüfeyli çıxmamışdır. Nəslimizin tarixinə bax: ulu babamız fateh Riçardla buraya gəlmişdir. Odur ki, uzun danışmağa ehtiyac yoxdur. Qoy, hər şey öz yolu ilə getsin!

Aşxanaçı qız. Sındırdığın stəkanların pulunu verməyəcəksən?

Slay. Cibimdə bircə quruş da tapılmaz. İronimo, keç soyuq yatağa uzan, qızışarsan!*

Aşxanaçı qız. Elə isə mən nə edəcəyimi yaxşı bilirəm. Gedib şəhər polisini çağıraram. (Gedir.)

Slay. İstəyirsən, şəhər polisini, istəyirsən, şəhərkənarı polisi, ya da ki uzaqdakı polisi çağır. Qanunu biz də bilirik. Cavab verməyə söz taparıq. Bir addım da kənara çəkiləsi deyiləm. Xoş gəlib, səfa gətirirlər. Qoy təşrif buyursunlar. (Yerə uzanıb yuxulayır.)

Şeypur səsi eşidilir.

Lord ovçularla və nökrərlə daxil olur.

Lord (birinci ovçuya). Sən itlərdən muğayat ol. Şən köpəyin xaltasın aç, yazıq əldən düşmüşdür. Tazı ilə Oynağı, Səsi yoğunla görüşdür. Sən ağılın tinində Gümüşün soyumuş izi tapdığını gördünmü? Mən o tulanı iyirmi funta da vermərəm heç.

Birinci ovçu. Zəngçi ondan heç də geri qalmaz, milord. O, itmiş izi tapcaq, uladı. İki dəfə də silinmiş izi tapdı. İnanınız mənə, bu itin heç qiyməti yoxdur.

Lord. Sən hələ axmaqsan. Əks-səda onun qədər şux olsa idi, elə tuların onuna dəyərdi. İtləri doydur, hamısına fikir ver. Sabah yenə ova gedəcəyəm.

Birinci ovçu. Milord, xatircəm ola bilərsiniz.

Lord. Bu kimdir? Meyitdir, ya sərxoş? Bax nəfəsi gəlirmi onun?

İkinci ovçu. Nəfəsi gəlir. Pivə onun canını qızıqdırmasaydı, bu soyuqda yatmazdı.

Lord. Murdar heyvan! Qaban kimi necə də eşələnir. Ölüyə bənzər bu vücut nə qədər mənhusdur. Mən bu əyyaşla lağa qoymaq istəyirəm. Gəlsənə bunun əyninə nəfis tuman-köynək geydirib, barmaqlarına

* Kəlin o zamanlar məşhur olan "İspan faciəsi" (1586) pyesindən götürülüb, istehza məqamında işlədilən bir ifadədir.

üzük taxaq, gözəl bir yatağa uzadaq. Çarpayısının yanında süfrə bəzə-yək, nökərləri yanına düzək, hə, necə olar? Bu lüt oyananda, öz-özünü tanıya bilməyəcək.

Birinci ovçu. İnanınız, milord, onun huşu başında deyil.

İkinci ovçu. Yuxudan aylarkən lap məəttəl qalacaq!

Lord. Sehrli yuxu, aldadıcı bir xülya kimi. Götürün bunu, dediyim kimi hər şeyi düzəldərsiniz. Onu mənim ən yaxşı istirahət otaqlarımdan birinə aparın. Ətrafına eyibli şəkillərdən asın. Başını ətirli su ilə yuyun, gözəl ətirli buxurdanlar yandırın. Elə ki oyandı, şirin musiqi təranəsi başlansın. Ağzını açıb danışan kimi, o saat ona təzim edib soruşun: “Zati-alilərin bizə əmrinə nədir?” Biriniz ona gümüş ləyən gətirin, biriniz güllə, çiçəklə dolu kuzə təqdim edin, digəriniz məhrəbə verərək, “zati-aliləri, bəlkə, yuyunmaq istəyəcək?” – deyər soruşun. Biriniz geyimlər hazırlasın və onun nə geymək istədiyini soruşsun, köpəklərdən, atlardan söhbət açsın, onun dərdindən ölən xanımdan danışsın, desin ki, guya, o, qəfildən dəli kimi qəşş etmiş. O, öz adını çəkərsə, deyin ki, sayıqlamışdır, o, hökmi-rəvan bir lordur. Uşaqlar, siz dediklərimin hamısını eləyin. Bu qərribə bir əyləncə olacaqdır, lakin həddi aşmayın, ifrata yol verməyin.

Birinci ovçu. Milord, sizi əmin edirəm ki, rollarımızı elə məharətlə ifa edərək ki, o, özünü doğrudan da, biz deyən hesab etsin.

Lord. Onu ehtiyatla qaldırıb yatağa salın. Elə ki ayıldı, hər kəs öz rolunu ifa etməyə başlasın.

Slayı aparırlar. Şeypur səsi eşidilməyə başlayır.

Get öyrən, bu şeypur nə deməkdir?

Nökər gedir.

Bəlkə də, nəcib bir əsilzadə yoldadır, gecələmək istəyir.

Nökər daxil olur.

Hə, nə oldu? Şeypur çalan kimdir?

Nökər. Aktyorlardır, cənabi-ali, sizə xidmət etmək istəyirlər.

Lord. Söylə gəlsinlər.

Aktyorlar gəlirlər.

Salam olsun sizə, dostlar.

Birinci aktyor. Milorda səadət diləyirik Allahdan.

Lord. Bizim evdə gecələmək istəyirsinizmi?

İkinci aktyor. Elə isə, milord, icazə verin, sizə xidmət edək.

Lord. Məmnuniyyətlə. Bax bunu mən tanıyıram: bir dəfə o, fermer oğlunun rolunu oynayırdı. Siz lediyə qarşı çox lütfkar idiniz. Sizin adınızı unutmuşam, lakin rolunuz aydın idi, bacarıqla oynadınız.

Birinci aktyor. O, yəqin ki, Soto* rolu idi, cənabi-ali.

Lord. Deyəsən, elədir. Amma məharətlə oynadın. Çox əcəb, lap elə vaxtında gəlmişsiniz. Mən bir əyləncə təşkil etmişəm. Sizin sənətiniz bu əyləncədə lazım olacaqdır. Sizi bu gün naməlum bir lord dinləyəcəkdir. Lakin sizin səbatınıza arxayın deyiləm. Qorxuram ki, onun qəribə hərəkətləri – onu deyim ki, lord tamaşa görməmişdir, – sizi güldürməsin. Gülsəniz, ona toxunarsınız. Qabaqcadan deyirəm, gülsəniz, onu qəzəbləndirəcəksiniz.

Birinci aktyor. Milord, heç də şübhə etməyin. Qoy, dünyada lap misli görünməyən bir səfeh olsun. Biz sözüümüzün üstündə durmağı bacarıq.

Lord (nökərə). Get, bunları bufet otağına apar. Onlara layiqincə hörmət elə. Evdə nə varsa, süfrəyə düz.

Nökər və aktyorlar gedirlər.

(Başqa bir nökerə). Get saray xadimi Bartolomionu çağır. De ki, tələsik ledi libası geysin. Sonra onu yataq otağındakı əyyaşın yanına apar. “Madam” deyə ona təzim et. Bartolomio mənim mərhəmətimə nail olmaq üçün, nəcib ledilər öz ərlerine qarşı göstərdikləri təvazökarlığı qoy o təqlid etsin, özünü həlim, aciz, həqir göstərsin, əyyaş müraciət edərək soruşsun: “Nə əmr edirsiniz? Sizin həqir zövcəniz nə etsin ki, məhəbbətinizə layiq görünsün?” Tapşır ki, onu ehtirasla qucaqlasın, öpsün, başını onun döşünə söykəyib, guya, özünü yeddi il ərzində yazıq, iyrenc dilənçi sanan ərinin sağaldığını görərək kövrəlmişdir.

* Naməlum bir pyesin iştirakçılarında birinin adıdır.

İşdir, bizim oğlanda qadınların istədiyi zaman ağlamaq qabiliyyəti olmazsa, ona bu yerdə bir baş soğan kömək edəcəkdir. Soğanı dəsmala sarınsın, gözünə yaxınlaşdırsın, istər-istəməz gözlərindən yaş axacaqdır. Dediklərimi tələsik icra et, əlavə əmrlərimi gözlə.

Nökər gedir.

Əlbəttə, oğlan qadınların yerişini, şuxluğunu və ledinin səsinə yaxşı təqlid edə biləcəkdir. Maraqlıdır, o, əyyaş necə ərim deyəcək, nökrələr özünü gülməkdən necə saxlayacaq, dilənçiyə necə xidmət edəcəklər. Mən onları sakit edəyəm, yanlarında olmağım onların gülmələrinin qabağını alacaq. Orada olmasam, onlar özlərini sərbəst görərək hırıldaşacaq, güləcəklər. (*Gedir.*)

II səhnə

LORDUN EVİNDƏ YATAQ OTAĞI

Daxil olurlar: yuxarıda Slay nökrələrlə əhatə olunmuşdur. – Birinin əlində paltar, o birinin əlində ləyən-kuzə və başqa şeylər. Lord özü nökrə libasında dayanmışdır.

Slay. Allahını sevirənsə, bir tayqulp sərin pivə!

Birinci nökrə. Bəlkə, xeres içəsiniz, milord?

İkinci nökrə. Cənabi-ali, bəlkə, mürəbbə arzu edirlər?

Üçüncü nökrə. Siz hansı libasınızı geymək istəyirsiniz, cənabi-ali?

Slay. Mənim adım Kristofer Slaydır, məni nə milord, nə də cənabi-ali çağırmayın. Anadan olandan mənim dilimə xeres dəyməyib. Mənə mürəbbə vermək istəyirsinizsə, mal əti mürəbbəsindən verin. Nə geyəcəyimi də soruşmayın, çünki neçə kürəyim varsa, bir o qədər arxalığım, neçə ayağım varsa, bir elə corabım, neçə dabanım varsa, bir o qədər də başmağım vardır. Mənim bəzən dabanım başmağımdan çox olur, ya da elə başmağım olur ki, barmaqlarım bayırda qalır.

Lord. Allah sizi belə sayıqlamalardan saxlasın! Necə olmuş ki, sizin kimi varlı bir əyan, əsl-nəsəb sahibi bir kübar belə iyrenc dərde düşübdür? Allah, sən saxla!

Slay. Məni dəli etmək istəyirsiniz, nədir? Mən kiməm? Kristofer Slay, berton-xitalı qoca Slayın oğlu, anadangəlmə xırdavatçı, təhsilim yundarayan, tələyin dönlüklüyündən ayıgəzdirən, indi isə misgər deyiləmmi? Siz Uinkotdakı gonbul aşxanaçı Meryen Xekketdən soruşun, görün məni tanıyır, ya yox. Hərgah aşxanaçı qadın deməsə ki, mən ona pivə üçün on dörd peno borclu qalmamışam, siz məni bütün xristian aləmində yalançı bir əclaf sayın. Necədir? Mən hələ ağılını itirməmişəm, lakin...

Birinci nöqə. Bəs elə isə hələminiz nə üçün ağlayır?

İkinci nöqə. Nöqələriniz nə üçün bu qədər məyus olsun!

Lord. Ona görədir ki, qohum-əqrəba sizə yaxın durmur. Sərsəmlik edərək, onları özünüzdən uzaqlaşdırmışsınız. Lord cənabları, bir əslinizi, nəşəbinizi xatırlayın. Keçmişdəki əqlinizi, fikirlərinizi özünüzə qaytarın, amandır, bu alçaq rüyaları rədd edin getsin. Bir baxın, nöqələriniz sizin əmrinizə hazırdır. Bircə işarənizə bənddirlər; sizə xidmət etməyə can atırlar. Musiqi istəşəniz, dayanın, Feb çalmağa başladı, dinləyin!

Musiqi

Qafəsdə iyirmi bülbül cəh-cəh vurur, eşidin! Bəlkə, yatmaq istəyirsiniz? Sizi Semiramidanın* yatağından da yumşaq, zərif yatağa salağ. Gəzməyə çıxsanız əgər, siz keçən yollara çiçək səpərik. Səyahət etməyi xatiriniz istərsə, qoşquları, mirvari və qızilla bəzənmiş atları gətirək. Ovu sevirsinizsə, sizin şahinləriniz torağaylardan da yüksəklərə qalxсын, köpəklərin səsi yeri-göyü lərzəyə salsın.

Birinci nöqə. Ovu izləmək lazım gələrsə, zirək tazılarınız mardaldan cəld, ceyrandan çevikdirlər.

İkinci nöqə. Şəkil istəşəniz əgər, elə bir şəkil təqdim edək ki, orada Adonis bulağ başında oturmuş, Sitereya cil** içərisində gizlənmişdir. Cil isə, xəfif küləkdə oynayan kimi, onun nəfəsindən yay kimi əyilməkdədir.

Lord. Biz İonu sizə qız qiyafəsində göstəririk. Bu qədər şux və diri kimi göstərildiyi üçün o allanmışdır.

* Semiramida – öz dəbdəbəsi və naz-ədəsi ilə şöhrət qazanmış qədim asori mülükəsi.

** Cil – torpağın üstünü basan süpürgəvari ot.

Üçüncü nökr. İstəyirsiniz, meşədə göyəmlərin arasında gəzib-dolaşan Dafnanı sizə göstərək. Siz and içən kimi ayaqlarından qan sızacaq. Apollon bunu görəndən kimi qəmindən ağlayacaq, – qanla göz yaş o qədər gözəl çəkilmişdir.

Lord. Sən lordsan və lorddan başqa heç kəs deyilsən. Sənin arvadın elə bir gözəldir ki, bizim fani zəmanəmiz belə gözəl görməyib...

Birinci nökr. Həsretinizlə sel kimi axıtdığı göz yaşları sifətini xarab etməzdən əvvəl sizin qadınınız gözəllərin gözəli idi, lakin heç indi də kimsədən geri qalmaz.

Slay. Mən lordam? Mənim belə qadınım da var? Yoxsa, bu rəya -dır? İndiyə qədər mən yatmışdım? Xeyr, mən yatmıram, görürəm, eşidirəm, danışırım, yumşaqdırmı, ətirliDIRMI – mən hiss edirəm. Yaradana and olsun, həqiqətən də mən lordam, nə misgərəm, nə də Kristofer Slayam. Dayanmayın, ledini buraya çağırın, yenə təkrar edirəm, bir tayqulp pivə gətirin!

İkinci nökr. Bəlkə, zati-aliləri əllərini yumaq istəyir?

Nökrələr kuzəni, ləyəni və məhrəbanı verirlər.

Biz nə qədər şadıq ki, əqliniz yenə başınıza gəldi. Kim olduğunuzu indi dərk edə bilmişsiniz! Onbeşillik bir vaxtı siz rəyada keçirmişsiniz. Oyananda da, yuxulu kimi görünmüşsünüz.

Slay. On beş il? Mən nə çox mürgüləmişəmmiş! Bu müddətdə mən bir söz də danışmamışam? Əcəb!

Birinci nökr. Danışmağı danışmısınız, ancaq cəfəngiyat söyləmişiniz. Bu gözəl yataq otağında uzanan vaxtda, sizi guya, buradan qovurmuşlar – demisiniz. Aşxanaçını söyür, onu məhkəməyə verəcəksiniz, – deyə hədələyirdiniz. Deyirdiniz, plomblu kvart yerinə tayqulp saxlayır. Bəzən də Saysli Xekket adı ilə onu çağırırdınız.

Slay. Elədir ki var. O, aşxanaçı qadının qızıdır.

Üçüncü nökr. Siz nə onun qızını, nə də aşxanaçının özünü əsla tanımayırsınız. Siz bunları tanımadığınız kimi, nə Stiven Slayı, nə qoca Con Neps-Salonu, nə Piter Terfi, nə Henri Pimperneli, nə də iyir-miyə qədər bu tür adamı heç bir zaman nə görmüş, nə də tanımırsınız.

Slay. Yaradana çox şükür ki, mən salamatam.

H a m ı. Amin.

S l a y. Təşəkkür edirəm. Bu işdə sən də qazanmamış olmayacaqsan.

Qadın libası geymiş saray xadimi nöqərlərlə birlikdə daxil olur.

P a j. Özünü necə hiss edirsiniz, milord?

S l a y. Pərvərdigara şükür, çox əla: burada yemək boldur. Bəs mənim arvadım hanı?

P a j. Buradayam, nəcib lord. Əmriniz nədir?

S l a y. Əgər arvadımsınız, nə üçün mənə “ərim” demirsiniz? Nöqərlər üçün mən lordam, sizin üçün isə ərciyəm.

P a j. Siz mənim ərimsiniz, həm də milord. Milord, həm də mənim ərim. Mən sizin arvadınızam, hər zaman əmrinizə mütiyəm.

S l a y. Aydınır. Mən onun adını necə deyim?

L o r d. Madam.

S l a y. Els və ya Cen madam*.

L o r d. Eləcə madam – kifayətdir. Lordlar arvadlarını belə çağırırlar.

S l a y. Madam arvad, deyirlər ki, mən yatıbmuşam. Düz on beş il, bəlkə də artıq, rüyalar görmüşəm.

S a r a y x a d i m i. Bu illər mənə on beş il deyil, otuz il görünmüşdür, ər yatağından uzun illər məhrum qalmışam.

S l a y. Demək belə! Nöqərlər, otağı tərək edin, bizi tək qoyun. Madam, soyunun və yatağa girin.

S a r a y x a d i m i. Nəciblərin nəcibi lord, xahiş edirəm mənə bir, bəlkə də, iki gecə möhlət verin. Heç olmazsa, gün çıxana qədər mənə üzürlü görün. Həkimlər mənə qəti əmr etmişlər ki, keçmiş xəstəliyiniz qayıtmasın deyər, yatağınızdan hələlik uzaqlaşım. Bu barədə mənə bağışlarsınız, zənn edirəm.

S l a y. Belə. Doğrusunu desəm, belə bir müddət gözləmək mənə üzəcəkdir. Lakin təzədən xəstələnmək, yenə yuxuya getməyi mən istəməzdim. Ona görə qanın coşmasına, ehtirasın hücumuna qatlaşmalıyam. Qoy, həkimlər deyən olsun, gözləyəm.

Nöqər daxil olur.

* Slay “madam” sözlünü soyadı kimi başa düşür.

Nökər. Milord, aktyorlar səhhətinizin yaxşılaşmasını bilib, komediya oynamağa gəlmişlər. Həkimlər belə bir qərara gəlmişlər ki, kefinizin açılması üçün bunun faydası var. Qəm-qüسسə sizin qanınızı artıq qaraltmışdır. Malxulya dəliliyin anasıdır. Ona görə də pyesin sizə xeyri olmamış deyildir. O sizin ürəyinizi açar, güldürər, sizi şən edər. Bütün dərdlərinizi dağıdar, ömrünüzü də uzadar.

Sla y. Qoy siz deyən olsun, etirazım yoxdur. Qoy oynasınlar. Oynadıqları nədən ibarət olacaqdır? Yalançı möminlərin əyləncəsi, ya komediyaçıların zarafatı?

Saray xadimi. Yox, sənin dediklərimdən daha maraqlı.

Sla y. Necə şeydir? Təsərrüfat məsələlərinə aiddir?

Saray xadimi. Xeyr, xronikaya bənzər bir şey.

Sla y. Yaxşı, baxarıq görək. Hə, irəli gəl, otur madam arvadım, nə olacaq olsun, fərqi yoxdur. Həyatda biz bir dəfə cavan oluruq.

Otururlar. Şeypurlar çalınır.

BİRİNCİ PƏRDƏ

I səhnə

PADUYA, ŞƏHƏR MEYDANI

Lüçensio və Tranio daxil olurlar.

Lüçensio. Mənim dostum, elmlər ocağı Paduyanı ziyarət arzusu ilə İtaliyanın əzəmətli bağçası, çiçəklənən, bərq vuran Lombardiyaya gəldim. Mərhəmətli atamın icazəsilə, mənim sadıq nökrəm, səni özüm ilə gətirdim. Biz səninlə burada yaşayaraq, elm nəzəriyyələrini öyrənməyə səy edirik. Atam kimi mən də hörmətli vətəndaşlarının adı ilə şöhrət qazanmış Pizedə anadan oldum. Atam dənizlərin uzaq sahilləri ilə ticarət edir. O, Vinçensio, Bentivollar nəslinə mənsubdur, onun oğlu, Florensiyanın yetişdirməsi atasının ümidlərini həqiqətə çevirmək üçün dövləti gərək mərhəmətlə birləşdirsin. Ona görə də, Tranio, mən fəlsəfinin ehsan yoluyla səadətin əldə edilə biləcəyini iddia edən

hissəsi ilə məşğul olmaq istəyirəm. Sən buna nə deyirsən? Dənizin dayaz yerini qoyub, doyunca üzmək üçün dərinliyinə cumanlar kimi, mən də Pizeni qoyub Paduyaya gəldim.

Tranio. Mərhəmətli ağa, üzr istəyirəm. Siz dediklərinizin hamısı ilə razıyam. Eyni zamanda fəlsəfənin şirin şərbətini içmək qərarına sadıq qaldığımıza da şadam. Lakin kəraməti mədh etməklə belə, xahiş edirəm, mənim ağam, biz nə stoikə, nə də stituna çevrilməyək. Aristotele təzim edərək, Ovidini* gərək rədd etməyək. Məntiqdə dostlarla vaxt keçirin, ritorikanı çərənləyəndə edin. Poeziya və musiqidən kam alın. Metafizikanı və cəbri yalnız zövqünüzə müvafiq qədər onlara qatın. Ləzzəti olmayan bir şey faydasızdır, ürəyiniz nə istərsə, onunla da məşğul olun.

Lüçensio. Sağ ol, dostum, sən çox gözəl məsləhət etdin. Biondello yanımızda olsa idi, biz daha tez yerləşmiş olardıq, özümüzə münasib mənzil tutardıq. Paduyada təsadüf etdiyimiz dostları qonaq çağırardıq. Dayan, bəs bu gələnlər kimdir?

Tranio. Şəhər bizi təntənə ilə qarşılayır.

Baptista, Katarina, Bianka, Qremio və Qortenzio daxil olurlar.
Lüçensio və Tranio kənara çəkilirlər.

Baptista. Senyorlar, məni zinhara gətirməyin. Siz çox yaxşı bilirsiniz ki, böyük qızımı köçürmədən, kiçiyi ərə verməməyi qəti qərara almışam. Sizdən biriniz Katarinaya məftun olsanız, sizi tanıdığım, sevdiyim üçün nəvazişinizə heç də mane olmaram.

Qremio (*kənara*). Daha doğrusu, onu sürüməyimizə... Sağ olun! (*Bərkdən*) Qortenzio, siz arzu etməzsinizmi?

Katarina (*Baptistaya*). Ata, məni bu dabanbalıqları üçün tilov yemi etməkdən nə zövq alırsınız?

Qortenzio. Necə? Nə dediniz? Siz yumşalmadan, mülayim olmadan bizdən sizə haray olmaz.

Katarina. Cənab, sizin qorxmanıza heç bir lüzum yoxdur. Beləliklə, siz mərama çatmazsınız. İşdir, çatsanız əgər, təlxəklərə divan tutan kimi sizin başınızda skamyanı çatladaram.

Qortenzio. Belə şeytanlardan uzaq, ey bizi yaradan!

Qremio. Məni də xilas etsin!

* Burada "Məhəbbət fənni" əsərinin müəllifi kimi nəzərdə tutulur.

Tranio. Senyor, qəribə aləmdir, əcəb əyləncə! Bu qız qudurubdur, ya ətiacdır?

Lüçensio. Lakin o birinin sükutunda qıza məxsus qürur, əzəmət və təmkin var, Tranio. Sus!

Tranio. Susdum, senyor, sərvaxt ol.

Baptista. Təxirə salmadan sözümlü isbat etməyə hazırım... Bianka, sən get evə. Dilxor olma, qızım, sənə məhəbbətim heç vaxt soyumaz.

Katarina. Buna bax, ərköyünlük bu qədər! O saat gözlərini ovuşdurur, özü də bilmir nə üçün.

Bianka. Bacım, mənim bədbəxtliyim hesabına sən xoşbəxt ol. Ata can, sizin əmrinizə itaət etməyə hazırım. Kənara çəkilib musiqi ilə məşğul olaram, kitablar isə mənim munisim olar.

Lüçensio. Tranio! Bu lap Minervadır ki var.

Qortenzio. Senyor Baptista, bu nə axmaq hərəkətdir! Bizim məhəbbətimiz Biankanın kədərinə bais olur.

Qremio. Siz o cəhənnəm zəbanisinin üstündə onu zindana salaçaq, birinin dilinin cəzasını başqasına verəcəksiniz.

Baptista. Ağalar, sakit olun, bu əmri mən vermişəm. Bianka, get dedim sənə.

Bianka gedir.

Biankanın şeirə, musiqiyə, çalğı alətlərinə həvəsi mənə məlum olduğu üçün evimə müəllimlər çağıracağam. Qoy gənc çağlarından öyrənsin. Qortenzio, ya da Qremio, belə müəllimlərin yerini bilirsə, onları mənə təqdim edin. Qızlarıma tərbiyə verən alimlərə qarşı mən səxavətli və lütfkar olaram. Amanda olasınız! Katarina, sən burada qal: Bianka ilə danışmalı sözümlü vardır. *(Gedir.)*

Katarina. Zənn edirəm, mən gedə bilərəm. Deyilmi? Mənim əlimə cədvəl veririlər, guya, nə götürüb, nə qoymağı özüm bilmirəm. *(Gedir.)*

Qremio. Cəhənnəm olub gedə bilərsiniz. Qabiliyyətiniz o qədər də deyildir ki, ətəyinizdən tutub saxlayan olsun. Qortenzio, onların birinə məhəbbəti bir o qədər də böyük deyil. Biz isə hələ acından əllərimizə üfürərək oruc tutmalıyıq: bizim kətəməz hələ bişməyib, çiydir. Nə o üzü, nə də bu üzü hələ qızarmamışdır. Sağlıqla qalın. Hər halda

Biankaya olan məhəbbətim naminə onun istədiyini öyrətməyə qabil bir adam taparamsa, atasının yanına göndərəm.

Q ortenzi o. Mən də belə bir fikirdəyəm, senyor Qremio! İcazə verin, bir söz də əlavə edim. Bizim düşmənçiliyimizin xüsusiyyəti sözüümüzə, söhbətimizə yol verməyirsə də, sizə bir söz söyləməliyəm. Bunun hər ikimizə dəxli vardır: gözəl Biankanın hüzuruna yol taparaq xoşbəxt rəqib olmağımız üçün çalışıb bir iş etməliyik.

Q remio. Necə iş?

Q ortenzi o. Aydınır, senyor, şərhə ehtiyac yoxdur: bacısına ər tapmalıyıq.

Q remio. Ona ər yox, iblis lazımdır!

Q ortenzi o. Təkrar edirəm: ər!

Q remio. Mən də deyirəm ki, iblis tapmalıyıq. Doğrudur, atası çox varlıdır, lakin, Qortenzio, doğrudan da, siz elə fikir edirsiniz ki, belə bir şeytana ər tapmaq olar?

Q ortenzi o. Kifayətdir. Qremio, onun qulaqbatırıcı səsinə eşitmək sizin üçün də, mənim üçün də çətin olsa da, səbir-qərarımız çatmasa da, lakin bununla belə unutmamalıyıq ki, dünyada yaxşı adam az deyil. Onun nöqsanlarına baxmayaraq, bolluca puluna görə Katarinanı alanlar tapılar.

Q remio. Nə deyim sənə? Böyük məmnuniyyətlə mən onun cəhizini alardım, lakin o zaman məni hər səhər meydançaya aparıb xaç qarşısında o ki var şallaqlasınlar gərək.

Q ortenzi o. Vəcdanına and olsun, doğru deyirsən: nə balı, nə də balası! Lakin mənə bax: bu maneə bizi bir-birimizə yaxınlaşdırmış olur. Baptistanın böyük qızına ər tapmadan, kiçiyinin ərə getməsinə imkan yarada bilməyəcəyik. Belə bir imkan əldə edildiyi kimi, rəqibliyimiz yenə rəqiblikdir. Nazlı Bianka! Vəslinə nail olan xoşbəxt olacaq! Kim cəld çıxarsa, üzüyün onun olacaqdır! Senyor Qremio, buna nə deyərsən?

Q remio. Sözüənə tamamilə haqq verirəm. Paduyada ən gözəl kəhəri o adama peşkəş edərdim ki, minib Katarinanın yanına gəlsin və onunla evlənməyə razı olub, zifaf otağına girsin, atasının evini onun vücudundan xilas etsin. Gedək!

Qremio və Qortenzio gedirlər.

Tranio. Senyor, söylə görüm mümkündürmü ki, məhəbbət birdən adama hakim kəsilsin?

Lüçensio. Hələ özüm inanmıram, Tranio, mən bunun mümkün olacağına əmin deyiləm. Mən onlara qarşı çox etinasız olmuşam. Bu etinasızlıqdan məhəbbət törəndi. Anna Karfagen məlakəsinə əziz olduğu kimi mənə əziz olan mürəbbim, etiraf edirəm ki, yanırım, daha taqətim yoxdur, o nəzənin mənim olmazsa, məhv olaram, yəqin. Of, Tranio, mənə məsləhət ver, sən buna qadırsən, bilirəm. Of, Tranio, mənə kömək et, sən kömək etmək istərsən, bilirəm.

Tranio. Senyor, sənə məsləhət görüb, ya görməməyin məqamı keçmişdir. Məsləhətlə məhəbbəti ürəkdən çıxarmaq mümkündürmü? Sevmişsiniz, artıq bircə çarəniz qalmışdır: özünüzü əsarətdən mümkün qədər ucuz qurtarın.

Lüçensio. Sağ ol, əzizim, sözlərin haqdır, maraqla dinləyirəm, dalını de gəlsin.

Tranio. Senyor, siz o qıza məftun olarkən əsl həqiqəti dərk etməmişsiniz.

Lüçensio. Yupiter Krit sahillərində diz çökərək, əlini öpən zaman Aqenorun qızı gözəl, cazibəli olduğu kimi, bu qızda da əsrarəngiz bir gözəllik var.

Tranio. Siz bundan başqa daha bir şey görmədinizmi? Bacısının qulaqbatran şivənini eşitmədinizmi?

Lüçensio. Mən onun məxmər kimi qırmızı dodaqlarının oynaq hərəkətini gördüm. Onun nəfəsi ətir saçır. Hər şeyi gözəl, müqəddəs, cazibədardır.

Tranio (*kənara*). Onu artıq oyatmalıyam. (*Lüçensioya*) Senyor, özünüzə gəlin. Siz o qıza vurulmuşsunuzsa, ələ gətirməyə çalışın. Məsələ belədir: onun bacısı şiltaq bir qızıdır. Atasını birinə bəndləyəne qədər sizin sevgiliniz qız qalacaqdır. Aşıqlər zəhləsini aparmasın deyə, Baptista qızını evdə saxlayıb adam içinə çıxmağa qoymur.

Lüçensio. Ah, Tranio, atası nə qədər qəddardır. Lakin atasının dediyini eşitdinmi? Biankaya mahir müəllim axtarmaq niyyətindədir.

Tranio. Eşitdim, senyor, hətta tədbirini də mən azacıq düşünmüşəm.

Lüçensio. Tranio, mən də.

Tranio. Əminəm ki, senyor, bizim fikirlərimiz tamamilə bir-birinin eyni olacaqdır.

Lüçensio. Qabaqca sən öz tədbirini söylə.

Tranio. Siz bir müəllim kimi qızın yanına yol tapmaq istəyirsiniz. Sizin tədbiriniz budur. Eləmi?

Lüçensio. Elədir. Lakin mümkün olarmı?

Tranio. Yox, mümkün olan iş deyil. Bəs sizin rolunuzu kim oynasın, Vinçensionun oğlu əvəzinə Paduyada kim olsun, həm də oxusun, ev sahibi olsun, dostlarını, ellilərini qonaq eləsin, evində qəbul etsin?

Lüçensio. Dayan, kifayətdir: planım hazırdır. Mən hər üzünü düşündüm. Hələ bizi burada heç bir evdə görməmişlər. Bizim simamızdan kimin nökr, kimin ağa olmasını sezmək çətindir: Tranio, sən mənim əvəzimə nökrələrə, evə sahibkar ol. Mən pizalı, ya florensiyalı, ya da qeyri bir fəqir qiyafəsinə girərəm, belə də edərik. Soyun, Tranio, cəld ol, mənim plaşımı geyin, rəngli şlyapamı da başına qoy. Biondello sənın xidmətində duracaq. Ona əmr edərəm, dilini saxlasın.

Tranio. Hə, mənəcə, pis olmazdı belə.

Onlar bir-birlərinin qiyafəsinə girirlər.

Mənim ağamın əmri belə olanda, etirazıma yer qalmır. Atanız bizdən ayrılarkən sizə tabe olmağı mənə tapşırırdı. “Sən Lüçensionun əmrlərinə əməl et” – dedi. Lakin o başqa mənada demiş olsa da, mən Lüçensio qiyafəsinə girərəm, çünki mən Lüçensionu ürəkdən sevirəm.

Lüçensio. Ona görə ki, Lüçensio vurulmuşdur. Məni bir ləhzə də özünə məftun edən Biankanın vüsalına çatmaq üçün döndüb qul da olaram. Bax, budur o, avara da gəldi.

Biondello gəlir.

Sən hansı cəhənnəmdəydin, de görək!

Biondello. Hansı cəhənnəmdəydim? Yox, əvvəlcə siz deyın, haradaydınız? Sizi Tranio oğurlamış, ya siz onu? Ya da bir-birinizi? Nə işdir bu, mən anlamıram.

Lüçensio. Bura gəl. Zarafat vaxtı deyil, vəziyyətdən hali ol. Mənim qiyafəmə girmək üçün Tranio mənim libasımı, mən də gizlənmək üçün onunkunu geyməyə məcburam. Sahilə çıxmışdım. Tanıdı -

ğım bir adamla təsadüfən dalaşaraq onu öldürdüm. İndi mənə tanıyarlara deyə qorxuram. Bu gündən etibarən mənə xidmət etdiyini kimi, Tranioya xidmət etməlisən. Həyatımı qorumaq üçün mən buradan qaçmalıyam. Dediklərimi anladınmı?

Biondello. Heç bir şey anlamadım, əsla senyor!

Lüçensio. Sən Tranionun adını bilmərrə unut! Lüçensio dönüb Tranio olmuşdur, unutma bunu.

Biondello. O, belə işdən məmnun qalar. Təki, mənə də bu qismət olaydı.

Tranio. Belə olduqda, şübhəsiz ki, mən Biankanın Lüçensioya qismət olmasını arzu etmərəm, əsla. Haramzada, sən mənim üçün yox, senyorun xatiri üçün dilini saxla. Biz tək qaldıqda sənə üçün mən Tranioyam, lakin başqalarının yanında sənənin ağa Lüçensioyam.

Lüçensio. Tranio, daha dayanmaq vaxtı deyil, gəl gedək. Bir tapşırıq daha: sən Biankanın aşıqları sırasında özünə yer tut. Soruşma nə üçün? Bu sirin başqa hikməti var.

Gedirlər.

Birinci nöqə. Milord, siz mürgüləyirsiniz, pyesə əsla baxmursunuz.

Slay. Müqəddəs Annaya and içərəm, fikrim ondadır. Qərībə macəradır. Dalısı da varmı?

Saray xadimi. Milord, tamaşa hələ yenicə başlanır.

Slay. Madam arvadım, maraqlı hadisədir. Amma tez qurtarsa yaxşıdır.

Oturub tamaşa edirlər.

II səhnə

QORTENZİONUN EVİNİN QARŞISINDA

Petruçio və Qrumio gəlirlər.

Petruçio. Paduyada dostlarımı ziyarət üçün Veronadan müvəqqəti olaraq ayrıldım. Hamıdan əvvəl mənim sadıq və mehriban dostum

Qortenzionu görməyə gəldim. Deyəsən, bu qarşıdakı ev onun evidir. Ey, haramzada Qrumio, bir bərkdən döy, eşitdinmi?

Q r u m i o. Döyüm, senyor, dediniz? Kimi bəs döyüm, söyləmədiniz! Yoxsa, sizin xətrinizə dəyən olmuşdur?

P e t r u ç i o. Avaranın biri, dedim sənə ki, döy, bax, buranı, möhkəm döy.

Q r u m i o. Sizin oranızı döyüm, senyor? Mənə rəhm edin, senyor, mən nə ixtiyarın sahibiyəm ki, sizi də döyüm?

P e t r u ç i o. Qapını döy, deyirəm, bərk döy, axmağın biri axmaq, yoxsa təpəndən elə vuraram ki, gəldiyin yolu da çaşarsan.

Q r u m i o. Senyor lap savaşqan olmuşdur. Əgər mən sizi əvvəl döysəydim, indi başım iki yerə parçalanmış olacaqdı.

P e t r u ç i o. Döyməyəcəksən, axmaq? Döyməzsən, qulağını dibindən qopararam. Onda başqa mahnı deyərsən!

Qrumionun qulaqlarını durtur.

Q r u m i o. Ay haray, ağam dəli olub!

P e t r u ç i o. Haramzada, sənə döy deyirlər, axmaq!

Qortenzio evindən çıxır.

Q o r t e n z i o. Nə haray-həşirdir burada? Nə olmuşdur, axı? Aha, dostum Qrumio, əzizim Petruçio, sizsinizmi? Söyləyin görək, Veronada necə yaşayırınsınız?

P e t r u ç i o. Qortenzio, bizi aralaşdırmağamı gəldiniz? Sizi görməyimə ürəkdən şadam, inanın mənə.

Q o r t e n z i o. Möhtərəm senyor Petruçio, bizim evə xoş gəlib, səfa gətirmişsiniz. Qrumio, qalx ayağa, qalx. Eybi yoxdur, sizi barışdırırıq.

Q r u m i o. Yox, senyor, bu elə iş deyildir ki, barışdırasınız bizi. Ağamın xidmətindən çıxıb getmək üçün bu bəs deyildirmi? Siz bizə münsif olun, senyor, ağam mənə əmr etdi ki, onu döyüm, özü də möhkəm. Nökər də otuz iki yaşına dolmuş ağasını döyər? Belə bir iş harda görünmüşdür? Mən onu döysəydim, indi mənim başım salamat qalardımı?

P e t r u ç i o. Siz bir bu əbləhə baxın! Qortenzio, mən əmr etdim ki, sizin qapınızı döysün, əmri hələ də yerinə yetirməmişdir.

Q r u m i o. Pərvərdigara! Qapını döy! Siz mənə demədinizmi ki, “Haramzada, bax buranı döy, özü də möhkəm döy?” İndi bu “qapı” haradan çıxdı?

P e t r u ç i o. Əbləh, sus, ya da rədd ol buradan!

Q o r t e n z i o. Petruçio, kifayətdir. Sizinlə köhnə və sədaqətli nökrəiniz Qrumio arasındakı bəhşdə mən ona zamin ola bilərəm. Söyləyiniz, hansı xoşbəxt küləklər sizi Veronadan Paduyaya gətirmişdir?

P e t r u ç i o. Bizi buraya gətirən, əzizim, başqa ölkələrdə gəncləri səadət axtarmağa və təcrübə hasil etməyə sövq edən küləklərdir. Qısasını söyləyim. Mənim sərgüzəştim belədir: qoca atam Antonio vəfat etdi. Bu dolaşığa özümü salmaqda məqsədim evlənərək dövlətimi artırmaqdır. Cibimdə pul, evdə də varım tapılar. Başqa vilayətləri ziyarət etməyə çıxdım.

Q o r t e n z i o. Petruçio, sənə deyingən, şıltaq bir qız tapsaq, necədir? İnanmıram sən məndən razı qalasan, lakin burası var ki, varlıdır, hətta çox varlıdır. Lakin mənim dostumsan, sənə o qızı rəva görməzdim heç.

P e t r u ç i o. Qortenzio, köhnə dostların bir-birini anlaması üçün bir eyham kifayətdir. Sən kifayət qədər varlı bir qız yeri bilirsənsə, söylə. Mənim izdivac tərənəm yalnız dövlətdir. Qoy o, Florensiyanın qadınından, qədim Sivilladan da çirkin olsun, qoy Sokratın Ksantippa-sından da deyingən olsun, bunların hamısı mənim məqsədimi dəyişə bilməz, tutduğum yoldan döndərməz. Qoy sənin dediyin qız coşqun Adriatik dənizinin dalgalarından artıq tüğyan etsin, məni sarsıda bilməz. Mən Paduyaya varlı bir qız almaq üçün gəldim. Paduyada bəxtim də gətirəcəkdir.

Q r u m i o. Görürsünüz, senyor, o heç bir şey gizlətmədi, açığını dedi. Siz ona bolluca qızıl verin, o, kuklanı, hətta sancaq başını da alar; o, ağızında bir dişə olmayan əlli iki döşəkdə yatan xəstələrin hamısının xəstəliklərinə düçar olan qarını da alar. Ancaq pul olsun, pul!

Q o r t e n z i o. Petruçio, bizim söhbətimiz uzandı, zarafat şəklini aldı, indi gerçəkdən danışmaq. Mən nəzərimdə bir qız tutmuşam, gözəldir, göyçəkdir, gənclərdir, həm də varlı. Xanımlara layiq qədər təbiyə almışdır. Lakin bir nöqsanı vardır, o da balaca nöqsan deyildir,

dözülməsi mümkün olmayan qədər bədxasiyyətdir, şiltaqdır. Bunlardan əlavə o qədər inadçıdır ki, hətta lap müflis olsam da, onun üstündə mənə qızıl mədəni versələr də almaram.

Petruçio. Sus, aşna, sən qızılın hikmətini bilmirsən. Kimin qızı olduğunu desən, bu, mənə kifayətdir. Söyüşləri payızın göy gurultusu kimi guruldasa da, düşünmədən mən onunla evlənərəm.

Qortenzio. Onun atası Baptista Minoladır, təvazökardır, həlimdir. Qızı isə Katarina Minoladır. Paduyada acıdilliyi, tərsliyi ilə məşhurdur.

Petruçio. Onun özü haqqında bir şey eşitməmişəm. Lakin atasını tanıyıram. Onun atası mərhum atamı da tanıyır. Mən qızı görməsəm, səbrim-qərarım kəsilər. Ona görə də əgər sən mənimlə bərabər ora getmirsənsə, onda icazə ver, ilk görüşümüzdə səninlə vidalaşım.

Qrumio. Senyor, çox xahiş edirəm, mane olmayın. Qoy hara gedirsə, getsin. İnanın mənə. Qız bunu mən tanıyan qədər yaxşı tanısa, başa düşərdi ki, söyüş, dava buna kar eləməz. O, buna yüz kərə əclaf desin, bəlkə, bundan da kobud şeylər desin, bunun vecinə də gəlməz. Lakin o özü başlarsa, bütün bəlağəti qurtarmayınca əl çəkəsi deyildir. Hərgah dediyiniz qız buna söz qaytararsa, ona elə bir sille çəkər ki, bütün qaməti yay kimi əyilər, kor pişik balasına dönüb bucağa qısılar. Senyor, siz bunu tanımayırsınız, inanın.

Qortenzio. Petruçio, dayan, mən də səninlə bərabər gedərəm. Mənim sevgili cananım, Baptistanın kiçik qızı, gözəllər gözəli Biankanı atası, sanki, zindana salmışdır. Onu bütün pərəstişkarlardan, hətta məndən də qoruyurlar, çünki Katarinanın sənə söylədiyim eyiblərini nəzərə alaraq, atası Katarinaya adaxlı tapılmayacağından qorxur. Baptista əmr vermişdir ki, kaftar Katarina ərə getməyə qədər Biankanın yanına kimsə buraxılmasın.

Qrumio. Hm... kaftar Katarina! Yaradana and içərəm qız üçün bundan pis ləqəb olmaz.

Qortenzio. Əziz dostum, Petruçio, sən gərək bir işdə mənə kömək eləyəsən. Mən sadə libas geyinib Baptistanın evinə səninlə gedim. Məni müəllim sifətilə Baptistaya bir musiqişünas deyə təqdim et. Bu bəhanə ilə kimsədə şübhə oyatmayaraq, mən Biankaya sərbəst olaraq pərəstişkarlıq edərəm.

Q r u m i o (*kənara*). Bu hiyləgərlik deyil, bəs nədir? Bir baxınız, gənclər sözü bir yerə qoyaraq, qocaları necə aldatmaq istəyirlər!

Qremio ilə libasını dəyişmiş Lüçensio qoltuğunda kitablar daxil olurlar.

Senyor, senyor, bir dönüb baxın, kim gəlir.

Q ortenzio. Sus. Qrumio! O, mənim rəqibim Petruçiodur. Gəl kənara çəkilək.

Q r u m i o. Gözəl, qəşəng gəncdir. Heç buna söz ola bilməz.

Onlar kənara çəkilirlər.

Q r e m i o. Çox əla. Kitabların siyahısını mən nəzərdən keçirdim. Bunlar zərif cildlə olmalıdır. Kitablarda həmişə məhəbbətdən söhbət getməlidir. Baxın, sizə tapşırıram. Məhəbbətdən savayı ona başqa bir şey oxumazsınız. Siz mənim məramımı anladınız mı? Senyor Baptista sizə təyin edən maaşdan başqa mən də özümdən xeyli əlavə edəəm. Dəftərlərə mümkün qədər çox ətir səpərsiniz. Mən ətir göndərdiyim nazənin ətirlərin hamısından zərifdir. Siz ona nə oxuyacaqsınız?

Lüçensio. Hər nə oxusam, senyor, hamısı sizə aid olacaqdır. Əmin olun, elə bilin ki, mən deyil, siz özünüzdə oradasınız. Bəlkə də, sizdən artıq səy edəəm, çünki senyor şəxsən özü alim deyildir.

Q r e m i o. Alimlik nə qədər böyük nemətdir!

Q r u m i o. Tetra quşu nə böyük quşdur!

Petruçio. Ağzını yum, əbləh!

Q ortenzio. Sakit ol, Qrumio! (*İrəli gələrək*) Senyor Qremioya salamlar!

Q r e m i o. Senyor Qortenzio, mən də sizi görməyə şadam. Deyim hara gedirəm? Baptista Minolanın yanına. Mən ona söz vermişdim ki, nazlı Bianka üçün bir yaxşı müəllim tapım. Bu təmkinli, gənc müəllimi tapmağıma şad oldum. Poeziyadan yaxşı biliyi, geniş mütaliəsi var. Başqa elmlərdən də əmin edirəm ki, geri qalmaz.

Q ortenzio. Çox gözəl. Mən senyorla görüşdüm. O, Bianka üçün musiqi müəllimi tapacağına söz verdi. Sonalar gözəli, bütün

varlığımla sevdiyim Biankaya xidmət etməkdə mən sizdən bir addım da geri qalmaram.

Qremio. Mənim də sevdiyimə münasibətimi işlərim göstərər, inşaallah.

Qrumio (*kənara*). Bunu pul kisəsi göstərəcəkdir.

Qortenzio. İndi məhəbbətdən dəm vurmağa heç də həcət yoxdur. Məni dinləyin. Sizin hər ikiniz üçün məndə xeyir xəbər var. Bax, təsadüfi olaraq rast gəldiyim bir cənab, məmnuniyyətlə cehizinin miqdarını şərtləşərək kaftar Katarinanı almağa hazırdır.

Petruçio və Qrumio onlara yaxınlaşırlar.

Qremio. Uğurlar olsun, nə yaxşı olardı! O, qızın nöqsanlarını bilirmi?

Petruçio. Eşitmişəm ki, zəhər tuluğudur, deyingəndir. Nöqsanı bu işə, heç eybi yoxdur!

Qremio. Belə de! Deyin görək haradansınız və kimsiniz!

Petruçio. Veronalı qoca Antonionun oğluyam. Atam ölübdürsə, dövləti həyatda baqidir. Çox yaşayacağıma, xoşbəxt yaşayacağıma ümidim vardır.

Qremio. Belə bir arvadla xoşbəxt yaşamaq lap möcüzə olardı! Lakin buna qüdrətiniz çatarsa, uğurlar olsun. Kömək etməyə hazırım. Sizin bu vəhşi pişiklə evlənmək qərarınız qətidirmi?

Petruçio. Dünyada yaşamağı qət etdiyim kimi.

Qrumio (*kənara*). Qərara gəlmişdirmi? Əlbəttə ki! Ya cəhənnəm olsun.

Petruçio. Mən bura bir onun üçün gəlməmişəmmi? Siz elə bilir-siniz ki, səs-küydən qorxacağam. Mən şirlərin nərlitisini eşitməmişəm-mi? Dənizin quduz qaban kimi qəzəblənərək köptüklənməsini, tüğyan etməsini görməmişəmmi? Səhrada topların partıltısını, göylərdə şim-şəyin vəhşi gurultusunu eşitməmişəmmi? Döyüşün qızğın çağında siqnalları, atların dəlicəsinə kişnəməsini, şeypurların dəhşətli səsinə eşitməmişəmmi? Siz mənə qadının dilinin uzun olmasından dəm vurur-sunuz! Onun dili fermaçının qovurduğu şabalıddan daha zəif çartıl-daya bilər. O, yalnız uşaqlar üçün xortdan ola bilər.

Qrumio. Bunun üçün yox!

Qremio. Qortenzio, qulaq asın, sizin tanışınız lap vaxtında gəlibdir. Həm özünə, həm də bizə xeyri dəyəcəkdir.

Qortenzio. Mən ona söz vermişəm ki, adaxlanmaq xərcini biz öz öhdəmizə götürəcəyik.

Qremio. Qoy ancaq məramına çatsın!

Qrumio (*kənara*). Mən istərdim ki, naharı boynuna çəkən olsun.

Yaxşı geyimli Tranio və Biondello daxil olurlar.

Tranio. Senyorlar, Allah sizi bəladan hiyf etsin! Cəsərət edib sizdən hörmətli Baptista Minolanın evinə kəsə yolu göstərməyi xahiş edirəm.

Biondello. İki gözəl qızı olan Baptistanın! Siz nəzərinizdə onu tutmamışsınızmi?

Tranio. Bəli, onu, Biondello.

Qremio. Qızımı cənab nəzərdə tutmuşdur?

Tranio. Qızı, ya atasını, – bunun sizə nə dəxli varmış?

Petruçio. Deyingən qızından vaz keçin, xahiş edirəm.

Tranio. Senyorlar, deyingənləri görməyə göztüm yoxdur. Biondello, gedək.

Lüçensio. Əhsən, dostum.

Qortenzio. Deyin görək, siz Baptistanın evinə nişanlanmaq niyyəti ilə tələsirsinizmi?

Tranio. Tutaq ki, belədir. Kimin xətrinə dəyirik ki?

Qremio. Tez buradan rədd olub getsəniz, heç kəsin xətrinə dəyməzsiz.

Tranio. Bağışlayın, sizin yaşayacağınız küçəni mənə sifariş edən olmamışdır.

Qremio. Mən qızdan danışırım.

Tranio. Nə üçün, səbəbini demək olmazmı?

Qremio. Ona görə ki, senyor Qremionun gözü o qızdadır.

Qortenzio. Senyor Qortenzio onunla evlənmək fikrindədir.

Tranio. Senyorlar, siz zadəgansınızsa, sakit olun. Xahiş edirəm, məni sakitliklə dinləyin. Baptista nəcib zadəgandır. Atamı da bir qədər tanıyır. Onun qızı bundan da gözəl olsaydı, qızı istəyənlərin sayı bundan ikiqat da artıq olsaydı, mən yenə də onların sırasında

olardım. Ledanın qızı minlərcə cavanı özünə məftun etmişdi, Biankanı sevənlər ondan bir nəfər çox ola bilər, o da Lüçensio olacaqdır. Hərgah Paris özü də bura cumub gəlsə, fərqi yoxdur.

Qremio. Bu cənab bizi yolda qoyub ötcəkədir.

Lüçensio. Qoy çapsın, yabı olduğu aydın olacaqdır.

Petruçio. Qortenzio, bu sözlər nəyə lazım olmuş görəsən?

Qortenzio. Senyor, cəsarətlə sizə bir sual verəcəyəm, bir dəfə də olsa, Baptistanın qızını gözünüzün ucu ilə görmüşsünüzmü?

Tranio. Yox, lakin eşitmişəm ki, onun iki qızı vardır. Biri deyincəliyi ilə məşhurdur, o biri isə həyalı-abırlı bir qızıdır.

Petruçio. Birisinin heç söhbəti ola bilməz; o, mənimdir.

Qremio. Bu şücaəti biz Herkulesə* tapşıraq; bu onun bütün on iki şücaətindən çətin olacaqdır.

Petruçio. Senyor, dediyimə mültəfət olun, kiçik qızını atası gizlədir, pərəstişkarları ona yol tapa bilməyəcəkdir. Böyük qızı ərə getmədən, kiçiyi kimsəyə verməyəcəkdir, yalnız böyük qız ərə getdikdən sonra kiçik sərbəst olacaqdır.

Tranio. Hərgah siz bizə, daha doğrusu, mənə kömək etməli olsanız, buzu qırarıq, hünərinizi göstərib böyük qızı əldə edə bilərsiniz; o zaman kiçiyi azad etmiş olacaqsınız. Biankanı alan xoşbəxt isə, sizə lazımı hörməti edəcəkdir.

Qortenzio. Yaxşı dediniz. Biankanın pərəstişkarı olduğunuzu etiraf edirsinizsə, siz də, biz də hamımıza xidmət edənə mükafat verməliyik.

Tranio. Bu işi təxirə salmaram, senyor, hamınızdən xahiş edirəm, bu gün mənim evimə gəlin; hamımızın əziz sağlığına şərab içək. Biz htiquşünaslar kimi edirik. Əvvəlcə bəhs edib, sonra dostcasına qədəh qaldırırıq.

Qrumio və Biondello. Çox əcəb, təklifi qəbul edirik. Gedək!

Qortenzio. Doğrudur, qəbul olunur. Petruçio, bu dəfə mən sizin üçün arzu edilən qonaq olacağam.

Gedirlər.

* Herkules – (yunanca *Herakl*). Qədim yunan mifologiyasına görə, ən böyük qəhrəman. O, on iki şücaəti ilə şöhrət qazanmışdır. Bu şücaətlərin hər biri haqqında əfsanəvi rəvayətlər vardır. Herkules öldükdən sonra Olimp allahlarından biri olmuşdur.

İKİNCİ PƏRDƏ

I səhnə

PADUYA. BAPTİSTANIN EVİNDƏ OTAQ

Katarina ilə Bianka daxil olurlar.

Bianka. Sən məni incitmə, – mənimlə bir qul kimi rəftar etməklə özünə zərər vurursan. Könlümə dəyirsən. Qəşəng paltarlara gəldikdə, bacı can, əl-qolumu aç, hamısını, hətta yubkamı da sənə verərəm. Sən nə desən, dərhal yerinə yetirərəm. Böyüklərə tabe olmaq mənim borcumdur.

Katarina. Elə isə mənə düzünü söylə, oğlanlardan hansını çox istəyirsən. Özünü tülküliyə vurma.

Bianka. Sözümə inan, bacı can. İnsanlar içərisində mən hələ indiyə qədər kimsəni görmədim ki, onu başqalarından üstün tutam.

Katarina. Yalan deyirsən, əzizim! Bəlkə, Qortenzio sənə xoşuna gəlir?

Bianka. Bacı can, sən onu sevirənsə, and içirəm ki, o, sənə olacaqdır.

Katarina. Aha, deməli, sən dövləti hər şeydən üstün tutursan? Qremioya getmək istəyirsən?

Bianka. Yoxsa, sən onu mənə qısqanırsan? Gülürsən! İndi mən anlayıram, sən həmişə mənimlə zarafat edirsən, get. Xahiş edirəm, əziz bacım, mənim əl-qolumu aç!

Katarina. Elədir. Sənənlə zarafat edirdim. İndi də edirəm. *(Biankanı döyür).*

Baptista içəri girir.

Baptista. Nə olub burada, nə həşirdir? Nə həyasız hərəkətdir bu? Bianka, kənara çəkil. Yazıq qız ağlayır! Sən tikişlə məşğul ol, ona baş qoşma. Utan bir, şeytan, bacını bu qədər incitmə. O, sənə toxunmur, sözündən çıxır ki...

Katarina. Mən ondan intiqam alıram. Onun sükutu mənə iti bıçaq kimidir. *(Biankaya hücum edir.)*

Baptista. Necə, elə mənim yanımda da? Bianka, sən buradan çıx.

Bianka gedir.

Katarina. Sizin məni görməyə gözüntüz yoxdur. Görürəm mən, o, ləldir, cavahiratdır. Ona ər tapılar. Mənə ancaq onların toyunda ayaqyalın oynamaq, bir də axirətdə meymunlara dayəlik etmək* nəşib olacaqdır. Məni buraxın! Mən intiqam alana qədər oturub ağlayacağam. (Gedir.)

Baptista. Ya rəbb, məndən də bədbəxt adam görəsən varmı? Buraya gələn kim ola?

Qremio, Liçensio miskin libasda daxil olurlar.
Petruçio və Qortenzio çalğıcı qiyafəsində, Tranio və
Biondello qoltuqlarında kitab və ud gəlirlər.

Qremio. Sabahın xeyir, qonşum Baptista!

Baptista. Sabahın xeyir, qonşum Qremio, senyorlar, Allah sizi bəladan-xətadan saxlasın.

Petruçio. Sizinlə bərabər, senyor. Deyin görək, sizin Katarina adında həlim və gözəl bir qızınız varmı?

Baptista. Doğrudur, senyor, mənim Katarina adında qızım vardır.

Qremio. Siz lap birbaşa çapdınız. Bu məsələyə ehtiyatla, təmkinlə yanaşmaq lazımdır.

Petruçio. Siz mənə yalnız mane olursunuz. İcazə verin! Mənim əslim veronalıdır, zadəganam. Qızınızın aqlının, gözəlliyinin, həyalı, abırlı olmasının və gözəl xüsusiyyətlərinin soragını eşidib, çağırılmadan evinizə gəlməyə cəsarət etdim. Bizə tez-tez gəlib çatan bu xəbərləri şəxsən yoxlamaq istədim. Tanışlığımızın ibtidasında, icazə verin, nökrimi sizə təqdim edim. (Qortenzionu təqdim edir.) O, musiqiçi, həm də riyaziyyatçıdır. Qızınıza biganə olmayan bu elmlərdən o, dərs deyə bilər. O, mantuanlıdır, adı da Liçiodur.

Baptista. Senyor, siz arzu etdiyimiz mehmansınız. Sizin xətrinizə onu qəbul edirəm. Katarinaya qaldıqda, təəssüf olsun ki, o sizə bab ola bilməz.

* Qədim bir ingilis zərb-məsələsinə görə, qarınımış qızlar öldükdən sonra, bu dünyada öz uşaqları olmadığından cəzalanaraq, cəhənnəmdə başqalarının uşaqlarına süd verib, dayəlik etməli olacaqlar.

Petruçio. Zənn edirəm qızınızla ayrılmaq sizə müşküldür. Ya da ki, mənim özümü siz bəyənmədiniz?

Baptista. Yox, yox. Mənim başqa fikrim yoxdur. Məni yaxşı başa düşmədiniz. Siz haradansınız? Adınız nədir?

Petruçio. Adım Petruçiodur, Antonionun oğluyam. Atam bütün İtaliyada məşhurdur.

Baptista. Mən də atanızı tanıyram. Onun oğlu mənim evimə çox xoş gəlmişdir.

Qremio. Petruçio, naqqallıq etmək kifayətdir. Biz fağır elçilərə də bir kəlmə danışmağa imkan ver. Lənət şeytana, siz həddindən artıq zirəksiniz.

Petruçio. Bağışlayın, məsələni kəsib qurtarmaq istəyirəm.

Qremio. Mən buna şübhə etmirəm ki, siz belə bir izdivaca lənət oxuyacaqsınız. Qonşum, bu xoşa gələn bir minnətdir, mənim buna şübhəm yoxdur. İltifatınıza lütfkarlıq göstərərək, mən özüm hamıdan artıq sizə minnətdar olduğum üçün, məmnuniyyətlə, sizə bu gənci təqdim edirəm. (*Lüçensionu təqdim edir.*) Bu gənc uzun müddət Reymsdə təhsil almışdır. O cənab musiqi və riyaziyyatı mükəmməl bildiyi kimi, bu da yunan, latın və başqa dillərə vaqifdir. Adı Kambiodur. Xahiş edirəm, onun xidmətini qəbul edəsiniz.

Baptista. Çox məmnunam, senyor Qremio. Hörmətli Kambio, xoş gəlmisiniz. (*Tranioya*) Siz, hörmətli senyor, zənn edirəm ki, gəlməsiniz? Bu gəlməkdə məqsədinizin nə olduğunu soruşmağa cəsarət edirəm.

Tranio. Senyor, burada, yad bir şəhərdə olduğum halda, sizin nəcib və gözəl qızınız Biankaya, cəsarət edərək, özüm üçün elçi gəldiyimə görə, üzr istəyirəm. Sizin qərarınız mənə məlumdur. Əvvəlcə böyük qızınıza ər tapmaq istəyirsiniz. Mənim sizdən yalnız bircə xahişim var, əsil-nəcəbətimə bələd olduğdan sonra məni qızınız Biankanı istəyənlər cərgəsinə qeyd edəsiniz. Sizin qızlarınızın təhsilini təkmilləşdirmək məqsədi ilə onlara sadə bir musiqi aləti və qədim dillərdə yazılmış bir neçə kitab təqdim edirəm. Qəbul etməklə, siz onların qiymətini daha da artırmış olacaqsınız.

Baptista. Adınız Lüçensiodur dediniz? Siz haradansınız?

Tranio. Pizadan. Vinçensionun oğluyam, senyor.

Baptista. O, Pizadan mötəbər adamdır. Adını çox eşitmişəm, bilirəm. Xoş gəlmişsiniz. (*Qortenzioya*) Udu götürün. (*Lüçensioya*). Siz də kitabları götürüb, təxirsiz tələbələrinizin yanına gedin.

Ey, orada kim var?

Nökər içəri girir.

Bu senyorları qızlarımın yanına apar. Tapşır ki, müəllimlərini layiqincə qəbul etsinlər.

Nökər, Qortenzio, Lüçensio və Biondello gedirlər.

Biz də nahar hazır olana kimi gedək bağda bir qədər gəzək. Mən sizin təşrifinizə çox şadam. Hamınızdan bu barədə şübhə etməməyi xahiş edirəm.

Petruçio. Senyor, hər gün elçiliyə gəlməyə işlərim imkan verməyəcək. Atamı tanımaqla, mənim də kim olduğum sizə məlum oldu. Atamın böyük irsinin təkə varisiyəm. Onun dövlətini puça çıxartmayıb, hətta artırmışam da. Qızınız mənə gəlməyə razı olsa, cehizi nədən ibarət olacaq?

Baptista. Mən öləndən sonra malikanəmin yarısı sizə çatacaq. Əlinizə bu başdan iyirmi min kron verirəm.

Petruçio. Qızınızdan əvvəl ölsəm, o, dul qalarsa, malikanəmi və icarələrini ona irs qoyub gedərəm. Gəlin, müqavilə bağlayaq, öhdəliklərimizi mübadilə edək.

Baptista. Siz əvvəl qızla razılaşıb onun məhəbbətini qazanmalısınız. İş bundan asılıdır.

Petruçio. Bu asan işdir! Ata, mən sizi əmin etməliyəm ki, qızınız deyingən, şiltaqdırsa, mən də inadçılam. Alov alova rast gələrsə, onlara qida verəni məhv eləyib qurtarırlar. Külək zəif olarsa, alov şiddətlənir, lakin qasırga alovu söndürə də bilər. Mən də beləyəm. Qızınız mənə güzəştə gedər. Mən amansızam. Bir uşaq kimi evlənmirəm ki...

Baptista. Zirəklik qoy sizə səadət gətirsin, lakin xoşagəlməz sözsöhbətlərə hazır olunuz.

Petruçio. Görərsiz, əbədi külək qarşısında yenilməz bir qaya kimi duracağam.

Qortenzio başı yarılmış halda daxil olur.

Baptista. Sizə nə oldu, dostum? Nə üçün belə ağarmışsınız?

Qortenzio. Qorxudan, doğrusu, qorxudan ağarmışam.

Baptista. Qızım necə? İstedadlı bir musiqiçi ola bilərmə?

Qortenzio. O, hər şeydən əvvəl, bir əsgər ola bilər, ona ud deyil, qılınc lazımdır.

Baptista. Yoxsa, udu vurub sındırdı?

Qortenzio. O, udu başıma vurub sındırdı. Mən onun səhvini göstərdim, pərdəni düz tutmur dedim, barmaqlarımı əydim. O, özündən çıxdı, cin başına vurdu. "Pərdə" – deyə qışqırdı, "mən sənə elə pərdə göstərəm ki, gəldiyin yollar yadından çıxar!" – dedi. Udu qaldırıb başıma elə çırpdı ki, başım simlərin arasında qaldı. Mən ona baxaraq, lap çaşdım. Yerimdəcə mat-məəttəl qaldım, günahkar kimi gözlərimi ona dirədim. O isə ağzına gələni, söyüşü söyüş üstündən yağdırdı, elə bil məni təhqir etmək üçün xüsusi dərs almışdı.

Petruçio. Vallah, nə qədər dəlisov qızıdır! Onu əvvəlkindən də yüz qat artıq sevirəm. Onunla danışmağa, bilsəniz, nə qədər can atıram.

Baptista. Gedək, heç də darıxmayın. Kiçik qızımla məşğul olun. O, qanacaqlıdır, həlimdir. Senyor Petruçio, siz bizimlə gedərsiniz, ya qızım Ketini bura göndərim?

Petruçio. Xahiş edirəm, göndərin. Mən onu burada gözləyirəm.

Baptista, Qremio, Tranio və Qortenzio gedirlər.

Gələndə, mən onunla ağıllı-başlı danışacağam. Mənimlə kobud danışarsa, deyəcəyəm ki, bülböldən gözəl cəh-cəh vurursan. Qaş-qabağını sallarsa, deyəcəyəm ki, nə qədər üzügülersən, sanki, şəbnəm qonmuş qızılğülsən. Səsini kəsib, bir söz də danışmasa, mən onu gözəl nitqin, bəlağətin var, – deyə tərif edəcəyəm. Rədd ol, get buradan! – deyərsə, mən ondan o qədər razılıq eləcəyəm ki, guya, məni bir həftə qonaq saxlamaq istəyirmiş. Mənə gəlməsə, təklifimi rədd eləsə, nişan günümüzlü, toy günümüzlü təyin etməyi xahiş etməyə başlayacağam. Aha, budur gəldi. Petruçio, nə durmusan, başla!

Katarina gəlir.

Günüünüz xeyir olsun, Ket. Sizin adınız gərək Ket olsun, deyilmi?

Katarina. Deyəsən, qulağınız yaxşı eşitməyib, hamı məni Katarina çağırır.

Petruçio. Düz demirsiniz, sizə, sadəcə, Ket deyirlər. Sizi gah nazənin Ket, gah da acıqlı Ket adlandırırlar. Lakin Ket də olsanız, dünyada nə qədər Ket varsa, siz hamısından gözəl, hamısından qəşəngsiniz. Sən Ketlərin Ketisən, konfetdən şirin Ketisən. Sən Ketsən, amma konfetsən. Belədir, Ket, həyatım mənim! Sənin gözəlliyin, təmkinliyin haqqında bizlərə dastanlar gəlib çıxıb. Lakin hamısı arzu edilən kimi deyil. Eşitdiklərim məni yerimdən elədi, səninlə evlənməyə gəldim.

Katarina. Çox gözəl, uğurlar olsun. Sizi bura göndərən, buradan da rədd etsin. Görkəminizdən aydındır ki, siz yalnız müqəvvasınız.

Petruçio. Necə? Nə demək istədiniz?

Katarina. Cansız bir kürsü.

Petruçio. Elə isə, mənim üstümdə əyləş.

Katarina. Sənin kimi ulaqlar yük daşımaq üçün yaranmışdır.

Petruçio. Sənin kimi qadınlar üçün yük daşımaq daha çox adətdir.

Katarina. Sən özünə bir yabı axtar.

Petruçio. Mən səni gücə salmaq istəmirəm. Sən gəncsən, yüngülsən, mən bilirəm...

Katarina. Yüngüləm, lakin əl vermərəm ki, sən məni tutasan, öz cismim qədər ağırəm.

Petruçio. Sən bir arı qədər yüngülsən, arı kimi daim vızıldayırsan.

Katarina. Sən isə yapalaq kimi ulayırsan.

Petruçio. Oh... Qumru quşu! Səni yapalaq caynağına alacaq.

Katarina. Daha doğrusu, yapalağın boğazını mən üzərəm.

Petruçio. Sən lap eşşəkərisən, yaman hirsliyə.

Katarina. Eşşəkərisiyəm, neştərimdən özünü gözle.

Petruçio. Mən neştərinə kökündən çıxararam.

Katarina. Sarsaq, neştəri tapa bilsən çıxararsan.

Petruçio. Eşşəkərisinin neştərinin yeri hamıya bəllidir, quyruğunda.

Katarina. Yox, dilində.

Petruçio. Kimin dilində?

Katarina. Quyruqlardan söhbət açanın. Xudahafiz.

Petruçio. Necə! Mənim dilim sənin quyruğunda? Xeyr, bu ola bilməz, mən zadəganam.

Katarina. İndi biz bunu yoxlayarıq. *(Onu vurur.)*

Petruçio. Bir də vursan, yumruq yeyəcəksən.

Katarina. Onda sən də gerbdən məhrum olacaqsan. Mənə əl qaldırsanız, daha zadəgan olmayacaqsınız. Zadəgan olmasanız, gerbiniz də olmaz.

Petruçio. Gerblər tarixinin təsvirçisisən, – yaz məni gerb dəftərinə.

Katarina. Dəbilqəndəki nədir? Xoruz pipiyi?

Petruçio. Sən ol toyuq, mən də sənin xoruzun.

Katarina. Sən mənə layiq xoruz deyilsən, qorxaqlar kimi qışqırırsan.

Petruçio. Bəsdir, Ket, sir-sifətini turşutma.

Katarina. Mən turşu gördükdə üz-gözümü turşuduram.

Petruçio. Burada turş bir şey yoxdur, sifətini turşutma.

Katarina. Vardır, bəli, vardır.

Petruçio. Hanı, göstər mənə.

Katarina. Burada güzgü yoxdur.

Petruçio. Mənim sifətimi deyirsən?

Katarina. Nə qədər gənc, nə qədər dərrakəlidir!

Petruçio. Mən and içərəm ki, sizə nisbətən gəncəm.

Katarina. Lakin çox solmuşsunuz.

Petruçio. Fikirdən, xəyaldan.

Katarina. Mən laqeydəm.

Petruçio. Ket! Qaçmaq lazım deyil, nə üçün qaçırsan?

Katarina. Qalsam, sizi hirsəndirərəm.

Petruçio. Əsla! Sən mənim xoşuma gəlırsən. Mən eşitmişəm ki, sən deyingsən, tündməzacsən. Lakin indi görürəm ki, bunların hamısı iftiradır, böhtandır. Siz şənsiniz, şuxsunuz və lütfkarsınız. Bahar çiçəyi qədər qəşəngsiniz, şuxsunuz və lütfkarsınız. Qaş-qabağınızı sallayıb, çəpəki baxmağı bacarmırsınız. Başqa qılıqsızlar kimi dodaqlarınızı gəmirirsiniz. Söz qaytarmaq, əksinə, danışmaq sizə xas deyildir. Siz təvazökar, mülayim söhbətlə pərəstişkarlarınızı qəbul edirsiniz. Ketin topal olduğunu nə üçün uydurmuşlar? Hamısı başdan-ayağa böhtan! Ketin nə

qəşəng qəddi-qaməti var! Lap qoz budağına bənzəyir. Qoz kimi qarayanızsan, lakin meğzi dadlısan. Dur azacıq yeri, baxım, yox, sən axsamırsan.

Katarina. Axmaq, get qulluqçuya əmr et.

Petruçio. Ketİ bu zalda cəlal ilə əzəmətlə süzən kimi, Diana meşədə süzə bilərmi? Sən Diana ol, qoy o olsun Ket. Sən, Ket, təvazökar ol, Diana isə şux olsun!

Katarina. Siz bu natiqliyi harada öyrəndiniz?

Petruçio. Təbii, ağılımdan gəlir, lap döşdən.

Katarina. Ağıllı təbiət sizə payı az vermişdir.

Petruçio. Mən ağıldan kəməm?

Katarina. Əlbəttə, uzanın yatın.

Petruçio. Yaradana and olsun, sənın yatağına uzanmağa hazırım. Ona görə də boşboğazlığa son qoyaq. Uzun sözün qıyası, atan səni mənə verməyə hazırdır. Cəhiz işində də razılaşdıq. İstəsən də, istəməsən də mən səni alacağam. Mənə inan, Ket, sənə layiq ər – mənəm. Sənin valehedici gözəlliyini görməyə imkan verən göy cisminə and içirəm, başqası yox, mən sənə ər olacağam. Mən həyata yalnız səni ram etməyə gəlmişəm, Ket. Mən vəhşi Ketİ mülayim etmək üçün yaranmışam. Budur, atanız da gəldi. İmtina etməyəsınız. Mən sizin ərınız olmalıyam, olacağam da.

Baptista, Qremio və Tranio daxil olurlar.

Baptista. Petruçio, işi yönünə sala bildinizmi?

Petruçio. Çox yaxşı, başqa cür ola da bilməz. Mənim zirəkliyim boş çıxmaz.

Baptista. Sənə nə olmuşdur, qızım, gözümə bikiş görünürsən.

Katarina. Siz mənə qızım deyirsiniz? Ona görədirmi, mənim qeydimə qalaraq, ağıldan kəm, quldur, kobud, həm də axmaq bir adama vermək istəyirsiniz. O da zorla məni almaq istəyir.

Petruçio. Ata, məsələ belədir, siz də, hamı da Katarinaya xas olmayan cəfəngiyatlar söyləmişsiniz. O, zahirdə deyngən, acıqlı görünsə də, batində qətiyyənl belə deyildir. O, göyərçin kimi həlimdir. O, özündən çıxan, qeyzli deyil, saf, təmiz sübh kimi sakitdir. Səbirdə Qrizeldaya bənzər, təmizlikdə Lukresiadır. Bir sözlə, sözümlüz, iqrarımız bir oldu. Bu bazar günü toyumuz olacaqdır.

Katarina. Yalansa, toya qədər dara çəkiləsən.

Qremio. Petruçio, eşitdinmi dara çəkiləsən!

Tranio. Əcəb sözləşiblər! İşi korladılar.

Petruçio. İcazə verin. Mən onu özümə arvad olaraq seçmişəm. Razıyıqmi, ya yox, sizə nə dəxli varmış? Biz təkliddə sözləşmişik ki, başqalarının yanında o deyingən olacaq. İnanmaq mümkün deyildir ki, o birdən-birə məni sevdi. Oh, mehriban Ketim! O, mənim boynumdan asıldı, and içdi, hədsiz öpüşlərilə bir an içərisində ürəyimdə məhəbbət alovlandırdı. Siz hələ xamsınız, hər bir dağsıçanı deyingən, diliacı qızla tək qaldıqda, onu necə yumşaldır, – bunu siz bilirsiniz. Ket, əlini mənə ver. Venesiyaya yola düşürəm, məqsədim toy tədarikü görməkdir. Ata can, qonaqları çağırın. Mən əminəm ki, mənim Ketim füsunkar olacaq.

Baptista. Danışmağa söz tapmıram. Əl-ələ verin. Allah sizi xoşbəxt eləsin! Məsələ həll olunmuşdur.

Qremio və Tranio. Amin. Biz də şahid olarıq.

Petruçio. Ata can, qadınım, senyorlar, xudahafiz. Mən Venesiyaya tələsirəm. Vaxtı uzatmağa dəyməz. Hər şey olacaq: üzüklər, paltarlar, layiqli zinətlər... Ket, gəl öp məni, toyumuz bazar gündür.

Petruçio və Katarina hərəsi bir tərəfə gedir.

Qremio. Belə tez baş tutan izdivaca rast gəlmişsinizmi?

Baptista. Malını başdan eləməyə cəhd edən tacirlər kimi, mən də, senyorlar, risk etməyə məcbur oldum.

Tranio. Sənin malın tez xarab olanlardandır. O indi ya qazanc verəcək, ya dalğalar qoynunda məhv olub gedəcəkdir.

Baptista. Mənə bircə qazanc lazımdır – sakit bir nikah.

Qremio. Heç şübhə yoxdur ki, belə olacaq. İndi kiçik qızınızdan danışaq. Mən sizin qonşunuzam. Birinci olaraq, ona elçi mən göndərdim.

Tranio. Mən Biankanı o qədər sevirəm ki, siz nə təsəvvür edə bilər, nə də təsvir üçün ifadə tapa bilərsiniz.

Qremio. Uşaqsan! Sənin məhəbbətinin qiyməti bir quruş da etməz.

Tranio. Sənin məhəbbətin dondurur, buz edir.

Qremio. Səninki isə, yandırır, kül edir. Get atılmağına. Qoca kişi qadının qeydinə qalar, nazını çəkər.

Tranio. Gənclik qadının nəzərini cəlb edər, özünə məftun edər.

Baptista. Senyorlar, kifayətdir. Mən sizin bəhsinizi həll edəyəm. Hər kəsə xidmətinə görə mükafat verərəm. Kim Biankanın dul çağrı üçün çox təminat təyin edərsə, qız onundur. Senyor Qremiodan soruşaq, nə qədər təyin edə biləcəkdir.

Qremio. Əvvəla, mənim evimdə bolluca qızıl-gümüş, qab-qacaq vardır, əl-üz yumaq üçün həm ləyən, həm kuzə qızıldandır. Divarlarımdan Tır* xalıları asılmışdır. Fil sümüyündən düzəldilmiş mücrülər kronla doludur. Sərv ağacından düzəldilmiş sandıqlarda paltarlar, zəif dəyişəklər, örtüklər qat-qat yatmışdır. Türk balıncıları mirvarilə bəzənmiş, Venesiya qumaşları, toxunmuş parçalar, bütün qab-qacağım misdən, qalaydandır. Xülasə, ev təsərrüfatına nə lazımsa, hamısı hazırdır. Fəramda, tövləmdə yüzəcn sağlam inəyim, yüzdən çox harınlanmış öküzüm, qalan şeylər də istənilən qədər tapılar. Mənim özümün, düzünü desək, yaşım ötmüşdür. Sabah mən ölərəmsə, hamısı ona qalacaq, hərgah mən sağ ikən o, mənim olmaq istərsə...

Tranio. Burada, ilişik “hərgah” sözündədir. Məni dinləyin, senyor! Mən atamın bircə varisiyəm. Hərgah qızınız mənim olarsa, zəngin Pizedə mən ona üç-dörd ev qoyub gedərəm. Paduyada senyor Qremionun evindən nə görkəmsiz, nə də pisdir. Bundan əlavə, iki min dukat torpaq onun dulluğunu təmin edəcəkdir. Senyor Qremionun qabağına yaxşı çıxdımmı?

Qremio. İldə iki min dukat! Mənim əmlakım o qədər bəhrə verə bilməz. Lakin mən Marseldə lövbər salmış bir karaka** da əlavə edəyəm. Necə oldu, gəmini əlavə edərək onun ağızını yumdummu?

Tranio. Mənim atamın, hamıya məlum olduğu kimi, azı üç karakası, iki qalionu və on iki qaləri vardır. Bunların hamısı Biankanın olsun. Siz nə təklif etsəniz, ikiqat artıraram.

Qremio. Nəyim vardırsa, hamısını təklif etdim. Bundan artıq bir şey verməyə imkanım yoxdur. İstərsəniz, budur, mənim özüm də onun olacağam.

Tranio. Qız mənim oldu, tamamilə əminəm! Qremio məğlub oldu.

* Tır – Suriyada şəhər. Orta əsrlərdə bu şəhərdə toxunulan xalçalar geniş şöhrət qazanmışdı.

** Karaka – ticarət gəmisi.

Baptista. Təsdiq edirəm, siz çox şey təklif etdiniz. Atanız Biankanı təmin edərsə, qız sizə qismət olacaqdır, yox təmin etməsə, gərək bağışlayasınız, çünki siz atanızdan qabaq ölsəniz, qızımın dulluq haqqını kim ödəyəcəkdir?

Tranio. Bu bəhanədir. Atam qocadır, mən isə cavan.

Qremio. Cavan ölə bilməzmi?

Baptista. Senyorlar, dinləyin, mən bu qərara gəldim, tüzümüzlə gələn bazar günü Katarinanı əvə verirəm. Bir həftə sonra Biankanı Lüçensioya verəcəyəm. Təminat olmasa, onda qız senyor Qremionun olacaqdır. Hər ikinizə təşəkkür edirəm, amanda qalın.

Qremio. Xudahafiz, qonşu.

Baptista gedir.

Sən mənim üçün təhlükə təşkil edə bilməzsən, körpəsən hələ. Sənin atan axmaq deyildir ki, hər nəyi var, sənə versin, qoca çağında tüfeyli olsun. Boş sözdür, yalandır hamısı! Köhnə tülkünü aldada bilməzsən.

Tranio. Səni yox olasan, dazın biri daz! Mən sənin qabağına onluq çıxarım, sən də bax. Senyora necə xidmət etməyin qarasını tökdüm. Saxta Lüçensioya ehtiyac yoxdur. Saxta olaraq Vinçensionu özümə ata etsəm necədir. Başdan-ayağa möcüzədir. Adətən atalar özləri üçün övlad yaradırlar, bu elçilikdə isə tərsinədir, oğul zirəkliyindən və hiyləgərliyindən istifadə edərək, özünə ata yaradır. (*Gedir.*)

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

I səhnə

PADUYA. BAPTİSTANIN EVİNDƏ OTAQ

Lüçensio və Bianka gəlirlər.

Lüçensio. Musiqiçi, daha kifayətdir, zirəklik göstərdin, bəsdir. Katarinanın səni salamladığını, deyəsən, unutmusan?

Q ortenzi o. Ay deyingən müəllim, musiqi ilahi ahəngin mələkəsidir. Burada birinciliyi mənə həvalə edin. Bir saat musiqi ilə məşğul olarıq. Sonra boş vaxtınızın bir saatını da müxtəlif mütaliyəyə sərf edərsiniz.

Lü ç ensio. Sən kobud cahilsən. Musiqinin nəyə lazım olduğunu da anlamırsan! Musiqi onun üçün deyilmi ki, fikirdən, zəhmətdən, məşğələdən yorulmuş aqlımızı təzələsin, yenidən rəvnəq versin? Mən əvvəlcə qıraətlə məşğul olaram. Elə ki, qurtardım, sənin harmoniyan bizi əyləndirər.

Q ortenzi o. Sən kobudluğuna mən qatlaşa bilmərəm.

B i a n k a. Senyorlar, sizin mübahisəniz məni ikiqat incidir. Mən çubuqdan qorxan məktəbli deyiləm axı. Mən saatla oxumaq istəmirəm. Kefim necə istəsə, elə də edəcəyəm. Sizin bəhsinizi qurtarmaq üçün gələn burada oturaq. Siz udu kökləyib bitirmədən, biz qıraəti qurtarıq.

Q ortenzi o (Biankaya). Mən aləti kökləyən kimi siz qıraəti dayan-dıracaqsınız, eləmi?

Lü ç ensio. Heç elə şey yoxdur! Kökləyin.

B i a n k a. Biz harada qaldıq?

Lü ç ensio. Senyora, burada.

B i a n k a. Tərcümə edin.

Lü ç ensio. “*Hic ibat*” – bu barədə mən sizə demişəm; “*Simois*” – mən Lüçensioyam; “*Hic est*” – pızalı Vinçensionun oğluyam; “*Sigeiae tellus*” – sizin məhəbbətinizi əldə etmək üçün libasını dəyişmişəm. “*Hic steterat*” – sizinlə evlənmək istəyən Lüçensio isə; “*Priami*” mənim nökrəm Traniodur; “*regia*” mənim adımla daşıyır. “*Celsa senis*” bu köhnə Pantalonu* aldatmaq üçün.

Q ortenzi o. Aləti kökləyib qurtarmışam.

B i a n k a. Qulaq asaq.

Qortenzio çalır. Yüksək notlar düz səslənmir.

Lü ç ensio. Əlinizə tüpürtün, yenidən kökləyin.

B i a n k a. Qoyun indi mən özüm tərcümə edirəm: “*Hic ibat Simois*” – mən sizi tanımıram; “*hic steterat Priami*” – gözləyin, o bizi eşitməsin; “*regia*” – özünüzdən müştəbeh olmayın; “*selsa senis*” – ümidinizi də kəsməyin.

* Pantalón – bir italyan komediyasında güllünc və axmaq qoca tipi.

Q ortenzio. Yenidən köklədim. (*Çalır*)

Lü çensio. Aşağı notlar səhvdir.

Q ortenzio. Aşağı notlar öz qaydasındadır. Alçaq hərfin özü zəhlə aparandır. (*Kənara*) Bizim bu müəllim nə qədər tündməzəc və təkimsizdir. Vallah, bu çox bəcdir, Biankanın dalınca sürünür. Müəllimciyəz, yaxşı sənin dalınca mən göz qoyaram.

B i a n k a. İnandım, bəlkə də, lakin hələ şübhə edirəm.

Lü çensio. Heç də şübhə etməyin. İnanın ki, Ayaks Eakid* olmuşdur. Babasına görə bu adı almışdır.

B i a n k a. Müəllimə inanmaq lazımdır, yoxsa yenə də şübhələnərdim. Bu qalsın, kifayətdir. Laçio, növbə indi sizindir. Müəllimlərimin hər ikisi ilə zarafat etdiyim üçün, qoy məndən inciməsinlər.

Q ortenzio (*Lüçensioya*). Siz artıq gedə bilərsiniz, bizi tək buraxın, mənim üçsəslı musiqidən başım çıxmaz.

Lü çensio. Xırda-xuruşçu olmaq lazım deyil. Mən gözlərəm. Eyni zamanda güdərəm də. Mənə belə gəlir ki, bizim bu gözəl musiqimiz vurulmuşdur.

Q ortenzio. Senyora, sizin barmaqlarınız simlərə dəyməmiş, çalmaqda mənim üsulumu öyrənmək üçün sizə sənətin sirrini açmalıyam. Qammaları öyrənməyin qısaca üsulunu bilmək müvəffəqiyyətə səbəb olar, sizi də xoşal edər. Başqalarının üsuluna mənim üsulum üstün gəlir. Təfsilat burada yazılmışdır.

B i a n k a. Düzdür, lakin qammanı mən çoxdan öyrənmişəm.

Q ortenzio. Yenə də Qortenzionun qamması ilə məşğul olsanız, pis olmaz.

B i a n k a (*oxuyur*). Mən – qamma əsas akkordların səs pərdəsi. *A, re* – Qortenzio üçün xahiş edirəm, *B, mi* – Bianka, onun arvadı ol! *S, fa* – onun üçün oxuyur, – sevirəm! *D, sol, re* – açar birdir, onda iki not vardır. *E, la, mi* – bizə rəhm et, yoxsa məhv olarıq. Deməli, bu qammaymış? Bu məni lap iyrendirir. Əvvəlki qamma bundan çox yaxşıdır. Mən qayda-qanunu uydurmalara dəyişdirən deyiləm.

Nökər daxil olur.

* Eakid – Eakin nəslindən olan deməkdir.

N ö k ə r . Senyora, atanız sizi çağırır. Kitabları bir kənara qoyun, otacağın səliqəyə salmaq üçün bacınıza kömək edin. Sabah onların toyudur.
B i a n k a . Möhtərəm müəllimlər, hələlik!

Bianka və nöker gedirlər.

L ü ç e n s i o . Senyora, mənim burada qalmağımın mənası yoxdur.
(*Gedir.*)

Q o r t e n z i o . Bu müəllimin hərəkətlərini təqib etməyimin əhəmiyyəti çoxdur. O, vurulan adama oxşayır. Sənin ürəyin bu qədər alçaqdırsa, Bianka, əgər hər yetənə göz qıyırsansa, səndə bir dəyişiklik görəni kimi, xəyanətinin cəzasını xəyanətlə verəcəyəm. Bunu bilməlisən. (*Gedir.*)

II səhnə

BAPTİSTANIN EVİNİN QARŞISINDA

Baptista, Qremio, Tranio, Katarina, Bianka, Lüçensio və nökarlər gəlirlər.

B a p t i s t a (*Tranioya*). Bu gün Katarina ilə Petruçionun toyu olmalıdır, lakin kürəkəndən nə səs var, nə də səmir. Camaat buna nə deyər? Gülünc bir hal olacaq. Keşiş toy mərasimini ifa etməyə müntəzir ikən, adaxlı yoxa çıxmışdır. Belə bir rüsvayçılığa siz nə deyərsiniz?

K a t a r i n a . Rüsvay yalnız mən olacağam. Sevdiyimə görə yox, məcburiyyət qarşısında həyasız, ədəbsizə, qudurğana, azğına getməyə razılıq verdim. Tələsik mənimlə adaxlandı, evlənməyi isə təxirə saldı. Mən sizə deyirdim ki, o, ağıldan kəmdir. Qabalıq donuna girərək mürdar zarafatlarını gizlədir. Şux kimi ad çıxarmaq üçün, mininə elçi getməyə, toy gününü təyin etməyə, hamını çağırmağa hazırdır, lakin evlənmək heç xəyalına da gəlmir. İndi hamı Katarinanı barmaqla göstərib deyəcək: "Budur, Petruçionun arvadı, özü isə, nikahına da gəlmədi".

T r a n i o . Yox, Katarina, yox. Baptista, inanın ki, Petruçio sizi aldatmaq niyyətində deyil! Nə isə gecikməsinə bir səbəb olmuşdur. O, kobud da olsa, əsla səfeh deyildir, şux olsa da, təmizdir, namuslu adamdır.

K a t a r i n a . Lap yaxşı olardı ki, mən onu heç tanımayaydım.
(*Ağlaya-ağlaya gedir. Bianka və başqaları da onunla gedirlər.*)

B a p t i s t a . Get, göz yaşını tökməyi sənə qüsur hesab etmirəm. Belə təhqirə hətta övliya da dözə bilməz, o ki qaldı sənin kimi səbirsiz!

Biondello daxil olur.

Biondello. Senyor, senyor, köhnə, eyni zamanda yeni xəbərlər, elə xəbərlər var ki, siz heç eşitməmişiniz!

Baptista. Köhnə, eyni zamanda yeni! Belə bir şey ola bilməz.

Biondello. Petruçionun gəlməsini eşitmək təzə xəbər deyilmi?

Baptista. Bəs səni necə başa düşək axı?

Biondello. Mən dedim ki, gəlir.

Baptista. Nə zaman burada olacaqdır?

Biondello. Nə zaman gəldi çatdı və mən dayanan, bax, bu yerdə dayandı və sizə baxmağa başladı, onda demək olar ki, gəldi.

Tranio. Bir de görək, sənin köhnə yeni xəbərin nədir?

Biondello. Petruçio gəlir. Başında yeni şlyapa, əynində köhnə gödəkcə, o, köhnə şalvar geymiş, lap azı üç dəfə söküüb çevirmişdir. Çəkmələri şam qutusu yerinə işlədilmişdir. Bir tayının toqqası var, o biri tayı qaytanlıdır. Belində köhnə pas basmış gorda, dəstəsi də sınıq -dır. Yəqin ki, şəhər arsenalından götürmüşdür, qınının ucluğu yoxdur, qayıışı deşik-deşikdir. Topal yabısının köhnə güvə yemiş yəhəri vardır, üzəngiləri də cüt deyil, ayrıdır. Bundan əlavə, Petruçionun mindiyi yabı manqodur, beli yara, dodaqları şişmiş, dərisi qoturdur, qarnı şişmiş, əzələləri qabarıq, müalicəsi mümkün olmayan xəstəliyə tutulmuş -dur, daima büdrəyir, yabının yaralarını qurd basmışdır, sarılıq azarına tutulmuşdur, kürəkləri əyilmişdir, qantarğası qoyun dərisindəndir. Yabı yıxılmasın deyə, qantarğamı o qədər çəkiblər ki, qırılıb bir neçə yerdən düyünlənmişdir, tapqırı altı tikədir, quyruqaltısı məxmərdən -dir, qadın yəhərindən alınmışdır, üzərində iki hərf var, kiminsə adıdır, mıxla mıxlanmışdır, bir neçə yerdən kəndirlə sarınmışdır.

Baptista. Onunla gələn kimdir?

Biondello. O, senyor, onun nökeridir. Qarğa oyuğu ilə bəzənmiş -dir. Bir ayağında kətan corab, o biri ayağında yun ştible^{*}, qırmızı və göy qaytanla sarınmışdır. Şlyapası köhnədir, şlyapasına lələk əvəzinə "Qırx əcaib"^{**} sancılmışdır. Qəribədir, həqiqətən qəribədir. Nə xristianlar nökerinə, nə də ağa lakeyinə heç bənzəri yoxdur.

* Ştiblet – kişi botinkası

** Ehtimal ki, nəğmələr məcmuəsinin adıdır.

Tranio. Hoqqabazlıq edir, görəsən məqsədi nədir. Adətən o sadə geyinir.

Baptista. Nə biçimdə gəlir gəlsin, təki gəlsin.

Biondello. Senyor, o bura gəlməyəcək.

Baptista. Sən bəs belə demədin?

Biondello. Nə? Petruçio gəlir?

Baptista. Hə də.

Biondello. Mən dedim ki, onun atı buraya gəlir. O isə atın üstündə gəlir.

Baptista. Nə təfəvüti var, ikisi də birdir də.

Biondello. Mən müqəddəs Cemiyyə and içirəm, pennidən mərc gələrəm ki, bu iki kölgə bir xəyaldır.

Petruçio və Qrumio gəlirlər.

Petruçio. Bəs cavanlar haradadır? Evdə kim var?

Baptista. Xoş gəlmişsiniz.

Petruçio. Mən xoşa gəlmirəm!

Baptista. Siz axşamırsınız.

Tranio. Sizin libasınız ləyaqətli deyil.

Petruçio. Bundan yaxşısı olsa idi, tələsib onu geyərdim. Bəs Ket haradadır? Mənim sevimli nişanlım haradadır? Ata, salamatsınız-mı? Sizin hamınıza nə olub? Bir təhərsiniz. Gözünüzü mənə nə üçün dirəmişiniz, elə bil qəribə heykəli seyr edirsiniz. Yoxsa, görünməmiş bir quyruqlu ulduza baxırsınız?

Baptista. Sizə məlumdur ki, bu gün sizin toyunuzdur. Əvvəl biz kədərlənmişdik ki, siz gəlib çıxmamışdınız. İndi isə sizin qiyafəniz bizi ikiqat artıq qüssələndirir. Adaxlıya yaraşmayan bu libası çıxarın. Şən məclisimizdə qiyafəniz bizə göz dağı olur.

Tranio. Söyləyin, sizi nişanlıınızdan uzun müddət ayıran və özünüzə oxşamayan bir qiyafədə gəlmənizə mülhüm səbəb nədir?

Petruçio. Nağıl etsəm darıxar, qulaq assanız iyərərsiniz. Söztimə sadıq qalaraq, gəldiyim kifayətdir. Gecikməyə məcbur olmuşamsa, boş vaxtımızda söyləsəm, hamınız təqsirimdən keçər, razı qalarsınız. Yaxşı, Ket bəs haradadır? Mən ondan xeyli var ayrılmışam. Gün günorta yerinə çatmışdır, kilsəyə getmək vaxtıdır.

Tranio. Gəlinin yanına biabırçı libasda getmək yaramaz. Gəl gedək bizə, mənim paltarımdan gey.

Petruçio. Xeyr, sizi əmin edirəm ki, onun yanına beləcə də gedəcəyəm.

Baptista. Nikah oxunarkən, bu libasda getməyəcəksiniz ki?

Petruçio. Yox. Mən qiyafəmi dəyişəsi deyiləm. Söz gülüşdürməkdən nə çıxar. Ket paltarına deyil, mənim özümə ərə gedir. Məndə, Ketin xoşuna gəlməyən cəhətləri bu cındırlar kimi dəyişə bilsəydim, o da rahat olardı, mən də. Mən nə axmağam, nişanlımın yanına salama gedib onunla dodaq-dodağa öpüşməkdənsə, dayanıb sizinlə boşboğazlıq edirəm.

Petruçio və Qrumio gedirlər.

Tranio. O boş yerə axmaq libasını geyməmişdir. Burada bir hikmət var. Onu dilə tutaq ki, nikah oxunarkən, ədəbli geyinsin.

Baptista. Onun dalınca gedim, görək nə olur?

Baptista, Qremio və nökrələr gedirlər.

Tranio. Senyor, Biankanın məhəbbətinə atasının razılığını da əlavə etməliyik. Mən sizə ərz etmişdim ki, bu məqsəd üçün bizə lazım olan adamı axtarıb tapmalıyam, kim olursa olsun, bu işə yarasın. O, pızalı Vinçensio roluna girib sizin yerinizə vəd etdiyim artıq məbləğə Paduyada zəmanət versin. O zaman atasının razılığı ilə Biankanı alaraq, arzunuza çatarsınız.

Lüçensio. Hərgah burada mənim müəllim yoldaşım Biankanı addımbaşılı təqib etməsəydi, biz onun nikahını xəlvət oxudardıq. Bu mümkün olsaydı, qoy bütün dünya əleyhimə olsun, mən ona sahib olardım.

Tranio. Biz yavaş-yavaş, məsələni ehtiyatla müzakirə edərik. Biz qoca Qremionu, hiyləgər ata Minolanı, qıza vurulan musiqiçi Liçionu da ələ salıb oynadıq. Bunların hamısını, əziz Lüçensio, sizin xatirinə edərik.

Qremio gəlir.

Senyor, siz kilsədən gəlırsinizmi?

Qremio. Mən bir zaman məktəbdən də belə qaçmışdım.

Tranio. Yeni evlənənlər evə getdilərmi?

Qremio. Bəli, bizim bu cavan bərkdən-boşdan çıxmışdır. Hiy-ləgərdir. O, özünün kim olduğunu qıza göstərəcəkdir.

Tranio. Ondan da deyingəndir, bədxasiyyətdir? Ola bilməz.

Qremio. Bəli, bəli, şeytanın özüdür, başdan-ayağa iblisdir ki, var.

Tranio. Qız özü də şeytandır, ifritədir.

Qremio. Ona nisbətən qız bir quzudur, göyərçindir! Qulaq asın, söyləyim sizə, keşiş ondan soruşanda ki, o, qızı özünə arvad etmək istəyirmi? Petruçio bağırdı və “əlbəttə” deyə elə çığırdı ki, qorxudan bayaz* keşişin əlindən düşdü. Keşiş əyilib, bayazı götürmək istədikdə, o, dizini keşişə elə ilişdirdi ki, keşiş də, bayaz qarışıq tovuza aşdı. Petruçio isə dedi: “Kimin həvəsi varsa, onu qaldırsın”.

Tranio. Bunları gördükdə qız nə dedi?

Qremio. O əsim-əsim əsir, titrəyirdi. Petruçio isə ağzına gələni deyirdi, guya, keşiş onu aldatmaq istəyirmiş. Lazım gələn mərasim icra olub qurtardıqdan sonra, Petruçio şərab tələb etdi, sanki fırtınadan sonra gəmi komandası ilə ziyafət təşkil etmişdi. Doyunca muskatı içərək, artığını keşişin üzünə atdı; ona görə ki, keşiş saqqalını acgözlüklə ona tərəf uzatmışdı, sanki ondan ianə istəyirdi. Sonra Petruçio nişanlısının boynunu qucaqlayaraq, dodaqlarından elə bərk öpdü ki, səsi kilsəyə düşdü. Mən bu rəzalətdən iyrenib kilsəni tərk etdim. Mənim dalımca kilsədəkilərin hamısı çıxdı. Mən belə vəhşi toy görməmişdim. Qulağıma musiqi səsi gəlir.

Musiqi

Petruçio, Katarina, Bianka, Baptista, Qortenzio, Qrumio və qonaqlar gəlirlər.

Petruçio. Senyorlar, zəhmətinizə görə təşəkkür edirəm. Siz mənimlə bərabər nahar etmək istəyərək, çox yaxşı süfrə açmısınız, lakin təcili işlərim mənə imkan vermədiyi üçün sizinlə vidalaşmağa məcburam.

Baptista. Gecənin qaranlığına baxmayaraq, gedəcəksiniz?

Petruçio. Gecə düşməmiş mən yola düşməliyəm. Heç də təəcüb etməyin. Siz məsələni bilsəydiniz, özünüz məndən getməyimi xahiş edərdiniz. Mehriban məclis əhlinə təşəkkür edirəm. Siz görürsünüz ki, mən öz taleyimi qəşəng, həlim, mülayim qadına tapşırıdım.

* Bayaz – dua kitabı

Xahiş edirəm, siz qalınız, möhtərəm atamızla yeyin, için, kefə baxın, mənim də sağlığımıza qədəhlərinizi qaldırın. Mən gərək gedəm. Sağ və salamat qalın!

Tranio. İcazə verin, bizimlə nahar etməyi sizdən xahiş edək.

Petruçio. Mümkün olan iş deyil.

Qremio. İcazə verin, mən də sizdən xahiş edim.

Petruçio. Mümkün deyil.

Katarina. İcazə verin, mən xahiş edim.

Petruçio. Mən çox məmnunam.

Katarina. Məmnuniyyətlə qalırsınız?

Petruçio. Məni şad edən budur ki, siz məndən xahiş edirsiniz, lakin hər nə qədər xahiş etsəniz də qala bilmərəm.

Katarina. Məni sevirsinizsə, qalın.

Petruçio. Ağədə, Qrumio, atları gətir qapıya!

Qrumio. Hazırdır, mənim ağam.

Katarina. Məsələni belə qoyursansa, kefinə bax, mən bu gün gedəsi deyiləm. Sabah da getməyəcəyəm; tək öz arzum olmazsa. Səni saxlayan yoxdur; yol açıqdır, xoş gəldiniz. Çəkmələrinin dabanı yeyilənə qədər atna təkən vura bilərsən. Mən xətrim istəyəne qədər burada qalacağam. Sən xasiyyətini çox tez göstərdin. Qəşəng oğlansan, heç söz ola bilməz!

Petruçio. Ket, sakit ol, özündən çıxma.

Katarina. Kefim belə istəyir, sənə nə dəxli var? Ata, getmir, qalacaq, kefini pozma!

Qremio. Vallahi, indi qəribə aləm olacaq.

Katarina. Ağalar, süfrə başına, xahiş edirəm. Görürəm ki, qadın müqavimət göstərməsə, onu ələ salmağı asan biləcəklər.

Petruçio. Onlar sənin əmrinə tabe olacaqlar. Senyorlar, təzə gəlinə itaət edin. Gəliniz kefedək, yeyək, içək, hay-küy salmaq və onun qızlıq dövrünü şərəblə yuymaq. Şən olun, əylənin, istəməsəniz, cəhənnəmə kimi. Əzizim Ket isə mənimlə getməlidir. Qaş-qabağınıza sallamağı, mirtıldanmağı, tərs baxmağı buraxın. Mənim öz malıma sahib olmağa haqqım var. O, mənim malımdır, evimdir, ev müxəlləfatımdır, anbarımdır, çölüm-çəmənimdır, öküzümdür, atımdır, eşşəyimdir, nə desəniz odur. Budur, bax, buradadır, kim qoçaqdırsa, cəsəret etsin,

əlini ona uzatsın. Mən ona yaxın duranı, cürət edib yolumu kəsəni yer ilə yeksan edəyəm. Ey, Qrumio, silahı hazır et. Bizə quldurlar hücum etmişdir. Kişisən əgər xanımı xilas et. Ket! Ehtiyat etmə, onlar sənə yaxın dura bilməzlər. Milyon olsalar da sənə müdafiə etməyə qeyrətlim çatar.

Petruçio, Katarina və Qrumio gedirlər.

Baptista. Qoy rədd olsunlar. Bir-birinə lap bədbırlar.

Qremio. Bu dəsgah bir dəqiqə daha davam etsəydi, gülməkdən öləcəkdim.

Tranio. Bütün ağılsız nikahların hamısından ağılsız, mənasız bir nikah!

Lüçensio. Siz bacınız haqqında nə deyə bilərsiniz, senyora?

Bianka. Dəli elə dəli kimi ərə getdi.

Qremio. Nə deyirsiniz deyin, Petruçionun aqlını başından çıxarmışdır.

Baptista. Dostlar, qonşular, bəy və gəlinin süfrə arxasında yerləri boş olsa da, süfrədə şərab, məzə, nə desəniz var. Lüçensio bəyin, Bianka isə bacısının yerində oturlarlar.

Tranio. Bəy və gəlin rolunu öyrənmək üçün?

Baptista. Bəli, bəli, Lüçensio niyə durmusan? Buyurun, senyorlar.

Gedirlər.

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

I səhnə

PETRUÇIONUN ŞƏHƏRKƏNARI EVİ

Qremio daxil olur.

Q r u m i o. Yox olsun yorğun yabılar, fərsiz ağalar və palçıqlı yollar. Mənim kimi yorğun-argın, əldən düşmüş insan olubmu dünyada? Mənim qədər palçığa batmış bir adam görünübümü heç? İnsan da bu qədər məşəqqətə dözərmi görən? Məni qabaqca göndəriblər ki, od qalayım, özləri sonra gəlib qızısaçaqlar. Mən bacarıqlı, çevik olmasaydım, od tapıb qızışmasaydım, üst-başımı qurutmasaydım, yəqin ki, dodaqlarım dişlərimə, dilim damağıma yapışıb donacaqdı. Odu üfürüb isinməsəm, yoxsa məndən də gümrah adam bu havada sətəlcəm olar. Ey, Kertis!

Kertis gəlir.

Kertis. Bu tutulmuş səslə məni çağıran kimdir?

Q r u m i o. Buz parçası. Şübhə edirsən əgər başımdan, boynumdan başlayıb çiyinimdən dabanıma qədər sürüşə bilərsən. Od gətir, əziz Kertis!

Kertis. Qrumio, ağamız arvadı ilə gəlir?

Q r u m i o. Bəli, Kertis. Ona görə od qalamaq lazımdır, od! Su tökmə.

Kertis. Doğrudanmı, arvad deyilən kimi, dəlisov və deyingəndir?

Q r u m i o. Soyuqlar düşənə kimi, əzizim Kertis, o belə idi. Özün bilirsən, qış qadını da, kişini də, hətta mal-qaranı da mülayim edir. Dostum, qış mənim ağamı da, mənim təzə xanımı da, mənim özümü də yumşaltmışdır.

Kertis. Üçdüymə axmaq, rədd ol buradan. Mən mal-qara deyiləm.

Q r u m i o. Belə çıxır ki, mənim boyum üçdüymədir? Sənin buynuzun bir futdur, mən ki ondan da kiçik deyiləm. Od qalayacaqsan, ya yox? Sözümə əməl etməsən, xanıma səndən şikayət edəərəm. Çox çəkməz ki, sən onun əlini hiss edərsən, çünki o uzaqda deyil, aramızda

məsafə çox azdır. Sən öz işinə məhəl qoymadığın üçün, od qalamağı təxirə saldığın üçün, əli sənin canına üşütmə salar.

Kertis. Mehriban Qrumio, xahiş edirəm, söylə görək, dünyada nə var, nə yox?

Qrumio. Soyuq dünyada, Kertis, bütün işlər də başdan-ayağa şaxtadır, soyuq; bircə sənin işlərindən başqa. Ona görə də od qala. Vəzifəni yerinə yetir, mükafatını da al, çünki ağamız və xanımımız soyuqdan az qala öləcəkdilər.

Kertis. Mehriban Qrumio, od artıq alovlandı. Sən söylə bir, yeni nələr var?

Qrumio. Yaxşı, "hərif Cek, ey, hərif" yeni çox şey eşidəcəksən.

Kertis. Hiyləgərsən, bicsən, bic.

Qrumio. Di yaxşı, od! Soyuq məni karıxdırmışdır. Aşpaz bəs haradadır? Şam yeməyi hazırdırımı? Ev yığışılıb, səliqəyə salınıbmı? Otağa qamış döşənibmi? Hörümçək torları alınbmı? Nökərlər toy pal-tarı geyiblərimi? Boşqabların, nəlbəkilərin, qaşıqların içi, bayırı təmiz-lənibmi, süfrələr döşənibmi? Hər şey öz qaydasındadırımı?

Kertis. Hər şey öz qaydasındadır. Ona görə də yeni xəbər nə var, söylə.

Qrumio. Əvvəla, bunu bilməlisən ki, mənim atım yorulmuşdur. Ağa da, xanım da yerə sərilməşlər.

Kertis. Necə yəni yerə sərilməşlər?

Qrumio. Yəhərdən birbaşa palçıqğa yıxılmışlar. Məsələ elə buradan başlanır.

Kertis. Dalısını söylə, möhtərəm Qrumio.

Qrumio. Qulağın bura gətir.

Kertis. Budur, bu da qulağım.

Qrumio. Bu da sənənin payın. *(Qulağın dardır.)*

Kertis. Bu, yeni xəbər eşitmək olmadı, daha doğrusu, ağrı hiss etdim.

Qrumio. Ona görə də buna təsirli hadisə demək olar. Lakin mən qulağından dardım ki, diqqətli olasan. Mən indi sənə hadisəni danışmağa başlayıram. Əvvəla, biz palçıqlıq, sürtüşkən bir təpədən enirdik. Xanım qabaqda, ağa dalda...

Kertis. İkisi də bir atda?

Q r u m i o . Bunun sənə nə dəxli var?

K e r t i s . Əcəb atmış!

Q r u m i o . Dalısın sən özün söylə. Sən mənim sözüümü kəsməsəydin, onda eşidərdin ki, xanımın atı necə büdrəyib yıxıldı, xanım da atın altında qaldı. Sən eşidərdin ki, pəlçığın içində, atın altında o yalvarıb-yaxarmağa başladı. Ağa isə yerindən tərپənmədi, kömək etmək istəmədi. Xanımın atı yıxıldığı üçtün ağa məni döydü. Sən eşidərdin ki, xanım pəlçıqdan nə çətinliklə özünü mənim yanına saldı, məni ağanın əlindən almağa çalışdı. Necə ağa söyməyə başladı: heç vaxt kimsədən heç bir xahiş etməyən xanım necə yalvarmağa başladı; mən necə bağırırardım, atlar isə necə qaçdılar; atın cilovu necə qırıldı, mən tapqırı necə itirdim... Sən sözüümü kəsməsəydin, bir çox maraqlı təfsilat eşidəcəkdin. Bu təfsilat ölüb gedəcək, sən də avam qalacaqsan.

K e r t i s . Bu təfsilatdan anladım ki, o, xanımdan da dəlisovdur.

Q r u m i o . Bəli, sən də, içinizdə hamıdan həyasız da, onun necə dəyişdiyini evə qayıdanda görəcəksiniz. Mən nə belə baş apardım? Netenyeli, Cozefi, Niklasi, Filippi, Uolteri, Slastenani və başqalarını da çağır bura. Tapşır ki, onlar başlarını səliqə ilə darasınlar, mavi gödək-cələrini təmizləsinlər. Dizbağlarını yaxşıca bağlasınlar, sol ayaqlarını sağa bərk vurub təzim etsinlər və ağamın əlini öpməkdən qabaq atının quyruğunun bir tükünə də əl vurmasınlar. Hamısı hazırdırlarmı?

K e r t i s . Hazırdırlar.

Q r u m i o . Hamısını çağır bura.

K e r t i s . Ey, uşaqlar, eşidirsinizmi? Siz xanıma hörmət-izzət göstərməli, ağanı hörmətlə qarşılamalısınız!

Q r u m i o . Xanımın özünün izzəti var.

K e r t i s . Yaxşı, bunu kim bilmir?

Q r u m i o . Sən. Çünki sən nökərləri çağırmalısən ki, xanımın qarşısında öz borclarını yerinə yetirsinlər.

K e r t i s . Mən onları çağırıram ki, onlar xanımın qarşısında öz borclarını yerinə yetirsinlər.

Q r u m i o . O, buraya borc almağa gəlmir ki!

Bir neçə nökər içəri girir.

Netenyel. Salam, Qrumio!

Filipp. Qrumio, işlər necədir?

Cozef. Təzə nə xəbər var, Qrumio?

Niklas. Dostum, Qrumio.

Netenyel. Köhnə dost, kefin necədir?

Qrumio. Əzizlərim, salam. İşlər necədir, əzizlərim? Nə var, nə yox, əzizlərim? Dostlarım, əzizlərim. Görtüş üçün kifayətdir. İndi mənim qoçaqlarım, söyləyin görək, hər şey hazırdırmı, hər şey öz qaydasındadırmı?

Netenyel. Hər şey öz qaydasındadır. Ağa yaxındadırmı?

Qrumio. Əlinizi uzatsanız, ağaya çatar. Bəlkə, o elə indi atdan düşür. Ona görə... Səsinizi kəsin, mən ağanın ayağının səsinə eşidirəm.

Petruçio və Katarina gəlirlər.

Petruçio. Belə də iş olar? Bu bədzatlar harada itib-batmışlar. Qapıda bir adam da yoxdur ki, üzəngidən tutsun, atın cilovunu əlimdən alsın! Netenyel, Qreqori, Filipp haradadırlar?

Nökərlər. Buradayıq, senyor! Buradayıq, buradayıq, senyor!

Petruçio. "Buradayıq, buradayıq, senyor!", "Buradayıq, buradayıq, senyor!" Əbləhlər, törpü* görməmişlər, axmaqlar! Nə canfəşanlıq, nə cidd-cəhd, nə diqqətiniz var! Qabaqca göndərdiyim o axmaq haradadır?

Qrumio. Senyor, mən buradayam. Özümlü axmaq yerinə qoydum.

Petruçio. Maymaq, heyvərə, yük atı! Mən sənə tapşırmadım ki, bizi parkda qarşılayasan və bu yelbeyinlərin hamısını özünə götürəsən?

Qrumio. Netenyelin gödəkcəsi axı tikilməmişdir, Qabriyelin başmaqları cırılmışdır, Piterin şlyapası hələ boyanmamışdır, Uolterin xəncəri təmirə verilmişdir, yalnız Qreqori, Adam və Rolf adam üzünə çıxma bilərlər, qalanlarının miskin, dilənçi görkəmi vardır. Lakin hamısı sizi qarşılamağa gəlmişlər.

Petruçio. Rədd olun, haramzadalar, şam yeməyini gətirin.

Nökərlərdən bir neçəsi gedir.

(Oxuyur.) "Hanı mənim köhnə həyatım, haradadır..." Ket, xahiş edirəm əyləşsən. Uf, uf, uf, uf!

* Törpü – müxtəlif formalarda olan iridişli yeyə növü.

Nökərlər şam yeməyi gətirirlər.

Çox yaxşı, niyə bikefsən, Ket, əyləş, əzizim. Maymaqlar, gəlin çəkməmi çıxarın. Nə quruyub qalıbsınız? (*Oxuyur.*) “Biri varmış, biri yoxmuş, bir rahib varmış. Biri yol gedirmiş, o tək zəvvarmış...” Rədd ol, heyvərə, ayağımı az qala çıxartdın. Al, bu da sənin mükafatın! O biri tayını ehtiyatla çıxart. (*Nökəri vurur.*) Ket, bir az şən ol! – Mənə su gətirin! Ey, Troil köpək haradadır? – Tez get, yaramaz, əmioğlum Ferdinandı bura çağır.

Nökərlərdən biri gedir.

Ket, onu öp, tanış ol. – Tuffilər haradadır? Suyu gətirib çıxaraçaqsan, ya yox?

Nökər ləyən və kuzə ilə gəlir.

Ket, əllərini yu – süfrəyə buyur.

Nökər kuzəni yerə salır.

Fərsizin biri fərsiz, bir də əlindən bir şey salarsan? (*Döyür.*)

Katarina. Vurmayın, xahiş edirəm. Bilməyib saldı.

Petruçio. Heyvərə, maymaq, öküzlər! – Ket, əyləş, sən lap acsan. Duanı sən oxuyacaqsan, ya mən oxuyum? Nədir bu, quzu ətidir?

Birinci nöqə. Bəli.

Petruçio. Kim gətirdi?

Birinci nöqə. Mən.

Petruçio. Bu ki lap yanıb. Hanı o sarsaq aşpaz? Bunlar nə itdirlər! Siz nə hünərin sahibisiniz ki, mənə bəyənmədiyim bir yeməyi mənə gətirirsiniz? Sərniciyə də, boşqabları da, qədəhləri də götürün buradan! (*Hamısını səhnəyə tullayır.*) Sizin hamınız yaramaz qullarsınız, bacarıqsız, bir parça kötük. Nədir, dodaqaltı mırıldayırsınız? Mən sizə göstərəm!

Katarina. Mənim istəkli ərim, xahiş edirəm rahat olunuz, yersiz irad tutmayın, ət heç də pis deyildir.

Petruçio. Mən deyirəm ki, yanıbdır, quruyubdur. Belə əti yeməyi mənə qadağan etmişlər. Ödüm qıcıqlanmış, qəzəb məni boğur. Tək

mən deyil, axı sən də hirslisən. Belə əti yeməkdənsə, hər ikimiz pəhriz saxlayaq. Eybi yoxdur, bu gecə aclığa qatlaş, sabah əvəzini çıxarıq, doyunca yeyərik. Gedək, mən səni yataq otağına aparım.

Petruçio, Katarina, Kertis gedirlər. Bir-birinin dalınca bir neçə nökrər gəlir.

N e t e n y e l. Piter, ömründə belə bir oyuna rast gəlmişsən?
P i t e r. O, pазı pazla çıxarır.

Kertis gəlir.

Q r u m i o. O haradadır indi?

K e r t i s. Xanımın yataq otağında. Ona pəhriz haqqında moizə edir. Söyür, çığırır. O yazıq da mat qalıb, bilmir nə desin, nə eləsin. Elə bil, röyadan indi ayrılmışdır. Gedək, gedək buradan.

Gedirlər.
Petruçio gəlir.

P e t r u ç i o. İşləməyə mahaşadım, mahaşadım da qurtarmağa hünərim var. Mənim şahinim indi acdır, hirslidir. Ram olmamış tox olmayacaq, yoxsa tələyəminə etina etməz. Vəhşi qadını sahibinin səsini tanıyaraq, eşidən kimi gəlməyə öyrətmək üçün başqa üsullar da var. Rahat dayanmayan, tüğyan edən qırğın ram etmək üçün yatmağa qoymadıqları kimi, bununla da elə rəftar etməlidir. Bu gün o heç nə yeməmişdir. Yeməyəcək də. Gecəni yatmamışdır – bu gecə də yatma - yacaqdır. Qüsursuz təama irad tapdığım kimi, yorğan-döşəyə də irad taparaq yastıqları, başaltını, mələfəni, yorğanı, hər nə varsa, hamısını götürüb yerə tullayacağam. Bu mərəkəni də onun qeydinə qalmaq, hörmətini saxlamaq kimi qələmə verəcəyəm. Nəticədə sübhə kimi yata bilməyəcəkdir. Hərgah mürgülərsə, çığır-bağır, söyüşlə gözün qırp - mağa imkan verməyəcəyəm. Belə bir qayğıkeşliklə arvadı öldürmək də olar. Özbaşınalığın qarşısını yalnız beləliklə almaq olar. Şiltaqların yumşalmasını kim yaxşı bacarar, qoy o xeyirxah öz üsulunu bizə də öyrətsin. (*Gedir*)

II səhnə

PADUYA. BAPTİSTANIN EVİNİN QARŞISINDA

Tranio və Qortenzio gəlirlər.

Tranio. Ola bilərmə ki, dostum Liçio, Bianka Lüçensionu yox, başqasını sevsin? O, mənə necə məharətlə aldatdı!

Qortenzio. Mənim dediyimin doğru olub-olmadığını bilmək üçün burada dayanın, onun dərsinə qulaq asın.

Kənara çəkilirlər.
Bianka və Lüçensio gəlirlər.

Lüçensio. Senyora, oxumaqda müvəffəqiyyətiniz necədir?

Bianka. Sizin mənə öyrətdiklərinizi öyrənirəm.

Lüçensio. Mənim mövzum, senyora, məhəbbət elmidir.

Bianka. Məhəbbətə nail olmaqı istəyirsiniz?!

Lüçensio. Siz mənə yiyələndiyiniz kimi, senyora.

Səhnənin dərinliyinə çəkilirlər.

Qortenzio. Müvəffəqiyyət çox tez əldə edilir. Buna söz yox! Söyləyiniz, rica edirəm, siz necə and içirsiniz ki, Lüçensio Biankaya hamıdan artıq xoş gəlir?

Tranio. Qadınlara məxsus hərdəmxəyallıq, of, qadın məkri, qadın xəyanəti! – Liçio, mənə inanın, məəttəl qalmışam.

Qortenzio. Yanılmayın, daha mən Liçio deyiləm. Özümü musiqiçi kimi təqdim etmişdim. Zadəganı rədd edərək, tülkünü özünə pərəstişkar intixab edən bir qız üçün maska altında gəzdiyimə ikrah edirəm. Mən Liçio deyil, Qortenzioyam – indi biliniz!

Tranio. Senyor Qortenzio. Dəfələrlə eşitmişəm ki, siz bütün varlığınızla Biankaya bağlısınız. Onun səbatsız, sədaqətsiz olduğunu gördükdə, sizinlə bərabər, hərgah siz razısınızsa, Biankadan əbədi olaraq üz döndərirəm.

Qortenzio. Bir baxın öpüşə, lütfi-nəvazişə! Senyor, bu mənim əlim, dəfələrlə izhar etdiyi hissime layiq olmayan bir qızdan əbədi olaraq üz döndərməyimə and içirəm.

Tranio. O yalvarsa da, daha onunla evlənməyəcəyimə and içirəm. Necə də sarılır ona, nifrət!

Qortenzio. Belə bir hərəkətinə görə qoy bütün dünya ona nifrət etsin. Lakin mənə gəldikdə, andıma sadıq qalaraq, üç gün keçməz ki, məğrur Biankanı sevdiyim qədər mənə sevən varlı bir dul qadınla evlənərəm. Hələlik, senyor Lüçensio, hələlik, xudahafız. Qadınların gözəlliyi deyil, mehribanlığı mənim məhəbbətimi qazana biləcəkdir. Sağ olun. Mən öz qərarımda, and içdiyim kimi, möhkəm duracağam. (Gedir.)

Tranio. Senyora Bianca, sevənlər kimi xoşbəxt olmağınızı arzu edirəm. Sizin görüşünüzdün təsadüfən şahidi olaraq, mən də, Qortenzio da sizdən əl çəkdik.

Bianka. Sən zarafat edirsən, Tranio? Hər ikiniz də əl çəkdiniz?

Tranio. Bəli, hər ikimiz də.

Lüçensio. Liçiodan yaxamız qurtardı.

Tranio. O, dəlisov bir dul qadını almağı və günü bu gün ona evlənməyi qət etmişdir.

Bianka. Allah onları xoşbəxt eləsin!

Tranio. O, qadını ram edəcəkdir.

Bianka. Yəqin, belə deyir?

Tranio. O, ramedicilik məktəbinə girmişdir.

Bianka. Yəni belə bir məktəb də varmı?

Tranio. Var. Şiltaqları, dəlisovları ram etmək, dili uzunların dilini gödəltmək üsulunu Petruçio öyrədir.

Biondello daxil olur.

Biondello. Senyor, senyor, keşik çəkməkdən it kimi yorulmuşam. Nəhayət, qoca bir mələikə təpədən enməyə başladı. O, bizə kömək edər.

Tranio. O kimdir, Biondello?

Biondello. Kim olduğunu bilmirəm, ya alverçi, ya da müəlimdir, lakin qiyafəsindən, yerləşindən və paltarından lap atandır ki var.

Lüçensio. Buna nə deyərsən, Tranio?

Tranio. Əgər o, sadə olarsa və mənə inanarsa, Vinçensionu təmsil

etməyə şad olacaqdır və həqiqi Vinçensio kimi Minola Baptistaya zamin olacaqdır. Senyor, istəklinizlə buradan çəkilin.

Lüçensio və Bianka gedirlər.
Pedant gəlir.

Pedant. Allah sizi bələdan saxlasın, senyor!

Tranio. Sizi də, senyor! Yolunuz uzaqdır, ya burada qalacaqsınız?

Pedant. Burada bir, bəlkə də, iki həftə qaldım. Sonra Romaya doğru yola düşəcəyəm, Tripoliyə də Allahın köməyi olarsa...

Tranio. Siz haradansınız?

Pedant. Mantuidənəm, senyor.

Tranio. Mantuidən? Allah bələdan saxlasın. Paduyada canınız üçün qorxmırsınız mı?

Pedant. Canım üçün? Mən bunun mənasını anlamadım.

Tranio. Paduyada mantuillərin həyatı təhlükə altındadır. Səbəbini bilirsiniz mi? Sizin donanmanızı Venesiyada saxlamışlar. Hersoq sizin hersoqa ədavət bəsləyərək, bu barədə əmr verib elan etmişdir. Mən təəccüb edirəm. Doğrudur, siz bura təzəcə gəlmişsiniz, lakin bu barədə hər yerdə eşitməliyidiniz.

Pedant. Senyor, onda lap batdım. Mən Florensiya baratları ilə buradan pul almıyım.

Tranio. Sizə bir yaxşılıq etmək istəyərək, senyor, bir məsləhət görmək istərdim. Əvvəlcə mənə deyin görüm, heç Pizedə olmuşsunuz mu?

Pedant. Bəli, hörmətli vətəndaşlarının adı ilə şöhrət tapan bu şəhərdə mən çox olmuşam.

Tranio. Onlardan biri – Vinçensio ilə tanış olmuşsunuz mu?

Pedant. Xeyr, tanış olmamışam, lakin adını çox eşitmişəm, orada hamudan varlı bir cənabdır.

Tranio. O, mənim atamdır. Düziinti deyim, siz ona çox bənzəyirsiniz.

Biondello (*kənara*). Alma ilbizə bənzəyən kimi lap elə bil əkizdir.

Tranio. Bu oxşayışınızın xatirinə sizi təhlükədən qurtarmaq üçün sizə yaxşılıq etmək istəyirəm. Senyor, sizin bəxtinizdəndir ki, Vinçensioya bənzəyirsiniz. Onun adı ilə, onun hesabına siz mənim evimdə qalın. Öz rolunuzu məharətlə oynamağa cəhd edin. Məni yaxşı

anladınız mı? Bu adla işlərinizi başa verənə qədər yaşayın. Əgər dediklərim sərfəlidirsə, təklifimi qəbul edin.

P e d a n t. Məmnunam, senyor, mənim azadlığımı, həyatımı xilas etdiyiniz üçün ömrüm boyu sizə minnətdar olacağam.

T r a n i o. Elə isə, gedək işə əncam çəkək. Eyni zamanda sizə bildirməliyəm ki, atam yaxın günlərdə bura gələcəkdir və Baptistanın kiçik qızı ilə mənim nikahım oxunarkən, onun dulluq təminatını öhdəsinə çəkəcəkdir. Mən təfsilatı sizə söylərəm. İndi isə libasınızı təgyir etməlisiniz.

Gedirlər.

III səhnə

PETRUÇIONUN EVİNDƏ OTAQ

Katarina və Qrumio gəlirlər.

Q r u m i o. Yox, vallah, yox, ixtiyarım yoxdur.

K a t a r i n a. Getdikcə o, mənimlə daha sərt rəftar edir. Məni almaqda məqsədi acından öldürməkdir? Atamın qapısında dilənçilər əl uzadıb sədəqə alırlar. Atam da verməsə, başqaları verirlər. Mən isə indiyə qədər ehtiyacın nə olduğunu bilmədiyim, kimsədən bir şey istəmədiyim halda, bunun evində acam, yuxu da gözlərimdən tökülür. Söyüş yuxuma mane olur, çığır-bağırından da toxam. Mənə daha çox ağır gələn budur ki, yuxudan, yeməkdən məhrum olunmağımı mənə olan məhəbbəti ilə izah edir. Guya yuxulasam, yesəm, xəstələnib ölərəm. Qrumio, xahiş edirəm, mənə yemək tap. Nə olursa olsun, bir tikə yemək ver mənə.

Q r u m i o. Dana ayağı olsa, necədir?

K a t a r i n a. Çox yaxşıdır, di gətir görək.

Q r u m i o. Qorxuram ödüənə ziyan versin. Yağlı içəlatla necəsən?

K a t a r i n a. Lap iştahla yeyərdim, mərhəmətli Qrumio, durma, gətir!

Q r u m i o. Nə deyim, vallah. Bu da ödə zərərli olar. Mal əti soyutması, xardal ilə istərdinizmi?

K a t a r i n a. Mənim həmişə bundan xoşum gələr.

Q r u m i o. Lakin xardal insanı azca qızışdırır.

Katarina. Yaxşı, soyutmanı gətir, xardal olmasa da, eybi yoxdur.

Qrumio. Yox, yox, siz xardalı da qəbul edərsiniz, ya da Qrumio sizə soyutma gətirməz.

Katarina. Ya hər ikisi, ya biri, sən necə istəyirsən.

Qrumio. Elə isə soyutmasız xardal gətirirəm.

Katarina. İtil gözümdən məlun, axmaq. *(Onu vurur.)* Sən məni xörəklərin adları ilə doyuzdurursan. Lənət olsun həm sənə, həm də məni lağa qoyan köpək sürüsünə. Rədd ol buradan, eşitdinmi?

Petruçio əlində xörək, Qortenzio ilə gəlirlər.

Petruçio. Kəfin necədir, Ket? Nə üçün bikefsən?

Qortenzio. Halın necədir, senyora?

Katarina. Bundan bəd ola bilməz.

Petruçio. Qaş-qabağın açılsın, şən bax bizə. Canım-ciyərim, görürsən qeydinə necə qalırım, özüm öz əlimlə xörək bişirib sənə gətirmişəm. *(Xörəyi masanın üstünə qoyur.)* Mənim qayğıkeşliyimə qarşı sən gərək minnətdar olasan, necə? Sən sükut edirsən? Demək, xörək sənin ürəyincə deyil? Mənim zəhmətim hədəf getdi? *(Nökərlərə)* Götürün xörəyi aparın buradan.

Katarina. Sizdən xahiş edirəm, qoyun qalsın.

Petruçio. Hər xidmətə görə təşəkkür edərlər. Belədir qayda. Təşəkkür et, verim.

Katarina. Təşəkkür edirəm.

Qortenzio. Senyor Petruçio, ayıb olsun sizə. Senyora, mən də sizinlə bərabər yeyərəm.

Petruçio *(yavaşca Qortenzioya)*. Sən mənim dostumsan əgər, Qortenzio, hamısını özün ye. Başla görək, Ket, nuşcan olsun. Bir az tez ol. Mənim sevgilim, bu gün atan evinə gedəcəyik. Orada şən məclis keçirəcəyik. Biz orada gözəl təzə geyimlərimizlə, qəşəng paltarlarımızla, çənbərli tumanımızla, kiseyi yaxalı köynəklə, manjetimizlə, bilərziklə, qiymətli muncuqlarla və başqa bərbəzəyimizlə özümüzü göstərərik. Naharını qurtardınmı? Dərzi səni gözləyir ki, ən yaraşlıqlı parça ilə bədəninə zinət versin.

Dərzi içəri girir.

Bura gəl, paltarları göstər, çıxar görək.

Xırdavatçı gəlir.

Sizdə təzə nə mal var?

Xırdavatçı. Sizin tapşırduğunuz şlyapanı gətirmişəm.

Petruçio. Bu lap məxmərdən tikilmiş kasadır ki! Eh, kifir şeydir. Adam arasına çıxarılmalı deyildir. Bu ki ilbiz qabığıdır, qabıqdır, uşaq, uşaq papağıdır. Götür apar, bizə böyüyünü ver.

Katarina. Mən böyüyünü istəmirəm, bu dəbdədir, yaxşı məclislərdə beləsini geyirlər.

Petruçio. Xasiyyətini yaxşılaşdır, yaxşısını da alarsan, hələlik olmaz.

Qortenzio (*kənarə*). Bu, tez olan iş deyil.

Katarina. Senyor, zənn edirəm ki, mənim danışmağa ixtiyarım vardır. Danışacağam da. Mən uşaq deyiləm. Sizdən də yüksəkləri mənə qulaq asmışlar. Qulaq asmağa taqətiniz yoxsa, qulaqlarınızı tutun. Ürəyimdə nə var, dilim söyləyəcəkdir. Gizlətsəm, ürəyim partlar, yaxşısı budur ki, nə varsa hamısını deyim, ürəyimdə xal qalmasın.

Petruçio. Doğru deyirsən, şlyapa qara qəpiyə dəyməz. Qutabdır, cəfəng şeydir, inəkdən hazırlanmış tortdur. Mənim sözümə şərik olduğun üçün, sevirəm səni.

Katarina. İstərsən sev, istəməzsən sevmə. Mən o şlyapanı istəyirəm, başqası mənə lazım deyil.

Xırdavatçı gedir.

Petruçio. Necə paltardır? Göstər baxaq, dərzi! Pərvərdigara, lap məsxərədir! Bu nədir? Qolu elə bil lap top lüləsidir ki! Alma piroqu kimi kəsik-kəsikdir. Burası kəsik, burası yarıq, kəsik, kəsik üstə. Sən bunun adına nə deyirsən?

Qortenzio. Onun nə şlyapası, nə də paltarı olacaqdır.

Dərzi. Siz mənə tapşırдыңız ki, səliqəli, yaxşı tikim, bugünkü modaya riayət edim.

Petruçio. Bəli. Belə əmr etmişdim. Yadına bir yaxşı sal, mən moda üzrə tik demişdim, moda üzrə bərbad et deməmişdim. Bir tez, arxalardan atıla-atıla bir baş evinə! Daha məndən sifariş görməzsən, onda halına baxarıq. Rədd ol, götür apar, hər nə istərsən elə, bizə lazım deyil.

Katarina. Belə gözəl tikilmiş, modalı, zərif paltar mən hələ görməmişəm. Siz məni oyuncağa bənzətmək istəyirsiniz, nədir?

Petruçio. Elədir, o səni oyuğa bənzətmək istəyirdi.

Dərzi. Senyora sizi deyir ey, məni yox.

Petruçio. Bu nə həyasızlıqdır! Yalan deyirsən, murdar! Yalan, yard, yarıyard, yardın dördədə biri, düym. Yalan deyirsən, taxtabiti, birə, iyrənc bit. Sap tağalağı! Hələ mənə söz də qaytarır. Rədd ol, cındır, parça tikəsi, rədd ol buradan, yoxsa sənin boynunu öz ölçümlə ölçərəm, artıq-əskik danışmağının peşmançılığını çəkərsən, əclaf. Mən sənə deyirəm ki, paltarı bərbad etmişsən, qandın?

Dərzi. Cənab, cənabi-ali! Paltar, sahibinin verdiyi sifarişinə görə tikilmişdir. Necə tikilməsini Qrumio özü göstərmişdir.

Qrumio. Mən parçasını vermişəm, göstəriş verməmişəm.

Dərzi. Lakin nə cür tikməyi siz tapşırmadınızımı?

Qrumio. İynə ilə, sap ilə. Necə ki lazımdır.

Dərzi. Parçanı biçməyi əmr etmədinizmi?

Qrumio. Sən bir çoxlarını bəzəyib-düzəndirmisən.

Dərzi. Bu doğrudur.

Qrumio. Ancaq məni bəzəyə bilməzsən. Mən istəmirəm ki, məni bəzəndirib-düzəndirsinlər. Deyirəm ki, sənin ustana “paltarı biç” demişəm, deməmişəm ki, parçanı tikə-tikə etsin. Əlbəttə ki, sən yalan danışsın.

Dərzi. Sözümlün doğru olduğu, bax, bu kağızdan bilinər, burda biçmək deyilmişdir.

Petruçio. Oxu.

Qrumio. Yazı başdan-başa yalandır. Mən belə bir şey söyləmişəm.

Dərzi (*oxuyur*). “Əvvəla, bədənə gen-bol olsun”.

Qrumio. Mən əgər demişəm ki, “bədənə gen-bol olsun” – o zaman məni həmin paltarın ətəyinə tikin və cod sapın ucu ilə ölüncə döyün. Mən yalnız belə paltar deməmişəm.

Petruçio. Dalını oxu.

Dərzi (*oxuyur*). “Kiçik, girdə yaxalığı olsun”.

Qrumio. Hə, mən yaxalıq demişəm.

Dərzi (*oxuyur*). “Boru kimi qolu”.

Qrumio. Hətta iki qolu, – demişəm.

Dərzi (*oxuyur*). “Naxışlı şəbəkəsi olsun”.

Petruçio. Bu lap əclaflıqdır.

Qrumio. Senyor, səhv yazılıb, yazıda səhv olub. Mən tapşırmuşam ki, əvvəl qollarını kəssin, sonra yerinə tiksin. Mən bunu sənin öz üzərində çeçələ barmağında üskük olmağına baxmayaraq, isbat edəyəm.

Dərzi. Mən olanı deyirəm. Başqa yerdə rast gəlsəydim, sənə kim olduğumu tanıdardım!

Qrumio. Başqa yeri neyləyirsən? Mən elə indi burada sənin qulluğunda hazırım. Yazını götür, arşını bəri ver və mənə nə qədər istəyirsən döşə, heç yazığın gəlməsin.

Qortenzio. Allah eləməsin, Qrumio, elə olarsa, onun heç bir şansı qalmayacaqdır.

Petruçio. Xülasə, bu paltar mənə yapışmır.

Qrumio. Senyor, siz haqlısınız. Paltar xanımın əyninə tikilmişdir.

Petruçio. Götür apar, qoy sənin ağanın olsun.

Qrumio. Əlini də vurma, əclaf. Mənim xanımımın paltarını sənə sahibinin xeyrinə? Bu ola bilməz.

Petruçio. Axmaq, sən mən dediyimi necə başa düşdün.

Qrumio. Siz fikirləşdiyinizdən də dərin düşündüm. Mənim xanımımın paltarını onun sahibinin xeyrinə götürsün. Vay-vay, ayıb deyilmi!

Petruçio (*yavaşca Qortenzioya*). Dərziyə söylə ki, haqqını sən verəcəksən. (*Dərziyə*) Götür, dinməz-söyləməz, rədd ol buradan!

Qortenzio (*yavaşcadan dərziyə*). Dərzi! Paltarın pulunu sabah mən verərəm. Ağır sözlərə heç fikir vermə. Get evinə. Ağana məndən salam.

Dərzi gedir.

Petruçio. Bəs nə edək, Ket, bu gündəlik adi paltarlarda atanın yanına getməyə məcbur olacağıq. Paltarımız miskin olsa da, cibimiz doludur. Adamı dövlətli edən ağıl deyilmi? Buludlar arasında günəş parıldayan kimi, miskin paltar içindən də şərəf, namus təzahür edir. Yoxsa ala qarğa bizə torağaydan ona görə əzizdir ki, lələkləri ala-bula-dır? Yoxsa əfi ilanun dərisi zahirən qəşəng olduğu üçün onu gərək ilan-balığından üstün tutmaq? Yox, Ket, adi paltar, sadə libas heç də səni pis

göstərmir. Utansan, təqsiri qoy mənim boynuma. Şən ol! İndi bu saat yola düşəcəyik, gedib atangildə vaxt keçirəcəyik, kef edəcəyik. Nökərləri çağır, biz tələsməliyik. Atları böyük xiyabanın axırına çəksinlər. Ora qədər ayaqla gedək, atları orada minərik. Hələ saat yeddidir, nahara ora çatırıq.

K a t a r i n a. Cəsarətlə söyləyim ki, saat ikiyə az qalıbdır; heç şam yeməyinə də çatmırıq.

P e t r u ç i o. Mən yeddidən qabaq yola düşməyəcəyəm. Mən nə desəm, nə fikirləşsəm, nə eləsəm, sən mənə əksini söyləyəcəksən, höcətləşəcəksən. Ey nökərlər, mən getmirəm. Mənim istədiyim saat gəlməyincə, yerimdən tərpənəsi deyiləm.

Q o r t e n z i o. Hələ harasıdır. O lap günəşə də buyuracaq.

Gedirlər.

IV səhnə

PADUYADA, BAPTİSTANIN EVİNİN QABAĞI

Vinçensio kimi geyinmiş pedant və Tranio gəlirlər.

T r a n i o. Senyor, Baptistanın evi, bax budur. Qapını döyümmü?

P e d a n t. Əlbəttə! Səhv etmirəmsə əgər, senyor Baptista məni xatırlamalıdır, iyirmi il qabaq Henuyada onunla bərabər "Peqas"da düşmüşdük.

T r a n i o. Daha yaxşı. Özünüzü atama layiq göstərmək üçün ciddi olun.

P e d a n t. Mən öz hərəkətlərimə zəminəm. Budur, nökəriniz gəldi. Onu öyrətsəydiniz, pis olmazdı.

Biondello gəlir.

B i o n d e l l o. Heç şübhəniz olmasın.

T r a n i o. Tapşırığımı Baptistaya çatdırdınmı?

B i o n d e l l o. Dedim ki, atanız Venesiyadadır, biz onun bu gün Paduyaya gələcəyinə müntəzirik.

T r a n i o. Sən qoçaqsan. Al, get, iç! Baptista bura gəlir, hazır olun.

Baptista və Lüçensio gəlirlər.

Senyor, Baptista, lap yerində rast gəldik. (*Pedanta*) Barəsində sizinlə danışdığım senyor budur. (*Baptistaya*) Xahiş edirəm mənə mərhəmətli ata olun və bir irs olaraq Biankanı mənə verin.

Pedant. Oğlum, dayan. Senyor, icazə verin iki kəlmə söz deyim. Mən buraya borclarımı almağa gəlmişəm, lakin oğlundan yeni bir xəbər öyrəndim. Sizin qızınız və mənim oğlum bir-birini sevirlər. Sizin şöhrətinizə, adınıza və onların müştərək məhəbbətinə hörmət edərək, işi uzatmıyaq deyə, bir qayğıkeş ata kimi onların nikahına razılıq verirəm. Siz də mənim kimi bunların səadətinin əleyhinə deyilsinizsə, təfsilatı müzakirə edək, sazişə gələk. Siz məni güzəştə hazır görürsünüz, qızınızı təmin etməyə hazırım. Sizin haqqınızda o qədər yaxşı şey eşitmişəm ki, sizi çətinliyə əsla salmaram.

Baptista. Senyor, sizə deyəcəyim söz üçün üzr istəyirəm. Sizin açıq danışmağınız ürəyimdəndir. Doğrudur, sizin oğlunuz Lüçensio mənim qızıma vurulmuşdur. O da oğlana məftun olmuşdur. Onların hər ikisinin hissələrini açıq elan etdikləri üçün, digər tərəfdən siz də Lüçensionun atası olmaq etibarilə qızımın dulluğunu təmin etməyə hazır olduğunuza görə, nikahı əqd edilmiş hesab eləyək. Mənim razılığım ilə oğlunuz qızıma sahib ola bilər.

Tranio. Çox razıyam. Adaxlanmaq və dərhal nikahı əqd etmək, sizin fikrinizcə, harada yaxşı olardı?

Baptista. Bu mənim evimdə mümkündür deyil, Lüçensio. Siz bilirsiniz ki, divarların da qulağı vardır. Evimdə nökr çoxdur. Qremio hər nə danışsan qulaq asacaq, mümkündür ki, mane olsunlar.

Tranio. Siz əleyhinə olmasanız, biz gedərik. Atam mənim evimdə olur. Elə günü bu gün səssiz-səmirsiz, kimsə mane olmadan, işi sahmana salardı. Kombionu qızınızın dalınca göndərin. Mən də notariusu çağırtdıraram. Bircə şey yaxşı olmayacaq, vaxtın azlığından yemək-ichmək də az olacaq.

Baptista. Çox yaxşı, Kambio, siz qaçın mənim evimə. Biankaya deyün ki, tələsik yığılıb gəlsin. Siz ona müjdə də verə bilərsiniz. Söyləyin ki, Lüçensionun atası Paduyaya təşrif gətirmişdir. Onun Lüçensio ilə nikahını qərara aldıq.

Biondello. Allah xeyir versin.

Tranio. Sən allahların yaxasından əl çək, – qaç.

Biondello gedir.

Senyor Baptista, yolu göstərəkmi sizə? Buyurun. Sizə yalnız bir cür xörək təqdim edə biləcəyik. Lakin Pizedə hamısının əvəzini çıxarıq.

Baptista. Arxanızca gəlirəm.

Tranio, Pedant və Baptista gedirlər.

Biondello. Kambio!

Lüçensio. Nə olubdur, Biondello?

Biondello. Tranionun sizə göz vurduğunu gördünüz?

Lüçensio. Yaxşı, nə olsun ki?

Biondello. Heç, ancaq məni burada qoymaqda məqsədi odur ki, onun işarələrinin, himlərinin mənasını sizə izah edim.

Lüçensio. Şərh et, xahiş edirəm.

Biondello. Məsələ belədir. Baptistanın başını əkməmişik. O, saxta atanın saxta oğlu ilə danışıq.

Lüçensio. Nə olsun ki?

Biondello. Siz onun qızını şam yeməyinə aparmalısınız.

Lüçensio. Sonra?

Biondello. Müqəddəs Luka kilsəsinin qoca keşişi hər zaman sizə xidmət etməyə hazırdır.

Lüçensio. Söylədiklərinin hamısından nə nəticə çıxaraq?

Biondello. Deyə bilərəm. Ancaq bunu söyləmək yetər, onlar saxta təminatla məşğul ikən, qızın sizin olmasını təmin edin. Tez kilsəyə gedin, keşiş, ayın icra edən və özünüzlə bir neçə mömin şahid aparın. Hərgah məqsədiniz bu deyilsə, mən sükut etməliyəm. Bu tədbiri icra etməsəniz, Biankanı qulağınızın dibini görəndə görürsünüz.

(Getmək istəyir.)

Lüçensio. Biondello, qulaq as!

Biondello. Vaxtım yoxdur. Mən bir zaman bir qızı tanıyırdım. O, bir dəfə ev dovşanının içini doldurmaq məqsədi ilə günortadan sonra cəfəri üçün bostana çıxaraq nikahlanmışdır. Senyor, siz də belə edə bilərsiniz. Hələlik xudahafiz, senyor. Ağa mənə əmr etmişdir ki,

müqəddəs Luka kilsəsinə gedib, keşişə deyim ki, sizi nişanlınlıqla qarşılasın. (Gedir.)

V səhnə

YOLÜSTÜ

Petruçio, Katarina, Qortenzio və qulluqçular gəlirlər.

Petruçio. Bir az cəld olun, tələsmək lazımdır. Atanın yanına gedirik. Pərvərdigara, ay gör nə qədər işıqlıdır.

Katarina. Ay işığı! Əcəb. Ay nədir? O, günəş işığıdır.

Petruçio. Mən deyirəm ki, işıq saçan aydır.

Katarina. Mən bilirəm, bu, günəş işığıdır axı.

Petruçio. Anamın oğlunun, yəni mənim canıma and olsun, ay işıq salmayınca, ulduzlar, bilmirəm daha nə, mən gedəsi deyiləm. Afları geri qaytarın! Hər dəfə, hər şeydə bu gərəkdir mənim əksimə getsin!

Qortenzio. Onunla bəhs etməyin, yoxsa gedib çıxıb bilmərik.

Katarina. Xahiş edirəm, madam ki, biz yola çıxmışıq, gedək. İstəyir ay olsun, istəyir günəş. İstəyirsiniz adına چراق deyin. And içirəm ki, bundan sonra sizinlə bəhs etməyəcəyəm.

Petruçio. Mən deyirəm ki, aydır.

Katarina. Əlbəttə ki, aydır.

Petruçio. Sən yalan deyirsən, o müqəddəs günəşdir.

Katarina. Müqəddəs Allah, əlbəttə ki, o günəşdir. Desəniz ki, günəş deyil, yəqin ki, deyil. Sizin fikirləriniz kimi ay da sabit deyil. Nə adı versəniz ona – elədir. Katarina üçün siz ona nə ad versəniz odur.

Qortenzio. Petruçio, xoşbəxt olasan, sən qalib gəldin.

Petruçio. İrəli, irəli. Kürə aşağıya belə yuvarlanmalıdır, yuxarıya dırmaşa bilməz. Yavaş, yavaş, kimsə buraya gəlir.

Vençensio yol paltarında gəlir.

Senyora, sabahınız xeyir, hara gedirsiniz? Mənə doğrusunu söylə, Ket, ömründə bundan da tərəvətli bir qız görmüşsənmi? Yanaqlarının qırmızılığı ağ üzü ilə rəqabət edir. Səmadakı ulduzların hansı onun göylər kimi aydın üzündəki bu gözlər qədər işıq sala bilər? Gözəl qız, məndən sənə bir daha salam! Ket! Gözəlliyinə görə senyoranı bir öp.

Q ortenzio. Gözəl qız adı verilən bu qoca dəli ola bilər, vallah.

Katarina. Qəşəng, nazənin bir qızıdır. Hara gedirsən, haraların maralısan? Sənin atan nə qədər xoşbəxtidir. Onlardan da xoşbəxt sənin qismətin olacaq gəncdir.

Petruçio. Necə! Sənə nə olmuşdur, Ket? Aqlın başındadır mı? Bu ki, beli əyilmiş, üz-gözünü qırıq basmış qocadır. Necə yəni nazənin qızıdır?

Katarina. Qoca, sən məni bağışla, tanımadım səni. Günəş gözü mü qamaşdırmışdır, lap koram. Gözüm qarşısında yaşıl həlqələr oynayıb. İndi, bax aydın görürəm, möhtərəm bir qocasan. Bağışla səhvimi...

Petruçio. Mehriban qoca, sən onu bağışla. Söylə, yolun haradır. Bəlkə, yolumuz birdir, bərabər gedərik.

Vinçensio. Senyor və siz də, ey dəcəl senyora, məni o cür qarşılamaqla lap mat qoydunuz, mənim adım Vinçensiodur. Özüm də Pizadanam. Uzun müddət ayrılıqdan sonra Paduyaya oğlumun yanına gedirəm.

Petruçio. Oğlunuzun adı nədir?

Vinçensio. Adı Lüçensiodur.

Petruçio. Uğurlu təsadüfdür. Lüçensio çox sevinəcəkdir. İndi nəinki yaşınıza görə, həqiqətən sizə ata deməyə haqqım var. Mənim arvadımın, həmin bax bu senyoranın bacısı sənin oğlunun arvadıdır. Heç də təəccüb etmə, qüssələnmə, qız çox dövlətli, möhtərəm bir ailəyə mənsubdur. Hər cəhətdən, hansı əsilzadənin olursa olsun, arvadı olmağa layiqdir. İcazə ver, qoca Vinçensionu qucaqlayım. Bərabər oğlunun yanına gedək. Öz gəlişinlə onu sevindirəcəksən.

Vinçensio. Söylədiyiniz gerçəkdir mi, ya zarafatçı yolçular yol yoldaşlarına sataşan kimi, siz də məni dolayırsınız?

Q ortenzio. Bu məsələnin doğru olduğunu mən də təsdiq edirəm.

Petruçio. Gedərik, öz gözünlə görərsən. Zarafatdan sonra bizə daha etibar etmərsiniz.

Petruçio, Katarina, Vinçensio gedirlər.

Q ortenzio. Petruçio, sən daha mənə ürək verdin. Qarım inad göstərdikdə, nə etməyi sən mənə öyrətdin. *(Gedir.)*

BEŞİNCİ PƏRDƏ

I səhnə

PADUYADA, LÜÇENSİONUN EVİNİN QABAĞINDA

Əvvəlcə Qremio, sonra da Biondello, Lüçensio və Bianka gəlirlər.

Biondello. Ehtiyatlı ol və tələs, senyor, keşiş gözləyir.

Lüçensio. Uçuram, Biondello. Ola bilər ki, sən indi evdə lazım olasan. Ona görə də bizi tərk et.

Biondello. Yox, kilsənin qapısından içəri girmənizi görmək istəyirəm. Ondan sonra dabanıma tüpürüb birbaşa ağamın qapısına.

Lüçensio, Bianka və Biondello gedirlər.

Qremio. Təəccüb edirəm, indiyə qədər Kambio gəlib çıxmasın.

Petruçio, Katarina, Vinçensio, Qrumio və nökrələr gəlirlər.

Petruçio. Senyor, Lüçensionun qapısı budur. Qayınatamın evi bazara yaxındır. Mən ora gedirəm. Sizinlə xudahafizləşək.

Vinçensio. Əvvəlcə siz mənimlə gərək bədə qaldırasınız. Mən sizi öz evimdə qəbul etmək istəyirəm. Sizi qonaq etmək üçün bir şey tapılar. *(Qapını döyür.)*

Pedant. Qapını belə bərk döyən kimdir? Qapını sındırmaq istəyirlər, nədir?

Vinçensio. Senyor, Lüçensio evdədirmi?

Pedant. Evdədir, ancaq kimsəni qəbul etmir.

Vinçensio. Bəlkə, sizə iki yüz funt gətirən var. Lüçensio yesin, içsin, keş eləsin!

Pedant. Funtları özünü üçün saxlayın. Nə qədər mən sağam, onun başqasına ehtiyacı olmayacaq.

Petruçio. Mən sizə demədim ki, sizin oğlunuzu Paduyada çox sevirlər. Eşitdinizmi, senyor, sizə nə dedilər! Bura baxın, senyor, səfeh-səfeh danışmağı buraxın. Senyor Lüçensioya deyiniz ki, atası Pizadan gəlib onunla danışmaq istəyir, qapıda dayanmışdır.

Pedant. Sən yalan danışsən. Onun atası Pizadan çoxdan gəlmişdir, özü də pəncərədən sizə baxır.

Vinçensio. Demək, sən onun atasısən?

Pedant. Bəli. Anasına inansaç, belədir.

Petruçio (*Vinçensioya*). İşə bax ha! Başdan-ayağa fırıldaqdır. Başqasının adını mənimsəmək! Qəribə aləmdir.

Pedant. O əclafın əl-qolunu bağlayın. Mən əminəm ki, mənim adımı mənimsəməkdə məqsədi Paduyada kimisə aldatmaqdır.

Biondello gəlir.

Biondello. Onların hər ikisini kilsədə gördüm. Allah onları xoşbəxt eləsin. Bəs bu kimdir? Mənim qoca ağam Vinçensio! Evimiz yıxıldı, aləm bir-birinə dəyəcək.

Vinçensio (*Biondellonu görçək*). Bura gəl, sən asılmağa layiqsən.

Biondello. Zənnimcə, mən kimsədən asılı deyiləm, senyor.

Vinçensio. Bura gəl, dedim, cüvəllağının biri cüvəllağı! Necə oldu, yoxsa unutdun məni?

Biondello. Sizi unutdum? Anadan olandan bəri görmədiyim bir adamı mən necə unudaram?

Vinçensio. Alçağın biri! Sən öz ağanın atası Vinçensionu əsla görməmişən?

Biondello. Necə ki! Mənim köhnə, hörmətli sahibimi necə görməmişəm? Bəs o kimdir? Odur, pəncərədən baxır.

Vinçensio. Belə oldu? (*Biondellonu döyür.*)

Biondello. Ay haray, köməyə gəlin. Aqlını itirmiş bir qoca məni öldürmək istəyir! (*Qaçır.*)

Pedant. Oğlum, kömək et. Senyor Baptista, siz də kömək edin! (*Pəncərədən çəkilir.*)

Petruçio. Ket, xahiş edirəm, kənara çəkilək, görək bu qovğa nə ilə qurtaracaq.

Kənara çəkiliblər.

Pedant, Baptista, Tranio və nökrələr gəlirlər.

Tranio. Senyor, siz kimsiniz ki, mənim nökrəmi döyməyə cəsə-rət edirsiniz?

Vinçensio. Mənmi kiməm? Yox, əvvəl deyin görək bir siz kimsiniz, senyor? Ey ölməz allahlar! Ay nadürüstün biri! İpək kamzol! Məxmər şalvar! Çəhrayı plaş! Ucu iti şlyapa! Of, mən puça çıxdım, mən dağıldım. Mən Pizada kəmxərlik edirəm, oğlum öz nökerilə mənim pullarımı universitetdə havaya sovurur.

Tranio. Nə olub axı? Nə məsələdir?

Baptista. Şübhə yoxdur ki, bu, dəli olub.

Tranio. Senyor, qiyafənizdən təmkinli, vüqarlı və yaşlı bir zadəgan olduğunuz anlaşılır, amma danışığınız dəliliyinizə dəlalət edir. Sizə nə dəxli var ki, belə fərz edək, mən qızıl, mirvari taxıram, mərhəmətli atamın sayəsində mənim hər şeyə güctüm çatar.

Vinçensio. Atanın sayəsində? Əclaf! Atan Berqamoda yelkən tikir.

Baptista. Senyor, siz səhv edirsiniz, lap səhv! Elə isə, söyləyiniz görək, bunun adı nədir?

Vinçensio. Onun adı nədir? Necə olur ki, onun adı nə olduğunu mən bilmirəm? Mən onu üç yaşından bəsləmişəm. Adı Traniodur.

Pedant. Ağılsız eşşək, rədd ol buradan. Onun adı Lüçensiodur. O, mənim tək bircə oğlumdur, mən senyor Vinçensioyam, əmlakımın yeganə varisidir.

Vinçensio. Lüçensio! O, öz ağasını öldürmüşdür. Hersoqun adından sizə əmr edirəm. Onun əl-qolunu sarıyın! – Ah, mənim oğlum, mənim oğlum! Alçağın biri alçaq, oğlum Lüçensio haradadır, söylə!

Tranio. Pristavı bura çağırın.

Nöker və pristav gəlirlər.

Bu ağıldan kəmi qazamata aparın. Ata can, Baptista, siz göz olun ki, onu aparsınlar.

Vinçensio. Məni qazamata aparsınlar?

Remio. Dayan, pristav! O, qazamata getməyəcək.

Baptista. Bəhsə ehtiyac yoxdur, mübahisə etməyin. Mən sizə deyirəm ki, o, qazamata gedəcək.

Remio. Senyor Baptista, ehtiyatlı olun. Çalışın ki, çirkin bir kələyə düşməyəsiz. Mən and içirəm ki, bu senyor həqiqi Vinçensiodur.

Pedant. And iç, haqlısan əgər!

Qremio. Yox, buna mən and içə bilmərəm.

Tranio. Siz, bəlkə, deyəcəksiniz ki, mən Lüçensio deyiləm?..

Qremio. Xeyr, mən bilirəm, siz senyor Lüçensiosunuz.

Baptista. Bu fırıldaqçını aparın. Qazamata birbaşa!

Vinçensio. Deməli, sizin yerdə qəribləri belə təhqir edir, incidirlər? Of, yırtıcı canavar!

Biondello, Lüçensio və Bianka gəlirlər.

Biondello. Vay, işimiz bitdi! Bax odur! Siz onu inkar edin, tanımayın, yoxsa, evimiz yıxılır!

Lüçensio (*diz çökərək*). Məni bağışla, ata.

Vinçensio. Sən sağsan, salamatsan, əziz oğlum?

Biondello, Tranio və Pedant qaçırlar.

Bianka (*diz çökərək*). Ata, məni bağışla.

Baptista. Sənin günahın nədən ibarətdir? Bəs Lüçensio haradadır?

Lüçensio. Mən buradayam, Lüçensio mənəm, bu həqiqi atam Vinçensiodur, mən bunun oğluyam. Siz saxta atamla burada təfsilatı müzakirə edərkən, mən sizin qızınızla nikahımızı oxutdurdum.

Qremio. Bax, sui-qəsd buna deyərlər. Hamımızı aldatdılar.

Vinçensio. O mələm, murdar Tranio nə oldu? Hələ üzümə də durmağa cəsarət edir, alçaqcasına yalan danışır.

Baptista. Bəs biz onu Kambio tanıyırdıq.

Bianka. Sizin Kambionuz mənim Lüçensiom oldu.

Lüçensio. Bu mərəkəni meydana çıxaran məhəbbət oldu. Biakadan ötəri mən Tranionun yerinə nökr oldum, Tranio isə, şəhərdə hamı üçün mən oldu. Rolumuzu dəyişdik. Nəhayət, mən arzuladığım səadətə çatdım.

Vinçensio. Məni qazamata soxmaq istəyən əclafın ağız-burununu əzim, o da görsün.

Baptista (*Lüçensioya*). Senyor, mənim razılığım olmadan, qızıyla necə nikah oxutdunuz?

Vinçensio. Senyor Baptista, narahat olmayın. Sizinlə işlərə əncam çəkərik. Lakin əvvəlcə, mən belə bir ədəbsizliyin cəzasını vermək istəyirəm. (*Gedir.*)

Baptista. Mən də onların kələklərinin kökünü axtarmalıyam.
(*Gedir.*)

Lüçensio (*Biankaya*). Qorxma, atan hirsələnməyəcək.

Lüçensio və Bianka gedirlər.

Qremio. Mən də gedim. Mənim öz kökəm bismədisə də, lakin qonaqlıqda bir tikə mənə də çatar. (*Gedir.*)

Petruçio və Katarina irəli çıxırlar.

Katarina. Sevgili ərim, biz də onların dalınca gedək, görək bu həşir nə ilə qurtaracaq.

Petruçio. Gedək, ancaq, Ket, sən məni öpməsən, getməyəm.

Katarina. Yox, senyor, Allah eləməsin. Mən küçədə öpüşməkdən utanıram.

Petruçio. Belə oldu? Elə isə geri dönməli olduq. Ey, lotu, qayıdaq evə!

Katarina. Yox, yox, gəl öpüm, sevgilim, dayan.

Petruçio. Bax belə, Ket, gec olsun, amma olsun.

Gedirlər.

II səhnə

LÜÇENSİONUN EVİNDƏ BİR OTAQ

Süfrə açılmışdır. Baptista, Vinçensio, Qremio, Pedant, Lüçensio, Bianka, Petruçio, Katarina, Qortenzio ilə dul qadın, Tranio, Biondello içəri girirlər. Qrumio və başqaları xidmət edirlər.

Lüçensio. Aramızda razılıq əmələ gəlmişdir. Müharibə qurtardı, indi isə keçmiş təhlükələri yada salaraq, arxayın gülüşək. Bianka, atama təzim et, necə ki sənin atana mən təzim edirəm. Bacım Katarina, qardaşım Petruçio, sən də Qortenzio, dul xanımınla bizim evə xoş gəlib, səfa gətirmişsiniz – kef eləyin, şən olun. Biz qonaqlığı çərzəzlə qurtaracağıq. Əyləşin, xahiş edirəm. Söhbət edək, bərabər yeyək-İçək.

Petruçio. Bizim burada bircə işimiz var: əyləşib yemək.

Baptista. Paduya qonaqları belə qəbul edir.

Petruçio. Paduyada hamı qonaqsevən, qonağı şən qarşılayandır.

Qortenzio. Qoy sənislə bizim aramızda bu bir həqiqət olsun.

Petruçio. And içirəm. Qortenzio dul qadın üçün qorxur.

Dul qadın. Mən qorxağamsa, mənə inanmayın.

Petruçio. Siz ağıllısınız, lakin məni anlamadınız, Qortenzio sizdən qorxur.

Dul qadın. Kimin harası ağrıyarsa, daim ondan söhbət açar.

Petruçio. Siz lap kökündən vurdunuz.

Katarina. “Kimin harası ağrıyarsa, daim ondan söhbət açar”. Siz bunu nə münasibətlə dediniz?

Dul qadın. Sizin əriniz deyingən, şıltaq bir qız aldığından xəcalət çəkir. Bizim izdivacımızı da öz arşını ilə ölçür. Mən bunu işarə elədim.

Katarina. Sizin təxmininiz səhvdir.

Dul qadın. Mən də sizin ayağınızda sayılmışam.

Katarina. Siz bu barədə məni ötübsünüz.

Petruçio. Hə, qoyma ha! Ay arvad!

Qortenzio. Hə, qoyma ha! Ay dul!

Petruçio. Mən mərc gələrəm ki, Ket onu söz altda qoyar.

Qortenzio. Ərinin hünərindəndir.

Baptista (*Qremioya*). Siz bunların hazır cavablığına necə baxırsınız?

Qremio. Onlar bir-birini yaxşı şallaqlayırlar.

Bianka. Şıllaq atırlar! Hazır cavablıq edib, sizə demək olar ki, yəqin, alınız gicişir, həm də nahaq deyil.

Vinçensio. Aha, bu söhbət senyoranı oyatdı?

Bianka. Lakin qorxutmadı, mən yenə yuxuya gedərəm.

Petruçio. Yox, yuxulaya bilməzsınız. Siz dillənməklə, özünüzi oxlara hədəf etdiniz.

Bianka. Deməli, mən sizin üçün quşam? Mən uçub gedərəm. Kamanınızı bərk dartın, uğurlar olsun. Salamət qalın!

Bianka, Katarina, dul qadın gedirlər.

Petruçio. Mənim atacağım oxun qarşısını aldı. Tranio, buna sən nə deyərsən? Bu nişanı siz vura bilmədiniz. Hədəfdən yayınanların hamısının sağlığına!

Tranio. Lüçensio məni təzi kimi ov arxasınca saldı, təzi qaçır, lakin ovçu ov axtarır.

Petruçio. Belə bir müqayisə yaxşı səslənməyə də, pis deyil.

Tranio. Senyor, doğrudur, siz ovu özünüzdə üçün təqib etmişsiniz, lakin ceyranınızı hələ əlinizə ala bilməzsiniz.

Baptista. Oho, Petruçio, Tranionun oxu sizə dəydi.

Lüçensio. Təşəkkür edirəm, mənim mehriban Traniom.

Qortenzio. Etiraf edirəm, azacıq cırmaqladı. Birə on artıq mərc gələrəm ki, məni sıyırıb sizin ikinizi də deşib keçdi.

Baptista. Heyif ki, belə deyil, oğlum Petruçio, sənin arvadın qalanların hamısından şıltaqdır.

Petruçio. Mən sizinlə razı deyiləm. Sınaqdan keçirmək üçün hər birimiz öz arvadımızı bura çağırıraq. Kimin arvadı sözə baxandırsa, hamıdan tez gələcək. O da qoyulan mərci udur.

Qortenzio. Olsun, mərc nə qədərdir, çoxmu olacaqdır?

Lüçensio. İyirmi kron.

Petruçio. Necə? İyirmi kron? Mən belə mərci qızıl quş üçün, təzi üçün təyin edirəm. Qadına gəldikdə, mərcin miqdarı iyirmi krondan çox olmalıdır.

Lüçensio. Yüz kron necədir?

Qortenzio. Etirazım yoxdur.

Petruçio. Verin əllərinizi!

Qortenzio. Əvvəlcə arvadını kim çağırırsın?

Lüçensio. İstərsiniz, mən. Biondello xanımı buraya çağır.

Biondello. Baş üstə. (Gedir.)

Baptista. Bianka üçün, oğlum, mərcin yarısına şərikəm.

Lüçensio. Lazım deyil, hamısını özüm verərəm.

Biondello qayıdır.

Nə oldu bəs?

Biondello. Xanım buyurdu, sizə söyləyim ki, o çox məşğuldur, yanınıza gələ bilməyəcək.

Petruçio. Necə? Məşğuldur? Gələ bilməyəcək? Bu necə cavab oldu?

Qremio. Hətta çox yaxşı cavabdır. Allah sizi bundan pis cavablardan saxlasın!

Petruçio. Yaxşı cavaba mənim ümidim yoxdur.

Qortenzio. Biondello, get mənim arvadımdan xahiş elə ki, tez bura gəlsin.

Biondello gedir.

Petruçio. "Xahiş elə?" Aha, oldu da! Gəlməsin, bəs nə etsin?

Qortenzio. Senyor, qorxuram sənın arvadına heç xahiş də kar etməsin.

Biondello qayıdır.

Bəs nə oldu, arvadım hanı?

Biondello. O dedi ki, senyor zarafat edir. Gəlməkdən imtina edib dedi: "Sözü var, özü yanıma gəlsin".

Petruçio. İşlər çətinləşir. "Gəlməyəcək!" Belə bir cavaba qatlaşmaq olarmı? Biabırılıqdır lap. Ey, Qrumio, lotu! Get xanımına söylə ki, əmr edirəm bura gəlsin!

Qrumio gedir.

Qortenzio. Cavabı aydındır.

Petruçio. Yox a?

Qortenzio. Əlbəttə, gəlməyəcək.

Petruçio. Onda Petruçionun işi yaxşı olmayacaq, nə edək.

Baptista. Yaradana and olsun, gəlir.

Katarina gəlir.

Katarina. Senyor, məni nə üçün çağırmışınız?

Petruçio. Bəs bacın, bəs Qortenzionun arvadı haradadır?

Katarina. Qonaq otağında, buxarı başında söhbət edirlər.

Petruçio. Get onları çağır, gəlməsələr, yumruq gücü ilə ərlərinin yanına gətir.

Katarina gedir.

Lüçensio. Bundan da artıq sizə nə möcüzə arzu edək?

Qortenzio. Bu möcüzə nəyin əlamətidir?

Petruçio. Xoş, sakitcə, məhəbbətlə yaşamağın əlamətidir, ədalətli hakimlik və ona hörmət əlamətidir ki, bu da xoşbəxtlik deməkdir.

Baptista. Səni xoşbəxt olasan, əzizim Petruçio! Sən mərci uddun. Mən onların sizə uduzduğu mərcə öz tərəfimdən iyirmi min kron əlavə

edirəm. Mənim qızımın xasiyyəti dəyişdiyi üçün ona başqa cehiz də verərəm.

Petruçio. Mən mərci udmağa haqlı olmaq üçün onun sözbaxmasını, ram olmasını bir daha nümayiş etmək istəyirəm. Baxın inadcıl arvadları da əsir kimi çəkib gətirir.

Katarina, Bianka və dul arvad gəlirlər.

Ket, başındakı şapkanı tulla yerə, sənə heç yaraşmır.

Katarina şapkasını çıxarıb yerə atır.

Dul qadın. Allah, hələ ki belə axmaqlığa çatmamışam! Dərdi-qəmi məndən uzaq elə!

Bianka (*Katarinaya*). Bir utan, qul kimi tabe olmaq nə deməkdir?

Lüçensio. Belə bir itaəti sizdə də görmək istərdim. Lakin sizin dikbaşlığınız bu gün mənə yüz krona oturdu.

Bianka. Belə axmaq mərc etmək nəyinə lazım idi?

Petruçio. Bu dikbaşlara qanuni ərlərinə qarşı borclarını şərh et!

Dul qadın. Siz zarafat edirsiniz, bizə dərs lazım deyil!

Petruçio. Ket, tez ol, elə ondan başla.

Dul qadın. Yox, eləməz.

Petruçio. Səhv edirsiniz. Elər. Elə ondan başla, Ket.

Katarina. Bir utan! Çatılmış qaşlarını aç, qəzəbli baxışlarla ərinin, sənənin sahibini yaralama. Unutma ki, dolu çəmən bərbad edən kimi, qəzəb də gözəlliyi bərbad edir. Qəzəb qasırğa kimi şöhrəti, adı süpürüb aparır. Qəzəbdə heç bir xoş şey yoxdur. Hirsli bir qadın lilli, çirkli bir bulaqdır, mürdardır, eybəcərdir. Kimsənin xoşuna gəlməz. Ondən hamı ikrah edər. Susuzluqdan ölən də o çeşmədən su içməz. Ər sənənin sahibin, həyatın, müdafiə edənindir, başının tacıdır, əmr edənindir. O həmişə sənəni düşündür, sənənin üçün sahilə, dənizdə kürəyini zəhmətə verir, ağır işlərin öhdəsindən gəlir. Sən evdə rahat-rahat yatdığı zaman, gündüzün soyuğuna, gecənin tufanına qatlaşır. Səndən yalnız bircə mükafat gözləyir: məhəbbət, gülər üz və itaət. Ağır borca qarşı kiçik bir muzd. Rəiyyətin padşaha və qadının ərinə qarşı vəzifələri bir-birinin eynidir. Şiltaq və deyingən olan, ərinin haqlı iradəsinə itaət etməyən qadın həyasız bir asi deyil, bəs nədir? Belə bir qadın öz vəfalı

ağasına xain deyilmi? Sizin sadələvhlüyünüzə, axmaq hərəkətlərinizə baxanda, mən sizin yerinizə utanıram. Siz diz çökərək yalvarıb sülh istəmək əvəzinə əmr vermək, başçılıq etmək xülyasına düşüb mübarizə edirsiniz. Halbuki, sizin borcunuz ram olmaq, itaət etmək, ərinizi sevməkdir. Bizim bədənimiz nə qədər zərifdir, zəhmətə, mübarizəyə davamsızdır. Ona görə də bizim ürəklərimiz, hissələrimiz zərif olmalıdırmı? Siz dikbaşlıq etdiyiniz halda, aciz həşəratsınız! Mən də sizin kimi məğrur, dikbaş idim. Tez qızıqıb, kobud cavablar qaytarırdım. Sözə qarşı sözlə, hücumla qarşı hücumla kəskin müqabilə edirdim. İndi görürəm ki, bizim nizəmiz saman çöpüdür, çünki qüvvəmiz zəifdir. Bizim zəifliyimizi nə ilə müqayisə etmək olar? Qüvvəmiz bizə nə qədər çox görünərsə də, biz bir o qədər də zəifik. Acığın bizə heç xeyri yoxdur, ey qadınlar, ərlərinizin ayaqlarına səcdə edin. Mən öz ərimin qarşısında borcumu verməyə, onun ağzından çıxan hər sözü icra etməyə hazırım.

Petruçio. Məni öp, Ket, bax arvad belə olar!

Lüçensio. Sənin əməlin qalib gəldi, köhnə dost!

Vinçensio. Uşaqlar, müti olarsa xoşdur.

Lüçensio. Lakin qadınlar cəfəng olarsa, kimsəyə xoş gəlməz.

Petruçio. Ket, yatmaq vaxtıdır. Lüçensio məqsədinə çatmışsa da, mən udmuşam. Siz tələsdiniz. Gecəniz xeyrə qalsın!

Petruçio və Katarina gedirlər.

Qortenzio. Bəli, şıltaq qız yumşaldı.

Lüçensio. Təəcüb edirəm. O, necə Petruçioya müti oldu.

Gedirlər.

Daniel Defo

(1660–1731)

ROBINZON KRUZO

(romandan fraqment)

Dəniz səfərimizin altıncı günü biz Yarmut limanına gəlib çatdıq. Fırtınadan sonra külək qarşıdan əsdiyi üçün biz çox yavaş-yavaş irəli-ləyirdik. Yarmutda lövbər salmalı olduq. Səmt küləyi gözləmək məqsədi ilə, qarşı tərəfdən əsən cənub-qərb küləyi əsənə qədər, biz yeddi və ya səkkiz gün bu limanda dayanıb gözlədik. Bu müddət ərzində limana Nyukasldan çoxlu gəmi gəldi (Yarmut limanı gəmilər üçün adi bir dayanacaq yeridir, Temza çayına girə bilmək üçün gəmilər burada dayanıb səmt küləyi gözləyir).

Onu deyim ki, biz həmin limanda bu qədər uzun müddət gözləyib qabarma başlayan zaman çaya girə bilərdik, lakin ilk günlərdə külək çox güclü idi, beş gün sonra isə daha da şiddətləndi. Ancaq Yarmut, liman kimi yaxşı və etibarlı dayanacaq yeri hesab olunur, gəميمizin lövbərləri və lövbər kəndirləri də möhkəm olduğundan dənizçilərimiz azacıq da olsun təlaş etmirdilər, gəميمizə heç bir təhlükə üz vermə-yəcəyinə onlar arxayın idilər və dənizçilərin adətinə görə boş vaxtlarını istirahətə və müxtəlif əyləncələrə sərf edirdilər. Lakin səkkizinci gün səhərə yaxın külək bir qədər də şiddətləndi və dor ağacının üst hissəsindəki ipləri yığmaq və gəminin lövbərdə möhkəm dayanması üçün hər şeyi bağlayıb möhkəmlətməkdən ötrü bütün gəmi heyəti işə girişməli oldu. Günortaya yaxın böyük fırtına qopdu, gəmi çox bərk yırğalanmağa başladı, bir neçə dəfə silkələnib böyrü üstə elə əyildi ki, biz dedik, yəqin, lövbərdən qırılıb çıxdı. Bunu gören kapitan ikinci lövbəri də dənizə buraxmağı əmr etdi. Beləliklə, biz hər iki lövbərin iplərini axıra qədər açıb dənizə buraxdıq və qarşı tərəfdən əsən güclü küləyin qabağında dayanıb qaldıq.

Fırtına isə getdikcə şiddətlənirdi. İndi qorxu və şaşqınlıq hətta gəmidəki dənizçilərin də üzündən oxunurdu. Mənim yanımdan keçərək öz kayutuna gedib-gələn kapitanımızın öz-özünə: “İlahi, bizə rəhmin gəlsin, yoxsa hamımız məhv olarıq, daha lap axırımızdır!” – dediyini bir neçə dəfə özüm eşitdim, bununla belə kapitan başını itirmir və gəmini xilas etmək üçün görülən bütün işlərə diqqətlə nəzarət edirdi. İlk dəqiqələrdə bu qarğışıq mənim lap qulaqlarımı batırmışdı. Mən pilləkənin altında öz kayutumda hərəkətsiz uzanıb qalmışdım və hətta bu zaman nə hiss etdiyimi də yaxşıca bilmirəm. Öz əvvəlki tövbə və əhdlərimə heç bir əhəmiyyət verməyib, onlardan qəti surətdə ayrıldıqdan sonra indi yenidən o fikirlərə qayıtmaq mənim üçün çətin idi: mənə elə gəlirdi ki, ölümün dəhşətləri artıq tamamilə və həmişəlik məndən uzaqlaşmışdır və bu fırtına da əvvəlki kimi qurtaracaq və heç bir hadisə üz verməyəcəkdir. Amma, necə ki, dedim, kapitan yanımdan keçəndə “hamımız məhv olduq” deyirkən mən çox qorxdum. Mən kayutdan göyertəyə qalxdım. Ömrümdə belə dəhşətli və qorxunc bir mənzərə görməmişdim: dənizdə dağ boyda dalğalar birbirini qovurdu və hər üç-dörd dəqiqədən bir bu dalğaların biri bizim gəminin üstünə gəlirdi. Mən özümü ələ alıb ətrafa baxanda hər yanda dəhşət və fəlakət hökm sürürdü. Bizim lap yaxınlığımızda lövbər salıb dayanmış iki ağır yüklü gəminin vəziyyətini bir qədər yaxşılaşdırmaq üçün dor ağaclarının hamısını kəşmişdilər. Bizim dənizçilərdən kim isə qışqıraraq bizdən yarım mil kənardakı bir gəminin suyun dibinə getdiyini xəbər verdi. Bundan başqa daha iki gəmi lövbərindən qırılaraq açıq dənizə getdi, onların hər ikisində bir dənə də olsun dor ağacı qalmamışdır. Kiçik gəmilər o birilərinə görə daha yaxşı dayanmışdı və onlara bir o qədər də zərər dəyməmişdi. Ancaq bu xırda gəmilərdən də ikisi-üçü lövbərlərindən qırılıb açıq dənizə tərəf gedirdi, onlar lap bizim gənimizin böyründən keçirdilər, təkəcə dal tərəfdəki üçbucaq yelkənlərdən başqa onların bütün yelkənlərini yığmışdılar.

Axşam şturman və bosman, kapitanın yanına gəldilər və gəminin qabaq dor ağacını kəsmək üçün icazə verməsini xahiş etdilər. Kapitan dor ağacının kəsilməsini heç istəmirdi, lakin bosman sübut etməyə başladı ki, dor ağacı kəsilməsə, gəmi batacaqdır, odur ki, kapitan istər-istəməz onunla razılaşdı. Amma qabaq dor ağacı kəsildikdən

sonra əsas dor ağacı ilə şiddətlə yırğalanmağa və özü ilə birlikdə gəmini də o qədər yırğalamağa başladı ki, onu da kəsmək və beləliklə də gəminin göyertəsini tamamilə təmizləmək lazım gəldi.

Mənim dəniz səfərinə ömrümdə birinci dəfə çıxdığımı və bundan əvvəlki, bir o qədər də böyük olmayan fırtınadan xeyli qorxmuş olduğumu xatırlayın və özünü təsəvvür edin ki, bu dəhşətli dəqiqələrdə mən nələr hiss etmiş və necə bir vəziyyətdə olmuşam. Lakin o vaxtdan keçmiş bu illər ərzində hafizəm məni aldatmırsa, bunu deməliyəm ki, o dəhşətli dəqiqələrdə məni qorxudan ölüm deyildi. Məni ölümdən də yüz dəfə artıq qorxudan və dəhşətə gətirən bu idi ki, mən tövbə edib atamın yanına qayıtmaq haqqındakı fikirlərimdən əl çəkib, yenə əvvəlki lənətə gəlmiş xəyallarına bağlanmışdım və bütün bu düşüncələr fırtınanın doğurduğu qorxu hissi ilə birləşərək məni elə bir vəziyyətə gətirib çıxartmışdı ki, onu heç bir sözlə ifadə etmək mümkün deyildir. Lakin bundan da dəhşətli hələ qabaqda imiş. Fırtına getdikcə daha da şiddətlənirdi, hətta gəmidəki dənizçilər özləri də deyirdilər ki, onlar heç bir zaman bu qədər güclü fırtına görməmişlər. Bizim gəmi möhkəm idi, lakin yükü çox olduğundan suya çox dərin oturmuşdu və özü də elə yırğalanırdı ki, dəqiqəbaşı göyertədən belə səslər eşidilirdi: “Bu saat yuyub aparacaq, böyrü üstündə qalıb!” Mənim işim bir tərəfdən yaxşı idi ki, soruşub öyrəncəyə qədər bu sözlərin mənasını bilmirdim. Ancaq fırtına daha da güclənirdi və mən kapitanın, bosmanın və bir neçə başqa adamın necə yalvarıb dua etdiklərini gördüm, – bunu görmək bir o qədər də asan deyil, – yəqin ki, bu adamların hissləri başqalarında olduğu kimi hələ bir o qədər də keyləşməmişdi və gəminin dənizin dibinə gedə biləcəyini onlar hər dəqiqə gözləyirdilər. Bütün bu dəhşətlər onunla tamamlandı ki, gecənin bir vaxtı gəminin anbarında işlərin öz qaydasında gedib-getmədiyini yoxlamaq üçün oraya yenən dənizçilərdən biri qışqıraraq gəminin deşildiyini xəbər verdi. Gəminin anbarına başqa bir dənizçi göndərildilər, o da qayıdıb suyun anbarda dörd fut hündürlüyə qalxdığını bildirdi. Belə olduqda, “hamı tulumbalara!” – deyərək komanda verildi. Mən bu sözləri eşidərkən qorxumdan donub qaldım və oturmağım taxtın üstünə üzüstə düşdüm. Lakin dənizçilər məni başa saldılar ki, indiyə qədər bir xeyir vermirdimsə, indi daha bəsdir,

başqaları kimi mən də işləyə bilərəm. Belə olduqda yerimdən qalxıb tulumbaya yaxınlaşdım və səylə suyu vurmağa başladım. Bu zaman küləyə davam gətirə bilməyən bir neçə kiçik yük gəmisi lövbərini qaldırıb açıq dənizə çıxdı. Bu gəmilərin bizim yanımızdan keçdiyini gördükdə kapitan fəlakətli vəziyyətimizdən onları xəbərdar etmək üçün toplardan atəş açmağı əmr etdi. Bu atəşin nədən ötrü açıldığını bilmədiyim üçün mən gəminizin parçalandığını və ya başqa bir dəhşətli hadisənin üz verdiyini zənn etdim. O qədər qorxdum ki, özümdən gedib huşumu itirdim. Lakin bu dəmdə hər kəs öz canının hayında olduğundan mənə fikir verən olmadı və mənim başıma nə iş gəldiyi ilə heç kəs maraqlanmadı. Dənizçilərdən bir başqası tulumbaya yaxınlaşmış mənə əvəz etdi və mənim tamamilə öldüyümü zənn etdiyi üçün ayağı ilə kənara itələdi, mən ayılana qədər xeyli müddət bu vəziyyətdə uzanıb qaldım.

Biz hamımız yorulmaq bilmədən işləyirdik, ancaq gəminin anbarında su getdikcə artırdı. Gəminin batacağı yəqin idi. Düzdür, fırtına getdikcə sakitləşməyə başlamışdı, amma bizim limana daxil olacağı-mıza qədər su üzərində davam gətirib dura biləcəyimizə heç bir ümid yox idi. Buna görə də kapitan top atəşinin arasını kəsmir və bizi bu təhlükədən qorumaq üçün köməyə çağırırdı. Nəhayət, qabaq tərəfdə bizə yaxın olan xırda bir gəmi bizə kömək etmək üçün öz qayıqlarından birini suya endirməyə cürət etdi. Çox təhlükəli olmasına baxmayaraq qayıq bizə yaxınlaşdı. Lakin nə biz qayığa minə bildik, nə də bizi xilas etmək üçün öz həyatlarını təhlükəyə ataraq var gücləri ilə avar çəkənlərin bütün səyinə baxmayaraq, qayıq bizim gəmiyə yan ala bildi. Bizim matroslar onlara tərəf uzun bir kəndir atdılar. Xeyli əziyyətdən sonra onlar kəndirin ucunu tapıb tuta bildilər. Biz kəndirlə onları gəminin dal tərəfinə dartıb gətirdik və hamımız enib qayığa doluşduq. Qayığın belə bir yüklə onların gəmisinə qayıtması mümkün deyildi, bu haqda heç söhbət də ola bilməzdi. Buna görə də hamının rəyi ilə küləyin səmtinə istiqamət götürmək və mümkün qədər sahilə tərəf yaxınlaşmaq qərara alındı. Bizim kapitan həmin qayıqdakı matroslara dedi ki, qorxmasınlar və vəd etdi ki, əgər qayıq sahilə toxunub sınırsa, zərərinə onların kapitani ödəyəcəkdir. Beləliklə, bir az avarla, bir az küləyin gücünə biz şimala, Vinterton-Ness tərəfə gedir və tədriclə sahilə yaxınlaşırdıq.

Bizim, gəmidən çıxıb qayığa mindiyimiz vaxtdan on beş dəqiqə keçmişdi ki, gəmimiz gözümlüzdün qabağında suya qərç olmağa başladı. “Yuyub aparacaq” sözünün nə demək olduğunu da mən ilk dəfə burada başa düşdüm. Ancaq, etiraf etməliyəm ki, matroslar qışqırıb gəminin batdığını xəbər verəndə, qalxıb bu mənzərəyə baxmaq üçün məndə heç taqət yox idi, çünki qayığa mindiyim, daha doğrusu, məni endirib qayığa keçirdikləri vaxtdan həm qorxu, həm də gələcək təhlükələr haqqındakı fikirlərdən ruhum və hisslərim tamamilə ölmüşdü.

Qayığı sahilə yaxınlaşdırmaq üçün avarçəkənlər var qüvvələrini sərf edib səylə işləyirdilər. Biz də bu zaman sahilə baxırdıq (çünki dalğalar hər dəfə qayığı yuxarı qaldıranda biz sahili görtürdük), sahilə böyük izdiham toplaşmışdı: adamlar ora-bura qaçır və biz sahilə yaxınlaşarkən bizə kömək etməyə hazırlaşırtdılar. Lakin bizim qayığımız çox yavaş hərəkət edirdi və biz yalnız Uinterton mayakını keçdikdən sonra sahilə yanaşa bildik, çünki burada Uinterton ilə Kromer arasında sahil xətti qərbə tərəf burulur və əmələ gələn girinti-çıxıntılar bu yerdə küləyin gücünü bir qədər azaldır. Biz burada sahilə yan alıb, çox böyük əziyyətlər bahasına olsa da, hər halda sağ və salamat quru-ya çıxma bildik və oradan piyada Yarmuta getdik. Başımıza gələn fəlakəti eşitdiklərinə görə Yarmut camaatı bizə çox hörmət göstərdi; şəhər əhli bizim üçün yaxşı mənzil ayırdı, ayrı-ayrı şəxslər – tacirlər və gəmi sahibkarları isə Londona və Hulla istədiyimiz kimi gedib çata bilmək üçün bizi kifayət qədər pulla təmin etdilər.

Ah, nə üçün Hulla, öz doğma evimizə qayıtmaq onda mənim ağıma gəlmədi! Mən qayıtsaydım, nə qədər xoşbəxt olardım! Yəqin ki, atam, İncil ayələrindən birində deyildiyi kimi, mənim qayıtmağım münasibətilə yaxşı bəslənib kökəldilmiş bir buzov qurban kəsərdi, çünki mənim Hulldan yola düşdüyüm gəminin Yarmut dayanacağına batması xəbəri ona çatmışdı, ancaq mənim xilas olduğumu o bu əhvalatdan çox sonra eşitmişdi.

Lakin mənim zalım taleyim yenə də məni əvvəlki fəlakətli yola sürükləyir və məni o əvvəlki fikirlərə o qədər böyük bir qüvvətlə təhrik edirdi ki, ona qarşı çıxmaq heç mümkün deyildi və düşüncənin ağıllı səsi dəfələrlə məni evə qayıtmağa dəvət etmişdisə də, ancaq qayıtmaq üçün özümdə kifayət qədər qüvvə tapa bilmirdim. Mən

bilmirəm, buna nə ad vermək olar, buna görə də israr etməyəcəyəm ki, bizi öz şəxsi fəlakətimizin bir vasitəsi olmağa sövq edən, hətta məhv olacağımızı bütün ağıqlığı ilə gördüyümüz zaman yenə də bizi öz fəlakətimizə tərəf sürükləyən qüdrətli taleyin gözəgörünməz əmridir, lakin bir şey şübhəsizdir ki, əmrindən qaça bilmədiyim o zalım taleyin hökmü ilə bu yola düşmüşdüm və ona görə də qəlbimin ən ağıllı və xeyirxah hissəsindən eşitdiyim səslərin əleyhinə getdim və ilk dəfə təşəbbüs edib yeni həyat yoluna ayaq basarkən qarşılaşdığım o iki əyani dərsə əhəmiyyət vermədən, o qorxunc hadisələrdən özüm üçün heç bir nəticə çıxartmadım.

Bizim batmış gəminizin sahibinin oğlu, təhlükəli fikirlərin daha da möhkəmlənməsində mənə kömək etmiş dostum indi məndən də çox sakitləşmişdi, üzdə isə qaşqabaqlı və qəmli idi. Yarmutda o ilk dəfə mənimlə danışanda (bu hadisə oraya gələndən iki-üç gün sonra oldu, əvvəlcə biz görüşə bilməmişdik, çünki ayrı-ayrı mənzillərə düşmüşdük), mən hiss etdim ki, onun danışığının tonu bir qədər dəyişmişdir. O çox kədərli bir halda başını yırğalaya-yırğalaya məndən soruşdu ki, özümü necə hiss edirəm. O, öz atasına mənim kim olduğumu başa salıb dedi ki, mən bu dəniz səfərinə təcrübə üçün çıxmışdım, gələcəkdə isə bütün dünyanı gəzib dolaşmaq fikrindəyəm. Dostumun atası mənə müraciət edib ciddi və qayğıkeş bir səslə dedi: “Cavan oğlan! Bundan sonra siz heç bir zaman dənizə çıxmamalısınız. Bizə üz verən hadisələr sizin gələcəyinizi göstərən aydın bir əlamətdir və bu əlamətlərdən nəticə çıxarmalısınız ki, dəniz səyyahı olmaq sizə qismət deyildir”. “Axı, nə üçün, ser? – mən etiraz etdim, – məgər siz özünüz daha dəniz səfərinə çıxmıyacaqsınız?” “O başqa məsələdir, – o cavab verdi, – dəniz səfərinə çıxmaq mənim sənətimdir, yəni, deməli, mənim vəzifəmdir. Amma siz dəniz səfərinə yalnız bir təcrübə üçün çıxmısınız. Öz fikrinizin üzərində dayanıb inad etsəniz, başınıza nələr gələcəyini göylər sizə göstərdi. Bəlkə, elə sizin üzünüzdən bizim başımıza bu fəlakətlər gəldi. Bəlkə də, siz bizim gəmiyə minmiş İonasınız... Buyurun, – deyə o əlavə etdi, – bir məni yaxşı başa salın görüm, siz kimsiniz və sizi bu dəniz səfərinə çıxmağa məcbur edən səbəb nədir”. Mən cavab verib özüm haqqında bəzi şeyləri ona nağıl etdim. Mən danışib qurtaran kimi o acıqlandı və qorxunc bir

qəzəblə dedi: “Mən nə etmişəm, təqsirim nədir ki, bu yazıq sərsəri mənim gəminin göyertəsinə ayaq basmışdır! Mən bundan sonra heç bir zaman lap min funt-sterlinq versən də, yenə səninlə bir gəmidə yola çıxmağa razı olmaram!” Əlbəttə, bütün bunlar onsuz da özünə dəymiş zərər haqqındakı düşüncələrdən sarsılmış və həddindən çox qəzəblənmiş bir adamın ürəkdən dediyi sözlər idi. Lakin o sakitləşəndən sonra mən onunla söhbət etdim, o çox ciddi bir surətdə məni inandırıldı ki, özümü fəlakətə atmayım, hər şeyə tövbə edib atamın yanına qayıdım və başıma gələn bütün bu işlərin sirri isə yalnız göylərə məlumdur, görünür, Allahın əmri belə imiş. Sözlün axırında o mənə dedi: “Eh, cavan oğlan, əgər siz tezliklə evə qayıtmasanız, mənə inanın ki, haraya getsəniz, atanızın dedikləri doğru çıxacaq, hər yerdə bədbəxtliyə və əziyyətlərə düşər olacaqsınız”.

Bu əhvalatdan az sonra biz ayrıldıq. Mən onun haqlı olduğunu hiss edirdim və heç bir etiraz edə bilmədim, lakin mən bir daha onunla görüşmədim. Onun Yarmutdan haraya getdiyini bilmirəm. Amma mənim özümün bir qədər pulum var idi, buna görə də quru yol ilə çıxıb Londona getdim. Həm Londonda, həm də oraya gedəndə yol uzunluğunu elə dəqiqələr olurdu ki, hansı həyat yolunu seçəcəyim haqqında – evə qayıtmaq, yoxsa yenidən dəniz səyahətinə çıxmaq haqqında düşünür və tərəddüd edirdim.

Doğma evimizə qayıtmaq məsələsinə gəldikdə, doğrusu, həya və utancaqlıq aqlımın bütün ən tutarlı dəlillərini susdururdu: öz-özümlə fikirləşib bizim bütün qonşuların mənə necə güləcəklərini və yalnız atamın və anamın deyil, habelə bütün tanışlarımızın üzünə baxmağa necə utanacağımı təsəvvürümdə canlandırırdım. O zamandan mən insan təbiətinin, xüsusilə gənclikdə, nə qədər qeyri-məntiqi və nə qədər qeyri-ardıcıl olduğunu dəfələrlə müşahidə etmişəm: belə vəziyyətlərdə əldə rəhbər tutulması lazım gələn mülahizələri rədd edərək insanlar günaha batmaqdan yox, tövbə etməkdən utanırlar, gördükləri işlərdən və insanı ağılsız adlandıрмаğa haqq verən əməllərdən yox, bu işlərdən imtina edib özlərini düzəltməkdən utanırlar, halbuki özlərini islah edib düzəltməklərinə görə onları ancaq ağıllı hesab etmək olar.

Bu hal məndə çox uzun müddət davam etdi və mən bu vəziyyətdə nə etməli olduğumu, özüm üçün hansı həyat yolunu seçmək lazım

gəldiyini kəsdirə bilmirdim. Mən evə qayıtmaq arzusundan əl çəkə bilmirdim və nə qədər ki, mən bu niyyətimi təxirə salırdım, başıma gəlmiş fəlakətlərin təəsüratı da yavaş-yavaş zəifləyir və xatirimdən silinməyə başlayırdı, bütün bunlarla birlikdə isə məni atamın yanına qayıtmağa təhrik edən sağlam düşüncənin onsuz da zəif olan səsi yavaş-yayırdı. Bütün bu əhvalatlar, nəhayət, onunla qurtardı ki, mən evə qayıtmaq haqqındakı bütün fikirlərimdən tamamilə əl çəkdim və yeni səyahət barədə düşünməyə başladım. Məndə öz doğma evimizdən qaçmaq fikrini doğurmuş, məni bütün dünyanı dolaşaraq özümə dövlət qazanmaq kimi boş və ağılsız bir xəyala salan o zalım tale həmin bu sərəsləmələri mənim beynimə elə yerləşdirmişdi ki, mən bütün xeyirxah sözlərə və nəsihətlərə, hətta atamın qoyduğu qadağanlara belə əhəmiyyət vermədim və həmin qüvvə, bir daha deyirəm, o nə olur olsun, fərqi yoxdur, həmin qüvvə məni elə bədbəxt bir işə sövq etdi ki, onu ancaq xəyal aləmində təsəvvür etmək mümkündür: mən Afrika sahillərinə, yaxud bizim dənizçilərin öz dillərində dedikləri kimi, Qvineyaya gedən bir gəmiyə mindim və yenidən səyahətə çıxdım.

Mənim ən böyük bədbəxtliyim o idi ki, keçirdiyim bütün bu sərəgüzlətlər zamanı mən ən adi bir matros kimi də işə girmədim; belədən mən adət etdiyimdən bir az artıq işləsəydim də, hər şeyə diqqət edib, heç olmazsa, dənizçinin vəzifələrini və işini öyrənərdim, sonralar isə kapitan ola bilməsəm də, hər halda kapitan köməkçisi və ya şturman ola bilərdim. Lakin nə etməli, görünür, mənim taleyim belə imiş və mən bütün mövcud olan yollardan ən pisini seçməli imişəm. Bu dəfə də belə etdim: cibimdə pulum, əynimdə yaxşı paltarım var idi, buna görə də gəmidə özümü ərköyün bir ağa kimi aparır, heç bir iş görmür və heç bir şey də öyrənmirdim.

Londona xoşbəxtlikdən mən lap ilk addımlardan yaxşı adamların arasına düşdüm, gənc yaşlarında vaxtilə mənim kimi avara və yolundan azmış adamlara belə xoşbəxtlik o qədər də tez-tez üz vermirdi, çünki şeytan heç kəsi gözdən qoymur və pis adamlara qoşulan gənclər üçün o saat bir tələ qurub, onları yoldan çıxarır. Mənimki isə belə olmadı. Mən Londonda bir kapitan ilə tanış oldum. O bir az əvvəl öz gəmiyi ilə Qvineya sahillərini gəzib qayıtmışdı və bu səfərdən xeyli qazanc əldə etdiyi üçün indi yenidən həmin yerlərə səfər etməyi

qərara almışdı. Mən onun xoşuna gəlmişdim, çünki mən o zaman pis həmsöhbət deyildim. Söhbət zamanı mənim səyahət edib dünyanı gəzmək arzusunda olduğumu bildikdə isə, onunla birlikdə getməyi mənə təklif edib dedi ki, mənim heç bir xərcim çıxmayacaqdır, mən gəmidə onun qonağı və dostu olacağam. Sonra o, məni başa saldı ki, əgər özümlə birlikdə mal aparmağa imkanım varsa, bəxtimi sınayım, bəlkə də, baş tutdu, o halda bu alış-verişdən əldə edilmiş qazancın da hamısı mənə çatacaqdır.

Mən bu təklifi qəbul etdim. Namuslu və açıqürəkli bir adam olan bu kapitanla mən lap yaxından dost oldum və onunla birlikdə yola çıxdım. Satmaq üçün özümlə balaca bir yük götürdüm və dostum kapitanın tamamilə düzgün və təmizürəkli bir adam olması sayəsində çox əlverişli bir alış-veriş etdim. Dostumun göstərişi ilə mən qırx funtsterlinq verib müxtəlif bəzək-düzək və muncuq almışdım. Bu qırx funtu isə mən məktublaşdığım qohumlarımla köməyi ilə əldə etmişdim. Belə zənn edirəm ki, onlar atamı, yaxud, daha doğrusu, anamı bu ilk səfərim üçün mənə heç olmazsa kiçik bir məbləğlə kömək etməyə razı salmışdılar.

Bu səyahətim, demək olar ki, mənim bütün səfərlərimdən yeganə müvəffəqiyyətli idi və mən bu müvəffəqiyyətimlə, əlbəttə, tamahkarlıq hissindən tamamilə uzaq, xeyirxah bir adam olan dostum kapitana minnətdar idim; bundan əlavə mən səfər zamanı yolda kapitanın rəhbərliyi altında riyaziyyata və gəmiçiliyə dair gəmi jurnalını yazıb doldurmaq, müşahidə aparmaq, bir sözlə, gəmini idarə edə bilmək üçün dənizçiyə lazım olan bir çox şeyləri öyrəndim. Mənimlə məşğul olub, öz təcrübəsini mənə öyrətməkdən o həzz alırdı, onu dinləmək, ondan öyrənmək isə mənə ləzzət verirdi. Uzun sözün qısa, bu səyahət məni həm dənizçi, həm də tacir etdi, apardığım malları beş funt doqquz unsi qızıl qumuna dəyişdim və Londona qayıtdıqdan sonra həmin qızıl qumu satıb üç yüz funtdan bir qədər az təmiz gəlir əldə etdim. Bu müvəffəqiyyət məndəki şöhrətpərəst xəyalları daha da gücləndirirdi, bu xəyallar isə ən axırda məni fəlakətə aparıb çıxartdı.

Ancaq onu deməliyəm ki, həmin bu müvəffəqiyyətli səfərin özündə də mən az əziyyət çəkmədim və ən başlıcası o idi ki, mən səyahət zamanı çox pis tropik qızdırma xəstəliyinə tutuldum və bütün səfər

müddətində xəstə oldum, çünki bizim gedib çıxdığımız və ən çox alver etdiyimiz sahillər 15° şimal en dairəsi ilə ekvator arasında idi və iqlimi də həddindən artıq isti idi.

Beləliklə, mən Qvineya ilə alver edən bir tacir olmuşdum. Lakin, mənim bədbəxtliyimdən, kapitan dostum İngiltərəyə qayıtdıqdan bir az sonra öldü, mən isə özüm yenidən Qvineyaya səfər etməyi qət etdim. Mən İngiltərədən yenə də həmin gəmi ilə çıxdım, ölmüş kapitanın köməkçisi indi bu gəmiyə komandanlıq edirdi. Mənim bu səyahətim hər hansı bir insanın indiyə qədər etmiş olduğu səyahətlərin ən fəlakətliyi idi. Doğrudur, mən qazandığım puldan yalnız yüz funta qədərini mala verib özümə götürmüşdüm, qalan iki yüz funtunu isə saxlamaq üçün mərhum kapitanın dul arvadına əmanət vermişdim, o da həmin pulu lazımı qaydada yerbəyer etmişdi. Lakin yolda mənim başıma ayrı fəlakətlər gəldi. Bu qorxunc hadisələr ondan başladı ki, bir səhər, gün doğarkən bizim gəmimiz Kanar adalarına tərəf gedirdi, daha doğrusu, Kanar adaları ilə Afrika sahilləri arasında idi, bu zaman dəniz quldurları qəfildən bizə hücum etdilər. Salehdən olan bu türk quldur gəmisi bütün yelkənlərini açaraq sürətlə dalımızca gəlirdi. Qaçıb xilas olmaq ümidi ilə biz də gəmidəki dor ağaclarının və sərənlərin davam gətirdiyi qədər bütün yelkənlərimizi qaldırdıq. Lakin bir az sonra gördük ki, quldur gəmisi çox sürətlə gəlir və bir neçə saatdan sonra mütləq bizə çatacaqdır, odur ki, döyüşə hazırlaşmağa başladıq (bizim on iki topumuz var idi, düşmənininki isə on səkkiz idi). Gündüz, saat üçə yaxın quldurların gəmisi bizə çatdı, lakin onlar bu əsnada bir səhv etdilər: onlar bizə gəminin arxa tərəfindən yanaşmaq əvəzinə yan tərəfdən yanaşdılar. Gəminin bu tərəfində bizim səkkiz topumuz var idi, onların səhvindən istifadə edərək biz bu topların hamısının ağzını onlara tərəf çevirib yaylım atəşi açdıq. Quldurların gəmisində iki yüzə qədər adam var idi, buna görə də onlar bizim atəşimizə həm toplardan, həm də iki yüz tüfəngdən açılan yaylım atəşi ilə cavab verib bir qədər geri çəkildilər. Xoşbəxtlikdən bizlərdən heç kəsə güllə dəymədi, sıralarımız da sıx və möhkəm idi. Geri çəkildikdən sonra quldurlar yeni hücumu, biz isə yeni müdafiəyə hazırlaşdıq. Quldur gəmisi bu dəfə bizə gəminin o biri tərəfindən yanaşdı. Altmışadək adam o saat bizim gəmiyə doluşdu və həmin saat onların hamısı bizim gəminin

dor ağaclarını və iplərini kəsməyə başladılar. Biz onları tüfəng atəşi, nizələr və əl qumbaraları ilə qarşılıdıq və onları iki dəfə gəmimizin göyertəsindən sıxışdırıb çıxartdıq. Amma bizim gəmi tamamilə yarar-sız hala salınmışdı, adamlarımızdan üçü ölmüş, səkkizi yaralanmışdı, buna görə də (hekayənin bu kədərli hissəsini ixtisar edirəm) biz məcburiyyət qarşısında qalıb təslim olduq, bizi əsir alıb mavrlara mənsub olan Saleh limanına apardılar. Mənim vəziyyətim əvvəlcə düşündüyüm qədər də pis olmadı. Məni o biri yoldaşlarım kimi ölkənin içərisinə, soltanın sarayına aparmadılar. Quldur gəmisinin kapitanı məni öz yanında qul saxladı, çünki mən cəld və zirək olduğuma görə onun yanında işləməyə yararlıydım. Taleyimin belə heyrət edəcək bir şəkildə dəyişib məni tacirlikdən əsirliyə və acınacaqlı bir qul vəziyyətinə salması mənəviyyətimi əzir, ruhumu sıxırdı. Elə bu zaman gec-tez mənə fəlakət üz verəcəyi, heç kəsin məni bu bələdan qurtarmayacağı, mənə təsəlli verməyəcəyi haqqında atamın o peyğəmbərcəsinə sözləri yadıma düşdü və elə zənn etdim ki, həmin fəlakət elə budur ki, indi mənə üz vermişdir, Allah öz əli ilə məni cəzalandırmış və mən həmişəlik məhv olmuşam. Lakin heyhat! Sən demə, bu fəlakət məni gələcəkdə gözləyən ağır əziyyətlərin solğun bir kölgəsi imiş. İndi hekayəmin ardını nəql edəndə, siz həmin əziyyətlərin nədən ibarət olduğunu görəcəksiniz.

Mənim yeni sahibim, daha doğrusu, aqam, məni öz evinə gətirib orada saxladığı üçün ümidvar idi ki, bir də qarətə gedərkən məni də özü ilə aparacaqdır. Mən də əmin idim ki, gec-tez, günlərin birində ispan və portuqal gəmilərindən biri bu quldur gəmisini tutacaq, mən də əsirlikdən azad olacağam. Lakin ümidlərim tezliklə boşa çıxdı, çünki sahibim dənizə çıxarkən məni özü ilə aparmadı, evdə qoyub bağ-bağçaya baxmağı və ümumiyyətlə, qulların gördüyü bütün ağır təsərrüfat işlərini mənə tapşırırdı. Səfərdən qayıtdıqdan sonra isə gəmiyə getməyi və orada kayutda yerləşib gəmiyə göz olmağı mənə əmr etdi.

O gündən etibarən mən ancaq qaçmaq haqqında düşünür və bu fikri həyata keçirmək üçün vasitə axtarırdım, lakin əsirlər arasında azacıq da olsun ümid verən elə bir adam tapmırdım ki, etibar edib fikrimi ona söyləyim. Mənim düşdüyüm şəraitdə qaçmaq mümkün deyildi, çünki mən tək idim və aramızda etibarlı bir adam – nə bir

ingilis, nə bir irlandiyalı, nə də bir şotlandiyalı var idi, mən tamamilə yalnız idim, buna görə də (tez-tez azadlıq haqqında şirin xəyallara dalıb özümə təsəlli versəm də), xilas olmağa azacıq ümidim belə olmadı, düz iki il əsirlikdə qaldım. Lakin iki ildən sonra baş vermiş qeyri-adi bir hadisə çoxdan bəri beynimdə dolaşan qaçmaq fikrini təzədən canlandırdı və mən vəziyyətdən istifadə edərək azadlığa çıxmaq üçün təşəbbüs etməyi yenidən qərara aldım. Mənim sahibim bir dəfə, necə oldusa, öz gəmisini (eşitdiyimə görə, pulu olmadığına görə) təchiz edə bilmədi və həmişəkindən çox evdə oturub dəniz səfərinə çıxmadı. Bu müddət o, həftədə bir və ya iki dəfə, hava yaxşı olanda isə daha tez-tez öz gəmisindəki qayıqla dəniz kənarında balıq tutmağa gedərdi. Hər dəfə belə balıq ovuna gedəndə avar çəkmək üçün o məni və cavan mavrı özü ilə aparırdı, biz də bacardığımız qədər onu əyləndirirdik. Bundan başqa, mən balıq tutmaqda mahir idim, o bunu hiss edəndən sonra, bəzən məni həmin oğlan – Maresko (oğlanı onlar belə adlandırdılar) ilə birlikdə balıq tutmağa göndərir və öz qohumlarından olan yaşlı bir mavrı da bizim üzərimizə nəzarətçi təyin edirdi.

Bir səhər sakit havada dəniz kənarına çıxmışdıq. Biz sahilədən bir qədər aralandıqdan sonra dənizin üzünü sıx bir duman ilə bürüdü ki, dənizin kənarı ilə bizim aramızda mil yarım məsafə olmasına baxmayaraq, biz sahili gözdən itirdik, buna görə də hansı tərəfə getdiyimizi bilmədən avar çəkirdik. Beləliklə, bütün günü və gecəni avar çəkdik, səhər açılanda isə özümüzü açıq dənizdə görüb başa düşdük ki, sahilə qədər istiqamət götürmək əvəzinə biz çaşıb sahilədən azı altı mil uzağa düşmüşük. Dənizdə külək başlamışdı, buna görə də biz, nəhayət, bir çox əziyyət və təhlükələrdən sonra, evə qayıtdıq. Dənizdə qaldığımız müddətdə biz hamımız çox bərk acmışdıq.

Bizim əhvalatımızı eşidəndən sonra mənim sahibim gələcəkdə daha ehtiyatlı olmağı qərara aldı və bildirdi ki, bundan sonra heç bir zaman kompas və ehtiyat üçün ərzaq götürməmiş balıq ovuna getməyəcəkdir. Bizim gəmini tutduqdan sonra mənim sahibim oradakı barakası özü üçün saxlamışdı və indi öz gəmi dülgərinə – bu da kölə ingilis idi – əmr etmişdi ki, həmin barkasın orta hissəsində, barjda olduğu kimi, kiçik bir otaq, yaxud kayut düzəlsin, bunun dal tərəfində sükanı və böyük dordakı yelkəni idarə etmək üçün bir adamlıq yer, qabaq

tərəfində isə o biri yelkənləri açıb-yığmaq üçün ikiadamlıq yer qoy-sun, bu haqq-hesabla barkasdakı üçbucaqlı yelkən dülgərin düzəldə-cəyi həmin kayutun damının üstünə düşməli idi. Dülgərin düzəltdiyi bu kayut alçaq və çox rahat idi. Orada üç adam yata bilərdi. Əlavə ola-raq oraya bir masa və dolab da qoymaq mümkün idi, bu dolab da mənim sahibimin yol üçün tədarük etdiyi ərzağı – çörəyi, düyünü, qəhvəni və içmək üçün götürdüyü içki dolu butulkaları yığmaq üçün lazım idi.

Biz balıq ovuna çox vaxt bu barkasda gedirdik, mən də çox mahir bir balıqtutan olduğum üçün sahibim heç bir zaman mənsiz get-məzdi. Bir dəfə o, iki nəfər möhtərəm mavrla bərabər, dənizə çıxmağa hazırlaşdı (daha onu deyə bilmərəm ki, balıq ovuna gedirdilər, yoxsa elə-belə, gəzmək niyyətində idilər), bu gəzinti üçün o xeyli yemək ehtiyatı hazırlayıb hələ axşamdan barkasa göndərmişdi. Bun-dan başqa, o mənə əmr etdi ki, gedib onun gəmisindən üç tufəng və ona görə də barıt və qırma götürüb qayığa aparım, çünki balıq tut-mağdan əlavə, onlar həm də ov vurmaq niyyətində idilər.

Mənə əmr olunan işləri gördüm, göyərtəni yudum, dor ağacının bayrağını qaldırdım və ertəsi gün səhər tezdən barkasda oturub qonaqları gözlədim. Lakin bu vaxt sahibim özü tək gəldi və dedi ki, nə isə təsadüfən, çox mühüm işləri olduğuna görə, qonaqlar bu gün gəzməyə getməyi təxirə salmışlar. Sonra o bizim üçümüzə də – mənə, oğlana və yaşlı mavra – balıq tutmaq üçün həmişə olduğu kimi yenə də dənizə çıxmağı əmr edib tapşırırdı ki, balığı tutan kimi evə gətirim, çünki dostları onun yanına axşam yeməyinə gələcəklər. Mən onun dediyinə itaət etdim.

Mənim azadlıq haqqında çoxdankı arzum bu zaman yenidən oyandı. İndi mənim əlimdə kiçik bir gəmi var idi, sahibim gedən kimi mən hazırlaşmağa başladım. Ancaq mən bu səfər balıq ovu üçün yox, uzaq yol üçün hazırlaşırıdım. Doğrudur, mən yolumun istiqamətini nəinki bilmirdim, haraya gedəcəyim haqqında hətta heç fikirləşmir-dim də, çünki əsarətdən qurtarmaqdan ötrü indi mənim üçün hər bir yol yaxşı idi.

Mən əvvəlcə ondan başladım: yanımızdakı mavrı başa salıb qan - dırdım ki, özümüz üçün gərək bir az yemək tədarük edək, çünki sahi-bimizin qonaqlar üçün hazırladığı süfrədən bizə yemək çatacağına

ümid etməyə ixtiyarımız yoxdur. O cavab verdi ki, bu doğrudur və gedib içi suxarı ilə dolu böyük bir səbət və üç səhəng də şirin su tapıb qayığa gətirdi. Sahibimin şərab butulkaları olan yeşiyi harada saxladığını bilmirdim (butulkaların üstündəki kağızlardan məlum olurdu ki, bu şərəblər, yəqin ki, ingilis gəmilərinin birindən götürülmüşdür), nə qədər ki, mavr ərzaq gətirmək üçün sahilə getmişdi, mən həmin butulkaların hamısını daşıyıb anbardakı dolaba yığdım, guya bunlar elə əvvəlcədən burada sahibim üçün yığılıb tədarük edilmişdir. Bundan başqa, mən əlli girvənkəlik bir yekə parça mum, bir yumaq iplik, balta, mişar və çəkil tapıb gətirdim. Bunların hamısı, xüsusilə mum sonra bizə çox lazım oldu, çünki bu mumdan biz şam düzəldirdik. Mən bir kələk də gəldim, sadədil mavr yenə də aldı. Onun adı İsmayıl idi, ancaq hamı onu Moli, yaxud Muli çağırırdı. Mən ona dedim: “Moli, barkasda sahibimizin tüfəngləri var. Bir az barıt və bir az da qırma tapıb gətirsək necə olar? Bəlkə, nahara özümüz üçün iki-üç alkam quşu vura bildik (bu quşlar bizim tərəflərdəki cüllütə bənzəyir). Mən bilirəm, sahibimiz gəmidə barıt və qırma saxlayır”. “Yaxşı, gətirərəm”, – deyib mavr getdi və içində girvənkə yarım, bəlkə də, daha çox barıt olan bir meşin kisə gətirdi. O, güllə də gətirmişdi. Bunların hamısını qayığa yığdıq. Bundan başqa, sahibimin kayutunda da bir az barıt tapıldı, yeşikdə böyük bir butulka var idi, içindəki şərəbin artığını boşaldıb, bu barıtı da həmin butulkaya tökdüm. Beləliklə, yol üçün lazım olan hər şeyi tədarük etdikdən sonra balıq tutmaq üçün biz limandan dənizə çıxdıq. Limanın girəcəyindəki keşikçi qülləsində bizi tanıyırdılar, buna görə də bizim gəmisizə fikir verən yox idi. Sahildən bir milə yaxın uzaqlaşdıqdan sonra biz yelkəni yığdıq və balıq ovuna hazırlaşmağa başladıq. Külək şimaldan və şimal-qərb tərəfdən əsirdi, bu isə mənim planlarıma uyğun deyildi, əgər cənubdan əsə idisə, mən yəqin ki, lap İspaniya sahillərinə, yaxud heç olmazsa, Kadiksə qədər gedib çıxa bilərdim. Lakin külək hansı tərəfdən əsir əssin, mən, bir şeyi qəti surətdə qərara almışdım ki, bu dəhşətli yerdən uzaqlaşmaq lazımdır, sonrasını isə tale özü həll edər.

Bir müddət mən tilovumu suya atdım, lakin heç bir şey tutmadım (tilova balıq düşəndə də mən qəsdən çıxartmadım ki, mavr görər), sonra mən ona dedim: “Burada işimiz baş tutmayacaqdır və

biz heç nə tuta bilməyəcəyik! Sahibimizin yanına əliboş qayıtsaq, yaxşı düşməz. Gərək sahildən bir az uzaqlaşaq, bəlkə o zaman bir şey çıxdı”. Mavr mənim onu aldatmayacağıma əmin idi, buna görə də mənimlə razılaşdı və qayığın burun tərəfində olduğu üçün oradan yelkəni qaldırdı. Mən gəminin arxa tərəfində sükanın yanında oturdum, gəmi üç mil də açıq dənizə getdikdən sonra, guya yenidən balıq tutmağa başlamaq üçün mən yelkəni çəkib qayığı tamamilə yavaşıttdım, sükanı cavan mavra tapşırıb dal tərəfdən yaşlı mavra yanaşdım və bir şey axtarırmış kimi əyilib onun çiyindən aşağı baxmağa başladım, birdən onu qucaqlayıb tutdum və dərhal dənizə tulladım. Mavr o saat dənizin üzünə çıxdı, çünki çox yaxşıca üzürdü. O, çığırıb yalvarırdı ki, onu qayığa götürüm, mənimlə dünyanın lap o başına qədər gedəcəyini vəd edirdi. Qayığın dalınca o elə bir sürətlə üzürdü ki, tezliklə gəlib mənə çata bilirdi, çünki külək, demək olar ki, tamam kəsmişdi və qayıq çox yavaş hərəkət edirdi. İşin bu yerdə olduğunu gördükdə, mən kayuta gedib tüfəngi gətirdim və onu nişan alıb dedim: “Mən sənə pislik etmək niyyətində deyiləm, əgər məndən əl çəkib getsən və məni rahat buraxsan, sənə heç nə etmərəm. Sən yaxşıca üzürsən, dəniz də sakitdir, asanlıqla üzüb sahilə çıxıb bilərsən, mən də sənə heç nə etmərəm. Yox, əgər barkasın dalınca üzüməyə başlasan, vurub kəlləni dağıdacağam, çünki xilas olub azadlığa çıxmağı mən qəti qərara almışam”. Bunu eşidəndən sonra o, sahilə tərəf döndü, mən əmin idim ki, o asanlıqla üzüb sahilə çıxacaqdır, çünki o, üzgüçü idi.

Əlbəttə, mən bu oğlanı dənizə atıb həmin yaşlı mavrı özümə bir-likdə götürə bilərdim, lakin ona etibar edib inanmaq olmazdı. Mavr kifayət qədər üzüb barkasdan uzaqlaşdıqdan sonra, mən üzümü bu oğlana (onun adı Ksuri idi) tutub dedim: “Ksuri! Əgər sən mənə sadıq olsan, səni böyük bir adam edəmə. Gərək, and içəsən və bildirəsən ki, mənə xəyanət etməyəcəksən, yoxsa səni də dənizə ataram”. Oğlan düz gözümlün içinə baxaraq gülümsədi və o qədər səmimi cavab verdi ki, mən ona inanmaya bilməzdim. O and içdi ki, mənə sadıq olacaq və haraya istəsəm mənimlə gedəcəkdir.

Üzüb gedən mavr gözdən itincəyə qədər mən küləyin əksinə gedərək, istiqaməti düz açıq dənizə götürmüşdü. Mən bunu biləbilə etmişdim ki, görünlər bizim Cəbəllüttariq boğazına getdiyimizi

güman etsinlər (əslinə baxsan, ağılı başında olan hər kəs elə belə düşünə bilirdi). Doğrudan da, kim fərz edə bilirdi ki, biz cənuba, həqiqətən vəhşi sahillərə tərəf getmək niyyətindəydik? O sahillərdə zənci qəbilələri yaşayır, əgər biz oraya getsək, zəncilər öz təknə şəklində olan qayıqları ilə bizi əhatə edib öldürərdilər, yaxud orada quruya ayaq basan kimi ya yırtıcı heyvanlar, ya da insan cildindəki daha rəhmsiz vəhşilərin özləri bizi didib parçalayardılar.

Lakin qaş qaralan kimi mən yolumu dəyişdim, cənuba tərəf istiqamət götürdüm, ancaq sahilədən çox uzaq düşməmək üçün barkasın meylini azacıq şərqə tərəf çevirdim. Yenicə mülayim külək başlamışdı, dəniz də hələ sakit idi. Heç bir dalğa yox idi. Buna görə də elə bir sürətlə gedirdik ki, ertəsi gün saat üçdə ilk dəfə qarşı tərəfdən quru görünəndə, biz Salehdən azı yüz əlli mil cənubda, Mərakeş sultanının və o yerlərdəki digər hakimlərin də torpaqlarından xeyli uzaqda idik. Hər halda bu yerlərdə biz bir nəfər də olsun adam görmədik.

Ancaq mən mavrların əlində əsir olanda o qədər qorxmışdım və yenidən onların əlinə düşməkdən elə ehtiyat edirdim ki, əlverişli küləkdən istifadə edərək, düz beş gün arasıkəsilmədən irəliyə üzdüüm və heç bir yerdə nə sahilə çıxdım, nə də lövbər salıb dayandım. Beş gündən sonra külək istiqamətini dəyişib cənubdan əsməyə başladı, buna görə də mən sahilə yaxınlaşmağı qərara aldım və kiçik bir çayın mənsəbinə lövbər salıb dayandım, çünki mən belə hesab edirdim ki, əgər bizi təqib edən olsaydı, indiyə qədər bizə çata bilmədiklərinə və indi də küləyin istiqamətini dəyişdiyinə görə, yəqin ki, bu işdən vaz keçmişlər. Bu hansı çay idi, haradan, hansı xalqın yaşadığı ölkələr - dən, hansı en dairəsindən axıb gəlirdi, bu barədə heç bir şey bilirdim. Sahildə mən adam görmədim və görmək də istəmədim, mənə ancaq şirin su ehtiyatı götürmək lazım idi. Biz bu çayın mənsəbinə axşama yaxın daxil olmuşduq, ona görə də hava qaralandan sonra üzüb sahilə çıxmağı və o yerləri yoxlayıb nəzərdən keçirməyi qərara aldım. Lakin qaranlıq düşən kimi sahilədən vəhşi heyvanların nəriltisi, bəyirtisi və ulaması eşidilməyə başladı, bu səslər o qədər qorxunc idi ki, yanımdakı yazıq uşaq az qala qorxusundan öləcəkdi. O mənə yalvarıb xahiş etməyə başladı ki, səhər açılana qədər sahilə çıxmayım. Mən ona dedim: “Yaxşı, Ksuri, çıxmarıq, burada gözlərik. Lakin

sahilə gündüz getsək, ola bilər ki, biz orada adamlara rast gələk, onlar isə bizə vəhşi pələng və şirlərdən daha çox əziyyət verərlər”. Ksuri güllüb dedi (o, əsir ingilislərdən az-maz ingiliscə danışmağı öyrənmişdi): “Biz tufəngdən onlara atəş açarıq, o saat qaçarlar”. Mən uşağın belə şad olmasına çox sevindim, ruhdan düşməsin deyə, sahibim üçün tədarük olunmuş şərəbdən bir stəkan töküüb ona verdim. Əslinə baxsan, onun məsləhəti pis deyildi, ağılıma da batdı, onun dediyi kimi etdim. Biz lövbər salıb bütün gecəni səhərə qədər nəfəsimizi içimizə çəkib qayıqda qaldıq. Mən “nəfəsimizi içimizə çəkib” deyirəm; ona görə ki, bir dəqiqə belə yatmadıq. Biz lövbər salıb dayanandan iki-üç saat sonra sahilə çox böyük vəhşi heyvanlar gördük (bunların hansı heyvan olduğunu biz bilmirdik); onlar lap sahilin kənarına gəlib suya cumur, çimir və oynayırdılar, görünür, beləliklə özlərini sərinlətmək istəyirdilər, lakin onlar oynadıqca elə zingildəyir, nərildəyir və ulayırdılar ki, mən ömrümdə heç bir zaman belə iyrenc səslər eşitməmişdim.

Ksuri çox bərk qorxmuşdu, doğrusu, mən özüm də qorxmışdum. Lakin bu qorxunc heyvanlardan birinin bizim barkasa tərəf üzdüyünü eşitdikdə, daha bərk qorxduq. Biz onu görmürdük, ancaq onun fısıltısından və fınxırtısından yəqin etdik ki, çox nəhəng və yırtıcı bir heyvandır. Ksuri deyirdi ki, bu şirdir (bəlkə, doğrudan da, şir idi, hər halda bunun əksini təsdiq edən başqa bir fikir məndə yox idi), buna görə də çıxırıb xahiş edirdi ki, lövbəri qaldırıb buradan uzaqlaşaq. Mən ona cavab verib dedim: “Yox, Ksuri, lövbəri qaldırmağa ehtiyac yoxdur, biz ancaq lövbərin kəndirini bir qədər uzadıb dənizə çıxarıq, onlar dalımızca oraya gələ bilməzlər”. Ancaq mən sözümlü deyib qurtarmışdım ki, naməlum heyvanın barkasımıza lap yaxınlaşdığını gördüm. Bizimlə onun arasında iki avar boyu məsafə qalmışdı. Etiraf edirəm ki, əvvəlcə mən özümü bir qədər itirdim, amma tez özümlü ələ alıb kayuta qaçdım və tufəngi gətirdim, atəş açan kimi vəhşi heyvan geri dönüb sahilə tərəf üzdü.

Mənim gülləm açılan kimi sahilə və o tərəfdə, həmin yerin lap içərilərində o qədər dəhşətli bir nərilti və uluşma başlandı ki, onu heç təsvir etmək mümkün deyildir. Mən buna əsasən belə hesab etdim ki, bu yerlərin heyvanları, indiyə qədər hələ tufəng səsi eşitməmişlər.

Mən tamamilə əmin oldum ki, gecə vaxtı bu yerlərdə sahilə çıxmağı heç xəyalımıza da gətirə bilmərik, amma cəsərət edib gündüz sahilə çıxmağın özü də hələ təhlükəli idi; çünki bu yerlərdə hər hansı bir vəhşi adamın əlinə düşmək şir və pələngin caynağına keçməkdən yaxşı deyildi, hər halda bu təhlükə də bizi əvvəlkindən az qorxutmurdu.

Ancaq burası var ki, necə olur olsun, hər halda bizim sahilə çıxmağımız zəruri idi, çünki bir pinta* da olsun içməli suyumuz qalmamışdı. Lakin harada və necə sahilə çıxmaq lazımdır? – Bu məsələ yenə də bizi düşündürürdü. Ksuri bildirdi ki, əgər ona bir qab verib sahilə buraxsam, mütləq çalşib şirin su tapar və mənə gətirər. Lakin nə üçün mən yox, o getməlidir və nə üçün o, qayıqda qalmaq istəmir, – deyə soruşduqda, o elə mənalı və səmimi cavab verdi ki, bu cavab məni həmişəlik olaraq ona bağladı. O dedi: “Vəhşilər gəlsələr, məni yeyərlər, siz isə salamat qalarsınız”. Mən ona: “Ksuri, bilirsən nə var, – dedim, – görək biz bir yerdə gedək, əgər vəhşilər gəlsə, biz onları öldürərik, nə səni yeyərlər, nə də məni”. Bunu deyib yenə də ona yeməyə suxarı və içməyə, əvvəlcə dediyim kimi, sahibim üçün tədarük edilmiş şərabdən bir qurtum verdim. Sonra biz barkası sahilə yaxınlaşdırdıq və suya tullanıb sahilə çıxdıq. Biz su üçün iki səhəng və tufəngdən başqa özümüzlə heç bir şey götürməmişdik.

Mən barkasımızı gözdən itirməmək üçün sahildən çox uzaqlaşmaq istəmərdim, qorxurdum ki, birdən vəhşilər çayın aşağı tərəfindən öz qayıqları ilə gəlib bizə hücum edərlər. Ancaq Ksuri sahildən təxminən bir mil kənardə bir dərə gördü və səhəngi götürüb oraya getdi. Lakin bir qədər sonra onun mənə tərəf geri qaçdığını gördüm. Belə zənn etdim ki, yəqin, vəhşilər onu qovur və ya yırtıcı heyvanlardan qorxub qaçır, mən belə düşünüb kömək üçün tez onun qabağına yüyürdüm, lakin yaxınlaşanda onun çiyindən nə isə böyük bir şeyin sallandığını gördüm. Məlum oldu ki, o, bizim yerdəki dovşanlara bənzər bir heyvan ovlamışdır, ancaq bunun tükü başqa rəngdə və ayaqları bir qədər uzun idi. Bu ov bizim ikimizi də sevindirdi, onun əti də çox ləzzətli idi; lakin Ksurini sevindirən və onun mənim yanıma qaçıb gəlməsinin səbəbi bu idi ki, o həmin dərədə çox yaxşı içməli su tapmışdı, həm də orada heç bir vəhşi adama rast gəlməmişdi.

* Pinta – yarım butulkadan bir qədər çox.

Biz ancaq sonra başa düşdük ki, şirin su tapmaq üçün bizim o qədər də narahat olmadığımız heç lazım deyilmiş, çünki bizim gəlib dayandığımız həmin çayın öz suyu yaxşıca şirin imiş və dənizin suyu ona bir o qədər də çox qarışmadığından, çayın azacıq yuxarı tərəfinə gedib, biz əla içməli su götürə bilərmişik. Xülasə, biz səhəngləri doldurub “dovşan” ətinin kababını yedikdən sonra öz yolumuzu davam etdirməyə hazırlaşdıq və bu yerlərdə heç bir insan izinə də rast gəlmədik.

Mən bir dəfə bu yerlərdə olmuşdum, ona görə də mənə yaxşıca məlum idi ki, Kanar adaları və Yaşıl Burun adaları Afrika qitəsindən bir o qədər də uzaq deyildir. Lakin müşahidə aparmaq üçün indi mənim əlimdə heç bir cihaz yox idi, ona görə də hansı en dairəsində olduğumuzu təyin edə bilmirdim; digər tərəfdən mən həmin adaların da hansı en dairəsində olduqlarını düzgün bilmirdim, daha doğrusu, başa düşmürdüm. Beləliklə, mən həmin adaları harada axtarmaq lazım gəldiyini, barkasımızı harada və nə vaxt açıq dənizə tərəf çevirməli olduğumu da bilmirdim. Əgər bunları bilsəydim, həmin adalardan birinə gedib çıxmaq mənim üçün bir o qədər də çətin olmazdı. Lakin mən ümid edirdim ki, əgər ingilislərin ticarət etdikləri yerə çatana qədər sahil boyu getsəm və sahildən uzaqlaşsam, çox ehtimal ki, öz adı qaydası ilə səfərə çıxmış hər hansı bir ingilis ticarət gəmisinə rast gələrəm, o da bizi öz göyertəsinə alar.

Mənim hesabıma görə, indi biz Mərakeş sultanının torpaqları ilə zəncilərin yaşadığı ərazi arasındakı sahilin qarşısında idik. İnsan yaşamayan bu boş səhrada yalnız vəhşi heyvanlar yaşayırdı. Görünür, zəncilər, mavrlardan qorxub bu yerlərdən uzaqlara, lap cənuba çəkilib getmişdilər, bu yerlərin torpağı münbit olmadığına görə mavrlar da bu məhsulsuz səhrada məskən salmışdılar. Ancaq ən doğrusu və ağlabatanı budur ki, həm zənciləri, həm də mavrları buradan qaçıran – bu yerlərdə yaşayan saysız-hesabsız pələnglər, şirlər və digər vəhşi heyvanlar olmuşdur. Beləliklə, bu səhra mavrlar üçün yalnız bir ov yerinə çevrilmişdir, özü də onlar buraya iki min və üç min nəfərdən ibarət böyük dəstələrlə gəlirlər. Buna görə də heç təcübü deyildir ki, biz sahil boyu yüz mil yol getdik, lakin gündüzləri boş və kimsəsiz səhradan başqa bir şey görmədik, gecələr isə vəhşi heyvanların nəri və ulamasından başqa heç bir şey eşitmədik.

İki dəfə gündüz mənə elə gəldi ki, Kanar adalarındakı məşhur Tenerif dağının zirvəsi gözümə götündü. Mən hətta istədim ki, qayığımızı həmin gördüyüm dağa tərəf çevirib Kanar adalarına istiqamət götürüm, lakin iki dəfənin ikisində də qarşı tərəfdən əsən külək və dənizin xeyli dalğalanması məni geri dönməyə məcbur etdi, çünki belə külək və qüvvətli dalğalar mənim kiçik gədim üçün çox təhlükəli idi. Nəhayət, mən öz əvvəlki planımdan əl çəkməyib yenə də sahil boyu getməyi qərara aldım.

Kiçik çayın mənsəbindən çıxandan sonra yol uzunluğunu içməli su ehtiyatı götürmək üçün mən bir neçə dəfə yenə də sahilə çıxmağa məcbur oldum. Bir gün səhər tezdən biz çox hündür bir buruna yaxınlaşıb lövbər saldıq. Dənizdə qabarına başlanmışdı, sahilə daha yaxşı yaxınlaşmaq üçün biz dənizdə qabarmanın qurtarmasını gözləyirdik. Birdən Ksuri ehmalca məni səsləyib çağırırdı, onun gözləri, deyəsən, mənimkindən yaxşı görürdü. Mən ondan nə üz verdiyini xəbər aldığda, o mənə cavab verib dedi ki, biz bu sahildən uzaqlaşsaq, yaxşı olar: “O tərənin üstündə uzanıb möhkəm yatmış o qorxunc heyvana baxın!” Mən onun göstərdiyi tərəyə baxdım və doğrudan da, orada çox qorxunc bir heyvanın yatdığını gördüm. Bu, çox böyük bir şir idi, dağın qabağa tərəf uzanmış qayasının kölgəsində yatmışdı. Mən Ksuriyə dedim: “Bura bax, sahilə çıx, bu heyvanı öldür!” Oğlan qorxmış halda mənə baxdı və dedi: “Mən onu öldürdüm! O, məni bircə dəfədə yeyər” (o, məni əlli-ayaqlı udar – demək istəyirdi). Mən ona etiraz etmədim, ancaq tapşırıdım ki, tərənib səs-küy qaldırmasın. Kalibrinə görə, lap müşket tüfəngə bərabər olan ən böyük tüfəngi gətirib iki parça qurğuşun və kifayət qədər barıtlı doldurdum. O biri tüfəngə də (bizim üç tüfəngimiz var idi) iki böyük güllə, üçüncüsünə isə beş ədəd kiçik güllə qoyub doldurdum. Birinci tüfəngi götürüb heyvanın başından diqqətlə nişan aldım. Ancaq o elə bir vəziyyətdə (çənəsini pəncələri ilə örtərək) yatmışdı ki, güllə onun başına yox, ayağına dəyib, dizdən yuxarı sümüyünü sındırmışdı. Heyvan bağıraraq sıçradı, lakin sınımış ayağında ağrı hiss edib o saat yıxıldı; sonra üç pəncəsi üstə qalxıb elə dəhşətlə bağırdı ki, mən belə bağırmanı bütün ömrüm boyu heç bir zaman eşitməmişdim. Gülləm başından dəymədiyi üçün mən bir az pərt olmuşdum. Şir bağıraraq sahildən qaçıb uzaqlaşmaq istəyirdi ki, mən bir dəqiqə

belə gecikmədən ikinci tüfəngi götürüb heyvanın ardınca atəş açdım, bu dəfə gülləm düz hədəfə dəydi. Mən çox məmnuniyyətlə baxıb gördüm ki, şir güclə eşidilən xırıltılı səslər çıxararaq yerə sərilirdi və ölümlə mübarizədə qıvrılmağa başladı. Dedim: “Yaxşı, get!” Oğlan suya tullanırdı, bir əli ilə tüfəngi tutub, o biri əli ilə üzərək sahilə çıxdı. Ksuri yerə sərilmiş heyvana lap yaxınlaşdı və tüfəngi onun qulağına dayayıb atəş açdı və beləliklə də, atəş onu öldürdü.

Şir kimi məğrur bir heyvanı ovlayıb yerə sərmək, əlbəttə, xoş idi, lakin onun əti yeməli olmadığından mən heç bir şeyə yaramayan belə bir ov üçün üç atım barıt və güllə sərf etdiyimizə peşman oldum. Ancaq, Ksuri öldürülmüş şirdən hər necə olursa olsun bir qazanc götürməyi qət etmişdi, buna görə də biz qayığa qayıdanda o, baltanı məndən istədi. “Nəyinə lazımdır?” – deyə xəbər aldım. “Şirin başını kəsib gətirəcəyəm”, – deyə cavab verdi. Lakin o, şirin başını kəsə bilməmişdi, əvəzində onun yalnız pəncəsini kəsib gətirmişdi. Bu pəncə dəhşətli dərəcədə böyük idi.

Birdən ağıma gəldi ki, bəlkə, şirin dərisi bizə lazım oldu, buna görə də onun dərisini soymağı qərara aldım. Biz bu iş üçün yenə də sahilə çıxdıq, lakin dərisini soymaq üçün haradan başlamaq lazım gəldiyini mən bilmirdim. Ksuri bu işdə məndən cəld çıxdı. Bu iş bizim düz bir gün vaxtımızı aldı. Axırda onun dərisini soyub gətirdik və qurutmaq üçün kayutumuzun damına sərdik. İki gündən sonra günəş onu qurutdu, sonralar mən ondan özüm üçün yataq düzəltdim.

Sonra biz dayanıb qaldığımız bu sahilədən ayrılıb on-on iki gün yenə də cənuba tərəf getdik və istiqaməti dəyişmədik. Ərzağımız sürətlə azalmağa başlamışdı, buna görə də həmin müddət ərzində ərzağı mümkün qədər qənaət ilə işlətməyə səy edir və yalnız içməli su üçün sahilə çıxırdıq. Mən Qambiya, yaxud Seneqal çaylarının mənsəbinə, yaxud, ümumiyyətlə, Yaşıl Burun yaxınlığındakı hər hansı bir dayanacağı çatmaq istəyirdim, çünki bu yerlərdə hər hansı bir Avropa gəmisinə təsadüf edəcəyimə ümid bəsləyirdim: mən bilirdim ki, əgər bu yerlərdə Avropa gəmisinə rast gəlməsəm, onda ya dənizin içərilərinə tərəf gedib bir ada axtarmalıyam, ya da bu yerlərdə qalıb zəncilərin arasında məhv olmalıyam. Başqa yol yox idi. Mənə məlum idi ki, Avropadan gələn gəmilərin hamısı, onlar haraya gedirlərsə

getsinlər – Qvineya sahillərini, Braziliyanı və ya Şərqi Hindistanı, fərqi yoxdur – onların hamısı Yaşıl Burunun, yaxud eyni addakı adaların yanından keçib gedirlər. Mütəsər ki, mən öz taleyimi bütünlüklə bu işə bağlamışdım və başa düşürdüm ki, ya hər hansı bir Avropa gəmisinə rast gələcək, yaxud məhv olacağam.

On gün də keçdi, mən yenə də öz məqsədimi həyata keçirərək, istiqaməti dəyişdirmədən cənuba doğru irəliləyirdim. Mən gördüm ki, bu yeni sahillərdə adam yaşayır, iki-üç yerdə sahilə dayanıb bizə tamaşa edən adamlar gördüm. Biz bunu da ayırd etdik ki, onlar tamamilə çıpaq, dəriləri isə qatran kimi qapqara idi. Bir dəfə hətta istədim ki, sahilə çıxıb onların yanına gedim, lakin mənim müdrik müşavirim Ksuri dedi: “Getmə! Getmə!” Bununla belə, mən həmin adamlarla danışa bilmək üçün barkası yavaş-yavaş sahilə yaxınlaşdırdım. Görünür, onlar mənim məqsədimi başa düşmüşdülər, buna görə də uzun müddət sahil boyu barkasımızın dalınca qaçdılar. Mən onların silahsız olduqlarını gördüm, yalnız bircə nəfərin əlində uzun və nazik bir ağac var idi. Ksuri mənə dedi ki, bu ağac mizraqdır, vəhşilər bu mizraqı çox uzağa, özü də çox sərrast atırlar, buna görə də mən barkası onlardan müəyyən qədər kənar saxladım və bacarığıma görə onlarla işarə ilə danışmağa başlayıb, anlatmağa çalışdım ki, bizə yemək lazımdır. Onlar da öz növbələrində işarə ilə başa saldılar ki, mən qayıq saxlayım, onlar gedib yemək gətirsinlər. Mən yelkəni endirib qayıq dayandıran kimi, qara vəhşilərdən ikisi haraya isə, ölkənin lap içərilərinə tərəf qaçıb getdilər, aradan yarım saat, bəlkə də, daha az keçmişdi ki, qayıdıb iki parça qaxac ət və bir qədər də yerli cinsdən olan dən gətirdilər. Biz nə ət, nə də bu dən necə bir şey olduğunu bilmirdik, ancaq onların ikisini də qəbul etməyə hazır olduğumuzu bildirdik. Lakin burada təzə bir iş çıxdı: bizə verilən bu şeyləri necə alaydıq? Biz vəhşilərdən qorxurduq, buna görə də sahilə çıxmağa cəsarət etmirdik. Vəhşilər də bizdən qorxurdular. Nəhayət, bu çətin vəziyyətdən qurtarmaq üçün vəhşilər hər iki tərəf üçün təhlükəsiz olan belə bir yol tapdılar: gətirdikləri ət və dən sahilə qoyub özləri oradan uzaqlaşdılar və biz bütün bu ərzağın hamısını daşıyıb barkasa yığana qədər kənar dayanıb tamaşa etdilər, sonra yenə sahilə qayıtdılar.

Biz işarələrlə onlara öz təşəkkürümüzü bildirdik, çünki əlimizdən başqa bir şey gəlmirdi, onlara bağışlamağa heç bir şeyimiz yox idi. Lakin elə bu vaxt onlara böyük bir yaxşılıq etmək üçün qəribə bir təsadüf oldu. Biz sahilədən uzaqlaşmışdıq ki, bir sahilədəki dağların dalından iki böyük yırtıcı heyvan çıxıb dənizə tərəf yüyürdülər. Belə başa düşdük ki, deyəsən, heyvanlardan biri o birini qovurdu: ola bilərdi ki, erkək dişini qovurdu, bəlkə də, onlar elə-belə bir-birini dişləyib oynayırdılar, hər halda işin nə yerdə olduğunu biz başa düşə bilmədik, belə halların bu yerlərdə adi bir şey, yoxsa təsadüfi olduğunu da kəsdirə bilmədik. Amma mənə elə gəlir ki, deyəsən, bu bir təsadüf idi, çünki, əvvəla, vəhşi heyvanlar bu yerlərdə gündüzlər az görünürlər, digər tərəfdən də sahilədəki adamlar, xüsusən qadınlar bu əhvalatdan bərk qorxmuşdular. Onların hamısı qaçıb bir yana dağıldı, yalnız əlində mizraq olan adam yerində dayanıb qalmışdı. Ancaq yırtıcı heyvanlar bu zəncilərdən heç kəsə toxunmayıb düz dənizə tərəf yüyürdülər. Heyvanlar dənizə girib suya baş vurdular və üzməyə başladılar, adama elə gəlirdi ki, onlar yalnız dənizdə çimmək üçün buraya yüyürmüşdülər. Birdən onlardan biri üzüb lap bizim barkasa yaxınlaşdı. Mən işin bu yerə gəlib çıxacağını gözləmədim. Tüfəngi tez doldurdum, iki o biri tüfəngi də doldurmağı Ksuriyə əmr edib, düşməni atəşlə qarşılamağa hazırlaşdım. Yırtıcı heyvan güllə mənzilinə yaxınlaşan kimi tətii çəkdim, güllə düz başından dəydi. Heyvan o dəqiqə suya batdı, sonra üzə çıxıb sahilə tərəf geri üzməyə başladı, o gah batır, gah da suyun üzünə çıxırdı.

Görünür o, ölümctül yaradan qanı axa-axa, boğazına su dola-dola ölümlə mübarizə aparırdı. Lakin sahilə bir az qalmış o, taqətdən düşdü və suya batdı.

Tüfəng atəşinin gurultusunu eşidən və parılısını görən yazıq vəhşilərin nə qədər sarsıldığını sözlə ifadə etmək mümkün deyildi. Onlardan bəzilərinin az qaldı qorxudan bağı çatlasın, onlar ölü kimi yerə sərildilər. Lakin yırtıcı heyvanın batdığını və mənim işarə ilə onları yaxına çağırıldığını görüb cürətləndilər və öldürülmüş heyvanı tapıb çıxarmaq üçün suya girdilər. Heyvanın batdığı yerdə su qana boyandığı üçün mən onu tapdım, ipi ona keçirib, ucunu zəncilərə tərəf atdım, onlar da heyvanı çəkib sahilə çıxartdılar. Bu, nadir cinsdən olan, dərisi

çox gözəl xallarla bəzənmiş bir pələng imiş. Zəncilər heyvanın ətrafına toplaşib əllərini göyə qaldıraraq öz heyrətlərini ifadə edirdilər: heyvanın nə ilə öldürüldüyünü onlar anlaya bilmirdilər. O biri yırtıcı heyvan isə mənim tüfəng atəşimin gurultusundan və parıltısından qorxaraq üzüb sahilə çıxdı və geriyyə tərəf qaçdı. Çox uzaq olduğundan mən bunun hansı heyvan olduğunu təyin edə bilmədim. Lakin öldürülmüş pələngin ətindən yeməyə vəhşilərin çox həvəsləndiklərini hiss etdim, buna görə pələngin ətini onlara öz tərəfimdən bir hədiyyə kimi bağışlamağı qərara aldım. Mən vəhşiləri işarə ilə başa saldım ki, pələngin ətini özləri üçün götürə bilərlər. Onlar mənə çox təşəkkür etdilər və vaxtı itirmədən işə girişdilər. Onların bıçaqları yox idi. Lakin ucu şiş ağac parçaları ilə ölmüş heyvanın dərisini elə cəld və məharətlə soydular ki, biz heç bıçaqla belə soya bilməzdik. Onlar ətdən mənə də təklif etdilər, mən imtina edib işarə ilə başa saldım ki, heyvanın ətini bütünlüklə onlara verirəm, ancaq onun dərisini mənə versinlər. Onlar da pələngin dərisini həvəslə mənə verdilər. Bundan başqa, onlar mənim üçün əvvəlkindən də çox ərzaq ehtiyatı gətirdilər, mən onların gətirdiyi bu ərzağın nədən ibarət olduğunu bilməsəm də, hədiyyəni yenə də məmnuniyyətlə qəbul etdim. Sonra mən işarə ilə onlardan su istədim. Bunu başa salmaq üçün səhənglərimizdən birini qaldırıb havada ağzı aşağı tutdum, bunun boş olduğunu və su ilə doldurmaq lazım gəldiyini anladım. Onlar nə isə öz aralarında qışqırıb dedilər, bir azdan sonra iki qadın (onlar kişilər kimi tamamilə çılpaq idilər) bişmiş gildən düzəldilmiş böyük bir qabın içində su gətirdilər (görünür, vəhşilər bu gil qabları günəşin altında bişirirdilər). Onlar suyu gətirib ərzaq kimi sahilə qoydular və kənara çəkildilər. Mən səhənglərin hamısını Ksuriyə verib sahilə göndərdim, o da səhənglərin üçünü də doldurub gətirdi.

Beləliklə, mən su, müxtəlif yeməli köklər və dən ehtiyatı götürdükdən sonra bu qonaqpəərəst zəncilərdən ayrıldım və on bir gün müddətində sahilə yaxınlaşmadan yenə də əvvəlki istiqamətdə yoluma davam etdim. Nəhayət, mən on beş mil irəliddə dənizin içinə tərəf xeyli uzanmış dar bir torpaq zolağı gördüm. Hava sakit idi, mən sahilin bu əyrisini burulub keçmək üçün barkası açıq dənizə tərəf çevirdim. Həmin əyri zolağın lap qurtaracaq yerinə çatanda mən okeanın içində sahildən altı mil uzaqda olan başqa bir torpaq zolağını da aydın gördüm və

tamamilə düzgün olaraq təyin etdim ki, bu ensiz və əyri torpaq – Yaşıl Burundur, uzaqdan görünən torpaq isə Yaşıl Burunun adalarıdır. Lakin adalar çox uzaqda idi, nə oraya getməyə mənim ürəyim gəlirdi, nə də bu vəziyyətdə nə edəcəyimi bilirdim. Mən başa düşürdüm ki, əgər o tərəfə getsəm və yolun yarısında külək başlasa, onda nə mən adaya gedib çıxıb bilərəm, nə də Yaşıl Buruna qayıdacağımı bilərəm.

Mən sükanı idarə etməyi Ksuriyə tapşırıb kayuta girmişdim və bu məsələnin həlli üzərində başımı sındırırdım. Birdən Ksurinin “Ağa! Ağa! Yelkən! Gəmi!” – deyə qışqırdığını eşitdim. Sadədil uşaq elə qorxmışdı ki, az qala ürəyi partlayacaqdı. Çünki o belə hesab etmişdi ki, bu gəmi, yəqin, bizim sahibimizin gəmilərindən biridir, özü də onu bizi axtarmaq üçün dalmızca göndərmişdir. Lakin mavrlardan xeyli uzaqda olduğumuzu yaxşı bildiyim üçün də onların tərəfindən bizə təhlükə olmadığına əmin idim.

Mən kayutdan sıçrayıb çıxdım və gəmini o saat gördüm, hətta, onun portuqal gəmisini olduğunu da seçdim. Mən belə fikir etdim ki, bu gəmi, yəqin, qul gətirmək üçün Qvineya sahillərinə gedir. Lakin diqqətlə baxıb gördüm ki, gəmi başqa istiqamətə gedir və sahilə tərəf dönmək fikri də yoxdur. Belə olduqda mən necə olsursa olsun həmin gəmi ilə əlaqə yaratmağı qət etdim və bu məqsədlə də bütün yelkənləri qaldırıb, barkası açıb dənizə tərəf yönəltdim.

Ancaq tezliklə mənə aydın oldu ki, hətta, lap sürətlə getsək də, ona çatıb yaxınlaşa bilməyəcəyik və biz ona işarə verməyə macal tapmamış gəmi yan tərəfdən ötüb keçəcək. Lakin mən ümidimi itirməyə başladığım dəqiqələrdə, deyəsən, gəmidən durbinlə baxıb bizi görmüşdülər və yəqin belə hesab etmişdilər ki, bizim qayığımız fəlakətə uğramış bir Avropa gəmisindən qalmışdır. Buna görə də bizim onlara yaxınlaşmağımıza imkan vermək üçün gəmi yelkənlərindən bir neçəsini endirib sürətini azaltdı. Bu məni sevindirdi. Keçmiş sahibimizin gəmisinin dal tərəfindən çıxarılmış bayraq bizim barkasda idi, mən bu bayraqla işarə edib başa saldım ki, bizə fəlakət üz vermişdir, bununla kifayətlənməyib, tufəngi də bir dəfə doldurub atəş açdım. Onlar bayrağı və tufəngdən çıxan tüstünü gördülər (səsi eşitməmişdilər), gəmi bizim yaxınlaşmağımızı gözləmək üçün dayandı, biz isə üç saatdan sonra ona yan aldığımızı gördük.

Mənim kim olduğumu portuqal, ispan və sonra da fransız dilində soruşdular, ancaq mən bu dillərdən heç birini bilmirdim. Nəhayət, şotlandiyalı bir matros mənimlə ingiliscə danışdı, mən də ona başa saldım ki, mən – ingilisəm, özüm də Salehdən, məni əsir saxlayan mavrların əlindən qaçmışam. Odur ki, məni və yoldaşımı gəmiyə dəvət etdilər, bizi bütün şeylərimizlə birlikdə çox böyük bir iltifatla qəbul etdilər.

O ümitsiz və bədbəxt vəziyyətdən qurtarıb azadlığa çıxdığımı hiss etdikdə mənim nə qədər sevindiyimi təsəvvür etmək asandır. Şadlığımdan o saat kapitanın yanına gedib məni xilas etdiyi üçün bütün əmlakımı ona bəxşiş təklif etdim, lakin o, alicənablıq göstərdi və bu təklifi qəbul etməyib dedi ki, məndən heç bir şey almayacaqdır və biz Braziliyaya çatan kimi şeylərimin hamısını mənə qaytaracaqdır. Kapitan sonra əlavə edib dedi: “Mən sizin həyatınızı xilas etdim, çünki mən fikirləşdim ki, özüm sizin vəziyyətinizdə olsam və məni xilas etsələr, çox şad olardım, çünki belə işlər həmişə hər kəsin başına gələ bilər. Bundan başqa axı, biz sizi Braziliyaya aparacağıq, o yerlər isə sizin vətəndən çox uzaqdır. Əgər mən sizin şeylərinizi alsam, siz orada acından ölərsiniz. Mən sizi sonra yenidən məhv etmək üçün xilas etməmişəm ki? Yox, yox, *sinyor inqleze* (o, ingilis demək istəyirdi), mən sizi Braziliyaya qədər pulsuz aparacağam, şeyləriniz isə ora dolanmağınıza və vətənə qayıtmaq üçün yol xərcinə lazım olar”.

Kapitan təkcə sözdə yox, işdə də alicənab çıxdı və öz vədini bütünlüklə yerinə yetirdi. O əmr verdi ki, matroslardan heç kəs mənim şeylərimə toxunmasın, sonra mənim şeylərimin hamısını diqqətlə siyahıya aldı və bunları öz nəzarəti altına götürdü, Braziliyaya çatanda, gil səhənglər də daxil olmaqla, bütün şeyləri geri təhvil ala bilmək üçün həmin siyahını mənə verdi.

Mənim barkasına gəldikdə isə, kapitan onun yaxşı olduğunu görüb xoşlanmışdı və buna görə də məmnuniyyətlə bunu öz gəmissi üçün satın alacağını söylədi və neçəyə satacağımı məndən xəbər aldı. Mən cavabında dedim ki, o, mənimlə hər cəhətdən çox alicənab rəftar etmişdir, buna görə də mən heç bir zaman barkasa, özüm qiymət qoya bilməyəcəyəm, bu məsələni tamamilə onun öhdəsinə buraxıram. Kapitan dedi ki, Braziliyaya çatan kimi mənim qayığımıza səksən piast verəcəyi haqqında mənə yazılı iltizam verəcəkdir, bunu da əlavə

etdi ki, əgər oraya çatanda qayığa bundan artıq qiymət verən olsa, onda kapitan da eyni qiyməti verəcəkdir. Bundan başqa, Ksuri üçün də o, mənə altmış qızıl təklif etdi. Mən bu pulları heç götürmək istəmədim, ona görə yox ki, uşağı kapitana verməkdən qorxdum, ona görə ki, mənim özümün xilas olub azadlığa çıxmağıma sədaqətlə kömək etmiş olan bu yazıq uşağın azadlığını əlindən alıb pula satmaq istəməirdim. Mən bütün bu fikirlərimi kapitana izah etdim, o, bunun ədalətli mülahizə olduğunu etiraf etdi, lakin bu sövdanı pozmağa mənə məsləhət görüb dedi ki, əgər uşaq xristianlığı qəbul etsə, on ildən sonra onu azad edəcəyi haqqında uşağın özünə iltizamnamə yazıb verir. Kapitanın bu yeni təklifi vəziyyəti dəyişirdi. Ksuri özü də kapitanın yanında qalmağa razılıq verdi, buna görə mən də güzəştə gedib, Ksurini kapitana verməyə razı oldum.

Bizim Braziliyaya səfərimiz tam müvəffəqiyyətlə başa çatdı və iyirmi iki günlük yoldan sonra biz Todos-los-Santos, yaxud Bütün Müqəddəslər limanına daxil olduq. Beləliklə, mən insanın düşə biləcəyi ən fəlakətli vəziyyətdən bir daha qurtardım, indi mən bundan sonrakı həyatımı necə qurmaq haqqında fikirləşib bir qərara gəlməli idim.

Portuqal gəmisi kapitanının mənə göstərdiyi alicənab münasibəti mən heç bir zaman unutmaram. O, məndən yol kirəsi üçün heç nə almadı, şeylərimin hamısını sağ-salamat özümə qaytardı, şirin dərisi üçün mənə qırx dükat, pələngin dərisi üçün isə iyirmi dükat verdi və ümumiyyətlə, mənim satmaq istədiyim şeylərin hamısını, o cümlədən şərəblə dolu yeşiyi, iki tütəngi və mumun qalan hissəsini (bir hissəsini biz yolda şam düzəltmək üçün işlətmışdik) pulla satın aldı. Müxtəsəri budur ki, bütün bu alış-verişdən mənim əlimə iki yüz iyirmi qızıl gəldi və bu pullar cibimdə Braziliya sahilinə çıxdım.

Kapitan burada məni tezliklə özü kimi xeyirxah və namuslu bir tanışının evinə apardı. Bu adam ingenio, yəni şəkər plantasiyası və şəkər zavodunun sahibi idi. Mən onun evində uzun müddət yaşadım, onun sayəsində də şəkər qamışı yetişdirməyi öyrəndim və şəkər istehsalı ilə tanış oldum. Burda şəkər qamışı yetişdirməklə məşğul olan plantasiya sahiblərinin necə yaxşı yaşadıklarını və necə tez varlandıqlarını görüb, mən də həmişəlik burada qalmaq və şəkər istehsalı ilə məşğul olmaq üçün icazə almağı qət etdim. Mən eyni zamanda

Londonda əmanət qoyub gəldiyim pullarımı da tələb etmək üçün bir vasitə tapmağa çalışırdım. Braziliya təbəəliyinə keçməyə icazə alan kimi, əlimdə olan bütün nağd pulu verib bir parça xam yer aldım və Londonda alacağım pulun qədərini də nəzərdə tutub öz gələcək plan-tasiyamın və malikanəmin planını tərtib etməyə başladım.

Mənim Uells familiarlı bir qonşum var idi, Portuqaliyanın Lissabon şəhərindən gəlmişdi, amma əslən ingilis idi. O da elə təxminən mənim vəziyyətimdə idi. Onu qonşu adlandırmağımın səbəbi bu idi ki, onun plantasiyası mənimkinin yanında idi. Biz onunla çox səmimi dost olmuşduq. Onun kimi mənim də əlimdə mayam çox az idi, buna görə də birinci iki ildə bizim hər ikimizin plantasiyadan götürdüyümüz gəlir öz yemək-içməyimizə güclə çatdı. Lakin torpağı becərdikcə, biz varlanırdıq və üçüncü il işimiz elə oldu ki, torpağın bir hissəsində tütün əkdik və gələn il üçün də hərəmiz böyük bir sahəni şəkər qamışı üçün ayıraraq hazırladıq. Lakin bizim ikimizin də fəhlə qüvvəsinə ehtiyacımız var idi. Mən Ksurini əldən verməklə nə qədər yanlış hərəkət etdiyimi yalnız burada başa düşdüm.

Lakin heyhat! Ağilla iş görmək heç əvvəldən mənim təbiətimdə yox idi və buna görə də təəccüblü deyildir ki, mən bu dəfə də aqlımı uduzdu. O işi ki mən başlamışdım, indi onu davam etdirməkdən başqa özgə bir əlacım qalmamışdı. Mən öz üzərimə elə bir iş götürmüşdüm ki, əsl təbii arzu və bacarığıma bunun heç bir dəxli yox idi və mənim xəyalı ilə yaşadığım həyat tərzinə tamamilə zidd idi, o həyat ki, mən onun üçün atamın məsləhətlərinə qulaq asmamış və öz doğma evimizi tərk etmişdim. Bu hələ harasıdır, iş bundan da qəliz bir şəkəldüşmüşdü: o şeyi ki atam mənə məsləhət görmüşdü, yəni o şeyi ki təvazökar yaşamağın ən yüksək pilləsi kimi mənə tövsiyə etmişdi, indi mən özüm həmin şeyə, yəni orta səviyyəli bir həyat tərzinə gəlib çıxmışdım, halbuki mən məsləhətə qulaq asmış olsaydım, elə öz doğma vətənimdə həmin şeyi asanlıqla əldə edərdim və bütün dün-yanı gəzib özümə bu qədər əziyyət də verməzdim.

İndi mən çox tez-tez öz-özümə deyirdim ki, əgər məqsəd bu idisə, mən bu məqsədə İngiltərədə də çata bilərdim, öz dostlarımla və tanışlarımla arasında yaşayırdım, vətənimdən beş min mil uzağa, vəhşilərin yaşadığı yad bir ölkəyə gəlib düşməzdim. Yer kürəsinin o yerlərində

ki, mənə heç olmazsa azacıq tanıyırlar, o yerlərdən indi mənim düşdüyüm bu vəhşi ölkəyə heç bir zaman heç bir xəbər gəlib çatmayacaqdır!

Brazilyada olarkən mən öz acı taleyim haqqında belə mülahizələr yürüdür, belə fikirləşirdim. Hərdənbir görüşdüyüm qonşudan, plantasiya sahibindən başqa burada söhbət edib dərdləşmək üçün heç kimim yox idi, işlərin hamısını mən öz əllərimlə görməli olurdum. Buna görə də bəzən belə bir fikir başımdan heç çıxmırdı ki, mən insan yaşamayan bir adaya düşmüşəm, şikayət edib deyirdim ki, mənim ətrafımda bir nəfər də olsun insan yoxdur. Lakin tale mənim cəzamı verdi, o, mənə haqlı olaraq sonralar, doğrudan da, insan ayağı dəyməmiş kimsəsiz bir adaya aparıb çıxartdı! Doğrudan da, çox faydalı olardı ki, bizim hər birimiz özümüzün indiki vəziyyətimizi bundan daha pis olan başqa vəziyyətlə müqayisə edək və yadımızda saxlayaq ki, tale hər dəqiqə öz gərdişini dəyişib əvvəllər nə qədər xoşbəxt olduğumuzu lap əyani surətdə bizə göstərə bilər! Bəli, təkrar edib deyirəm ki, tale mənə sonralar o kimsəsiz adada yalnız yaşamağa məhkum edərək, mənə çox haqlı olaraq cəzalandırmışdı, çünki mən Brazilyadakı həyatımın qədrini bilmir və onu kimsəsiz adada yaşamağa bərabər tuturdum, halbuki mən səbir edib Brazilyada başlamış olduğum işi davam etdirsəydim, ehtimal ki, varlanıb xoşbəxt olacaqdım.

Şəkər qamışı plantasiyası üçün tərtib etmiş olduğum planlar təcridlə daha da müəyyənləşir və nəticə verməyə doğru gedir, mənə dənizdə xilas etmiş kapitan dostum da elə bu zaman geriye, öz vətəninə qayıtmalı idi (onun gəmisi Brazilyada üç aya qədər dayanmışdı, geriye qayıtmaq üçün yük götürdü). Londonda bir qədər pulum qaldığını mən ona danışdım, o isə mənə bir dost kimi məsləhət verib dedi: “Sinyor inqleze (o mənə həmişə belə adlandırırdı), bu iş üçün mənə bir vəkalətnamə verin. Londonda sizin pulunuzu saxlayan adama da bir məktub yazın. Məktubda qeyd edin ki, həmin pula orada sizin üçün mal alsınlar (ancaq elə mal olsun ki, bu yerlərdə iş keçsin), həmin malları Lissabon şəhərinə – mənim sənə deyəcəyim yere göndərsinlər, mən də, Allah qoysa, geri qayıdanda həmin malları oradan götürüb sənə gətirərəm. Ancaq burası var ki, bu dünyada heç nəyə etibar yoxdur, işdir, belə olmadı, başqa cür oldu, buna görə sən

də gərək bir qədər ehtiyatlı olasan. Mənim fikrimcə, sən indi Londondakı pulun hamısını götürmə, hələlik o pulun yarısını, yəni yüz funtsterlinq götürsən, kifayətdir. Əgər bu pul sizə xeyir gətirsə, o halda qalanını da yazıb Londondan gətirər və dövriyyəyə buraxarsınız, yox, əgər bu pul batsa, onda pulun qalan hissəsi sizin üçün ehtiyat olar”.

Dostumun verdiyi bu məsləhət o qədər səmimi və yaxşı idi ki, mən bundan da gözəl başqa bir məsləhətin ola biləcəyini heç ağıma da gətirmədim və yalnız bu məsləhətə əməl etməyi qərara aldım. Ona görə də mən tərəddüd etmədən kapitana bir vəkalətnamə yazıb verdim və bir zaman pullarımı əmanət verdim ingilis kapitanının dul arvadı üçün də bir məktub hazırladım.

Başma gəlmiş macəraları bütün təfərrüatı ilə məktubda yazdım: necə əsir düşdüyümü, necə qaçıb qurtardığımı, dənizdə portuqal gəmisinə necə təsadüf etdiyimi və kapitanın mənimlə necə alicənab rəftar etdiyini ətraflı təsvir etdim. Məktubun axırında özümün hal-hazırkı vəziyyətimi yazıb, mənə gərək olan malları alıb göndərmək üçün lazımı göstərişlər də verdim. Kapitan dostum Lissabona çatan kimi oradakı ingilis tacirlərindən birinin vasitəsilə bir tacirə məktub yazıb lazımı mallar sifariş edir və mənim macəralarım təsvir olunan məktubu da həmin sifariş məktubuna əlavə edir. Londondakı tacir hər iki məktubu təcili surətdə ingilis kapitanının dul qalmış arvadına aparıb verir, o da nəinki tələb olunan pulu vermişdi, hətta, mənimlə çox alicənab rəftar etdiyi üçün portuqal gəmisinin kapitanına da hədiyyə olaraq ayrıca bir məbləğ göndərmişdi.

Londondakı tacir, dostum kapitanın göstərişi ilə mənim yüz funt pulumun hamısına ingilis malları alıb Lissabona göndərmişdi, dostum kapitan isə həmin malları sağ-salamat Braziliyaya gətirib çıxartdı. Başqa şeylərlə birlikdə kapitan öz təşəbbüsü ilə (çünki mən təsərrüfat işlərində çox təcrübəsiz idim və belə şeylər heç ağıma da gəlməzdi) mənə hər növ əkinçilik alətləri və təsərrüfat üçün lazım olan şeylər də gətirmişdi. Bunların hamısı plantasiya işləri üçün lazım idi və doğrudan da, sonra çox karıma gəldi.

Mənim yüklərim gəlib çıxanda, sevincimin həddi-hüdudu yox idi və mən belə hesab edirdim ki, gələcəyim daha tamamilə təmin olmuşdur. Mənə qəyyumluq edən kapitan dostum bütün bu şeylərdən

əlavə, mənim üçün işləməyə bir muzdur da gətirmişdi. O bu muzdurla əvvəlcədən danışmış və mənim üçün altı il işləyəcəyi haqqında ondan iltizam almışdı. Bu iş üçün kapitan mənim tanışım dul arvadın ona hədiyyə verdiyi puldan beş funt-sterlinq xərcləmişdi. Mən bu xərci ödəmək istədim, lakin kapitan heç cür razı olmadı, nəhayət, mən onu dilə tutub öz təsərrüfatımın məhsulu olan tütündən kiçik bir tayı gücbəla ilə ona bağışladım.

Lakin iş hələ bununla bitmədi. Mənim üçün gələn malların hamısı ingilis toxuma parçaları – kətan, yumşaq tüklü qumaş, mahud və ümumiyyətlə bu yerlərdə xüsusilə qiymətləndirilən və çox tələb olunan mallar idi, buna görə də mən bunları çox böyük mənfəətlə satmaq imkanına malik idim. Sözüün qıyası, bu malların hamısı satılıb qurtarıldıqdan sonra mənim kapitalım dörd qat çoxaldı. Bunun sayəsində mən plantasiyanı becərmək işində də xeyli irəlilədim və yazıq qonşumu ötürüb keçdim, çünki malları satandan sonra mən, hər şeydən əvvəl, plantasiyamda işləmək üçün bir əsir zənci aldım və kapitan dostumun mənə Lissabondan gətirdiyi muzdurdan əlavə yenə muzdla işləmək üçün bir avropalı işçi də tutdum.

Ancaq məlum bir həqiqətdir ki, əlində olan maddi nemətlərdən ağılla istifadə etməyib, onu havaya sovurmaq insanı ən böyük müsbətlərə aparıb çıxarır. Mənimki də belə oldu. O biri il mən öz plantasiyanı müvəffəqiyyətlə becərməkdə davam etdim və qonşulardan aldığım zəruri şeylərin əvəzini verdikdən sonra, mən əlavə olaraq yenə də əlli tay tütün məhsulu götürdüm. Hər biri yüz girvənkədən də artıq olan bu əlli tay tütünün hamısı tamamilə qurumuş və göndərmək üçün hazır vəziyyətdə idi, Lissabondan gəmilərin gəlməsini gözləyirdim. Uzun sözüün qıyası, işlərim çox yaxşı gedirdi. Ancaq burası var ki, mən varlandıqca başımda cürbəcür yeni fikirlər, planlar və layihələr əmələ gəlir, məni rahat qoymurdu, özü də bu planlar mənim əlimdə olan vəsaitlə qətiyyənlə həyata keçəcək planlar deyildi. Daha doğrusu, bu, hər bir ağıllı və işgüzar adamı ancaq iflasa aparıb çıxara biləcək planlar idi.

Əgər mən özüm seçmiş olduğum işi davam etdirsəydim, atamın təkidlə mənə məsləhət gördüyü o sakit və orta səviyyəli həyat tərzinin bütün gözəlliklərinə çatar və xoşbəxt olardım. Lakin mənim taleyim

başqa imiş, mən əvvəlki kimi yenə də özümü fəlakətə atmalı, öz həyatımı öz əlimlə pozmalı imişəm. Mənə üz verən bütün müvəffəqiyyətsizliklərin səbəbi mən özüm idim, mən sərgərdan gəzib-dolanmağa və səyahətlərə ağılsız bir həvəs göstərirdim, öz təqsirimi daha da dərinləşdirmək və o gələcək bədbəxt həyatımdakı uzun-uzadı acı düşüncələrə öz əlimlə dərd və kədər qatmaq, sanki, mənim alınma yazılmışdı, halbuki qarşımda səmərəli və xoşbəxt həyatın geniş yolları açılmışdı, mən gərək öz başladığım işi davam etdirib, taleyin hər dəfə əlimdən aldığı həyat nemətlərindən istifadə edəydim və öz vəzifəmi yerinə yetirəydim.

Mən öz doğma evimizdən qaçan zamanda olduğu kimi, eynilə indi də öz vəziyyətimlə razılaşa bilmirdim. Mən öz plantasiyamda işləyib xoşbəxtliyə çatmaq, bəlkə də, var-dövlət qazanmaq ümidindən vaz keçdim, çünki vəziyyətin verdiyi imkanlardan daha tez varlanmaq həvəsi məni yerimdən oynadırdı. Elə buna görə də mən özümü elə dərin bir fəlakət burulğanına atdım ki, indiyə qədər, yəqin ki, hələ heç bir kəs oraya düşməmişdi və oradan sağ-salamat çıxmaq da çox çətin ki, mümkün olsun.

İndi sərgüzəştimin bu hissəsini təfərrüatı ilə nağıl edirəm. Mən Braziliyada, demək olar ki, dörd il yaşadım və öz işlərimi daha da genişləndirdim. Bu müddət ərzində aydın məsələdir ki, oradakı yerli dili öyrəndim, plantasiya qonşularımla, habelə bizə ən yaxın liman olan San-Salvador şəhərinin tacirləri ilə böyük tanışlıq düzəltdim. Onlarla görüşəndə Qvineya sahillərinə etdiyim iki səfərimdən, oradakı zəncilərlə ticarətin necə aparıldığından, orada muncuq, bıçaq, qayçı, balta və sairə bu kimi əhəmiyyətsiz şeylər verib nəinki qızılı qum və fil sümüyü, hətta Braziliyada işlətmək üçün xeyli zənci qul almağın da çox asan olduğundan onlara tez-tez söhbət edirdim.

Onlar mənim söhbətlərimə, xüsusən zənci almaq haqqında danışırkən, çox diqqətlə qulaq asırdılar. Bunu da deməliyəm ki, o zaman qul alıb satmaq çox məhdudlaşdırılmışdı. Bunun üçün assiento – yəni İspaniya, yaxud Portuqaliya krallarından icazə almaq lazım idi. Ona görə də zənci qullar çox az, həm də çox baha idi.

Bir dəfə mən və mənim plantator və tacir tanışlarımdan bir neçə nəfər toplaşib danışır, söhbət zamanı bu məsələni qızğın müzakirə edirdik. Ertəsi günü səhər mənim bu həmsöhbətlərimdən üç nəfəri

yanıma gəlib bildirdilər ki, dünən mənim danışdığım məsələni onlar yaxşıca fikirləşib, götür-qoy etmişlər və indi də yanına gəlməkdə məqsədləri mənə gizli bir təklif etməkdir. Aramızda olan söhbətin məxfi qalacağı haqqında məndən vəd aldıqdan sonra onlar dedilər ki, mənim kimi onların da hamısının plantasiyası vardır və onlar ən çox işçi qüvvəsinin olmamasından çətinlik çəkirlər. Buna görə də onlar Qvineya sahillərinə zənci qul gətirmək üçün bir gəmi hazırlayıb göndərmək istəyirlər. Ancaq qul alveri bir sıra çətinliklərlə əlaqədardır, buna görə də onlar Braziliyaya qayıtdıqdan sonra gətirdikləri zənciləri açıq sata bilməyəcəklər. Bunu nəzərə alaraq, onlar belə bir fikrə gəlmişlər ki, bircə dəfə gedib-qayıtmaq kifayətdir, gətirdiyimiz zənciləri plantasiyalarımızda işlətmək üçün öz aramızda bölərik. İndi onlar həmin gəmidə alıcı vəzifəsini, yəni onlarla birlikdə Qvineyaya gedib orada zənci almaq işini mənə təklif edirdilər və əsas məsələ də mənim bu vəzifəni öz öhdəmə götürüb-götürməyəcəyimdən ibarət idi. Onlar mənə bunu da təklif etdilər ki, qayıdanda mən də başqaları qədər zənci götürərəm, həm də bütün bu işə mənim özümün bir qəpik də xərcim çıxmıyacaqdı, çünki xərcin hamısı onların boynunadır.

Əgər böyük kapitala başa gəlmiş, daima üzərində nəzarət tələb olunan və bir müddətdən sonra böyük mənfəət verəcək xüsusi plantasiyası olmayan bir adama belə bir təklif edilsəydi, bu təklifin həmin adama çox cəlbədicə görünəcəyini inkar etmək olmaz. Lakin mənim kimi bir adam, yəni belə bir plantasiyası olan və İngiltərədə pulunun qalan hissəsini götürüb iki-üç il öz təsərrüfat işlərini davam etdirməli olan bir adam gərək belə səyahətləri heç ağına da gətirməyeydi, çünki pulunun qalan hissəsini də gətirdikdən sonra kapitalım üç-dörd min funt-sterlinqə çata və getdikcə daha da artardı, belə səyahətlər haqqında düşünmək isə mənim üçün böyük ağılsızlıq olardı.

Lakin öz bədbəxtliyimə özüm səbəb olmaq, görünür, lap əzəldən alınma yazılıbmış. Bundan əvvəl səyahətlərə olan həvəsimin qarşısını ala bilmədiyim və atamın xeyirxah nəsihətlərinə qulaq asmadığım kimi, indi yenə də mənə edilmiş bu təklifə qarşı çıxa bilmədim. Müxtəsəri, plantasiya sahiblərinə dedim ki, əgər mən burada olmayacağım müddətdə əmlakıma nəzər yetirib baxacaqlarını və mən qayıtmaya -cağım təqdirdə tapşırıguma əsasən əmlakıma sərəncam çəkəcəklərini

öz öhdələrinə alsalar, o zaman Qvineyaya çox həvəslə gedərəm. Onlar mənim şərtlərimi yerinə yetirəcəklərinə təntənəli surətdə and içdilər və şərtimizi yazılı sazişlə də möhkəmləndirdik. Mən də öz tərəfimdən bir vəsiyyətnamə yazdım və əgər vəfat etsəm, nə etmək lazım gəldiyini orada göstərdim. Plantasiyamın və bütün başqa əmlakımın həyatımı xilas etmiş portuqaliyalı kapitana verilməsini vəsiyyət etdim və qeyd etdim ki, kapitan gərək mənim bu əmlakımın ancaq yarısını özünə götürsün, qalanını isə İngiltərəyə göndərsin.

Bir sözlə, mən öz əmlakımın saxlanması və plantasiyamda qayda-qanunun gözlənməsi üçün lazım olan bütün tədbirləri gördüm. Əgər mən öz xeyrim üçün bu qədər dərinə düşüncəyə, əvvəldən belə uzaqgörənlik göstərsəydim, nəyi edib, nəyi etməməli olduğumu bu qədər aydın surətdə təsəvvür edib götür-qoy etsəydim, başlamış olduğum bu qədər müvəffəqiyyətli və ümidverən bir işdən, yəqin ki, heç bir zaman əl çəkməz və belə bir mənfəətli bir imkana etinasız yanaşıb dəniz səfərinə çıxmazdım. Çünki, mənim qarşıdakı səfərdən hər növ bədbəxtliyi gözləməyimə xüsusi səbəblərin mövcud olduğu hələ bir yana dursun, dəniz, ümumiyyətlə, elə bir şeydir ki, təhlükə və fəlakət heç bir zaman ondan ayrı deyildir.

Lakin məni tələsdirdilər və mən öz düşüncəmin səsini qulaq asmaqdansa, kor-koranə bir surətdə fantaziyamın təlqinlərinə tabe oldum. Gəmi öz vaxtında hazırlanıb, təchiz olundu. 1659-cu il sentyabrın 1-də, o uğursuz saatda mən yenə gəminin göyertəsinə ayaq basdım. Bu, həmin səkkiz il bundan qabaq ata və anamın yanında qaçıb Hull şəhərinə getdiyim, valideynimin itaətindən qaçaraq, öz həyatımı ağılsızcasına fəlakətə saldığım gün idi.

Bizim gəminin su basımı yüz iyirmi tona qədər idi: gəmidə altı top var idi, kapitanı, onun şagirdini və məni hesaba almasaq, gəminin heyəti də dörd nəfər idi. Bizim ağır yükümüz də yox idi, olan yükümüz adətən zəncilərlə ticarət zamanı mübadilə edilən qayçı, bıçaq, balta, ayna və rəngli şüşə qırıqları, balıqqulağı, muncuq və sairə bu kimi xırda-xuruş şeylərdən ibarət idi.

Dediyim kimi, mən sentyabrın 1-də gəmiyə mindim və elə həmin gün də lövbərləri qaldırıb yola düşdük. Biz əvvəlcə Braziliya sahilləri boyu şimala getdik, fikrimiz bu idi ki, 10° və 12° şimal en dairəsinə

çatandan sonra Afrika qitəsinə tərəf dönərik; o zaman gəmilər, adətən, bu istiqamətdə gedirdi. Biz nə qədər ki, Braziliya sahilləri boyu gedirdik, Müqəddəs Avqustin burnuna çatana qədər hava çox gözəl idi, ancaq həddindən artıq isti idi. Müqəddəs Avqustin burnuna çatandan sonra biz açıq dənizə tərəf istiqamət aldığımız və tezliklə sahili gözəndən itirdik. Biz təxminən Fernando di Noronya adası, yəni şimal-şərqə tərəf istiqamət götürdük, Fernando adası sağ tərəfimizdə qaldı. On iki gün yol getdikdən sonra ekvator xəttini keçdik və son müşahidələrə görə, 7° 22'' şimal en dairəsinə çatdıq ki, elə bu zaman gözləmədiyimiz halda güclü fırtınaya düşdük. Bu, əsil qasırgı idi. O, əvvəlcə cənub-şərqdən başladı, sonra əks tərəfə istiqamət aldı, nəhayət, şimal-şərq tərəfdən elə dəhşətli bir qüvvətlə əsməyə başladı ki, biz on iki gün gəmini idarə edə bilmədik və təbiətin hökmü qarşısında öz taleyimizi dalğalara tapşırıb külək bizi haraya qovub aparırdısa, oraya üzüb getməkdən başqa əlimizdən bir iş gəlmədi. Onu deməyə daha lüzum yoxdur ki, mən bu on iki günün ərzində hər dəqiqə məhv olub öləcəyimi gözləyirdim, əslinə baxsan, gəmidəkilərdən heç kəs sağ qalacağını güman etmirdi.

Lakin bizim fəlakətimiz fırtınanın yaratdığı qorxu ilə bitmirdi: bizim matroslardan biri tropik qızdırmaya tutulub öldü, iki nəfəri isə – bir matros və kapitanın şagirdini – dalğalar gəminin göyertəsindən süpürləyib apardı. On ikinci gün fırtına sakitləşməyə başladı, kapitan gəminin harada olduğunu mümkün qədər düzgün hesablayıb müəyyən etdi. Məlum oldu ki, biz təxminən 11° şimal en dairəsinə gəlib çıxmışıq, özü də Müqəddəs Avqustin burnundan qərbə tərəf 22° uzaqlaşmışıq. Biz indi Qviananın, yaxud Braziliyanın şimal hissəsinin sahilləri yaxınlığında, Amazonka çayının üst tərəfində və həmin yerlərdə Böyük çay adı ilə məşhur olan Orinoko çayına yaxın bir yerdə idik. Kapitan hansı tərəfə istiqamət götürmək haqqında mənim fikrimi soruşdu. O, özü belə hesab edirdi ki, Braziliya sahillərinə tərəf qayıtmaq daha yaxşıdır, çünki gəmi su verirdi və uzaq məsafəyə üzmək üçün əl verməzdi.

Mən isə bu fikirlə qətiyyənlə razılaşmadım. Nəhayət, Amerika sahillərinin xəritələrini nəzərdən keçirib bu nəticəyə gəldik ki, Qəraib adalarına qədər elə bir yerə rast gəlməyəcəyik ki, orada insan yaşasın və

biz də oradan kömək alaı. Buna görə də biz Barbados adalarına tərəf istiqamət götürməyi qərara aldıq. Oraya bizim hesabımıza görə, iki həftəyə gedib çıxmaq olardı, çünki Meksika körfəzindəki dəniz axıntısına düşməmək üçün biz birbaşa istiqamətlə gedən yoldan bir az kənara çıxmalı idik. Afrika sahillərinə tərəf getmək haqqında isə heç söhbət ola bilməzdi, çünki gəmimizin təmirə ehtiyacı var idi, həm də gəmi heyətindən tələf olmuş adamların yerini doldurmaq lazım idi.

Bütün bu səbəblərə görə biz istiqaməti dəyişdik və şimal-qərb – qərb tərəfə getməyə başladıq. Beləliklə, biz ingilislərə məxsus adalardan birinə gedib çıxmaq və oradan kömək almaq ümidində idik. Lakin tale bizə başqa şey göstərdi. 12° 18” şimal en dairəsinə çatanda ikinci fırtınaya düşdük. Birinci fırtınada olduğu kimi, bu dəfə də dalğalar bizi sürətlə qərb tərəfə apardı və biz ticarət yollarından çox uzaq düşdük. Sözüün qıtası, əgər biz bu qəzəbli dalğaların arasında məhv olmaşdıqsa da, fərqi yoxdu, bizim heç birimizdə vətənə qayıdacağımıza, demək olar ki, ümid qalmamışdı və bizi, yəqin ki, vəhşilər yeyəcəkdi.

Biz belə fəlakətli bir vəziyyətdə ikən bir dəfə səhər tezdən – külək də yenə əvvəlki qüvvətilə əsirdi, matroslardan biri “Torpaq!” – deyər qışqırdı, lakin biz harada olduğumuzu bilmək üçün hələ kayutdan çıxmağa macal tapmamışdıq ki, gəmimiz saya* oturdu. Gəmi birdən-birə qəflətən dayandığı üçün dalğalar o saat elə bir qüvvətlə göyertəyə hücum çəkdi ki, biz özümüzü ölmüş hesab etdik: əlüstü aşağıya qaçıb bağlı kayutlarda gizləndik və dalğaların sıçratdığı sudan və köpükdən birtəhər özümüzü qoruduq.

Bir kəs ömründə belə bir vəziyyətə düşməyibsə, bizim nə qədər qorxuya düşdüyümüzü və özümüzü itirdiyimizi ona başa salmaq çətinidir. Biz harada olduğumuzu, hansı sahilə gəlib çıxdığımızı, bu yerin ada və qitə olduğunu, burada insan yaşayıb-yaşamadığını bilmirdik. Fırtına bir qədər yavaşmışdısa da, ancaq yenə də davam edirdi, buna görə də biz gəmimizin parçalanmayıb, heç olmazsa, bir neçə dəqiqə davam gətirəcəyinə qətiyyənlə inanmırdıq. Əgər külək dayansa və ya istiqamətini dəyişsəydi, bəlkə, onda bizim gəmi sağ qalardı, belə bir möcüzə isə çətin ki, baş verə bilərdi. Müxtəsər, biz hamımız bir-birimizin üzünə baxa-baxa qalmışdıq, hərə öz ölümünü gözləyir, bu

* Say – dənizdə, göldə, çayda gəmilər üçün təhlükəli olan dayaz yer.

dünyadan o biri dünyaya köçməyə hazırlaşırdı, çünki bu dünyada bizlik daha bir iş qalmamışdı. Bizə təsəlli verən yeganə şey bu idi ki, gəminiz hələ də parçalanmayıb bütöv qalmışdı və kapitan da deyirdi ki, külək sakitləşməyə başlayır.

Hərçənd bizə elə göründü ki, külək bir qədər yavaşımışdır, buna baxmayaraq gəmi suya o qədər dərin oturmuşdu ki, onu yerindən tərpədir xilas etmək haqqında düşünmək belə əbəs idi, belə qorxulu bir vəziyyətdə nəyin bahasına olursa olsun yalnız birtəhər öz canımızı qurtarmağa çalışmaqdan başqa çarəmiz qalmamışdı. Bizim iki qayığımız var idi: bunlardan biri gəminin dal tərəfindən asıldığı üçün fırtına zamanı sükana dəyib parçalanmış, sonra da ya dalgalar onu batırmışdı, ya da üzüb dənizə getmişdi. Beləliklə, biz ondan əlimizi üzmüşdük. İkinci qayıq isə salamat qalmışdı. Lakin bu salamat qalmış qayıq açib dənizə endirməyin özü çətin bir məsələ idi. Ancaq fikirləşmək vaxtı deyildi, vaxt keçirdi, gəmi isə hər dəqiqə parçalana bilərdi, bəziləri isə gəminin artıq çatladığını söyləyirdilər.

Bu böhranlı və qorxulu dəqiqədə kapitanın köməkçisi özünü qayığa yetirdi və gəmi heyətindən olan başqa adamların köməyi ilə onu açib gəminin kənarından suya salladı. Gəmidəki on bir nəfərin hamısı qayığa doluşdu və Allaha pənah bağlayıb gəmidən uzaqlaşdıq, taleyimizi coşqun dalgaların ixtiyarına tapşırırdıq. Fırtına xeyli sakitləşmişdisə də, çox böyük və dəhşətli dalgalar hələ də sahili döyəcləyirdi, bir sözlə, hollandiyalıların haqlı olaraq dediyi kimi, dəniz, doğrudan da, lap qudurmuşdu.

Biz isə, həqiqətən, çox acınacaqlı bir vəziyyətdə idik: biz aydınca gördük ki, qayıq bu dalgalara davam gətirməyəcək və biz mütləq boğulacağıq. Yelkənlə gedə bilməzdik, çünki yelkənimiz yox idi, olsaydı da, bu vəziyyətdə bir fayda verməzdi. Biz ölüm cəzasına məhkum olub edama aparılan adamlar kimi qəlbimizdə böyük bir ümitsizliklə sahilə doğru avar çəkirdik: biz hamımız çox yaxşıca anlayırdıq ki, qayığımız torpağa yanaşan kimi ləpədən dəyib parça-parça olacaqdır. Beləliklə, külək və dalgalar bizi qovur, biz isə canımızı Allahın mərhəmətinə tapşırıb avarlara güc verir və öz fəlakətimizi öz əlimizlə yaxınlaşdırırdıq.

Qarşıdakı sahilin necə – qayalıq, qumluq, hündür və ya alçaq – olduğunu biz bilmirdik. Bizim xilas ola biləcəyimizə yeganə və

naümid bir ehtimal var idi, o da yalnız bundan ibarət idi ki, əgər biz bu sahilə bir qədər örtülü və körfəz kimi bir yerə, yaxud hər hansı bir çayın mənsəbinə çıxa bilsəydik, dənizin külək tutan tərəfindən bir qədər özümüzi qoruya bilərdik. Lakin qarşıda körfəzə oxşar heç bir yer görünmürdü, biz isə sahilə yaxınlaşdıqca sahil daha qorxunc, hətta dənizin özündən də dəhşətli görünürdü. Mənim hesabıma görə, biz gəminin saya oturub qaldığı yerdən dörd mil uzağa getmişdik, daha doğrusu, dalğalar və külək oradan uzaqlaşdırmışdı ki, birdən dağ böyüklükdə bir dalğa bizim hamımızı dənizin dibinə aparmaq istəyirmiş kimi arxa tərəfdən qayığımızın üstünə gəldi. Bir an içində qayıq çevrildi, biz heç “İlahi!” deyib çığıрмаğa macal tapmamış suyun dibinə getdik, fırtına həmin saat bizi qayıqdan uzaqlaşdırıb, hərəmizi bir tərəfə tulladı.

Suya qərq olarkən məndə əmələ gəlmiş qorxu və təlaşi heç təsəvvür etmək mümkün deyildir. Üzməyi çox yaxşı bacardığıma baxmayaraq, mən birdən-birə özümü cəmləşdirib suyun üzünə çıxa bilmədim və az qaldı boğulum. Yalnız dəhşətli dalğa məni sahilə doğru xeyli apardıqdan və özü parçalanıb geri çəkildikdən sonra mən, demək olar ki, lap torpağın üstündə qaldım, çoxlu su udduğumdan mən yarımcən halda düşdüyüm yerdə sərilib qalmışdım. Yalnız bu zaman mən bir qədər nəfəs alıb özümə gəldim. Tezliklə özümü bu qədər ələ ala bildim ki, torpağın mənim güman etdiyimdən də yaxında olduğunu hiss etdim və o saat dik ayağa qalxıb sahilə tərəf yüyürməyə başladım. Ümid edirdim ki, üzərimə yeni bir dalğa gəlib məni yaxalayınca qədər sahilə gedib çata bilərəm. Lakin çox tezliklə anladım ki, mən bu dalğadan yaxa qurtara bilməyəcəyəm: dəniz dağ kimi üstümə gəlirdi və qəzəbli bir düşmən kimi arxadan məni haqlayırdı, mənim isə onunla vuruşmağa nə təqətim, nə də vasitəm var idi. Nəfəsimi saxlayıb dalğaların belində gücüm çatdığı qədər sahilə tərəf üzməkdən başqa bir çarəm qalmamışdı. Mən başlıca olaraq arxadan gələn yeni dalğaların öhdəsindən gəlməyə cəhd edirdim ki, onlar məni hər dəfə sahilə daha çox yaxınlaşdırsın, sahilə toxunub geri çəkilirkən məni də özlərilə dənizə çəkib aparmasın.

Sonrakı dalğa iyirmi-otuz fut dərinlikdə suya batırdı. Dalğanın məni necə qəflətən bürüdüyünü və qeyri-adi bir sürət və qüvvətlə sahilə tərəf

xeyli apardığını hiss edirdim. Mən nəfəsimi içimə çəkib var gücüm ilə dalğanın axını ilə üzüb ona kömək edirdim. Lap əldən düşmüşdüm, az qala boğulacaqdım, birdən mən nə isə yuxarı qalxdığımı hiss etdim, xoşbəxtlikdən başım və əllərim tezliklə suyun üzərinə çıxdı, mən suyun üzərində iki saniyədən artıq qalmadımsa da, yenə bir nəfəs alıb özümə gəldim, o isə mənə qüvvət və cəsarət verdi. Başqa bir dalğa yenə də mənə batırdı, lakin bu dəfə mən suyun altında çox qalmadım. Dalğa sahilə dəyib parçalanaraq geri çəkildə mənə də özü ilə çəkib aparmasına imkan vermədim və tezliklə ayağımın altında torpağı hiss etdim. İki-üç saniyə ayaq üstə durub bütün kökstüm ilə nəfəs aldım, sonra yenə də var gücüm ilə sahilə doğru qaçmağa başladım.

Lakin mən bu dəfə də coşqun dənizdən yaxa qurtara bilmədim: dalğalar iki dəfə arxadan mənə haqladı və sahilə doğru xeyli uzağa apardı, çünki bu tərəfdən sahil çox qumsal idi.

Axırncı dalğa isə az qala lap nəfəsimi kəsəcəkdi: dalğa mənə elə bir qüvvə ilə qayaya çırpdı ki, huşumu itirdim və tamamilə heydən düşdüm. Böyrümə və sinəmə dəymiş zərbədən nəfəsim kəsildi və əgər həmin dəqiqədə dəniz mənə yenidən yaxalayırdı, mütləq boğulacaqdım. Yaxşı ki, lap vaxtında özümə gəldim: dalğanın yenidən üstümü alacağını görünce, mən üzərinə düşdüyüm qayanın çıxıntısından bərk yapışıb nəfəsimi içimə çəkdim və dalğanın gəlib keçməsinə gözləməyi qərara aldım. Torpağa yaxın olan bu yerlərdə dalğalar çox da iri deyildi, ona görə də mən su geri çəkilincəyə qədər gözlədim. Sonra mən yenə də qalxıb irəli qaçdım və sahilə o qədər yaxınlaşdım ki, ardımca gələn o biri dalğa başımdan aşdısa da, ancaq güc gəlib mənə yenidən dənizə apara bilmədi. Bir az da irəli qaçdım və bərk torpaq üzərində durduğumu hiss etdim, sevincimdən tez sahil qayalarının üstünə dırmaşmış göy otun üstünə sərilirdim. Bura mənim üçün tamamilə təhlükəsiz bir yer idi: dəniz daha mənə çata bilməzdi.

Sağ və salamat sahilə gəlib çıxdığımı hiss etdikdə mən uzandığım yerdə gözlərimi açıb göyə baxdım, həyatımı xilas etdiyi üçün Allaha şükür elədim. Halbuki cəmi bir neçə dəqiqə bundan əvvəl xilas olub qurtaracağıma heç bir ümidim yox idi. Mənə elə gəlirdi ki, tabutdan qalxmış bir insanın sevincini bütün parlaqlığı ilə ifadə edə biləcək söz yoxdur və mən qətiyyənlə təəccüb etməmişəm ki, nə üçün boynunda kəndir

ölmə aparılan caniyə lap asılacağı dəqiqədə əfv edildiyini xəbər verdikdə, həmişə, adətən, onun yanında bir həkim də olur, bəli, mən təkrar edirəm ki, bu işə qətiyyənlə təəcüb etməyərəm, çünki qəflətən verilən sevinc xəbəri də bu bağışlanan canini həddindən çox sarsıdıb ürəyinin döyüntüsünü dayandıra bilər, belə hallarda həmin adamdan qan almaq və onu sakitləşdirmək üçün həkimin orada olması zəruridir.

Qəflətən deyilən bir şad xəbər də
Qəmli xəbər kimi oynadar ağı.

Mən ayağa qalxıb sevindiyimdən sahil boyu addımlayıb gəzinir, əllərimi yuxarı qaldırıb müxtəlif hərəkətlər edir, min cür oyun çıxarırdım, onların heç birini indi burada təsvir edə bilmirəm. Bütün varlığım xilas olmağım haqqında xəyal dəryasına qərq olmuşdu. Mən öz məhv olmuş yoldaşlarım haqqında düşünürdüm, onların hamısı boğulmuşdu, məndən başqa heç kəs xilas olmamışdı. Onlardan heç biri gözümə dəymədi, dalgaların vurub sahilə çıxartdığı üç şlyapa, bir papaq və iki ədəd taykeş ayaqqabıdan başqa, onlardan heç bir iz qalmamışdı.

Gəmimizin saya oturub qaldığı yerə tərəf nəzər saldım, sıra ilə gələn dalgaların dalından onu güclə seçə bildim – gəmi çox uzaqda idi. Mən öz-özümə dedim: “İlahi! Bu necə bir möcüzədir? Mən bu sahilə necə çıxa bilmişəm? Yox, bu ancaq möcüzədir!”

Conatan Svift

(1667–1745)

QULLİVERİN SƏYAHƏTİ

(romandan fraqment)

Mənim mülayim və dinc davranışım imperatorun, sarayın, ordunun və bütün xalqın mənə qarşı meylini artırdığından, yaxın gələcəkdə azad olacağıma ümid bəsləyə bilərdim. Mən haqqımda olan yaxşı rəyi hər növ ilə möhkəmlətməyə səy edirdim. Bəzən yerə uzanıb, ovcumda beş, ya da altı liliputun rəqs etməsinə yol verirdim. Axır zamanlarda uşaqlar da saçımın içində gizlənpaç oynamağa cürət edirdilər. Mən onların dilində danışmağı və danışılanı başa düşməyi bir babat öyrənmişdim.

Bir dəfə imperator məni akrobatik tamaşalarla əyləndirmək fikrinə düşdü. Belə tamaşalar təşkilində liliputlar öz çeviklik və bacarıqları ilə mənim tanıdığım xalqların hamısından üstüdürlər. Məni hər şeydən artıq heyran edən ip üstündə oynayan kəndirbazlar oldular. Bunlar yerdən on iki düym* hündürlükdə tarım çəkilmiş iki fut uzunluğunda nazik ağ sap üzərində məharətlə oynayırdılar. Bu tamaşa haqqında mən bir qədər ətraflı məlumat vermək istəyirəm, odur ki, oxuculardan bir azca səbirli olmalarını xahiş edirəm.

İp üstündə yalnız böyük mənəblərə namizəd olanlar və sarayın rəğbətini qazanmaq istəyənlər oynaya bilərdilər. Onlar gənc yaşlarından bu sənəti öyrənməyə başlayırlar və bunların nəcabətli nəsildən olmaları və ya geniş təhsil almaları o qədər də vacib deyildir. Hər hansı bir əyanın vəfatı, ya da gözdən düşməsi (belə hallar tez-tez olur) üzündən mühüm bir vəzifə yeri boşaldıqda, rəğbət qazanmaq istəyənlərdən beş-altı nəfəri imperatora ərizə verib xahiş edirlər ki, ip üstündə

* D ü y m – 2,54 santimetrə bərabər uzunluq ölçüsti.

oynamaqla əlahəzrət imperatoru və saray adamlarını əyləndirmək üçün onlara icazə verilsin. İp üstündə çox hündürə tullanıb yıxılmayan şəxs böyük vəzifəyə təyin olunur. Hətta nazirlər də öz qabiliyyətlərini itirmədiklərini sübut etmək üçün, ip üstündə çeviklik göstərmək barədə imperatordan əmrlər alırlar. Dövlət xəzinəsinin rəisi Flimnap yaxşı tullanmaqda xüsusi bir şöhrət qazanmışdı. Tarım çəkilməmiş ip üstündə o, imperiyanın başqa əyanlarına nisbətən, azı bir düym, daha hündürə tullana bilmişdi. Qalınlığı ingilis ciyəindən artıq olmayan bir kəndirə bənd edilmiş balaca bir taxta üzərində onun bir neçə dəfə dalbadal mayallaq aşdığını mən özüm gördüm. Məxfi şuranın baş katibi, mənim dostum Reldresel – ona olan sədaqətimə görə səhv edib şişirtmərsə – dövlət xəzinəsinin rəisindən sonra bu cəhətdən ikinci yeri tutur.

Qalan əyanlar öz çevikliklərinə görə bir-birindən az fərqlənirlər.

Belə yarışlar çox vaxt bədbəxt hadisələrlə nəticələnirdi. Belə rəğbət gözələnlərdən iki-üç nəfərinin yıxılıb yaralandığını mən öz gözümlə görmüşəm. Ancaq nazirlər öz çevikliklərini göstərmək üçün əmr aldıqda, təhlükə daha da artır. Onlar başqalarından üstün olduqlarını göstərmək istədikləri üçün o qədər canfəşanlıq edirlər ki, yıxılanlar az olur. Məni inandırırırlar ki, buraya gəldiyimdən bir-iki il əvvəl Flimnap özü azca qalıbmış ki, yıxılıb boynunu sındırsın. Xoşbəxtlikdən o, təsadüfən yerdə olan bir balığın üstünə yıxılmış və bunun sayəsində ölümdən qurtarmışdır.

Arabir sarayda tamamilə xüsusi mahiyyətdə tamaşalar düzəldirlər; bu tamaşalarda yalnız imperator, imperatriçə və birinci nazir iştirak edirlər. İmperator masanın üzərinə hər biri altı düym uzunluqda – göy, qırmızı və yaşıl rəngdə – üç nazik ipək sap qoyur. Bu saplar imperatorun xüsusi lütfünə nail olan şəxsləri fərqləndirmək arzusu ilə onlara mükafat olaraq verilir. Bu mərasim, əlahəzrətin taxtı olan böyük salonda icra edilir. Bu mükafatları qazanmaq arzusunda olanların məharətləri xüsusi bir sınaqdan keçirilir ki, belə bir sınağa Köhnə və Yeni dünyanın heç bir ölkəsində rast gəlmək mümkün olmamışdır. İmperator bir ağacı əlində üfüqi vəziyyətdə tutur, mükafat qazanmaq arzusunda olanlar isə ağacın yuxarıda və ya aşağıda olmasına görə, növbə ilə ya onun üstündən atılır, ya da sürünüb altından keçirlər. Bəzi vaxt ağacın o biri ucundan birinci nazir yapışır, bəzən isə

ağacı tək-cə nazir tutur. Bu oyunu hamıdan yaxşı icra edənə mükafat olaraq göy sap verilir. Qırmızı sap çeviklikdə ikinci yeri, yaşıl sap isə üçüncü yeri qazananlara verilir. Padşahın lütf etdiyi bu sapları qazananlar, bunları qurşaq kimi ikiqat edib bellərinə bağlayırlar. Sarayda bu cür qurşağı olmayan şəxslərə az-az rast gəlmək olar.

Mehtərlər qoşunun və padşahın tövlələrində olan atları minib, hər gün mənim dövrəmə hərlənirdilər. Buna görə də bir müddətdən sonra atlar daha məndən hürküb qaçmır, lap ayaqlarımın yanına qədər yaxınlaşırdılar. Mən əlimi yerə qoyurdum, atlılar öz atlarını əlimin üstündən sıçradırdılar; bir dəfə isə padşahın baş sürücüsü iri bir atın belində, hətta mənim çəkməli ayağımın üstündən sıçrayıb keçdi ki, bu, doğrudan da, cürətli bir sıçrayış idi.

Mən fikirləşib, imperator üçün qəribə bir əyləncə tapdım. Xahiş etdim ki, mənə iki fut uzunluğunda və adi əl ağacı yoğunluğunda bir neçə ağac tapıb gətirsinlər. Əlahəzrət baş meşə məmuruna əmr etdi ki, lazımı sərəncamlar versin və ertəsi gün səhər, yeddi meşəbəyi istədiyim ağacları, hərəsinə səkkiz at qoşulmuş olan altı arabada gətirib gəldi. Mən doqquz ağac götürüb, onları kvadrat şəklində möhkəmcə yerə sancdım, bu kvadratın hər tərəfi iki yarım fut uzunluğunda idi. Mən öz yaylığımı bu doqquz paya üzərinə tarım bir halda çəkdim, yuxarıdan isə kvadratın dörd bucağına, yerə paralel dörd ağac da bağladım. Bu ağaclar yaylığın səthindən təxminən beş düymə hündür durub, hər tərəfdən barı kimi bir şey əmələ gətirmişdi.

Bu hazırlığı qurtardıqdan sonra imperatordan xahiş etdim ki, qurduğum bu meydançada təlim oyunları oynamaq üçün ən yaxşı at sürənlərdən iyirmi dörd nəfərlik bir dəstə ayırsın. Əlahəzrət mənim təklifimi bəyəndi. At sürənlər gəldikdə, mən onları bir-bir qaldırıb, yaylığın üstünə qoydum. Onlar nizam ilə düzəlib, iki dəstəyə ayrıldılar və təlimə başladılar: bir-birinə ucu küt oxlar atır, sıyırma qılıncla bir-birinə hücum edirdilər. Onlar gah qaçır, gah hücum edir, gah geri çəkilirdilər. Bu zaman onlar elə gözəl bir hərbi intizam nümunəsi göstərirdilər ki, mən bunun mislini heç bir zaman görməmişdim. Üfüqi vəziyyətdə bağladığım ağaclar atlıları və atları yerə yıxılmağa qoymurdu. İmperator bundan o qədər xoşlandı ki, məni bu əyləncəni bir neçə gün dalbadal təkrar etməyə məcbur etdi, bir dəfə özü də lütf

edib meydançaya çıxdı və təlimə şəxsən özü komanda verdi. İmperatriçəni örtülü kreslodə qaldırıb meydançadan iki yard* aralı tutmağıma icazə verməyə imperator onu böyük bir çətinliklə razı sala bildi. Beləliklə, o, bütün tamaşanı yaxşıca görə bilərdi. Mənim xoşbəxtliyimdən, bütün bu təlim salamatlıqla başa çatdı. Tək bircə dəfə zabitlərdən birinin qızmış atı, dırnağı ilə vurub, mənim cib yaylığını dəldi, büdrəyib yıxıldı və üstündəki atını yerə yıxdı. Mən həmin saat onların köməyinə çatdım. Bir əlimlə dəliyin altını tutdum və bütün atlıları aşağı endirdim. Yıxılan atın sol qabaq ayağı çıxmışdı, ancaq atlıya heç bir şey olmamışdı. Mən yaylığını yamadım, ancaq bundan sonra belə təhlükəli təlimlər üçün ondan istifadə etmədim.

Azad edilməyimdən iki-üç gün əvvəl bir dəfə mən cürbəcür oyunlarla saray adamlarını əyləndirirdim. Birdən əlahəzrətin hüzuruna bir qasid gəlib xəbər verdi ki, məni tapdıqları yerin yaxınlığında, onun təbəələrindən bir neçəsi yerdə qəribə şəkilli böyük və qara rəngli bir cisim görmüşlər. Həmin cismin ortası bir adam boyu hündürlüyündə, kənarları çox alçaq və genişdir. O cismin tutduğu sahə əlahəzrətin yataq otağı qədər olar. Əvvəlcə elə güman etmişlər ki, bu, yəqin, misli görünməmiş bir heyvandır. Ancaq tezliklə bunun belə olmadığını yəqin etmişlər. Həmin cisim, otların üstündə hərəkətsiz bir halda düşüb qalbmış və onlar bir neçə dəfə onun dövrəsinə hərlənmişlər. Onlar bir-birinin çiyinə çıxıb, həmin qəribə cismin təpəsinə qədər qalxmışlar; üstü yastı imiş. Onlar ayaqlarını həmin cismə döyüb, yəqin etmişlər ki, onun içi boşdur. Nəticədə bu məlumatı yazan adamlar acizənə bir surətdə təxmin etmişlər ki, bu cisim, bəlkə, Dağ boyda Adamındır. Onlar həmin cismi vur-tut beşcə atın köməyilə paytaxta gətirməyi öz öhdələrinə alırlar.

Mən həmin saat bunun nə olduğunu başa düşdüm və bu xəbərə ürəkdən şad oldum. Görünür, gəmi batdıqdan sonra mən sahilə çıxdıqda, halım o qədər xarab imiş ki, şlyapamın başımdan düşdüyünü hiss etməmişəm. Mən hələ qayığın içində ikən, onun bağlarını möhkəm çəkib, çənəmin altında bağlamışdım, suya düşdükdə isə lap qulağıma qədər başıma basmışdım. Quruya çıxdıqda, o qədər yorğun idim ki, onu tamam yadımdan çıxarmışdım. Görünür, sahilə bağ

* Yard – 91 santimetrə bərabər olan uzunluq ölçüsü.

açılıb, şlyapam da başımdan düşübmiş; mən isə güman etmişdim ki, onu dənizdə dalğaların arasında itirmişəm.

Əlahəzrətə həmin cismin nə olduğunu izah edib, xahiş etdim ki, şlyapanı təxirsiz olaraq, paytaxta gətirmələri üçün sərəncam versin. Ertəsi gün şlyapanı gətirib gəldilər. Ancaq arabaçılar çox da onun qeydinə qalmamışdılar. Onlar şlyapanı iki yerdən dəlmiş, həmin dəliklərə, ucunda qarmaq olan uzun kəndirlər keçirmiş və bu kəndirləri də atlara bağlamışdılar. Beləliklə, onlar mənim şlyapamı düz yarım mil yer ilə sürmüşdülər.

Xoşbəxtlikdən həmin ölkənin yeri yumşaq və düzəngah olduğundan, şlyapam gözlədiyimdən az xarab olmuşdu.

Təsvir etdiyim hadisədən iki həftə sonra, imperator paytaxtda və paytaxt ətrafında olan qoşunlara əmr verdi ki, səfərə hazır olsunlar. Əlahəzrət özünə çox qəribə bir əyləncə düzəltmək xəyalına düşmüşdü. O buyurdu ki, mən Koloss Rodoss vəziyyətində durub, ayaqlarımı mümkün qədər gen ayırım. Sonra baş komandana (qoca, təcrübəli bir sərkərdə və mənim böyük hamim) əmr verdi ki, qoşunu sıx cərgələrlə düzsün, piyadalar iyirmi dörd nəfərlik, atlılar isə on altı nəfərlik cərgələrlə təbil vura-vura, bayraqlarını dalğalandıra-dalğalandıra, süngülərini dik tutub mərasim marşı çala-çala mənim ayaqlarımın arasından keçsinlər. Ordu üç min piyada və min atlıdan ibarət idi. Parad çox parlaq oldu və əlahəzrətə çox ləzzət verdi.

İmperatora mənə azadlıq bəxş etməsi üçün o qədər ərizə yazmışdım ki, axırda əlahəzrət bu məsələni əvvəlcə nazirlərin, sonra da dövlət şurasının müzakirəsinə qoymuşdu. Dövlət şurasında məni azad etməyin əleyhinə tək bircə nəfər çıxmışdı, bu da Skayreş Bolqolam idi ki, aramızda heç bir şey olmadığı halda, nədənsə, mənə çox qəddar bir düşmən olmuşdu. Ancaq onun əleyhimə getməsinə baxmayaraq, məsələ mənim xeyrimə həll edilmişdi. Bolqolam *qableta*, yəni kral donanmasının admiralı vəzifəsində idi, imperatorun böyük etimadını qazanmışdı, öz işini yaxşı bilən, ancaq qaraqabaq və kobud bir adam idi. Axırda onu da razı saldılar. Ancaq təkid etdi ki, mənə azadlıq verilməsi şərtlərini tərtib etmək ona tapşırılsın. Bu şərtləri iki katib və bir neçə əyan ilə birlikdə mənə Skayreş Bolqolam özü gətirib gəldi. Bu şərtləri oxuyub qurtardıqdan sonra, mənə and içdirdilər ki, bunları

pozmayacağam. Andıçmə mərasimi əvvəlcə mənim ölkəmin adətlərinə görə, sonra isə yerli qanunların təyin etdiyi bütün qaydalar üzrə icra olundu. And içən zaman mən gerek sağ ayağımı sol əlimlə tutub, eyni zamanda sağ əlimin ortancıl barmağını təpəmə, baş barmağımı isə sağ qulağımın üst kənarına qoyardım; ancaq bəlkə, oxucu mənim öhdəmə götürməli olduğum öhdəliklərlə maraqlanıb, onları bilmək istəyir. Buna görə də mən həmin sənədin tam və dürtüst tərcüməsini burada dərc edirəm.

“Liliputstanın qüdrətli imperatoru, kainatın fəxri və qənimi, mülkünün hüdudu beş min blestreq (on iki mil qədər) Yer kürəsinin son həddinə qədər uzanan padşahlar padşahı, insan övladının ən böyütyü, ayaqları yerin mərkəzinə, başı Günəşə dirənən, bir işarəsindən dünya hökmdarlarının dizləri əsən, bahar kimi xoşsima, yay kimi səxavətli, payız kimi əliaçıq, qış kimi amansız olan əlahəzrət humayun *Qolbasto Momaren Evlem Gerdaylo Şefin Mollı Olli Qu*, bu yaxınlarda bizim mavi ölkəmizə gəlmiş olan Dağ boyda Adama aşağıdakı şərtləri təklif buyurur. Dağ boyda Adam isə təntənəli surətdə and içərək, bunları yerinə yetirməyi öhdəsinə alır:

1. Dağ boyda Adamın, bizim böyük möhürlə möhürlənmiş xüsusi icazənaməmiz olmadan, bizim məmləkəti tərk etməyə ixtiyarı yoxdur.

2. Bizim xüsusi sərəncamımız olmadan, onun paytaxta girməyə ixtiyarı yoxdur, belə hallarda əhali iki saat əvvəldən xəbərdar edilməlidir ki, öz evlərinə girib gizlənə bilsinlər.

3. Həmin Dağ boyda Adam gəzməyə çıxanda ancaq böyük yollarda gəzməklə kifayətlənməlidir. O, çəmənliklərdə və tarlalarda gəzməməli və uzanmamalıdır.

4. Gəzməyə çıxdığı zaman o, öz ayağının altını diqqətlə yoxlamalıdır ki, bizim mehriban təbəələrimizdən heç kəsi və ya onların atabalarını tapdumasın. Təbəələrimizin razılığı olmadan onları əlinə almamalıdır.

5. Əgər bir qasidi təcili surətdə imperatorluğun hər hansı bir uzaq şəhərinə aparmaq lazım gəlsə, – ancaq ayda bir dəfədən tez olmayaraq, – Dağ boyda Adam onu təxirsiz bir surətdə atı ilə birlikdə altı günlük məsafəyə aparmalı, lazım gəlsə, həmin qasidi sağ-salamat əlahəzrətimizin hüzuruna təqdim etməlidir.

6. Düşmənimiz olan Blefusku adasına qarşı müharibədə bizim müttəfiqimiz olmalı və hazırda bizə hücum etməyə hazırlaşan düşmən donanmasını məhv etmək üçün qüvvəsini sərf etməlidir.

7. Həmin Dağ boyda Adam boş vaxtında baş parkın divarını tikməkdə, eləcə də başqa binaları tikməkdə çox ağır daşları qaldırmaq işində bizim fəhlələrə kömək etməlidir.

8. Həmin Dağ boyda Adam iki ay ərzində bizim məmləkətin hüddudunu bütün sahil boyu gəzməli və addımlarını sayıb dürüst ölçməlidir.

9. Həmin Dağ boyda Adam təntənəli surətdə vəd etməlidir ki, bu şərtləri eynən yerinə yetirəcəkdir. Bunun əvəzində Dağ boyda Adama hər gün bizim təbələrimizdən 1728 nəfərə kifayət edəcək qədər yemək-ichmək veriləcək, o, biz əzəmətlilərin hüzzurunu azad bir surətdə ziyarət etmək və bizim sair lütfərimizdən istifadə etmək haqqına malik olacaqdır. Bu sərəncam, Belfaborakda hökmdarlığımızın doxsan birinci ayının on ikinci günündə bizim sarayımızda verilmişdir”.

Bu şərtlərin bəziləri bir o qədər ləyaqətli olmasa da, bunları mən çox məmnuniyyətlə qəbul edib and içdim və imzaladım. Bu ləyaqətsiz şərtlər yalnız baş admiral Skayreş Bolqolamın mənə olan kini nəticəsində yazılmışdı. Mən and içdikdən sonra həmin saat zəncirlərimi açdılar və mən tamamilə azad oldum.

İmperator o qədər lütfkar idi ki, mənim azad olunmağımda şəxsən özü iştirak etdi. Minnətdarlıq əlaməti olaraq, əlahəzrətin hüzzurunda diz çöküb səcdə etdim, ancaq imperator buyurdu ki, ayağa qalxım. O, yüksək mərhəmət ifadə edən bir nitq ilə mənə müraciət edib, nəticədə belə bir ümid izhar etdi ki, mən ona faydalı bir xidmətkar olacağam, onun mənə göstərmiş olduğunu və gələcəkdə də göstərə biləcəyi lütfərə tamamilə layiq olduğumu sübut edəcəyəm.

Oxucu bu cəhətə diqqət yetirsin ki, şərtlərin axırıncı maddəsində imperator mənə 1728 liliputu yedirib-ichirməyə kifayət edəcək qədər yemək-ichmək verməyi vəd etmişdi. Mən belə dəqiq bir rəqəmin nə cür müəyyən edildiyi məsələsilə maraqlandım və bir dəfə, dostum olan bir saray xidmətçisindən bunu soruşdum. O, cavab verdi ki,

əlahəzrətin riyaziyyatçıları kvadrantın* köməyi ilə mənim boyumu ölçüb, liliputdan on iki dəfə uca olduğumu təyin edib hesablamışlar ki, bədənimin həcmi 1728 liliputun bədəninin həcminə bərabərdir və bu bədən, bu qədər artıq qida tələb edir. Bu misal həm liliputların zəkalarını, həm də onların padşahlarının nə dərəcədə ağıllı və haqq-hesab bilən bir adam olduğunu göstərir.

* Kvadrant – səyyarələrin (başlıca olaraq Günəşin) uzaqlığını təyin etmək üçün qədim astronomiya aləti.

Con Qey

(1685–1732)

ÇOBAN İTİ VƏ CANAVAR

Xeyli cəsarətli bir ac canavar
Bir qoyun sürüsü elədi aşkar.
Bir qalın meşədə yuva düzəltdi,
Gündüz daldalandı, gecə ov etdi,
Əbəs yerə çoban çox tələ qurdu,
Gizləndə gözlədi, pusquda durdu.
İt də hədəz gəzdirdi dərəni, düzü,
Adı “Əfəl” oldu, danlandı üzü.
Bir gün təsadüfən o canavarı
İt, qayıdan gördü meşəyə sarı.
Dedi: “Gəl boşlayaq qəzəbi, kini,
Hər şeyi həll edək iki dost kimi”.
“Barışsaq yaxşıdır”, – dedi canavar;
İt acıb söylədi canında nə var,
Dedi: “Həm aqilsən, həm güclüsən sən,
Neçin acizlərə zülm edirsən?
Gəbərt vəhşiləri, ye şirin-şirin,
İç dadlı qanından qabanın, şirin.
Qadir yaratmışdır səni təbiət,
İgidsən, acizə eylə mərhəmət.
Yoxdur acizlərin əsla günahı,
Rəhm et, yaman olur acizin ahı”.

Canavar söylədi: “Dostum, təbiət
Zərrəcə verməmiş mənə mərhəmət.
Aclıq hiss edəndə axtarıb gərək
Qarnı doyurmağa tapam bir yemək;
Elə ki istəyim çin olur, onda
Qeyrətin dəniztək coşur tufanda.
Qəddar sahibin də səni çox sevir,
Çatdır bu söhbəti sən ona bir-bir;
Tək mənəmmi yeyən qoyun-quzunu?
Adamlar udurlar gündə yüzünü.
Açıq düşmən hər vaxt qazanar lənət,
Ancaq örtülü dost olur müsibət”.

Uilyam Bleyk

(1757–1827)

BİR ÜRƏYİN NƏĞMƏLƏRİ

Şən nəğmələr dodağında
Tütək çaldım göy yaylaqda.
Görüb məni gülə-gülə
Ağız açdı bir uşaq da:

– Bir nəğmə qoş quzulara, –
Mən oxudum qəmli səslə.
Göz yaşını silə-silə
Qulaq asdı o həvəslə.

– Saxla, şair, arzum budur,
Şən nəğmələr oxu mənə.
Oxuduqca, çaldıqca mən,
Sevinc qondu gözlərinə.

– Otur burda, kitab bağla,
Qələmə al şən nəğməni –
Deyib tez də çıxdı yoxa,
Ovsunladı sözü məni.

Qələmim göy budaq oldu
Mürəkkəbim saf bulaqlar.
Oxusunlar bu dünyada
Şən nəğməmi qoy uşaqlar.

XƏSTƏ QIZILGÜL

Ah, qızılgül, sən xəstəsən...
Gözə görünməz bir böcək
Uğultulu fırtınada
Gecə vaxtı qanad çaldı,
Sənin sevinc dolu, alrəng
Yatağını nişan aldı,
Onun gizli qara eşqi
Gül ömrünü dərdə saldı.

“ROSSETTİ ƏLYAZMASI”NDAN

Kim ki kefə qurşanacaq, zorla sevinc güdəcək,
O insanın yelqanadlı ömrü hədə gedəcək;
Amma kim ki, yelqanadlı sevincdən öpüş alır –
Ölməzliyin doğusunda zirvələrə ucalır.

ZƏHƏR AĞACI

Dostuma nədənsə qəzəbim tutdu,
Ona bəyan etdim, könlüm unutdu.
Düşməne qəzəbim tutanda fəqət,
Demədim, hirsim də çoxaldı, əlbət.

Bəslədim bu hirs qorxu içində,
Göz yaşım suvardı onu hər gündə.
Gülüşüm günəştək isitdi onu,
Yalandan, hiylədən biçildi donu.

Sonra bu qəzəbtək könlümə girdi,
Kökləri kin olan alma bitirdi.

Məndə bu almanı görəndə düşmən,
Tamah sürüklədi onu yenidən.

Bu gözəl meyvədən yemək istədi,
Bir gecə gizlicə bir alma yedi.
Sevindim mən səhər bağa girəndə,
Düşməni öntümdə ölmüş görəndə.

İNSAN MÜCƏRRƏDLİYİ

Kasıblar olmasa dünyada əgər,
Təəssüf hissi də heç yaranmazdı.
Hamı doğulsaydı xoşbəxt, bəxtəvər,
İndi nə mərhəmət, nə rəhm vardı.

Qorxub bir-birindən verir əl-ələ
Sevgisi, məsləki saxta insanlar.
Sonra da qəddarlıq toxuyur tələ –
Ovuna düşənlər dilini anlar.

Oturur qəddarlıq qorxu içində,
Suvarır göz yaşı torpağı gündə.
Ehtiyac kök atır, içir bu yaşdan,
Boy atır, böyüyür keçdikcə hər an.

Məkr bu an onun üstünü alır,
Tezliklə sehriinin toruna salır.
Ən adi varlıqlar – böcək, kəpənək
Bu sirli ağacdən meyvə yeyəcək.

Bu bir ağac olur hiylə meyvəsi
Şirinliyi heyran edir hər kəsi.
Qarğa yuva qurur ən sıx yerində
Yeyir yaxşısını meyvələrin də.

Torpaq, su Allahı gəzdi hər yanı,
Gəzdi bu dünyada: o ağac hanı?
Bilmədi, axtardı fəqət nahaqdan
İnsan beynindədir o Ağac bu an.

MƏHƏBBƏT SİRRİ

Çalışma eşqini açıb deyəsən,
Sevirəm söyləməz sevən heç zaman.
Səssizcə, gizlicə öpər telindən
Həzin meh də səni oxşadığı an.

Mən açdım eşqimi, açdım eşqimi
Sevdiyim gözələ qorxu içində.
Ah! Məni tərək etdi, o bir quş kimi,
Hicranın oduna qalandım mən də.

Məhəbbət gör mənə nə sitəm etdi
Məni tərək eyləyib gedən kimi, ah!
Onu bir andaca aparıb getdi
Eşqin sirlərini bilən bir səyyah.

KÖRPƏ KƏDƏRİ

Atam qüssələndi, inlədi anam
Bu müdhiş dünyaya can atdığım an.
Qışqıra-qışqıra aciz və üryan,
Sanki, buludları yarırdı şeytan.

Ata qollarında üsyan eylədim,
Çırpınıb özümə yuva dilədim.
Duydum ki, aləmi bürütəsə də nur,
Ən işıqlı dünyam ana qoynudur.

Robert Börns

(1759–1796)

İNQILAB NƏĞMƏSİ

Nə üçün gəncliyi keçirək hədə,
Yenə də cəllada biz boyun buraq?!
Gəl sarıl silaha, vaxt çatıb, yetər,
Keçmiş cinayəti cəzalandıraq.
Deyirlər krallar tökmür nahaq qan,
Bəs niyə dönmüşük qanlı yumağa?!
Onlara dövləti bizik yaradan,
Bizim haqqımız var divan tutmağa.
Qoy hər vətən oğlu desin nəğmətək:
“Bizə ya azadlıq, ya ölüm gərək”.

Keşişlər, kahinlər töküb göz yaşın,
Silsin al qanıyla ağ yalanları.
Lordları susdursun başkəsən maşın,
Asaq boğazından zadəganları.
Bizi tapdaladı, əzdi zülmkar,
Hakimlər zalımı qorudu ancaq.
Haqqı ayaqladı harın hökmdar,
Xalqın qisasını yağıdan alağ.
Bu gün onlarındır, sabahsa bizim,
Azadlıq günəşi doğar, əzizim.

O vaxt qızıl əsr qayıdar geri,
Hamı qardaş olub, gülər hər vədə.
Bir əkib-biçərək o zaman yeri,
Birgə yaşayarıq bir ailədə.

O vaxt gənc, təhsilli, azad nəsillər
Bizi unudarmı bu günü anıb?!
Haqqı təsdiq edər gələcək illər:
İnsan təbiətən gözəl yaranıb.
Gəl badə qaldıraq haqq töhfəsinə, –
Sülhün, azadlığın təntənəsinə.

MƏNİM MƏHƏBBƏTİM

Mənim məhəbbətim – al bir qızılgül,
Çıxıbdır qönçədən baharda-yazda.
Mənim məhəbbətim – incə bir nəğmə,
Gəzir şirin-şirin dildə-ağızda.

Hüsnün zərif, ülvi; eşqim – saf, dərin,
Cəfadan kim qorxub – yarımayıbdır.
Səni sevəcəyəm, mənim əzizim,
Neçə ki dənizlər qurumayıbdır.

Neçə ki dənizlər qurumayıbdır,
Gündən əriməyib mərmər qayalar,
Səni sevəcəyəm, mənim əzizim,
Neçə ki, neçə ki canımda can var.

Əlvida, sevincim, yeganə eşqim,
Əlvida, qəmlənmə, ayrılıq biz.
Getsəm də dünyanın o başına mən,
Qayıdıb yanına gələrəm, şəksiz.

BUSƏ

Büllur məhəbbətin canlı möhürü,
Bənddir odlu qəlbə, müqəddəs hissə.
Günəşli gündüzün nurlu dan yeri,
Eşqin novruzgülü olur saf busə.

Dilsiz, lal etiraf, danışan sükut,
Ehtiras qaynağı, körpə oyunu.
İncə bir güzəştir, incə bir sübut,
Səadətə girov qoyurlar onu.

Kədərli sevinçdir, yanar, od saçar,
Elə ki yetişər ayrılıq dəmi.
Ürəyi hansı söz göstərər, açar
Belə həyəcanlı, belə səmimi?!

MƏNİM QƏLBİM DAĞLARDADIR

Mənim qəlbim burda deyil, mənim qəlbim dağlardadır,
Mənim qəlbim maral gəzir, qayalıqda şikardadır.
Təkələri qova-qova batır qara, düşür çənə,
Hara getsəm, harda olsam, dağlardadır qəlbim yenə.

Bağışlayın, siz ey dağlar, əziz şimal, el qucağı,
Şücaətin saf beşiyi, var-dövlətin zər yatağı.
Dolansam da bu dünyanı başdan-başa mən sərgərdan,
Uca dağlar, uca dağlar, kim unudar sizi bir an.

Bağışlayın, bulud saçlı, qar örpəkli şiş zirvələr,
Bağışlayın, yaşıl donlu, saf çeşməli gen dərələr.
Bağışlayın, göy meşələr, nəğmə dolu günlər, aylar,
Bağışlayın, aşib-daşan ağ köpüklü coşqun çaylar.

Bağışlayın, bağışlayın, qalır ürək, gedir bədən,
Babaların doğma yurdu, əziz torpaq, gözəl vətən.
Körpəliyin pak izləri, odlanıram düşündükcə,
Məni sənə bağlayıbdır, ayrılıram səndən necə?!

Mənim qəlbim burda deyil, mənim qəlbim dağlardadır,
Mənim qəlbim maral gəzir, qayalıqda şikardadır.
Təkələri qova-qova batır qara, düşür çənə,
Harda olsam, hara getsəm, dağlardadır qəlbim yenə.

KÖHNƏ DOSTLUQ

Kim unudar o günləri,
Kədərlənməz, alovlanmaz?
Kim unudar o günləri,
Könül səni necə anmaz?

Nəqərat:
Həyəcanla vurur ürək
Ötən günlər sağlığına.
Qalmasın bir damla gərək
Ötən günlər sağlığına.

Doldur iri qədəhlərdən,
Qoyma qala dodaq yeri.
O günləri anıb qəlbən
Gərək içək badələri.

Nəqərat.

Çəmənləri gəzdik qoşa,
Öpdü bizi gənclik – bahar.
Təpələri aş-aşa
Zirvələrdə tutduq qərar.

Nəqərat.

Arzu könlü doyurmadı,
Keçdik dərin çayları biz.
Heç nə bizi ayırmadı,
Fəqət ayrı saldı dəniz.

Nəqərat.

Əlimdədir əlin yenə,
Qədəh doldur, qəlb doludur,
Dostum, içək dönə-dönə,
Köhnə dostluq nə uludur!

Nəqərat.

VƏ SAİRƏ VƏ İLAXIR

Kim şərəfli yoxsulluqdan
Utanırsa, qorxaq quldur.
Onunla bir işimiz yox,
Bizdə hərə bir yoxsuldur.

Və sairə və ilaxır,
Çəkinmirik qəm yükündən
Ağır əmək zər möhürü,
Biz qızılıq əzəl gündən.

Naharımız çörəklə su,
Paltarımız bezdir ancaq.
Şərab içir, ipək geyir
Həm hiyləgər, həm də sarsaq.

Və sairə və ilaxır,
O bərbəzək el malıdır.
Şərəfli kəs kasıbsa da,
Yer üzünün kralıdır.

Bax o cahil, lovğa lorda,
İddiası nə böyükdür!
Gözəl sözlər danışsa da,
Özü yalnız bir kötükdür.

Və sairə və ilaxır,
O hey baxır məğrur-məğrur.
Ordenlərlə bəzənsə də,
Kötük elə kötük olur.

Ali rütbə verə bilər
Hökmdar öz nökrinə.
Fəqət şərəf verə bilməz
Əyanların heç birinə.

Və sairə və ilaxır,
Uca mənşəb, uca ad-san
Nə şərəfi, nə də ağılı
Əvəz etməz heç bir zaman.

Elə gözəl gün gələcək,
Xoş arzular güləcəkdir.
Yer üzündə ağılı, şərəf
Ona qalib gələcəkdir.

Və sairə və ilaxır,
Mən görürəm o baharı.
O vaxt qardaş olacaqdır
Bu dünyanın insanları.

FİNDLEY

– Kimdir belə vaxtsız qapını döyən?
“Kim olar, o mənəm, o mən, Findley”.
– Biz artıq yatırığ, evinə get sən!
“Düzdür, getməliyəm”, – dedi Findley.

– Neçin oğru kimi gəldin gizlicə?
“Gəldim səni görüm”, – dedi Findley.
– Sən bir iş açarsan, yəqin, bu gecə?!
“Mən yəqin açaram”, – dedi Findley.
– İndi otağıma buraxım səni?..
“Burax, burax məni”, – dedi Findley.
– Bir an da yatmağa qoymazsan məni.
“Qoymaram, qoymaram”, – dedi Findley.

– Mənim otağımda sən olsan əgər...
“Qoy olum, qoy olum”, – dedi Findley.
– Sən birdən getməzsən səhərə qədər?
“Getməyəm, getməyəm”, – dedi Findley.

– Bu gecə mənimlə qalsan bir yerdə...
“Qoy qalım, qoy qalım”, – dedi Findley.
– Qorxuram, yanıma gələsən bir də!
“Gələyəm, gələyəm”, – dedi Findley.

– Bu evdə nə olsa, nə olsa gərək...
“Qoy olsun, qoy olsun”, – dedi Findley.
– Gizli saxlayasan ölən günədək.
“Saxlaram, saxlaram”, – dedi Findley.

Baxırsan, çıpaqdır hər tərəf, hər yan,
Gətirir özüylə qış çovğun, boran.
Rahat sığınacaq harda taparsan,
elə yer hanı?
Necə alt-üst etdi amansız kotan
isti yuvanı!

Axtardın quru ot, saralmış kövşən,
Əzabla, qorxuyla bir-bir yığdın sən.
Özünə ev tikdin. Nə oldu birdən,
o getdi zaya?!
Buzlu, boz çöllərdə necə dözərsən
qara, şaxtaya?!

Ah, balaca dostum, ah, yazıq heyvan,
Sən tənha, sən yalqız deyilsən, inan.
Bəxtimiz aldadır bizi hər zaman,
salır zavala.
Sevinc gözləyirik iqbalımızdan,
verir dərd-bəla.

Sən məndən rahatsan, xoşbəxtsən yenə,
Çünki yalnız bu gün görünür sənə.
Bu gün də, dünən də görünür mənə
məhnət içində.
Gözlərim dikilir sabahkı günə
dəhşət içində.

CON – ARPA DƏNİ

(Ballada)

Üç heybətli kral vardı,
Üçünün də coşdu kini.
And içdilər gərək ölsün,
Ölsün o Con – Arpa dəni.

Məzar qazıb kotan ilə,
Gətirdilər igid Conu.
Başaltına peyin qoyub
Dəfn etdilər tezcə onu.

Bahar gəldi, gur yağışlar
Göy tül çəkdi dağa, düzə.
Dirildi Con – Arpa dəni,
Yer altından çıxdı üzə.

Od tökdükcə yay günəşi
O böyüdü, o ucaldı.
Silahlandı sivri oxla,
Kim gördüсə donub qaldı.

Çıxdı payız qayğıları,
Yavaş-yavaş solurdu Con.
Öz başını əyib yerə,
Artıq məğlub olurdu Con.

Qışın zəhmi nə ağırmış!
Con qocalıb düşdü dərdə.
Bunu görüb cürətləndi,
Baş qaldırdı düşmənlər də.

Uzun, əyri silah ilə
Qılçasını doğradılar.
Dələduztək atıb onu
Arabaya bağladılar.

Meydançada yerə yıxıb,
Berk döydülər kötək ilə.
Yuxarıya ata-ata
Yellədilər külək ilə.

Bir qaranlıq quyu vardı,
Su doluydu ağzınacan.
Conu ora tulladılar,
Con batmadı üzdü bu an.

Təpəsindən basdılar hey,
Dəydi yerə, qalxdı göyə.
Nə qədər ki canı vardı,
Düşdü min bir işgəncəyə.

Sümtiyünü yandırdılar,
Tutar qaldı harasında?!
Dəyirmançı əzdi onu
İki daşın arasında.

Alıb ürək qanını tez
Nuş etdilər, necə xoşdu!
Hər damladan, hər qətrədən
Sevinc ilə könül coşdu.

Con qorxmazdı, Con igiddi,
Vardı əsli-nəcabəti.
Kim qanından içirdisə
Çoxalırdı cəsarəti.

Unudurdu dərddli dərddi,
Fərəhindən üzü nurdu.
Gözü yaşlı dul qadının
Qəlbi nəğmə oxuyurdu.

Gəlin, Conun sağlığına
İçək, içək hər badəni.
Qoy neçə ki dünya durur,
Var olsun Con – Arpa dəni.

Valter Skott

(1771–1832)

BİR SAAT SƏNİNLƏ

Bir saat səninlə odlu iyunda
Yanar bayrağını yelləyir gün də.
Vəfalı aşiqin bəs haqqı nədir,
Məhəbbət yolunda əzablar çəkir?!
Qüdrətli bir ağac, sərin quyutək,
Bu haqq kölgəsində dincəlir ürək
Bir saat səninlə!

Bir saat səninlə qürub çağında
Sönmüş ümidimin sevgi bağında.
Sənli günlərimi necə unudum,
İçim kədərimi mən udum-udum?!
Güman azalanda, istək artanda
Qürurla halıma güldüyün anda
Bir saat səninlə!

Bir saat səninlə! Sübh erkən çağ
Taxanda belinə qızıl qurşağı.
Könlümün oylağı sahilə dəniz,
Əzablı yollarda büdrədikmi biz?
Nigaran çöhrələr, gözlərdə kədər
Boylanır keçmişdən lal xatirələr
Bir saat səninlə!

KVENTİN DORVARD

(romandan fraqmentlər)

EDAM

Gedərik meşəyə, sən
Özün ağac seçərsən.

Qədim ballada

...“Şükürlər olsun uca Allaha ki, bizə gülmək və güldürmək qabiliyyəti bəxş edib, ar olsun təlxək adına həqarətlə baxanlara! Adi bir zarafat, həm də o qədər də çox parlaq olmayan bir zarafat, madam ki, iki hökmdarı əyləndirib, Fransa ilə Burqundiya arasında müharibənin qarşısını almaq üçün minlərcə siyasi dəlildən daha çox iş gördü, – deməli, heç də pis deyil”.

Bundan əvvəlki fəsildə ətraflı surətdə təsvir edildiyi kimi, iki hökmdar arasında barışıq olub, Peronna qəsbindən Burqundiya keşikçiləri götürülüb, kral məşum Herbert qülləsindən azad edildikdə, le Qlorye yuxarıda yazılmış nəticəyə gəldi, – həm fransızların, həm də burqundiyalıların böyük bir sevincə gördükləri kimi, hersoq Karl ilə onun hökmdarı arasında, sanki, dostluq və etibar bərpa olundu. Amma krala bütün zahiri ehtiram əlamətləri göstərilirdisə də, o, çox yaxşı başa düşürdü ki, hələ də şübhə altındadır, – hərçənd ağıllı hərəkət edib, özünü elə göstərirdi ki, guya, bir şey duymur və özünü tamamilə sərbəst aparırdı.

Bu zaman, çox vaxt belə hallarda olduğu kimi, başlıca iştirakçılar öz köhnə haqq-hesablarını, demək olar ki, çürüdüüb qurtardıqda, onların intriqasına baş qoşmuş xırda çuşkalardan biri öz üzərində belə bir siyasi qanunun acılığını hiss edirdi: – Dünyanın böyük adamları çox zaman alçaq alətlərdən istifadə edirlərsə, nəticədə, onlara artıq ehtiyacları olmadıqda, onları öz talelərinin hökmünə buraxırlar.

Xeyrəddin Məğribi də belə bir alət idi ki, hersoqun yaxın adamları onu kralın baş polisinin əlinə verdilər; o da əlbəəl öz sədaqətli köməkçiləri Truazeşel ilə Petit-Andreyə ötürüb, əmr etdi ki, işi

uzatmayıb, cəld onunla haqq-hesabı üzsünlər. Baş polisin əmrlərinin ləyaqətli icraçıları kiçik bir keşikçi dəstəsinin və xeyli çox maraqlı tamaşaçıların müşayiəti ilə öz qurbanlarını qonşudakı meşəyə aparıb, orada artıq çək-çevirə yol vermədən ilk rast gələn əlverişli ağacdən asmağı qərara aldılar.

Onlar çox axtarmalı olmadılar. Tezliklə bir palıd ağacına rast gəldilər ki, Petit-Andrenin zarafatca dediyi kimi, belə bir qozaya tamamilə layiq bir ağac idi. Cəlladlar cinayətkarı keşikçilərə tapşırıb, dramın son pərdəsini yerinə yetirmək üçün hazırlığa başladılar. Bu dəqiqədə camaatı nəzərdən keçirməkdə olan Xeyrəddinin gözü Kventin Dorvarda sataşdı. O da, deyəsən, kələyinin üstü açılmış bu saxta elçinin öz xain bələdçisi olduğunu tanıyıb, edam yerinə gəlmişdi ki, öz təxmininin doğru olub-olmadığını yəqin etsin.

Cəlladlar məhkuma hər şeyin hazır olduğunu xəbər verdikdə, o tamamilə sakitliklə xahiş etdi ki, son dəfə ona lütf etsinlər.

Truazeşel dedi:

– Bizim vəzifəmizə zidd olmayan nə arzun varsa, hazırıq, oğlum.

– Yəni həyatımdan başqa, eləmi? – deyə Xeyrəddin soruşdu.

– Elədir ki var, – deyə Truazeşel cavab verdi, – hətta bundan da artıq. Çünki görürəm, sən bizim peşəyə hörmət edib, kişiyyə yaraşan kimi, əzilib-büzülmədən ölmək qərarına gəlibsən... Hərçənd aldığımız əmrə zidd olsa da, mən sənə hətta on dəqiqə möhlət də bağışlaya bilərəm.

Xeyrəddin dedi:

– Siz nə alicənabsınız!

– Bəs necə! – deyə Petit-Andre söhbətə qoşuldu. – Biz hətta əmrdən kənara çıxdığımız üçün cəza da ala bilərik, amma neyləyək, görünür, başqa çarə yoxdur! Mən, deyəsən, belə zirək, şən bir qoçaq oğlanın yolunda canımdan da keçərəm, çünki o, sədaqətli bir oğlana yaraşan kimi, axırıncı sıçrayışı sakitliklə yerinə yetirmək istəyir.

Truazeşel dedi:

– Əgər sənə keşik lazımsa...

– Bəlkə, bir stəkan şərab?.. – deyə Truazeşelin şən yoldaşı sözə qarışdı.

– Bəlkə, tövbə duası?..

– Bəlkə, şən bir nəğmə?..

– Nə onu, nə bunu, nə üçüncünü istəmirəm, ey mənim mehriban, qayğıkeş və zirək dostlarım, – deyə qaraçı cavab verdi. – Xahiş edərdim mənə yalnız bir neçə dəqiqə bağışlayaydınız ki, odur ha, o gənc Şotlandiya qvardiyası döyüşçüsü ilə bir danışıyardım.

Cəlladlar nə edəcəklərini bilmədilər; amma sonra Truazeşelin yadına düşdü ki, kral Lüdivik son zamanlar Kventin Dorvardla xoş rəftar edir, buna görə də icazə verildi.

Kventin yaxınlaşdıqda, o bədbəxtin hərçənd öz aqibətinə tamamilə layiq olduğunu bildirsə də, gördüyü dəhşətli vəziyyətdən sarsıldı və ona rəhmi gəldi. Əynindəki bəzək-düzəkli elçi libasının, – dördayaqların dişləri və sonra dar ağacından asmaq üçün yazığı köpəklərin amansız dişlərindən qurtaran ikiayaqlıların pəncələri ilə, – parçalanıb didilmiş qalıqları ona həm gülünc, həm də eyni zamanda miskin bir görkəm vermişdi. Üzündə ənlilik izləri və tanınmamaq üçün yapışdırıldığı saxta saqqalın qalıqları görünürdü. Yanaqlarını və dodaqlarını ölüm solğunluğu bürümüş, ancaq parıldayan gözlərinin oynaq baxışlarından öz tayfasına məxsus sakit bir qətiyyət gözə çarpır, iztirablı təbəssümü isə onu gözləməkdə olan dəhşətli ölümə qarşı həqarət ifadə edirdi. Həm dəhşət, həm də qızğın bir mərhəmət hissi duyan Kventin ağır-ağır cinayətkara yaxınlaşdı və yəqin ki, onun bu duyğuları hərəkətlərində də hiss olunurdu; çünki Petit-Andre ona çıxırdı:

– Ay qəşəng nişançı, bir az cəld tərپənsən olmazmı! Bu senyörün vaxtı azdır, amma siz elə tərپənirsiniz ki, guya, ayağınızın altına yumurta düzülüb!..

– Mən onunla təkliddə danışımalıyam, – deyə cinayətkar dilləndi və xırıltılı səşində bir məyusluq duyuldu.

– Dostum, bu xahiş bizim vəzifəmizlə, deyəsən, düz gəlməz axı, – deyə Petit-Andre cavab verdi. – Axı biz səninlə köhnə tanışiq və tərпübədən bilirik ki, sən ilanbalığı kimi çox sürüşkənsən.

Cinayətkar dedi:

– Axı əl-ayağımı ki, bağlayıbsınız; dövrəmə keşikçi də düzlün, ancaq o qədər aralıda dursunlar ki, danışığımızı eşitməsinlər... Bu nişançı sizin kralın xidmətkarıdır. İstəyirsiniz, sizə on gilder verim...

– Bunları da sənin ruhunu xilas etmək üçün duaya sərf edərdəm, – deyə Truazeşel bir söz atdı.

– Ya da ki, bu yazıq bədənimi bərkitmək üçün bir qədəh şərab alaram, – deyə Petit-Andre də sözə qoşuldu. – Yaxşı, biz razı... gilderlərini bəri ver, ay dost!

Xeyrəddin Dorvarda dedi:

– Sən bu qanıçən köpəklərin ağzını tıxa. Məni tutanda, tərtəmiz soyublar... Sən onlara pul ver, ziyan çəkməzsən.

Kventin vəd edilən rüşvəti sayıb cəlladlara verdi və hər ikisi sözlərinin üstündə durmağa adət etmiş adamlar kimi xeyli aralandılar, ancaq cinayətkarın hər bir hərəkətini diqqətlə izləməkdə idilər. Kventin o bədbəxtə fikirlərini toplamaq üçün bir dəqiqə vaxt verib, susduğunu görərəkən, özü dedi:

– Bir gör axır nə günlərə qaldın!

– Bəli, – deyə Xeyrəddin cavab verdi, – məni də ailəmin aqibəti gözlədiyini əvvəlcədən xəbər vermək üçün nə münəccim, nə qiyafəşinas, nə də falçı olmaq lazım deyil.

– Məgər cürbəcür cinayət və yalançılıqlarla özünü bu günə salan sən özün olmadınmı? – deyə şotlandiyalı cavab verdi.

– Yox, parlaq Aldeboran ulduzuna və bütün ulduzlara and içirəm ki, yox! – deyə qaraçı səsinə ucaldı. – Bütün təqsirlər mənim axmaqlığımdadır: mən güman edirdim ki, firənglərin qanlı sərtliyi, onların öz sözlərinə görə, ən müqəddəs saydıqları vəzifələrə aid olmur. Məni ruhani ləbbadəsi də elçi libasından artıq qoruya bilməzdi. Budur ha, sizin o tərifi nəcabət və cəngavərlik şərəfiniz bundan ibarətmiş!

– Yalanının üstü açılmış yalançı, saxtakarlıqla mənimsədiyi mövqeyin toxunulmazlıq hüququndan əsla istifadə də etmək ixtiyarına malik deyil, – deyə Dorvard qeyd etdi.

– “Yalançı!” – deyə qaraçı təkrar etdi. – Axı mənim nitqimin o qoca axmaq elçinin nitqindən nəyi əskik idi? Yaxşı, bunlar qalsın bir yana. Nə fərqi var, gec, ya tez?

Kventin dedi:

– Vaxt keçir, əgər mənə bir söz demək istəyirsənsə, tez ol, de, sonra da öz ruhunun hayına qal.

– Ruhumun? – deyə qaraçı səsinə ucaldı, sərt bir gülüşlə güldü. – Doğrudanmı, sən güman edirsən ki, iyirmi illik cüzam xəstəliyini bircə dəqiqədə sağaltmaq olar? Hətta mənim ruhum olmuş olsa da, o

on yaşından, bəlkə, daha da əvvəldən elə eniş-yoxuşlardan keçib ki, bütün günahlarımı yada salmaq üçün mənə azı bir ay vaxt, həm də tək qalmaq lazım gələrdi ki, bunları keşişə danışım! Əgər mənə belə uzun bir möhlət versəydilər, and içirəm ki, onu da başqa bir şeyə sərf edərdim.

– Ay tövbə – istigfar etməmiş bədbəxt günahkar. Kafir-kafir danışma! – deyə Kventin həm dəhşət, həm də rəhmdilliklə səsinə ucaldı.
– De görüm məndən nə istəyirsən, sonra qoy aqibətin başına gəlsin!

Xeyrəddin dedi:

– Səndən bir mərhəmət istəyirəm. Amma qoy əvvəlcə onun əvəzini ödəyim, çünki sizin tayfa, o tərifli rəhmdilliyinə baxmayaraq, heç bir şeyi müftə eləmir.

Kventin dedi:

– Əgər sənənin bir ayağın gorda olmasaydı, hədiyyənlə birlikdə özünü də cəhənnəmə göndərməklə cavab verərdim. De görüm, sənə nə lazımdır, hədiyyələrin də qoy özünə qalsın. Mən onlardan xeyir görmərəm, onsuz da mənə əvvəllər göstərdiyin xeyirxah xidmətlərini unutmamışam.

– Amma mən səni o Şer çayı sahilindəki əhvalata görə, səmimiyyətə sevmişdim, – deyə qaraçı davam etdi, – və çox varlı bir xanıma evlənmək işində sənə kömək etmək istəyirdim. Sən onun rəngləri olan lentlər taxmışdın, bu da məni çaşbaş saldı... ondan başqa mənə belə gəlirdi ki, pulu bol olan Amelina, o fərə kəklikdən daha əlverişli -dir. Çünki onun var-yoxu köhnə Brakemont yuvasından ibarətdir ki, onu da Karl caynağına keçirib, özü də ki, deyəsən buraxan deyil.

Kventin dedi:

– Vaxt keçir, ay bədbəxt! Cəld ol, onlar daha səbirsizləniirlər!

– Onlara bir on gilder də ver, bizə on dəqiqə də möhlət versinlər, – deyə cinayətkar onun vəziyyətində olanların çoxu kimi, bütün möhkəmliyinə baxmayaraq, o məşum dəqiqəni ləngitməyə çalışırdı. – Təkrar edirəm: onlara nə qədər pul vermiş olsan, heç bir şey itirmirsən.

– Gözlə ha, yaxşısı budur ki, indi onlardan sənənin üçün ala biləcəyim dəqiqələrdən yaxşı istifadə etməyə çalış, – deyə Kventin baş polis rəisinin köməkçiləri ilə yenidən sövdələşməyə getdi.

İş yoluna qoyulduqdan sonra Xeyrəddin sözlərinə davam edib dedi:

– Bəli, səni inandırırım ki, mən sənin yaxşılığını istəyirdim və sözün düzü, Amelina sənin üçün ən əlverişli arvad olardı. Gör necədir ki, hətta Ardeni Qabanı kimi bir ər də yola gedir, hərçənd onun elçiliyi çox da ədəb-ərkanlı deyildi. Amelina indi onun pəyəsində elə xanımliq edir ki, elə bil bütün ömrü boyu qoza yeyib dolanıbmış.

– Bu kobud və yersiz zarafatlarından əl çək, yoxsa, təkrar edirəm ki, səni qoyub gedərəm. Qoy aqibətin də başına gəlsin!

– Sən haqlısan, – deyə Xeyrəddin bir dəqiqə sükutdan sonra cavab verdi. – Labüdü olan şeyi mərdliklə qarşılamağı bacarmaq lazımdır. Yaxşı, onu bil ki, mən bura – bu lənətə gəlmiş geyim-kecimlə gəlmək üçün de la Markdan böyük mükafat almışdım və ümid edirdim ki, bundan qat-qat artığını kral Lüdivikdən alacağam. Mən bura yalnız Karla sənin də eşitdiyən döyüş çağırışını çatdırmağa gəlməmişdim, həm də krala mühüm bir sirr açacaqdım.

– Bu sənin tərəfindən çox böyük risk idi, – deyə Dorvard qeyd etdi.

– Buna görə də mənə yaxşı pul vermişdilər... nə çarə ki, baş tutmadı! – deyə qaraçı sözünə davam etdi: – De la Mark bundan əvvəl də Marta vasitəsilə Lüdiviklə əlaqəyə girişmək istəmişdi, amma Marta yalnız münəccimlə görüşə bilmişdi ki, yolda və Şonvaldda baş verən hadisələrin hamısını ona danışmışdı. Amma elə güman edirəm ki, bütün bu məlumat Lüdivikin qulaqlarına yalnız falçılıq şəklində çata bilər... İndi mənim sirrimi dinlə: bu sirr Martanın bütün söyləyə biləcəklərindən qat-qat mühümdür. Gilyom de la Mark Lyej bürclərinin içinə çoxlu və qüvvətli qoşun toplayıb və qoca keşişin xəzinəsi hesabına onları hər gün artırır. Ancaq o, nə açıq meydanda Burqundiya qoşunları ilə vuruşmağa, nə də bürcləri yarı dağılmış şəhərdə onların mühasirəsinə dözməyə risk etmək niyyətində deyil. Onun planı belədir: o, dəlisov burundiyalı Karlın Lyejin bürclərinə qədər gəlib çıxmasını gözləyəcək, heç müqavimət göstərmədən orada düşərgə qurmasına imkan verəcək, gecə isə, bütün qüvvəsini toplayıb, qaladan çıxıb şəbxun edəcək, ona ağır zərbə vuracaqdır. Onun qoşununun bir hissəsi fransız əsgərlərinin formasını geyəcək və hücumu keçəndə: “Fransa, müqəddəs Lüdivik, Deni Monjua!” çığıracaq, – guya şəhərdə üsyançıların köməyinə göndərilmiş qüvvətli fransız qoşunları varmış. Bütün bunlar mütləq burqundiyalıların arasına çaxnaşma salacaq və

əgər kral Lüdivik öz qvardiyası, məyyəti və ixtiyarında olan qoşunu ilə ona kömək etmək istəsə, Ardeni Qabanı şübhə etmir ki, Burqundiya ordusunu darmadağın edə biləcəkdir. Bax, bu mənim sirrim. Mən bunu sənə bağışlayıram. Ondan istədiyini kimi istifadə elə. Bu planın yerinə yetirilməsinə istəyirsən kömək elə, istəyirsən mane ol, bu sirri istəyirsən Lüdivikə və ya hersoq Karla sat, kimi istəyirsən xilas elə, kimi istəyirsən məhv elə, – mənim üçün hamısı birdir. Mən yalnız bircə şeyə təəssüf edirəm ki, bu barıt çəlləyini özüm onların altına qoyub, hamısını tələf etməyə imkanım yoxdur.

– Bu, doğrudan da, çox mühüm sirdir, – deyər Kventin bircə anda başa düşdü ki, burqundiyalılardan və fransızlardan ibarət olan qoşun içərisində milli düşmənçilik törətmək necə asanlıqla mümkün ola bilərdi.

– Bəli, çox mühüm sirdir, – deyər Xeyrəddin təkrar etdi. – İndi bu sirr sənə məlum olduğundan, yəqin ki, muzzdunu əvvəlcədən verdiyim xahişimi dinləmədən, məni qoyub qaçmaq istəyirsən.

Kventin dedi:

– De gördüm, nə istəyirsən, sənə söz verirəm ki, əlimdən gələn hər şeyi etməyə hazırım.

– Hə, bu elə bir xahişdir ki, səni çətinliyə sala bilməz... Məsələ yalnız mənim atıma, yazıq Klepperə, mənim ölümümü duya biləcək yeganə canlı məxluqa aiddir. O, buradan iki mil cənubda, tərki edilmiş bir kömürçü daxmasının yanında otlayır. Onu asanlıqla tapa bilərsiniz. Bax bu cür fit ver (deyər o, xüsusi bir şəkildə fit verdi) adı ilə “Klepper!” – çağır, o saat özü qaça-qaça yanına gələcək, bax, bu da onun yüyəni, kamzolumun altında gizləyib saxlamışam. Xoşbəxtlikdən köpəklər ona toxunmayıb, çünki Klepper başqa yüyənə yatmaz. Bunu özünlə apar və onun qayğısına qal... Mən demirəm ki, onu sahibindən bir yadigar kimi saxla, amma, heç olmazsa, böyük müharibənin taleyini sənənin əlinə verdiyim üçün, bu arzumu yerinə yetir. O at, səni heç bir vaxt darda qoyub qaçmaz gecə və ya gündüz, xoş hava və ya fırtına, çovdar və ya quru ot, ilıq tövlə və açıq qış səması – Klepper üçün bunların heç fərqi yoxdur... əgər mənə Peronnanın darvazalarından çıxmaq müyəssər olsaydı, bu vəziyyətə düşməzdim!.. Mənə söz ver ki, Klepperi incitməyəcəksən!

– Söz verirəm və and içirəm! – deyə Kventin belə sərt bir ürəkdə belə incə duyğular olduğundan kövrəlmiş halda təntənə ilə cavab verdi.

Cani dedi:

– Di, əlvida! Amma yox, bir dayan... mən xanımın tapşırığını yerinə yetirmədən, bir nadan kimi ölmək istəmirəm. Budur, Vəhşi Ardeni Qabanının əsil-nəcabətli axmaq arvadından öz qaragöz qardaşı qızına yazdığı kağız. Gözlərindən götirəm ki, bu tapşırıq sənin ürəyindəndir. Az qala yadımdan çıxmışdı sənə deyim: atımın yəhərində qızıl dolu bir pul kisəsi görəcəksən, mən elə həyatımı bundan ötrü qumara qoymuşdum. Onları götür. Bu qanıçən köpəklərə ver diyin gilderlərin əvəzində onlar sənə qat-qat artıq mükafat olar... mən səni öz varisim eləyirəm!

Kventin dedi:

– Mən sənin qızıklarını xeyir işlərə və sənin ruhunun sükunətə qovuşması üçün matəm mərasiminə sərf edərəm.

– Bu sözü təkrar etmə! – deyə Xeyrəddin səsinə ucaldı və üzündə dəhşətli əlamətlər göründü. – Ruh yoxdur! Ola bilməz və olmamalıdır! Bunlar hamısı keşişlərin uydurmasıdır.

– Ay bədbəxt... ay bədbəxt günahkar! – deyə Kventin səsinə ucaldı. – Bir fikirləş, düşün, hələ tövbə etməyə vaxtın var. İcazə ver, gedim keşişi çağırım... mən bu cəlladlara pul verərəm, onlardan sənə yenə möhlət alaram. Bu cür fikirlərlə... tövbə-istiğfar etməmiş olsən, nəyə ümid bağlaya bilərsən?..

– Mən təbiətə qovuşmaq istəyirəm, – deyə qəddar allahsız öz bağlı əllərini köksünə sıxaraq cavab verdi. – Mən inanıram, ümid edirəm və gözləyirəm ki, əsrarəngiz insan qılığım təbiətin daim özünə lazım olan şeyləri aldığı ümumi elementlər kütləsi içərisində əriyəcək və cürbəcür yeni şəkillərdə doğulacaqdır ki, onlar da, vaxtı gələndə, yox olub yenidən doğulsunlar. Vücudumun sulu hissələri çaylara və bulaqlara qarışacaqdır, torpaq hissələri ana torpağı zənginləşdirəcəkdir, hava hissələri küləklərə qarışacaqdır, od hissələri parlaq Aldeboranın və onun ulduz qardaşlarının parıltısını artıracaqdır... Mən bu inanla yaşamışam, bununla da öləcəyəm!.. Əlvida! Çıx get, məni tərk et. Bu, mənim son sözümdür. Artıq heç bir fani insan məndən bircə səs də eşitməyəcəkdir.

Kventin bu adamın halına ürəkdən yana-yana, eyni zamanda başa düşürdü ki, onun nə qədər dərinədən yanıldığını başa salmağa heç bir zərrə imkan yoxdur. Onunla vidalaşdı və cinayətkar öz düşüncələrinə dalmış, fikirli bir adam görkəmi ilə dinməz-söyləməz ona baş əyməklə cavab verdi.

Kventin meşəyə sarı yönəlib, bir azdan sonra, doğrudan da, tərkd edilmiş bir daxmanın yaxınlığında otlamaqda olan Klepperə rast gəldi. Heyvan həmin saat onun çağırışına gəldi, amma tanış olmayan adam ona hər dəfə yaxınlaşmaq istədikdə, xeyli müddət əl verməyib, fırxıra-fırxıra kənara sıçrayırdı. Nəhayət, Kventinin atlarla rəftar etməyi bacarmasındanmı, yoxsa Xeyrəddinlə birlikdə səfərdə olduqları zaman Klepperin xasiyyətinə bələd olduğundanmı, axır ki, vəsiyyətlə ona verilmiş ata yiyələmə bildi. Kventinin Perronaya çatmasından xeyli əvvəl qaraçı artıq elə bir yerə göndərilmişdi ki, orada onun nalayiq dininin əsassızlığı son sınaqdan keçməli idi, – bu sınaq qəlbində keçmişinə görə peşmanlıq, gələcək qarşısında qorxu olmayan bir adam üçün dəhşətli bir sınaq olacaqdı.

RƏŞADƏTİN MÜKAFATI

İgidə əsir olmaq hər gözələ xoş gələr.
“Qraf Palatin”a

...Kventin Peronnaya qayıtdıqda, orada şuranın iclası vardı. Bu şuradakı müşavirənin nəticəsi onun taleyi ilə güman edə biləcəyindən xeyli çox əlaqədar idi. Hərçənd şura elə yüksək mövqeli adamlardan ibarət idi ki, bir Şotlandiya zadəganının onların diqqətini cəlb edə biləcəyini güman etmək çətin idi, amma bununla bərabər bu müşavirənin sonunun Dorvardın taleyinə ən gözlənilməz təsiri vardı.

De la Markın elçisi ilə baş verən əhvalatdan sonra kral Lüdvik ona hersoqun mehriban münasibətini belə gözləmədən bərpa etmiş olan xoşbəxt təsadüfdən istifadə edərək, aralarında əmələ gəlmiş dostluq və razılığı daha da möhkəmləndirmək üçün heç bir fürsəti əlindən

vermirdi. İndi o, kral ilə məsləhətləşir və ya daha doğrusu, onların Lyejə qarşı ümumi yürüşündə iştirak etməli olan fransız qoşunlarının miqdarı və tərkibi barədə hersoqun əmrlərini dinləyirdi. Kralın Fransa qoşun hissəsinin miqdarca az və seçilmiş tərkibdə olması üzərində bərk təkidindən Lüdivik çox gözəl görürdü ki, bu qüdrətli vassalın məqsədi özünə Fransadan müttəfiq yox, rehin almaqdır. Ancaq kral Krevkerin məsləhətlərini yadında saxlayıb, hersoqun hər bir tələbini elə asanlıqla qəbul edirdi ki, guya, bunlar elə onun öz arzusuna uyğundur.

Amma kral bu qədər güzəştə getməyin əvəzində öz acığını bütün fəlakətlərinin banisi olan kardinal de Balyudan çıxmaqla ürəyini soyutmaq istədi, – çünki həmin kardinalın məsləhətlərinə inanın, özünü kor-koranə Burqundiya hersoqunun əlinə vermişdi. Fransa qoşunlarının təxirsiz olaraq yürüşə başlamaq barəsində əmri aparmalı olan Tristan kraldan başqa bir təlimat da almışdı: – o, kardinalı Loş qəsrinə aparıb, orada onu, söyləndiyinə görə, özünün icad etdiyi dəmir qəfəslərdən birinə salmalı idi.

Kral dedi:

– Qoy özü öz icadının dadına baxsın. O, müqəddəs kilsəyə mənsubdur və qanını tökməyə bizim ixtiyarımız yoxdur. Amma, Allaha and olsun, biz ona on il müddətinə elə bir kilsə mahalı verərik ki, sərhədlərini heç kəs aş bilməz və bu, onun üçün ərazi məhdudluğunu əvəz edər! Amma çalış ki, qoşun təcili yürüşə başlasın.

Çox mümkündür ki, bu işdə Lüdivik güzəştə getməklə, hersoqun əldə edilmiş bu barışıqı möhkəmləndirmək üçün irəli sürdüyü, amma Lüdivik üçün heç də xoş olmayan tələbdən boyun qaçırmaq ümidində idi. Lakin əgər belə bir ümid bəsləyirdisə, deməli, öz qohumunun xasiyyətini yaxşı bilmirdi: xüsusən özünü təhqir olunmuş hesab etdiyi və intiqam almaq arzusu ilə hərəkət etdiyi hallarda dünyada burqundiyalı Karlın daha tərs bir adam tapmaq olmazdı.

Qoşunların hərəkətə keçmək əmrini Fransaya aparan qasid yola düşən kimi, Karl öz qonağından Orlean hersoqu ilə qrafinya İzabella de Kruanın evlənməsinə rəsmi razılıq verməsini tələb etdi. Kral dərindən köksünü ötürərək, bu tələblə də razılaşdı, yalnız təvazökarlıqla bildirdi ki, bu işi həll etməmişdən əvvəl Orlean hersoqunun özünün bu barədə arzusunu öyrənmək pis olmazdı.

– Bu barədə danışılıb, – deyə Karl cavab verdi, – Krevker Orlean hersoqu ilə danışmışdır. Nə qədər qərribə də olsa, hersoq, kralın qızını almaq şərəfinə tamamilə laqeyddir, qrafinya de Krua ilə evlənmək məsələsinə isə böyük bir xoşbəxtlik kimi baxır və belə hesab edir ki, öz doğma atası da ona bundan yaxşı bir təklif edə bilməzdi.

– Bu, yalnız onun kobudluğunu və nankorluğunu sübut edir, – deyə Lüdivik cavab verdi, – amma, əziz qardaşım, necə istəyirsiniz eləyin, tək sizə hər iki tərəfin razılığını almaq mümkün olsun.

Kral dedi:

– Yox ha, bu barədə heç narahat olmayın!

Bu söhbətdən bir dəqiqə sonra Orlean hersoqu və qrafinya de Krua (birinci dəfə olduğu kimi, yenə də qadın monastırının baş rahi-bəsi və qrafinya de Krevkerin müşayiəti ilə) iki hökmdarın hüzuruna çağırıldılar və hersoq Karlın ağzından (Lüdivik ona bircə kəlmə də olsun etiraz etmədi) eşitdilər ki, Fransa ilə Burqundiyanı birləşdir-məli olan əbədi dostluğu möhkəmləndirmək üçün, hər iki hökmdarın razılığı ilə, onların birləşməsi qərara alınmışdır.

Orlean hersoqu bu nitqi eşitdikdə, öz coşqun sevincini güclə sax-laya bildi; bunun açıqdan-açığa Lüdivikin hüzurunda ifadə olunması ədəbsizlik olardı. Yalnız uşaqlıqdan bəri kraldan qorxmaq hissi onu ancaq belə müxtəsər və sadə cavabla kifayətlənməyə məcbur etdi: “Əlahəzrətin iradəsini icra etməyi özünə borc bilir”.

Lüdivik tutqun, amma dəbdəbəli bir əda ilə dedi:

– Əziz qardaşım, Orlean hersoqu, indi ki, mən özüm üçün bu qədər xoş olmayan bir işdən danışmağa məcburam, yalnız bunu deyə bilərəm: yadınıza salmağa ehtiyac yoxdur ki, sizin ləyaqətinizi yüksək qiymətləndirərək, mən sizə öz ailəmdən qız vermək niyyətimdəydim. Amma qardaşım Burqundiya hersoqu belə hesab edir ki, sizin taleyi-nizi başqa cür sövq etməklə, eyni zamanda bizim dövlətlərin arasında əbədi dostluq və firavanlığın da bünövrəsini qoymuş olarıq. Mən bun-ların hər ikisini yüksək qiymətləndirdiyimdən, bunların uğrunda şəxsi ümid və arzularımı fəda etməyə bilmərəm.

Orlean hersoqu diz çöküb, kralın üzünü kənara çevirərək uzatdığı əlini bu dəfə səmimi bir minnətdarlıqla öpdü. Bütün orada olanlar kimi, o da Lüdivikin bu razılığı öz iradəsi xilafına verdiyini götürdü. Amma

bu hiyləgər, riyakar bu dəfə öz narazılığını gizlətməyə çalışmırdı. Əksinə, o göstərmək istəyirdi ki, bir kral kimi öz şəxsi sevimli planlarını və atalıq duyğularını dövlətin mənafeyi yolunda fəda etməyə hazırdır. Karl özü, doğrudan, da həyəcanlanmışdı. Orlean hersoqu isə onu prinsessa Janna ilə bağlayan vəziyyətdən azad olduğu üçün, qəlbində duyduğu qeyri-ixtiyari sevinc üçün vicdan əzabı çəkirdi. Əgər o bilsəydi ki, həmin bu dəqiqədə kral ürəyində onu necə lənətlə damğalayır və intiqam almaq üçün nələr düşünür, – yəqin ki, bu xudbinlik üçün özünü məzəmmət etməzdi. Sonra Karl, gənc qrafinyaya müraciətlə, elə dimdik üzünə dedi ki, bu evlənmə məsələsi həll edilmişdir. Hərçənd İzabella öz əvvəlki inadkarlığı ilə belə bir lütfə layiq deyilsə də, artıq bu məsələdə nə tərəddüd, nə də təxir ola bilməz.

İzabella bütün cəsarətini toplayıb dedi:

– Zati-aliləri, siz mənim qanuni hökmdarımsınız və mən sizə itaət etməyə borcluyam...

– Bəsdir, bəsdir! – deyə hersoq onun sözünü kəsdi. – Qalan şeylərin hamısını biz özümüz yoluna qoyarıq... Əlahəzrət, – deyə o, Lüdo-vikə müraciətlə davam etdi, – siz bu gün səhər qaban ovunda iştirak etmək arzusunda idiniz. Mən sizə yeməkdən sonra canavar ovuna getməyi təklif etsəm, nə deyərsiniz?

Gənc qrafinya gördü ki, o nə isə bir təşəbbüs etməlidir.

– Siz, zati-aliləri, mənim fikrimi yaxşı başa düşmədiniz, – deyə o, çəkinə-çəkinə, amma xeyli uca və qəti səslə sözə başladı ki, hersoqun diqqətini cəlb etsin; çünki, onun nə deyəcəyini əvvəlcədən duyan hersoq, ona heç diqqət yetirməyə bilərdi. – Sizə ərz etdiyim itaət borcu yalnız mənim torpaqlarıma və qəsrlərimə aiddir ki, bunları da vaxtilə siz zati-alilərinin əcdadı mənim əcdadıma bəxş etmişdi. Əgər mənim hökmdarım belə hesab edir ki, itaətsizliyim mənim onlara malik olmaq ləyaqətimi əlimdən alır, mən onların hamısını Burqundiya sülaləsinə qaytarıram.

– Ey müqəddəs Georgi! Bu axmaq qız görəsən kiminlə danışdığını bilirmi?! – deyə hersoq çıxıraraq, qəzəblə ayağını yerə çırpdı. – Siz başa düşürsünüzmü kimin qarşısındasınız?

– Zati-aliləri, – deyə İzabella əvvəlki mətanətlə cavab verdi, – mən bilirəm ki, qanuni və ümid edirəm ki, ədalətli hökmdarımın hüzu-

rundayam. Əgər siz məni nəslimin sizin əcdadınızın alicənablığına borclu olduğu əmlakımdan məhrum etsəniz, bizi bir-birinə bağlayan yeganə bağları da qırılmış olarsınız. Amma bu zavallı bədənimə mənə siz verməyibsiz, ona canlı ruhu siz verməyibsiz... onların hər ikisini mən müqəddəs ana – baş rahibənin rəhbərliyi altında qadınlar monastırında Allaha həsr etmək istəyirəm.

Hersoqun coşqun qəzəbinin həddi-hüdudu yoxdu. Duyduğu hey-rəti isə özünü müdafiə etmək üçün, qanadlarını çırpan bir göyərçini görən şahinin təccübü ilə müqayisə etmək olardı.

– Hələ məlum deyil ki, müqəddəs ana sizi pulsuz-parasız qəbul edəcək, ya yox! – deyə hersoq həqarətli bir əda ilə deyindi.

– Əgər məni qəbul etməklə o öz monastırına ziyan vermiş olsa, – deyə İzabella cavab verdi, – ümid edirəm ki, ailəmin dostları arasından elə rəhmdil adamlar tapıla bilər ki, bu xeyirxah iş üçün ona lazımı mükafatı verərlər və de Krua nəslinə mənsub bir yetim qızı köməksiz qoymazlar.

Hersoq dedi:

– Bütün bunlar gizlin, nalayiq arzu və həvəsləri ört-basdır etmək üçün alçaq bir bəhanədir! Ey Orlean hersoqu, mən bu qızı öz əlimlə mehraba sürükləməli olsam da, o sizin olacaqdır!

Amma bu zaman cürətli və qəti bir qadın olan, həm də öz ərinin xidmətlərinə, hersoqun ona rəğbətinə arxayın olan qrafinya de Krev-ker, daha özünü saxlaya bilməyib dedi:

– Hökmdar, qəzəb sizi özünüzlə layiq olmayan sözlər danışmağa vadar edir. Bir zadəgan qızının taleyi haqqında onun iradəsi xilafına hökm vermək olmaz.

– Bundan başqa siz bir xristian hökmdar olduğunuz üçün, bu fani dünyadan əl çəkib, həzrəti İsanın gəlini olmaq istəyən pak bir qəlbin meyil və arzularına mane ola bilməzsiz, – deyə baş rahibə də əlavə etdi.

– Elə qardaşım Orlean hersoqu özü də rəsmi rədd cavabı aldıqdan sonra, şərəfi ona öz təklifi üzərində təkid etməyə yol verməz, – deyə Dünua qeyd etdi.

– Əgər mənə möhlət versəydilər... – deyə İzabellanın gözəlliyinə məftun olmuş Orlean hersoqu sözə başladı, – əgər mənə möhlət

versəydilər, qrafinyanı inandıra bilərdim və özümü daha yaxşı cəhətdən göstərə bilərdim...

Möhkəmliyi ilə hamunun rəğbətini qazanmış olan İzabella onun sözünü kəsib dedi:

– Zati-aliləri, bunun heç bir faydası yoxdur. Mən bu evlənmənin özüm üçün nə qədər böyük bir şərəf ola biləcəyini başa düşsəm də, rədd etməyi qəti surətdə qərara almışam.

Hersoq Kral dedi:

– Xanım qız, mənim də sizin tərsliyinizdən nə vaxt əl çəkəcəyinizi gözləməyə təhərim yoxdur. Ey orleanlı Lüdvik, sizə söz verirəm ki, heç bir saat keçməmiş, İzabella razılıq verəcəkdir.

Fransa prinsini öz ləyaqətini alçaltsadan Karlın təkidindən istifadə edə bilməyəcəyini başa düşüb cavab verdi:

– Hər halda bu, mənim xeyrimə olmayacaq, hökmdar, Fransanın oğlu üçün bir dəfə rəsmi rədd cavabı almaq kifayətdir. O, daha təkid edə bilməz.

Karl əvvəlcə Orlean hersoquna, sonra da kral Lüdvikə sərt bir nəzərlə baxıb, kralın üzündə gizlin sevinc əlamətləri duyaraq, hədsiz dərəcədə qəzəbləndi.

– Yaz! – deyərək öz katibinə çıxırdı. – Bu həyasız, dikbaş qızın əmlakının müsadirə olunması, özünün də həbsə alınması barədə hökmü yaz! Onu Suxthauz dustaqxanasına, gəzəyən qadınlar arasına sal-sınlar, çünki həyasızlıqda onlar da bunun tayıdırlar!

Ümumi bir uğultu yayıldı.

Nəhayət, qraf de Krevker ümumi fikri ifadə etmək qərarına gəlib dilləndi:

– Zati-aliləri, belə hökmü vermək üçün, ağıllı-başlı düşünmək lazımdır. Biz sizin sadıq xidmətçiləriniz. Amma yol verə bilmərik ki, Burqundiya zadəgan və cəngavərlərini belə bir şərəfsizliklə ləkələndirəsiniz. Əgər qrafinyanın günahı varsa, cəzasını verin, amma qoy bu cəza nə onu, nə də bizim mövqeyimizi rüsvay etməsin, onun nəslilə qan qohumluğu və dostluğumuz üçün bizim üzümüzü qızartmasın.

Hersoq bir dəqiqə susub, gözünü danışanın üzünə zillədi. Sanki çobanın yoldan qayıtmaq istədiyi öküz durub gözünü çobana zilləyib fikirləşirdi ki, ona itaət etsin, yoxsa buynuzlayıb göyə qaldırsın.

Ancaq bu dəfə ağıl qəzəbə üstün gəldi. Karl gördü ki, Krevker ümumi rəyi ifadə edir və qorxdı ki, Burqundiya vassallarının narazılığından istifadə etmək üçün, Lüdvikə fürsət və imkan verir. Bundan başqa çox ola bilər ki, elə özü də öz nanəcib hərəkətindən utanmışdı, çünki bütün kobudluğuna və tündməzaxlılığına baxmayaraq, o heç də kinli bir adam deyildi.

Hersoq dedi:

– Düz deyirsiniz, Krevker, mən yaxşı fikirləşməyib hərəkət etdim. Biz ona cəngavərlik qanunlarına uyğun cəza təyin edirik. Onun Lyeje qaçması yepiskopun öldürülməsi üçün bir işarə olmuşdur, onda, qoy kim yepiskopun intiqamını alıb Vəhşi Ardenin Qabanının başını bizə gətirsə, bizdən qrafınyanı istəmək hüququ qazansın! Əgər bu qız bu dəfə də bizə itaət etməkdən boyun qaçırsa, onda torpaqlarını və bütün mülklərini qalib gələn adama verərik. Sonra qoy o, öz alicənablığına görə bu qızın monastıra girməsi üçün nə qədər istəyir, o qədər versin.

Qrafınya dedi:

– Zati-aliləri, unutmayın ki, mən sizin rəhmətlik atanızın köhnə və sədaqətli dostu qraf Reynoldun qızıyam. Yəni siz, doğrudan da, mənə yaxşı qılıncoynadan adama veriləcək bir mükafata döndərəcəksiniz?

– Sizin ulu nənəniz də turnirdə mükafat kimi qazanılmışdır, – deyə hersoq cavab verdi, – sizin uğrunuzda isə həqiqi müharibədə vuruşcaqlar. Rəhmətlik qraf Reynoldun xatirəsinə hörmətlə elan edirəm: bu mükafatı ala bilmək üçün qalib gələn adam mütləq yaxşı nəsildən və adı pisə çıxmamış zadəgan olmalıdır, amma qılıncoynadı qurşamış ən yoxsul bir döyüşçü də olmuş olsa, sizi istəmək ixtiyarına malik olacaqdır. Bu barədə müqəddəs Georgiyə, hersoqluq tacıma və taxdığım ordenə and içirəm!.. Hə, nə deyirsiniz, cənablar, – deyə o əlavə etdi, – ümid edirəm ki, indi qərarım daha cəngavərlik qanunlarına uyğundur, deyilmi?

İzabellanın etirazları hersoqun sözlərinin bəyənildiyini göstərən səs-küyü içində itib-batdı. Bu səslər arasında qoca lord Kroufordun səsi xüsusilə seçilirdi. O, belə gözəl bir mükafat uğrunda nizə oynatmağa yaş imkan vermədiyi üçün təəssüflənirdi. Təklifinin hamı tərəfindən bəyənilməsindən hersoq çox xoşlandı və qəzəbi aşib-daşdıqdan sonra öz yatağına çəkilən çay kimi yavaş-yavaş yatdı.

De Krevker dedi:

– Bəs görəsən, taleyin hökmü ilə artıq evlənmiş olanlar bu şərəfli mübarizəyə sadə tamaşaçı olub qalacaqlar? Bu mənim şərəfimlə zidd gəlir: mən o dişli canavar de la Markın başını bədənindən qoparmağa and içmişəm.

Hersoq ona dedi:

– Heç ruhdan düşmə, Krevker, nizəni vur, qılıncınla çap, mükafatı qazan, əgər özün ona yiyələne bilmirsənsə, istədiyin adama... məsələn, elə öz bacın oğluna güzəşt edə bilərsən.

– Təşəkkür edirəm, hökmdar, – deyə de Krevker cavab verdi. – Mən əlimdən gələni etməyə çalışaram. Əgər bəxtim gətirsə, onda qoy Stefan baş rahibəni öz şirin dili ilə yola gətirsin.

– Ümid edirəm ki, fransız cəngavərləri bu şanlı yarışmadan kənardə qalmazlar, deyilmi? – deyə Dünua soruşdu.

– Allah eləməsin, ey cəsur Dünua, – deyə hersoq cavab verdi, – heç olmasa, onların necə döyüşdüklərini görüb ləzzət almaq üçün, buna imkan veririk. Mən qrafınə İzabellanın bir fransıza ərə getməsinin əleyhinə deyiləm, ancaq aydın məsələdir ki, gələcək qraf de Krua gərək Burqundiya rəiyyətlisini qəbul etsin.

Dünua dedi:

– Belə olduqda, mən pəs! Mənim gerbim heç bir zaman de Krua qrafların tacı ilə bəzənməyəcəkdir: mən fransızam və fransız da öləcəyəm, ancaq bu şərəfli işin mükafatından imtina etsəm də, işin özündən imtina etmirəm.

Aydın məsələdir ki, belə dəbdəbəli bir yığıncaqda Çapıq səsini çıxarmağa cürət eləmədi, amma o da bığaltı mırıldandı:

– Hə, ay Saunders Suplco, ay qardaş, özünküləri üzə çıxar! Sən həmişə deyirdin ki, bizim ailəyə evlənmək səadət gətirəcəkdir. İndi öz sözüne əməl etmək üçün bu fürsətdən istifadə elə, bundan yaxşı fürsət bir də ələ düşməz.

– Heç məni bir yada salan yoxdur, – deyə le Qlorye də bir söz atdı, – amma inanıram ki, bu mükafatı mən qapacağam.

Lüdovik ona dedi:

– Düz deyirsiniz, ey müdrik dostum. O yerdə ki qadın əli var, orada ən böyük axmaq hamıdan artıq qələbə qazanmaq imkanına malikdir.

Hökmdarlar və onların yaxın adamları İzabellanın taleyi barədə zarafatlarla əyləndikləri müddətdə İzabellanı salondan çıxarıb apararı baş rahibə – ana ilə qrafinya de Krevker onu sakitləşdirməyə çalışırdı-larsa da, bir şey çıxmırdı. Baş rahibə ona inandırmağa çalışırdı ki, pak-saf bakirə müqəddəs Ursulaya verilmiş səmimi əhd-peymanın yerinə yetirilməsinə mane olmağa heç vaxt yol verməz. Qrafinya de Krevker isə onun qulağına daha həyati təsəlli sözləri pıçıldayır, inan-dırır ki, heç bir həqiqi cəngavər qalib gəldikdə, İzabellanın iradəsi xilafına onu almaq ixtiyarından əsla istifadə etməz. Bir də ki, nəhayət, bəlkə elə onun rəğbətini qazana bildi və o, könüllü olaraq hersoqun arzusuna itaət elədi. Məhəbbət də məyusluq kimi, bərk ayaqda saman çöpiündən yapışır və qrafinya de Krevkerin sözləri ilə İzabellaya ver-diyi ümid, nə qədər uzaq, nə qədər zəif olsa da, onun sözlərini nəzərə aldıqdan sonra, daha əvvəlki qədər acı-acı hönkürmüdü...

Tomas Mur

(1779–1852)

ÖTƏN GÜNLƏR HƏSRƏTİ

Sakit gecə, yuxum qaçıb,
Tutub qüssə, qəm yerini.
Xatirələr qanad açıb
Qovur, qovur bir-birini.
O güllüslər, göz yaşları –
O cavanlıq təlaşları,
Sevgi dolu xəlvət guşə.
Məhəbbətlə yanan gözlər,
Gətiribdir duman gözlər,
İndi könlüm sınımış şüşə
Sakit gecə, yuxum qaçıb
Tutub qüssə, qəm yerini.
Xatirələr qanad açıb
Qovur, qovur bir-birini.

Dostlarımı yad eləsəm,
Ansam ömrün şən çağını,
Sanki payız düşür bu dəm,
Ağac tökülür yarpağını.
Belə yaşda, belə sində.
Elə bil kef məclisində
Hər lənirəm bir yanda mən.
Solub çiçək, sönüb işıq,

Heç kim yoxdur burda artıq,
Təkəm bu boş salonda mən.
Sakit gecə, yuxum qaçıb
Tutub qüssə, qəm yerini.
Xatirələr qanad açıb
Qovur, qovur bir-birini.

AXŞAM ZƏNGLƏRİ

Ey axşam zəngləri, axşam zəngləri,
Ey şirin nağılın səs çələngləri!
Ötən gəncliyimdən, doğma diyardan,
Məhəbbətlə dolu gözəl çağlardan
Söhbət açırınsız hər dillənəndə,
Son dəfə eşitdim sizi vətəndə.

Ah, o xoşbəxt anlar keçdi ömürdən,
Ağacdən yarpaqtək töküldü birdən.
Saraldı yarpaqtək əziz dostlar da,
Onlar yuxudadır indi məzarda.
Onların həmdəmi sükut, qaranlıq,
Axşam zənglərini eşitmir artıq.

O zülmət məzarda yatacam mən də,
O zənglər dinəcək axşam düşəndə.
O gözəl vadidən, başqa nəğməkar
Gəlib keçəcəkdir üzündə bahar,
Gözləri güləcək, könlü coşacaq,
Sizə heyran olub nəğmə qoşacaq.

Corc Qordon Bayron

(1788–1824)

AYRILANDA

Biz sükutla, göz yaşıyla
 Əbədilik ayrılında
Sınıq könlün təlaşıyla
 Alovlandı həyəcan da.
Buza döndü yanaqların,
 Bumbuz oldu öpüşün də,
Tərpənmədi dodaqların,
 Donub qaldı gülüşün də.

Sübhün şəhi səhər erkən
 Kirpiyimdə buz bağladı.
Bu günlərin kədərindən
 O vaxt, sanki yer ağladı.
Əhdin, sözün çıxdı yalan,
 Qoyub hamı səni lağa.
Bəxtin tənə, bəxtin yaman,
 Mən şərəkəm bədnamlığa.

Kilsə zəngi yaydı kədən,
 Adın düşdü dildən-dilə.
Məni tutdu üşütmələr,
 Əziz oldun niyə belə?
Sənə yaxın olduğumu
 Hiss etmədi burda heç kim.
Dərd içində qaldığımı
 Kimə deyim, necə deyim?!

Gizlin-gizlin görtüşdük biz,
Gizlin-gizlin yandım oda.
Unudarsan məni, şəksiz,
Sənsiz ömrüm gedər bada.
Bir də görsəm gül çöhrəni,
Qəlb yanarmı tələşylə?!
Qarşılarım necə səni
Mən sükutla, göz yaşylə?!

KÖNLÜM QƏMLİDİR

Ah, könlüm qəmlidir, arfanı tez çal,
İncə barmaqlardan imdad diləyim.
Gözəl musiqinlə ürəyimi al,
Məlhəmtək ruhuma onu çiləyim.
Qəlbimdə bir azca ümid qalarsa,
Musiqin yenidən həyat bağışlar,
Gözümdə bir damcı göz yaş varsa,
Gözümdən sel kimi axar yağışlar.

Qoy kədərli olsun musiqin tamam,
Sevincin bir daha gətirər qubar.
Mən indi, mən indi ağlamalıyam,
Yoxsa ağır dərddən ürəyim partlar.
Könlüm sevinməyib heç vaxt, heç vədə,
Ölüm qədəhidir zəhərlə dolu.
Artıq ızdırabı çatıb son həddə,
O ya sınımalıdır, ya boşalmalı.

LUDDİTLƏRİN* NƏĞMƏSİ

Onlar azadlığı satın aldılar,
Qızıl qanlarıyla ucuz, havayı.
Gəlin biz də verək qəti bir qərar:
Ya ölək, ya olaq azad, bəxtiyar.
Rədd olsun krallar, Luddan savayı.
Qılınc əvəzinə götürüb məkik
Parça toxuyarıq o vaxt, o zaman.
Cəlladın başına yağdırıb təpik
Murdar cəsədini örtərək onun,
Örtükdə qaralar iyrenc qanından.

Cəlladın qəlbitək qanı qapqara,
Bu qan damarından alınmalıdır –
Şeh kimi gərəkdir mərd oğullara,
Azadlıq ağacı çatsın bahara,
Ludd əkib, bu ağac sulanmalıdır.

HƏCV

Bir ot tayasıdır, küsmə dünyadan,
Nadanlar eşşəkdir, salıb çək-çəkə
Hərəsi bir yolla dartır tayadan,
Con Buldur burada hamıdan yekə.

* Ludditlər – XVIII əsrin ikinci yarısı və XIX əsrin əvvəlində İngiltərədə fəhlələrin birinci qeyri-mütəşəkkil çıxışlarının iştirakçıları. Bu çıxışlarda məqsəd dəzgahları məhv etmək idi. Çünki dəzgahların tətbiqi geniş sənətkar kütlələrini var-yoxdan çıxarmış, fəhlələrin istismarını daha da gücləndirmişdir. "Ludditlər" adı əfsanəvi fəhlə Luddun adından götürülmüşdür. Guya öz dəzgahını birinci o sındırmışdır.

BİR DAHA GƏZMƏRİK BİZ

Könül yenə odlanıb,
Ay yenə nur saçsa da,
Gecəyarı şadlanıb
Gəzmərik bağ-bağçada.

Qılınc qından ömürlü...
Heç vaxt qocalmaz ürək.
Mən susuram köntüllü,
Sevgi dincəlsin gərək.

Gecə sevgiyə əkiz,
Gecə eşq sorağında.
Səninlə gəzmərik biz
Daha Ay işığında.

AXŞAMÇAĞI

Dilində nəğmələr zil şirin səsle
Bülbüllər budağa qonurlar bu an.
Ürəkdən sevənlər min bir həvəslə
Söz verib and içir, bağlayır peyman.
Suyun şırıltısı, həm həzin külək
Nəğmə bəstələyir yanıqlı, kövrək.
Güllər gözü nemli şəh damlasından
Ulduzlar səmada sulayır meydan.
Dalğalar mavidir dərin sularda
Hər cür rəngə çalır yarpaqlar burda.
Göylər də tərtəmiz, fəqət qaranlıq
Gündüz işığına pərdə çəkilir,
Qaranlıq əriyir,
Budur Ay gəlir.

ŞİLYON MƏHBUSU

(poema)

I

Saçım qırov kimi ağdır necə də,
Amma yaşda deyil bu ağılıq, inan;
Nə də çallaşmayıb bircə gecədə
Qəfil vahimədən, qəfil qorxudan.
Ağır zəhmət deyil belimi əyən,
İnsanın qəddini iş əyə bilməz.
Qəmli sükunətdə pas atmışam mən,
Məhbəs salıb məni bu hala, məhbəs!
Taleyim çoxunun taleyi kimi
Bircə yol üzümə barı gülürmü?!
Bu şirin həyatdan məhrum olmuşam,
Zindana, zillətə məhkum olmuşam.
Bəlalı başımda, görün, nələr var,
Atamın üzündən olubdur bunlar.
Öldü, həlak oldu o nakam insan,
Dönmədi əzəlki tutduğu yoldan.
Məzarda da əzab verməkçin ona
Zindan qismət oldu övladlarına.
Təkcə mən qalmışam altı qardaşdan –
Odda yandırdılar bir qardaşımı,
İkisi səhrada əhdi, inamı
Qanla möhürləyib, sonra verdi can.
Üçümüz salındıq zülmət məhbəsə,
Yatdı qəlbimizdə dərd düyün-düyün,
Öldü qardaşlarım, qaldım mən isə,
Qaldım şəhidlərə ağlamaq üçün.

II

Şilyon məhbəsində yeddi sütun var,
 Mamırdan yamyaşıl don geyib onlar.
 Işıq qaçaq olub, qaçıb bu yerdən,
 Günəşin şüası yol azıb hərdən
 Divarın çatından baxır, görünür,
 Nəmli döşəmənin üstə sürünür.
 Yanır bataqlıqda yanan çıraqtək,
 Sönür yağış vurmuş sönən ocaqtək.
 Halqalar vurulub bu sütunlara,
 Zəncir bərkidilib onlara, zəncir.
 Min bəla törədir, min dərd, min yara
 İlantək zəhərli, o paslı dəmir.
 Zəncir bədənimə naxış vurubdur,
 İzi qollarıma həkk olub, budur.
 Zindan həyatına son qoymasam mən,
 Silinməz bu damğa, iz bədənimdən.
 Bu mən bəxtikəmin solğun gözləri
 Bir yerə zillənib haçandan bəri.
 Sayını bilmirəm ötən illərin,
 Ömrümdən qırılıb itən illərin.
 Sonuncu qardaşım düşdü taqətdən,
 Meyiti sərildi zülmət zindana,
 Sağ ikən ölüylə yatdım yan-yana.

III

Bizi daş sütuna zəncirlədilər,
 Həm də ayrı düşdük o vaxt üç nəfər,
 Addım atmağa da imkan yox artıq,
 Biri-birimizə həsrət qalmışdıq.
 Işıq görünürdü zəif şam kimi,
 Tanınmaz olmuşduq, yad adam kimi,

Əlimiz qandallı ayrılacaq da biz,
Birgə döyünürdü ürəklərimiz.
Dadmadıq həyatın nəşidəsini,
Yenə də qardaşa qardaş səsini
Eşitmək ən böyük təsəlli idi,
Gələcək günlərin eşqi, ümidi,
Hər qədim əfsanə, döyüş nəğməsi
Ovundurur bizi, oxşardı bizi.
Bunu da çox gördü bizə yaradan,
Səsimiz tutuldu, batdı anbaan.
Sözümüz ağızda, dodaqda dondu,
Əvvəlki o azad, gur səsimizdən
Nişanə qalmadı, nə gizlədim mən.
Mın cürə bəd hallar göründü bizdə,
Bizə yad gəlirdi öz səsimiz də.

IV

Onların içində böyük mən idim,
Mənim borcum idi təsəlli vermək,
Əlimdən gələni əsirgəməzdim,
Onlar da edirdi elə mənimtək.
Kiçik qardaşımı zavallı atam
Hamıdan çox sevər, çox oxşayardı,
Çünkü səma kimi mavi gözləri,
Anamın qaşıtək qaşları vardı.
O çox gözəl idi, günəşli güntək,
Ah, onun yanında canım qalardı.
Belə bir yuvada o quşu görmək
Mənə dərd olardı, kədər olardı.
Şimal gündüzünə bənzətdim onu –
Atamın o körpə, məsum oğlunu.
Şimalda gün batmaz, yayda heç zaman
Göygöz uşaq kimi gülər asiman.

Al günəş ağ donlu dərənin, döşün
 Üstünə nur səpər, göylərdə yanar.
 (Azadlığa çıxan bir qartal üçün
 Gündüzdən də gözəl dünyada nə var!)
 O, hər vaxt gülürüz, şən görünərdi,
 Qovardı qəlbindən kədəri, dərdi.
 Bir yol qəmlənməzdi öz halı üçün,
 Amma qardaşların məlalı üçün
 Göz yaşı tökərdi yazıq, anatək
 Ağlardı ürəyi boşalanadək.

V

O biri qardaşım sutək tərtemiz,
 Qoçaq, iradəli, qəlbi ləkəsiz,
 Pəhləvan cüssəli, nər oğlu nərdir,
 O, yeri gəlsəydi üsyan edərdi.
 Döyüşə səslərdi bütün dünyanı,
 Elə igid hanı, elə ər hanı?
 Hazırdı vuruşda cumsun qabağa,
 Ölümü gülüşlə qarşılamağa.
 Təki əpriməsin zəncirdə bədən,
 Vücudu titrərdi zəncir səmindən.
 Qəmli bir tərənə, avaz idi o,
 Get-gedə saralıb avazıdı o.
 Mən də əldən düşdüm, mən də o günlü;
 Sinəmin hər yeri dağlı, düyünlü.
 O – mənim qəlbimdə ən əziz dilək,
 Dağlımış bir evin yadigaritək
 Könlümün dünyası viranə idi,
 Təsəlli verərdim, çarəm nə idi:
 Ovçuydu, asudə günləri vardı,
 Dağlarda canavar, maral qovardı.
 Onunçün bu zindan – dibsiz dərələr,
 Qandal – hər bələdan, hər dərddən betər.

VI

Lemanın suları köpüklənərək,
Şilyon qalasını üzük qaşıtək
Almışdır araya, o dibsiz sular
Bir-birin yosunlu saçını yolar,
Qoç kimi gələrək kəllə-kəlləyə
Dalğalar dağılıb sovrulur göyə.
Dalğalar, bir də ki, ikiqat divar
Bir məzar düzəldib, canlı bir məzar.
Bizim qaldığımız məhbəs ki, vardı
Üstündən Lemanın suyu aşardı.
Gecəli-gündüzlü sular, elə bil,
Girib beynimizdə çalardı təbil.
Qışda hayqıranda, qopanda tufan,
Sovrulan dalğalar barmaqlıqlardan
Cumardı içəri, qaya da bu dəm
Titrərdi, uçmazdı barı sevinəm –
Tək ölüm qovardı qəlbimdən qəmi,
Baxardım ölümə xilaskar kimi.

VII

Ortancıl qardaşım ulduztək söndü,
Dağ boyda bir oğlan bir çöpə döndü.
Verilən çörəyə əl də vurmadı,
Ona görə yox ki, acıydı dadı.
Belə xırda şeyə qoymazdıq məhəl –
Ov vaxtı nə olsa yeyib əlbəəl,
Durub üz qoyardıq hərə bir yana,
Yağlıydı-yavandı baxmazdıq ona.
Bizə süd verərdi dağ keçiləri,
Bunun əvəzində nə vaxtdan bəri
İçərdik bulanıq çuxur suyunu.
Hələ çörəyimiz... Elə bil onu

İnsanın insanı məhkum edərək
 Dəmir qəfəslərə vəhşi heyvantək
 Saldığı ilk gündən müdam, biqərar
 Axan göz yaşında islatmışdılar.
 Yox, yox, belə şeylər ona neylərdi?
 Bizi sarsıtmazdı çörək, su dərdi.
 Gözəldi qaməti, boyu-buxunu,
 Yağda bəsləmişdik böyrəktək onu.
 Keçəndə naltökən, sərt yoxuşlardan
 İnan, təngiməzdı nəfəsi bir an.
 Mətləbi uzatmaq nə lazım? – Öldü.
 Nə ata, nə qardaş köməyə gəldi.
 Qolunu tutmadım çapalayanda,
 Gedib “can” demədim can verən anda.
 Gəmirdim dişimlə, cumdum zəncirə,
 Əlləşdim, çalışdım çox əbəs yerə.
 Öldü – zəncirini gəlib açdılar,
 Ordaca qazdılar dayaz bir məzar.
 Dedim, o dünyada xoş olar xətri –
 Yalvardım əfsanə bir şeydən ötrü.
 Dedim, elə yerdə yer qazın ona,
 Günəş işıq səpsin nəm torpağına.
 O, azad doğulmuş bir insan kimi
 Bu dustaq məzarda dincələrdimi!
 Gəzdi dodaqlarda soyuq bir gülüş,
 Görüntür, yalvarmaq faydasız imiş.
 Onu quyulayıb tez getdilər, ah!
 Nə bir daş qoydular, nə bir nişangah.
 Yatdı torpaq altı, yatdı o vaxtdan
 Bizim sevimlimiz, igid bir oğlan.
 Məzarı üstündə zəncir qaldı tək
 Həmin cinayətin abidəsitək.

VIII

Kiçik qardaşıma gülmü deyim mən?!
Nazıyla oynardıq doğulan gündən.
Vallah, gözəllikdə gündü, aydı o,
Anamla, elə bil, bir almayıdı o,
Onu əzizlərdik bir uşaq kimi,
Atardıq, tutardıq oyuncaq kimi.
Ağıllı, ismətli, həyalı idi,
O, atamın fikri, xəyalı idi.
Çalışdım ölməyim, sağ qalım ki, mən,
Tənhalıq yazığı salmasın əldən.
İşdi, azad oldu, bəlkə, bir zaman.
Onda dözüüm vardı, düşməzdi ruhdan.
Saraltdı onu da bir xəzan yeli,
Get-gedə əyilib büküldü beli.
İlahi, ölümün hamısı dəhşət!
Can verən görmüşəm, al-qana bülənd.
Can verən görmüşəm, ümman içində
Suda əl-qol atıb güman içində,
Zalım da görmüşəm keçinən anda,
Ölüm yatağında sayıqlayanda.
Onlar dəhşət idi, bu, bir müsibət,
Bu ölüm onlara bənzəməz fəqət.
Nainsaf əcəlin ürəyi daşdı,
Gizlicə-gizlicə ona yanaşdı.
Zərif bir sarılıq çökdü üzünə,
Nazıldı, sustaldı: di gəl ki, yenə
Gözəllik üzündən perik düşmədi.
Bircə yol sızlayıb, o büzüşmədi.
Fəqət önlənlərə yas saxlayardı,
Onda bu xasiyyət, bu hallar vardı.
Hələ yanağında qalan qızartı
Ölümü dolayıb ələ salardı.

O – bir qövsü-qüzeh; solurdu ancaq,
 Gözləri – zindana nur saçan çıraq.
 Ömrümdə bir dəfə eşitmədim mən,
 Durub gileylənə kəm taleyindən,
 Təsəlli verərdi mənə hərdənbir,
 Bilməzdi inilti, sızılı nədir.
 Deyərdi, gecənin gündüzü də var,
 Bir yandan bağlayan, bir yandan açar.
 Taqətdən düşsə də, o bütün günü
 Qəlbində boğardı iniltisini,
 Zəiflik axır ki, onu da əydi,
 Nəfəsi get-gedə kəsilməyəydi.
 Birdən nə səs gəldi, nə də hənirti,
 Bu sükut kəsərdə qılıncdan iti.
 Qorxumdan bağırardım vəhşilər kimi,
 Yox! Yox! Eşitmədi mənim səsimi.
 Təzədən ha çıxır, ha döy başına...
 Çağırardım, fəryadım yetmədi ona.
 Dartıb parçaladım zəncirlərimi,
 Şığırdım üstünə ana quş kimi.
 Gözlər qapanmışdı, ölmüşdü artıq,
 Mənə həmdəm oldu təklük, tənhalıq.
 Tək qaldım, tək uddum həmin o gündən
 Zindan dağılmışın havasını mən.
 Belə müsibətə dözər adam da?!
 Axirət eviylə mənim aramda
 O, son körpü idi, uçub töküldü,
 Ömür sarayının tacı söküldü.
 Öldü qardaşlarım, öldü zindanda
 Biri bu, biri də torpaq altında.
 Əlini qaldırıb aldım əlimə,
 Mənimki ondan da soyuqmuş, demə.
 Sızlardı taqətsiz canım min yerdən,
 Amma bilirdim ki, hələ sağam mən.

Adam biləndə ki, sevdiyi bir kəs
Gedir, gəlməyəcək, dəli olmaz bəs?!
Bilməm nədən
Ölmədim mən.
Qəlbimdə qalmışdı cüzi bir inam,
Yəqin, o qoymurdu mən can tapşırım.

IX

Sonra olanlardan xəbərsizəm mən,
Başıma nə gəldi yadımda deyil.
İşıq da, hava da yox oldu birdən,
Zülmət də qaçmışdı məndən elə bil.
Ağlımı, hissimi itirdim tamam –
Sandım daş məhbəse düşən bir daşam,
İtib, qalmamışdı ağıl, huş məndə,
Yalçın bir qayaydım duman içində.
Hər şeydə sarımtıl, xəstə bir görkəm,
Gecəydi, gündüzdü deyə bilmərəm.
Zindan işığına yoxdu bənzəri,
Ondan iyrenmişdim nə vaxtdan bəri.
Kainat əzəldən görünən beləmi?! –
Bir boşluq udmuşdu bütün aləmi.
Nə ulduz var idi, nə də asiman,
Burda bilinmirdi zaman və məkan.
Nə cinayət vardı, nə xeyir, nə şər,
Yoxdu zərrə qədər həyatdan əsər,
Yoxdu bir hərəkət, yoxdu bircə səs.
Buranın sakini – durğun bir nəfəs.
Elə bir nəfəs ki, hər vaxt susardı –
Nə ölüm, nə həyat nişanı vardı.
Aləm gözlərimdə – qurumuş dəniz
Sahilsiz, dalğasız lal, hərəkətsiz.

X

Mən bir quş nəğməsi eşitdim birdən,
 Bütün varlığımıza nur səpdi o səs.
 Susdu, cəh-cəh vurub ötdü yenidən,
 O şirin nəğməyə tay ola bilməz.
 Gözlərim sevincək heyrət içində
 Dolandı ətrafa: sevindim mən də.
 Bu anda görsəydi məni bir adam,
 Bilməzdi kədəre, qəmə yoldaşam.
 Sonra yavaş-yavaş qayıtdı yenə
 Duyğum, hissiyyatım, huşum yerinə.
 Gözlərim axtarıb gəzdi dörd yanı.
 Gördüm daş zindanın divarlarını.
 Nəmli divardakı xırdaca çatdan
 Günəşin ziyası göründü bu an.
 Ordan baxıb gördüm sevdalı bir quş
 Qorxusuz-hürküslüz divara qonmuş.
 Lacivərd qanadlı gözəl bir quşdu,
 Ötdü, min bir şeydən o söhbət açdı.
 Sandım ki, quşcuğaz bayaqdan bəri
 Mənimçün oxuyur bu nəğmələri.
 Ömrümdə onun tək hələ heç yerdə
 Bir quş görməmişəm, görmərəm bir də,
 Mənə elə gəldi, o da müntəzir,
 O da mənim kimi bir həmdəm gəzir.
 Kimsəsiz dustağı yazıq quşcuğaz
 Sevməyə gəlmişdi dilində avaz.
 Gəlmişdi unudam məlalı, dərdi,
 O mənə yenidən duyğu, hiss verdi.
 Onu özlərimi azad etmişdi?
 Yoxsa ki, qəfəsdən qaçmışdı bu dəm?
 Gözəl quş! Bilirəm məhbusluq nədir,
 Mən sənə elə şey arzu etmərəm.

Nə deyim, kim bilir, bəlkə, zindanda
Cənnət elçisiydi quş libasında.
Gör nələr, gör nələr düşündür insan –
İlahi! Əfv eylə, keç günahımdan,
Bir fikir yeriylə beynimə batdı,
Məni həm güldürdü, həm də ağlatdı –
Yəqin, qardaşımın ruhudur göydən
Gəlibdir yanıma; – fikirləşdim mən.
O quş uçub getdi, onda birtəhər
Yaxamı buraxdı qara şübhələr.
Çünki məni qoyub burda tək-tənha,
Qardaşım getməzdi, inan Allaha...
Səma cüvələnin yananda par-par,
Torpaq geyinəndə gülgün bir paltar
Dumansız, günəşli gözəl bir gündə
Lacivərd göylərin dərinliyində
Bir bulud parçası bir də görürsən,
Tək-tənha dolanır, gəzir sərgərdən.
Mən yenə tək qaldım o bulud kimi,
Kəfənə bürünmüş bir meyit kimi.

XI

Gülmək istəyirdi tale üzümə,
Gözətçilər də gəldilər rəhmə,
Amma bilmirdim ki, nə olub, nə var –
Belə dəhşətlərə baxmağa onlar
Adət etmişdilər nə vaxtdan bəri,
Dartıb sındırdığım o zəncirləri
Gəlib bərkitmədi təzədən heç kim,
Bir az sərbəst idim, bağlı deyildim.
Var-gəl eyləyərdim zindan boyunca,
Var-gəl eyləyərdim hər gün doyunca.
Gəzərdim zindanı qarışbaqarış,
Ayağım dəyməyən bir yer qalmamış.

Gəzməkdən yorulub bir yol bezməzdim,
 Təkcə məzarlara yaxın düşməzdim.
 Deyirdim karxıb tapdaram birdən,
 Təhqir eyləyəyəm məzarları mən.
 Nəfəsim kəsilib qalmazdı canda,
 Qopardı yaramın qaysağı onda.

XII

Divarda bir ayaq yeri düzəltdim,
 Amma ki, məqsədim deyildi qaçmaq.
 Yox idi bir nəfər kimsənəm, kimim,
 Udmuşdu hamını bu qara torpaq.
 Qaçsaydım, bu dünya mənimçün inan
 Bir zindan olardı, böyük bir zindan.
 Nə ata var idi, nə qohum-qardaş.
 Nə də kədərimə, qəmimə yoldaş.
 Oturub dərinədən düşünəndə mən
 Buna sevinərdim candan, ürəkdən.
 Çünki qalsaydılar, onların dərdi
 Burda mən yazığı dəli edərdi.
 Elə hey istərdim söykənib hərdən,
 O dəmir barmaqlı pəncərələrdən
 Baxım uzaqdakı qarlı zirvəyə –
 Gözlərim ovunub dincəlsin deyə.

XIII

Əvvəlki dağları gördüyüm dağlar,
 Bizə baxmamışdı bir gözlə rüzgar.
 Onların başının minillik qarı,
 Xeyli aşağıda bir göl hasarı,
 Bir də ki, Ronanın coşqun suları
 Görtündü gözümə, kükrəyib-daşan,
 Nəhəng qayaların çiyindən aşan

Dəlisov çayların şıqqıltısı da
Çatdı qulağıma, gördüm uzaqda
Bir şəhər ağarır, parlayır par-par,
Süzürdü sular da ağ-ağ qayıqlar.
Kiçik bir ada da gördüm bu zaman,
Üzümə gülürdü baxıb uzaqdan.
Üç ağac bitmişdi orda nə kimi,
Oxşardı onları dağın nəsimi.
Adanı öpürdü sular dörd yandan,
Ordakı çiçəklər tər-təzə, əlvan.
Divarın yanında qatarbaqatar
Balıqlar üzürdü, qəmsiz balıqlar.
Bir qartal havanın bağırını yardı,
Qartal baxışımı çəkib apardı.
Döndü bir şimşəyə, döndü bir yelə
Sandım uçmazdı o, əvvəllər belə.
Birdən mənə tərəf o qanad çaldı.
Gözlərim yaşardı, gözlərim doldu,
Canımı бүürdü acı bir tələş
Dartıb zəncirimi qırmaqaydım kaş!
Yenə varlığımın asıldı bir daş.
Yıxılıb sərildim nəm torpağa mən,
Zülmət ağır yükək basdı çiyimdən.
Uddu məzar kimi zülmət dumanı,
Qurtuluş axtaran bəxtsiz insanı.
Onun da qədrini bilməmək olmaz –
Yorğun baxışlarım dincəldi bir az.

XIV

Bilməm aylar ötdü, yoxsa ki illər,
Tamam yad olmuşdum vaxta, zamana.
Ümidim yox idi heç zərrə qədər
Qəmli gözlərimin açılmasına.

Məni buraxmağa gəldilər bir gün,
 Nə üçün? Haraya? – Sormadım fəqət.
 Qandallı, qandalsız – birdi mənimçün,
 Kədəri sevməyə etmişdim adət.
 Qırdığım zənciri bir neçə adam
 Açıb qollarımdan atdılar tamam.
 Bu zindan – gözümdə hər şeydən uca,
 Dönmüşdü mənimçün bir Ermitaja.
 Sandım ki, bu gələnlər adamlar ki var
 Məni öz evimdən ayrı salırlar.
 Sallanan torlara baxırdım elə...
 Ülfət bağlamışdım hörtümçəklərlə.
 Görmüşdüm siçanlar gecə çağında
 Gəzişir, oynasır Ay işığında.
 Biri-birimizin dərdinə şərək,
 Eyni bir mənzilin sakinləriydik.
 Bütün Yer üzünün hökmdarı tək
 Əgər istəsəydim, qeyzə gələrək
 Onları qırmağa gücüm çatardı.
 Di gəl ki, qəribə qaydamız vardı –
 Nə bir güylənər, nə dalaşardıq,
 Mehriban yaşardıq, sakit yaşardıq...
 Tale dost etmişdi bizləri belə,
 Mən sirdaş olmuşdum zəncirlərimlə.
 Hamımız bir dinə gəldiyimizdən,
 Ahla qarşılıdım azadlığı mən.

Persi Bişi Şelli

(1792–1822)

MƏHƏBBƏT FƏLSƏFƏSİ

Coşqun şələlələr çaya qovuşur,
Özünə yurd salır çay da dəryada.
Həzin meh sevinclə səmanı qucur.
Məhəbbət nuruna bələnib o da.

Yalnız yaranmamış heç nə dünyada,
Ülvi qanunudur bu, təbiətin
Hər kəs həmdəminə qovuşarsa, bəs –
Niyə üzsün məni sənin həsrətin?

Göylər busə verir şişuclu dağa,
Qol-boyun olubdur mavi dalgalar.
O öz sirdaşından getsə uzağa
Bulud öz qulunu necə bağışlar?

Günəş şəfəqləri yalayır yeri,
Dəniz də nazlanır Ay öpüşündən.
Mənimçün bunların nədir dəyəri
Öpməsən bu anda əgər məni sən?

GECƏN XEYRƏ QALSIN

Gecən xeyrə qalsın? Belə söyləmə,
Qoy zaman ləngisin, biz ayrılmayaq.

Gəl olaq bir yerdə, heç bir söz demə,
Olaq sevgimizlə zülmətə mayak.

Əgər qoparırsa arzumdan məni,
Gecən xeyrə qalsın, necə deyərəm?
Deməsək, əzizim, biz bu kəlməni
Gecəmiş xeyrə qalacaq o dəm.

Könlümüz can atır biri-birinə,
Uzanır gecəmiş, səhər açılır.
Əzizim, bu axşam gözəldir yenə
Gecəmiş birlikdə xeyrə qalır.

İNGİLİSLƏR ÜÇÜN NƏGMƏ

İngilislər, nə üçün siz
Lordlar üçün yer əkirsiz?
Onlar sizi gömür yerə,
“Of” demirlər bircə kərə.
Niyə qəmli oxuyursuz,
İpək parça toxuyursuz,
Qanınızı içənlərə,
Sizə kəfən biçənlərə?
Siz beşikdən məzaradək
Bəsləyirsiniz bir zəlitək
Sinəniyə çökənləri,
Qəddinizi bükənləri.
Ey vətənin Arıları,
Deyin, nədir zəhmət barı?
Neçin belə göz yumaraq
Düzəldirsiniz süngü, şallaq?
O sancaqsız həşəratlar –
Dodaqları qabar-qabar –

Göz-göz edir canınızı,
Zəhərləyir qanınızı.
Deyin, nədir istirahət,
Xoş güzəran, eşq-məhəbbət?
Qorxu ilə, əzab ilə
Aldığınız nədir elə?
Siz əkirsiz, onlar yeyir,
Siz tikirsiz, onlar geyir.
Dürr tapırsız, alır onlar,
Süngünüzlə qorunurlar.
Əkin, fəqət özünüzə,
Tikin, geyin əyninizə.
İncinizlə zinətlənin,
Süngünüzlə qüvvətlənin.
Dar, qaranlıq zirzəmiyə
Az çəkilin "qismət" deyə.
Geniş, nurlu sarayları
Kim tikibdir, baxın, barı!
Eyvanında günəş yanır,
Orda kimlər xumarlanır?
Siz düzəldən zəncirlər də
Görün kimi salıb dərdə?
Parçalayın onları siz,
Nə düşünüb gözləyirsiniz?
Qırın kölə səbrinizi,
Çıxın, gəzin qəbrinizi.
Kütlüng, toxa alın ələ,
Dəzgahınız gəlsin dilə.
Məzar qazın, kəfən biçin,
Azadlıqçın candan keçin.
Gözəl, qəşəng İngiltərə
Türbə olsun igidlərə.

ÖZİMANDIYA

(Sonef)

Mən bir səyyah gördüm, qədimdən gəlmiş
Böyük və bədənsiz daş ayaqlardı.
Yarı quma çökmüş, yarı əzilmiş,
Ah, orda, səhrada bir baş da vardı.

Sallaq dodaqlarda soyuq bir gülüş
Deyirdi: bir zaman bir heykəltəraş
Hissini heykələ həkk edib tamam,
İndi o duyğunu yaşadır bu daş.

Pyedestal üstündə vardı yazılar:
“Özimandiyayam, şahlar şahıyam,
Baxsın hünərimə qoy hər hökmdar”.
Hər şey yoxa çıxdı elə bu ara,
Qaldı bir heykəldən sınımış parçalar.
Səhra baş alırdı sonsuzluqlara.

TƏNHA QUŞ

Çılpaq budaq üstə bir quş tənha, tək
Oxusa, qəlb yaxar hayı-harayı.
Ondan yuxarıda əsir sərt külək,
Ondan aşağıda buz tutub çayı.

Gül-çiçək həsrəti dondurub yeri,
Meşələr yarpaqsız susur, qəmlənir.
Dəyirman çarxının səsindən qeyri
Heç yerdən, heç yandan gəlmir səs-səmir.

ANARXIYA MASKARADI

(Poema)

1

Mən İtaliyada yuxuda ikən
Bir səs qulağıma gəldi dənizdən.
O səs şəriyyətin mənzərəsini
Durub seyr etməyə çağırıdı məni.

2

Yolda Qətli gördüm – üzdən səmimi,
Maska geyinmişdi Kastiler^{*} kimi.
Fəqət gizlənmişdi zalımlıq onda;
Yeddi qorxunc köpək vardı yanında.

3

Qətlin köpəkləri bədheybət, harın;
Kefləri yamanca sazdı onların.
İnsan ürəyini torbadan bir-bir
Çıxarıb itlərə tullayırdı o,
İtləri ürəklə yallayırdı o.

4

Sonra Hiylə gəldi, Eldontək^{**} o da
Samar dərisindən olan paltarda.
Ağladı, bu işdə mahirdi yaxşı,
Dəyirman daşına döndü göz yaşı.

5

Onun dövrəsində gəzib-dolanan,
Axan göz yaşını mirvari sanan

^{*} Kastiler Robert – XIX əsrin əvvəllərində İngiltərədə dövlət xadimi.

^{**} Eldon – 1801-ci ildən 1827-ci ilə qədər kiçik fasilələrlə İngiltərənin lord-kansleri olmuşdur.

Uşaqlar baş yarı, dalaşırdılar,
Onun ayağına dolaşırdılar.

6

Əlində Bibliya – müqəddəs kitab,
Üzündə, gözündə zülmət, ixtilaf –
Bir timsah belində Yaltaqlıq bu an
Gəlib Sidmaultək* ötdü yanımdan.

7

Şuluqluq, Təxribat min cürə adda
Oyun çıxarırdı bu maskaradda.
Maska taxmışdılar gözlərindək
Hakimlər, casuslar, yepiskopartək.

8

Sonra Anarxiya gəldi arxadan,
Bir ağ at minmişdi üstü qızıl qan.
Çöhrəsi solmuşdu dodağa qədər
Apokolipsdəki** ölümdən betər.

9

Başında tac vardı şahlara məxsus,
Əlindəki əsa – parlaq bir ulduz;
Bunları oxudum baxışlarından:
“Allaham, Kralam, Qanunam, inan!”

10

İngilis yurdunda çox sürətlə o
At sürdü saxta bir əzəmətlə o.
Al qandan yaranmış bataqlıqları
Basıb ayaqladı onun vüqarı.

* Sidmault – 1801-1804-cü illərdə ölkədə baş nazir olmuşdur.

** Apokolips – insanın faciəli gələcəyindən mistik bir formada xəbər verən dini kitab.

11

Yenilməz, böyük bir ordusu vardı,
Gedəndə torpağa lərzə salardı.
Hər əsgər bir qılınc tutmuş havada,
Kral qulluğunda durmuş davada.

12

Xaraba bir yurdda gəzib pürvüqar
Onun şərabından sərxoş olanlar
Salıb yollarını dağdan, dərədən
Fatehtək keçdilər İngiltərədən.

13

Geridə şəhər, çöl, su, ada qaldı;
Paqent torpağı da arxada qaldı.
Hər yanı talayıb süpürdü onlar,
Londona, Londona at sürdü onlar.

14

Sarsıtdı obanı, eli bu xəbər.
Kədərlə döyündü, vurdu ürəklər;
Anarxiyanın qudurğan səsi
Qorxuya, dəhşətə saldı hər kəsi.

15

Böyük bir iltifat göstərib ona,
Canilər çıxdılar tez pişvazına.
Nəğmə də qoşdular o ürəksizə:
“Allahsan, Qanunsan, Kralsan bizə!

16

Səni gözləməkdən, ulu hökmdar,
Yedi gözümüzün nurunu yollar.

Cibimiz bomboşdur, qılınclar qında,
Bizə şöhrət də ver, qızıl da, qan da!”

17

Vəkillər, keşişlər izdiham ilə
Gəlib baş əydilər ehtiram ilə.
İbadət qulutək pıçıldıdılar:
“Bizə həm Qanunsan, həm də hökmdar!”

18

Hamı bir ağızdan dindi bu zaman:
“Allahsan, Ağasan, Kralsan, inan!
Adın pak, müqəddəs olduğu üçün
Gəlib baş əyirik qarşında bu gün.”

19

Anarxiya durub müqəvva sayaq,
Qımışdı hamıya səcdə qılaraq.
Bu “xoş” davranışı, sanki, bu anda
Milyondan artıqmiş millət yanında.

20

Çünkü o bilirdi xalqın varı da,
Bizim kralların sarayları da,
Bu dövlət, bu taxt-tac, bu yer, bu torpaq,
Zərli libaslar da onun olacaq.

21

Xəzinə, Qala da tutulsun deyə
Aldı qullarını səfərbərliyə.
Sonra hazırlaşdı tədbirli ağa
Satqın parlamenti qarşılamağa,

22

Xəstə bir qız gəldi; qız yox, bir meyd,
Astadan adını söylədi: Ümid.
Fəqət bənzəyirdi ümitsizliyə,
Ağladı, naləsi ucaldı göyə:

23

“Zaman – mənim atam... Gəl ki dünyada
Xoş gün deyə-deyə qocaldı o da.
Bir baxın, dayanır sarsaqlar kimi,
Titrəyir əlləri yarpaqlar kimi.

24

Yazığın bir çətən külfəti vardı,
İndisə yerləri soyuq məzardı.
Hamısı uyuyur orda mükəddər,
Tək məndən savayı. Nə böyük kədər!

25

Qızçıqaz küçədə gəlib yaxına
Yıxıldı atların ayaqlarına.
“Gəlib çatsın”, – dedi o solğun ziya, –
“Həm Qətl, həm Hiylə, həm Anarxiya.”

26

Qız ilə düşmənin tən ortasından
Bir surət, bir işıq, bir dəstə duman
Yüksəldi dərədən qalxan buğ kimi,
Onlara mən misqal, zərrə deyimmə?

27

Yavaş-yavaş onlar göz qamaşdıran,
Nərəsi göylərin bağrını yaran,

Fırtına püskürən bulud oldular,
Pəhləvan oldular, bir od oldular.

28

Birləşib Kabusa çevrildi onlar,
Zirehli gürzətək parladı par-par.
Qılınc qanadları şimşəkdi, şimşək;
Rəngi də günəşli yağış rəngitək.

29

Dəmir papağında nurlu bir aləm –
Parlaq bir səyyarə göründü bu dəm.
Qızıl bir səhərin al şəfəqləri
Leysan yağışitək bürüdü yeri.

30

O kabus şığıyıb yel kimi birdən
Ötdü adamların başının üstdən.
Yuxarı baxanda hamı bu zaman
Təkcə göy göründü, bomboş asiman.

31

Necə ki May gələndə gül-çiçəklər oynayır,*
Pərişan bir gecədə ulduzlar göydə yanır,
Necə ki dalğa qopur coşqun qasırğalarda
O hara basdı ayaq, Zəka yarandı orda.

32

Ayaqlar altına atılmış kəslər
Qana batmışdılar topuğa qədər,
O qız libasında görünən Ümid
Piyada gəzirdi çox sakit-sakit.

* Orijinalda da vəzn dəyişilir.

33

Pislikdən süd əmən bic Anarxiya
Sərildi ölümtək o tay, bu taya.
Ölümün köhləni külək sayacağı
Şığıyıb əzdikcə daşı, torpağı
İtdi toz içində bir dəstə yağı.

34

Bir işıq parladı. Ona bu anda
Duyğular yer verdi öz qucağında.
Bir səs yaxınlıqda haray qopardı,
Bu səsdə həm qorxu, həm fərəh vardı.

35

Köksünə tökülən al-qanı, qəmi
Hiss edib narahat bir ana kimi
İngilis oğlunu yetirən torpaq
Tir-tir titrəyirdi çalxalanaraq.

36

Onun üz-gözünü bürüyən al-qan
Dil açıb danışdı, dindi bu zaman.
Acı bir kəlməyə döndü hər damla
Axdı dodağından söz intiqamla:

37

“Ey şərəf varisləri, ey ingilis ərləri,
Yazılmamış dastanın siz ey hünərvərləri,
Yenilməz bir andan xeyir-dua alanlar,
Bu torpağa, bu elə ümid, arxa olanlar!

38

Oyanın, şir kimi qalxın yuxudan.
Yığılın, nə hesab bilinsin, nə san.

Silkinib qalxın bir, belə yaramaz;
Şeh kimi tökülsün bu zəncir, bu pas.
Siz saysız-hesabsız; düşmənlərsə az.

39

Azadlıq nədir, nə? Bir deyın bunu.
Yox siz köləliyin nə olduğunu
Yaxşı bilirsiniz, çünki dünyada
Sizdən törəyibdir bu ad, bu səda.

40

Bir qarın çörəkçün hər gün çalışmaq –
Budur köləliyin mənası ancaq.
Köləlik – birtəhər ötər ömür, gün;
Yaşamaq zalımı yaşatmaq üçün...

41

Bu despotlar üçün bilin, bilin siz
Həm dəzgah, həm kotan, həm də belsiniz.
Həm sizdən alınır çörək, su, paltar;
Həm də ki sizinlə qorunur onlar.

42

Ananı, balanı salıb taqətdən
Köləlik iynəyə saplayır qəsdən.
Qışda başlayanda çovğun, boran, qar
Soyuqda lüt-üryan can verir onlar.

43

O sizi həyatı əyləncə bilən
Varlının yanında yatıb dincələn
İtinə atdığı çörək nədir ki,
Ona həsrət qoyub; bu dəhşətdir ki.

44

O, meydan verir ki, Qızıla, Pula
Qazanc başdan aş, birə min ola.
Gəlir əvvəlkindən çox olsun gərək,
Axsın xəzinəyə pul ətək-ətək.

45

Saxta pul* – varlının imanı, dini.
Zati-alilərin xəyanətini
Ləyaqətli bir şey sandınız yenə
Torpağın indiki varislərinə.

46

Köləlik müti qul etməkdir sizi,
Köləlik məhv edir iradəni.
Ağa mənlüyini alır əlindən,
Desə sür dərəyə, gərək sürəsən.

47

Sizsə gileylənib, inildəyəndə
Düşmən at oynadır doğma vətəndə.
Yoxdur namusunuz, yoxdur arınız –
Qalib ayaq altda arvadlarınız,
Otlara çilənən al-qandır yalnız.

48

Köləlik ki belə yandırır sizi
Gərək qəlbinizdə intiqam hissi
Qana qan! – deyərək coşasınız siz,
Gücü var, di gəl ki tərpanmirsiniz.

49

Yorulmuş quşlarda belə qayda var –
Gəlib yuvasında dincələr onlar.

* İngiltərədəki kağız pulun inflyasiyası nəzərdə tutulur.

Vəhşilər nədir ki, boranda, qarda
Özünə yem tapır mağaralarda.

50

Ulaqlar, donuzlar ölən günəcən
Yeyir tövlələrdə otdan, ələfdən.
Bütün canlıların öz yuvası var,
Təkcə ingilislər evsiz qalıblar.

51

Köləlik budur, bu; vəhşi insan da,
Qəfəsə salınmış dilsiz heyvan da
Dözməz bu halətə, dözən sizsiniz
Onlar siz görəni görməyib şəksiz.

52

Azadlıq. Nəsən bəs? – Buna, inan sən,
Bu canlı meyitlər qəbirlərindən
Cavab versəydilər, elin nə dərdi;
Düşmənlər kölgətək köçüb gedərdi.

53

Bir fırıldaqçının dediyi təki
Nə ötən kölgəsən, nə də, nə də ki
Mənsəb kahasında gurlayan bir ad.
Sən nə cəhalətsən, nə də xurafat.

54

Çörəksən, nemətsən zəhmət çəkənə,
İşləyib, çalışıb qan-tər tökənə.
Mənası çox dərin, sevinci min-min
Açıq süfrəsisən halal bir evin.

55

Ayaqlar altında qalanlara sən
Paltarsan, ocaqsan, susan, çörəksən.
Qalıb şöhrətimiz bu gün kölgədə,
İngiltərədəki aclıq, bəlkə də,
Olmayıb heç yerdə, heç bir ölkədə.

56

Varlı, qurbanını yıxıb, boynuna
Bassa ayağını, əngəlsən ona.
Sən imkan verməsən, dünyada bir kəs
Əfi ilanı da tapdaya bilməz.

57

Haqsan, qanunların ülvi, müqəddəs;
Onlar heç vaxt pula satıla bilməz
İngiltərədəki qanunlar kimi...
Səninçün insanlar eyni deyilmi?!

58

Zəkasan, ağılsan – azad bir insan
Heç vaxt düşünməz ki, küfr danışan
Adamı, keşişlər uydurduğutək,
Allah cəhənnəmə vasil edəcək.

59

Sən Dinclik deməksən. Tiranlar hər gün
Birləşib odunu söndürmək üçün
Qan tökdü, pul tökdü o Qalliyada*;
Əlindən belə iş gəlməz dünyada.

60

İngilisin qanı, alın təri bəs
Axıb selə dönsə, əsər eyləməz?

* Əksinqilabçı koalisiyanın Fransaya qarşı müharibəsi nəzərdə tutulur.

Onda sönməzsənmi sən, ey hürriyyət?
Yox, tamam sönməzsən, solarsan fəqət.

61

Ülvi məhəbbətsən, sənin hər zaman
Varlılar öpmüşlər ayaqlarından.
Yolunda xərclənir, guya, dövlət, var:
Guya təkcə səni axtarır onlar.

62

Guya, xərc qoyulan qanlı döyişlər
Tək sənin naminə olur bu qədər.
Hiylə, pul gücünə, silah gücünə
Əslində ağalıq saxlanır yenə.

63

Zəka, Poeziya, Elm və Ürfan
Nurlu bir çıraqdır ilk yaranışdan.
Onlar qoymaz kasıb dönəbdönə
Lənətlər yağdırsın öz taleyinə.

64

Dünyanın zinəti, yaraşığı – sən.
Cəsarət, Mərhəmət, Dözüm deməksən.
Elə hünər göstər çatmasın qəti
Səni vəsf etməyə sözün qüdrəti.

65

Gülzar bir çəməndə, geniş bir düzdə
Bir məclis düzəldin – xürrəm, ahəstə.
Axişsın oraya qoy qatar-qatar
Cəsur, mərd insanlar, azad insanlar.

66

Başınız üstdəki mavi ənginlik,
Ayaq basdığınız hər çəmən, hər dik...
Əbədi nə varsa bütün dünyada
Baxıb şahid olsun bu toy-büsata.

67

Gəlsin bu torpağın hər bucağından,
Hər bir daxmasından, hər ocağından
Bütün ömrü boyu kədər yeyənlər,
Qonşunun qəminə qəmim deyənlər,
Zülmün pəncəsində inildəyənlər...

68

Qoy çıxsın qaranlıq daş zindanlardan –
Üzündən meyittək sarılıq yağan
Cavanlar, taleyi qara gələnlər,
Soyuqdan, ağrıdan zara gələnlər.

69

Gəlin, ürəkləri şan-şan eyləyən,
Dərddən, ehtiyacdən üsyan eyləyən
Əliqabarlılar çalışsan yerdən,
Həyat qılgıcımı alışsan yerdən!

70

Gəlin, külək kimi əsib çağlayan,
Qəlbə qəm gətirən, qəlbi dağlayan
Elin naləsini hər saat, hər an
Özündə əks edən gur saraylardan!

71

Gəlin, zər-zinətdən alışıb-yanan
Zəngin salonlardan, gen salonlardan! –

Yəqin ki, orda da bir-iki nəfər
Fağıra, kasıba mərhəmət eylər.

72

Qızıl bahasına, qan qiymətinə
Alınmış, satılmış vətənin yenə
Qeydinə qalanlar, qan-tər tökənlər,
Siz ey min müsiibət, bəla çəkənlər –

73

Axışıb toplaşın bu məclisə siz,
Göylərə səs salsın qoy təntənəniz.
Deyin: “Azad olaq bu gündən gərək
Allahın əzəldən xəlq etdiyitək”.

74

Sadə sözləriniz qoy xəncər olsun,
Kəsərdə qılınca bərabər olsun.
Sipərə bənzəsin qoy hər kəlməniz,
Həmişə onlara arxalanın siz.

75

Tiranlar qorxudan əssinlər zağ-zağ,
Rədd olub getsinlər; gülsün bu torpaq.
Qəsbkar qoşunlar atıb mənəbi,
Yox olsun qurumuş bir dəniz kimi.

76

Muzdlu topçular da elə o zaman
İtilib getsinlər torpağınızdan.
Təkər, nal səsləri göyə yüksəlsin,
Ölmüş torpaq, hava qoy cana gəlsin.

77

Tuşlansın süngülər, parləsın par-par...
İngilis qanına batmağa onlar
Hərslük göstərüb yansın şam kimi,
Çörək arzulayan ac adam kimi.

78

Qəlbinin oduna qoy belə gündə
Ölüm dənizində, yas dənizində
Söndürmək istəyən süvarilərin
Qılıncı ulduztək alışsın min-min.

79

Durun qollarınız döşlərdə çarpaz.
Döyüşdə silahdır onlar, basılmaz.
Düşməni baxışla didin, dayanın;
Sıxlaşın meşətək, mətin dayanın.

80

Süvari ordunun belə sürətlə
Adını dillərə salan Vəlvələ
Vecə alınmayan kölgətək bu an
Qorxmaz dəstəninizin ötsün yanından.

81

Doğma yurdunuzun öz qanunları
Pis, yaxşı – yaşasın, sevin onları.
Qoy onlar arxalı dağ kimi olsun,
Haqqın, ədalətin hakimi olsun.

82

Bu qoca tarixin hər sınağından,
Bərkindən, boşundan üzüağ çıxan,

Zəkadan, ağıldan, hünərdən doğan
Qədim qanunların Azadlıq səsi
Zəfərdən zəfərə səsləsin sizi.

83

Ölkədə müqəddəs qanun-qaydanı
Pozan insanların olmaz vicdanı.
Arada axan qan sizə yox, ancaq
Düşməyə ən böyük ləkə olacaq.

84

Zalımlar cəsarət etsələr əgər,
Qoyun aranızda at da sürsünlər,
Assınlar, kəssinlər, şallaqlasınlar,
Beləcə azğınlıq eləsin onlar.

85

Durun məğrur-məğrur, gözüntüzdə kin;
Nə qorxun, nə çəşin, nə də çəkinin.
Baxın, qəzəbləri sönənə qədər
Cəlladlıq eyləyib al-qan töksünlər.

86

Biabır olaraq onda hər alçaq,
Hardan gəlibdirsə, ora qaçacaq.
Düşmənin tökdüyü günahsız qan da
O vaxt görünəcək yanaqlarında.

87

Hər qadın nifrətlə onları bir-bir
Uzaqdan barmaqla göstərəcəkdir.
Düşmənin tanışa-bilişə qəti
Salam verməyə də çatmaz cürəti.

88

Aldanıb, Dəhşətə keşik çəkənlər,
Azacıq namusu olan hər əsgər
O alçaq dəstədən döndərəcək üz,
Sizə can atacaq şeksiz-şübhəsiz.

89

Ötəri həvəstək, qanadlı antək,
Uzaqda püskürən sərsəm vulkantək
Tərk edib gedəcək onda hər yanı
Bu millət qırğını, insan qırğını.

90

Bu gün əsarətin fəlakətitek
Bu sözlər hayqırıb nəre çəkəcək,
Girib insanların ürəklərinə,
Təkrar olunacaq dönəbdönə:

91

“Oyanın, şir kimi qalxın yuxudan,
Çoxlaşın – nə hesab bilinsin, nə san.
Silkinib qalxın bir, belə yaramaz,
Şeh kimi tökülsün bu zəncir, bu pas.
Siz saysız-hesabsız. Düşmənlərsə az.”

Elizabet Berret Brauning

(1806–1861)

ƏGƏR MƏNİ SEVSƏN...

Əgər məni sevsən... üzümə demə,
Sev öz ürəyində, özümə demə.
Demə gülüşünü, baxışlarını,
Sevmişəm, ürəyim səninlə gülər.
Demə ki, səninlə dünya gözəldir,
Dil öz dediyini dəyişə bilər.
Bunlar nəyə lazım, əgər sevirsen,
Dəyişmə, beləcə sev, sevilərsən.
Əgər o sözləri üzümə desən,
İnan, gözlərimdən düşə bilərsən.
Çox vaxt unudulur həyatda hamı,
Söz də yaddan çıxır bəzən çox asan,
Əgər sevirsənsə, sev ürəyində,
Dildə desən məni tez unudarsan...

Çarlz Dikens

(1812–1870)

PIP

(*“Böyük ümidlər” romanından fraqment*)

I FƏSİL

Mənim atamın familiyası Piripp idi, mənim adım isə Filippdir; uşaq dilim, bu iki adı birləşdirib “Pip”dən daha aydın bir söz deyə bilmirdi. Beləliklə də özümə Pip adı qoydum və mənim öz təqsirim üzündən hamı məni Pip çağırmağa başladı.

Mən atamı da, anamı da görməmişdim, heç onların şəkillərini də görməmişdim; məndə onların hər ikisi haqqında ilk uşaqlıq təsəvvürü onların qəbirdaşlarına baxdığım zaman əmələ gəlmişdi. Atamın qəbirdaşındakı yazı məndə belə bir fikir doğurmuşdu ki, atam enli kürəkli, qarayanız, qıvrım saçlı, dolu bir kişi imiş; qəbirdaşındakı: “Həmçinin yuxarıda adı çəkilənin arvadı Corciana” sözlərindən isə mən öz uşaq ağımla belə bir nəticə çıxarmışdım ki, yəqin anam bənizi qaçmış, üzü çilli, azarlı bir qadın olmuşdur. Beş qardaşımın qəbrinin üstündəki beş balaca qəbirdaşına gəldikdə, o balaca abidələr məndə belə bir möhkəm yəqinlik əmələ gətirmişdi ki, balaca qardaşlarımin beşi də əllərini şalvarın cibinə qoyub arxası üstə uzanmış halda doğulmuşdur və onlar bu dünyada sürdükləri qısa ömürlərinin axırınadək əllərini ciblərindən çıxarmamışlar.

Bizim yer bataqlıqdır və çay kənarında, dənizdən təxminən iyirmi mil uzaqdadır. İndiki kimi yadımdadır: o gün hava çiskin idi; nahardan sonra axşamüstü mən qəbiristana getdim. Bura gicitkən basmış soyuq bir yer idi. Qəbiristanın o tərəfində heç bir maraqlı mənzərəsi

olmayan dümdüz boş çöllüyü xəndəklər, torpaq bəndlər və çəpərlər kəsib keçirdi; çöllüyün hər yerində mal-qara otarıldı. Bir az da o tərəfə getsən, bataqlığa rast gələrdin; bataqlıqdan bir qədər uzaqdakı çay, qurğuşun rəngli bir zolaq kimi bozarırdı; daha uzaqlarda isə qaş-qabaqlı geniş bir dəniz var idi, oradan külək əsirdi. Bütün bunlardan qorxub titrəyən və axırda canına bərk qorxu düşdüyünə görə ağlamağa başlayan balaca adam mən özüm idim, Pip idi.

Kim isə mənə:

– Səsini kəs! – deyə acıqlandı və bu vaxt qəbrin başdaşının arxasından bir adam çıxdı. – Səsini kəs, şeytan balası, yoxsa başını kəsərəm!

O, əynində boz, qaba geyimi olan və başmaqları yırtıq-yırtıq olmuş qorxulu bir adam idi; ayağında iri dəmir zəncir var idi, başına papaq əvəzinə cındaya oxşayan bir şey sarımuşdı. O, tamam islanmışdı, palçığa batmışdı; onun əllərində və üzündə qançırılar var idi, bədəninin açıq yerlərini daşlar yaralamışdı, tikan cızmışdı və gicitkən dalamışdı, bu adam axsayırdı, tir-tir titrəyir, acıqlı-acıqlı baxır və yamanca söyüş söyürdü. O, çənəmdən yapışib qaldırıldıqda dişləri bir-birinə dəyib taq-qıldayırdı. Mən çox qorxub yalvarmağa başladım:

– Vay, mənə öldürməyin, ser! Çox xahiş edirəm, öldürməyin!

– Adın nədir? Tez de! – deyə yad adam dilləndi.

– Pipdir, ser.

O, gözlərini məndən çəkməyərək qışqırıb əmr etdi:

– Bir də de. Elə de ki, mən də başa düşüm.

– Adım Pipdir, Pip, ser.

– Göstər görüm harada yaşayırsan, – deyə o, yenə dilləndi. – Barmağınla göstər!

Mən əlimlə çayın dümdüz sahilini göstərdim, çünki bizim kəndimiz çoxlu fındıq və qovaq ağacları bitən bu yerdə idi.

Tanımadığım bu adam bir dəqiqəliyə heç bir söz deməyib mənim üzümə baxdı, sonra çiyinlərimdən yapışib ciblərimi axtardı. Cibimdən yalnız bir parça çörək tapdı və onu acgözcəsinə yeməyə başladı. Sonra dodaqlarını yalaya-yalaya mənə dedi:

– Ay kiçük, gör nə dolu yanaqların var!

Gərək ki, yanaqlarım, doğrudan da, dolu idi, halbuki o zaman öz yaşıma görə həm boyca balaca, həm də bədəcə zəif idim.

Bu adam başı ilə məni hədələyə-hədələyə dedi:

– Lənətə gəlir əgər sən yavaşca yeməsən! Mən, doğrudan da, ciddi olaraq bu fikrə düşməyə başlayıram.

Onun məni yeməyəcəyinə ürəkdən inandığımı söylədim və yerə yıxılmamaq, göz yaşlarını saxlamaq üçün, bu adamın məni tutduğu daşdan hər iki əlimlə bərk-bərk yapışdım. Sonra o, mənə dedi:

– İndi qulaqlarını aç, sözlərimi yaxşı eşit və mənə düzgün cavab ver. De görüm sən anan haradadır?

– Bax orda, ser.

O, diksinib qaçmağa başladı, lakin az sonra ayaq saxladı və başını döndərərək mənə baxdı.

– Anam oradadır, ser, – deyərək qorxa-qorxa izah etdim. – “Həmçinin Corciana” yazısını görürsünüzmü? O, mənim anamdır.

O, mənim yanıma qayıdıb dedi:

– Bəs belə de! Onun yanındakı qəbir kimindir? Sənin atanın qəbridirmi?

– Bəli, ser, – deyərək cavab verdim.

Bu adam nə fikirləşdisə donquldanıb dedi:

– Belə de! Bəs kimin yanında qalırsan?

– Bacım missis Co Qarcerinin yanında yaşayıram, ser. Bacım Co Qarceriyə ərə getmişdir. Onun əri dəmirçidir.

– Dəmirçidirmi? – deyərək tanımadığımı bu adam cəld soruşdu və ayağına baxdı.

Sonra qaşqabağını töküüb mənə baxdı, yenə başını aşağı salıb öz ayağına baxdı. Bir neçə dəfə gah mənim üzümə, gah da öz ayağına baxdıqdan sonra mənə lap yaxınlaşdı, çiyinlərimdən yapışib gücü gəldikcə məni dala itələdi, zəhmli gözlərini mənim üzümə zillədi. Mən qorxudan tir-tir əsirdim və onun qabağında dayanıb yazıq-yazıq gözlərinin lap içinə baxırdım. Axırda o dedi:

– İndi qulaq as! Sənin ölüm-dirim məsələni həll olunur. Bilirsənmi yeyən nədir?

– Bəli, ser.

– Yeməyin də nə olduğunu bilirsənmi?

– Bəli, ser.

Bu adam hər dəfə sual verəndən sonra məni silkələyirdi, elə bil ki,

onun əlindən qurtara bilməyəcəyimi və təhlükəli vəziyyətdə olduğumu mənə daha aydın başa salmaq istəyirdi.

– Sən mənə yeyə gətirərsən, – deyə o yenə məni silkələdi. – Mənə yemək də gətirərsən. – Yenə məni silkələdi. – Sən bu dediklərimi tapıb mənə gətirərsən, yoxsa ürəyini və ciyərini yerindən çıxararam. – Yenə məni silkələdi.

Mən çox bərk qorxmışdım. Tez-tez silkələndiyimə görə başım elə gicəlləndi ki, hər iki əlimlə ondan yapışıb dedim:

– Rəhmə gəlib məni daha silkələməsəydiniz, bəlkə, ürəyim bulanmazdı, onda sizin sözlərinizi daha yaxşı başa düşərdim.

O, mənim qollarımdan yapışıb qaldıraraq daşın üstünə qoydu və bu qorxulu sözləri dedi:

– Sabah səhər, lap tezdən, mənə yeyə və yeməyə də bir şey gətirərsən. Bunları bax, o köhnə batareyaya gətirərsən. Sənə nə əmr etmişəm yerinə yetirərsən və mənim kimi bir adamı, ya da başqa birisini gördüyünü heç zaman, heç kəsə nə sözlə, nə də işarə ilə bildirməyə cürət etməzsən. Tapşırığımı dürüst yerinə yetirərsən. Elə ki, məni aldatmaq istəsən, ya da mənim əmrlərimdən bir balaca kənara çıxsan, onda vay halına – ürəyini və ciyərini yerindən çıxararam! Bax yadında saxla: sözümdən çıxsan, ürəyini və ciyərini çıxarıb odda qızardacağam və yeyəcəyəm.

Mən dedim ki, yeyə və yemək üçün əlimə nə keçsə gətirərəm və səhərin əlaqaranlığında batareyaya gələcəyimi vəd etdim.

O, məni daşın üstündən düşürüb dedi:

– Bax, vədini yadında saxla ha! İndi evinizə gedə bilərsiniz.

– Gecəniz xeyrə qalsın, ser, – deyə mən pıçıldadım.

O, soyuq yaş düzənliyə göz gəzdirərək deyindi:

– Burada nə xeyir ola bilər! Kaş mən ya qurbağa, ya da ilanbalığı olaydım.

O, bədəninin bu dəqiqə parçalanacağından qorxurmuş kimi, hər iki əlilə titrəyən bədənini qucaqladı və axsaya-axsaya, ayaqlarını sürüyə-sürüyə kilsə hasarına tərəf dönüb getdi.

O, hasara çatdıqda ayaq saxladı, ayaqları keyiyib qatlanmayan adamlara məxsus bir hərəkətlə, çox çətinliklə hasardan aşmağa başladı və birdən dönüb mənə baxdı. Mən onun üzünü görəndə dərhal

evimizə tərəf üz tutub gücüm gəldikcə qaçmağa başladım. Amma yolda özümü saxlaya bilməyib bir də geri dönüb baxdıqda, gördüm ki, bu adam hər iki əlilə bədənini qucaqlamış vəziyyətdə, iri daşların arasında yekə ayaqlarını ehmallica götürüb qoya-qoya birbaşa çaya tərəf gedir.

II FƏSİL

Mənim bacım missis Co Qarceri məndən təxminən iyirmi yaş böyük idi. Öz dediyinə görə, o, məni şəxsən, “öz əli ilə” tərbiyə edib böyütmüşdü. Bu sözün mənasını başa düşməyə çalışır və bildirdim ki, bacımın əli qüvvətli və ağırdır; hər ikimiz, yəni həm mən, həm də bacımın əri onun əlinin gücünü dəvələrlə dadmışdıq; buna görə də belə bir nəticəyə gəlmişdim ki, hər ikimizi – məni də, Cou da bacım şəxsən “öz əlilə” tərbiyə etmişdir.

Mənim bacım heç də gözəl deyildi; odur ki, məndə çox qaranlıq və dərin kök salan belə bir fikir əmələ gəlmişdi ki, Qarcerini bacımla evlənməyə, guya, bacım “öz əli ilə” məcbur etmişdir. Co gözəl kişi idi. Onun açıq rəngli sıx qıvrım saçları mehriban üzünü hər iki tərəfdən dairəyə almışdı; gözləri hava rənginə çalan qeyri-müəyyən rəngdə olduğuna görə, onun bəbəkləri gözlərinin ağından çox çətinliklə seçilirdi. Co mülayim, səxavətli, xoş rəftarlı, hamı ilə yola gedən, gülərlüzlü – bir sözlə, çox yaxşı bir adam idi.

Bacım missis Conun gözləri və saçı qara idi, dərisi isə qəribə qırmızı rəngə çalırdı; buna görə də çox zaman öz-özümdən soruşurdum: bəlkə, bacım öz bədəninə sabun əvəzinə kisə sürtür. Bacım uca boylu, sümükləri çıxmış arıq bir qadın idi; o həmişə evdə cod parçadan baf-talı iş döşlüyü, üstündən də kvadratşəkili qalın önlük geyib onun hər yerinə iynə və sancaq sancırdı.

Mən qaça-qaça evə gəlib çatdıqda, dəmirçixana bağlanmışdı; Co da mətbəxdə tək oturmuşdu. Co ilə mənim dərdimiz bir idi və bir-birimizdən heç nə gizlətməzdik. Buna görə də mən qapını açıb Cou qapı ilə üz bəzək küncdə, peçin yanında oturmuş gördükdə, o, dərhal mənə xəbər verdi:

– Missis Co on iki dəfə səni axtarmağa çıxmışdır, Pip. Bax indi yenə səni axtarmağa gedib.

– Doğrudanmı, Co?

– İnan sözümə, – deyə Co cavab verdi. – Amma elə bu yamandır ki, yun çırpanı da özüylə götürüb aparmışdır.

Bu dəhşətli xəbəri eşitcək, jiletimdəki təkçə bir düyməni burmağa başladım və ümitsizliklə gözlərimi oda zillədim. Yun çırpan elastik bir çubuq idi, nazik ucu isə yazıq bədənimə tez-tez dəyməkdən çox yaxşı sürtülüb işıldayırdı.

Sonra Co sözlünə davam etdi:

– Bacın bir yerdə qərar tutub otura bilmirdi, tez-tez durub küçəyə çıxırdı. Axırda da yun çırpanı götürüb otaqdan güllə kimi çıxdı. Pip, görürsən də nə olub, – Co bu sözlərdən sonra maşanı götürüb peçi yavaş-yavaş qurdalamağa başladı və: – Lap güllə kimi! – deyə təkrar etdi.

– Bacım evdən çoxdanmı çıxıb, Co?

– Qoy bir yadıma salım, – deyə Co cavab verdi və divar saatına baxıb dedi: – Axırncı dəfə evdən çıxdığı beş dəqiqə olar. Budur bax, gəlir. Qapının dalında gizlən, üz dəsmalını da özünə dola, dostum!

Mən onun məsləhətinə əməl elədim. Missis Co qapını taybatay açdı və bu vaxt qapının bir tayının dalında nə isə bir şey durduğunu hiss etdi, qapının tamam açılmamasının səbəbini bir anda başa düşdü və dərhal yun çırpanı işə saldı. Axırda gücü gəldikcə məni itələyib birbaşa Coun qucağına atdı. Co isə mənə, heç olmasa, bir az kömək edə biləcəyinə sevinib məni peçin dalında gizlətdi və uzun qıçını qabağa uzadıb bacımın yolunu kəsdi.

Bu vaxt missis Co ayağını yerə vura-vura mənim üstümə qışqırdı:

– Hansı cəhənnəmdə idin, ay meymuna oxşayan? Bu dəqiqə cavab ver görüm, nə eləyirdin! Qorxudan az qalmışdı başıma hava gəlsin! Dillənsənə, yoxsa istəyirsən səni küncdən dartıb çıxarım? Onu da bil ki, siz ikiniz yox ha, lap əlli Pip və beş yüz Qarceri olsa da, mənimlə bacara bilməz!

Mən gizləndiyim yerdən ağlaya-ağlaya, qaşına-qaşına cavab verdim:

– Qəbiristana getmişdim, başqa heç yerdə olmamışam.

– Qəbiristanda idinmi? – deyə bacım acıqlı-acıqlı soruşdu. – Mən olmasaydım, sən indi çoxdan qəbiristanda yatıb qalardın. Kim səni “öz əli ilə” tərbiyə edib?

– Siz, – deyə mən cavab verdim.

– İndi bilmək istəyirəm, axı bu mənim nəyimə lazım idi?

– Bilmirəm, – deyə mən zariya-zariya cavab verdim.

Bacım isə:

– Mən özüm də bilmirəm – dedi. – Amma bunu bilirəm ki, mən bir də belə işi boynuma götürməyəm. Vicdanla deyə bilərəm ki, sən anadan olan gündən bəri bax bu döşlüyü əynimdən çıxarmamışam. Bu bəs deyilmə ki, dəmirçi arvadı olmuşam? Bir tərəfdən də gərək sənənin nazını çəkəm, sənə ana olam. Yox, məni bağışlayacaqsınız, bəsdir!

Demək olmaz ki, bacımın bu sözlərinə diqqətlə qulaq asırdım.

Mənim fikrim çox uzaqlarda idi. Mən peçin içində alovlanan kömürlərə ürək döyüntüsü ilə baxırdım; indi bataqlığı yara-yara gələn, ayağı zəncirli qorxunc yad kişi, onun “yeməyə bir şey” gətirmək, yeyə gətirmək haqqındakı zəhmli tələbi, xüsusən, onun qabağında içdiyim and gözlərimin qarşısında dəhşətli bir xəyal kimi canlanırdı.

Bacım çay hazırlayırdı, Co isə mənə çox diqqətlə baxırdı. Sonra o, öz mavi gözləri ilə missis Conun hər bir hərəkətini izləyə-izləyə saçını və sağ bakenbardını yavaş-yavaş sıgallamağa başladı; bacımın qanı qara olanda Co həmişə belə edərdi.

Bacım bizim üçün xüsusi bir qayda ilə yağ-çörək hazırlayırdı və heç vaxt bu qaydadan kənara çıxmırdı. Bacım əvvəlcə çörəyi sol əli ilə götürüb, gücü gəldikcə önlüyünə basırdı; bunun nəticəsində bacımın önlüyündəki sancaqların və ya iynələrin biri çox zaman çörəyin içinə keçirdi, bu da nahar zamanı birimizin ağzından çıxırdı. Sonra bacım bıçaqla bir az yağ götürüb plastır hazırlayan aptek işçisi kimi, bu yağ çox dürtüst ölçü ilə, bıçağın tiyəsinin hər iki tərəfi ilə çörəyə yaxır, çörəyin qıraqlarından yağ səliphə ilə və cəld qaşırırdı. Lap axırda bıçağı çörəyə yaxılmış yağa çəkərək, çörəyin qalın bir parçasını kəsir, onu da iki yerə bölür: birini Coya, birini də mənə verirdi.

Lakin bu dəfə mən, çox ac olduğuma baxmayaraq, yeməyə heç cürət etmirdim. Başa düşürdüm ki, qorxunc yad adam üçün yeməyə gərək bir şey daldalayıb saxlayım. Bilirdim ki, missis Co evin təsər-

rüfat işlərində çox qənaətcildir və onun ərzaq anbarında gizlicə axtarış aparmağım faydasız ola bilər; buna görə də mən çox fikirləşmədən öz çörək payımı xəlvətcə şalvarımın içinə ötürməyi qət etdim.

Kimin daha tez yeyib qurtardığını hər axşam müqayisə etmək bizdə adət olmuşdu. Bu çox asanca bir iş idi: biz öz çörək payımızdan bir diş götürüb, qalan çörəyi səssiz-səmirsiz bir-birimizə göstərirdik və bununla da bir-birimizi yarışa həvəsləndirirdik.

O axşam Co, dişlədikə çox tez azalan öz çörəyini göstərə-göstərə məni bir neçə dəfə yarışa çağırırdı, amma məndən bir hərəkət görmədi, çünki mən tünd sarı maye ilə dolu fincanımı bir dizimin və heç dadına da baxmadığım çörək payımı o biri dizimin üstünə qoyub oturmuşdum və heç yerimdən qımıldanmırdım da. Nəhayət, mən heç kəsin ağına gəlməyən qəti bir qərar qəbul etdim: Cənab mənə baxmadığını görüb fürsətdən istifadə edərək, tez çörək payımı şalvarımın cibinə ötürdüm.

Görünür, Co mənim iştahadan düşdiyümü zənn edib nigarançılıq çəkirdi, buna görə də çörəkdən dişləri ilə xırda tikələr qopara-qopara çox həvəssiz, fikirli halda yeyirdi. Co dərin fikrə getdiyi üçün, tikəsini həmişəkindən çox yavaş çeynəyir və onu, nəhayət, həb kimi udurdu. O, çörəyindən yenə bir parça dişləmək istəyib başını yana tərəf rahat əydikdə, birdən gözləri mənə sataşdı və mənim çörək payımın yox olduğunu gördü.

Co əlindəki bir parça çörəklə, matı-qutu qurumuş halda qaldı. Onun təəccüb etməsi və qorxuya düşməsi üzündə o qədər aydın əks etmişdi ki, bacımın nəzərindən yayına bilmədi. Bacım hirsli-hirsli:

– Yenə nə olmuşdur sizə? – deyər soruşdu və fincanını masanın üstünə qoydu. Bu vaxt Co məzəmmətəddici hərəkətlə başını tərpətib deyinməyə başladı:

– Amma, mənə bax, dostum Pip! Özünü işə salarsan ha! O böyük-lükdə çörək parçası boğazının bir yerində ilişib qalar. Sən onu çey-nəməmiş udmusan, Pip.

Bacım bu dəfə daha acıqlı soruşdu:

– Axı nə olub yenə?

Təsəvvürə gəlməyən dərəcədə qorxuya düşmüş Co isə mənə deyirdi:

– Pip, hərgah sən onun, heç olmasa, bir balaca tikəsini qaytara bil-səydin, yaxşı olardı. Çalış, mən deyən kimi elə. Başa düş ki, sənın belə oyun çıxarmağın yersizdir, canına yazığın gəlsin, xataya düşərsən.

Bu vaxt bacım lap özündən çıxdı, Coun üstünə cumdu və birçə-yindən yapışb başını divara dayadı. Mən küncdə öz yerimdə oturub cıqqırımı da çıxarmırdım və bu mənzərəyə fağır-fağır tamaşa edirdim.

Bacım qəzəbindən nəfəsi təngləşmiş halda qışqırıb ərindən soruşdu:

– Ay piy basmış dombalangöz donuz, niyə demirsən nə olub?

Co bacımın üzünə aciz-aciz baxdı, naçar qalıb çörəyindən bir tike dişlədi və gözlərini yenə mənə zillədi. Ağzındakı tikəsini hələ çeynə-mirdi, bu səbəbdən onun ovurdu şişmiş görünürdü; o, otaqda mənimlə tək oturubmuş kimi birdən zarafatyana dedi:

– Bilirsən nə var, Pip! Biz həmişə dost olmuşuq, buna görə də səndən yalnız çarəsizlikdən şikayət edə bilərəm. Amma bu elə bir...

– bu vaxt Co sözünü yarımçıq qoyub stulunu geri çəkdi, ikimizin ara-sından döşəməyə baxdı, yenə gözlərini mənə dikib dedi: – elə bir tike-dir ki, onu bir uduma ötürmək olmaz.

Bacım ərinin bu sözlərini eşitcək qışqırıb soruşdu:

– Sən nə danışırsan, yoxsa o, bütün çörək payını bir uduma aşırıb?

Tikəsini bayaqdan ovurdunda saxlayan Co yenə missis Coya deyil, mənə baxaraq sözünə davam etdi:

– Bilirsənmi, əzizim, sən yaşda olanda mən özüm də zorba tikələr udmuşam, çox udmuşam, bunu da deyə bilərəm ki, ömrümdə qarın-qulu adamlar çox görmüşəm, amma, doğrudan da, bu yekəlikdə tike aşıran adama heç rast gəlməmişdim.

Bacım cəld mənim üstümə cumub saçımın yapışdı və “Gedək, sənə dərman verim” sözlərini təkrar edərək məni sürüyə-sürüyə apar-dı; bacımın bu sözləri məni çox qorxutdu.

O vaxtlar bir kələkbaz hakim qətran suyunu hər cür xəstəliyə qarşı dərman kimi içməyi dəb salmışdı. Missis Co da öz komodunda həmişə bu dərmandan saxlayırdı və möhkəm inanırdı ki, bu dərma-nın dadı nə qədər iyərəncdirsə, onun sağaldıcı təsiri də bir o qədər qüv-vətlidir. Hətta ən adi günlərdə də bu iksirdən mənim boğazıma o qədər tökürdülər ki, məndən, yenice qatranlanmış hasardan gələn iy

gəlirdi – bunu mən özüm də hiss edirdim. Bu dəfə xəstəliyim çox ciddi olduğuna görə həmin dərmandan gərək düz pinta içəydim. Odur ki, missis Co məni sağaltmaq üçün, başımı qoltuğuna alıb bərk-bərk sıxdı; boğazıma, doğrudan da, bir o qədər dərman tökdü. O ki qaldı Coya, öz canını yarım pinta ilə qurtardı. Deməliyəm ki, Co peçin qabağında sakitcə oturub tikəsini çeynəyə-çeynəyə nə işə fikirləşdiyi zaman, onu yarım pinta dərman içməyə məcbur etdilər, bu işə Cou çox təcəübləndirdi.

Missis Codan şey oğurlayacağımı fikirləşərkən və yeriyəndə, oturanda, ya da bir iş üçün mətbəxə gedəndə cibimdəki yağ-çörəyi hər dəfə əlimlə tutmağa məcbur olarkən az qalırdı ki, ağılim başımdan çıxsın.

Təsvir olunan gün böyük bayram idi. Mən gərək divardan asılan holland saatına baxa-baxa mis kürəcikle saat yeddindən səkkizədək pudinqi qarışdırıb sabaha hazırlayıdım. Mən bu işi tumanımdan yağ-çörəyi çıxarmadan görmək istədim, amma hiss edirdim ki, yağ-çörək getdikcə aşağı sürüşür və hərgah qəti tədbir görməsəm hökmən yerə düşəcəkdir. Xoşbəxtlikdən mən xəlvətcə otaqdan əkilib bayra çıxıb bildim və həmişə yatdığım çardağa qalxıb yükümü orada boşaltdım.

Nəhayət, pudinqi qarışdırıb qurtardım. İndi peçin yanında oturub qızınır və yatmağa göndərilməyimi gözləyirdim. Bu vaxt gurultu səsi eşidib Codan soruşdum:

– Eşidirsənmi, Co? Deyəsən, top atırlar. Bu nə olan işdir?

– Yəqin, yenə katorqa dustağı qaçıbdır, – deyə Co cavab verdi.

Missis Conun başını aşağı salıb öz işlə məşğul olmasından istifadə edərək, mən dodaqlarımı yavaşca tərpedə-tərpedə, katorqa dustağının nə olduğunu Codan soruşmağa çalışdım. Co da cavab vermək üçün dodaqlarını xeyli tərpeddi, görünür, sualıma ətraflı cavab verməyə çalışırdı; mən bundan ancaq bircə “Pip” sözünü başa düşə bildim. Sonra Co bərkdən dedi:

– Keçən gecə katorqa dustağı qaçmışdı. Dünən də toplardan atəş açıb bu barədə xəbərdarlıq edirdilər. İndi yenə top atırlar. Görünür, başqa bir dustaq qaçmışdır.

– Bəs top atan kimdir? – deyə mən soruşdum.

Bu vaxt bacım söhbətə qarışdı:

– Bu nə yaman zəhlə aparən uşaqdır! Buna bax, bu da bizim üçün sorğu-sual eləyən olubdur!

Bu vaxt Co mənim marağımı coşdurdu; o, ağzını daha çox açmağa çalışaraq nə isə bir söz deməyə cəhd etdi; mən elə bildim ki, Co “qəddar” demək istəyir. Təbiidir ki, buna görə də mən başımla bacımı göstərib: “Odurmu?” – deyə pıçıldadım. Lakin, görünür, Coun dediyini başa düşməmişdim. Çünki o, başını qətiyyətlə bulayıb, “yox” işarəsi verdi, ağzını tamam açdı, sonra qüvvətli bir söz buraxdı. Mən yenə heç bir şey başa düşmədim.

Mən bu dəfə axırını fəndgirliyə əl atmağı qət etdim.

– Missis Co, hərgah acığınız tutmazsa, mən bilmək istərdim ki, haradan top atırlar?

– Ay balam, belə də uşaq olar? – deyə bacım acıqlandı. – Haradan top atırlar? Əlbəttə, qaləradan*.

– Hə... ə, qaləradan atırışılar! – deyə mən ağızucu cavab verdim və Coun üzünə baxdım.

Co mənə məzəmmətlə baxıb öskürdü; yəqin ki, demək istəyirdi: “Axı mən də sənə bunu demişdim”.

– Bəs qalera nədir? – deyə mən yenə soruşdum.

Bacım:

– İndi buyur belə uşağı qandır görüm, – dedi və əlindəki iynəni acıqla mənə tərəf uzadıb başını silkələyərək sözüünə davam etdi: – Onun bir sualına cavab verəndə, üstəlik, sənin başına təzədən başqa suallar yağdırar. Qalera dustaq saxlanan barjadır. Belə gəmilər bataqlığın o tayındadır.

Mən özümü ələ almağa çalışıb heç kəsin üzünə baxmadan bir də soruşdum:

– Mən bilmək istərdim: belə həbsxanaya kimləri və nəyə görə salırlar?

Bu sualım missis Conu bu dəfə lap özündən çıxartdı. O, ilan vurmuş adam kimi yerindən sıçrayıb qalxaraq dedi:

– Adam öldürənləri, oğurluq edənləri, dələduzları və cürbəcür çirkin işlər görən adamları barjada dustaq saxlayırlar. Belə adamların

* Qalera – çoxavarlı qədim gəmidir; o vaxt katorqa cəzasına məhkum edilən dustaqları belə gəmilərdə zəncirləyib saxlayır və onlara avar çəkdirirdilər.

hamısı çirkin işlərə həmişə cürbəcür suallar verib başqalarını təngə gətirməkdən başlayırlar. İndi zəhmət çək, get yatmağa.

Yatmağa gedəndə heç vaxt mənə şam vermirdilər. İndi də qaranlıq pilləkənlə çardağa qalxırdım, başımda da gurultu olduğunu hiss edirdim, çünki missis Co axırncı nitqini söyləyərkən barmağındakı üsküklə başıma hər sözbaşı vurmuşdu. Mən qaləranın bu qədər yaxınlıqda olduğunu düşündükdə canıma qorxu düşürdü. Aydın idi ki, qalera həbsxanası mənim üçün yaradılmışdır. Çünki mən də cürbəcür suallar verməyə başlamışdım, özüm də missis Codan şey oğurlamaq fikrində idim.

Gecənin qaranlığı çəkilib hava işıqlaşmağa başlayan kimi mən yatağımdan qalxdım və aşağı endim. Döşəmənin hər bir taxtası, onun hər bir çartlanmış yeri, hər bir deşiyi elə bil dalımcə qışqırıb deyirdi: “Oğrunu tut!”, “Missis Co, yatağımdan qalxın!” Mən ərzaq anbarına girdim, bir parça çörək, bir az pendir, yarım nimçəyə qədər qovrulmuş ət götürüb dünənki yağ-çörəklə birlikdə cib yaylığıma büktdüm, qabaqcadan tapıb gizlətdiyim şüşə qaba gil bardaqdan bir az araq boşaltdım, onun əvəzinə isə bardağa su tökdüm; sonra yaylığımın içinə ətli sümtük və içinə donuz əti doldurulmuş ləzzətli girdə piroq da qoydum. Öz aramızdır az qalmışdı ki, piroqsuz gedim, amma anbarın bir küncündə, lap yuxarı ləmədə üstü çox səylə örtülmüş gil nimçədə nə olduğunu mütləq bilmək istədiyim üçün, ləməyə dırmaşdım, boylandıqda – piroqu gördüm və onu ləmədən götürdüm. Mən güman edirdim ki, piroq süfrəyə bu gün qoyulmayacaqdır, buna görə də piroqun yox olmasından bu tezliklə xəbər tutmayacaqlar.

Mətbəxdən birbaş dəmirçixanaya qapı açılırdı. Mən cəftəni çəkib qapını araladım, dəmirçixanaya girdim, Conun alətləri arasında yeyə axtarıb tapdım. Sonra qapını yenə örtüb cəftələdim, başqa qapıdan çıxıb duman bürümüş bataqlığa sarı qaçmağa başladım.

III FƏSİL

Çılpaqlaşmış çəpərləri və qurumağa başlamış solğun otları nəm duman islatmışdı; hər bir budağı, hər bir xırda otun nazik gövdəsini

nəm duman qalın hörümçək toru kimi örtərək, onlara iri, ağır su damcılarını muncuq kimi düzmtüştü.

Mən bataqlığa yaxınlaşdıqca, duman daha da qalınlaşırdı, bu səbəbdən mənə elə gəlirdi ki, qabağıma çıxan şeylər elə bil üstümə hücum edir, çünki bunlar dumanın içindən birdən-birə baş vurub çıxırdılar. Torpaq bəndlər, çəpərlər, xəndəklər dumanın içindən bir-baş üstümə gəlirdi və elə bil mənim dalımcə qışqırırdı: “Bax bu uşaq özgənin piroqunu götürüb aparır. Tutun onu!” İnekələr qəflətən, elə bil, yerin altından qabağıma çıxır, girdə gözlərini mənə bərəldir, burunlarından çoxlu buğ çıxarır və movuldayıb deyirdilər: “U-u, oğru uşaq!” Boynu ağ olan bir qara öktüz isə mənə elə yaman baxırdı ki, başını məzəmmətlə elə bulayırdı ki, mən onun yanından keçərkən özümü təmizə çıxarmağa çalışaraq birdən, özümü saxlaya bilməyib ağılsına-ağılsına dedim: “Doğrudan da, ser, mənim təqsirim yoxdur; axı mən bunu özüm üçün götürməmişəm!” Öküz cavab vermək əvəzinə başını aşağı saldı, bərkdən fınxırıb burnundan çoxlu buğ buraxdı və quyruğunu tovlayıb dumanlıqda gözdən itdi.

Çox keçmədi ki, mən qəbiristana çatdım; burada məni dünənki yad adam gözləyirdi. O yenə qıçını çəkə-çəkə var-gəl eləyirdi; elə bil bütün gecəni belə keçirmişdi. Görünür, o, bərk üşümüşdü. Mənə elə gəlirdi ki, bu adam soyuğa daha tab gətirə bilmədiyi üçün, bax, bu dəqiqə yxılıb öləcəkdir. Baxmağından da bilinirdi ki, o çox aclıq çəkibdir; buna görə də mənə elə gəlirdi ki, hərgah əlimdəki bağlamanı görməsəydi, balaca bıçqını məndən alan kimi onu dərhal yeməyə çalışardı. Mən cəld bağlamanı açmağa və ciblərimi boşaltmağa başladım.

– Şüşə qabda nə gətirmisən, bala? – deyə o soruşdu.

Mən isə:

– Araqdır, – dedim.

O, qovrulmuş əti ağzına təpişdirirdi; elə başa düşmək olardı ki, bu adam qabağındakı xörəyi yemək əvəzinə, onu yad adamlara göstərmək üçün tez-tez kisəyə doldurur. Amma araq gətirdiyimi eşitdikdə, o, yeməkdən əlini çəkib içməyə başladı. Bayaقدan bəri ara vermədən elə yaman əsirdi ki, araq şüşəsini dişləri ilə tutarkən onu gəmirməmək üçün bütün gücünü toplayıb özünü çox çətinliklə saxlaşdırı bilirdi.

Mən ona:

– Gərək ki, titrədib qızdırırsınız, – dedim.

– Mən də elə başa düşürəm, bala, – deyə o cavab verdi.

Mən yenə dedim:

– Bura pis yerdir. Siz torpağın üstündə yatmısınız, bu isə çox zərərlidir; belə yerdə yatanda adam titrətmə-qızdırmaya, ya da revmatizm xəstəliyinə çox tez tutular.

O, qovrulmuş əti, çörəyi, pendiri və piroqu bir-birinə qatıb, cıq-qırını belə çıxarmadan yeyirdi, özü də həmişə ətrafındakı dumanlığa şübhəli-şübhəli göz gəzdirir və hətta yeməyin arasını kəsib tez-tez dörd tərəfə qulaq verirdi.

Birdən, doğruçu, ya da xəyala gələn bir səs – çaydan gələn xışıltı və ya bataqlıqda mal-qaranın böyürməsi – onu diksindirirdi; o çox sərt soruşdu:

– Yoxsa, sən başımı qarışdırıb məni aldadırsan, a şeytan? Özünlə buraya başqa adam gətirməmişən?

– Yox, elə də şey olarmı, ser! Yox!

– Heç kəsə tapşırıbmısan ki, dalınca gəlsin?

– Yox.

– Yaxşı, sənə inanıram. Hərgah bu yaşında yazıq bir qaçqını ələ vermək fikrindəsənsə, onda gərək çox quduz kiçük olasan; onu da bil ki, indi mən peyinlik cücüsü kimi onsuz da acından və soyuqdan ölüürəm.

Köhnə divar saati zəng vurmağa başlayan zaman necə xırılda-yırsa, onun da boğazında nə isə xırıldadı; o, pencəyinin çirkli, cod qolu ilə gözlərini sildi. Mən onun halına yandım və yavaş-yavaş yenə piroq yeməyə başladığını gördükdə, ürəklənib dedim:

– Çox şadam ki, gətirdiyim piroq xoşunuza gəlir.

– Sən, deyəsən, nə isə dedin, eləmi?

– Mən dedim: çox şadam ki, gətirdiyim piroq xoşunuza gəlir.

– Sağ ol, bala. Düz deyirsən.

Mən həyatımızdəki yekə itin necə yediyini çox görmüşdüm; indi mən bu adamın da lap it kimi yediyini görürdüm. İt kimi o da yeməyi götürüb misilsiz bir acgözlüklə didişdirir, tikələri demək olar ki, heç çeynəmədən, diri-diri udur, həmişə ətrafına göz gəzdirirdi, elə bil qorxurdu ki, piroqu əlindən alsınlar.

Mən soruşdum:

– Bu gecə top atırdılar, eşitdinizmi?

– Deməli, doğrudan da, top atırlarmış! – deyə o, öz-özünə danışmış kimi donquldandı.

– Qəribədir, necə olubdur ki, siz top atıldığını başa düşməmişsiniz! Biz top atəşinin səsinə öz evimizdə eşitdik, bizim evimiz isə buradan çox uzaqdadır; bundan başqa top atılan zaman biz qapı-bacanı bağlayıb evdə oturmuşduq.

O dedi:

– Bilirsənmi, bu bataqlıqlarda tək qalan, həm də başı ağırlaşmış, ağzına bir tikə belə çörək almamış, açıqdan və soyuqdan əzab çəkən adamın qulağına bütün gecə güllə səsi və başqa səslər gəlir. Onun qulağına nəinki belə səslər gəlir, hətta onun gözünə qırmızı paltarlı, əli məşəlli əsgərlər görünür; ona elə gəlir ki, həmin əsgərlər ona yaxınlaşır, onu araya alırlar, tufənglərinin çaxmağını şaqqıldadırlar. Onun qulağına belə bir komanda səsi gəlir: “Düzül! Budur o! Onu tut!” Onu tuturlar və hər şey bitir... Uzağa niyə gedirsən, lap keçən gecə mənim gözlərimə əsgərlər göründü – bir vzwoda qədər idilər. Sıraya düzülüb gəldilər, tufənglərini cingildədirdilər, onları görüm lənətə gəlsinlər!.. Belə vəziyyətdə olan adamın top atəşi açılmasından xəbəri olarmı?! Mənə elə gəldi ki, güllələrin səmindən duman titrədi, amma bu vaxt səhər çoxdan açılmışdı.

Sonra yad adam otun üstünə sərildi, nə mənə, nə də yaralanıb qanı axan qıçına fikir verməyərək, ayağındakı buxovu dəli kimi bıçqılamağa başladı; o, öz yaralı ayağı ilə elə rəftar edirdi ki, elə bil ayağı da əlindəki yeyə kimi hissiz və cansız idi. Mən bu adamın qəzəbləndiyini görüb yenə ondan qorxmağa başladım; bir də qorxurdum ki, evdəkilər mənim yox olduğumdan xəbər tutsunlar. Mən ona dedim ki, gərək indi evə qayıdam, amma o, mənim sözlərimə əhəmiyyət vermədi. Odur ki, mən xəlvətcə, onun gözündən oğurlanıb qaçmağı lazım bildim. Mən axırıncı dəfə ona baxarkən o, başını dizinədək əyib oturmuş, var gücünü toplayıb zəncirini kəsməyə çalışır, bu vaxt həm ayağındakı kündəni, həm də ayağını söyürdü. Mən ondan xeyli aralanıb dumanın içində ayaq saxladıqda və ətrafa qulaq verdikdə eşitdim son səs, hələ də zəncirə sürtünən yeyənin cingiltisi idi.

IV FƏSİL

Mən lap əmin idim ki, evə gəldikdə mətbəximizdə polis nəfərini görəcəyəm, evə çatan kimi dərhal məni həbsə alacaqlar. Amma evin heç yerində nəinki polis nəfəri yox idi, hətta oğurluğumdan da hələ heç kəs xəbər tutmamışdı. Missis Conun başı üzümüzə gələn bayram münasibətilə evi təmizləməyə qarışmışdı, Co isə evin yığışdırılmasına mane olmamaq üçün artırmaya qovulmuşdu.

Mən missis Co ilə üz-üzə gəldikdə o:

– Haradaydın, ay sital? – deyə məndən soruşdu. Missis Co məni bayram münasibətilə bu sözlərlə təbrik etdi.

Mən dedim ki, qəbiristanda idim. Missis Co isə kinayə ilə dedi:

– Yaxşı ki, oraya getmişən, yoxsa səndən yenə pis əməl baş verə bilərdi.

Co mənim dalımca mətbəxə gəlməyə cürət edərək missis Conun acıqlı baxışını görüb, çox mülayimliklə əlini burnuna çəkdi, lakin missis Co üzünü o tərəfə çevirən kimi, Co şəhadət barmaqlarını çarpazlayıb xəlvətcə mənə göstərdi; bizim dilimizdə bu işarə missis Conun qanıqara olduğunu göstərirdi. Onu da deyim ki, missis Conun qanı elə həmişə qara olurdu, onu həmişə qaşqabaqlı görmək olardı, buna görə də biz həftələrlə şəhadət barmaqlarımızı çarpazlayıb bir-birimizə göstərərdik.

O gün evimizdə üstünə göyərtili səpilmiş qaxac donuz budundan, içi qiyməli qızardılmış toyuqlardan yaxşı nahar hazırlanırdı. Hələ bir gün əvvəl səhərdən içi mal ətindən olan dadlı piroq bişirilmişdi, pudinq də pilətin üstündə pırt-pırt edirdi. Nahara çoxlu xərc çəkil-diyinə görə bizim səhər yeməyimizi insafsızcasına azaltmışdılar.

Bir azdan sonra missis Co dilləndi:

– Mən hambal deyiləm ki, sizə görə otaqlarda təzədən yır-yığış aparam, sizin zibilinizi təmizləyəm. Yadda saxlayın ki, onsuz da işin çoxluğundan başımı qaşımağa macalım yoxdur.

Buna görə də bizə yağ-çörəyi bayır dəhlizdə verdilər, elə bil ki, biz evdə ədəblə oturan adi kişi və oğlan deyildik, səfərə çıxan bir polk əsgər idik. Biz də çarəsiz qalıb tabe olduq, yağ-çörəyimizi yedikdən sonra, üstündən köhnə sandığın üstündə qabağımıza qoyulan parçadakı su qatılmış südü içdik.

Bu zaman missis Co pəncərələrə təmiz ağ pərdələr asdı, peçin qabağına tutulan köhnə örtüyü də təzə güllü örtüklə əvəz etdi, koridorun o biri başında qonaq üçün saxlanan balaca bayram otağının qapılarını açdı; adi günlərdə bu otağın qapısı həmişə bağlı olardı. Otaqdakı şeylərin hamısı, o cümlədən peçin üstünə simmetrik qayda ilə düzülən burnu qara dörd balaca farfor pudel*, hətta pudellərin dişlərində tutduqları və içərisində süni çiçəklər olan dörd balaca zənbil həmişə örtük altında olurdu. Missis Co çox səliqəli və evdar bir qadın idi, amma bu təmizkarlığını burnumuzdan töküdü, buna görə də adam heç istəməirdi ki, missis Co evdə yır-yığış işlərinə başlasın.

Həmin gün mister Vopsl, təkərçi mister Hibbl və onun arvadı missis Hibbl, habelə Pembrük dayı nahara bizə qonaq gələcəkdilər. Pembrük dayı, yaxınlıqdakı şəhərdə yaşayırdı, özü də varlı taxıl taciri idi, hər yerə öz arabasında gedərdi. Nahar gündüz saat ikinin yarısına təyin edilmişdi. Mən Co ilə evə qayıtdıqda, süfrə açılmışdı, yemək-icmək masaya düzülmüşdü, missis Co bayramsayağı geyinib-keçinmişdi və qonaqları qəbul etmək üçün baş qapını açmışdı (başqa günlərdə belə olmurdu). Bir sözlə, evimiz o gün cah-cəlallı idi. Mənim oğurluğumdan isə hələ heç bir xəbər-ətər yox idi.

Nahar vaxtının yaxınlaşması mənə əsla təsəlli vermirdi. Nəhayət, qonaqlar da gəlib çıxdılar.

Biz mətbəxdə nahar edir, amma meyvə və çərəz yemək üçün qonaq otağına keçirdik. Meyvə və çərəz: qozdan, portağaldan və almadan ibarət idi.

Hamı masanın dövrəsində əyləşib yeməyə başladığıda, bacım Pembrük dayıya müraciət edib soruşdu:

– Dayı, bir az araq içərsinizmi?

Elə mən də bundan qorxurdum! Yəqin, Pembrük dayı arağa su qatıldığını başa düşəcək, bunu hamıya deyəcəkdir, onda vay mənim halıma! Mən hər iki əlimlə masanın ayağından bərk-bərk yapısdım və başıma nə gələcəyini gözləməyə başladım.

Bacım bardağı gətirməyə getdi, onu gətirib dayı üçün araq tökdü; qalan qonaqlar araq içmək istəmədilər. Pembrük dayı zəhlə aparən adam idi. Elə bil məni qəsdən ələ salırdı: araq dolu qədəhi qaldırdı,

* P u d e l – qıvrım tüklü ev iti

işığa tutub baxdı və yenidən masanın üstünə qoydu. Bu vaxt bacım və Co piroq və pudinq üçün masada yer hazırlayırdılar.

Mən gözlərimi Pembrük dayıdan çəkə bilmirdim. Əllərimi və ayaqlarımı yenə masanın qıçına bərk-bərk ilişdirib oturmuşdum. Mən Pembrük dayının barmağı ilə qədəhi hiyləgərcəsinə necə göstərdiyini, onu necə qaldırıb gülümsədiyini və başını dala verib arağı başına necə çəkdiyini gördüm. Bir saniyə belə keçməmiş, məclisdəki adamların hamısını təsəvvürə gəlməyən bir qorxu bürüdü, çünki Pembrük dayı sıçrayıb ayağa qalxdı, ara vermədən öskürə-öskürə masanın dövrəsində fırlandı. Cəld otaqdan çıxdı; pəncərədən baxan olsaydı, Pembrük dayının necə sifraqlı etdiyini, üz-gözünü yamanca turşutduğunu və ümumiyyətlə, özünü necə dəli kimi apardığını görə bilərdi.

Mən masanın qıçından bərk-bərk yapışmış yerimdə qalmışdım. Bacım və Co qaça-qaça Pembrük dayının yanına getdilər. Səbəbini özüm də başa düşmürdüm, amma yəqin bilirdim ki, Pembrük dayının zəhərlənib bu hala düşməsinə bəis mənəm. Onu evə gətirdilər, bu vaxt mənim də dəhşətli vəziyyətim xeyli yüngülləşdi, qorxum bir az çəkildi; o, buradakı qonaqlara elə göz gəzdirdirdi ki, sanki, onun ürəyinin bulanması üçün hamı təqsirkar idi. Pembrük dayı öz kreslosunda sərələniş oturdu və inildəyib: “Qatran!” – dedi.

Dəhşətdir! Demə, mən araqlı bardağından götürdüyüm araqlın əvəzinə bardağa qatran suyu tökmüşəmmiş! Mən bilirdim ki, bir azdan sonra Pembrük dayının halı daha da pis olacaqdır.

– Qatran nədir, canım? – deyə bacım təəccüblə soruşdu. – Axı araqlı bardağında qatranın nə işi var?

Amma Pembrük dayı əlini amiranə bir tərzdə yelləyib tələb etdi ki, bu saat isti cin gətirsinlər. Mənim üçün təhlükəli olan fikirlərə düşməyə başlamış bacım tez cin, isti su, qənd və limon qabığı gətirməyə getdi. Şükür canım, hələlik qurtardı. Mən hələ də masanın qıçını əlimdən buraxmırdım, lakin indi onu dərin minnətdarlıq hissilə qucaqlamışdım.

Mən yavaş-yavaş özümə gəldim və axırda masanın qıçından ayrılıb pudinq yeməyə başladım. Mister Pembrük da pudinqə girişdi, o biri qonaqlar da ona baxıb pudinq yeməyə başladılar. İsti cin çox yaxşı təsir göstərdi. Nahar qurtarana yaxın mister Pembrükün kefi tamamilə

açıldı. Mən bu günü salamat başa vura biləcəyimə ümid etməyə başlayırdım ki, birdən bacım Coya əmr etdi: “Təmiz nimçələr gəlsin!”

Mən o dəqiqə yenə masanın qıçını qucaqladım və onu bağrıma elə basdım ki, guya, masanın qıçı mənim istəkli dostum və uşaqlıqdan mənimlə oynayan sevimli yoldaşım idi. Bundan sonra nə olacağını ağılıma gətirirdim və hiss edirdim ki, bu dəfə, doğrudan da, mənim işim bitəcəkdir.

Bacım çox mehribanlıqla gülümsəyib qonaqlara müraciət etdi:

– Siz indi gərək bütün yeməklərdən sonra çox ləzzətli bir xörəyin də dadına baxasınız, bunu Pembrükun dayı bəxşiş göndərmişdir!

Ay yediniz ha! İştahanızı saz eləyin!

Bacım ayağa qalxaraq hey qonaqların cəmdəyinə döşəyirdi:

– İndi mən sizə deyərəm, o nədir. O piroqdur, özü də əlasından, içinə donuz əti doldurulmuşdur.

Qonaqlar bacımın təklifindən razı qaldıqlarını bildirdilər. Pembrükun dayı məclisin qarşısında nə kimi bir xidmət göstərmiş olduğunu yaxşıca dərk edərək qeyri-adi bir diribaşılıqla dedi:

– Bura gətirin piroqu, missis Co, biz onun işinə baxarıq!

Bacım piroqu gətirməyə getdi. Onun anbara necə keçdiyini eşitdim. Mister Pembrükun bıçağı əlində necə oynatdığını görürdüm. Onun iştahaya gəldiyini də hiss edirdim. Bu vaxt mister Hibblin səsi qulağıma gəldi; o deyirdi: “Donuz ətindən hazırlanmış bir tikə yaxşı piroqun cana xeyri var və qarında ona həmişə yer tapılar”. Bir də eşitdim ki, Co qulağıma pıçıldayıb deyir: “Sənə də piroq verəcəklər, Pip”. İndi də yadımda deyil: o vaxt, doğrudanmı, qorxuya düşüb qışqırdım, yoxsa mənə elə gəlirdi; hər halda mən hiss edirdim ki, belə vəziyyətə daha tab gətirə bilməyəcəyəm, gərək bu dəqiqə buradan qaçım. Masanın qıçını buraxıb elə qaçdım ki, elə bil məni tutsalar öldürəcəkdilər.

Amma mən yalnız bayır qapıya qədər qaça bildim; burada bir dəstə silahlı əsgərlə üz-üzə gəldim. Onların biri əlindəki qandalı mənə uzadıb dedi:

– Hə, sən buradaymışsan! Bax belə keçərsən ələ! Di düş qabağıma gedək!

V FƏSİL

Evimizin artırmasına toxunan tufəng qundaqlarının səsi və az son-
ra bir dəstə əsgərin gəlməsi evdə ümumi bir çaxnaşmaya səbəb oldu.
Qonaqlar cəld masadan qalxdılar, əliboş mətbəxə qaydan missis Co isə
qapının ağzında quruyub qaldı; onun: “Bəs mənim piroqum necə olub!”
– demək istədiyi təəssüf ifadəsi isə dodaqlarında donub qalmışdı.

Missis Co içəri girdikdə serjantla mən mətbəxdə idik. Belə qorxulu
dəqiqədə mən özümü bir az yığışdırma bildim. Yuxarıdakı qısa nitqlə mənə
müraciət etmiş əsgər indi mətbəxdə dayanmışdı, o, mətbəxə toplaşan
adamlara sakitcə göz gəzdirərək sol əlini mənim çiyinə qoyub sağ əlin-
dəki qandalı ədəblə adamlara tərəf uzatdı. Bu vaxt serjant dedi:

– Məni bağışlayın, xanımlar və cəntlmenlər! Mən qapıdan içəri
girərkən bu diribaş uşağa dediyim kimi (o mənə heç nə deməmişdi),
mən cani tutmağa göndərilmişəm, buna görə də mənə dəmirçi lazımdır.

Bacım, görünür, Coun başqasına lazım ola biləcəyini güman etdi-
yinə görə, acıqlı-acıqlı soruşdu:

– Deyə bilərsinizmi, dəmirçi sizin nəyinizə lazımdır?

– Xanım, mənim ona balaca bir işim düşübdür, – deyə serjant
cavab verdi və Coun dəmirçi olduğunu başa düşərək, onun üzünə
baxıb sözünə davam etdi: – Bilirsinizmi, əzizim, bu kündenin qıfılı
xarab olub, amma o, bizə bərk lazımdır, onu sazlaya bilərsinizmi?

Co kündəyə baxıb dedi ki, onu sazlamaq üçün gərək dəmirçi-
xanada ocaq qalansın; bu işə azı iki saat vaxt lazımdır.

– Eləmi? Onda tez işə başlayın, əzizim, – deyə serjant cavab
verdi. – Mənim adamlarımın sizə köməkliyi deyə bilərsə, onlar da
sizin ixtiyarınızdadır.

Serjant öz adamlarını səslədi; onlar bir-birinin ardınca mətbəxə
yüyürüb gəldilər.

Bütün bu əhvalat mənə yuxu kimi gəlirdi, çünki hələ də amansız
qorxunun pəncəsində tir-tir əsirdim. Amma qandalın mənim üçün
gətirilmədiyini və əsgərlərin buraya gəlib çıxmaları nəticəsində piroq
məsələsinin hələlik yaddan çıxdığını başa düşdükdə bir az özümə
gəlməyə başladım.

Serjant, mister Pembrükə müraciət edib ondan soruşdu:

– Deyə bilərsinizmi, indi saat neçədir?

– Düz üçtün yarısıdır.

Serjant bir az fikirləşib dedi:

– O qədər də gec deyildir. İki saat gözləməli olsaq da yenə çatarıq. Siz bilən, buradan bataqlığa nə qədər olar? Məncə, bir mildən çox olmaz, eləmi?

– Düz bir mildir, – deyə missis Co cavab verdi.

– Çatarıq. Qaş qaralanda bataqlığı mühasirəyə almağa başlarıq.

Co sürtükünü, jiletini və qalstukunu çıxarıb meşin döşlüyünü geydi və dəmirçixanaya keçdi. Əsgərlərin biri pəncərənin taxta qapısını açdı, ikincisi ocaq qaladı, üçüncüsü körtiyün yanında dayandı, o biri əsgərlər isə kürənin dövrəsinə düzildülər. Bir azdan sonra kürə guruhur yanmağa başladı. Co çəki vurur, biz də hamımız dayanıb ona baxırdıq.

Caninin necə tutulacağı məsələsi nəinki hamını maraqlandırır, hətta bacını da səxavətə gətirmişdi. Bacım əsgərlər üçün çəlləkdən bardağa pivə süzüb tökdü və serjanta bir stəkan araq təklif etdi. Lakin mister Pembrük duruxa-duruxa dedi: “Ona şərab verin, xanım! Əminəm ki, şərabda qatran yoxdur”. Serjant minnətdarlıq edib dedi ki, doğrudan da qatransız içkini xoşlayır və buna görə də xahiş edir ki, zəhmət olmasa ona şərab versinlər. Serjanta şərab gətirib verdilər; o, hamının bayramını təbrik etdi, şərabın hamısını birdən başına çəkdi və xoşhallanıb ağzını marçıldıtdı.

Nəhayət, dəmir cingiltisi və körüyün gurultusu kəsildi. Co öz işini qurtarıb sürtükünü geydi və ürəkləni təklif etdi ki, dustağın tutulmasından xəbər gətirmək üçün birimiz əsgərlərlə getsin. Mister Vopsl dedi ki, Co getsə, o da gedər. Co dedi ki, çox şadlıqla gedər və missis Co icazə versə, mənə də özü ilə aparar. Mən əminəm ki, missis Co bu hadisə ilə bu qədər çox maraqlanmasaydı, bizi əsla buraxmazdı. Missis Co yalnız bunu dedi:

– Hərgah sən uşağı başı güllə ilə deşilmiş halda qaytarsan, elə güman eləmə ki, onun başını yamayacağam.

Əsgərlər tüfənglərini götürüb küçəyə çıxdılar və sıra ilə getməyə başladılar. Coya və mənə çox ciddi əmr edilmişdi ki, əsgərlərin dalınca gedək və bataqlığa çatdıqda cıqırımızı belə çıxarmayaq.

Biz təmiz havaya çıxıb bataqlığa tərəf yönəldikdə mən əmri pozub Coun qulağına pıçıldadım:

– Co, ümidvaram ki, biz onu tapa bilməyəcəyik.

Co da pıçıldayıb mənə belə cavab verdi:

– Pip, mən şadlıqla bir şilling nəzir verərdim, tək o dustaq bizim əlimizə keçməsin.

Kənddə yaşayanlardan heç biri bizimlə getmirdi, çünki hava soyuq idi, yol-iz yox idi, yol getmək çətin idi, toran qovuşurdu və bayramı hamı öz evində edirdi; buna görə də evlərin pəncərələrindən gur işıq gəlirdi. Bir neçəsi başını pəncərədən çıxarıb bizim dalmımızca baxdı, amma heç kəs bayıra çıxmadı. Biz qəbiristanına tərəf getdik. Bu vaxt serjant əli ilə bizə işarə etdi, biz də bir neçə dəqiqəliyə ayaq saxladıq, əsgərlərdən iki-üç nəfəri qəbirlərin arasından keçən ciğurları yoxlamağa getdi. Onlar heç bir şey tapmayıb geri qayıtdıqda, biz həyətin yan qapısından çıxıb birbaşa bataqlığa getdik. Bu zaman bərk və soyuq şərq küləyi əsdi və göydən narın buz kimi qar səpələndi. Co məni dalına aldı.

Biz ürəksıxıcı çöllüyə çatdıqda (heç kəsin ağlına gəlmirdi ki, mən səkkiz, ya da doqquz saat bundan əvvəl buraya gəlmişdim), birinci dəfə başımdan belə bir dəhşətli fikir keçdi: biz yad adamın üstünə tökülüşdükdə, birdən o elə zənn etməzmi ki, əsgərlərə onun yerini mən göstərmişəm? O, məndən soruşmuşdu: “Olmaya, mənim başımı aldadırsan?” Sonra mənə bu sözləri də demişdi: “Hərgah sən də məni təqib edənlərə qoşulsan, onda, yəqin ki, quduz küçüksən”. Doğrudan da, görəsən o elə başa düşəcəkm ki, guya, onu mən ələ vermişəm?

İndi özümə belə sual verməyin faydası yox idi. Mən əsgərlərlə qəbiristanda idim, özüm də Coun dalına minmişdim, Co isə məni belində saxlayıb xəndəklərdən ov iti kimi tullanıb keçirdi. Əsgərlər uzun bir sıraya düzülüb qabaqda gedirdilər. Biz, mənim səhər getdiyim səmtə də irəliləyirdik. Coun enli kürəyinə sıxdığım sinəmdə ürəyim bərk-bərk döyünürdü. Mən katorqa dustağının, heç olmasa, bir izini görmək üçün dörd tərəfə göz gəzdirdirdim, amma heç bir şey görmür, heç nə eşitmirdim.

Əsgərlər səssiz-səmirsiz irəliləyirdilər, biz də onlardan bir az dalda gedirdik; birdən külək və çovğunun sağ tərəfdən gətirdiyi inilti səsini eşidib dayandıq. Əsgərlər bunu eşidib inilti səsi gələn tərəfə

yüyürdülər. Co ilə mən də onların dalınca qaçdıq. Biz yüyürə-yüyürə bir xəndəyin kənarına yetişdik; bu xəndəyin içindəki adamı görəndə kimi tanıdım: o, mənim yad adamım idi. Əsgərlər onu tutdular.

Əsgərlərin biri tüfəng əvəzinə apardığı zənbili açıb onun içindən buxov kündəsini çıxarmağa başladıqda, mənim katorqa dustağım ətrafına göz gəzdirən kimi məni gördü. Gözlərim onun gözlərilə rastlaşdıqda, mən əllərimi yüngülcə tərpətib başımı buladım. Əsgərlərin onu tutmasında mənim təqsirkar olmadığımı başa salmaq üçün, onun mənə baxmasını bayaqdan gözləyirdim. Bilmirəm o məni başa düşdü, ya yox. Əlində zənbil olan əsgər üç və ya dörd məşəl yandırıb onların birini özü götürdü, qalanlarını da yoldaşlarına payladı. Bundan əvvəl də çox qaranlıq idi, amma indi lap qaranlıq oldu, az sonra hava tamam qaranlıqlaşdı. Biz yola düşməzdən əvvəl dörd əsgər dövrə vurub üz-üzə durdu və iki dəfə havaya güllə atdı; o dəqiqə bizdən bir az dal tərəfdə, bataqlıqda və çayın o biri sahilində məşəllər yandı.

– İndi gedə bilirik, marş! – deyə serjant əmr verdi.

Biz bir neçə addım getməmişdik ki, birdən qabaq tərəfdən açılan üç bərk top atəşindən qulaqlarım cingildədi. Serjant üzünü mənim katorqa dustağıma tutub dedi:

– Səni qalerada çoxdan gözləyirlər. Oradakılar bilirlər ki, sən gəlirsən. Geridə qalma, hörmətli kişi. Sırada sıx gedin, uşaqlar!

İndi mən Coun əlindən tutmuşdum. Co o biri əlində məşəl aparırdı. O bilmək istəyirdi ki, bu işin axırı necə olacaq; buna görə də biz əsgərlərin dalınca getdik, yol indi yaxşı idi. Özü də çayın kənarından keçirdi. Məşəllərimizdən yola, yanan qatran damcıları tökülürdü və hətta yerə düşdükdən sonra da tüstülənə-tüstülənə yanırırdı. Məşəllərin işığı olmasaydı, qaranlıqda göz gözü görməzdə. Məşəllərin qatranlı alovu havanı qızdırırdı, bu isə tüfənglərin arasında qıçını çəkə-çəkə çətinliklə gedən dustağa, görünür, xoş gəlirdi. Biz tez gedə bilmirdik, çünki dustaq axsayırdı və çox gücdən düşdüyünə görə biz iki-üç dəfə dayanmalı olduq ki, o bir az nəfəsini dərsin.

Biz bu qayda ilə bir saata qədər yol getdikdən sonra körpüyə çatdıq; burada keşikçi budkası var idi. Budkadakı keşikçilər bizi səslədilər, serjant da onlara cavab verdi. Biz budkaya girdik. Serjant kitabə nə işə yazdı. Bütün yol uzununu mənim katorqa dustağım bir dəfə də

mənə baxmamışdı. Keşikçi budkasında olduğumuz müddətdə dustaq peçin qabağında dayanıb fikirli-fikirli oda baxır, ayaqlarını bir-bir götürüb peçin barmaqlığına qoyur və ayaqlarına da fikirli-fikirli baxırdı, elə bil bu gün əziyyət çəkdiklərinə görə onların halına acıyırdı. Birdən o üzünü serjanta tutub dedi:

– İstəyirəm qaçmağım barəsində bəzi məlumat verim.

Qollarını sinəsində çarpazlayıb dayanan serjant dustağa soyuq-soyuq baxaraq cavab verdi:

– Nə istəyirsən deyə bilərsən.

– İndi ki belə oldu, qoy deyim. Adam yeməsə yaşaya bilməz, mən heç ac qala bilmirəm. Buna görə də mən, bax, o kənddən bir az yemək almışdım.

– Yəni sən demək istəyirsən ki, oğurlamışdın, eləmi? – deyə serjant onun sözünü kəsdi.

– Hətta deyə bilərəm kimdən. Dəmirçidən.

– Belə de! – deyə serjant dilləndi və gözlərini Coya zillədi.

Co isə:

– Belə de, Pip! – dedi və gözlərini mənə zillədi.

– Bu, cürbəcür yemək qalıqları, bir az araq, bir də ki, piroq idi.

Serjant üzünü Coya tutub ondan soruşdu:

– Hörmətli dost, evinizdə yeməli şey, məsələn, piroqun itməsini hiss etməmişdiniz?

– Elə siz bizim evə girən dəqiqədə mənim arvadım piroqun yoxa çıxdığını aşkara çıxarmışdı. Yadındadırmı, Pip.

– Deməli, həmin dəmirçi siz imişsiniz! – deyərək, dustaq qaş-qabağını töküb Coya altdan-altdan nəzər saldı, mənə isə heç baxmadı.

– Belə halda mən çox təəssüf edirəm, amma sizə deməliyəm ki, sizin piroqunuzu mən yemişəm.

– Onda halal xoşunuz olsun. Piroqa heyfim gəlmir, çünki, piroq mənim özümünkü idi, – deyə Co ürəyini boşaltmağa başladı, lakin birdən missis Conu yadına salıb tutulan kimi oldu. – Sizin oradan nələr etdiyinizdən xəbərimiz yoxdur, amma biz istəməzdik ki, buna görə acından öləsiniz, ay başıbəlalı bədbəxt. Düzdürmü, Pip?

O dəfə bataqlıqda olduğu kimi yenə də dustağın boğazında nə isə xırıldadı və o, arxasını bizə çevirdi. Qayıq qayıtdı, konvoy da hazır idi.

Biz onu, aralarında daş qalanmış payalardan düzəldilən körpüyədək ötürdük və qayığa necə mindiyini gördük; qayıqda avarçəkənlər də onun kimi dustaqlar idi. Onu görərkən heç kəs nə təəccüb etdi, nə də maraq göstərdi, nə sevindi, nə də təəssüf etdi; heç kəs ağzını açıb ona bir kəlmə söz də demədi; yalnız sükançı, itə acıqlanmış kimi, avarçəkənlərə kobudluqla əmr etdi: "Suya!" Dərhal avarlar suya endi. Biz, bataq sahildən bir neçə sajen uzaqda dayanmış qara gəmini məşəl işığında seçə bilirdik. Üzünə dəmir vurulmuş və paslı yoğun zəncirlərlə lövbərə bağlanan bu üzən həbsxana da, mənim uşaq xəyalımda dustaqların özləri kimi buxovlanmış, yazıq və bədbəxt görünürdü. Biz, qayığın gəmiyə necə yan aldığıı gördük. Dustağı gəmiyə qaldırdılar və biz onu daha görmədik. Sonra məşəllərin yanmış ucları suya batırıldı, onlar fışıldayıb söndü, elə bil hər şey onunla qurtardı.

Emili Bronte

(1818–1848)

DÜŞÜNCƏ

Qəlbimdə yurd salan qəmin, kədərin
Kökünü tezliklə qoparacağam.
Ürəyim sevinclə vuracaq mənim,
Sabaha nəğmələr aparacağam.

Qorxudan axmayır axı göz yaşım,
Çətinlik sınaqdı, çətin əyiləm.
Xalqıma qayğıyla ucalıb başım,
Uşaqtək hər şeydən qorxan deyiləm.

Yox, mən ah çəkmirəm, hələ ki şadam,
Qəlbimdəki kədər qəlbimi sıxmır.
Axı çətinlikdən qorxanda adam
Ümidi bu gündən sabaha çıxır.

Dom Moraes

(1938–2004)

BAĞ

Qəribə bir yuxu gördüm bu gecə,
Bir bağdı, sevgilim bu bağa girdi.
Qorxdum ki, yuxumdan çıxma indicə,
Daşıya bilməyəm sonra bu dərdi.

O günahsız qızla görüşdüm bu gün,
Şübhə də, kədər də qəlbimə yaddı.
Onun da günahsız olması, düzü,
Qəlbimdə bir qədər qüssə oyatdı.

Utancaq sevgimin hayı, harayı
Qəflətən qəlbimdə dindi, nə dindi.
Mənim nəğmələrim küçələr boyu
Eşqimi hamıya söyləyir indi.

Çox da ki durmuşam sözümlün üstə,
Bütün əziyyətim puç oldu, itdi.
Heyif, sözlərimi özün yox, gülüm,
Ağacla eşitdi, quşlar eşitdi.

Səsim divarlara dəyib qayıtdı,
Sözüm qulağına çatmadı, gülüm.
Öz səsim yuxudan məni ayıltı,
Bir insan sübhəcən yatmadı, gülüm.

Ceyms Tomson

(1700–1748)

GƏL

Gəl, ey hər arzusun əzəli, ilki,
Tez gəl, ürəyimdə tut öz yerini.
Gəl, məni incit də, yandır da, təki
Özümlə bir yerdə görüm mən səni.

Bacarsan, əzizim, bir az mehriban,
Bir az da həlim ol, sevim, sevilim.
Gözlərin mehriban olsun ki, hər an
Qəlbini qəlbimin həmdəmi bilim.

Mənim eşqim sənə ömürlük çatar,
Elə bəxtim səni yetirib mənə.
Gələndə sanaram gəldiyin qatar
Bir ömür səadət gətirib mənə.

Con Gits

(1795–1821)

ƏLLƏR

Mənim bu əllərim iş bacarandır,
Məni mən eləyən öz əlim olub.
Əllərim iş görən, bina qurandır,
Dünyada qazancım əməlim olub.

Hələ min arzusuyla ürək vuracaq,
Həyat mənalıdır, yollarım işıq.
Əllərə borcluyam, əllərə ancaq,
Ömrümə əllərim verir yaraşlıq.

Artur Hyus Klaf

(1819–1861)

DÜNYA GÖZƏLDİ

Demə çətin ötür ömrün günləri,
Bu işlər, qayğılar qatıb başımı.
Tənbəllər olarlar zəhmətə düşməni,
Həyatda qayğıyla yaşayır hamı.

Gümanın, ümidin itməsin nahaq,
Çatar harayına qohum da, yad da.
Dostların yanından olmazlar uzaq,
Arxadır insana insan həyatda.

Qarlı-küləklidir ömrün yolları,
Sevinc də, ağrı da dadacaq ömrün.
Arzuna inamla can atsan əgər,
Həyatda həmişə bilinər yerin.

Baxma bu dünyaya pəncərədən sən,
Gündüzə yaraşlıq günəşlə gəldi.
Geniş aç gözüntü, yaşa ömrü şən,
Bax gör bu dünyamız necə gözəldi!

Luis Keroll

(1832–1898)

ALISA MÖCÜZƏLƏR ÖLKƏSİNDƏ

(romandan fraqment)

DOVŞAN BALACA BİLLİ EVƏ YOLLAYIR

Bu, Ağ Dovşan idi. O, yavaş-yavaş geri qaçırdı və sanki, nəşə itirmiş kimi yolda hər şeyə diqqətlə baxırdı. Alisa onun donqultusunu eşidirdi:

– Hersoginya! Hersoginya! Ah, mənim əziz əllərim! Ah, mənim dərim, bığım! O əmr edəcək ki, məni öldürsünlər. Mütəq əmr edəcək, buna söz ola bilməz! Heç bilmirəm yelpiyi, əlcəkləri harada itirmişəm!

Alisa o saat başa düşdü ki, Dovşan yelpiyi və bir cüt ağ dəri əlcəyi axtarır, o da ürək açıqlığı ilə ətrafa göz gəzdirməyə başladı. Ətrafda heç nə yox idi – göldə üzməyə başladığı vaxtdan hər şey sanki dəyişmişdi – böyük zal, şüşəli masa, balaca qapı yerli-dibli yox olmuşdu.

Tezliklə Dovşan, Alisanın da nə isə axtardığını gördü və acıqla onu səslədi:

– Hey, Meri Anna, sən burada nə edirsən? Tez evə qaç, mənə bir cüt əlcək və yelpik gətir! Di, tez ol!

Alisa elə qorxdı ki, Dovşanın səhv etdiyini belə deməyib, o saat göstərilən səmtə qaçdı.

– O məni öz qulluqçusu bildi, – qız qaça-qaça dedi, – əslində mənim kim olduğumu bilsəydi, çox təəccüblənərdi! Nə isə, yaxşısı budur gedib yelpiyi və əlcəkləri ona gətirim. Əlbəttə, əgər tapsam.

Alisa elə bunu demişdi ki, qapısının mis lövhəciyində “A. Dovşan” adı həkk edilmiş təmiz, kiçik bir ev gördü. Qız qapını döyməmiş evə girdi, yüyürüb pilləkənlərdən qalxdı. O qorxurdu ki, əsl Meri Anna-ya rast gələcək və yelpiyi, əlcəkləri tapmamış evdən qovulacaq.

“Ağ Dovşanın qulluğunda olmaq nə qəribədir, – deyə Alisa öz-özünə dedi. – Güman edirəm ki, bir azdan Dinanın da buyruq qulu olacağam”.

O təsəvvür etdi: “Miss Alisa! Tez ol, bura gəl, biz gəzməyə gedirik!” “Gələ bilmərəm, dayə! Mən siçan yuvasının keşiyini çəkməliyəm ki, Dina qayıdana qədər siçan qaçmasın...” “Lakin Dina da Ağ Dovşan kimi hökm etsə, şübhəsiz, onu evdən qovarlar”.

Bu zaman o, balaca, səliqəli otağa girdi. Pəncərənin yanındakı masada (güman etdiyi kimi) yelpik və iki, ya üç cüt çox kiçik ağ dəri əlcək vardı. Otaqdan çıxmaq istəyirdi ki, gözü güzgünün yanında duran balaca dərman şüşəsinə sataşdı. Bu dəfə şüşədə “İÇ MƏNİ” sözləri yazılmış kağız yox idi. Amma buna baxmayaraq, Alisa şüşəni açdı və dodağına apardı.

“Bilirəm ki, mən hər dəfə nə isə yesəm, ya içsəm maraqlı hadisə baş verir. Görək indi nə olacaq. Zənnimcə, yenə böyüyəcəyəm: cırt-dan boyda olmaq lap zəhləmi apardı”.

Həqiqətən də elə oldu, həm də gözlədiyindən çox tez: şüşəni yarı etməmişdi ki, başının tavana dəydiyini hiss etdi və əzilməsin deyə boynunu əyməli oldu. O, tələsik şüşəni yerinə qoyub dedi:

– Daha bəsdir! Güman edirəm, daha böyüməyəcəyəm. Qapıdan elə indi də çıxa bilmərəm. Heyif ki, çox içdim!

Əfsuslar olsun ki, heyifsilənmək gec idi. O hələ böyüyürdü, tezliklə dizləri üstə döşəməyə enməli oldu; bir dəqiqə keçməmiş gördü ki, yenə də böyüyür. Qız dirsəyini qapıya söykəyib o biri əliylə başından yapışmaq istədi. Lakin o, durmadan böyüyürdü, nəhayət, əlinin birini pəncərədən çıxartmalı, ayağının birisini isə bacadan yuxarı uzatmalı oldu. O fikirləşdi: “Bundan sonra nə olursa olsun, daha heç nə edə bilmərəm! Bundan sonra, görəsən başıma nə gələcək?”

Xoşbəxtlikdən kiçik sehrli şüşənin təsiri qurtardı və Alisa daha böyümədi. Lakin otaq yenə əvvəlki kimi darısqal və narahat idi. Otaqdan çıxmaq mümkün olmadığından o, özünü çox bədbəxt hiss etdi. “Evdə necə də rahat idi”, – zavallı Alisa düşündü. – Orda adam nə böyüyüb-kiçilirdi, nə də siçanların və dovşanların əmri ilə oturub-dururdu! Mən dovşan yuvasına düşdüyüm üçün çox heyifsilənirəm. Amma burda yaşamaq nə qəribədir! Görəsən başıma nə oyun gəlib? Mən sehrli nağılları oxuyanda təsəvvür edirdim ki, yazılanlar hamısı

uydurmadır – indi isə mən özüm ordakı əsas surətdən biriyəm! Mənim haqqımda kitab yazılmalı idi... doğrudan da, yazılmalı idi. Mən böyüyəndə mütləq özüm yazacağam. – Bundan da artıq böyümək, – kədərlə əlavə etdi. – Hər halda bundan artıq böyüməyə burda yer yoxdur. Elə isə – Alisa düşündü, – mən daha heç vaxt böyüməyəcəyəm? Bir tərəfdən bu yaxşıdır – heç vaxt qoca qarı olmayacam, o biri tərəfdən pisdir – çünki həmişə dərs oxuyacam! Ah, bu mənim heç xoşuma gəlmədi!”

“Ay səfeh Alisa! – deyə öz-özünə etiraz etdi. – Məgər burda dərs hazırlamaq olar? Bura sən güclə sığrarsan, kitablara yer hanı?”

Beləliklə, o fikirləşib, məsələni hərtərəfli götür-qoy edirdi. Bir neçə dəqiqədən sonra çöldən kiminsə səsinə eşitdi. Diqqətlə qulaq asdı:

– Meri Anna! Meri Anna! – deyə çığırdılar. – Tez ol, mənim əlcəklərimi ver!

Sonra pilləkəndə yüngül ayaq tappılısı eşidildi. Alisa bilirdi: Dovşan qaçır ki, onun nə iş gördüyünü görsün. Qız qorxudan elə titrədi ki, evi yerindən oynatdı. Alisa tamam unutmuşdu ki, indi o, min dəfə Dovşandan böyükdür və qorxmağa heç bir əsas yoxdur.

Dovşan artıq qapının yanında durub onu açmağa çalışırdı. Alisanın dirsəyi qapıya sıxıldığından qapı içəri açılmırdı. Ona görə də bu niyyət baş tutmadı.

– Elə isə evin o başındakı pəncərədən keçərəm!

“Keçə bilməzsən!” – deyə Alisa düşündü və pəncərənin yanından Dovşanın addımlarını eşidincəyə qədər gözlədi və qəfildən əlini uzadıb onu tutmaq istədi. Alisa heç kimi tuta bilmədi, ancaq zəif qışqırtı və kiminsə yıxıldığını, bir də sının şüşə cingiltisi eşitdi. O qərara gəldi ki, çox güman, Dovşan şitilliyin çərçivəsinə, ya da buna oxşar bir şeyin üstə düşüb.

Sonra da Dovşanın acıqlı səsi eşidildi:

– Pat! Pat! Hardasan, ay Pat?

Alisanın indiyə qədər eşitmədiyi səs cavab verdi:

– Mənim ağam, arxayın olun, mən burdayam! Alma ağaclarını belləyirəm!

– “Alma ağaclarını belləyirəm”. Həqiqətən də belədir! – Dovşan əsəbi halda dedi. – Bura gəl, kömək elə burdan çıxım! (Sınan şüşələrin cingiltisi eşidildi). Pat, indi mənə de görün, o pəncərədəki nədir?

– Əcəb işdir a! O əldir, mənim ağam (“əldir-r-r” eşidildi).

– “Əldir!” Ay səni, qazın biri qaz! Heç ömründə o yekəlikdə əl görmüsən? Ora bax, pəncərəyə sığışmır.

– Doğrudur, sığışmır, mənim ağam, amma o əldir ki, var.

– Əlin orda nə işi var, get və onu rədd elə!

Bundan sonra xeyli sükut çökdü. Alisa ara-sıra pıçıldı eşidirdi:

“Bu əhvalat heç xoşuma gəlmir, mənim ağam, inanın ki, heç xoşuma gəlmir!

– Əmrimi yerinə yetir, qorxaq!

Nəhayət, qız yenə əlini uzatdı və yenə əli boşa çıxdı. İndi iki zəif qışqırtı eşidildi, sılan şüşələr isə əvvəlkindən də bərk cingildədi. “Gör bir burda nə qədər şitillik var! – Alisa düşündü. – Maraqlıdır, görəsən onlar indi nə edəcəklər? Əgər onlar məni pəncərədən çıxarmaq fikrindədirsə, deməliyəm ki, elə mən özüm də bunu arzula-yıram! Çünki burda qalmaq istəmirəm!”

O, bir az da gözlədi, lakin heç nə eşitmədi. Nəhayət, balaca araba çarxlarının taqılıntısı və eyni zamanda danışıq səsləri eşitdi. O, tək-tük sözləri seçə bildi: – O biri nərdivan hanı?

– Mən ki birini gətirmişəm! O biri Billdədir.

– Bill, ay oğlan, onu bura gətir!

– Bura! Bu tinə söykəyin.

– Yox, əvvəlcə onları bir-birinə bağlayın – divarın yarısına güclə çatar.

– Yox, belə də çatar. Çox can yandırma.

– Bill, bura gəl. İpdən yapış!

– Dam uçulmaz ki?

– Bilin ki, damın kirəmitinin biri tərənir!

– Ay aman, yerə düşür! Başınızı çəkin! (Bərk çatırtı eşidildi).

– De görüm bunu kim elədi?

– Məncə Bill.

– Kim bacadan düşəcək?

– Yox, məndən keçdi! Siz düşəcəksiniz!

– Bu mənim heç də xoşuma gəlmir! Mən ora girə bilmərəm.

Bacadan Bill düşməlidir!

– Hey, Bill! Ağa deyir ki, bacaya sən girməlisən!

“Hə! Deməli, bacaya Bill girməlidir, – Alisa öz-özünə dedi. – Onlar deyəsən hər şeyi Billin boynuna atırlar! Yox, yox, mən Billin yerində

olmaq istəməzdim; doğrudur, buxarı çox dardır. Amma, zənnimcə, Billə bir təpik ilişdirə bilərəm!”

Alisa ayağını buxarının yanında saxladı və gözləməyə başladı. Nəhayət, lap yaxınlıqda balaca bir heyvanın (nə olduğunu bilmədi) sürüşə-sürüşə bacadan düşdüyünü hiss etdi. Sonra “Bu Billdir” düşünüb, ona tez bir təpik ilişdirdi və işin dalını gözlədi.

Qız hamının bir səsle qışqırdığını eşitdi:

– Odur. Bill uçar!

Sonra tək Dovşanın səsi eşidildi:

– Hey, çəpərin yanındakılar, tutun onu!

Sükut çökdü, sonra yenidən hay-küy qopdu:

– Onun başını qaldırın!

– İndi brendi içirdin.

– Onu silkələməyin!

– Dostum, özünü necə hiss edirsən?

– Sənə nə oldu?

– Ətraflı danış görək!

Nəhayət, zəif, civiltüli səs eşidildi (“O – Billdir” – Alisa qərara gəldi).

– Heç özüm də yaxşı bilmirəm... Təşəkkür edirəm, daha lazım deyil... İndi bir az yaxşıyam... Elə həyəcanlıyam ki, sizə heç nə deyə bilmirəm... Qarşıma yaylı şeytana bənzər bir şey çıxdı və mən raket kimi göyə uçdum! Mən bildiyim bu qədərdir.

– Elədir ki, var, dostum, sən uçurdun! – ucadan səslər eşidildi.

– Biz evi tamamilə yandırmalıyıq, – Dovşan dedi.

Bu vaxt Alisa var gücü ilə qışqırdı:

– Əgər evi yandırsanız, Dinanı üstünüzə buraxacağam!

Birdən-birə tam sükut çökdü. Alisa düşündü: “Maraqlıdır, görə-sən onlar indi nə etmək fikrindədirlər? Əgər bir damcı ağılları qalıbsa, damı sökərlər”. Bir-iki dəqiqədən sonra evin ətrafında yenidən hərəkət canlandı və Alisa Dovşanın səsini eşitdi:

– Başlanğıc üçün bir dolu araba bəs edər!

“Nə arabası?” – Alisa düşündü. Lakin nigarənçilik çox çəkmədi; o dəqiqəcə pəncərəyə çoxlu kiçik daş atıldı, bəziləri onun üzünə də dəydi.

“Mən buna son qoymalıyam”. O belə düşünüb qışqırdı: – Yaxşısı budur daş atmayın!

Yenidən sükut çökdü.

Alisa gördü ki, daşlar döşəməyə düşən kimi dönüb kiçik piroqlar olur. O, bir az təcübləndi və başına maraqlı bir fikir gəldi: “Bu piroqlardan birini yesəm, yəqin ki, boyum dəyişər. Bir halda ki, mənim artıq böyüməyimə imkan yoxdur, deməli, piroq məni kiçiltməlidir”.

O, piroqlardan birini uddu və gördü ki, dərhal kiçilməyə başlayır. Sevindi. Qapıdan keçə bilincəyə qədər kiçilən kimi o, qaçıb evdən çıxdı və çöldə bir dəstə quş və heyvan gördü. Yazıq, balaca kərtənkələ Billi aralığa almuşdılar. Billi tutmuş iki hind donuzu, hərdənbir ona şüşədən nə isə içirirdilər. Alisanı görəni kimi hamı onun üstünə cumdu. O isə bacarıqca sürətlə qaçdı və tezliklə təhlükəsiz bir yerə, qalın meşəyə düşdü.

– İlk növbədə, – Alisa meşədə dolanaraq, öz-özünə deyirdi, – məni adı boyuma çatmalıyam, sonra o gözəl bağçaya gedən yolu tapmalıyam. Zənnimcə, bu, ən yaxşı plandır!

Söz yox ki, bu, sadə və aydın qurulmuş əla plan idi. Lakin qarşıya bircə çətinlik çıxırdı: onu necə həyata keçirəcəyi barədə Alisanın zərrə qədər də təsəvvürü yox idi.

O qorxa-qorxa cəngəlliyi gözdən keçirəndə başı üstə qırıq-qırıq it hürüşü eşitdi. Tez yuxarı baxmağa məcbur oldu. İri, girdəgöz, böyük bir kiçik yuxarıdan aşağı ona baxır, gah bir, gah da o biri pəncəsini uzadaraq qıza toxunmağa cəhd edirdi.

– Ay yazıq! – Alisa belə deyib hətta fit çalıb, ona yaltaqlıq eləmək istədi. Lakin o dəqiqə qorxdu, çünki fikrinə gəldi ki, bəlkə, kiçik acdır və yaltaqlığa baxmayaraq bir də gördün ki, qapdı.

Alisa nə etdiyini düşünmədən bir budaq sındırıb küçüyə uzatdı.

Küçük dördayaq havaya atıldı, budaqdan yapışdı, sevinclə zingildədi və hətta özünü elə göstərdi ki, guya, budağı parçalayır. Alisa arxaya aşmasın deyə hündür qanqal kolunun arxasında gizləndi. Qız kolun o biri tərəfindən baxar-baxmaz, küçük yenə budağın üstə atılıb, ondan yapışmağa cəhd edərkən təkəsi üstə kəlləmayallaq aşdı. Alisa bunu qoşqu atı ilə oyuna bənzətədi və hər dəqiqə küçüyə tapdaq olacağından qorxaraq, qaça-qaça qanqalın başına dövrə vurdu. Bu vaxt küçük xırıltı ilə hürə-hürə bir neçə dəfə dala çəkilib, sürətlə budağa hücum etdi. Nəhayət, ləhləyə-ləhləyə dilini çıxarıb, gözlərini yarı yumub, Alisadan xeyli uzaqda şöngüdü.

Alisa gördü ki, qaçmaq üçün əlverişli vəziyyət yaranıb. Qız götürüldü. Tamam gücdən düşüncə, təngnəfəs, küçüyün hürməsi eşidilməz oluncaya qədər qaçdı.

Alisa dincini almaq üçün qaymaqçıçəyinə söykənib, yarpaqlarının biri ilə üzünü yelləyərək dedi:

– Amma nə gözəl küçük idi! Ona cürbəcür fokuslar öyrədərdim, əgər... əgər boyum uyğun olsaydı! Ah! Mən tamam unutmuşam ki, yenidən böyüməliyəm. Fikirləşək görək bunu necə etmək olar? Zənnimcə, bir şey yeməli, ya içməliyəm, amma nə? Bax bu, çətin sualdır.

Həqiqətən də, nə? Bu, ciddi sual idi. Alisa ətrafdakı güllərə, otlara göz gəzdirdi, lakin yeməli, içməli heç bir şey tapa bilmədi.

Yaxınlıqda özü boyda çox böyük bir göbələk bitmişdi. Qız göbələyin altına, yanlarına baxdı, sonra ağına gəldi ki, qoy üstünə də bir baxsın.

Alisa barmaqları üstə qalxıb diqqətlə göbələyin çətininə baxdı. Qız o dəqiqə çətinin üstə əlləri qoynunda əyləşmiş mavi rəngli, böyük Tırtıl gördü. O nəinki qıza, ümumiyyətlə, heç bir şeyə zərər qədər də fikir verməyib, sakitcə uzun qəlyan çubuğunu sümürürdü.

TİRTİLİN MƏSLƏHƏTİ

Tırtıl və Alisa xeyli dinməzcə bir-birinə baxdılar. Nəhayət, Tırtıl qəlyanın çubuğunu ağından çıxartdı və həvəssiz, yuxulu səslə ona müraciət etdi:

– Sən kimsən?

Belə başlanğıc söhbəti davam etdirməyə ruhlandırmırdı. Alisa bir qədər ürəksiz cavab verdi:

– Elə bu dəqiqə mən... mən özüm də bilmirəm, ser... Mən ancaq bu gün səhər yuxudan duranda kim olduğumu bilirdim, lakin sonra mən bir neçə dəfə dəyişilmişəm.

– Sən nəyi nəzərdə tutursan? – deyə Tırtıl ciddi soruşdu: – Başa sal görüm!

– Təəssüf ki, dediyim sözü aydınlaşdırma bilmirəm, ser, – deyə Alisa cavab verdi. – Çünki mən mən deyiləm, görürsünüz də!

Tırtıl dedi:

– Görmürəm.

– Təəssüf ki, bundan artıq aydınlaşdırı bilmirəm, – Alisa çox nəzakətlə cavab verdi, – çünki elə mən özüm də heç nə başa düşmürəm. Bir gündə boyumun bu qədər dəyişilməyi, doğrudan da, görünməmiş bir işdir.

Tırtıl dedi:

– Yalan deyirsən!

– Bəlkə də, siz hələ bu fikirdəsiniz. – Alisa etiraz etdi, – amma baramaya, sonra da kəpənəyə çevriləndə mən deyə bilərəm ki, sizin də başınız bir az fırlanaçaq, deyilmi?

Tırtıl dedi:

– Heç də yox!

– Bəlkə də, siz özünüzü başqa cür hiss edəcəksiniz, – deyə Alisa etiraz etdi. – Mənim başım isə mütləq fırlanırdı.

– Sənin! – Tırtıl nifrətlə qışqırdı. – Axı sən kimsən?

Bu sual onları yenidən söhbətin başlanğıcına gətirdi.

Alisa Tırtılın çox sərt, qısa mülahizələrindən əsəbiləşmişdi. O, şax durub qətiyyətlə dedi:

– Əvvəlcə, siz cavab verin götüm kimsiniz?!

– Niyə? – deyə Tırtıl soruşdu.

Bu yeni karıxdırıcı sual idi və Alisa buna uyğun heç bir cavab tapa bilmədi. Həm də Tırtılın qanıqara olduğunu gördüyündən döndüb getmək istədi.

– Qayıt! – deyə Tırtıl onu çağırırdı. – Sənə vacib bir şey deməliyəm.

Bu, ümidverici səslənirdi, əlbəttə, Alisa göbələyə tərəf döndü.

Tırtıl dedi:

– Sakit ol!

Alisa bacardığı qədər qəzəbini saxlayıb soruşdu:

– Elə bu?

– Yox!! – deyə Tırtıl cavab verdi.

Alisa düşündü ki, sakitcə durub gözləməyin ziyanı olmaz. Çünki onun başqa bir işi yox idi. Güman etmək olardı ki, bəlkə, Tırtıl bundan sonra diqqətəlayiq bir şey deyəcək!

Tırtıl dinməzcə bir neçə dəqiqə qəlyanı tüstülətdi. Nəhayət, əllərini araladı, qəlyanı ağzından çıxartdı və soruşdu:

– Deməli, sən bu fikirdəsən ki, dəyişilmisən, eləmi?

– Bədbəxtlikdən elədir, – Alisa dedi. – Mən ən sadə şeyləri yada sala bilmirəm... on dəqiqə ərzində bir boyda qala bilmirəm.

– Nəyi yada sala bilmirsən? – deyə Tirtıl soruşdu.

– Mən “Şən arı məskəmində...” şerini demək istədim, misraları qarışdırdım! – deyə Alisa kədərlə bildirdi.

– “Sən qocasan, Vilyam ata!” şerini əzbər söylə! – deyə Tirtıl əmr etdi.

Alisa qollarını çarpazlayıb sözə başladı:

– Vilyam ata, – soruşdu bir dəfə cavan oğlan, –

Saç-saqqalın ağarıb, yamanca qocalmışan.

Amma ki, ta səhərdən başı üstə gəzirsən,

Bu, qocaya yaraşmaz, gözlə, başsız qalarsan.

– Çoxdandı alışmışam, yaxşı bilirəm indi,

Hər dəyəndə əzilməz, mənim kəlləm mum deyil.

Orda beyin də yoxdur, odur ki, heç vaxt, heç nə

Beyinsiz bir kəlləyə zərər vurmaz, bunu bil.

Gənc yenə sual verdi, əl çəkmədi qocadan:

– Dabanbalığı kimi dişlərin yoxdur, dünən

Bəs necə oldu ki, sən yepyekəcə bir qazı

Sümükləri qarışıq birdəfəyə yemisen?

– Sənin yaşda olanda hakim olmaq istədim,

Məhkəmə zallarında keçdi gün-güzəranım.

Hökmələri zövcəmlə götür-qoy eləməkdən

Çənəm bərkiyib, daş da üyüdər dəyirmanım.

– Bu necə oyundur ki, – yenə soruşdu oğlu:

– Həddindən artıq şişman ola-ola sən indi,

Bəs necə oldu o gün lap mayallaq aşaraq,

Çiyinlə də qapını açıb evə təpildin.

Başına qapaz vurub, dilləndi müdrik qoca:

– Düzdür, yaşma görə zirəyəm mən bir qəder.

Çünki oynaqlarıma bu məlhəmdən sürtmüşəm.

Sənə ucuz sataram, lazımin olsa əgər.

– Vilyam ata! Sənin bu hazır cavablığına
Qonum-qonşu, ev-həyəət məəttəl qalib yaman.
Sən burnunun ucunda ilanbalığı tutub,
Üstəlik rəqs edirsən, doğrudurmu bu yalan.

Bu dördüncü suala qoca cavab vermədi,
Amma dedi ki, oğul, sısqasan, qurtar daha,
Danışma üzülərsən, kəs səsini deyirəm,
Yoxsa pilləkən boyu aşağı ataram ha!

Tırtıl dedi:

– Düz demirsən.

– Təəssüf ki, bir o qədər düz demirəm, – Alisa ürəksiz boynuna
aldı, – bəzi sözləri, doğrudan da, səhv salmışam.

– Başdan-ayağa səhvdir, – Tırtıl dedi.

Araya bir neçə dəqiqə sakitlik çökdü. Sözbə birinci Tırtıl başladı:

– Sən nə boyda olmaq istəyirsən?

– Ah, mən aza da qane olaram, – deyə Alisa tələsik cavab verdi.

– Lakin, bilirsinizmi, tez-tez dəyişmək də yaxşı deyil!

Tırtıl dedi:

– Bilmirəm.

Alisa cavab vermədi: ömrü boyu ona bu qədər etiraz edən olmamışdı və o hiss etdi ki, özündən çıxır.

– İndi razısanmı? – Tırtıl soruşdu.

Alisa dedi:

– Əgər etiraz etmirsənsə, bir azacıq böyüsəm, pis olmaz.

– Söz yox ki, indiki boyun çox yaxşıdır! – deyə etiraz edən Tırtıl, acıqla ayağa durdu (onun da boyu elə Alisanın boyu qədərdi).

Alisa sözünü inandırmaq üçün yalvara-yalvara dedi:

– Axı mən bu boyda yaşamağa vərdiş etməmişəm! – Sonra da düşündü: “Kaş bütün bu canlılar çox da dəyməduşər olmayaydılar!”

Tırtıl:

– Vərdiş edərsən! – deyib çubuğu ağzına alaraq yenə tüstü-lətməyə başladı.

Alisa bu dəfə Tırtılın yenidən sözə başlamasını səbirlə gözləyirdi. Bir dəqiqədən sonra Tırtıl çubuğu ağızından çıxartdı, iki dəfə əsnəyib silkələndi. Sonra da göbələyin üstündən düşüb, otluğa tərəf sürünə-sürünə dedi:

– Bir tərəfi səni böyüdəcək, o biri tərəfi kiçildəcək!

Alisa düşündü: “Nəyin bir tərəfi? Nəyin o biri tərəfi? Göbələyin?!”

Tırtıl sanki Alisanın ürəyindəkini eşitmişdi. Bu kəlməni deyib özü də yoxa çıxdı.

Alisa bir dəqiqə hərəkətsiz durub, göbələyin hissələrini ayırd etmək üçün fikirləşdi. Göbələk gipgirdə olduğundan qız qərara gəldi ki, bu, çox çətin məsələdir. Amma, buna baxmayaraq o, ikiəlli göbələkdən yapışdı, bacardıqca bərk dartdı və papağından iki hissə qopardı.

– İndi də gəl tap görüm hansı hansı hissədir?

Göbələyin təsirini yoxlamaq üçün sağ əlində tutduğu hissədən bir az dişlədi.

Qız o saat çənəsində bərk zərbə hiss etdi: çənəsi ayağına dəymişdi.

O belə gözlənilməz dəyişiklikdən son dərəcə qorxdı, çox tez kiçildiyindən hiss etdi ki, bir an da gecikməməlidir. Alisa tez o biri hissəni ağızına apardı. Çənəsi ayağına elə sıxılmışdı ki, ağızını güclə açdı. Lakin qız sol əlindəki hissədən bir tikə uda bildi.

* * *

– Aha, başımı rahat tərpedə bilirəm! – Alisa vəcdlə qışqırdı. Lakin bir az sonra çiyinlərini görə bilmədikdə təşvişə düşdü.

Alisa aşağı baxdı və qeyri-adi uzun bir boyun gördü. Bu boyun aşağıdan, xeyli uzaqdan, yaşıl yarpaqlar dənizində şümşad ağac gövdəsi kimi ucalırdı.

– O yaşılıq nə ola bilər? – Alisa dedi. – Mənim çiyinlərim necə oldu? Ah, mənim yazıq qollarım, necə olub ki, mən sizi heç yerdə görə bilmirəm?

Alisa danışa-danışa qollarını tərpedirdi. Lakin uzaqdakı yaşıl yarpaqların zorla gözə çarpan dalğalanmasından başqa bir şey görmürdü. Görünür, əllərini başına yaxınlaşdırmağa imkanı olmadığından Alisa başını əllərinə yaxınlaşdırmağa çalışdı və boynunun ilan kimi asanlıqla hər tərəfə əyildiyini gördükdə sevindi. Alisa boğazını zərif bir tərzdə əyib yaşıl yarpaqlar deryasına baş vurmaq istəyirdi ki (Alisa

gördü bu yaşıl yarpaqlar yalnız və yalnız indicə altında gəzdiyi ağac -
ların başları idi), birdən sərt fısqırıq səsi onu geri çəkilməyə məcbur
etdi: iri bir göyərçin uça-uça onun lap üzünə yanaşdı və qanadlarını
bərk-bərk qızın üzünə çırpdı. Sonra da Alisaya:

– Sən ilansan, – dedi.

– Mən ilan deyiləm! – Alisa hirsle qışqırdı. – Əl çək məndən!

– Təkrar edirəm ki, ilansan! – Göyərçin bu dəfə bir az sakit civil-
dəyib hönkürtüyə bənzər bir səslə əlavə etdi: – Mən əlimdən gələni
etdim, lakin təhlükənin qarşısını ala bilmədim!

Alisa dedi:

– Mən zərrə qədər də səni başa düşmürəm!

– Mən ağacların dibində, sahillərdə, çəpərlərin arasında yuva tik-
dim, – deyə Göyərçin ona qulaq asmadan davam etdi. – Lakin dad
ilanların əlindən! Demə, heç yerdə gizlənmək mümkün deyilmiş!

Alisanın heyrəti get-gedə artırdı, lakin bu fikrə gəldi ki, Göyərçin
sözünü qurtarmamış danışmağın mənası yoxdur.

Göyərçin dedi:

– Elə bil yumurta üstə oturub, bala çıxartmağın zəhməti azdır,
hələ üstəlik ilan qorxusundan nə gecəm var, nə gündüzüm! Üç həftə-
dir bir saniyə belə gözümü yuma bilmirəm!

Onun nədən danışdığını anlamayan Alisa dedi:

– Çox təəssüf edirəm ki, səni dinc qoymurlar.

– Budur, meşədə ən uca ağac seçdim, – Göyərçin lap fəryada
keçdi, – fikirləşdim ki, ilanlardan canım qurtardı. Onlar isə burula-
burula göydən düşürlər. Uf! Ay ilanlar!

Alisa dedi:

– Axı sizə deyirəm ki, mən ilan deyiləm. Mən... mən...

– Yaxşı! Elə isə bəs nəsen? – deyə Göyərçin soruşdu. – Görürəm
ki, nə isə uydurmaq istəyirsən.

Gün ərzində başına gələnləri yadına salan Alisa, özü də inanma-
dan dedi:

– Mən... mən balaca qızam.

Göyərçin nifrətlə dedi:

– Doğrudan da maraqlı hadisədir! Mən ömrümdə çox balaca qız
görmüşəm, amma heç birinin belə boynu olmayıb! Yox-yox! Sən

ilansan! İnad etmək yersizdir, mən bu fikirdəyəm ki, sən deyəcəksən ki, ömründə bir dənə də olsun yumurta yeməmişəm!

– Əlbəttə, yemişəm. – Həmişə düz danışan Alisa cavab verdi.

– Çünki balaca qızlar da ilanlar kimi yumurta yeyirlər!

– Heç inanmıram, – deyə Göyərçin etiraz etdi, – əgər belədirsə, onda balaca qızlar da ilanların başqa bir növüdür.

Bu yeni fikir Alisanı düşündürdü, o, bir-iki dəqiqə susdu. Göyərçin isə sözlünə davam etdi:

– Mən bircə şeyi yaxşı başa düşdüm ki, sən yumurta axtarırsan. Bundan sonra mənim üçün heç nəyin mənası yoxdur, istəyirsən balaca qız ol, istəyirsən ilan ol!

– Mənim üçün isə çox böyük mənası var! – Alisa tələsik etiraz etdi. – Sənə elə gəlir ki, mən yumurta axtarıram, səhv edirsən, çünki mən çiy yumurta xoşlamıram.

Yenidən yuvasına qonan Göyərçin acıqla qışqırdı:

– Elə isə, rədd ol burdan!

O, əyilə-əyilə ağacların arası ilə keçməyə başladı. Budaqlar Alisanın boynuna ilişirdi. Alisa hər dəqiqə dayanıb, budaqları aralayıb keçirdi. Bir azdan göbələyin hissələri qızın yadına düşdü. O, çox ehtiyatla işə girişdi: gah birindən, gah o birindən dişlədikcə, gah böyüyüb, gah kiçilirdi. Nəhayət, öz adi boyuna çata bildi.

Bu elə uzun çəkdi ki, qız əsl boyuna çatdıqda əvvəlcə özünü qərribə hiss etdi. Lakin bir neçə dəqiqədən sonra vəziyyətə alışdı, həmişəki kimi öz-özülə danışmağa başladı:

– Hə, artıq planımın yarısı yerinə yetdi! Bütün bu işlər necə də mənasızdır! Heç bilmirəm bir saniyədən sonra nəyə çevriləcəyəm. Buna baxmayaraq, öz boyuma çatmışam. İndi ilk növbədə gərək o gözəl bağçaya girəm, amma necə edim ki, ora girə bilim!

O, danışa-danışa gözlənilmədən açıq çəmənliyə çıxdı. Çəmənlikdə, dörd fut hündürlüyündə kiçik bir ev vardı.

“Bu ev hər kəsədirsə, – Alisa düşündü, – onların qabağına bu boyda çıxmaq mümkün deyil, – yoxsa onlar məni görüb qorxarlar”.

O yenə sağ əlində tutduğu bayaqkı göbələkdən çeynədi və kiçilib evə yanaşdı.

Ceyms Qrinvud

(1833–1929)

BALACA SƏFİL

(*povestdən fraqment*)

I

ÖGEY ANA

Mənim altı yaşım var idi. Anam ölmüşdü, atam başqa arvad almışdı. Analığım missis Berk qəddar, tənbel və hiyləgər qadın idi. Bütün günü ağır işlərə buyura-buyura məni əldən salırdı. Gah uşaq saxlatdırır, gah quyudan su daşıtdırır, gah evi yığışdırmağa məcbur edirdi. Əvəzində isə məni bir qarnı ac, bir qarnı tox saxlayırdı.

Analığım içki aludəsi idi. Bir gün də olsun araqsız dura bilməzdi. Ona görə də atamın hər gün bazar-dükən üçün verdiyi pula araq alıb içirdi. Atam başa düşməsin deyə, məni dükana göndərüb, puldan qalan qəpik-quruşa bir az köhnə, yararsız sür-sümük aldırardı. Atam evə gələndə sümükləri ona göstərüb deyərdi ki, guya bunlar bizim yediyimiz xörəklərdən qalan sümüklərdir.

Atam bazarda varlı bir tərəvəz alverçisinin yanında satıcı işləyirdi. O, evə axşam vaxtı, özü də çox yorğun qayıdardı. Analığım həmişə onun üçün isti şam yeməyi hazırlayırdı: mən isə bütün günü çörək qırıntısından başqa bir şey yemədiyim üçün, atam süfrəyə əyləşəndə çox arzu edərdim ki, mən də bir tikə yeyəydim. Elə ki analığım görürdü, atam mənə öz payından bir şey verir, o saat başlayırdı yalandan doğrayıb-tökməyə:

– Ah, əziz Cems, sən allah uşağı belə yedizdirmə, toxluq edər, xəstələnər! Çox qarınqulu uşaqdır. Bu gün nahar vaxtı ona üç parça elə yağlı qoyun əti vermişəm ki, lap iki nəfəri doyura bilərdi.

– Ay yaramaz! – deyə atam qışqırdı. – Burada durub ağzımın içinə elə baxır ki, görün deyər, bir aydır heç nə yemir! Rədd ol, get yatmağa, qarınqulunun biri qarınqulu. Yoxsa səni çubuqla əzişdirərəm!

Özümü təmizə çıxarmaq üçün bir söz deməyə hünərim çatmazdı. Acqarına gedib yatağıma girərdim.

Bir dəfə analığım mənə başıma yaman bir oyun açdı. Atamın nahar və şam yeməyi üçün qoyub getdiyi pulun hamusına araq alıb, evimizə qonaq gələn bir qadınla içdilər. Qonaq gedəndən sonra bir az özünə gələn analığım, yaman qorxmağa başladı. Əgər atam gəlib başa düşsəydi ki, o, evi yeməksiz qoyub, çox hirsələnəcəkdi. Hələ bundan başqa atama şam hazırlamaq üçün necə olursa olsun pul tapmaq lazım idi. Ancaq haradan?

Analığım yazıq-yazıq ağlayıb-sıtqamağa başladı:

– Yazıq canım, bədbəxt canım, indi mən nə edim? – deyə o zarıdı.
– Cimmi, əzizim, atanın gəlməyinə az qalıb! Bir azdan evə gələcək! Ona şam hazırlaya bilməsəm, məni ölüncə döyəcək! Ah, mən nə bədbəxt, nə yazıq arvadam!

Onun göz yaşları məni çox mütəəssir etdi. Özü də mənə “əzizim” deyə müraciət etməsi ürəyimi lap kövrəltdi. Analığımı ovundurmaq məqsədi ilə ona yaxınlaşıb soruşdum: “Bəlkə, sizə bir şeylə kömək edə bildim?”

– Cimmi, sən bunu elə-belə deyirsən, ürəyində isə başqa şeylər fikirləşirsən, – deyə o dilləndi. – Əslinə baxsan, sənə mənə yazığın gələ bilməz. Axı mən səni həmişə incitmişəm. Ah, bircə bu belədən qurtarsaydım, heç sənənin gözünü də üfürməzdim!

Analığımın belə peşman olması, məni daha da mütəəssir etdi.

– Bircə deyən görürəm, mən sizə necə kömək edə bilərəm? Mən hər şeyə hazırım, – deyə canfəşanlıqla onu inandırmağa çalışdım.

– Əzizim, Cimmi, əlbəttə, mənə kömək etmək olar, ancaq mən səndən belə bir xahiş etmək istəmirəm. Al, əzizim, götür bu pens yarı-mı, ürəyin istəyən şeyi özünə al!

Missis Berkin bu səxavəti məni lap çaşdırdı. Daha bərk yalvarıb xahiş etməyə başladım ki, ona necə kömək edə biləcəyimi desin.

Nəhayət, dedi:

– Bilirsənmi, əzizim, sən atana deyə bilərsən ki, guya, mən sənə

pul verib, aptekə, balaca bacın üçün dərman almağa göndərmişdim. Sən də pulu itirmisən. Cimmi, əzizim, bu ki elə çətin bir iş deyil?

– Birdən atam məni əzişdirsə?

– Bəsdir, dostum! Heç elə şey olar? Axı mən burada olacağam. Özüm atana deyərəm ki, yekəpər bir avara üstünə hücum çəkib, səni itələyib, pulunu əlindən alıb qaçıb. Sənin də heç bir günahın yoxdur. Atan inanar, səni döyməz, arxayın ol! Di get gəzməyə. Puluna tirəyin nə istəyir, özün üçün al.

Mən getdim. Amma nə isə ürəyim çox narahat idi. Özüm bilərəkdən evə gec qayıtdım ki, analığım pulun itməsi haqqında uydurduğu əhvalatı mən gələncən atama danışa bilsin.

Mən evə qayıdanda atam əlində qayış qapının ağzında dayanmışdı.

– Bir bura gəl görüm, yaramaz! – deyə qışqırıb qulağımdan yapışdı. – De görüm, mənim pullarımı neyləmişən? Tez ol, de!

– Ata, mən pulları itirmişəm! – deyə qorxu içində, yalvarıcı nəzərlə missis Berkə baxdım. Elə güman edirdim ki, o, məni müdafiə edəcəkdir.

– İtirmisən? De görüm, harada itirmisən?

– Polli üçün dərman almağa gedirdim, yekə bir oğlan üstümə hücum çəkib pulları əlimdən aldı.

– Yoxsa elə güman edirsən ki, mən sənin bu yalanlarına inanaçağam! – deyə hirsindən ağappaq olan atam bağırdı.

Doğrusu, atamın inamsızlığı məni o qədər də təəccübləndirmədi. Ancaq analığım deyəndə ki:

– Hə, bax, elə mənə də bu cür yalan satıb. Cəms, yaxşısı budur sən ondan soruş ki, bu vaxta qədər harada veyillənirdi, döşlüyündəki bu yağ ləkələri nədir? – Mən heyrətimdən dəhşətə gəldim. Doğrudan da, analığımın vermiş olduğu pula alıb yediyim qutablardan döşlüyümə yağ damcılamaşdı.

– Ay səni, yaramaz oğru! – deyə atam qışqırdı. – Mənim pullarımı oğurlayıb kefə baxırsan?

– Hə, Cəms, elə mən də o fikirdəyəm, – deyə alçaq qadın dilləndi, – onu əməlli-başlı əzişdirməyin məsləhətdir.

Atam məni qalın qayışla bədənim qanayana qədər döydü, analığım da burdaca dayanıb tamaşa elədi. Mən gücüm çatdıqca qışqırır,

əhvalatı atama anlatmağa çalışırdım. O isə heç bir şeyə qulaq asmadan qolları yorulana qədər məni döydü. Döyüb əzişdirəndən sonra məni qaranlıq bir otağa salıb, qapını da tizümə bağladı. Gecəyə qədər orada qaldım. Ah, bilsəniz mən analığıma necə nifrət edirdim! Elə qəzəblənmişdim ki, döyülməkdən qançır-qançır olmuş bədənimin ağrısını belə duymurdum.

Atam kor-koranə bu hiyləgər yalançıya inanır və məndən tələb edirdi ki, onu doğma anam kimi sevim. Bir dəfə atam axşam evə gələndə, özü ilə bərabər cavan bir oğlan da gətirmişdi. Məni bir butulka rom almağa göndərdi. Romu alıb gətirdim. Qonaq stəkanları doldurub atamın, anamın sağlığına içdi, onlara xoşbəxtlik arzu etdi. Bütün bunlar mənim üçün o qədər maraqsız idi ki, otaqdan çıxmaq istədim. Atam məni saxlayıb dedi:

– Cim, bura gəl. Bu stulda əyləşəni götürsənmi, o kimdir?

– Əlbəttə, görürəm, – deyə mən cavab verdim. – Analığım missis Berkdir.

– Sən ona analıq deməyə cəsarət eləmə. O, sənin analığın deyil! – deyə atam qışqırdı.

– Bəs nəyəmdir?

– O, sənin anandır və sən də ona ana deməlisən! Onu öz doğma anam kimi sevməlisən. Bu saat get onu öp!

Atamın sözlərində, bəlkə də, elə kədərli bir şey yox idi. Amma mən acı-acı ağlamağa başladım.

– Bir soruşan gərəkdir ki, bu yaramaz niyə belə zırıldayır? – deyə atam qışqırdı.

Analığım işə qarışıb dedi:

– Dostum, əl çək ondan. O çox tərs uşaqdır. Özün də bilirsən ki, necə murdarın biridir!

Mən daha da bərk ağlamağa başladım. Axı mən öz rəhmətlik anamı çox sevirdim, ona görə də belə murdar, yalançı bir qadına ana demək mənim üçün çox ağır idi.

Atam hirsələnib yumruğunu masaya vurdu.

– Bəsdir, uşağın üstünə düşməyin! – deyə qonaq atama müraciət etdi. – Cəms, onun neçə yaşı var?

– Yeddinin içindədir.

– Hə, demək özünün çörək pulu qazanmağına az qalıb.

– Bəs necə, bəs necə! Çoxdan qazanmaq vaxtı çatıb! – deyə analığım dil boğaza qoymurdu. – Gör nə böyük oğlandır! Avaralandığı bəsdir, qoy gedib pul qazansın.

Atam narazı halda dedi:

– Onsuz da işləyir, bütün günü Pollini saxlayır.

– Əcəb iş imiş! Bütün günü körpəni qucağına alıb oturur, kefi gələndə də uşağı tullayıb, oğlanlarla oynayır.

– Amma onu da deyim ki, – deyə qonaq qəti səslə bildirdi, – dünyada uşaq saxlamaqdan pis iş yoxdur! Bir zaman mənim özümü də bu işlə məşğul olmağa məcbur ediblər, ancaq fürsət düşən kimi qoyub qaçdım. Düzdür, sonra hürmək ilə məşğul olmağa məcbur oldum.

Bu sözləri deyə-deyə mərhəmətli qonağımız ovcuma gizlicə bir penni pul basdı. Artıq böyüklərin söhbəti məni maraqlandırmırdı. Tezliklə aradan çıxıb bu pula kef etmək istəyirdim. Ancaq bu cavan adamın “hürmək” haqqında dediyi sözlər ağıma yaman batmışdı. Mən özüm uşağa baxmaqdan, böyük bir həvəslə it kimi hürərdim. Ancaq mənim hürməyim kimin nəyinə lazım idi. Düzdür, mən çobanlar qoyun sürüsünü haylayan zaman uşaqların it kimi hürə-hürə, zingildəyə-zingildəyə sürününə dalınca qaçıb, onlara kömək etdiklərini görmüşdüm. Amma heç ağıma belə gəlməzdi ki, bu iş üçün adama pul versinlər. Axı çoban hürmək üçün niyə pulla uşaq tutsun? Məgər əsl it saxlamaq ona ucuz başa gəlməzdimi? – deyə fikirləşirdim.

Qonağımız isə deyir ki, uşağa baxmaqdan hürmək yaxşıdır. Amma o hələ bilmir ki, mən necə pis yaşayıram, atam qayğıma qalmır, qəddar analığım isə məni necə incidir! Əgər onun üçün uşaq saxlamaq zəhlətökən bir iş idisə, mənim üçün əsl işgəncə idi.

II

YENƏ ƏZABLAR.

EVDƏN QAÇAQ DÜŞÜRƏM

Körpə Polli gecələr də mənə rahatlıq vermirdi. Axşam düşən kimi onu mənim yatağıma salırdılar. Yerimə girəndə mən bütün səyimi

sərf edirdim ki, onu oyatmayım. Əgər buna nail oldumsa, heç olmasa, üç-dörd saat rahat yata bilirdim. Gecə saat iki radələrində qız durub bağıra-bağıra ağlamağa başlayırdı. Yemək-içmək verməyincə, onu heç bir şeylə ovundurmaq olmurdu. Buna görə də həmişə bizim yatağımızın yanına bir parça yağ-çörək və bir qab da süd qoyurdular. Gecələr Pollinin iştahı yaman artırdı. Ona görə də qoyulan şeyləri yeyib qurtaranadək dinmirdi, elə ki, onların axırına çıxırdı, təzədən qışqırmağa başlayırdı. Nə mahını oxumağım, nə oxşamağım, nə də layla çalmağım onu sakitləşdirə bilmirdi.

– Ana! Ana! Ana! – deyib bağırırdı ki, səsi küçənin o başında eşidilirdi.

Mən onu sakitləşdirmək üçün əlimdən gələni edirdim.

– Polli, bəlkə, sən Cimmi ilə gəzməyə getmək istəyirsən? – deyərək ondan soruşdum.

Bəzən, xüsusən işıqlı, aylı gecələrdə o razılaşırdı. Əlbəttə, biz gecənin bu vaxtı gəzməyə gedə bilməzdik. Ancaq Polli bunu başa düşmürdü. Biz elə geyinirdik ki, guya, bu saat küçəyə gəzməyə çıxacaşıq... Analığımın papağını Pollinin başına qoyub, öz gödəkcəmi də çiyinə salırdım. Özüm də həmişə döşəyimizin altında olan atamın xəz papağını başıma keçirirdim. Biz geyinib qurtarandan sonra mən analığımın səsi ilə deyirdim:

– Cimmi, gedin bir az Polli ilə gəzin, monpası satılan dükanı da ona göstər.

– Biz hazırıq, bu dəqiqə gedirik, – deyərək öz səsimlə cavab verirdim.

Sonra biz gəzməyə yollanırdıq, amma nə qədər çalışırıdıqsa, qapını tapa bilmirdik. Bax, elə bütün kələk də bunda idi. Monpası almaq üçün küçəyə çıxmalı idik, biz isə hey qapını axtarır, tapa bilmirdik. Pollinin başındakı yekə papaq bu işdə mənə yaman kömək edirdi. Yarım saat qapını axtara-axtara gəzdiyimiz müddətdə, qucağımda Pollini yuxu aparır, mən də ehtiyatla onu yerinə uzadıb rahatlanırdım. Vay o gündən ki, Polli gəzməyə razı olmayaydı. Mənim əsl əzabım burada başlayırdı. Heç cür onu yola gətirə bilmirdim. Ona monpası boyun olur, it kimi hürür, pişik kimi miyoldayır, özümü hind toyuğu, donuz və cücəyə oxşadıb, onu dilə tutmağa çalışırıdımsa da, bir şey çıxmırdı. O, mənə qulaq asmır, heç bir şeyə baxmır, “çöçə-çöçə” deyərək

ucadan qışqırıb yağ-çörək tələb edirdi. Bu qışqırığı eşidən analığım taxta ilə divarı döyüb soruşurdu:

– Ay yaramaz, sən orda yazıq körpənin başına nə oyun açırsan?

– O “çöçə” istəyir.

– Nə olsun, niyə durub vermirsən, ay tənbel?

– Verməyə bir şey qalmayıb, hamısını yeyib.

– Necə yəni hamısını yeyib, ay yalançı! Sən yenə öz bəd əməlindən əl çəkməyib, yazıq körpənin bütün yeməyini təpəşdirmisən! Məni hövsələdən çıxarma, tez uşağı sakit elə, yoxsa gəlib axırına çıxaram!

Bilirdim ki, Polli səsini kəsməsə, işim xarab olacaq. Odur ki, ağlaya-ağlaya yalvarıb Pollidən səsini kəsməyi xahiş edirdim. Lakin kimə deyirsən, anasının səsini eşidəndən sonra daha da bərkədən qışqırmağa başlayırdı. Qonşu otaqdan ayaq səsləri eşidiləndə, qorxudan tir-tir əsməyə başlayırdım. Analığım əynində tək-cə gecə köynəyi, başında ləçək hirsə otağa girib, heç bir söz demədən üstümə cumur, çıpaq bədənimə insafsızcasına əzişdirirdi. Mən qışqıra bilməyim deyə başımı bərk-bərk balışa sıxırdı. Özü isə qışqırıb deyirdi: əgər bir də körpənin payını yesən, bərk döyüləcəksən.

İşin nə yerdə olduğunu bilməyən atam, o biri otaqdan qışqırırdı:

– Bu qədər hədə-qorxu gəlincə, o qarınqulunu əməlli-başlı əzişdirsənə. Belə getsə, o, səni adam yerinə qoymaz.

– Mənim də səbir kasamın daşmasına az qalıb, – deyə analığım səslənirdi, – hələ bir dayan, yaramaz!

Sonra öz otağına keçib atama deyirdi:

– Ay Cəms, hər şeyin üstə uşağı döyməzlər, kötləklə uşağı düzəltmək olmaz axı.

Qərribə orası idi ki, mən əməlli-başlı əzişdiriləndən sonra, Polli heç bir şey olmamış kimi yerində yumurlanıb şirincə yuxuya gedərdi. Atama da elə gələrdi ki, həqiqətən mən körpəni ovundura bilərəm. Bir dəfə dözməyib analığımdan atama şikayət etdim.

– Mənim sənə bir qırıq da yazığım gəlmir, – deyə atam cavab verdi, – sənənin kimi tərs yaramaza hələ başqa cür dərs vermək lazımdır.

– Neynək, onun da hökmranlığına bir şey qalmayıb, böyüyəndə həddini ona bildirərəm, – dedim.

Atam mənə baxıb güldü. Onun gülməyindən ürəklənərək, davam etdim: əgər mən böyük olsaydım, onun burnunu əzərdim, ayaqlarını sındırardım, mən ona nifrət edirəm!

– Yaxşı, bəsdir sarsaqladın, – deyə atam sözümlü kəsdi.

– O həmişə sizi aldadır. Bir dəqiqə də olsun boş vaxtım yoxdur. Bütün günü Polli ilə əlləşməyə məcburam.

– Uşağa baxmaq görəsən nə böyük iş imiş! Sənin tayların özləri pul qazanmağı bacarırlar.

– Ata, mən də işləmək istəyirəm.

– İşləmək istəyirəm! İş axtarmaq lazımdır. İş özü gəlib adamı tapmayacaq ki! Mən sübhdən, saat dördə, sən hələ yuxuda ikən bazara gedəndə, səndən çox-çox kiçik oğlanlara rast gəlirəm. Əgər, bir neçə penni qazana bilirlərsə, bir qarın çörək yeyirlər, yox, qazana bilmirlərsə, bütün günü ac dolanırlar.

– Axı, ata, mənim nə əməlli-başlı şalvarım, nə corabım, nə də uzunboğaz çəkməm var. Bəs mən necə gedib iş axtarım?

– Sən lap axmaqsan, axmaq! Elə güman edirsən ki, iş üçün şıq geyim lazımdır! Mən rast gəldiyim uşaqların əynində bircə köynəkləri var, amma heç kəsdən pis işləmirlər: balıq, kartof dolu zənbilləri daşıyırlar, yüklənmiş qayıq və arabaların keşiyini çəkirlər. Amma sən, işə getmək üçün ağ yaxalıqlı köynək, yaxşı dəri əlcək istəyirsən! İştahan pis deyil!

Atam nifrətlə məndən üz çevirib getdi.

Anağımın ziəlmü günü-gündən artırdı. Xüsusən, bir dəfə atam onu sərxoş görüb döyəndən sonra mənə qarşı daha da qəzəbli olmuşdu. Əgər qonşumuz, qoca paltaryuyan qadın missis Uinkşipin yazığı gəlib mənə yemək verməsəydi, günlərlə ac qalardım. Missis Uinkşip öz anamı çoxdan tanıyır və həmişə onu tərifləyib deyərdi:

“Sənin anan atan üçün həddən artıq yaxşı idi, atan da bu əzəzil və bic Berkdən ötrü çox yaxşıdır”. Mən adətən bütün dərdlərimi missis Uinkşipə danışardım. O, tez-tez məni mətbəxə çağırıb, bişmişinin artığı ilə qarnımı doydurardı. Bəzən də mən uşaqlarla bir az oynayım deyə Pollini alıb saxlayırdı. Bir dəfə mən ondan soruşdum ki, “hürən” nə deməkdir. O mənə başa saldı ki, çərçilər içi dolu arabalarını daşımaq, özləri bazarlıq edənə qədər şeylərin keşiyini çəkmək və sonra onların

satdıqları malı avazla tərifləmək üçün xüsusi oğlan uşaqları tuturlar ki, bunlara da “hürən” deyirlər.

– Bəs siz gördüyünüz “hürənlərin” ən balacası nə boyda olardı? – deyə maraqlandım.

– Nə boyda? Eh, mən elələrini görmüşəm ki, sənin çiyindən də aşağı. Burda əsas şərt boyda deyil. Gərək avazla qışqırmağı bacarasan.

Missis Uinkşip, satıcı üçün öz malını uca və xoş səsle tərifləməyin böyük əhəmiyyətindən xeyli danışdı. O deyirdi ki, hər bir malı özünə məxsus səsle tərifləmək lazımdır. Məsələn, kömür satan bir cür, süd satan isə tamam başqa cür qışqırır.

Bu söhbətdən sonra hey fikirləşirdim ki, görəsən mənim səsim necədir, məlahətlidirmi? Anılığım yaxşı müğənni hesab olunurdu. Mən də ondan öyrəndiyim bir neçə mahnını tez-tez oxuyurdum. Deyəsən, pis də çıxmırdı. Amma nə bilmək olardı, bəlkə mənim səsim mahnı oxumaq üçün yaxşı olsa da, balıqları və müxtəlif meyvələri avazla tərifləmək üçün yaramayacaqdı! Ancaq necə olur olsun anılığımın kötəklərindən xilas olmalıydım. Bunun üçün isə “hürən” olmaqdan başqa çarə yox idi. Mən xəlvətə salan kimi çərçini yamsılayaraq qışqırırdım, ancaq yaxşı və ya pis qışqırdığımı özüm təyin edə bilmirdim.

Bir dəfə Polli qucağımda pilləkənin üstündə oturmuşdum. Fikir məni elə aparmışdı, uşaq birdən qucağımdan düşüb, qışqıra-qışqıra pilləkənlərdən yuvarlananda huşdan ayıldım. Missis Berk onun səsinə eşitmək ildırım tək üstümə şığıdı. Yalvarışlarıma qulaq asmadan, uşağın yerdən qaldırılmadan, saçlarımdan tutub başımı bir neçə dəfə divara vurdu. Əl atıb qulağımdan tutmaq istəyəndə birdən çevrildim, dirnağı yanağımla elə cırdı ki, qanı çıxdı. Sonra burnumu barmaqlarının arasında bərk-bərk əzişdirib, yumruqlamağa başladı.

Ağrıdan az qaldı özümdən gedəm. Mən onun əlindən çıxıb, barmağımla dişlədim. Ağrıdan qışqırıb məndən əl çəkdi. Firsətdən istifadə edib kənara atıldım, tez dalana çıxdım, var gücümlə dalan boyu qaçmağa başladım.

III

SMİTFİLD BAZARINDA AXŞAM.
MƏNİ CİDDİ TƏHLÜKƏ GÖZLƏYİR

Missis Berkin məni izləyib-izləmədiyindən xəbərim yox idi. Ətrafıma baxmadan, dalanımız boyu qaçırdım. Paltaryuyan qadın missis Uinkşin məni gördü, üz-gözündəki qorxudan, böyük təhlükədən qaçdığımı başa düşüb qışqırdı:

– Qaç, Cimmi, tez qaç ki, səni yaxalaya bilməsinlər!

Dalanımızdan Ternmill küçəsinə qədər qaçıb, Smitfild bazarına tərəf döndüm. Başa düşürdüm ki, açıqlıqda missis Berk məni asanlıqla tuta bilər, ancaq döngələrdə və bazarın dar keçidlərində tapa bilməz.

Bazar meydançası sakit və boş idi. Tez-tez burada yoldaşlarım ilə oynadığım üçün, bu meydançaya yaxşı bələd idim. Yadıma düşdü ki, uşaqlar “donuz satılan cərgəyə” getməyi xoşlamırdılar. Mən qəsdən ora getdim. Bağlı bir dükanın pilləkənlərinə çıxıb ətrafa boylandım. Missis Berk heç yerdə görünmürdü. Bərk qaçmaqdan lap tənənfəs olmuşdum. Ağrımın gücündən və hirsimdən hönkürtü ilə ağlayırdım. Göz yaşlarım missis Berkin yanağındakı cırmaqlarının qanına qarışmışdı. Başımda papağım olmadığından saçlarım pırtlaşmışdı. Yalın ayaqlarım çirk içində idi. Yamaqlı gödəkcəm isə cırıq-cırıq idi. Mülayim may axşamında bazarın donuz satılan cərgəsində belə bir görkəmdə, pilləkənlərin üstündə oturmışdım.

Burada oturduğum yarım saat ərzində məni yalnız bircə şey düşündürürdü: qorxurdum ki, missis Berk buralarda bir yerdə gizlənmiş olar və birdən üstümə atılıb məni tutar. Daim ətrafa boylanırdım və hər xışıltını qorxa-qorxa dinləyirdim. Lakin vaxt keçirdi, mənim düşmənim isə heç yerdə görünmürdü. Yavaş-yavaş sakitləşirdim. Saatın dördü vurduğunu eşidib, öz vəziyyətim haqqında ciddi düşünməyə başladım, nə etməliyəm? Evəmi gedim? Yox, bu mümkün deyildi. Analığım məni öldürərdi. O indi necə istəsəydi, məni cəzalandıra bilərdi: dişlədiyim barmağını atama göstərsəydi, atam deyəcəkdə ki, mənə nə olursa, haqqına olur. Özümə bəraət qazandırmaq üçün nə deyə bilərdim? Axı, doğrudan da, pis iş tutmuşdum. Həm

missis Berkin barmağın dişləmişdim, həm də uşağı yıxmışdım. Analığım uşağı mənə verəndə tapşırmışdı ki, yerimdə sakit oturub uşağı qucağımda bərk-bərk tutam. Mən isə onu əlimdən salmışdım, uşaq əzilmişdi, bəlkə də, lap möhkəm. Yazıq Polli! O yıxılında elə dəhşətli səsle qışqırdı ki! Bəlkə, onun bütün sümükləri xurd-xəşil olmuşdu. Bəlkə, elə buna görə də analığım mənə dalımcə qaçmamışdı. Yox, evə qayıtmaq haqqında heç düşünməyə dəyməz.

Bəs mən hara gedim? Hava qaralırdı. Fənərləri yandıрмаğa başlamışdılar. Donuz cərgəsində oturmaq çox iyrənc idi. Mən başqa cərgəyə keçib, yenə oturdum, düşündüm, vəziyyətimi götür-qoy etməyə çalışdım. Qaranlıq getdikcə qatılaşırdı. Daha da bərk acırdım. Fikirləşirdim ki, evə qayıtsam, mənə nə edərlər? Ən möhkəm əzişdirildiyim vaxtları yadıma salıb düşündüm ki, görəsən indi elə cəzaya dözə bilərəmmi? Bircədən kimsə əlimə toxundu. Başımı qaldıranda, qarşımda bir kişinin dayanmış olduğunu gördüm. O, əlindəki iki pensu mənə uzadıb rəhmdil səsle dedi:

– Ay pinti! Götür, özünə çörək al.

Təəccübdən özümə gələncə, yoldan ötən qaranlıqda yox oldu. Heç ona təşəkkür də etmədim. Özüm də bilmirdim ki, aldığı pul üçün sevinim, ya yox. Axı o, niyə, sadəcə olaraq: “Al göttür bu iki pensu!” demədi. Düzdür, çoxları məni pinti deyə çağırırdılar. Ancaq mən bundan təhqir olunurdum. Bəs niyə, o mənə bu pula çörək almağı tapşırırdı? Məgər mən dilənçiyəm! Öz ləyaqətimi saxlamaq üçün uca və möhkəm səsle rəhmdil kişi gedən tərəfə qışqırdım:

– Mən bu pula çörək almayacağam, kefim istəyəni alacağam!

Mənə sədəqə verən adamın acığına hərəkət etməyi qəti qərara alıb, yola düzəldim. Yolda rastıma düşən bütün çörəkçi dükanlarının yanından laqeydliklə keçirdim və yalnız şirniyyat haqqında düşünməyə çalışırdım. Beləliklə, mürəbbə satılan balaca bir dükana yaxınlaşdım. Hər bankanın üstündə qiyməti yazılmışdı. İçərisində gavalı mürəbbəsi olan banka mənə diqqətimi daha çox cəlb etdi. Bankanın üstündə yazılmışdı: “Girvənkəsi 18 pensdir”. Barmağımla sayıb tapdım ki, bu mürəbbədən iki unsiya almaq üçün 2 pens və bir fartinq lazımdır. Mənə isə yalnız iki pensim var idi. Bir fartinqim çatmırdı. Ancaq nə olur olsun ikicə penslik mürəbbə istəyə bilərdim. İki pens az pul deyildi. Hər halda yarım pensə nisbətən çox yaxşı idi.

– Mənə iki penslik gavalı mürəbbəsi verməyinizi xahiş edirəm!
– sözlərini özlüyümdə təkrar edib, qəti addımlarla dükanın qapısına yaxınlaşdım. Lakin ayağımı kandara yenicə qoymuşdum ki, qulağımın dibindən bir şillə ilişdi:

– Rədd ol burdan, – deyə dükanın yiyəsi qoca qadın qışqırdı. – On dəqiqədir ki, səni güdürəm, yaramaz oğru!

Bunu deyib o, qapını çırpdı.

Mən yaman pərt oldum. Tez küçəyə qaçdım ki, daş götürüb bu mürdar dükanın pəncərələrini sındırım. Lakin elə bu vaxt qonşu yeməxanadan gələn dadlı xörək iyi məni elə cəlb etdi ki, bütün hirsim o dəqiqə soyudu. Deyəsən, orada noxud pudinqi və yağlı kökələri elə indicə sobadan çıxarmışdılar. Əgər mən iki pensimi bir damcı mürəbbəyə verib yeməxananın qapısından ötüb keçsəydim, kim bilir nə hala düşərdim! İndi isə bir an belə tərəddüd etmədən, yeməxanaya daxil olub, özümə yarım pensə bir yağlı kökə və bir parça noxud pudinqi, yarım pensinə isə peçdə bişmiş kartof aldım. Mən o saat əyləşib şam etmək istəyirdim, ancaq birdən yadıma düşdü ki, dünyada elə pis adamlar var ki, onlar köməksiz uşaqları güdüb, hər şeyini əllərindən alırlar. Buna görə də öz şam yeməyimi kələm yarpağına büktüb, gödəkcəmin altında gizlətdim, donuz cərgəsinə qayıdıb, aldıqlarımı böyük iştaha ilə son qırığınadək yedim. Demək olmaz ki, tamam doymuşdum. Lap üç bu qədər də olsa, yeyərdim. Ancaq bu şam bir az acliğımın qabağını almışdı. Fikrim yenə Pollinin yanında idi. Görəsən, indi onun halı necədir? Düzdür, o, mənimlə danışa bilmirdi, amma görürdüm ki, mən ağlayanda o, özünü çox pis hiss edir. Missis Berk məni döyəndə, balaca Polli qollarını boynuma dolayıb məni zərif-zərif öpürdü.

Ürəyim elə sıxıldı ki, evə getməyi, yaxud gedib dalanımızın ətrafında dolanmağı qərara aldım. Bəlkə, qonşulardan biri evimizdən mənə bir şey danışdı.

Artıq tamam qaranlıq çökmüşdü. Smitfild bazarına gedən yolda az adama rast gəlirdim. Çox ehtiyatla, ətrafa boylana-boylana gedirdim. Qarşıma çıxan adamları atama və ya missis Berkə oxşadanda, qapuların dalında gizlənidim. Amma nahaq yerə qorxurammış, heç bir təhlükəyə rast gəlmədən Ternmill küçəsini yarılamışdım ki, dalanı - mıza iyirmi sajin qalmış, dostlarımdan biri ilə – Cerri Peplə toqquşdum.

Cerri Pep məndən üç-dörd yaş böyük idi. Əslinə baxsan mən onunla yox, o mənimlə toqquşdu. Küçənin o biri tərəfindən birbaşa üstümə qaçıb, məni gördüyünə hədsiz dərəcədə sevinirmiş kimi, iki əli ilə məni qucaqlayıb qışqırdı:

– Cim! Əziz dostum! Hara gedirsən?

– Heç özüm də bilmirəm, – deyə cavab verdim, – istəyirdim evə gedəm, baxam, görəəm nə var, nə yox...

– Məgər evdə olmamısan? Səhərdən, qaçandan bəri evə getməmişən?

– Yox, bütün günü küçələrdəyəm, Cerri, bizimkilər nə edirlər? Bu gün nahardan sonra balaca Pollini görmüsənmi?

Pep suallarına cavab vermədi:

– Əgər indiyədək evdə olmamısansa, yubanma, tez get, – deyə o yaxamdan tutub məni dalanımıza tərəf itələdi. – Gedək, gedək!

Cerrinin bu hərəkəti məni yaman şübhələndirdi.

– Kefim istəyəndə özüm evə gedərəm, – deyib küçənin ortasında oturdum. – Özü də sən məni itələmə, Pep!

– Mən səni itələyirəm? Özündən düzəltmə! Niyə mən səni itələyirəm? Özün dedin ki, evə getmək istəyirsən! Sən yaxşılığa layiq adam deyilsən!

– Hansı yaxşılığa, Cerri?

– Hansına? Bilmirsən hansına! Bütün günü atan, analığın və balaca Polli dalanda dayanıb səndən ötrü elə göz yaşı tökürlər ki, adamın yazığı gəlir. Sənsiz şam yeməyinə əyləşmirlər. Özü də şam üçün ət ilə kartofdan böyük pudinq hazırlayıblar. Mən fikirləşdim ki, bunlar özlərini həlak edib sevimli Cimmini gözləyirlər. Cimmi də küçələrdə veyillənib, qorxudan evə gəlmiş. Yaxşısı budur ona deyim ki, qorxmalı bir şey yoxdur. İndi gəlib səni tapmışam. Sən isə küçənin ortasına sərələnmisən, elə bilirsən mən yalan danışırım!

Qaz fənerinin işığında diqqətlə ona baxdım. Mənə elə gəldi ki, nahaq şübhələnirəm, o məni aldatmur. Lakin buna baxmayaraq, onun dedikləri inanmalı deyildi. Necə yəni hamı mənim üçün ağlayır, hamı məni sevə-sevə yad edir? Mənsiz heç kəs ətli pudinqə yaxın durmur. Mən vicdan əzabı çəkirdim, gözlərim də yaşarmışdı.

– Cerri, dediklərin həqiqətdirmi? – deyə qışqırıb yerimdən sıçradım. – Özün bunların həqiqət olduğuna əminsənmi? Axı sən bilirsən

ki, dediklərin yalan olsa, mənim vəziyyətim çox pis olar. Sən bilirsənmi, analığım məni saçlarımdan dartıb sürüyə-sürüyə necə döyür!

– Yalan nədir! Hamı səndən ötrü elə şivən salıb ki, deyirsən bəs bunların evi yanır. Atan hamıdan betər! Əgər mənə inanmırsansa, özün dalana gir, qulaq as. Atanın səsi lap Uinkşippilin evinin yanında eşidilir. O, dərdin gücündən az qalır lap özünü assın!

– Bəs Polli? O necədir? Salamatdırımı? Mən onu pilləkəndən yıxanda sür-sümüyü sınmayıb ki? Burnu qanamayıb ki? Başı şişməyib ki?

– Demək, sən bundan qorxursanmış! – deyər Cerri sevincək dedi.

– O, tamam sağ-salamatdır. Onu yerdən qaldıranda elə gülürdü ki, lap dəli kimi. Onu tez qaldırıb həkimə apardılar...

– Necə! Cerri, həkimə niyə? Bəs sən deyirdin ki, o əzilməyib?

– Məgər mən həkim adı çəkdim? – deyər Pep üzünü o yana çevirərək mızıldandı.

– Dedin, dedin Pep. Sən dedin ki, onu həkimə apardılar.

– Axı mən demədim ki, nə üçün. Mən eləcə dedim ki, Pollini yerdən qaldıranda gülürdü. Ancaq elə bərk gülürdü ki, hamı qorxub güman edirdi ki, yəqin, o xəstələnibdir. Ona görə də həkimə apardılar.

Cerrinin bu izahından sonra, mən tamam arxayınlaşdım və təsəlli tapdım. Sevindiyimdən hoppa-hoppa dalanımıza tərəf qaçdım. Cerri də şən halda danışa-danışa yanımla gəlirdi. Biz dalanımızın bir neçə addımlığına çatanda, məni tanıyan oğlanlardan biri üstümüzə cumub, qolumdan tutdu və:

– Tutmuşuq, tutmuşuq, – deyər qışqırdı. – Yarı böləcəyik, Cerri? Yarı böləcəyik, elə deyilmi?

– Əlbəttə, yox! – Cerri mənim o biri əlimdən tutub qışqırdı. – Heç bir şeyi səninlə bölüşdürməyəcəyəm! Atası evə qayıdandan bəri mən onun dalınca düşmüşəm, özüm də onu birinci tutmuşam!

– Mən isə sənə deyirəm ki, bölüşəcəyik! – deyər o biri oğlan əlimdən daha bərk yapışdı. – Siz görüşəndən bəri mən sizi güdürdüm. Onsuz da sən mənsiz, təkbaşına onu evə apara bilməzsən. Boş-boş çərənləmə, gəl aparaq!

– Rədd ol! Cems, Balizet nə dedi? Dedi ki, onu kim birinci tutub evə gətirsə, bir şilling alacaqdır. İkinci adam haqqında heç bir söz olmayıb!

– Yaxşı, yaxşı, səsini kəs! – deyə o biri oğlan cavab verdi. O, Cerridən güclü idi.

– Di yeri, yeri! – bu sözlər mənə aid idi. – Səninlə nə bölüşəcəyəm. Onsuz da atanın əlinə düşən kimi səni ölüncə döyəcəkdir.

Qorxudan özümü itirdim. Sivişib onların əlindən çıxdım və küçənin ortasına yığılıb, gücüm çatdıqca qışqırdım ki, ölərəm, amma bir addım da burdan o yana atmaram. Ayaqlarım yalın olduğundan əməlli-başlı təpik ata bilmirdim. Buna baxmayaraq canımı düşmənlərimin əlindən qurtarmaq üçün möhkəm müqavimət göstərdim.

Oğlanların ikisi də özlərini itirmişdi. Balaca boylu satqın Cerri, hirsindən ağappaq ağarmışdı. O, məşhur qorxaq olsa da, indi birdən-birə cürətlənmişdi. Öz rəqibinə tərəf dönüb, var gücü ilə onun sifətinə bir yumruq ilişdirirdi. Bu gözlənilməz zərbədən gicəlmiş oğlan, bir an özünü itirib, əzilmiş burnunu silə-silə diqqətlə Cerriyə baxdı. Sonra bir sıçrayışla Cerrinin üstünə hoppanıb onu yerə yıxdı və var gücü ilə kötəkləməyə başladı.

Düşmənin bu bədbəxtliyi mənə elə ləzzət verdi ki, təhlükəni belə unudub, bir neçə dəqiqə bu mənzərəyə tamaşa etdim. Ancaq birdən ağıma gəldi: “Nə qədər ki, bunlar döyüşürlər, qaçıb canımı qurtarmalıyam!” Bir anda ayağa qalxıb, ildırım sürətilə qaçmağa başladım. Onlar isə hələ də küçənin ortasında, palçıqın içində bir-birini əzişdirirdilər.

IV

“HÜRMƏYİ” SINAQDAN KEÇİRİRƏM. TƏZƏ TANIŞLARIM

Mən geriyyə, gəldiyim tərəfə qaçdım və yenidən, günümün çox hissəsini keçirdiyim Smitfeld bazarının həmin cərgəsinə çatdım: heç kəs məni qovmurdu. Bazar da yarım saat bundan qabaq qoyub getdi - yimdən daha qaranlıq və daha sakit idi. İndi başa düşdüm ki, evə qayıtmaq ağılsızlıqdır. Cerri Pep ilə onun yoldaşlarının söhbətindən sonra şübhə etməirdim ki, atam və missis Berk əlimdən çox hirsliyərlər. Atam məni cəzalandırmağa o qədər tələsirdi ki, hətta məni tapıb gətirənə bir şilling verəcəyinə boyun olmuşdu. Bu, atam üçün böyük

pul idi. Bir şillingə o üç krujka pivə içə bilərdi. Bəs yaxşı, evə getmə-səm, işim necə olacaq? Harda yatacağam?

Bu vaxta qədər mən çarpayıda yatırdım. Düzdür, yerim o qədər də rahat deyildi, amma necə olsa çarpayı idi. Bəs indi... Yoxsa elə bu oturdugum yerdə də yatmalıyam? Niyə də yatmayım? Qarnım tox, hava da ki elə soyuq deyildi. Bir gecə burda yatmaq olardı. Bax bu küncə sıxılıb yuxuya gedərim! İndi səhər tez açılır, sonra isə...

Sonra... Bəs sonra mən nə edəcəyəm? Yatmamışdan əvvəl hər şeyi götür-qoy etməli, nə işlə məşğul olacağımı qərara almalıydım ki, səhər duran kimi o işin dalınca gedə bilim. Bəs, yaxşı, mən hansı işdən yapışım?

Əlbəttə ki, hürməkdən. Sabah səhər bazarlardan birinə gedib, mərhəmətli bir çərçiyə yaxınlaşar və öz xidmətimi ona təklif edərdim. Birdən səsim lazımınca cingilti olmadı? Sınamaq lazımdır.

Hələ o qədər də gec deyildi, saat ancaq on olardı. Məşq etmək üçün donuz cərgəsinin lap ortasına çəkildim.

Görəsən, hansı gülləri və meyvələri satacağam? Yəqin, indi ən çox alınan şəbbugülü satacağam.

– Şəbbugülü! Təzə, ətirli şəbbugülü!

Səsim elə bil pis deyildi. Amma əsl çərçilərin səsi kimi çıxmırdı. Deyəsən, “Şəb-bu-u-gü-lü” sözünü uzada-uzada qışqırmalıydım.

– Şəb-bu-u-gü-lü, təzə ətirli şəb-bu-u-gü-lü, – deyə təkrar etdim.

Səsim indi daha yaxşı çıxırdı. On beş dəqiqə müddətində qaranlıq cərgədə aşağı-yuxarı var-gəl edib, uca səslə şəbbugülü satdım. Mən gah xəyalımda canlandırıdığım gül səbətləri yüklənmiş uzunqulağı “hoş, hoş!” deyə haylayır, gah da, guya, mənə xırda pul verən ağaya ehtiramla müraciət edirdim. Şəbbugülünü satmağı əməlli-başlı öyrə-nəndən sonra çiyələk satmağa başladım. Bu, mənə daha çətin gəldi.

– Çiyələk, çiyələk alın, yaxşı, şirin çiyələk! – deyə müxtəlif səslər-lə qışqırır, heç cür lazımı ahəngi götürə bilmirdim. Nəhayət, xeyli təkrar edəndən sonra, deyəsən, yaxşı qışqırmağı öyrəndim. Birdən gözüüm anbarın yanında gizlənmiş iki oğlana sataşdı. Mənə elə gəldi ki, bu Cerri Pep və onun rəqibidir. Yəqin, dalaşıb qurtarandan sonra mənim əleyhimə mübarizə aparmaq üçün dilbir olublar. Mən onlara tərəf çevrilən kimi birisi pusqudan çıxıb üstümə atıldı və saçlarımdan yapışdı.

– Şirin çiyələk, dadlı çiyələk, – deyə məni ələ sala-sala qışqırmağa başladı və hər sözü dedikdə saçlarımı dartışdırı-dartışdırı davam etdi:

– Burda nə qışqırıq salmışan? Evdə öz çarpayında yatmaq əvəzinə, nə cürətlə bazarda hay-küy qaldırmısan, hə?

O, səsi və hərəkətlərilə hirslənmiş polisi təqlid edirdi. Hərçənd o, mənim saçlarımı ağrınınca dartışdırmışdı, ancaq üzünü görəndə bərk sevindim. Çünki nə Cerri Pep idi, nə də onun rəqibi. Bunlar tamam başqa oğlanlar idi. Demək, məni evə aparmayacaqdılar.

– Ay oğlan, eşdirsənmi, – deyə mənim “polisim” zarafatını davam etdirirdi, – tez ol, evə get, yoxsa səni birbaşa polis idarəsinə apararam!

Mən dartınıb onun əlindən çıxmağa çalışdım və dedim:

– Özünüz gedin evə! Özünüz niyə evə getmirsiniz? Nə mənim üstümə düşmüşünüz?

Yoldaşının kələyinə qəhqəhə ilə gülən o biri oğlan dedi:

– Hətta biz də evimizə gedirik. Teatrda idik, indi isə evimizə qayıdırıq.

Sonra öz dostuna müraciət edib əlavə etdi:

– Gedək, Mouldi! Tələsmək lazımdır. Belə getsə, gecəyə qədər Vestminsterə çatmarıq.

Mən bir neçə dəfə atam ilə Koventharden bazarında olmuşdum. Bazarın ya Vestminsterin özündə, ya da yaxınlığında olduğunu bilir-dim. Ancaq ora gedən yolu tanımırdım. Ona görə uşaqlardan soruş-mağı qərara aldım:

– Siz Vestminsterin hansı hissəsində yaşayırsınız?

– Əlbəttə, ən yaxşı hissəsində, – deyə uşaqlardan biri cavab verdi.

– Yaşadığınız yer Koventhardenə yaxındırımı?

– Koventharden teatrını deyirsən? – deyə Mouldi soruşdu.

– Əlbəttə, bizim faytonumuzla iki dəqiqəlik yoldur. Biz həmişə Ripstonla orda özümüzə bir loja götürürük! Düz demirəmmi, Ripston?

– Bəsdir boş-boş çərənlədin, – deyə Ripston onun sözünü kəsdi, – həqiqətən biz həm Koventharden teatrına, həm də bazarına yaxın Delflərdə yaşayıyıq. Ay oğlan, bəs sən harda yaşayırsan?

“Harda yaşamağımın nə əhəmiyyəti var? – deyə öz-özümə fikirləş-dim. – Elə Koventhardendə də Smitflddə olduğu kimi yatmaq üçün özümə rahat yer tapa bilərəm. Əgər bu oğlanlarla ora getsəm, onlar yolu mənə tanıdılar, mən də səhər, vaxtında, lazımı yerdə olaram”.

– Gedəyin, artıq gecdir, – dedim.
– Sən hara gedirsən? – deyə Mouldi təəccüblə soruşdu.
– Mən də sizinlə gedirəm, – deyə ürəklə cavab verdim.
– Axı biz Delflərə gedirik.
– Elə mən də ora gedirəm.
– Məgər sən “Tağlar”da yaşayırsan?
– Hansı “Tağlar”da? Siz dediniz ki, Delflərdə yaşayırsınız?
– Hə də, nə təfəvütü var. Ya Delflər, ya da Tağlar – ikisi də bir şeydir.
– Mən heç bilmirdim! Bir də hardan biləydim axı: mən ki orda olmamışam.

– Heç vaxt olmamısan? Bəs deyirdin ki, orda yaşayırsan?
– Yox, mən heç yerdə yaşamıram, özümün də heç yerdə evim yoxdur.
– Bax bu boş sözdür! – deyə Mouldi səsləndi. – Hər adamın öz evi vardır. Bəs sənin köhnə mənzilin haradadır?

– Mənim mənzilim hardadır?

Tanımadığım uşaqlara başıma gələnləri danışmaq istəmirdim, lakin onlar əl çəkməyib o qədər sual verdilər ki, mən daha heç bir şeyi gizlətməyib, evsiz-əşiksiz və avara olduğumu onlara söylədim. Əslinə baxsan, bu uşaqlara ürək açıb danışmaq elə də qorxulu deyildi. Çünki bunlar özləri də, deyəsən, öz kefləri istəyən kimi yaşayırdılar. Ola bilsin ki, həyatını qurmaqda, bir iş tapmaqda mənə kömək də edə bilərdilər.

– Siz söz verirsinizmi ki, əgər hər şeyi sizə danışsam, məni satmazsınız? – deyə soruşdum.

Onlar təntənəli surətdə məni inandırdılar ki, belə alçaqlığa qabil deyillər.

– Bilirsinizmi, bu axşama qədər mən evdə, atamın yanında yaşayırdım, orada da yatırdım.

– Deməli, sən qaçmısan? Bir daha evə qayıtmaq istəmirsən?

– Heç vaxt qayıtmayacağam! Mən qayıda da bilmərəm! – deyə qətiyyətlə cavab verdim.

Mouldi dedi:

– Başa düşürəm! Yoxsa, sən oradan bir şey çırpışdırmısan?

– Çırpışdırmaq nədir?

– Hə də, yəni oğurlamısan. Səni tutmuşdular? Yoxsa, sağ-salamat aradan çıxıb bilmisən?

– Necə yeni tutdular? Mən heç bir şey oğurlamamışam, mənə döydüklərinə görə evdən qaçmışam.

Oğlanlar şübhə ilə bir-birinə baxdılar.

– Doğrudanmı, ancaq ona görə evdən qaçmışan ki, nə var-nə var səni döydürdülər? – deyə Ripston soruşdu.

– Ancaq ona görə! Əgər sizin də başınıza belə həngamə açsaydılar, “ancaq” deyə təəccüblənməzdiniz.

– Bəs orda sənə yemək və başqa şeylər verirdilərimi?

– Verirdilər.

– Bəs orda sənə mələfəli, yorğanlı, balıqlı, əsl yataq yerin necə, vardımı?

– Əlbəttə.

– Buna bir bax! Hələ bir “əlbəttə!” də deyir, – deyə Ripston hey-rətlə qışqırdı. – Yoxsa elə güman edirsən ki, biz inanacaq ki, sən hər şeyi – yeməyi, yorğan-döşəyi buraxıb, ancaq ona görə evdən qaçmışan ki, nə var-nə var səni döydürdülər?! Yaman yalançısan.

– Ya da ki xalis axmaqdır! – deyə Mouldi qətiyyətlə dilləndi.

– İstəyirsiniz inanın, istəmirsiniz yox, ancaq mən sizə həqiqəti söylədim.

– Nə etmək, bəlkə, doğrudan da belədir! – deyə Ripston bildirdi, – həyatda çox qəribə işlər olur! Ancaq, ay oğlan, qulaq as, gör sənə nə deyirəm: yalnız döyüldüyünə görə yaxşı mənzildən və yaxşı yemək-dən baş götürüb qaçan adamı, gərək mənzilsiz və yeməksiz qoyasan ki, o, bu şeyləri qiymətləndirməyi öyrənsin!

Mouldi əlavə etdi:

– Qoy hər kəs istəyir mənə səhərdən axşamədək döysün, tək mənə mərifətli bir yaşayış yeri versin.

– Görünür bu ona sərfəli deyilmiş, Mouldi, – deyə yoldaşı gülə-gülə cavab verdi. – Yox, mən inanmıram ki, bu oğlan döyülməkdən qaçıb. O ya oğurluq edib, ya da ki kiminsə evini yandırıb, ancaq boy-nuna almaq istəmir, qorxur, elə bilir ki, biz onu ələ verərik. Bu da təbiidir. Axı o, bizi tanımır.

Beləcə söhbət edə-edə, sürətlə irəliləyirdik. Hərçənd tez-tez dayanmağa məcbur olurduq, çünki Mouldinin çox böyük uzunboğaz çəkmələri dəqiqədə bir ayağından çıxırdı. Ömrümdə görmədiyim qaranlıq,

əyri-üyrü dalanlardan keçirdik. Hətta gündüz belə bu dar, qorxunc dalanlardan keçmək dəhşətli idi. İndi isə göz gözü görməyən qaranlıq bir gecə idi. Mən hiss edirdim ki, hər addım məni evimizdən uzaqlaşdırır. Düzdür, mənim evdəki həyatım çox acı idi, amma yol yoldaşlarıma dediyinə görə, ordan qaçmaqda çox axmaqlıq etmişəm. Get-gedə peşmançılıq hissi məni boğurdu, gözlərim yaşarırdı. Biz xeyli gedəndən sonra, gəlib qaz lampasının işıqlandırdığı geniş bir küçəyə çatdıq.

V

TAĞLAR

Artıq gec idi, saat on birə yaxın olardı. Lakin küçə adamlarla dolu idi. Addımbaşı bizi itələyirdilər, biz çətinliklə irəliləyirdik.

– Yeyin gedək! – deyər Ripston mənə tərəf döndü. – Artıq yaxınlaşmışıq.

Bu söz məni sevindirdi. İşıqlı, geniş küçəyə çıxanda fikirləşdim ki: “Yoldaşlarım nə qəşəng yerdə yaşayırlar, elə mən özüm də burda məmnuniyyətlə yaşayırdım!” Sonra məni xəyal bürtüdü. Axı onlar dedilər ki, evə, öz mənzillərinə gedirlər, amma məni heç dəvət etmədilər. Yəqin, özləri yaşadıkları evə daxil olub, məni küçənin ortasında qoyacaqlar. Ripstonun: “Gedək, artıq yaxınlaşmışıq”, – deməsi məni ruhlandırdı, əmin oldum ki, onlar məni də öz evlərinə dəvət edirlər.

Birdən hər iki yoldaşım yoxa çıxdı. Onlar necə oldular? Bəlkə, özüm də hiss etmədən onları ötür keçmişəm? Bu həqiqətə bənzəməsə də, ehtiyat üçün geri dönüb uşaqları adları ilə bərkədən-bərkədən çağırmağa başladım. Heç kəs cavab vermədi. Mən yenə də irəli qaçıb var gücümlə: “Ripston”, – deyər qışqırdım. Cavab gəlmədi.

Yenə ümitsizliyə qapıldım. Bəlkə də, uşaqlar qəsdən bu oyunu mənim başıma açdılar. Mənimlə getmək istəmədiklərindən, küçənin ortasında qoyub qaçdılar. Bəlkə, onlar məni Koventhardenin olduğu yerə deyil, tamamilə başqa bir səmtə gətirib çıxarıblar və indi mən Konventhardendən onlarla görüşdüyüm vaxta nisbətən daha uzaq dayam. Bütün bu fikirlər o qədər ağır idi ki, dərdin gücündən özümü ələ ala bilmirdim. Fənərin asıldığı dirəyə söykənib, bərkədən ağılamağa başladım. Birdən tanış səs eşitdim:

– Smitfild, hardasan?

Adım Smitfild deyildi, ancaq yoldaşlarımmın mənə rast gəldikləri yer belə adlanırdı. Onlar isə əsl adımlı bilmədiklərimdən mənə belə çağırırdılar. Bu, Mouldinin səsi idi. Buna şübhə etməirdim.

– Mən burdayam. Bəs siz hardasınız? – deyə cavab verdim.

– Biz burdayıq. Məgər, sən bizi görmürsən?

Mən heç kimi görmürdüm. Səs yerin altından çıxırdı. Mənim, indi qabağında durduğum dükanların yanından alçaq divar uzanırdı. Divarın dibində, lap yerdən dəyirmi deşiklər açılmışdı. Bunlar harasa, lap yerin dərinliyinə gedirdi. Yoxsa bu səs ordan gəlirdi?

Birdən kimsə əlimdən yapışdı.

– Bu sənəni, Mouldi? – deyə soruşdum.

– Əlbəttə, mənəm, – deyə o, tələsik cavab verdi. – Əgər gəlmək istəyirsənsə, tez ol!

Mouldi mənə divardakı həmin girdə mağaralardan birinə çəkdi. İçəridən soyuq, rütubətli hava üzümə vurdu. Ətraf elə qaranlıq idi ki, iki addımlıqdan heç nəyi seçmək olmurdu. Heyvan mağarası kimi getdikcə dərinliyə enən bu dəhşətli keçiddə bir neçə addım atmışdım ki, mənə dərin bir qorxu bürüdü və istər-istəməz dayanmağa məcbur oldum.

– Mouldi, siz burdamı yaşayırsınız? – deyə soruşdum.

– Burdan aşağıda, hələ bir az da enmək lazımdır. Gedək, nədən qorxursan? – deyə o cavab verdi.

– Bura elə qaranlıqdır ki, Mouldi.

– Yəqin, sən qu balışda yatmağa öyrənmişən, bizi isə elə əzizləməyiblər. Gedirsən gedək, yoxsa əlimi burax, mənə yubandırma!

Mən var gücümle onun əlindən yapışdım. Nə edəcəyimi bilmirdim. Deyəsən, əllərimin necə əsdiyini Mouldi hiss etmişdi. O, məhribancasına dedi:

– Bəsdir, nədən belə qorxursan, ay körpə! Tez ol gedək, orda biz furqon, ya araba və bir qucaq da küləş tapıb içində yatarıq.

Mən onunla qaranlıq və nəm keçidlə irəliləməyə başladım. Bu keçid çox sərt şəkildə aşağı enirdi. Elə sürüşkən idi ki, əgər ayağımda ayaqqabı olsaydı, yəqin, bir on dəfə yıxıldım. Öz-özümü ruhlandırmaq üçün fikirləşdim ki, keçidin axırında Mouldi dediyi kimi içərisində küləş olan araba tapıb orda uzananda nə qiyamət olacaq. Mouldi

gör necə mehriban, qonaqpərvər oğlandır ki, mənə öz yanında yer verir! Biz hey aşağı enirdik. Üzümtüzə vuran külək getdikcə soyuqlaşdı. Nəhayət, Ripstona çatdıq. Belə yubandığımıza görə o, bizi danladı və dedi ki, indi çətin ki, boş araba tapılsın.

– Biz hara gedirik? – deyə qorxa-qorxa soruşdum.

– Bu yol hara aparır?

– Əgər həmişə düz getsən, birbaşa çaya, – deyə Ripston gülə-gülə cavab verdi.

– Niyə onu qorxudursan? – deyə Mouldi səmimiyyətlə söhbətə qarışdı. – Doğrudan da, Smitfeld, əgər bu yol ilə düz getsək, birbaşa çaya çıxarsan, amma biz düz getməyib yana dönəcəyik.

Qorxudan özümü itirmişdim və ona görə irəli gedirdim ki, geri dönmək istəsəm də yolu tapa bilməzdim. Ətraf əvvəlki kimi qaranlıq idi. Mouldi əlimdən tutub məni aparırdı. Ripston nə isə bir şən mahnı oxuya-oxuya dalda gəlirdi. Biz yana dönüb pilləkənləri aşağı endik. Axırncı pilləyə çatanda Mouldi dedi:

– Hə, axır ki, gəlib çatdıq! Rip, sən də onun o biri əlindən tut, yoxsa bir şeyə ilişib başını əzər!

Ripston mənə məsləhət verdi:

– Ayaqlarını qaldır, Smitfeld. İşdir, ayağına isti və yumşaq bir şey dəysə, döşəkcə güman edib toxunma, səni dişlər ha!

– Kim dişlər? – deyə mən qorxa-qorxa soruşdum və donuzlar cərgəsində qalıb gecələmədiyim üçün peşman oldum.

Mənim qorxduğumdan həzz alan Ripston cavab verdi:

– Kim? Siçovul! Burda hərəsi bir pişik boyda elə yekə siçovullar var ki!

– Bəsdir boş-boş çərənlədin! Keç qabağa! – deyə Mouldi dostunu dayandırdı.

Biz hardayıq? Ətraf qaranlıq və dəhşətli idi! Orda-burda yanan şam qalıqlarının titrək işığında kərpic divarlardan qalxan qalın buxar görünürdü. Belə şam qırıqlarından birisi, düşdüyümüz pilləkənin iyirmi addımlığında divara sancılmış köhnə bıçağın mantar açanına bərkidilmişdi. Onun işığı uzunboğaz çəkmə yamayan çirkli, cındırlı bir qocanın üstünə düşürdü. Qoca balıq səbətinin qapağı üstündə oturmuşdu. O, köhnə yemək çəngəlindən və bir parça ipdən bir alət kimi istifadə

edərək işləyirdi. Qoca, çəngəl ilə çəkmədəki deşiyi böyüdür, dodaqları ilə ipin ucunu sivriləşdirir və ipi deşiyə keçirə bilmək üçün çəkməni şam qırığına yaxın tuturdu. Onun burnunun üstündə eynək, daha doğrusu, tay şüşəli mis gözlük var idi. Onun əlləri elə əsirdi ki, çəkmədəki deşiyi görəndən sonra da ipi o dəqiqə keçirə bilmirdi. Qocanın üzünü işıqlandıran şam qırığı eyni zamanda içərisində bir neçə uşaq oturan arabanın qabaq tərəfinə də işıq salmışdı. Bu uşaqlar palçığı toplayıb, qoca çəkmənin şamına atırdılar. Bir topa palçıq qocanın alınına dəydi.

Mouldi gülərək dedi:

– Ha, ha, ha! Bax, Smitfild! Nə qiyamət oldu! Bu qocaya haqq olur.

– Niyə haqq olur? Qoca onlara nə edib ki? – deyə soruşdum.

– O, çox xəsis adamdır! – deyə Mouldi cavab verdi. – Deyirlər ki, bu daşların altında çoxlu pul, qızıl və qiymətli daş-qaş gizlətməkdir. Ah, biz onları tapsaydıq, nə yaxşı olardı!

Qoca, ipi yenidən deşikdən keçirə bilmişdi ki, sərrastlıqla atılan palçıq topası çəkməni vurub onun əlindən saldı. O, iməkləyə-iməkləyə yerdə çəkməni axtarmağa başladı. Uşaqlar oturan arabadan gülüş səsləri ucaldı.

– Balalarım! Xahiş edirəm, qoyun işimi qurtarım! – deyə qoca yalvardı, – cəmi altı-yeddi tikişim qalıb, onu da vurub, şamımı sizə verəcəyəm. Onda nə istəsəniz edərsiniz, kart da oynaya bilərsiniz.

– Əmi, yaxşısı budur, sən bizə bir nəğmə oxu! – deyə arabadan qışqırdılar. – Onda biz sənə toxunmırıq.

Qoca titrək səslə oxumağa başladı. O, aradakı barışıqdan istifadə edib işini qurtarmaq istəyirdi. Birinci bəndi qurtarıb nəqəratə çatanda, uşaqlar bir ağızdan onun səsinə səs verməyə başladılar. Elə bu anda uşaqlardan birinin ustalıqla atdığı palçıq qocanın gözlüyündəki yeganə şüşəni tutdu. İkinci topa isə şamı söndürüb yerə saldı. Arabadan bayaqından da bərk gülüş səsləri ucaldı.

Mouldi dedi:

– Gedək, burda dayanmağımızın mənası yoxdur. Furqonumuz o tərəfdə, daldə dayanmışdır.

Mouldidən bərk-bərk yapışaraq yoldaşlarımın arxasınca getdim. Onların ikisi də, deyəsən, bu yerlərə yaxşı bələd idi. Hər ikisi cəld irəliləyirdi, mən isə qaranlıqda heç nə seçə bilmir və tez-tez arabaların dişləsinə toxunurdum. Bircə yazıq qocanın şamı buraları az-çox işıqlandıra

bilərdi. O biri şam qırıqlarını dəstə-dəstə böyüklər və uşaqlar dövrəyə almışdılar. Onlar nəm yerdə, yaxud bir çəngə küləşin üstündə oturub kart oynayır, qəlyan çəkir, ən pis sözlərlə söyüşürdülər. Nəhayət, biz dayandıq. Mouldi dedi:

– Smitfeld, dayan, bu da bizim furqonumuz!

Mən heç bir şey görmürdüm. Amma Mouldinin təkərin milləri ilə dırmandığını eşidirdim:

– Hə, necədir? – deyə Ripston soruşdu.

Mouldi furqondan cavab verdi:

– Əladır!

Ripston mənə dedi:

– Di dırmaş. Ayağını çarxın üstünə qoy, mən səni qaldıraram.

Doğrudan da, o, məni elə qüvvə ilə qaldırdı ki, dizlərim üstə bir-baş arabanın içinə yıxıldım.

– Bəs deyirdin əladır! – deyə arabaya qalxan Ripston mırıldandı.

– Heç burda küləş yoxdur!

– Heç bir qırıq da! – deyə Mouldi təsdiq etdi.

– Mən belə də bildirdim. – Ripston deyilməyində davam edirdi.

– Mən ayağımı təkərə qoyan kimi hiss etdim ki, bu gün bu arabada kömür daşıyıblar.

Mouldi dedi:

– Gərək sən arabaçıya yazaydın ki, o arabasında kömür yox, avadanlıq daşsın. Hər axşam da bizim üçün bir qucaq yaxşı küləş qoy-sun, yoxsa mənzilimizi dəyişərik.

– Küləşin olmaması bir tərəfə dursun, – deyə Ripston söyləndi, – bu lənətə gəlmiş kömürün tozu hey adamın burnuna, ağzına dolur, bu lap pisdir.

– Hə, necədir, bura xoşuna gəlirmi, Smitfeld?

– Biz burda yatacağıq?

– Bizim mənzilimiz buradır. Xahiş edirik, özüntüzi evinizdə olduğu kimi hiss edəsiniz! – deyə Mouldi mehribancasına dedi.

– Bəs sizin yorğan-döşəyiniz hamı? Yəqin ki, varınızdır hə?

– Əlbəttə! Ən yaxşı pərqu döşək, bir yığın balış və mələfə! Bizim hər şeyimiz var, ancaq dərd burasındadır ki, heç bilmirəm onlar necə olubdur?!

Mouldi bunu deyib, bir şey axtarırmış kimi, arabada o yan-bu yanı axtarmağa başladı.

Nəhayət, o dedi:

– Eh! Sən də bizə yorğan-döşəkdən danışsən! Al, bu da bizim yorğan-döşəyimiz! – O, dabanı ilə arabanın kənarına vurdu. – Əgər, yerin yumşaq olmasa, aşağı düş, orda yumşaq palçıq çoxdur!

– Ona qulaq asma, Smitfild! – deyə Ripston sözə qarışdı. – Bu gün küləş olmadığı üçün buralar həmişəkinə nisbətən pisdır. Küləş olanda çox yaxşı olur! Bəzən axşamın soyuğunda bura gələndə, fikirləşsən ki, sən necə bədbəxt adamsan, yenə də quru taxtanın üstündə yatacaqsan! Birdən baxıb görürsən ki, arabada bir koma elə qəşəng, quru küləş var ki, lap içinə baş vura bilərsən.

Belə gözəl rahatlığı xatırlayarkən, Ripston dilini elə iştahla şaq-qıldatdı ki, elə bil isti, dadlı şorba içirdi.

– Yaxşı, bəs soyunanda sizə soyuq olmur? – deyə soruşdum.

Ripstonun cavabı qısa oldu:

– Bilmirəm! Heç vaxt sınınamamışam.

Mouldi dedi:

– Mən axırıncı dəfə keçən ilin avqustunda soyunmuşam. Bir də ki, artıq yatmaq vaxtıdır, gəlin uzanaq. Kim balıq olmaq istəyir! Smitfild, istəyirsənmi?

O qədər bədbəxt idim ki, mənim üçün heç bir şeyin fərqi yox idi, niyə olmayım ki, razılaşdım.

– Bəlkə, sən istəmirsən? Utanma, açıq de! – deyə Ripston qeyd etdi. – Bilirsənmi, bu elə şeydir ki, hərənin bir cür xoşuna gəlir: kimi yumşaq yer xoşlayır, kimi isə isti xoşlayır. Sənin üçün hansı yaxşıdır?

Gözlərim yaşarmışdı:

– Mən həm isti, həm də yumşaq yer xoşlayıram! – deyə cavab verdim.

– Buna bir bax! Həm isti, həm də yumşaq olsun! – deyə Mouldi gülümsədi. – Di qulaq as, balıq olmaq istəyirsənsə, bax bura çıx, özü də zırıldama! Bizə ağlağan adam lazım deyil! Deyəsən, səni özümüzle nahaq gətirmişik!

Tələsik Mouldini inandırmağa çalışdım ki, mən göz yaşlarımı saxlaya bilmədiyimdən ağlayırdım. Balıq olmağa da hazırım, tək o, mənə göstərsin ki, bunu necə etmək lazımdır.

– Burda göstərməli bir şey yoxdur, – deyə Mouldi bir qədər yumşalaraq cavab verdi. – Balış olmaq o deməkdir ki, sən elə uzanırsan ki, o birilər də başlarını sənin üstünə qoyurlar. Sənə isti olur. O birilərin isə yeri yumşaq olur. Bu həm asan, həm də rahat bir işdir.

– Di, çəkilin kənara, mən özüm balış olacağam! – deyə Ripston qışqırıb furqonun bir tərəfinə uzandı. – Uzanın üstümə!

Mouldi uzanaraq dedi:

– Smitfild, bax sən də mənim kimi uzan.

Ancaq onun kimi uzanmaq çox çətin idi, çünki o, Ripstonun bütün bədənini zəbt etmişdi, mənə isə ancaq ayaqları qalmışdı. Deyinməyin mənası yox idi. Ona görə də birtəhər özümü rahatladım.

Bir neçə dəqiqəlik sükutdan sonra Mouldi soruşdu:

– Rip, sən yatmaq istəyirsən?

– İstəyirəm. Bəs sən?

– Mən elə döyüşlərdən sonra heç vaxt yata bilmirəm. Təsəvvür edirsənmi, sənin gəminə üç qaçaq hücum edir, sənin də əynində köy-nək-tumandan və iki bıçaqdan başqa heç bir silah yoxdur!

– Hə, doğrudan da, teatrda qəribə şeylər göstərirlər! – deyə Ripston yuxulu-yuxulu mızıldandı. – Gecən xeyrə qalsın!

Yenə sakitlik çökdü. Bu sakitliyi yenə də Mouldi pozdu:

– Yatmısanmı, Rip! Rip! Eşidirsənmi, yatdın?

– Əgər belə çərənlüyəsi olsan, gələn dəfə balış olmaq üçün başımı bişirə bilməyəcəksən! – deyə Ripston acıqlı cavab verdi. – Nə istəyirsən?

– Əcəb qəribə adamsan! Uzanıb, gördüklərin haqqında danışmağı xoşlamırsan!

– Elə bu axmaq şeyə görə məni yuxudan ayıltdın?

– Mən eləcə soruşmaq istəyirdim ki, necə güman edirsən, görəsən qaçaqların quyuya tulladığı həqiqi adam idi?

– Əlbəttə! Özüm torbadakı deşikdən əllərini gördüm, – deyə Ripston istehza ilə cavab verdi.

– Səncə, quyu da əməlli-başlı dərin idi?

– Bəs yox! Əlbəttə.

– Amma mən, heç suyun şappılısını eşitmədim, – deyə Mouldi təkid etdi.

– Sən pis qulaq asırdın. Axı quyu dərin idi, o saat eşitmək olmazdı, mən səsi üç dəqiqədən sonra eşitdim.

Mouldi susdu, ancaq o çox ağır nəfəs alırdı. Görünür hələ də danışmaq istəyirdi. O, Ripstonu yenidən səsləmək istədi, ancaq Ripston cavab əvəzinə bərkdən xoruldadı. O, məni səslədi, ancaq danışmağa həvəsim olmadığından özümü yuxuluğa vurdum.

Əslində isə yata bilmirdim. Ağlamaqdan yaş olmuş yanağımı Ripstonun dizlərinə sıxıb keçmişimi, evdən qaçmağımı fikirləşir, gələcəkdə məni nələr gözlədiyini düşünürdüm. Gərək mən missis Berkin yumruqlarına dözəydim. Cerri Pep məni haqlayanda, evə qayıtsaydım, daha yaxşı olardı. Atam məni qayıqla döyərdi, indi hər şey qurtarıb gedərdi. Mən də isti yorğan-döşəkdə uzanıb balaca Pollini yatızdırardım. Düzdür, canım hələ ağrıdacaqdı, lakin indi mən hər bir zülmə dözməyə hazır idim, tək bütün günahlarımı bağışlayıb, məni öz dalanımıza, 19 nömrəli evə aparaydılar.

Yazıq balaca Polli! Mən onu xatırladıqca gözlərim yaşarırdı. O heç başımdan çıxmırdı.

Kim bilir, bəlkə də o, daş pilləkənə dəyib ölmüş, indi də otaqda tək-cə hərəkətsiz halda uzanmışdı. Bu fikir elə dəhşətli idi ki, gözlərimdəki yaşı da qurutdu. Yadıma anam düşdü, onun öldüyü axşamı, basdırıldığı günü xatırladım.

Birdən ağır ayaq səsləri eşidildi. Kart oynayan oğlanlar və yeni-yetmələr qışqıra-qışqıra furqonlara sarı cumdular:

– Şamları söndürün! Qarmaqlar gəlir!

Mən bilirdim ki, polislərə qarmaq deyirlər, ona görə də yaman qorxuya düşdüm. Yəqin missis Berk mənim qaçmağımı polisə xəbər verib, onlar da məni axtarırlar! Gərək mən balış olaydım! Onda məni uşaqların altında görməzdilər. Ayaq səsləri yaxınlaşırdı. Üç polis nəfəri bizim furqona yaxınlaşdı. Bütün bədənim uçunmağa başladı, üzümü soyuq tər basdı. Polislərdən biri təkərin üstünə hoppanıb, fənerin parlaq şüası ilə bizim furqonu işıqlandırdı.

Budur o, aşağı hoppandı və mən rahat nəfəs aldım. Onlar üçü də öz işləri haqqında söhbət edə-edə uzaqlaşdılar və ayaqlarının səsi zəifləməyə başladı. Yavaş-yavaş bütün səslər eşidilməz oldu. Yalnız yatanların xorultusu və siçanların civiltisi eşidilirdi. Mən yuxuya getdim...

Brem Stoker

(1847–1912)

DRAKULA

(əfsanədən fraqment)

VAMPİRLƏR

Conatan yuxudan oyananda öz yatağında idi. Bütün bunlar yuxu idimi? Nə üçün onun paltarları otağa səpələnmişdi? Nə üçün qol saati qoyulduğu yerdə deyildi? O, paltarlarını geyinib, qəsrin başqa hissəsinə açılan qapıya doğru getdi. Qapı asta örtülməmişdi, kimsə onu acıqla bərk çırpılmışdı. Çünki qapının ağzına suvaq qopub tökülmüşdü. Bu, yuxu ola bilməzdi. Həmin axşam qraf ötən gecə barədə heç nə söyləmədi. O, yazı üçün bir neçə vərəq gətirmişdi və Conatandan xahiş etdi ki, Minaya üç məktub yazsın. Birinci məktub – işlərinin sona yetməsi və qəsri tezliklə tərk edəcəyi barədə olmalıydı. İkinci məktubda – onun ertəsi gün yola düşəcəyi, üçüncüdə isə – onun Bistrizə çatdığı xəbər verilməliydi.

– Poçt xidməti çox zəifdir, – qraf dedi. – İstəmirəm sizin dostlarınız düşünsünlər ki, başınıza nəsə bir iş gəlib. Mən məktubları müvafiq günlərdə göndərəcəyəm ki, onlar sizi vaxtında gözləsinlər.

Conatan öz-özünə düşündü: “Mən nə edə bilərəm? Bütövlükdə onun təsiri altındayam”.

O biri gün uğurla başladı. Conatan adi insan səslərinə oyandı. Yemək otağına qaçaraq, pəncərədən boylandı. Qəsrin bir küncündə arabadan böyük taxta qutular boşaldan bir neçə sadə insanı, hətta bu vəhşi Transilvaniya qaraçılarını görmək belə Conatana ümid verdi. Aşağıda üç nəfər dayanmışdı. Yəqin, onlar məktubları aparmaq üçün gəlmişdilər.

Conatan çantasında saxladığı kağızı götürmək üçün otağına qaçdı. “Bəs onun bileti və pulu olan çanta haradadır? Onun kostyumu və paltosu necə olub? Hər şey yoxa çıxmışdı. Drakula indi hansı bəd əməlini hazırlayır?” O, pəncərəyə yaxınlaşanda, qaraçılar artıq orada yox idilər.

O biri gün Conatan qazıntı səsləri eşitdi. Bu, fasiləsiz davam edirdi. Nə baş verdiyini öyrənmək üçün qrafı güdmək lazım idi. O, gecə pəncərənin yanındakı kürsüdə oturub divar tərəfdən gələn barmaq xışıltılarına qulaq verməyə başladı. Drakula keçən gecə olduğu kimi, divarın dibi ilə aşağı tərəfə gedirdi. Lakin bu dəfə o, Conatanın paltarlarını geyinmişdi. İndi hər şey aydınlaşırdı: Drakula Bistrizdə özünü Conatan libasında göstərir, məktubları göndərir və adamları inandırmaq istəyirdi ki, Conatan artıq evə qayıdır. Heç kəs ağına gətirə bilməz ki, Conatan hələ də qəsrədir və onun başına nə isə bir iş gəlib. “O, buradan qurtulmalıdır”. Qapının açarını ələ keçirməli və qrafın otağına girməlidir. Qrafın otağı aşağıda idi. Conatan pəncərədən asılmış uzun pərdələri gördü. Pərdələri saxlayan bürünc dayaqları aşağı endirdi və küncə söykədi. Pərdəni qrafın pəncərəsindən aşağı salladı. Ayaq barmaqlarını qoymaq üçün daşların arasında kifayət qədər məsamə var idi. Bu, təhlükəli olsa da, Conatan çarəsiz idi.

O gecə Conatanın başqa heç bir işi yox idi. Qəsrə gecələr təhlükəli olur. Üstəlik, qraf açarı özü ilə aparmış olardı. “Mən səhərə qədər gözləməliyəm. Adətən qraf gec oyanır. Ona görə də mənim qaçmağa kifayət qədər vaxtım ola bilər”, Conatan belə düşünürdü. Pəncərənin məhəccərində oturarkən, birdən ağına başqa şey gəldi. Qəsrə düşdüyü gündən bu fikir onun ürəyindən keçirdi. İşlər ki belə gətirir, o, tezliklə qrafın otağına da girə biləcəkdir.

“Bu, doğrudanmı, qrafın otağıdır?” – deyər öz-özünə düşündü. Axı bu otaqdan elə bil neçə illərdir ki, istifadə olunmur. Hər yeri qalın toz basmış, qızıl qəpiklər otağın hər yerinə səpələnmişdi. Əlbəttə, açar orada olmazdı. Bir də ki, doğrudanmı, daş pillələr qrafın yataq otağına gedirdi?

Conatan daş pillələrlə aşağı endikcə, qrafın rütubət qoxulu qəribə nəfəsini hiss edirdi. Conatan irəlilədikcə ətraf ona daha cansıxıcı gəlirdi. Bura lap tülkü yuvasına oxşayırdı. Nəhayət, Conatan torpaq “döşməli” otaqdan hündür pəncərəli, yarıqaranlıq otağa daxil oldu.

Qaraçıların gətirdikləri qutular otağın yuxarı başına düzülmüşdü. Onların yanında köhnə bir qutu da var idi. Otağa düşən zəif günəş işığında Conatan qutuların içinə nəzər saldı. Birinə baxmaq kifayət idi. O, dəhşətli bağırtı ilə geri atıldı: Drakula içerisi torpaqla dolu qutuda uzanmışdı. Onun sifəti solğun deyil, qırmızımtıl idi. Saçları boz rəngdə idi. Qan onun ağzının kənarları ilə boynundan üzü aşağı paltarlarının üstünə axırdı. Onun şişmiş bədəni qan iyi verirdi. Sifəti, ələ keçirdiyi ovundan doyunca yemiş vəhşi heyvan üzünə bənzəyirdi.

Conatan bu qan tuluğuna toxunmağa məcbur oldu. Drakulanın cibindən açarı götürməliydi. Conatan Drakulanın ciblərini axtardı, boş idi. Drakula axmaq deyildi ki, açarları cibində saxlasın.

Conatan bu iyrenc məxluqu öldürmək, məhv etmək istədi. O, ətrafına baxdı və divardan düşmüş ağır bir daş gördü. Conatan daşı Drakulanın başı üzərinə qaldırdı, lakin yerə atdı. Vampiri öldürmək fikri mənasız idi, çünki Conatan əmin idi ki, vampirlər adi insanlar kimi ölmürlər.

Conatan otağına dönüb, ümitsiz bir halda yatağına uzandı. O, burada vampirin nəinki dustağına, hətta özü də istəmədən onun fəal köməkçisinə çevrilmişdi.

Qraf yenə adəti üzrə vaxtında gəldi. Conatanın bir az əvvəl gördüyü iyrenc sifətdən əsər-ələmət qalmamışdı. Qraf dedi:

– Bu axşam, dostum, biz vidalaşmalıyıq. Sabah siz öz ölkənizə yola düşəcəksiniz, mən isə səfərə çıxacağam. Sabah mənim faytonum sizi Bistrizə aparacaq. O, oraya axşam çatacaq. Sizi yenidən Drakula qəsrində görmək ümidi ilə ayrılıram.

– Nə üçün bu axşam yola düşə bilmərəm? – deyə Conatan soruşdu.

– Faytonum hazır deyil.

– Mən piyada da gedə bilərəm, dərhal getmək istəyirəm.

– Bəs çantalarınız?

– Çantalar məni maraqlandırmır. Onlar üçün sonra adam göndərə bilərəm.

Qraf gülümsündü:

– Onda gəlin gedək! Təəssüf edirəm ki, siz mənim evimi belə tez tərk edirsiniz. Bir saat burada artıq qalmaq istəmirsiniz. – O pilləkənlərlə iri qapıya doğru endi. Sonra təhdidedici səsle dedi: – Qulaq asırsınız?!

Canavarların səsi yaxınlıqdan gəlirdi. Elə bil Drakula hər dəfə əlini qaldırıdığca, onlar daha ucadan ulaşırdılar. O, bağlı olmayan qapını açan kimi dörd tərəfdən qırmızı ağızlı canavarlar içəri doluşdu. Qrafın “xidmətçiləri” və “uşaqları” bu vəhşi heyvanlar imiş?! Conatan bu ac heyvanlara yem olmalı idi?

– Qapını ört! Mən səhərə kimi gözləyəyəm... – Conatan üzünü yana çevirdi ki, Drakula onun gözlərindəki yaşı görməsin. Qapı şaq-qıltı ilə çırpıldı və canavarların səsi kəsildi.

O, pillələrlə qalxarkən qanrılıb geriyə baxdı. Qraf xısın-xısın gülürdü.

Yarım saat sonra o, həyətdə at kişnərtisi və qaraçı nəğmələri eşitdi. Conatan aşağı baxanda taxta qutuların arabalara yükləndiyini gördü. Bu qutuların birinin içində Drakula idi, dünən gördüyü qutuda. O, bu yolla İngiltərəyə gedirdi. Conatan buranı sabah tərk edəcəydi. O bilirdi ki, fayton olmayacaq, piyada getməlidir. Drakula burada olmayacağı halda, Conatan canavarlardan qorxmurdu.

Yalnız bir çətinlik var idi: Drakula getmiş olsa da, bu çox yaxşı, o, gecə vahiməsini aparmamışdı. İndiyə kimi qraf, Conatanı sağ-salamat saxlamışdı. “Məni indi kim qoruyacaq?” – Conatan düşündü. Elə bu an Drakulanın üç qadına dediyi sözlər yadına düşdü: “Mən gedənə kimi ona toxunmayın”. İndi həmin an gəlib çatmışdı. Ətraf tam sakitlik idi. Birdən Conatan ipək paltarların xıçılısını və gülüş səsləri eşitdi. Onun qanı dondu. Bu qadınlar onu cəzb edirdi: “Mən İngiltərəni, Minanı yenidən görəcəyəmmi?” – Conatan kədərlə düşündü.

PROFESSOR VAN HELSİNQ

Professor Abraham Van Helsing Hellinqtona üç gün sonra çatdı. O, Lusini müayinə etmək üçün orada xeyli qaldı. Sonra birbaşa Ams-terdama qayıtdı. Van Helsing Lusini müayinə etdikdən sonra heç bir söz demədi. Doktor Sivard hiss etdi ki, geniş dünyagörüşlü professor müayinədən sonra çox şey başa düşüb.

Van Helsing Lusinin xəstəlik tarixi ilə maraqlanmış və xahiş etmişdi ki, onun gündəlik vəziyyəti barədə məlumat göndərsin.

O biri gün Lusinın vəziyyəti yaxşılaşdı. Van Helsing bundan sevinçək oldu. Bu gənc qadın professorə inanırdı. Bir gün sonra doktor Sivard Lusinın vəziyyətinin yaxşılaşdığı barədə məlumat göndərdi.

Renfildin vəziyyəti isə, əksinə, axırıncı hadisədən sonra halı pisləşirdi. O, heysiz halda küncə qısılaraq öz-özünə deyiniirdi. Sivard onu dindirmək istəyərkən: “O məni tərək etdi, artıq ümid yoxdur. O məni tərək etdi”, – deyə danışırdı.

Van Helsing gedəndən üç gün sonra Lusinın vəziyyəti birdən-birə yenə ağırlaşdı və Sivard onun dərhal geri qayıtması üçün teleqram göndərdi.

Növbəti gecə professor qayıtdı və Sivard onu Lusinın otağına apardı. Professor heç vaxt Lusini bu dərəcədə pis halda görməmişdi. Lusinın dodaqları və ağızının içi ağappaq idi, rəngi büsbütün qaçmışdı. Lusi çox zəif düşmüşdü. Nəfəsi güclə gəlib-gedirdi. Van Helsing kirmiş halda ona baxdı və bayıra çıxdı. O, bayırda həyəcanlı səslə danışmağa başladı. Bu zaman Artur Holmvud pillələri qaça-qaça qalxır:

– Eşitdim ki, Lusinın vəziyyəti ağırdır, mümkün qədər tez gəldim, – dedi.

– O, indi çox təhlükəli haldadır, cənablar, – Van Helsing dilləndi.

– Təhlükəlidir?! – deyə Artur səsini qaldırdı. – Axı nə etməliyik?

Onun xilasını üçün son damla qanımı verməyə hazırəm.

– Əzizim, bu qədər həyəcanlanmaq yaramaz. Amma Lusinın həqi-qətən qana ehtiyacı var. Ürəyində qan çatışmır. Sizin kimi sağlam və gənc bir adamın qanı lazımdır. Biz dərhal ona qan vurmaliyiq.

Artur heç bir söz demədən cəld paltosunu çıxardı və köynəyinin qolunu çirmalamağa başladı. Yazıq Lusi o qədər üzgün idi ki, iki həkimin ona necə qan vurduğunu belə hiss eləmədi. Lakin on dəqiqə sonra Arturun qolundan axan qan Lusinın solğun sifətinin rəngini dəyişdi. Lusi rahat nəfəs aldı.

– İndi Lusi yatmalıdır. Mən sabah yenə gələcəyəm. Getməmişdən əvvəl biz bir iş görməliyik.

Bunu deyib Van Helsing aşağı endi və bir qutu ilə geri döndü. Qutunu Lusinın çarpayısına qoyub təbəssümlə:

– Bunu aç, – dedi.

Lusi əlini qutuya salıb bir neçə ağ çiçək çıxartdı.

– Doktor Van Helsing, bunlar mənim üçündür? Çox diqqətlisiniz, – deyə Lusi razılığını bildirdi.

– Bu çiçəklər yaraşığı üçün deyil, sənin şəfa tapmağın üçündür. Bunları iylə.

Lusi çiçəkləri burnuna yaxınlaşdırdı.

– Ah, bunlar ki, adicə sarımsaq qoxulu güllərdir. Professor, siz zarafat edirsiniz?

Van Helsingin gülməməsi doktor Sivardı təəccübləndirdi. Van Helsingi tanıyandan, onu bu qədər ciddi görkəmdə görməmişdi. Van Helsing əlini nəzakətlə Lusiyə uzadıb dedi:

– Zarafat eləmirəm. Mənim gördüyüm hər işin səbəbi var. Təhlükə qarşısında olduğun üçün mənə qulaq asmağın xahiş edirəm. Qorxma, mən kömək etməyə çalışacağam. Bu adi güllər ecazkar gücə malikdir.

Sivard, professorun müalicə metoduna indiyə qədər oxuduğu heç bir kitabda rast gəlməmişdi. Professor öncə pəncərələri örtüdü. Sonra çiçəklərdən götürüb pəncərənin, qapının və sobanın ətrafına səpələdi.

– Ah, professor, bilirəm ki, siz bunları bəd ruhları içəri buraxmamaq üçün edirsiniz və sizin gördüyünüz hər işin səbəbi var. Yaxşı ki, o biri həkimlər burada yoxdular. Yoxsa elə düşünərdilər ki, siz həkimliyi buraxıb sehrbazlıqla məşğulsunuz, – doktor Sivard dedi.

– Ola bilər, – deyə Van Helsing təmkinlə cavab verdi. Sonra o, çiçəklərdən halqa düzəldib, Lusinın boynuna keçirdi:

– Çalış bu gecə qapı və pəncərəni açma. Boynundan da çiçəkləri çıxarma. Bu, ölüm və ya olum məsələsidir.

O biri gün Van Helsing səhər saat 8-də xəstəxanaya gəlib Sivardla birlikdə Lusigilə yollandılar. Missis Vestenra onları burada görüb dedi:

– Mənə elə gəlir ki, bu gün Lusi özünü yaxşı hiss edəcək. Sakit yatdığından oyatmağa qıymadım.

– Görünür, mənim müalicəm müsbət nəticə verib, – deyə professor məmnunluqla söylədi. – Bu, mənim müalicəmin nəticəsidir.

– Keçən gecə mən onun otağına girəndə gördüm ki, Lusi sakitcə yatıb, amma otağının havası yaman ağır idi. Boynundakı çiçəklərdən pis qoxu gəlirdi. Düşündüm ki, bu qoxu yazıq uşağın indiki zəif vəziyyətində ona pis təsir edə bilər. Mən çiçəkləri yığışdırdım və pəncərəni bir az açdım, – deyə missis Vestenra təbəssümlə cavab verdi.

Van Helsing ölü rəngi aldı. Doktor Sivard gördü ki, Van Helsing heç nə demir və çalışır ki, öz hisslərini gizlətsin. O bilirdi ki, missis həqiqi təhlükəni dərk etsə, bu onu şok vəziyyətinə salar. Tezliklə missis Vestenra otaqdan çıxdı və onlar pillələrlə tələsik Lusin otağına qalxdılar. Doktor Sivard pərdələri açdı və Van Helsing əyilib Lusin çarpayısına baxdı.

– Mən elə bundan qorxurdum. Amma hələ bir az ümid var. Cek, mən bu gün Amsterdama qayıtmalıyam, ancaq sən burada gecələməlisən. Mən hər gün buraya qutuda təzə “sarımsaq gülləri” göndərəcəyəm və mənim keçən gecə etdiklərimi dəqiqəliklə təkrar etməlisən. Əgər tez qayıtmağıma ehtiyac olmazsa, dörd gündən sonra dönəcəyəm. Lusini yaxşı qoru, – deyərək Lusin solğun sifətindən gözünü çəkmədi.

– Onu qorumaq? Axı kimdən, nədən? – Cek Sivard qorxu və şübhə ilə soruşdu.

– Ah, Cek. Siz həmişə yaxşı tələbə olmusunuz, ancaq hələ də çox şey öyrənməlisiniz, – Van Helsing bunları deyib otaqdan çıxdı.

LUSI VAMPİRDİR

Ölümündən sonra Lusi qeyri-adi dərəcədə gözəl görünürdü. Bu özü də hansısa bir təhlükədən soraq verirdi.

Ertəsi gün Lusiyə ünvanlanmış məktub gəlib yetişdi. Artur dəfn mərasimində idi. Lusiyə göndərilmiş məktub Minadan idi, onu xəttindən tanıdı. Məktubu açdılar. Orada yazılmışdı ki, Conatan və Mina Budapeştdə evlənib Eksetərə dönmüşlər.

– Minadan xahiş et ki, Londona gəlsin və mən ondan bəzi şeylər soruşmalıyam, – Van Helsing ağır-ağır dilləndi.

Van Helsing işinin çox olduğuna baxmayaraq, doktor Sifardgildə qalmaq fikrindəydi. O, Mina ilə görüşmək istəyirdi. Doktor Sivard onu da hiss edirdi ki, professorun onlarda qalmaq istəməsinin başqa səbəbi var.

Dəfn mərasimindən bir neçə gün sonra qəzetlər Londonun şimalında uşaqların oğurlandıqlarına dair məqalələr çap etdilər. Uşaqlar

qəflətən yoxa çıxır, lakin bir az sonra, gecə yarından keçmiş zəif, solğun halda və boyunlarında yaralar tapılırdılar.

Van Helsing qəzetlərdəki məqalələri oxuduqdan sonra doktor Sivarddan soruşdu:

– Bu barədə nə düşünürsünüz?

Sivard təəccübünü gizlətmədi:

– Bütün bunlar, Lusinın keçirdiyi hallara bir qədər uyğun gəlir.

– Deyirsən, bir az bənzəyir? Sən hələ də Lusinın ölümünün səbəbini bilmirsən? Lusi çox qan itirmişdi. Niyə? Onun boynundakı yaralar eyni ilə uşaqlarınkına oxşayır. İndi, de görüm, bu yaralar kimin işidir? – deyə Van Helsing üzünü Sivarda tutdu.

– Mən Cənubi Amerikadakı vampir yarasalar haqqında eşitmışəm. Onlar da insanların qanını belə sorurlar. Lakin indiyə qədər İngiltərədə belə yarasaların olduğu barədə heç bir məlumat yoxdur. Siz demək istəyirsiniz ki, yaraları açan insandır? Bu cəfəngiyata yalnız axmaqlar inanarlar, – deyə Sivard öz təəccübünü gizlətmədi.

Professor Van Helsing təəssüf hissi ilə gənc həkimə baxdı:

– Deməliyəm ki, söylədiklərimdə bir yanlışlıq var. Uşaqların qanını içən vampir, Lusinın qanını içən vampir deyil. Uşaqlara həmlə edən vampir məhz Lusinın özüdür!

Bunu eşidən kimi Cek Sivard bərk əsəbiləşdi. Lakin professor Van Helsing anlayırdı ki, əgər bu gün vampir təkdirsə, o sabah iki, o biri gün üç və getdikcə daha çox olacaqdır. O, bunun qarşısını almağıdır. Onun köməyə ehtiyacı vardı. Bunları düşünərək dedi:

– Həqiqətən bunlara inanmaq çox çətindir. Əgər mənim dediklərimlə razı olsan, mən bunu sübut edəcəyəm.

Professor Van Helsing doktor Sivardı xəstəxanaya apardı. Burada onlar xəstəxanaya yenidən gətirilmiş yaralı uşaqlardan birinin boynuna baxdılar. Yaralar eyni ilə Lusinın boynundakı yaralara bənzəyirdi. Sonra hər iki həkim Lusinın dəfn olunduğu ailə qəbiristanlığına gəldi.

– Siz nə etmək istəyirsiniz? – deyə Cek soruşdu.

Professor Van Helsing tabutun qurğuşununu kəsməyə başladı... Tabutda heç kəs yox idi. – İndi biz kənardə gözləməliyik, – deyə Van Helsing doktor Sivardın üzünə baxdı.

Onlar xeyli gözləməli oldular. Gecə yarından keçəndə ağacların arasında gəzişən kölgə gördülər. Kölgə qəbiristanlığa tərəf cumurdu. Professor Van Helsing bir addım irəli gəldi. Kölgə yoxa çıxdı. Yərə, torpağın üstünə balaca bir uşaq atılmışdı. Günəşin ilk şüaları şərqdən görünəndə həkimlər tabuta yaxınlaşdılar. Lusi burada, tabutda uzanmışdı. O, əvvəlkindən də gözəl görünürdü. Professor Van Helsing Lusinın dodaqlarını aralayıb, dişlərini göstərdi:

– Bax, bunlar iti bıçaq uclarına bənzəyir. İndi sən inanırsan ki, uşaqların boynuna məhz bu dişlər batmışdır?

Doktor Sivardın həyəcanlı gözləri bu şeytan xislətli gözəlin sifətinə zilləndi.

– Bəs biz nə edək? – deyə o, narahatlıqla soruşdu.

– Lusinın başı kəsilməli, ağı sarımsaqla doldurulmalı və iri bir paz onun ürəyinə sancılmalıdır. Biz hələ hazır deyilik. Bizim köməyə ehtiyacımız var. Artur Holmvud bizə kömək etməlidir.

DRAKULANIN MƏHVİ

Conatan qayıdanda, Mina haqqında eşitdikləri ona ağır zərbə oldu. Lakin bir qədər xatircəm idi. Drakulanın qutularının Londondakı ünvanı ona məlum idi.

– Biz təcili Londona getməliyik. Lakin Minanın təhlükəsizliyi məni narahat edir, – Van Helsing söhbətə başladı.

– Mən də sizinlə gedirəm, qoy o görsün ki, ondan qorxmuram, – deyə Mina dilləndi.

Onlar Londonda qutuların saxlandığı ünvana getdilər. Həmin ünvanda yalnız bir qutu tapa bildilər. Drakula qutuları məhv etmişdi. Gündüz olmasına baxmayaraq, onlar Drakulanı orada görə bilmədilər.

Həmin gecə onlar Minanı xüsusi səylə qorudular. Səhər doktor Sivard Minadan özünü necə hiss etdiyini soruşdu.

– Bir az yorğunam. Əvvəlkilərə nisbətən çox yatıram. Yuxularımda yalnız qutu görür və su şırıltısı eşidirəm, – deyə Mina cavab verdi.

Cek Sivard ucadan dedi:

– Professor, Minanın yuxuları iblis Drakulanın təcavüzündən sonra eyni əqidənin nəticəsi deyilmi?

– Bəli. Deyilənlərdən aydın olur ki, Drakula buranı axırıncı qutuda tərk etmiş və dənizlə öz evinə getmişdir. Biz onun olduğu gəmini tapmalıyıq, – Van Helsing qərar verdi.

– Nə üçün? Məgər kifayət deyil ki, o, buranı artıq tərk edib? – deyə Mina təəccüblə soruşdu.

Van Helsing Minanın əllərini ovcuna alaraq:

– Mina, əzizim, əgər o, bir həftə əvvəl çıxıb getsəydi, onun dalınca getməyin mənası olmazdı. Lakin indi biz sənin ruhunu iblisdən xilas etməliyik, – deyə mehribanasına dilləndi.

Gəmini tapmaq o qədər də çətin olmadı. Bir həftə əvvəl London-dan Qara dənizə cəmi bir gəmi üzmüşdü. Limanda onlara söylədilər ki, “Zarina Katerin” yola düşməzdən əvvəl lap axırda bir kişi qutunu gəmiyə yükləmək üçün çox xərc çəkdi.

Conatan hiss edirdi ki, professor və doktor Sivard Minada baş verə biləcək hər cür dəyişikliyi diqqətlə izləyirlər. Onlar Minanın gözlərinə, dişlərinə zənlə baxırdılar. Çünki vampirlərin qanı asta dövrən edir. Yalnız qanının dadına baxdığı vampir, Minanın ruhunu xilas edə bilərdi.

Onun bütün tədbirlərini əvvəlcədən planlaşdırmışdılar. Gəmi Varnaya çatanda ətrafı qalın duman bürümüşdü. “Zarina Katerin” gəmisinin Drakulanın qəsridən 100 kilometr aralıda, sahilə yan aldığı görünməmişdi. Ancaq onlar Qalatzda qutunu gəmidən düşürən kişini tapdılar.

– Ehtimal edirəm ki, biz mənim düşüdüklərimi yerinə yetirməliyik. Drakula bəlkə də çayla gedəcək. Artur və Conatan buxar gəmisi ilə çayla getsinlər. Cek, mən istəyirəm ki, sən bir neçə at tapasan, lazım gələndə çayın sahili ilə onları izləyəsən. Mina ilə mən qatarla Verestiyə, oradan da qəsərə tərəf gedərik.

Payızın düşməsinə baxmayaraq, Conatan Transilvaniyaya çatanda hava yaxşıydı, gün çıxmışdı, bu, onun ovqatına xoş təsir etmişdi.

Adətən bu vaxtlar çay vadisində soyuq, daşqın olurdu. Ətrafa tez-tez duman çökürdü. Kiçik buxar gəmisindəki sobanı qalayıb istisinə qızınmaq Conatana xüsusi ləzzət verirdi.

Onlar gecə-gündüz yol getmiş və yalnız bir neçə kiçik gəmi ilə rastlaşmışdılar. Belə gəmilərdə qutu aparmaq mümkün deyildi. Üçüncü gün Bistrizdən keçərkən, sürətlə üzən slovak gəmisi onları ötüb keçdi. Onlar qutunun məhz bu gəmidə ola biləcəyini güman etdilər.

Çay getdikcə ensizləşir, qayaların arasından keçirdi. Gəminin arxa hissəsinə zədə dəymişdi, onu təmir etmək onların bir qədər vaxtını alacaqdı. Hava getdikcə pisləşirdi.

Onlar indi təxminən Bistrizdən 60 km uzaqlıqda idilər və Artur narahatlıq keçirirdi ki, artıq qutu gəmidə olmaz. Qarşıdakı kiçik şəhərdə gəmidən enib atlara mindilər. Mina və professorla görüşmək üçün qəsəbənin dar yolları ilə çapmağa başladılar. Onlar Qalatzdan çıxandan bəri Cek Sivardı görməmişdilər. O, yalnız irəlidə ola bilərdi. Professor və Mina Verestiyə gündüz çatdılar. Professor qatardan düşüb fayton tutdu. Fayton onları Verestidən yüz km uzaqlıqdakı dağlara tərəf – Bistrizə aparmalı idi. O, bir az ərzaq və isti paltar aldı:

– Biz yenə bir həftə şəhərdən aralıda olacağıq, ehtiyat igidin yaraşığıdır, – dedi.

Yollar kələ-kötür, onlar isə çox yorğun idilər. Yol boyu qısa fasilələrlə və atları mümkün qədər dəyişdikdən sonra yollarına davam edirdilər. Bistrizə ikinci gün çatdılar.

Mina çox yadırdı, lakin o artıq yuxularında çay, dəniz görmürdü. Güman ki, Drakula artıq çayla getmirdi. Fayton dağ yolları ilə irəlilədikcə, Mina yuxulamır və yollara diqqətlə baxırdı və nəhayət, o dedi:

– Bu yoldur!

– Sən əminsən? – deyə Van Helsing soruşdu.

– Əlbəttə, Conatan bu yolla getmişdi və bu barədə mənə danışmışdı, – deyə Mina pıçıldadı.

Van Helsing xüsusi maraqla Minaya nəzər saldı. Elə bil o, iki saat əvvəlki qız deyildi.

İrəlidə – ağacların arasından, başı buludlarla örtülmüş Drakula qəsrinin divarları görünməyə başladı.

Onlar faytonu ağacların arasında saxladılar. Qar səngimişdi. Van Helsing ocaq qaladı. Minanı ocağın yanında əyləşdirib, ocağın ətrafında uzun çubuqla dairə cızdı. Çevrənin içərisinə kilsədə dua oxun-

muş çörək qırıntıları səpdi. Özü dairədən kənara çıxdı. Mina ocağın qırağında üzgün, heysiz halda oturmuşdu. Düşüncəyə dalmışdı.

– Mina bura gəl, – deyə Van Helsing onu çağırırdı.

Mina durdu və professoru tərəf addımlamağa başladı. Sonra hal-sızlaşdı, yeriyyə bilmədi. Van Helsing əlini ona uzatdı. Mina titrədi və yerə çökdü. O artıq yarım vampir idi. Mina dairəyə girə bilmirdi. Ancaq dairəyə gəlməli idi. Van Helsing özü də dairənin içərisində təhlükəsiz ola bilərdi. Bu, Minanın təhlükəsizliyi üçün də vacib idi. O, Minaya nəzər saldı.

Qaranlıq düşürdü. Bəzən atlar qorxulu səslə kişnəyir və az qala bağlandıqları ağacları yerindən qoparmaq istəyirdilər. Van Helsing onların yanına getdi və atları tumarlayaraq sakitləşdirdi. Professor çox yorgundu. Mina hələ yarıyuxulu idi. Van Helsing yatmaqdan ehtiyat edirdi.

Təxminən gecəyarısı saat 3-ə yaxın ocaq sönməyə başladı və o, yenidən gedib odun yığmalı oldu. Qar güclənmişdi, bərk yağırırdı və birdən Mina dilləndi:

– İndi dairədən uzaq düşmək olmaz. Kənarda təhlükəlidir.

Van Helsing dedi:

– Mən qorxmuram, lakin sən...

Mina eyhamlı təbəssümlə gülümsəyərək dedi:

– Mənə görə qorxmayın, indi ən təhlükəsiz adam mənəm.

Van Helsing yenə nə isə demək istədi. Lakin atların dəhşətli kiş-nərtisi onun fikrini yayındırdı. Elə bu zaman onlar dairə ətrafında fırlanan, sanki rəqs edən üç qadın gördülər. Professoru dəhşət bürüdü. Bunlar Conatan qəsrdə olan zaman onun qanına susamış qadınlar ola bilərdi. Əllərini Minaya tərəf uzadıb onlara qoşulmağa çağırırdılar. Bu zaman professor Minadakı dəyişikliyi hiss etdi və düşündü ki, çevrədəki duanın gücü Minanı saxlaya biləcəkmi?

Fikirləşmək üçün çox vaxt yox idi. Professor ocaqdan kösöv götürüb qadınlara tərəf tulladı və qışqırdı:

– Allah eşqinə, çıxın gedin burdan!

Ətrafa sakitlik çökdü. Professor Van Helsing özünü daha yorğun və daha əzgin hiss etməyə başladı. Lakin Mina professoru qaribə nəzərlərlə baxır və sifətində anlaşılmaz cizgilər əmələ gəlirdi. Mina

ilə birlikdə qalmaq çox təhlükəli idi. Çünki bir az sonra o, iblislərin dünyasına addım atacaqdı.

Vaxt ağır keçirdi. Səma hələ də tutqun idi. Parlaq qarın üzərində iz buraxaraq üç süvari – Conatan, Artur və Cek Sivard düşməni addım-baaddım izləyirdilər.

Günorta çağı dağ yolunda slovaplardan qutunu alan qaraçılar göründülər. Süvarilərin yolu uzanır, Günəş getdikcə dağların arxasında gizlənməyə başlayırdı. Onlar anlayırdılar ki, tələsməli, vaxtı qabaqlamaladırlar.

Birdən lap yaxında atəş səsi eşitdilər. Conatan əlindəki hindu bıçağını yelləderək, yorğun atını məhmizləyib irəli cumdu. Burada onlar Van Helsingin ətrafına toplanmış, əllərində bıçaq oynadan qaraçıları gördülər. Professor əlində silah qaraçıların dövrəsində dayanmışdı. O, üzgün və çaşqın görünürdü.

Professor tək, qaraçılar isə çox idi. Lakin onun əlində silah var idi. Onlar professoru qəflətən hücum edə bilirdilər.

Düşünmək vaxtı deyildi. Bu zaman üç atlının onlara doğru çapdığını gördülər. Van Helsing bıçağını oynadıb qışqıraraq irəlidə çapan Conatanı tanıdı.

Bunu görə yorğun qaraçılar atlıların çox olduğunu görüb dağın ətəyinə dağılışdılar.

Günəş dağların arxasında gizlənir, qaranlıq çöktürdü. Bir az sonra Drakulanın gücü özünə qayıdacaqdı. Lakin dostlar bir şeyi unutmuşdular ki, qutu tezliklə açılmalı idi. Onlar tələsik qaraçıların faytonuna hücum edib qutunu tapdılar. Hərəsi bir yerdən daş götürüb dəlicəsinə qutunu sındırmağa başladılar. Günəş qürub edir, vaxt gözələmirdi. Qutunun içərisindəki cəsəd canlana bilirdi. Ağır daşların zərbəsinə tab gətirməyən qutu sındı və Drakulanın sifəti göründü. Onun ağzı açıq idi. Daxilindən hənirti gəlirdi. Bu nədir, iblis oyanırdımı?! Onlar gecikmişdilər?!

Günəş artıq batmışdı. Professor vaxt itirmədən hazırladığı ağacı – pazu vampirin ürəyinə sancdı. O, itiuclu ağacı var gücü ilə içəri itələdi.

Dostlar ömürlərinin sonuna kimi Drakulanın dəhşətli fəryadını və onlara tuşlanmış qorxulu nəzərlərini unutmayacaqdılar. Ağacların

arxasında gizlənmiş Mina dostlarına yaxınlaşdı. Onların beşi də düşmənlərinin cəsədinə tamaşa edirdi.

Nəhayət, iblisin qolları və ayaqlarının vəhşi çırpıntıları dayandı, onun nifrətlə ağarmış domba gözləri və sifəti əvvəlcə saraldı, sonra bomboz oldu. Bədəni qurumağa başladı, get-gedə kiçildi və qurumuş qana döndü. Bir azdan parça-parça oldu.

On dəqiqə öncə ehtiyat etdikləri iblisin cəsədi külə döndü.

Dostlar Minaya zənlə baxırdılar. Minada gedən dəyişiklik hiss edilirdi. Dərisinin qeyri-adi rəngi, gözlərindəki qərribə baxış artıq çəkilməmişdi. Bu, Conatanın sevdiyi əvvəlki Mina idi. Bəli, Mina artıq bələdan qurtulmuşdu...

Robert Luis Stivenzon

(1850–1894)

ZOOPARKA GEDİRİK

Zooparkda pələng, şir,
Kenquru görəcəyik.
Yekə, tənbel ayıya
Biz yem də verəcəyik.

Goreşənin gülüşü,
Meymunun min oynu var.
Ucaboy zürafənin
Necə uzun boynu var!

REKVIYEM

Bu geniş səmanın altında mənə,
Bir məzar qazın ki, uyuyum, yatım.
Xoşbəxt yaşamışam, xoşbəxtəm yenə,
Vətəndə yetəcək sona həyatım.

Əgər ömrüm erkən yetişsə sona,
Sanmayın ilhamım əbədi sönər.
Gəzib-dolaşdığım doğma vətəndə
Elə məzarım da bir şerə dönər.

DƏFİNƏLƏR ADASI

(romandan fraqment)

Mənim dənizdəki macərələrim

DƏNİZDƏKİ MACƏRALARIM

NECƏ BAŞLADI

Quldurlar daha qayıtmadılar. Meşədən birçə güllə də atmadılar. “Onlar bu günlük paylarını almışlar”, – deyə kapitan fikrini bildirdi. Biz arxayınca yaralılardan yarasını sarıdıq. Təhlükəyə baxmayaraq, naharı bu dəfə skvayrla mən blokhauzun qabağında hazırladıq. Ancaq yaralıların dəhşətli zarıltısı burada da eşidilirdi.

Döyüş zamanı yaralanan səkkiz nəfərdən yalnız üçü sağ qalmışdı: mazğalın böyründə güllə yarası almış quldur, Günter və kapitan Smollett. İki nəfərin vəziyyəti ümitsizdi. Quldur cərrahiyyə əməliyyatı zamanı öldü, Günter isə, göstərdiyimiz bütün səylərə baxmayaraq, heç özünə gəlmirdi. Vaxtilə mehmanxanamızda yaşamış qoca quldur ürək tutmasından sonra necə idisə, Günter də eynilə eləcə, bütün günü çox ağır, çətinliklə nəfəs alırdı. Onun qabırğaları qırılmış, yıxılarkən kəlləsi zədələnmişdi. Ertəsi gün gecə o özünə gəlmədən iniltisiz-filansız keçindi.

Kapitanın isə yaraları ona çox əziyyət versə də, qorxulu deyildi. Çünki daxili orqanlarına zərər dəyməmişdi. Birinci güllə – Con Andersonun atdığı güllə kapitanın kürək sümüyünü dəlib ciyərinə azca sıyrırmışdı. İkinci güllə isə baldırına dəyib əzələ bağını zədələmişdi.

Həkim bizi inandırır ki, kapitan mütləq sağalasıdır, ancaq bir neçə həftə gərək gəzməsin, əlini tərپətməsin və çox danışmasın. Barmağının təsadüfən kəsilməsi bekarə şeydi.

Həkim Livsi kəsilmiş yerə məlhəm qoydu və səmimiyyətlə qulağını çəkdi.

Skvayrla həkim nahardan sonra kapitanın yanında oturub məsləhətləşməyə başladılar. Məşvərət günortadan keçmiş bitdi. Həkim şlyapasını başına qoydu, tapançasını götürdü, kəmərinə xəncər keçirdi,

xəritəni cibinə qoyub müşketini çiyinə aldı. Hasarın şimal tərəfindən aşıb meşədə gözdən itdi.

Böyüklərin söhbətini eşitməmək üçün Qreylə mən otağın lap o biri başında oturmuşduq. Həkimin qəribə hərəkəti Qreyi o qədər sarıtmışdı ki, hətta çubuğu ağızından götürəndən sonra onu yenidən dodaqları arasına almağı unutmuşdu.

– Şeytana lənət, bu nə işdir! Yoxsa həkim Livsi aqlını itirib, – deyə o dilləndi.

– Ola bilməz, hamı aqlını itirsə də, həkim itirməz, – deyə cavab verdim.

– Düz deyirsən. Görünür, mən özüm aqlımı itirmişəm.

– Yox, sadəcə olaraq, həkimin başqa bir məqsədi var, – deyə ona izah etdim. – Zənnimcə, o, Ben Hannla görüşə getdi.

Sonra bildim ki, gümanım doğru imiş.

Bu aralıq istehkam yaman qızmışdı, istiyə davam gətirmək olmurdu. Günorta günəşi həyətdə qumu bərk qızdırmışdı, başımda qəribə fikirlər dolanmağa başladı. Bu saat mən sərin meşə ilə gedən, quldurların nəğməsini dinləyən, şam ağaclarını qatran qoxusu ilə nəfəs alan həkimə həsəd aparırdım, çünki özüm burada istisiz zəbanə çəkən cəhənnəmdə bişirdim, əynimdəki paltarlar isti qatrana yapışırdı. Hər yer insan qanına boyanmışdı, ətrafa da cəsədlər səpələnmişdi.

İstehkama qarşı ürəyimdə baş qaldırmış dərin nifrət, qorxu hissindən geri qalmazdı. Mən döşəməni, qabları yuduqca bu yerə qarşı nifrətim də dəqiqəbədəqiqə artır və həkimə qarşı həsədim güclənirdi. Nəhayət, özümü suxarı torbasının yanında gördüm. Heç kəs mənə baxmırdı. Qaçmağa hazırlaşdım: kamzolumun hər iki cibini suxarı ilə doldurdum.

Siz mənə axmaq deyə bilərsiniz. Mən çox ağılsız iş gördüm, ağına-bozuna baxmadan riskə gedirdim, ancaq gücüm çatan tədbirləri görüb qaçmaq qərarına gəldim. Bu suxarı ilə azı iki gün dolana biləcəkdim.

Sonra iki tapança götürdüm. Gülləm və barıtım da vardı, özümü yaxşıca başdan-ayağa silahlanmış hesab edirdim.

Planım mahiyyət etibarilə çox da pis deyildi. Mən şərq tərəfdə bizim limanı açıq dənizdən ayıran qumsal buruna yetmək, dünən

axşam gözümə dəyən ağ qayanı tapmaq, Ben Hannın qayığını axtarmaq istəyirdim. Zənnimcə, belə bir iş əziyyətinə dəyərdi. Lakin burasına da əmindim ki, öz xoşumla istehkamdan heç kim mənə buraxmazdı, buna görə də gizli qaçmaq qərarına gəldim. Şübhəsiz, məqsədə yetmək üçün belə axmaq yol seçmək düzgün deyildi, ancaq yaddan çıxarmayın ki, mən hələ uşaqdım və özüm də artıq qəti qərara gəlmişdim.

Bir azdan qaçmaq üçün əlimə fürsət düşdü. Skvayrla Qrey kapitanın sargılarını dəyişəndə mən hasarı aşıb ağacların arasında gözdən itdim. Mənim aradan çıxdığım məlum olana kimi çox uzaqda idim, heç bir çıxırta-bağırta mənə geri qaytara bilməzdi.

Mənim bu ikinci ağılsız hərəkətim birincisindən bətərdi. Çünki istehkamda iki sağlam adam qalmışdı. Lakin birinci dəfə olduğu kimi, bu dəfə də qaçışım təhlükədən xilas olmaqda bizə kömək etdi. Gəmidən görün olmasın deyə burunun dənizə baxan tərəfi ilə deyil, adanın düz şərq sahilinə üz tutdum. Gün hələ çox yüksəkdə olsa da, axşam düşürdü. Meşənin içi ilə gedirdim. Qarşıda ara vermədən sahilə çırpın dalğaların gurultusundan başqa, budaqların şaqqıltısını və yarpaqların xışıldısını da eşidirdim. Bu o deməkdir ki, dənizdə külək həmişəkindən güclüdü. Az keçmiş üzümə sərən meh vurdu. Bir neçə addım da getmişdim ki, meşə kənarına çıxdım. Gözlərim qarşısında üfütqə kimi uzanan dənizin mavi səthi gün işığında bərq vururdu, sahilə isə dəniz köpüklənir və qaynayır.

Dəfinələr adası sahillərində dənizin sakit olduğunu hələ bir dəfə də olsa görməmişdim. Günəş göz qamaşdıranda, hava tamam sakit və küləksiz olanda belə boy-boy qalxan dalğaları gurultu ilə sahilə çırpardı. Elə bir yer yoxdu ki, dalğaların gurultusu eşidilməsin.

Mən sahil boyu gəzməkdən həzz alaraq irəliləyirdim. Nəhayət, cənuba sarı kifayət qədər gedəndən sonra, qalın kolların arası ilə sürünə-sürünə burunun zirvəsinə qalxmağa başladım.

Arxam dənizə, üzüm limana sarı durmuşdum. Dənizdən əsən külək öz çılgınlığından yorulmuş kimi sakitləşməyə başlamışdı. Onu, cənubdan və cənub-şərqdən özü ilə qalın duman gətirən hava axını əvəz etməkdə idi. Skelet adası ilə əhatə olunmuş boğazda su, bu yerləri ilk dəfə gördüyümüz gündən necə idisə, indi də eləcə qurşun rənginə

çalırdı. “İspanyola” dorların başından yük xəttinə kimi, əsgri tək sallanan qara bayrağı ilə, durğun suda güzgüdə olduğu kimi əks edirdi.

Gəminin yanında bir qayıq vardı. Silver qayığın arxa tərəfində oturmuşdu. Mən onu lap uzaq məsafədən belə tanıyırdım. Silver gəminin kənarında aşağı boylanan iki quldurla söhbət edirdi. Quldurlardan birinin başında qırmızı papaq vardı. Bu, bir az əvvəl çəpərdən aşan həmin yaramaz idi. Onlar deyib-gülürdülər. Bizi bir milə yaxın məsafə ayırdığından, aydın məsələdir ki, sözlərini eşidə bilməzdim. Sonra dəhşətli çığırtı eşitdim. Əvvəl qorxdum, amma sonra kapitan Flintin – tutuquşunun səsinə tanıdım. Mənə hətta elə gəldi ki, Silverin qolunda oturmuş əlvan quşu görürəm.

Qayıq gəmidən aralandı, sahilə sarı üzməyə başladı. Qırmızıpapaq quldur isə öz yoldaşı ilə birlikdə kayuta endi.

Günəş “Müşahidə borusu”nun arxasında görünməz oldu. Duman qatılaşdı. Hava çox tez qaralmağa başladı. Qayığı bu gün axtarıb tapmaq istəyirdimsə, bir dəqiqə belə yubanmamalı idim. Sıx kolların arasından yaxşıca görünən ağ qaya məndən xeyli – səkkizdəbir mil aralı idi. Ora getmək üçün çox vaxt sərf etdim. Bir neçə dəfə kolların arası ilə iməkləməli oldum. Əlim qayanın kələ-kötür səthinə toxunanda artıq gecə düşmüşdü. Qayanın böyründə yaşıl yosunlarla örtülü çox da böyük olmayan bir çuxur vardı. Qum təpəciklərinin və dizə kimi qalxan alçaq kolların dalından çuxur görünmürdü. Çuxurun üstü keçə dərisi ilə örtülmüşdü. İngiltərədə qaraçılar hara getsələr, özləri ilə belə çadırlar aparırlar. Çuxura düşüb çadırın kənarını qaldırdım və Ben Hannın qayığını tapdım. Bu ibtidai, çox sadəcə bir qayıqdı. Ben möhkəm ağacdən dəyirmi – əyri bir çərçivə, çərçivəyə isə keçə dərisindən çökək təknə düzəltdi. Qayıq vur-tut bundan ibarətdi. Böyük adam ora çətin minərdi. Hətta mən özüm belə ora zorla oturdum. İçində alçaq bir skamya, ayaq qoymaq üçün çuxur və ikitərəfli avar vardı.

Mən qədim britaniyalıların vaxtilə dənizə çıxdıqları hörmə balıqçı qayıqlarını əvvəllər heç vaxt görməmişdim. Ancaq sonralar bunları görmək mənə müəssər oldu. Ben Hannın qayığını təsəvvür etmək üçün deyərdim ki, bunu həmin ibtidai qayıqlardan və ən ilkinə və ən

pisinə oxşatmaq olardı. Ancaq onun qədim qayıqlardan bir üstün cəhəti vardı ki, bu da onun yüngüllüyü idi. Belə qayığı asanlıqla istədiyən yerə apara bilərdin.

Siz fikirləşə bilərsiniz ki, qayığı tapandan sonra mən istehkama qayıtmalı idim. Lakin elə bu vaxt ağılıma təzə bir fikir gəldi. Bu fikir ürəyimə elə yatdı ki, hətta kapitan Smollett belə məcbur edə bilməzdi ki, ondan vaz keçim. Mən gecənin zülmətindən istifadə edib, “İspanyola”ya yaxınlaşmaq və lövbər kəndirini kəsmək istəyirdim. Qoy axın onu sahildə hara istəyirsə atsin. Quldurlar bu gün səhərki uğursuz vuruşdan sonra, yəqin ki, səhər lövbəri qaldırıb dənizə çıxacaqlar. Nə qədər gec deyil, buna mane olmaq lazım idi. İş burasındadır ki, gəmidə bircə dənə də olsa qayıq yoxdur, buna görə də belə tədbiri yerinə yetirmək bir elə təhlükəli deyildi.

Mən qum üstündə oturub suxarı çeynəyir və havanın tamam qaralmasını gözləyirdim. Beynimə düşsən bu tədbiri həyata keçirmək üçün bu ən sərfəli gecə idi. Göyün üzünü qalın duman bürümüşdü. Günün son şüaları batan kimi Dəfinələr adası zülmətə qərq oldu. Qayığı çiynimə alıb çuxurdan çıxdım. Büdrəyə-büdrəyə suya tərəf gedəndə ətrafı бүrtüyən zülmətdə iki işıq görüldü: biri bataqlığın yaxınlığında, sahildəki tonqaldı, burada quldurlar içib sərxoşluq edirdilər; o birisi isə gəminin dal tərəfindəki illüminatordu. Gəmi, arxası mənə tərəf çevrildiyindən onun qalan işıqlarını görmürdüm. Bu işığın da özündən çox dumanlar içərisində əriyən ləkəsini – əksini gördüm. Çəkilmə başladığından dənizlə sahil arasında yaş qum yeni bir kəmə çəkmişdi. Ayaqlarım topuğa kimi lehməyə girmişdi, suya çatmaq üçün bir xeyli vaxt belə getməli oldum. Bir neçə addım da dayaz suyun içi ilə yeriyib qayığı dənizə saldım.

ÇƏKİLMƏNİN İXTİYARINDA

Zənnim məni aldatmışdı, qayıq mən boyda, mən çəkiddə adam uçun münasibdi. Həm yüngül, həm də mutəhərrikti. Ancaq bununla belə hey fırlanır, yana əyilirdi, onu idarə etmək çox çətindi. Canımı boğazıma yetirirdi, nə edirdimsə, yenə yerində hərlənirdi. Sonralar

Ben Hann özü etiraf etdi ki, yalnız onun şıltağına bələd olan adam bu qayıqda üzə bilər.

Şübhəsiz, mən hələ onun şıltağına bələd ola bilməzdim. O, mənə lazım olan səmtdən başqa, hara desən üzürdü. Ən çox da sahilə doğru çönürdü. Əgər çəkilmə olmasaydı, heç vaxt gəmiyə gedib çata bilməzdim. Xoşbəxtlikdən çəkilmə məni qabağa atıb birbaşa “İspanyola”ya sarı aparırdı.

Gəmi əvvəlcə, ətrafı бүrtüyən zülmətdən də qara bir ləkə kimi görünürdü. Sonra onun gövdəsinin və dorclarının cizgilərini aydınca seçdim. Sahildən uzaqlaşdıqca çəkilmənin gücü ilə sürətlə üzməyə başladığımdan, bir an keçmiş özümü lövbər kəndirinin böyründə gördüm və tez ondan yapışdım.

Lövbər kəndiri yay kimi elə gərilmişdi ki, az qalırdı gəmi lövbərdən qırılıb təcrid olsun. Çəkilmə nəticəsində əmələ gələn axın gəminin altında dağ seli kimi qaynayır və coşurdu. Bir bıçaq zərbəsi ilə “İspanyola”nı çəkilmənin axınına vermək olardı.

Ancaq yaxşı ki, vaxtında ayıldım, başa düşdüm ki, belə gərilmiş kəndiri kəssəm, məni at şıllağından bərk vurur. Qayığım çevrilər, özüm də dənizin dibinə gedərəm.

Dayanıb gözləməyə başladım. Əlverişli təsadüf olmasaydı, ehtimal ki, öz fikrimdən vaz keçəcəkdim. Lakin küləyin istiqaməti dəyişilməyə başladı, əvvəl cənub-şərq küləyi əsirdi, sonra o, cənub küləyinə, gecə düşəndən sonra isə cənub-qərb küləyinə çevrildi. Mən tərpanəne kimi qəfildən baş qaldırmış külək “İspanyola”nı suyun axınına qarşı çevirdi. Lövbər kəndirinin boşalması məni sevindirdi, bir göz qırpmında əlim suya batdı.

Fürsəti əldən vermək olmazdı. Qatlama cib bıçağını dilimlə açıb kəndirin liflərini doğramağa başladım. İkicə lif qalmış kəndir yenidən gərildi. Mən də küləyin təzədən baş qaldırmasını gözləməyə başladım.

Kayutdan gələn çıxırtı-bağırtı çoxdan qulağıma dəyirdi. Ancaq o qədər başım işə qarışmışdı ki, buna fikir vermirdim. İndi bekarçılıqdan səsi dinləməyə başladım.

Vaxtilə Flintin topçusu olan ikinci bosman İzrael Hendsi səsinlə tanıdım. Şübhəsiz, o birisi də dostum – qırmızıpapaq quldur idi. Səslərdən hiss edirdim ki, hər ikisi lap sərxoşdur və hələ də içməyi

davam etdirirlər. Onlardan biri sərxoşca çığıra-çığıra illüminatoru açıb suya nə isə vızıldatdı. Yəqin bu, boş şüşə idi. Onlar yalnız içməklə məşğul deyildilər, həm də bərk savaşırdılar. Söyüş dolu kimi yağırıdı və mənə elə gəlirdi ki, aradabir döyüşürdülər də. Amma sonra ara sakitləşir və savaşı kəsilirdi. Sonra yenə söyüş, savaşı davam edir, bir neçə dəqiqə sonra təzədən başlanırdı.

Sahildə ağacların arasında tonqal yanırdı. Orada kim isə qədim, üzüntülü yeknəsəq bir dənizçi mahnısı oxuyurdu, hər bəndin axırı ulartıya oxşar zəngülə ilə bitirdi. Səyahətimiz zamanı bu mahnını çox eşitmişdim. Mahnı elə uzun idi ki, heç kəs onu axıra kimi oxumazdı, hövsələsi yetənə kimi deyər, sonra yarımçıq kəsərdi. Mahnının bir para sözləri xatirimdə idi:

Yetmiş beş dənizçidən biri də qayıtmadı,
Burulğanlara düşüb yetmiş beşi də batdı.

Fikirleşdim ki, yəqin, həmin qıssəli mahnı, bu səhər bir çox dostlarını itirmiş quldurların kədərli əhvali-ruhiyyəsinə uyğundur. Lakin sonra öz gözümlə gördüm ki, əslində bu dəniz quldurları dənizin özü kimi tamam hissiz-duygusuz bir məxluqdur.

Nəhayət, külək yenə baş qaldırdı və gəmi qaranlıqda mənə tərəf hərəkət etdi. Kəndirin boşaldığını hiss edən kimi axırıncı liflərə bıçaq çəkdim.

Külək mənim qayığımıza təsir etməirdi, buna görə də bir göz qırpmında "İspanyola"nın lap böyrünə qısıldım. Axına düşmüş gəmi öz oxu ətrafında hərlənirdi.

Hər an çevrilmək təhlükəsi altında var gücümə avar çəkirdim. Gəmi mənim qayığımı öz ardınca çəkib aparırdı, heç cür ondan aralana bilmir, yavaş-yavaş onun burnundan arxa tərəfinə sarı hərəkət edirdim. Nəhayət, o məndən aralanmağa başladı, bu təhlükəli qonşuluqdan canımı qurtarmaq ümidində idim. Elə bu vaxt gəminin böyründən sallanan kəndir əlimə keçdi. Tez ondan yapışdım.

Nə üçün ipdən yapışdım? Burasını heç özüm də bilmirəm. Şübhəsiz, bunu biixtiyar etdim. Ancaq elə ki, kəndir əlimə keçdi və onun möhkəm bağlandığına əmin oldum, birdən-birə bir marağ – illüminatordan kayutun içərisinə baxmaq həvəsi məni üstələdi.

Kəndirdən yapışaraq yuxarı dırmaşdım. Bu, çox təhlükəli idi, çünki qayıq hər an aşa bilərdi. Yuxarı qalxdım. Kayutun bir hissəsini və tavanı gördüm.

Bu vaxt gəmi və ona söykənmiş qayıq sürətlə axına qoşulmuşdu. Biz düz tonqalla üzbəüz dayanmışdıq. Gəmi xışıltı ilə dalgaları yarırdı, dənizçilərin təbirincə desək, gəmi “danışmağa başlamışdı”. Başa düşə bilmirdim ki, gəminin keşiyini çəkən quldurlar niyə haray salmırlar. İllüminatordan içəri boylananaqədək bunun səbəbi mənə aydın deyildi. Ancaq baxan kimi hər şey məlum oldu. Həndslə yoldaşı bir-birinin boğazından yapışmışdılar, içəridə ölüm-dirim döyüşü gedirdi.

Mən aşağı düşdüm, skamyaya oturdum. Bir saniyə geciksəydim, qayıq çevriləcəkdə. Zəif lampaya alovunun işıqlandırdığı qandan boğulmuş sərt üzlər hələ də gözlərimin qarşısında silvələnirdi. Bu müdhiş mənzərəni unutmaq və zülmətə alışmaq üçün gözlərimi yumdum.

Sahildə ara vermədən davam edən mahnı, nəhayət, kəsildi. Tonqal başında şənlik edənlər mənə tanış olan başqa bir nəğməni oxumağa başladılar:

Bir ölü sandığına on beşi getdi qurban,
Ho-ho-ho, bir şüşə də rom!
İç, iç, onsuz da axır səni yıxacaq şeytan,
Ho-ho-ho, bir şüşə də rom!

“İspanyola”nın kayutunda bu an rom və şeytan gör nələr edirdi. Bu fikirlərə dalmışkən gözlənilmədən qərribə bir təkən hiss etdim. Qayığım birdən yana əyildi və istiqamətini dəyişdi. Axının sürəti birə-iki artdı.

Gözlərimi açdım. Ətrafımda qərribə bir parıltı ilə bərq vuran xırda dalgalar köpüklənir, şırıldaıyıb qaynayır, aşıb-daşırdı. Məndən bir neçə yard aralı üzən “İspanyola” da, deyəsən, istiqamətini dəyişmişdi. Qaranlıq səmada onun dör ağaclarını güclə seçirdim. Diqqətlə baxdım, gördüm ki, indi də o, cənuba baş alıb gedir.

Dönüb sahilə baxdım, ürəyim qorxudan az qaldı partlasın. Bu an tonqal düz arxamda yanırdı. Deməli, axın birdən sağa burularaq həm hündür gəmini, həm də mənim yüngül, mütəhərrik qayığımı çəkib apardı. Getdikcə daha çox çağlayan, dalgaları boy-boy qaldıran coşqun axın bizi dar boğazdan açıq dənizə qovurdu.

Gəmi gözlənilmədən əvvəlki istiqamətinə görə ən azı iyirmi dərəcə bucaq meyli ilə, ikinci dəfə döndü. Bu an iki dəfə qışqırdılar. Trap üzəri ilə qaçanların tappıltısı eşidildi. Başa düşdüm ki, sərxoşlar döyüşü kəsmişlər. Təhlükə hər ikisini ayıltmışdı.

Mən qayığın dibində uzanıb həyatımı taleyin hökmünə tapşırıdım. Boğazı keçəndən sonra biz azğın dalğaların qoynuna girəcəkdik ki, bu da tezliklə mənim bütün əzab-əziyyətlərimə son qoyacaqdı. Ölüm-dən qorxmurdum. Ancaq heç bir inad göstərmədən uzanıb onu gözləmək işgəncə idi. Beləcə bir neçə saat uzandım. Dalğalar məni atıb tutur, başdan-ayağa isladır. Hər dalğa məni ölümlə təhdid edirdi. Zaman keçdikcə yorğunluqdan bütün bədənim süstəldi. Vəziyyətim dəhşətli olsa da hər şeyi unudub, dərin yuxuya getdim. Doğma yerlərimiz və köhnə “Admiral Benboy” yuxuma girdi.

QAYIQDA

Gözümü açanda artıq hava işıqlaşmışdı. Axın məni Dəfinələr adasının cənub-qərb sahili ilə aparırdı. Günəş çıxmışdı. Ancaq keçilməz qayaları pillə-pillə dənizə sarı uzanan uca “Müşahidə borusu” onun qabağını kəsmişdi.

Baş dağı və Arxa dor Təpəsini yan tərəfimdə götürdüm. Təpə çılpaqdı və boz dumana qərq olmuşdu. Baş dağ isə qırx-əlli fut hündürlükdə sıldırım qayalar və bir-birinin üstünə qalanmış qaymalar ilə əhatə olunmuşdu. Mən sahildən olsa-olsa dörd-dəbir mil aralı idim. Avarı götürüb sahilə üzməyi qərara aldım.

Ancaq tezliklə bu arzumdan vaz keçməli oldum. Çünki üzüqoylu çevrilmiş qayaların arasında vurnuxan dalğalar çılğıncasına ulayırdılar.

Şahə qalxan nəhəng dalğalar köpüklənə-köpüklənə gurultu ilə qayalara çırpılırdı. Sahilə doğru getsəydim, ya azğın dalğalar məni altına alıb əzəcək, ya da keçilməz qayalar arasında nahaq yerə əldəndildən düşəcəkdim.

Məni qorxudan tək-cə bu deyildi. Masa kimi yastı qayalar üzərində dərisi sürüşkən qəribə nəhəng əjdahalar sürünürdü. Arabir onlar gurultu ilə suya cumub və dənizin dibinə batırdılar. Onlar lap

çoxdular. İt kimi hürüşürdülər və bu vəhşi hürüşü qayalar əks-səda kimi təkrar edirdi.

Sonralar bildim ki, bunlar suiti imişlər. Özləri də çox zərərsiz heyvanlarmış. Bunların dəhşətli görünüşü, sahilin çıxılmaz qayalıq olması, dalgaların azğincasına qayalara çırılması əl-ayağımı soyutdu, sahilə çıxmaq həvəsindən vaz keçdim. Bu dəhşətlərlə qarşılaşmaq-dansa, dənizdə acından ölmək məsləhətdi.

Bu zaman xilas olmaq üçün başqa bir fürsət ələ düşdü. Çəkilmə nəticəsində Baş dağdan şimala sarı qum zolağı uzanıb gedirdi. Bundan o tərəfə, daha şimala başqa burun – bizim xəritədə Meşəli Burun adlanan yer görünürdü. Meşəli Burun ta dənizin kənarına kimi enən uca şam ağacları ilə örtülmüşdü.

Silverin sözlərini xatırladım, o deyirdi ki, Dəfinələr adasının qərb sahilli boyunca gedən axın sonra şimala tərəf döndür. Bildim ki, həmin bu axına düşmüşəm. Qüvvə sərf etmək nahaqdı. Mən Baş dağı ötüb daha çox ürəyəyatan axar-baxarlı Meşəli Buruna yan almağı qət etdim.

Dəniz dalgalı idi. Cənubdan əsən mülayim külək axınla üzmə-yimə kömək edirdi. Dalgalar bərabər qalxıb-enirdilər.

Sərt külək əssəydi, mən çoxdan batmışdım. Mülayim meh vur-duqca yüngül, xırdaca qayığın necə məharətlə üzduyünə iki göz gərəkdə tamaşa etsin. Qayığın dibinə uzanıb ətrafa göz gəzdirdirdim. Başımın üzərində nəhəng göy dalgalar şahə qalxır, üstümə hücum çəkirdilər... Mənim qayığım isə rəqs edirmiş kimi dalgaların başına qalxır, sonra quş kimi süzə-süzə aşağı sürüşürdü. Elə bil altından yayı vardı, gərilib-açılırdı.

Bir azca ürəkləndim, hətta avar çəkmək fikrinə düşdüm. Ancaq müvazinətin azca pozulması dərhal qayığın hərəkətinə təsir edirdi. Azacıq tərpenən kimi, o, süzgün yerişini dəyişir, dalgaların zirvəsindən elə sürətlə enirdi və ətrafa su fontanı sıçradaraq, burnu suya elə cumurdu ki, qorxudan başım hərlənirdi.

Qorxmuş və islanmış halda yenə qayığın dibinə uzandım. Qayıq da o saat özünə gəldi və əvvəlki kimi dalgaların arası ilə ehtiyatlı yoluna davam etdi.

Hər şey aydıdır, avar çəkmək olmazdı. Bəs onda sahilə necə çıxaydım?

Qorxsam da özümü itirmədim. Hər şeydən əvvəl matros şap-kamla suyu qayığın içindən boşaltmağa başladım, sonra qayığa göz qoydum. Bilmək istəyirdim ki, dalğaların üzəri ilə onun belə yüngülcə sürüşməsinə səbəb nədir. Sahildən və ya gəmidən adama elə gəlirdi ki, hər bir dalğa düz və hamar yekə bir dağdı. Əslində isə belə deyildi, bu – dik başı, yoxuşu və yamacı olan nahamar dərələr silsiləsindən ibarətdir. Qayıq öz başına buraxılıanda dik yoxuşlardan və uca zirvələrədən qaçaraq məharətlə özünə yol tapırdı.

“Çox gözəl, – deyə düşündüm. – Deməli, sakitcə uzanmalı, müvazinəti pozmamalıyam. Ancaq düz yerlərdə, ələ fürsət düşdükcə, qayığı sahilə çıxarmaq üçün avar çəkmək olar”.

Belə də etdim. Narahat bir vəziyyətdə dirsəklərin üzərində uzanmışdım. Arabir avarı suya vurur, qayığı sahilə yönəltməyə çalışırdım.

Bu çox ağır, zəhlətökən bir iş olsa da, hər halda bəzi müvəffəqiyyətlərim vardı. Məsələn Buruna yetəndə başa düşdüm ki, sahilə çıxmaq qeyri-mümkündür; axın məni buradan ötürəcək. Halbuki sahil məndən cəmi bir neçə yüz yard aralı idi. Dənizdən əsən külək ağacların yaşıl zirvələrini tərpedirdi. Yaxındakı buruna yan ala biləcəyimə əmindim.

Vaxt keçirdi. Bərk susamışdım. Dalğalar üzərində min bir rəngə çalan günəşin şux şüalarından göz qamaşırdı. Üzümə sıçrayan dəniz suyu quruyur, dodaqlarıma duz təbəqəsi çökürdü. Boğazım qurumuşdu, başım ağrıyırdı. Ağaclarsa lap yaxında idi, onlar öz sərincikləri ilə məni cəzb edirdilər. Lakin axın qayığımın burunun qarşısından sürətlə ötürüb keçirdi. Yenidən açıq dənizə düşdüm. Burada gördüklərim bütün planlarımı alt-üst etdi.

Qarşımda məndən yarım mil, bəlkə bundan da az aralı “İspanyola” bütün yelkənlərini açıb gedirdi. Şübhəsiz, məni görəcək və xilas edəcəkdilər. Susuzluqdan elə əzab çəkirdim ki, özüm də bilmədim buna sevinim, ya kədərlənim. Ancaq bu barədə fikirləşməyə macal tapmadım. Heyrətdən donub qaldım. “İspanyola” orta dorun alt yelkənini və üçbucaq çəp yelkənini açaraq irəliləyirdi. Onun gözəl, qar kimi ağappaq yelkənləri günəş altında gümüşü rəngə çalır, göz qamaşırdı. İlk dəfə gözümə dəyəndə onun bütün yelkənləri gərilməmişdi. Özü də şimal-qərbə istiqamət götürmüşdü. Fikirləşdim ki, yaqın, gəmidəkilər adanın başına dolanıb, öz əvvəlki yerlərinə qayıtmaq istəyirlər,

ancaq sonra daha çox qərbə meyil etdi. Dedim məni görüblər, götürmək istəyirlər. Lakin birdən o düz küləyə qarşı döndü və yelkənləri boşaldı. Gəmi acizcəsinə durdu.

“Ay sizi öküz vursun, yəqin, ikisi də lülqənbərdir”, – deyə fikirləşdim.

Kapitan Smollettin yeri məlum, belə idarə üsulu üçün sizə bir toy tutardı ki!

Bu arada gəmi bir istiqamətdən başqa istiqamətə keçmək üçün öz oxu ətrafında fırlandı və bir-iki dəqiqə sürətlə üzdü, sonra yenə burnu küləyə qarşı çevrildi və yenə durdu. Bu hal bir neçə dəfə təkrar oldu. “İspanyola” gah şimala, gah cənuba, gah şərqə, gah da qərbə üz tutur, yelkənləri çırpınır, sonra yenə bir an əvvəl götürdüyü istiqamətə qayırdı. Məsələ aydındır, gəmini idarə edən yoxdur. Bəs adamlar hardaydılar? Ya bərk sərxoşdular, ya da gəmini tərək edib getmişdilər. Əgər gəmiyə minə bilsəydim, bəlkə də onu öz əsl kapitanına qaytarardım.

Axın qayığı və gəmini eyni sürətlə aparırdı. Lakin gəmi tez-tez öz istiqamətini dəyişdiyindən, tez-tez durduğundan, demək olar ki, heç irəli getmirdi. Qayıqda otura bilsəydim və avar çəksəydim, şübhəsiz, onu yaxalardım. Birdən gəmiyə çatmaq arzusu məni üstələdi. Təzə macərələr həvəsi və su yangısı mənim ağılsız cəsarətimi ikiqat artırdı.

Yerimdən qalxan kimi üstümə sıçrayan dalğa məni təpədən-dırnağa islatdı. Ancaq indi bu, məni qorxutmadı. Oturdum, bütün qüvvəmi toplayıb yavaş-yavaş avar çəkdim və başsız qalan “İspanyola”ya doğru üzdüm. Bir dəfə dalğa mənə elə bir təkən vurdu ki, ürəyim quş kimi çırpındı. Dayanıb, qayıqdan suyu dənizə tökməyə başladım. Ancaq tezliklə qayığın şiltaqlığına alışdığımdan onu coşqun dalğalar arasından üsul-üsul keçirirdim, ara-sıra dalğalar köpüklərini üzümə çırpırdı.

Gəmi ilə qayıq arasındakı məsafə getdikcə azalırdı. Gəmi hər dəfə o tərəf-bu tərəfə döndükcə bərq vuran mis Rumpeli seçirdim. Göyər-tədə ins-cins yoxdur. Quldurlar, yəqin ki, gəmini tərək edib qaçmışlardır. Qaçmamışlarsa, demək, anbarda lülqənbər düşüb qalmışlar. Qapını bağlamam, orada qalarlar, özüm də gəmidə istədiyimi edərem.

Nəhayət, bəxtim gətirdi. Külək bir neçə anlıq kəsdi. Axına düşmüş “İspanyola” yavaş-yavaş öz oxu ətrafında çöndü. Gəminin arxasını gördüm. Kayutun illüminatoru açıqdı. Gündüz olsa da masa üzərində lampa

yanırdı. Böyük yelkən bayraq kimi sallanmışdı. Gəmi yalnız axına tabe olduğundan sürəti azalmışdı. Mən ondan bir az geri qalmışdım, indi avara ikiqat güc gəlməklə ona yetə bilərdim. Aradakı məsafə yüz yaddan çox olmazdı, bu vaxt təzədən külək qalxdı, yelkənləri qabartdı. O, sol tərəfə çönüb qaranquş kimi dalğaların arası ilə səkib uçdu.

Əvvəl bütün ümidimi itirdim, sonra sevindim. Gəmi dövrə vurub birbaş üstümə üzməyə başladı. Aradakı məsafə yarımaya, üçdəiki, dördəüç dəfə azaldı. Gəminin burnu dalğaları yardıqca suyun köpükləndiyini görürdüm. Kiçik qayığımın o, mənə çox nəhəng gəlirdi.

Birdən məni nə kimi təhlükə gözlədiyini duydum. Gəmi sürətlə mənə yaxınlaşmaqda idi. Fikirləşməyə macal yoxdur. Birtəhər özümü xilas etməli idim. Mən təpə kimi qabaran dalğanın zirvəsinə qalxanda gəminin burnu böyrümdəki dalğanı yardı. Buşprit* düz başımın üstündə asılmışdı. Ayağa durdum və yerimdəcə hoppandım, qayığa su doldu. Bir əlimlə utleqardan** yapışdım, ayağım ştaqla brasın arasına keçdi. Beləcə havadan asılmışdım. Qorxudan bağrım yarılırdı. Aşağıda yüngülcə bir təkan hiss etdim. Gəmi qayığımı vurub batırdı. Başa düşdüm ki, "İspanyola"dan ayrılmaq qəti mümkün deyil.

"ŞƏN ROCER"İ AŞAĞI SALIRAM

Buşpritə yenidən dırmaşmışdım ki, ipdən sallanmış üçbucaqlı çəp yelkən gurultu ilə açıldı, elə bil top atıldı, yelkən gərilərək gəmini başqa istiqamətə çevirdi. Gəmi başdan-ayağa tir-tir titrədi. Bir an keçmiş, o biri yelkənlər qabarsa da çəp yelkən yenidən şappıldadı və boşalıb sallandı.

Gözlənilməz təkandan az qaldı ki, suya düşüm. Vaxt itirmədən buşpritin üstü ilə sürünməyə başladım və başı üstə göyertəyə yığıldım. Göyertədə bakın yel tutan tərəfinə düşmüşdüm. Böyük yelkən açıq olduğundan gəminin arxa hissəsi görünmürdü. Burada ins-cins yoxdu. Göyertə üsyandan bəri yuyulmamışdı, palçıqlı ayaq izləri nəzərə çarpırdı. Boğazıqırıq boş şərab şüşəsi döşəmədə o tərəf-bu tərəfə diyirlənirdi.

* Buşprit – gəminin burnunda irəli uzanan tir.

** Utleqar – gəmidə əlavə çəp yelkənləri qabağa çəkmək üçün köndələn tir.

Birdən "İspanyola" yenə üzü küləyə döndü, üçbucaq çəp yelkənlər arxamda tappılı ilə bir-birinə çırpıldı. Sükan döndü və bütün gəmi titrədi. Bu zaman böyük yelkənin bərkidildiyi aşağıdakı üfuci ağac vəziyyətini dəyişdi, yelkənin alt kənarını idarə edən ip mancanağı hər-lədid cırlıdadı və gəminin arxa tərəfi göründü.

Hər iki quldur orada, gəminin arxa tərəfində idi. Qırmızıpapaq quldur arxası üstə hərəkətsiz uzanmışdı. Qollarını yana açmışdı, elə bil, çarmıxa çəkilməmişdi, dişlərini qıcamışdı. İzrael Hends isə başını sinəsinə əyərək falşbortun* böyründə oturmuşdu. Qolları taqətsiz salanırdı. Gündən yanmış üzü şam kimi ağappaq idi.

Gəmi dəli at kimi şahə qalxmışdı. Yelkənlər gərilir, hər an istiqamətin dəyişilməsindən dora bərkidilmiş üfuci tir elə bir qüvvətlə silkələnirdi ki, dor ucadan inildəyirdi. Vaxtaşırı gəminin burnu dalğaların içinə cumur, su fəvvarəsi falşbortun üstündən içəri axıb tökülürdü. Artıq dənizin dibinə getmiş, mənim əldəqayrılma, yelbeyin qayığım dalğaların öhdəsindən bu yekəpər, möhkəm gəmidən yaxşı gəlirmiş.

Gəmi hər dəfə sıçrayanda qırmızıpapaq quldur yerindəcə atılıbdüşürdü. Lakin onun üzünün ifadəsinin dəyişməməsi məni dəhşətə salırdı. O, eynən əvvəlki kimi, dişlərini qıcaıyb gültürdü. Hends isə hər təkandan sonra hey arxaya sürüşürdü. Yavaş-yavaş gəminin kənarına gedib çıxdı. Bir ayağı sürahidən dənizə aşdı. Mən onun yalnız bir qulağını və qıvrım saqqalını götürdüm.

Onların böyründə göyertənin taxtaları üzərində qaralan qan zolağı gözümə dəydi. Fikirleşdim ki, yəqin, sərxoş vaxtı bir-birilərini bıçaqlamışlar.

Gəmi bir neçə saniyə sakit üzməyə başladı, birdən İzrael Hendsin zəif iniltisi eşidildi, o, əvvəlki yerinə çəkildi. Bu zəif inilti onun çox yorğun olduğuna dəlalət edirdi. Alt çənəsi sallanmışdı. Onun bu halına bir anlığa ürəyim yandı. Ancaq sonra alma çəlləyində oturduğum vaxt eşitdiyim söhbəti xatırladım, ona daha yazığım gəlmədi.

Mən qrot-dor ağacına yanaşdım və istehza ilə dedim:

– Mister Hends, görürsünüzmü, mən yenə gəmidəyəm.

O, gözlərini güclə qaldırıb üzümə baxdı, elə sərxoşdu ki, ağı başında deyildi, buna görə də heç təcəccüblənmədi də. O, bircə söz deyə bildi:

* Falşbort – gəmidə: göyertə hasarı.

– Brendi.

Vaxtı itirmək olmazdı. Göyertəni yarıya bölmüş yelkənin altından keçib trapla kayuta endim.

Burada hər şey alt-üst edilmişdi; bütün yeşiklərin kilidini qırılmışdılar. Quldurlar, görünür, xəritəni axtarırmışlar. Döşəmədə bir qarış palçıq vardı. Onlar bataqlıq yanında sərxoşluq edəndən sonra palçıqlı ayaqları ilə bura dolmuşdular. Ağ rəngli qızılı haşiyəli arakəsmələrin üzərində kirli barmaq izləri qalmışdı. Burada onlarla boş butulka vardı, gəmi ləngər vurduqca şüşələr cingilti ilə o küncdən-bu küncə gillənirdi. Həkimin təbabətə aid kitablarından birini masa üstünə atmışdılar. Səhifələrinin yarıdan çoxu yoxdur. Görünür, tənbəki bükmək üçün cırmışdılar, hərə-mərcliyin hökm sürdüyü otaqda əvvəlki kimi ortada his verə-verə bir lampa tüstülənirdi.

Anbara baş çəkdim. Bir dənə də olsun çəllək yoxdu. Döşəmə üzərində saysız-hesabsız boş şüşə vardı. Başa düşdüm ki, qiyamın başlanğıcından ta bu vaxta kimi quldurların ayıq günü olmayıb.

Ora-buranı çox axtarandan sonra Hends üçün bir şüşə araq tapdım. Özümə bir az suxarı, bir az quru meyvə, bir dolu ovuc kişmiş və bir tikə də pendir götürdüm.

Göyertəyə qalxdım. Gətirdiklərimi bosmanın əli çatmayan bir yerə, sükanın böyrünə yığdım. Çəlləkdən doyunca su içəndən sonra arağı Hendsə uzatdım. O, arağı yarı edəndən sonra butulkanın boğazını ağzından çəkdi.

– Göylərin gurultusuna and olsun ki, mənə elə bu lazımdı, – dedi. Mən bir küncdə oturub yeməyə başladım.

– Yaranız ağrıdırmı? – deyə soruşdum.

Səsi elə xırıldayırdı ki, elə bil hürürdü:

– Həkim burada olsaydı, məni çoxdan sağaldardı. Ancaq özün görürsən ki, mənimki gətirmir... Bu siçovul da gəbərdi, – o, qırmızıpapaq adama işarə etdi. – Çox pis dənizçi idi... Bəs sən bura necə gəlib çıxdın?

– Mən bura gəmini idarə etməyə gəlmişəm, mister Hends. Ta təzə ömrə alana kimi məni özünüze kapitan hesab edin.

O, mənə çox qaşqabaqlı baxdı, ancaq bir söz demədi. Yanaqları bir azca qızardı, ancaq çox xəstəhal görünürdü, gəminin hər təkənindən özünü saxlaya bilmir, yana əyilirdi.

– Mister Hends, bunu da deyim ki, bu bayraq heç xoşuma gəlmir. İcazə verin, onu endirim. Bundansa, bayraqsız olmaq daha məsləhətdir.

Bunu deyib dora tərəf qaçdım, böyük yelkənin altından keçib lazım olan kəndiri dartdım və zəhrimara qalmış qara bayrağı alıb dənizə fırlatdım.

– Allah kralı saxlasın! Rədd olsun kapitan Silver! – deyər çıxırıb papağımı yellədim.

O, başını qaldırmadan, altdan-altdan mənə göz qoyurdu. Üzü hiyləgərlik ifadə edirdi. Nəhayət, dilləndi:

– Kapitan Hokins, zənnimcə, siz sahilə çıxmaqdan imtina etməzdiniz. Gəlin, bu barədə danışaq.

– Niyə, pis olmazdı, böyük məmnuniyyətlə çıxardım, mister Hends. – Bunu deyib təzədən yeməyə girişdim və böyük iştahla yerdə qalan şeyləri də içəri ötürdüm.

– Bu adam, – o, başının zəif hərəkətilə meyitə işarə etdi. – Adı O’Brayen idi... İrlandiyandı... Mən onunla birlikdə yelkənləri qaldırdım. Limana qayıtmaq istədik. Ancaq öldü, indi anbardakı su kimi iyələnir. Heç bilmirəm ki, indi gəmini kim sürəcək? Sən təkbaşına, mənim göstərişim olmazsa, bunun öhdəsindən gəlməzsən. Qulaq as, mənə bir az yemək-ichmək ver, yaramı da köhnə şərflə, ya da elə yayıqla bağla, bunun müqabilində gəmini sürməyi sənə öyrədim. Razısan?

– Ancaq burasını nəzərə alın ki, – dedim, – mən kapitan Kiddin durduğu yerə qayıtmaq fikrində deyiləm. Mən gəmini şimal tərəfdəki duracağa aparıb, orada sakitcə sahilə yan almaq istəyirəm.

– Yaxşı! Məni elə də axmaq bilməyin, – deyər çıxırdı. – İşin nə yerdə olduğunu başa düşürəm. Lap yaxşı bilirəm ki, uduzmuşam, sənin bəxtin kəsib. Nə deyirəm ki? Şimal duracağına istəyirsən? Buyur. Mənim üçün başqa çıxış yolu yoxdur. Göy gurultusuna and olsun, lap istəsən, gəmini birbaşa edam olunacağım meydana sürüm.

Onun sözləri o qədər də mənasız deyildi. Biz sövdələşdik. Üç dəqiqə keçmiş “İspanyola” külək istiqamətində, Dəfinələr adasının sahililə üzürdü. Mən qabarma başlayanadək Şimal duracağına çatmaq üçün günortaya kimi Şimal Burnunu keçmək niyyətində idim.

Belə olduqda qorxusuz-hürküsz sahilə yan alar, sonra suyun çəkil-məsini gözlər və sahilə çıxardıq.

Rumpeli bərkidib aşağı endim, öz sandığımı axtarıb tapdım, oradan anamın mənə bağışladığı yumşaq ipək yaylığı çıxartdım, Hends mənim köməyimlə budundakı qan sızan dərin yaranı sarıdı. Bir az yedi, iki-üç qurtum da araqdan sonra deyəsən, özünə gəldi, belini düzəldib dik oturdu, ucadan aydın danışmağa başladı və tamam başqa bir adam oldu.

Uyğun külək əsdiyindən gəmi quş kimi səkirdi. Çox iti getdiyimizdən sahilin mənzərəsi hər an dəyişilirdi. Sıldırım qayalıq sahil arxada qalmışdı. Biz indi cır şam ağacları bitmiş yastı, qumlu sahilə gedirik. Buradan da ötdük. Çılpaq qayalıq təpəyə yetdik – bura adanın lap şimal bucağı idi.

Gəmini sürməyim mənə ləzzət verirdi. Gözəl günəşli hava, mənzərəli sahildən zövq alırdım. Yemək-içməyim boldu, istehkamdan qaçdığım üçün də daha vicdan əzabı çəkmirdim. Çünki gəmini ələ keçirməklə belə böyük bir müvəffəqiyyət qazanmışdım. Bosmanın gözləri olmasaydı, hər şeydən çox razı qalardım. O, mənim hər hərəkətimi kinayə ilə izləyirdi, ara-sıra üzündə qəribə təbəssüm görünürdü. Bu təbəssümdə nə isə qüvvəsi tükənmiş bir adamın iztirabı vardı, bu – yaşlı ötmüş qocanın dərdli təbəssümü idi. Ancaq onda bir də nə isə istehza və xəyanət izləri vardı. Mən işləyirdim, o isə bic-bic gülümsəyir və izləyirdi, hər hərəkətimi izləyir, izləyirdi.

İZRAEL HENDS

Külək, sanki, bizə kömək etmək məqsədi ilə istiqamətini dəyişib cənubdan deyil, qərbdən əsirdi. Biz heç bir əziyyət çəkmədən adanın şimal-şərq qurtaracağından Şimal boğazının girəcəyinə çatdıq. Ancaq lövbərsiz olduğumuzdan, qabarına artıq müəyyən səviyyəyə çatana kimi, limana girməyə cəsəret etmədik. Buna görə də gözləməli olduq. Bosman gəmini yoluna salıb sürmək qaydalarını mənə öyrədirdi, tezliklə bu sahədə böyük müvəffəqiyyət qazandım. Sonra biz dinməzce oturub yeməyə başladıq.

– Kapitan, – İzrael əvvəlki kinayə ilə mənə müraciət etdi. – Köhnə yoldaşım Subrayen burada düşüb qalıb. Onu götürüb suya ata bilərəsənmi? Mən çox da vasvası deyiləm, onu o dünyaya göndərdiyim üçün vicdan əzabı da çəkmirəm. Ancaq, zənnimcə, o, bizim gəmini bir elə bəzəmir. Belə deyil?

– Mənim ona gücüm çatmaz. Bir də belə işlərdə səriştəm yoxdur. Qoy uzansın, – deyə cavab verdim.

– Cim, bu “İspanyola” yaman uğursuz gəmidir, – deyə o, göz vurub sözünə davam etdi.

– Gör bir burada nə qədər adam qırılıb. Bristoldan çıxdığımız gündən bəri nə qədər bədbəxt dənizçi tələf olub! Ömrümdə heç belə uğursuz səyahət görməmişəm. Odur, O’Brayen də öldü, görün o, doğrudan ölüb? Mən avamam, sən isə oxuyub-yazmağı bacarırsan. Düzünü de görüm: adam öləndən sonra yox olub gedir, ya bir vaxtlar dirilir?

– Siz yalnız bədəni öldürə bilərsiniz, mister Hends, ruhu yox. Bilin ki, O’Brayen indi sağdır, özü də o dünyada bizi gözləyir.

– Eh! Çox təəssüf! Deməli, mənim zəhmətim hədəf gedib. – Ancaq ruh, mənə, bir elə ziyan verə bilməz. Cim, mən ruhdan qorxmuram. Bura bax, səndən bir şey xahiş etmək istəyirəm, düş kayutdan mənə, lənət şeytana, heç bilmirəm nə istəyəcəkdim... Hə, yadıma düşdü, bir şüşə şərab gətir. Bu araq çox tündür.

Bosmanın tərəddüdü mənə şübhəli göründü, düzü, şərabı araqdan üstün tutmasına inana bilmədim. Bütün bunlar bəhanə idi. Gün kimi aydındı; o, məni göyertədən uzaqlaşdırmaq istəyirdi. Ancaq bu onun nəyinə lazımды? O, mənim gözümün içinə baxa bilmirdi. Nəzərlərini məndən yayındırırdı. Gah göyə baxır, gah da O’Brayenin meyitinə nəzər salırdı. O hey gülümsüntürdü. Hiylə ona güc gələndə, dilinin ucu dodaqları arasından görünürdü. Uşaq da bilərdi ki, o nə isə kələk gəlmək istəyir. Mən heç məhəl qoymadım, şübhələndiyimi üzə vurmadım.

– Şərab istəyirsiniz? – soruşdum. – Çox gözəl. Qırmızısından, ya ağından?

– Fərqi yoxdur, dostum, tək tünd olsun, bir az da çox olsun.

– Yaxşı... Sizə portveyn gətirərəm, mister Hends. Ancaq gərək axtaram.

Aşağı endim, ayaqqabılarımı qəsdən yerə döyəcləyirdim. Sonra onları çıxartdım, ehtiyat yolla, səssizcə kubrikə gəldim, oradan pilləkənlə yuxarı qalxıb qabaq tamburdan yavaşca başımı çıxartdım. Həndə heç ağına belə gətirməzdə ki, onu pusuram. Ancaq mən onun nəzərini cəlb etməmək üçün hər ehtimala qarşı ehtiyatlı oldum. Hələ ilk baxışdan başa düşdüm ki, mən haqlı imişəm.

O, iməkləməyə başladı, göyərtədə çox yeyin gedirdi. Görünür, yaralı ayağı bərk sancırdı, çünki hər dəfə hərəkət etdikcə yavaşca inildəyirdi. Yarım dəqiqə keçməmiş şərç tərəfdəki navalçaya çatdı. Həlqə kimi dəstələnmiş gəmi kəndirinin arasından uzun bir bıçaq, daha doğrusu, kiçik xəncər çıxartdı. Alt çənəsini irəli verib, dəstəyinə kimi qana bulaşmış xəncəri nəzərdən keçirdi. Əli ilə tiyəsinə yoxladı və tez onu qoynuna qoydu. Tələsik geriyə, falşbortun böyründəki əvvəlki yerinə süründü.

Beləliklə, mənə hər şey aydın oldu. Deməli, İzrael hərəkət edə bilirdi, üstündə də silah vardı. Madam ki, bütünü bu işləri görmək üçün mənə başından eləyib göyərtədən uzaqlaşdırmışdı, demək, mənə öldürmək fikrinə düşmüşdü. Öldürəndən sonra nə edəcəkdi, bunu deyə bilmərəm. Şimal duracaqdan bataqlıq yaxınlığındakı quldur düşərgəsinə düşmək üçün adanın bu başından o başına pay-piyada gedəcəkdimi, ya topda atəş açıb yoldaşlarını haraya çağıracaqdımı, əlbəttə, burası mənə məlum deyildi.

Mən Həndə yalnız bir məsələdə etibar edə bilərdim. Hər ikimiz gəmini təhlükəsiz bir yerə aparıb oradan da zəhmət sərf etmədən çıxartmaq istəyirdik. Bu yerə kimi bizim istəyimiz tuş gəlirdi, eyni idi. Nə qədər ki bu arzu yerinə yetməmişdi, mənəim həyatım təhlükədən uzaqdı. Bu fikirləri ürəyimdə çək-çevir etdikcə vaxtı da itirmirdim. Geriyə qayıdıb ayaqqabılarımı geyindim. Bir şüşə şərab götürdüm, göyərtəyə qalxdım.

Həndə əvvəlki yerində bayaqkı vəziyyətdə yük tayı kimi yerə sərələnməmişdi. Gözlərini qıymışdı. Sanki, zəif olduğundan gün işığına baxa bilmirdi. O, mənə nəzərdən keçirdi, bu iş adət etmiş adam kimi, şüşənin boğazını tez qırıb, adətən belə vaxtlarda deyildiyi kimi:

– Sənin sağlığına, – deyib şərabı başına çəkdi. Sonra nəfəsini dərdi, cibindən bir lay çeynəmə tənbəki çıxartdı və məndən xahiş etdi ki, ondan bir balaca tikə qopardım.

– Xahiş edirəm bir azca kəs, yanımda bıçaq yoxdur, qoparmağa isə gücüm çatmaz. Eh, Cim, Cim... halım xarabdır. Bir tikə kəs ver. Bu, deyəsən, axıncı tənbəkidir ki, çeynəyirəm. Çox çəkməz, tamam üzülmüşəm. Tez, lap tez o dünyalıgəm...

– Yaxşı, – dedim, – kəsərəm. Ancaq sizin yerinizə olsaydım... Özümlü belə pis hiss etsəydim, ölümdən qabaq tövbə edərdim.

– Tövbə? – deyə soruşdu. – Nəyi?

– Necə nəyi? Bilmirsiniz nəyi tövbə edəsiz? Siz öz vəzifənizə xəyanət etmişiniz. Həyatınız boyu günaha batmışız, yalan danışmışız, qan tökmüşüz. Odur, ayaqlarınız altında yatır. Onu siz öldürmüşüz. Bütün bu işlərdən sonra soruşursunuz ki, “nəyi tövbə edim?” Bütün bunlara görə, mister Hends.

Onun qoltuğunda gizlətdiyi qanlı xəncəri xatırladıqca, məni öldürmək istədiyini fikirləşdikcə qızardım, lazım olduğundan çox qızardım. O isə çox içdiyindən qərribə bir təmtəraqla cavab verdi:

– Mən otuz il dənizlərdə üzmüşəm. Pisi, yaxşını, sakit havanı, qasırganı görmüşəm, aclıq çəkmişəm, bir-birinin üstə bıçaq çəkib adam öldürməyi görmüşəm. Eh, daha nələr, nələr görmüşəm. Ancaq bircə dəfə də, xeyrixahlığın zərrə qədər insana fayda verdiyini görməmişəm. Haqq birinci zərbəni vuranın tərəfindədir. Ölümlər dişləyə bilməz. Budur mənim etiqadım. Amin!.. Qulaq as, – o, birdən tamam başqa bir səsle danışdı. – Bəsdir, boş-boş danışdıq. Qabarma artıq qalxmışdır. Mənim əmrimi dinlə, kapitan Hokins. Biz gərək, gəmini limana çıxaraq.

İndi bizim keçəcəyimiz yol iki mildən çox olmazdı. Ancaq bu, çox çətin yoldu. Şimal limanın girəcəyi nəinki dar və dayazdı, dənizin dibi qayalıq olduğundan həm də dolanbacdı. Gərək bütün diqqətimizi və bacarığımızı əsirgəməyəydik. Mən bacarıqlı bir icraçı, Hends isə əla komandir idi. Biz elə məharətlə dayaz yerləri ötüb keçirdik ki, iki göz gərəkdə tamaşa etsin.

Hər iki burnu ötüb keçəndən sonra hər tərəfdən quru ilə əhatə olunduq. Şimal tərəfin sahilləri eynən cənub limanın sahilləri kimi qalın meşəlikdi. Ancaq limanın özü uzun və dardı. Limandan çox çay mənəsbini xatırladırdı. Qarşıda limanın cənub bucağında qəzaya uğramış gəminin yarı çürümüş gövdəsi görtünürdü. Bu, üçdorlu böyük bir

gəmi idi. Yəqin lap çoxdan burada batıb qalmışdı, çünki üstünü yosun basmışdı. Göyertəsində bir kol bitmişdi. Kolun üstündə əlvan çiçəklər açmışdı. Limanın mənzərəsi cansızdı olsa da duracaq üçün çox əlverişli idi.

Hends dedi:

– Bir bax, necə səfəli yerdir. Yan ala bilərik. Təmiz, hamar qum, dalğa-filan da yox, ətraf meşə, o gəmidə də gör necə güllər açıb.

– Əgər sahilə yan alsaq, gəmi saya oturmazmı? – deyə soruşdum.

– Onu saydan çıxarmaq bir o qədər də çətin iş deyil, – deyə Hends cavab verdi. – Çəkilmə zamanı gəmi kəndirini sahilə aparıb, o uca şam ağaclarından birinin gövdəsinə sarıyarsan, kəndirin o biri ucunu isə gətirib gəmidəki bucurqada keçirərsən. Sonra da qabarmanı gözlərsən. Qabarma başlayanda kəndiri tutub çəksən, gəmi öz-özünə saydan çıxar. Oğul, indi isə gözdə-qulaqda ol. Biz dayaz yerə yaxınlaşırıq, gəmi düz ora gedir. Bir azca sağa döndər... bax, belə... düz sür... Sağa... bir azca sola... düz... düz...

Onun verdiyi əmrləri mən tələsik və dəqiq yerinə yetirirdim. Birdən o çığırdı:

– Əzizim, küləyin səmtilə get!

Var gücümlə sükanı çəkdim. “İspanyola” sürətlə dönüb meşəli sahilə yaxınlaşdı.

İş məni elə aludə etmişdi ki, bosmanı gözdən qoymamağı tamam unutmuşdum. İndi məni bircə şey maraqlandırırdı; gəmi saya oturub quma çökməsin. Necə bir təhlükə qarşısında olduğumu tamam unutmuşdum. Özüm də gəminin sağ böyründən əyilib burun tərəfdə suyun qaynayıb köpüklənməsinə tamaşa edirdim. Birdən nə isə daxili narahatlıq məni məcbur etdi ki, arxaya çönüm. Belə olmasaydı, heç bir müqavimət göstərmədən tələf olacaqdım. Heç özüm də bilmirəm ki, niyə çöndüm, bəlkə bir xışıltı eşitdim, ya gözümə nə isə bir şey dəydi, ya məndə pişiksayacağı bir sövq-təbii baş qaldırdı, nə isə üzümü çevirdikdə Hendsi gördüm. O, sağ əlində xəncər üstümə gəlirdi. Özü də lap mənə yaxınlaşmışdı.

Gözlərimiz rastlaşanda hər ikimiz çığırdıq. Mən dəhşətdən, o isə qızmış öküz kimi qəzəbindən, irəli atılıb üstümə cumdu. Mən gəminin burnuna sarı sıçradım və rumpeli əlimdən buraxdım. Əlimdən

çıxmış rumpel gərildi, bu təsadüf məni ölümdən qurtardı. Rumpel gərilib zərblə Hendsin sinəsinə dəydi, o yıxıldı.

Hends qalxana kimi qısıldığım küncdən sıçrayıb qaçdım. İndi bütün göyertə ixtiyarımda idi. Hara istəsəm, qaça bilərdim. Böyük dorun yanında dayandım, tapançanı cibimdən çıxartdım, nişan alıb çaxmağı basdım. Hends düz üstümə gəlirdi. Çaxmaq şaqqıldadı, ancaq güllə açılmadı. Sən demə, patronda barıt islanılmış. Başısı-yuqluğuma görə özümü o ki var söydüm. Axı tapançanı niyə təzədən doldurmamışdım? İstənilən qədər vaxtım vardı. Ehtiyatlı olsaydım, indi qoyun qəssab qarşısında duran sayacağı əliboş dayanmazdım.

Hends yaralı olduğuna baxmayaraq, çox cəld hərəkət edirdi. Çal saçları əsəbilikdən və qəzəbdən qızarmış üzünə tökülmüşdü. İkinci tapançanı çıxartmağa macal tapmırdım. Əmindim ki, o da elə o birisi kimi islanmış olar. Bircə şey mənə aydındı ki, özümü ora-bura vurub qorumalı, onunla qabaq-qabağa durmamalıyam, əks təqdirdə o, məni qovub bayaqkı kimi gəminin burnuna sıxışdırar və qanlı xəncəri canıma tuşlayar. Böyük dorun yoğun gövdəsindən tutub durmuşdum, qorxudan bütün əzələlərim gərilmişdi.

Hends aradan çıxmaq istədiyimi görüb dayandı. Bir neçə saniyə özünü elə göstərdi ki, guya sağdan və ya soldan hücum etmək istəyir. Buna görə mən də gah sola, gah da sağa çönürdüm. Bu, döyüşdən çox evimizdə, Qara Təpə limanında qayalar arasında oynadığım oyuna oxşayırdı. Ancaq o vədəki oyunda ürəyim heç belə döyünməzdi. Hər halda oğlan uşağına bu oyun ombasında yarası olan qoca dənizçidən asan gəlirdi. Mən bir az da cürətlənib bu oyunun nə ilə bitəcəyini fikirləşməyə başladım. “Əlbəttə, mən hələ bir müddət də beləcə özümü qoruya bilərəm, ancaq gec-tez o, mənim işimi bitirəcək...”

Biz beləcə üz-üzə durduğumuz zaman “İspanyola” birdən torpağa oturdu. Təkandan yana – sol tərəfə əyildi, belə ki, göyertə ilə suyun səthi qırx beş dərəcəlik bucaq təşkil etdi. Novdan içəri sel kimi su axdı, göyertədə fəlsəbortun yanında iri bir gölməçə əmələ gəlmişdi.

Hər ikimiz müvazinəti itirib nova tərəf üz-üzə diyirləndik. Qırmızıpaqqlı, əllərini yana açıb döşəməyə sərələnməmiş quldurun cəsədi də bura diyirləndi. Başım bosmanın ayaqlarına elə dəydi ki, dişlərim çaqqıldadı. Buna baxmayaraq cəld yerimdən sıçradım, Hends ölünün altında qal-

muşdı. Gəmi əyildiyindən daha göyərtədə qaçmaq mümkün olmadı. Bir an belə itirmədən başqa qurtuluş vasitəsi axtarmalı idim, çünki düşmənin indicə üstümə atılacaqdı. Arxa dorun ipləri başımın üzərindən asılmışdı. İplərdən yapışdım, sərənə çatana kimi birnəfəsə yuxarı dırmaşdım.

Çevikliyim məni ölümdən qurtardı. Xəncər aşağıda – ayağımdan yarımca fut aralı parladı. Zəhmətinin hədəf getməsindən darıxan İzrael Hends aşağıdan yuxarı baxırdı, heyrətdən ağzı açıla qalmışdı.

Nəfəsimi dərmək üçün imkan tapdım.

Vaxt itirmədən təzədən tapançamı doldurdum. Hər ehtimala qarşı ikinci tapançamı da doldurdum.

Hends mənim hər hərəkətimi qeyzlə izləyirdi. Başa düşdü ki, vəziyyəti xeyli pisləşib. Bir az fikirləşəndən sonra çox çətinliklə iplərdən yapışdı, xəncəri dişinə almışdı. Ağır-ağır yuxarı dırmaşmağa başladı. Hündürdən inildəyir, yaralı ayağını dalınca sürüyürdü. Aramızdakı məsafənin dördüçtünü çıxana kimi mən hər iki tapançamı doldurdum. Bundan sonra hər əlimdə bir tapança onunla danışmağa başladım.

– Mister Hends, bir addım belə atsanız, özünüzi ölmüş bilin. Sizə məlum olduğu kimi, ölümlər dişləməzlər, – deyər istehza ilə əlavə etdim.

O saat dayandı. Üzünün ifadəsindən gördüm ki, nə isə fikirləşir. Ancaq beyni çox ləng işləyirdi, öz təhlükəsizliyimdən sevinərək uca-dan güldüm. Nəhayət, o, bir neçə dəfə udqunandan sonra dilləndi. Üzünün ifadəsi əvvəlki kimi idi, karıxmışdı. Danışmasına mane olan bıçağı ağzından aldı, ancaq yerindən tərpənmədi.

– Cim, – dedi, – biz hər ikimiz – mən də, elə sən də gərəksiz, lazım olmayan işlər görmüşük. Gəl barışaq, əgər bu təkan olmasaydı, sənin işini bitirmişdim. Ancaq bəxtim gətirmir, heç gətirmir. Başqa çarəm yoxdur, qoca dənizçi cavan dənizçiyə güzəştə getməlidir.

Mən onun sözlərindən nəşə çəkir, hasar üstə qonan xoruz kimi şişir, fərəhlə gülürdüm. O, birdən sağ əlini qolayladı. Havada nə isə ox kimi vıyıldadı. Mən zərbə və bərk ağrı hiss etdim. Çiynim dor ağacına mıxlandı. Bəlkə, dəhşətli ağrıdan, bəlkə də, gözələnilməz hərəkətdən – heç özüm də bilmirəm necə oldu ki, hər iki çaxmağı basdım. Tapançaların ikisi də birdən açıldı və ikisi də əlimdən düşdü. Lakin düşən təkcə tapançalar deyildi. Bosman boğuş bir səslə ipləri buraxıb başı üstə suya gətirdi.

“PIASTRLAR”

Gəmi elə əyilmişdi ki, dorlar su üzərindən asılı qalmışdı. Toyuq talvar üzərində oturan kimi mən də sərənin üstündə oturmuşdum. Altımda isə körfəzin durğun suları çalxanırdı. Hənds məndən xeyli aşağıda göyertəyə yaxın olduğundan falşbortla mənim aramdan suya düşdü. Qanlı köptüklər içərisində o, yalnız bircə dəfə suyun səthinə qalxdı, sonra əbədi olaraq dənizin dibinə çökdü. Su durulduqdan sonra gördüm ki, gəminin kölgəsində təmiz qum üzərində uzanmışdır. Cəsədin üzərindən iki balıq üzüb keçdi. Su dalğalandıqca adama elə gəlirdi ki, o tərənir, yerindən qalxmaq istəyir. Ancaq o, ikitərəfli ölmüşdü: həm güllə dəymişdi, həm də suda boğulmuşdu. O, mənim işimi bitirmək istədiyi yerdə balıqlara yem olmuşdu.

Bütün bunlardan başım gicəlləndi, qorxudan ürəyim bulanırdı. İsti qan kürəyimdən və sinəmdən aşağı süzülürdü. Çiynimi dor ağacına mıxlamış xəncər qızmar dəmir kimi məni yandırırırdı. Ağrıdan qorxmurdum, buna dözərdim. Başqa bir fikir məni dəhşətə salırdı. Sərənin üstündən qopub bosmanın yanına, sakit, yaşıl dalğalar qoyununa düşə bilərdim.

İkiəlli sərəndən elə yapışmışdım ki, barmaqlarım gizildəyirdi. Təhlükəni görməmək üçün gözlərimi yumdum. Bir az da huşum özümə gəldi, ürəyim sakitləşdi və özümü ələ aldım. Hər şeydən əvvəl xəncəri dartıb çıxarmaq istədim, ya o çox dərin batmışdı, ya da əsəblərim çox gərgin olduğundan heç vəchlə bu işi görə bilmirdim. Bütün bədənim titrədi. Qərribə burasıdır ki, mənə məhz bu titrəmə kömək etdi. Xəncər çox dərin getməmişdi. Ətə yox, dəriyə saplanmışdı. Buna görə də mən titrəyəndə dərim xəncərdən qopmuşdu. Qanaxma güclənsə də özüm qurtarmışdım. Lakin kamzolum və köynəyim hələ də dora mıxlanmışdı.

Dartınıb tamam azad oldum. Gəminin sağ kənarına çəkilmiş kəndirlərdən yapışib aşağı sürüşdüm və göyertəyə düşdüm. Ölsəydim də sol tərəfdəki kəndirlərdən yapışmazdım. Çünki İzrael bayaq həmin kəndirlərin üstündən aşmışdı.

Kayuta düşdüm, yaramı sarımaq istəyirdim. O, mənə yaman əziyyət verirdi. Hələ də qan axırdı. Ancaq çox da dərin və təhlükəli deyildi və qolumun hərəkətinə mane olmurdu. Ətrafa göz gəzdirdim. İndi

gəmi mənim ixtiyarımda idi. Son sərnəşindən – O’Brayenin meyindən yaxarı qurtarmaq barədə fikirləşməyə başladım.

Mən qabaqda demişdim ki, o, falşbortun yanına diyirlənmişdi. Müdhiş bədheybət bir kukla kimi oradaca uzanmışdı. Bu rəngi-rufu dolanmış, həyat cazibədarlığından məhrum olan, insanın özü boyda yekə bir kukla idi. Onu götürüb suya atmaq çətin deyildi. Faciəli macəralarım müddətində mən meyitlərə alışmışdım və demək olar ki, onlardan heç qorxmurdum. Onun kəməmindən yapışıb saman torbası kimi gəmidən dənizə vızıldatdım. O, şappıltı ilə suya düşdü. Qırmızı papağı başından çıxıb suda üzüməyə başladı. Meyitin düşməsindən bir müddət sonra su duruldu. İndi hər ikisini – O’Brayenlə İzraeli aydın götürdüm. Yan-yana uzanmışdılar. Suyun hərəkətindən hər ikisi tərənirdi. O’Brayen cavan olsa da başı tamam dazdı. O, keçəl başını öz qatilinin dizinə söykəmişdi. Hər ikisinin üzərindən keçən balıqlar o tərəf-bu tərəfə şütüyürdülər.

Gəmidə tək-tənha qalmışdım. Çəkilmə artıq başlamışdı. Gün lap əyilmişdi, qərb sahilə bitən şamların kölgəsi limanı keçib “İspanyola”nın göyərtəsinə çatırdı. Limanı şərq tərəfdən ikibaşlı təpə əhatə etsə də, dənizdən əsən axşam küləyindən gəminin kəndirləri uğuldayır, yelkənlər yellənir və şappıltı ilə çırpılırdı.

Gəminin təhlükəyə uğraya biləcəyini fikirləşib aşağıdakı köndələn yelkənləri sarıyıb göyərtəyə yadırtıdım. Böyük yelkəni isə boşaltmaq o qədər də asan deyildi. Gəmi yan verdiyindən yelkənin aşağı kənarının bərkidildiyi köndələn dirək su üzərindən asılmışdı. Dirəyin bir ucu və bura bərkidilmiş yelkənin kənarı iki-üç futa qədər suya batmışdı. Bu isə təhlükəni daha da artırırdı. Vəziyyət çox gərgin idi. Mən belə qərara gəldim ki, heç bir şeyə toxunmayım. Nəhayət, bıçağı çıxarıb yelkəni qaldıran ipləri kəsdim. Yelkənin yuxarı kənarının bərkidildiyi dirək o saat aşağı endi. Yelkən küləkdən qarın verdi və suya düşdü. Nə qədər əlləşdimsə, yelkəni endirən kəndiri çəkib yığa bilmədim. Buna mənim gücüm çatmazdı. Ölimdən nə gələrdi, “İspanyola”nı taleyin ixtiyarına buraxmaqdan başqa çarəm yoxdu. Axı mən özüm də taleyin ixtiyarına atılmışdım.

Bu aralıq limanı axşam toranı bürümüşdü. Meşə ağaclarının arasından keçən Günəşin son şüaları yelkənlər üzərində kral bürüncündəki

daş-qaş kimi parıldayırdı, hava soyuyurdu. Su çəkildikcə, gəmi daha da əyilir, yan verirdi.

Mən gəminin burnuna çıxıb aşağı boylandım. Bu səmtdə su lap dayazdı. Hər ehtimala qarşı kəndirdən ikiəlli yapışıb üsulluca suya düşdüm. Su qurşağa güclə çatırdı. Dalğaların ovduğu qum bərkdi. Yelkənini suya sərmiş “İspanyola”-nı böyrü üstə qoyub gümrah addımlarla sahile çıxdım. Gün batmışdı. Külək şam ağaclarının arasında gəzirdi.

Beləliklə, mənim dəniz macərələrim bitdi. Şübhəsiz, bəd də bitmədi: gəmi quldurların əlindən alınmışdı. İndi biz okeana çıxa bilərik. Mən mümkün qədər evə, – bizim istehkama tez qayıtmaq və öz müvəffəqiyyətlərimlə öyünmək istəyirdim. Yəqin özbaşına çıxıb getdiyim üçün əvvəl məni bir az danlayacaq, ancaq “İspanyola”-nı ələ keçirməyim bütün günahlarımı yuyacaq, hətta kapitan Smollett belə mənim xidmətlərimi tərifləyəcəkdi.

Bu düşüncələr içərisində kefim kök, damağım çağ istehkama tərəf yollandım. Əmin idim ki, burada yoldaşlarım məni gözləyirlər. Şərqdən axan, kapitan Kidd limanına tökülən çayın mənbəyini ikibaşlı təpədən aldığına yaxşı xatırlayırdım. Mən sola, bu təpəyə sarı döndüm. Çayın ən dar yerindən keçmək istəyirdim. Burada meşə xeyli seyrəkdi. Təpənin dik döşünü aşdım və çaydan keçdim.

Mən Ben Hanna həmin bu yerdə rast gəlmişdim. Ehtiyatla addımlayır, ətrafıma dörd gözlə baxırdım. Hava tamam qaralmışdı. Təpənin iki zirvəsi arasındakı aşırımdan keçəndə qaranlıq göydə çırpınan alovun əksini gördüm. Belə güman etdim ki, bu Ben Hanndır, ocaqda özünə axşam yeməyi hazırlayırdı.

Ürəyimdə onun ehtiyatsızlığına təəccüb etdim. Alov mənim gözümə dəyirsə, bataqlıqdakı düşərgədə Silverin də gözüne dəyə bilər.

Gecə göz gözü görmürdü, mən güclə özümə yol tapırdım. Arxamda ikibaşlı təpə və sağımda “Müşahidə borusu” – bunlar mənim yeganə bələdçilərimdi, ancaq ətrafı bürümüş zülmətdə bunlar da yavaş-yavaş əriyib gedirdi. Tək-tük ulduzların zəif işığı sayrışırdı. Qaranlıqda kollara ilişir, xəndəklərə yıxılırdım.

Birdən hava bir azca işıqlandı. Başımı qaldırdım. “Müşahidə borusu”-nun zirvəsinə solğun işıq düşmüşdü. Aşağıda ağacların arasından nə isə böyük, gümüşü bir şey görünürdü. Bildim ki, ay çıxır.

Aydınlıq yolumu xeyli asanlaşdırdı. Addımlarımı yeyinlətdim. Arabir hətta qaçırdım. Səbirsizliklə hasara çatmaq istəyirdim. Ancaq istehkamın ətrafını bürümüş meşəyə çatanda xatırladım ki, ehtiyatlı olmalıyam, buna görə də yavaş-yavaş getməyə başladım. Bu qədər macəradan sonra, düşmən əvəzinə səhvən, dost gülləsindən bada getmək böyük faciə olardı.

Ay getdikcə qabır, bütün meşə talalarını işığa qərç edirdi. Qabaqda ağacların arasında ay işığına bənzəməyən bir parıltı gözümə dəydi. Bu isti, qırmızı alov arabir, deyəsən, bir azca tündləşir, közərir. Görünür, bu tüstülənib, küllə örtülməkdə olan tonqaldı.

Lənət şeytana, o nədir elə?

Nəhayət, meşə kənarına gəlib çıxdım. Hasarın qərb tərəfi ay işığına bələnmişdi, qalan hissəsi və binanın özü zülmət içərisində idi, bu zülməti bir neçə yerdən ay işığı doğrayırdı. Binanın arxasında nəhəng bir tonqal yanırı. Zərif və solğun ay işığında tonqalın şux alovu nəzərə çarpırdı. Heç yerdə bir kimsə görünmürdü, səs-səmir eşidilmirdi. Ancaq bu dağlarda uğuldayan küləyin səsi eşidilirdi.

Mən heyrət içərisində ayaq saxladım, hətta bir az da canıma qorxu düşdü. Biz heç vaxt belə böyük tonqal qalamazdıq. Kapitanın əmri ilə yanacağa qənaət edərdik. Narahat oldum, istehkamdan ayrıldığım müddətdə, görəsən, dostlarımın başına bir qəzavü-qədər gəlməmiş ki?

Kölgədə gizlənə-gizlənə hasarın şərq qurtaracağına yetişdim. Ən qaranlıq yeri seçib divarın üstündən aşdım.

Səs-küy qaldırmadan, iməkləyə-iməkləyə evin tininə yaxınlaşdım. Birdən yüngülləşmiş halda köksümü ötürdüm. Xorultu səmindən zəhləm gedərdi. Yuxuda xoruldayan adamları dinləmək mənə əzab verərdi. Lakin bu dəfə dostlarımın uca və asudə xorultusu mənə musiqi kimi xoş gəldi. Dənizdə olarkən gecə gözətçisinin "hər şey öz qaydasındadır" çığırması səni nigarançılıqdan necə qurtarırsa, bu xorultu da mənə eləcə sakitləşdirirdi.

Yalnız birçə şey mənə qərribə göründü: onlar keşikçisiz-filansız yatmışdılar. Bəs mənəim əvəzimə bura öz dəstəsilə Silver gəlmiş olsaydı, onların heç biri sübhü görməyəcəkdi. Buna səbəb, şübhəsiz, kapitanın yaralı olmasıdır. Təhlükəli bir vəziyyətdə, hətta keşikdə

durmağa adamları olmadığı bir şəraitdə dostları buraxıb getdiyimə görə özümü o ki var danladım.

Qapıya çatdım və içəri boylandım. Otaq o qədər qaranlıqdı ki, göz gözü görmürdü. Xorultudan əlavə, başqa qəribə bir səs də eşitdim: qanad pırlıtısına, dimdik tuqultısına oxşar bir səs. Əllərimi irəli uzadıb içəri girdim. “İndi öz əvvəlki yerimdəcə uzanacağam, – deyə öz-özümə gülümsədim. – Səhər yoldaşlarımlın təəccübədən bərələmiş gözlərinə baxıb onları lağa qoyacağam”.

Kiminsə ayağına ilişdim. Yatan adam o biri böyrü üstə çevrilib inildədi, ancaq ayılmadı.

Elə bu vaxt qaranlıqda gözlənilməz kəskin bir qışqırıq qopdu: “Piastr! Piastr! Piastr!” Səs beləcə ara vermədən, dəyişilmədən saat zəngi kimi eyni ahənglə davam etdi.

Bu, Kapitan Flint idi – Silverin yaşıl tutuquşusu! Sən demə, qanad çalan, ağac qabığına dimdikləyən də o imiş! Yatanları ən sayıq gözətçidən belə yaxşı qoruyan o imiş! İndi də öz yekahəng, zəhlətökən çığırtısı ilə mənim gəlişimi xəbər verirdi.

Qaçıb gizlənməyə macal tapmadım. Tutuquşunun cır, cingiltili səsinə yatanlar ayılıb yerlərindən sıçradılar. Silverin səsi eşidildi. O, söyüş söyüb çığırdı:

– Kimdir gələn?

Mən qaçmaq istəyəndə kiminləsə toqquşdum. Onu itələdim, başqa birisinin pəncəsinə keçdim. O, məni bərk-bərk tutub saxladı. Silver dedi:

– Dik, məşəli bəri gətir!

Quldurlardan biri eşiyə qaçdı və yanar kəsövlə qayıtdı.

Oskar Uayld

(1854–1900)

SADIQ DOST

Bir səhər qoca su siçovulu başını yuvasından çıxarıb ətrafa boylandı. Onun muncuq kimi parıldayan gözləri və ağarmış cod bıqları vardı. Uzun quyruğu isə elə bil qara qaytandandı. Axmazda o yan-bu yana, sarı bülbüllərə bənzəyən çoxlu ördək balası üzüşürdü. Anaları qırmızıayaq, ağappaq ördəksə onlara suda başıaşağı dayanmağı öyrətməyə çalışırdı.

Ana ördək balalarına:

– Kübar cəmiyyətin üzvü olmaq üçün başıaşağı dayanmağı öyrənməlisiniz, – deyə nəsihət verir və vaxtaşırı bunu necə etmək lazım olduğunu göstərirdi. Amma balaca ördəklər ona məhəl qoymurdular. Onlar hələ körpə idilər və kübar cəmiyyətin üzvü olmağın üstünlükləri barədə heç nə bilmirdilər.

Qoca Su siçovulu dedi:

– Bunları görürsən! Heç sözə baxmırlar. Belə uşaqları suda boğmaq lazımdır.

Ördək onun cavabında:

– Heç elə şey olar?! – dedi. – Axı, hər uşağın bir xasiyyəti var. Valideyn balasının nazını çəkməyi bacarmalıdır.

Su siçovulu:

– Ailəm olmadığından, valideynlərin keçirdiyi hisslər mənə yad-dır. Mən heç vaxt evli olmamışam. İndiyədək heç evlənmək fikrinə də düşməmişəm. Məhəbbət öz-özlüyündə nə qədər yaxşı şey olsa da, dostluğa çata bilməz. Dostluq ondan qat-qat üstündür. Sözüün düzü, mən dünyada sadıq dostluqdan gözəl və ülvi bir şey tanımıram.

– Elə isə, de görək, sənə, sadıq dost necə olmalıdır? – deyə yanındakı söyüd ağacında oturan yaşıl Kətan quşu söhbətə qarışdı. O, təsadüfən Su siçovulunun dediklərini eşitmişdi.

Ördək:

– Elə mən də bunu bilmək istərdim, – deyib axmazın o biri başına tərəf üzdü və uşaqlarına ibrət dersi vermək üçün suya baş vurdu.

Su siçovulu:

– Axmaq sualdır, – dedi. – Mənim dostum, heç şübhəsiz, mənə sadıq olmalıdır.

– Bəs bunun müqabilində sən nə etməlisən? – deyən quşcuğaz toz kimi havaya qalxan gümüşü su damlalarının üzərində qanad çalaraq dayandı.

Su siçovulu:

– Mən səni anlamıram, – dedi.

Kətan quşu:

– Gəl onda sənə bu barədə bir əhvalat danışım.

– Bu əhvalat mənim haqqımdadır? – deyə Su siçovulu soruşdu. – Belə isə, mən ona qulaq asaram. Maraqlı əhvalatlardan yaman xoşum gəlir.

Kətan quşu:

– Söyləyəcəyim əhvalat sən kimilərin haqqındadır, – deyib aşağı endi və sahilə qonub, bir sadıq dostun başına gələnələr barədə danışdı.

O, söhbətinə belə başladı:

– Biri varmış, biri yoxmuş, yer üzündə Hans adlı namuslu bir insan varmış.

Su siçovulu xəbər aldı:

– O, məşhur adam idi?

– Yox, lap adicə bir insan idi. Mərhəmətli qəlbi vardı. Onun şən, yumru və gülər sifəti çoxlarına tanışdı. O, balaca daxmasında tək-tənha yaşayır və hər gün səhərdən axşamacan bağçasında əlləşirdi. Bütün ətrafda onunku kimi gözəl bağça tapılmazdı. Orada türk qərənfilləri, şəbbu çiçəkləri, çobanyastığı, qaymaqçıçəyi ilə bərabər, tünd-qırmızı və sarı qızılgülər, yasəməni və qızılı krokuslar, ağ və çəhrayı bənövşələr, sırğagülü, çöltərəsi, mərzə, yabanı reyhan, süsən, sarımtıl nərgizlər və qırmızı qərənfillər vardı. Günlər, aylar ötdükə gül-çiçəklər də

bir-birini əvəz edir, biri açanda, o birisi solurdu. Xülasə, bağçaya gələnlər bu gözəlliyə tamaşa etməkdən doymur, güllərin təravətindən, ətrindən az qala bihuş olurdular.

Balaca Hansın dostları çox idi. Ancaq onların içində ən sadıqı dəyirmançı Böyük Hyuq idi. Doğrudan da, varlı dəyirmançı Balaca Hansa o qədər bağlanmışdı ki, bağçasının yanından keçərkən, çəpərdən əyilib böyük bir gül dəstəsi, yaxud qucaq dolusu ətirli çiçəklərdən dərməmiş, meyvələrin dəyən vaxtı isə ciblərini gavalı, ya da albalı ilə doldurmamış ötüb getməzdi.

Dəyirmançı hər dəfə adəti üzrə:

– Dost dostu tən gərək, – deyəndə Balaca Hans gülümsəyər, başını tərpedərək onun sözlərini təsdiqləyər və özlüyündə dostunun belə nəcib niyyətli olması ilə fəxr edərdi.

Düzdür, dövlətli dəyirmançının bütün bunların müqabilində Balaca Hansa bir çöp də verməməsi bəzən qonşulara qəribə gələrdi. Axı, onun dəyirməndə ehtiyat üçün gizlədilmiş yüz kisə unu, bundan başqa altı sağmal inəyi, yaxşı yunu olan böyük qoyun sürüsü vardı. Lakin Balaca Hans bütün bunlar barədə fikirləşib başını ağrıtmazdı. Onun ən çox xoşuna gələn şey dəyirmançının əsl dostluğun xudbinlikdən nə qədər uzaq olması haqqında həmişə dediyi gözəl sözlərə qulaq asmaqdı.

Bu minvalla Balaca Hans öz bağçasında işləyər və gördüyü işdən həzz alardı. Yaz, yay, bir də payız aylarında o, özünü xoşbəxt sanardı. Qışda isə, bazarda satılmağa nə meyvəsi, nə də gül-çiçəyi olmayanda, Hans soyuqdan, aclıqdan yaman əziyyət çəkərdi. Tez-tez elə olurdu ki, bütün günü dilinə armud qurusu, ya da daşa dönmüş qozdan başqa heç nə dəymir və o, ac-yalavac yatağına girib yatırdı. Qışda Hans həm də tək-tənha qalırdı. İlin bu vaxtı dəyirmançı onu heç yada salmırdı.

Dəyirmançı Balaca Hansdan xəbər tutmamağını arvadına adətən belə izah edirdi:

– Qar əriməyincə Hansın yanına getməyin onsuz da heç bir xeyri yoxdur. Axı, onun belə çətin vəziyyətində öz dərdi özünə bəsdir. Belə hallarda adamı tək buraxmaq lazımdır. Hər halda əsl dost bu cür hərəkət etməlidir. Zənnimcə, mən onun yanına getməməkdə haqlıyam. Balaca Hansın yanına yaz girəndən sonra gedəcəyəm ki, o,

mənə bir iri səbət novruzgülü verə bilsin. Bu, onu dünyalar qədər sevindirəcək.

Dəyirmançının rahat, qoltuqlu kürsüdə, çırtılı ilə yanan ocağın istisində oturan arvadı isə cavabında deyirdi:

– Başqalarının qeydinə yaman qalırsan. Dostluq haqqında dediyin sözlər də adama ləzzət verir. Mən inandırırım ki, heç keşişimizin özü də, üçmərtəbəli evdə yaşamasına və çeçələ barmağında qızıl tüzük gəzdirməsinə baxmayaraq, sənin dediyin sözlər qədər gözəl ifadələr işlədə bilməz.

Dəyirmançının kiçik oğlu söhbətə qarışdı:

– Bəs biz Balaca Hansı evimizə çağıra bilmərik? Əgər onun vəziyyəti ağırdırsa, yeməyə bir şeyi yoxdursa, mən sıyığımın yarısını ona verərəm. Hələ üstəlik, ağ dovşanlarımı da ona göstərəm.

Dəyirmançı:

– Nə axmaq uşaqsan! – deyə qışqırdı. – Sənin məktəbə getməyinin nə xeyri olduğunu heç cür başa düşə bilmirəm. Deyəsən, orada heç nə öyrənmirsən. Balaca Hans bizə gəlib isti ocağımızı, dadlı yeməklərimizi və bir böyük çəllək qırmızı çaxırımızı görsə, bizə paxıllığı tutar. Paxıllıqdan da ki pis şey yoxdur. O, adamları korlayır. Mənsə Hansın paxıl olmasına heç cür yol verə bilmərəm. Onun ən yaxın dostu olduğumdan, həmişə ona nəzarət etməli və yolunu azmağa qoymamalıyam. Bundan başqa, Hans gəlib məndən borc un istəsə, ona heç nə vermərəm. Un başqa şeydir, dostluq isə tamam başqa. Onları bir-birilə qarışdırmaq olmaz. Elə sözlərin özünü götürək. “Un” – “Dostluq”. Görürsənmi, onların nə tələffüzü, nə də mənası bir-birinə uyğun gəlir. Bu ki, allaha şüktür, hamıya məlumdur.

Dəyirmançının özü üçün böyük stəkana ilıq ev pivəsi süzən arvadı dilləndi:

– Gözəl danışdın. Məni yuxu basdı. Elə bil lap kilsədəyəm.

Dəyirmançı sözünə davam etdi:

– Camaatın çoxu yaxşı işlər görür, amma yaxşı danışmağı bacarmayan çox azdır. Bu da bir daha onu sübut edir ki, danışmağı bacarmaq hər adamın işi deyil. Həm də iş görməkdənsə, danışmaq yaxşıdır.

Bunu deyən dəyirmançı masanın o başında oturan kiçik oğluna acıqlı-acıqlı baxdı. Uşaq utandığından başını aşağı salıb, qıpqırmızı

qızardı. Göz yaşları damcı-damcı axıb qabağındakı çayın içinə töküldü. Hər halda, cavan olduğu üçün onu bağışlamalı olacaqsınız.

Su siçovulu soruşdu:

– Əhvalat bununla bitir?

– Əlbəttə, yox, – deyə kətan quşu ona cavab verdi. – Bu hələ başlanğıcdır.

Su siçovulu:

– Onda sən zəmanədən geri qalmısan, – dedi. – İndiki zamanda əməlli-başlı rəvayətçilərin hamısı əhvalatın sonundan başlayıb əvvəlinə keçir və söhbətinə danışdığı əhvalatın ortasında yekun vurur. Bu, yeni üsuldur. Mən bunları dünən axmazın ətrafında bir gənclə gəzişən tənqidçinin söhbətindən eşitmişəm. O, bu barədə xeyli danışdı. Əminəm ki, tənqidçi haqlıdır. Axı, onun göy şüşəli eynəyi vardı. Başı da dazdı. Hər dəfə gənc bir söz deyəndə, o qəti narazılığını bildirir və heç nə ilə razılaşmırdı. Dəyirmançı yaman xoşuma gəlir. Mənim xasiyyətimdə də gözəl cəhətlər çoxdur. Ümumiyyətlə, bizim aramızda xeyli oxşarlıq var.

Kətan quşu bir ayağının üstündən o biri ayağının üstünə hoppayıb, söhbətinə davam etdi:

– Beləliklə, qış qurtarandan və novruzgülünün ulduza bənzər sarımtıl ləçəkləri açılmağa başlayandan sonra dəyirmançı, arvadına Balaca Hansın yanına gedəcəyini bildirdi.

Arvadı:

– Gör sənə nə gözəl qəlbin var! – dedi. – Həmişə başqalarının qeydinə qalırsan. Bura bax, gül gətirmək üçün böyük səbəti özünə aparmağı unutma.

Xülasə, dəyirmançı yel dəyirmanının qanadlarını zəncirlə bir-birinə möhkəm bağlayıb, təpədən üzüaşağı, qoltuğunda da səbət yoluna düzəldi.

– Sabahın xeyir, Balaca Hans!

– Sabahın xeyir! – deyə dəyirmançının salamını alan Hans, əlindəki belə söykənib, mehribancasına güllümsədi.

– Qışı necə keçinmisən?

Hans:

– Halımı xəbər aldığın üçün sənə minnətdaram. Şikayətlənmək istəmirəm, amma, sözün düzü, bu qış yaman əziyyət çəkdim. İndi isə,

şükür, artıq bahardır. Mən də özümü tamamilə xoşbəxt hiss edirəm. Güllərim də öz qaydasındadır.

Dəyirmançı:

– Hans, bu qışda tez-tez səni xatırlayır və vəziyyətin barədə düşü-
nürdük.

– Çox məmnunam. Qorxurdum məni unudasınız.

– Hans, sən məni təəccübləndirirsən. Heç dostu da unutmaq
olar? Dostluqdan gözəl şey yoxdur. Deyəsən, sən həyatın incəliklərini
başə düşürsən. Yeri gəlmişkən deyim: gör sənə nə qəşəng nov-
ruzgülülərin var!

Hans:

– Onlar, doğrudan da, qəşəngdir. Bəxtim gətirib ki, çoxdurlar.
Onları bazara aparıb burqomistrin qızına satacağam. Sonra da həmin
pula öz əl arabamı geri alacağam.

– Öz əl arabamı geri alacaqsan? Yəni sən onu satmışsan? Gör bir
nə axmaq iş tutmuşan!

– Hə, iş elə gətirdi ki, onu satmalı oldum. Bilirsən ki, qışda olma-
zın əziyyət çəkmişəm. Çörək almağa pulum olmayıb. Əvvəl bayram
paltarımın gümüş düymələrini, sonra gümüş zəncirimi, böyük qəlyan-
nımı və axırda da əl arabamı satdım. Amma mən onların hamısını bir
azdan geri alacağam.

Dəyirmançı:

– Hans, – dedi. – Mən sənə öz əl arabamı verərəm. Düzdür, o bir
balaca korlanıb. Bir tərəfi sınıb, təkərinin milləri də xarabdır. Buna
baxmayaraq, mən onu sənə verə bilərəm. Camaatın çoxu əl arabamı
sənə verməyimin üstündə məni axmaq hesab edəcək, ancaq mən
hamı kimi ola bilmərəm. Zənnimcə, dostluğun mahiyyəti alicənablıq-
dır. Bir də ki, mənim təptəzə ikinci əl arabam da var. Ürəyini sıxma,
köhnə əl arabamı sənə verəcəyəm.

Balaca Hansın məzəli, yumru sifəti sevincdən alışıb yandı:

– Bəli, sən, doğrudan da, çox alicənabsan. Mən onu asanlıqla
təmir edə bilərəm. Evdə yaxşı taxtam var.

Bunu eşidən dəyirmançı dedi:

– Yaxşı taxtam var? Anbarımın damı üçün mənə elə taxta lazım -
dır. Damda böyük bir deşik açılıb. Onu tutmasam, taxılın hamısı

islanacaq. Yaxşı ki, yadıma saldın! Düz deyiblər: “Əl əli yuyar, əl də qayıdıb üzü”. Yaxşılıq yaxşılıq doğurar. Mən sənə əl arabamı vermişəm, sən də qayıdıb mənə taxta verirsən. Əlbəttə, əl arabası taxtadan xeyli bahadır, ancaq əsl dost xırdaçı olmaz. Sən Allah, taxtanı mənə tez ver ki, elə günü bu gün anbarın təmirinə başlayım.

Balaca Hans:

– Bu saat! – deyib çardağa qaçdı və taxtanı sürüyüb gətirdi.

Dəyirmançı taxtaya baxıb dedi:

– Bu o qədər də böyük deyil. Qorxuram anbarımın damını təmir edəndən sonra əl arabasının təmiri üçün bir şey qalmasın. Amma neyləmək olar?! Burada mənim günahım yoxdur. İndi isə, əl arabamı sənə verdikdən sonra əminəm ki, onun əvəzində mənə bir qədər gül verəcəksən. Özümlə səbət də gətirmişəm. Elə bilirəm ki, onu ağzınacan dolduracaqsan.

– Ağzınacan?

Balaca Hansın kefi pozuldu. Səbət yaman iri idi. Onu ağzınacan doldursa, satmağa gülü qalmayacaqdı. Belə olduqda isə, həsrətini çəkdiyi gümüş düymələrini geri ala bilməyəcəkdi.

Dəyirmançı:

– Doğrusu, elə bildirdim ki, əl arabasının əvəzində səndən bir qədər gül istəmək o qədər də çox deyil. Bəlkə də, səhv edirəm, ancaq, zənnimcə, dostluq, əsl dostluq, əlbəttə, hər cür xudbinlikdən uzaq olmalıdır.

Balaca Hans həyəcanlandı:

– Mənim əziz dostum, mənim ən yaxın dostum! Bağçamdakı bütün güllər sənə qurbandır. Sənin gözündən düşməkdənsə, o gümüş düymələri heç görməmək yaxşıdır, – deyib bağçasına girdi və qəşəng novruzgülülərinin hamısını dərib, dəyirmançının səbətini doldurdu.

Dəyirmançı:

– Sağ ol, Balaca Hans, – deyib çiyində taxta, qoltuğunda iri səbət, təpəyə doğru üzüyuxarı yollandı.

Balaca Hans da:

– Sağ ol, – deyərək, razı halda yeri belləməyə başladı. Dəyirmançının əl arabasını ona verməsi ürəyincə olmuşdu.

Ertəsi gün doqquzdon kolunun budaqlarını artırmanın dirəklərinə bərkidəndə, Balaca Hans dəyirmançının yol ağzından onu harayladığını

eşitdi. Hans nərdivandan aşağı tullanıb, bağçanın içi ilə hasara doğru qaçdı və bayıra boylandı.

Dəyirmançı çiyində iri bir un kisəsi dayanıb onu gözləyirdi:

– Əziz Balaca Hans, bu bir kisə unu bazara aparıb mənimçün satmazsan ki?

– Gərək mənə bağışlayasan. Bu gün çox işim var. Sarmaşıqlarımı talvara mıxlamalı, gülləri suvarmalı, otlardan taya vurmalyam.

– Doğrusu, əl arabamı sənə verəcəyimi nəzərə alsaq, sözümlü yerə salmağın heç dostluqdan deyil.

– Sən Allah, elə demə! Mən heç kimin sözünü yerə sala bilmərəm, – deyən Balaca Hans papağını götürmək üçün içəri keçdi və böyük kisəni çiyinə alıb, ağır-ağır addımlamağa başladı.

Həmin gün çox isti olduğundan, yol da yaman tozlu idi. Buna görə də Balaca Hans altı mil yol getməmiş, bərk yorulduğundan oturub dincini almalı oldu. Hər halda o, fədakarlıqla yoluna davam edərək, nəhayət, gəlib bazara çatdı. Bir qədər gözlədikdən sonra unu yaxşı qiymətə satıb, o saat da geri döndü ki, axşama düşməsin, yolda quldurlar qabağını kəsə bilərdilər.

Axşam yatağına girən Balaca Hans öz-özünə:

– Doğrudan da, çətin gün idi, – dedi. – Amma yaxşı ki, dəyirmançının sözünü yerə salmadım, axı o, mənim ən yaxın dostumdur. Bir də ki, o, öz əl arabasını mənə verəcək.

Ertəsi gün sübh tezdən dəyirmançı pullarının dalınca gələndə, Balaca Hans həddindən artıq yorğun olduğu üçün hələ də yatağından qalxmamışdı.

Dəyirmançı ona:

– Sözü düzü, yaman tənbəlsən. Mən sənə əl arabamı verəcəyəm. Buna görə də gərək möhkəm çalışasan. Tənbellik böyük günahdır. Təbii ki, dostlarımdan heç birinin tənbel, yaxud astagəl olmasını istəmirəm. Gərək, sənənlə belə açıq danışdığım üçün məndən inciməyəsən. Ürəyim yanmasaydı, ağzımı açıb sənə bir kəlmə belə deməzdim. Dost dostun üzünə onun haqqında fikirləşdiklərini deyə bilmirsə, daha nə dostluqdur?! Birisinə tərifli sözlər deyib onun qılığına girməyi və yaltaqlıq etməyi hamı bacarar. Təkcə əsl dost mü sahibinin inciyəcəyindən çəkinməyərək, acı, lakin düzgün sözlər deyə bilər. Əlbəttə,

əgər o, doğrudan da, əsl dostdursa, həqiqəti deməyi üstün tutacaq. Çünki onun bu sözləri axırda dönüb dostunun xeyrinə olacaq.

– Məni bağışla, – deyə Balaca Hans gözlərini ovdu və gecə papağını başından çıxartdı. – Elə yorulmuşdum ki, yerimin içində bir az da uzanıb, quşların nəğməsinə qulaq asmaq istədim. Bilirsənmi, quşların nəğməsini dinlədikdən sonra həmişə əla işləyirəm.

– Lap yaxşı, – deyə dəyirmançı əlini Balaca Hansın kürəyinə vurdu. – İstəyirəm ki, geyinən kimi dəyirmanla gəlib, anbarımın damını təmir edəsən.

Zavallı Hans bağına gedib yaman işləmək istəyirdi. Güllərinə iki gün idi ki, su verilməmişdi. Amma dəyirmançı ən yaxın dostu olduğundan, onun sözünü yerə salmaq istəmirdi.

O:

– Səncə, çox məşğulam desəm, sözünü yerə salmış olacağam, hə? – deyə utana-utana məzlum bir səslə xəbər aldı.

Dəyirmançı cavabında:

– Əlbəttə, – dedi. – Əl arabamı sənə verəcəyimi nəzərə alsaq, mən o qədər də çox şey istəmirəm. Ancaq istəmirsənsə, damı gedib özüm də düzəldə bilərəm.

– Yox! Yox! Heç elə də şey olar! – deyə Balaca Hans yerindən sıçrayıb geyindi və dəyirmançının anbarına getdi.

Hans bütün günü, günbatanacan işlədi. Axşam dəyirmançı gəlib onun nə etdiyini yoxladı və şən səslə ucadan dedi:

– Damdakı deşiyin ağzını tutdunmu, Balaca Hans?

Balaca Hans nərdivandan aşağı enərək:

– Hər şey öz qaydasındadır, – deyə cavab verdi.

Dəyirmançı:

– Ah, görəsən özgəsinə yaxşılıq etməkdən də gözəl şey varmı?

Balaca Hans yerə oturub, alınının tərini sildi:

– Səndən belə sözlər eşitmək böyük şərəfdir. Doğrudan da, böyük şərəfdir. Qorxuram ki, mənim ağılıma heç vaxt belə gözəl fikirlər gəlməyə.

Dəyirmançı:

– Gələcək, gələcək, – dedi, – amma bundan ötrü hələ çox əziyyət çəkməlisən. Sən hələ dostluğun əməli tərəflərini öyrənirsən. Vaxt gələcək dostluğun nəzəriyyəsinə də biləcəksən.

– Doğrudanmı, mənim buna qadir olduğuma inanırsan?

– Buna heç bir şübhəm yoxdur, – deyər dəyirmançı Balaca Hansın sualına cavab verdi. – İndi isə damı təmir edib qurtarandan sonra evə gedib dincəlməyin məsləhətdir. İstəyirəm sabah qoyunlarımı dağa otarmağa aparasan.

Zavallı Balaca Hans ağızını açıb bir kəlmə söz deməkdən belə çəkindi. Ertəsi gün sübh tezdən dəyirmançı artıq qoyunlarını gətirib onun daxmasının ətrafına buraxmışdı. Hans onları qabağına qatıb dağa getdi. Dağa gedib-gəlmək onun bütün gününü əlindən aldı. Evə qayıdanda o qədər yorulmuşdu ki, elə oturduğu yerdəcə yuxuya getdi və bir də gün-günortanı aşanda ayıldı.

Hans:

– Gör indi bağırmda nə ləzzətlə işləyəcəyəm, – deyib o dəqiqə işə girişdi.

Sözün düzü, son vaxtlar onun güllərə baxmağa heç imkanı olmamışdı. Dostu dəyirmançı həmişə gəlib onu ya uzaq yerə iş dalınca göndərər, ya da dəyirmanda işlədərdi. Fikirləşəndə ki, güllər ürəklərinə Hansın onları unuduğunu gətirə bilərlər, kefi yaman pozulurdu. Bircə dəyirmançının ən yaxın dostu olması fikri ona toxtaqlıq verirdi. Hans həm də tez-tez özünə deyirdi:

– Bir də axı, o mənə öz əl arabasını verəcək. Bu isə onun əliaçıq olmasına sübutdur.

Beləliklə, Balaca Hans bütün günü dəyirmançı üçün işləyir və onun dostluq haqqında dediyi dərin mənalı kəlamları dəftərçəyə qeyd edirdi. Axsamlarsa, çox çalışqan olduğundan, yazdıqlarını oxuyurdu.

Bir axşam Balaca Hans buxarının yanında oturmuşdu. Birdən qapı bərkədən döyüldü. Həmin gecə hava yaman pis idi. Külək elə şiddətlə əsir, evin divarlarına çırpılaraq uğuldayırdı ki, Hans əvvəlcə bu havada kiminsə qapını döyməsinə inanmadı. Lakin qapını ikinci və üçüncü dəfə də möhkəm döyəclədilər.

Balaca Hans öz-özünə:

– Görünür, kimsə qərrib adamdır, – deyib tez qapıya yaxınlaşdı.

Qapının kənarında dəyirmançı, bir əlində lampa, o birisində isə böyük bir əsa dayanmışdı:

O, hövlnak dilləndi:

– Əziz Balaca Hans, mənə böyük bədbəxtlik üz verib. Kiçik oğlum pilləkəndən yıxılıb möhkəm əzilib. İndi həkim dalınca gedirəm. Ancaq o, yaman uzaqda yaşayır, hava da çox pisdır. Buna görə ağılma belə bir fikir gəldi ki, həkimin dalınca sən getsən, daha yaxşı olar. Bilirsən ki, əl arabamı sənə verəcəyəm. Ona görə də, təbii ki, bunun əvəzində mənimçün bir şey etməlisən.

Balaca Hans cavabında:

– Əlbəttə, – dedi. – Evimə gəlməyin mənim üçün böyük şərəfdir. Elə bu dəqiqə həkimin dalınca gedərəm. Ancaq lampanı mənə verməli olacaqsan. Gecə çox qaranlıq olduğundan, bayırda göz gözü görmür. Qorxuram xəndəyə düşüm.

Dəyirmançı:

– Məni bağışla, – dedi, – amma bu mənim təzə lampamdır. Ona bir şey olmasından ehtiyat edirəm.

Balaca Hans:

– Yaxşı, eybi yoxdur. Lampasız gedərəm, – deyib böyük xəz palatosunu əyninə geydi, isti qırmızı papağını başına taxdı, şərfini boğazına doladı və yola düzəldi.

Bayırda dəhşətli tufan qopmuşdu. Gecə elə qaranlıq idi ki, Balaca Hans ayağının altını güclə seçirdi. Şiddətli küləksə onu sanki göyə qaldırıb yerə çırpmaq istəyirdi. Uzun sözün qısa, Hans cəsur adam idi. Üç saat yol getdikdən sonra həkimin evinə çatıb, qapını döydü.

Həkim başını yataq otağının pəncərəsində bayıra çıxarıb soruşdu:

– Kimdir?

– Mənəm, Balaca Hans.

– Nə istəyirsən, Balaca Hans?

– Dəyirmançının oğlu pilləkəndən yıxılıb möhkəm əzilib. Təcili köməyiniz lazımdır.

– Yaxşı, – deyən həkim atını, iri çəkmələrini və lampasını hazır etməyi tapşırırdı. Hər şey hazır olandan sonra aşağı endi və dəyirmançının evinə tərəf üz qoydu. Balaca Hans da onun dalınca düşdü.

Tufan getdikcə şiddətlənir, yağış da göydən sel kimi axırdı. Balaca Hans nə getdiyi yolu seçir, nə də atla ayaqlaşa bilirdi. Axırda o, yolu azıb torf bataqlığına düşdü. Çoxlu dərin çalalar olduğundan, bura yaman qorxulu yer idi. Zavallı Balaca Hans onların birinin içinə

düşüb batdı. Ertəsi gün onun cəsədini bir çoban böyük su gölməçəsinin içindən tapıb, Hansın öz daxmasına gətirdi.

Balaca Hansın dəfninə, onu çox istədiklərindən, hamı gəlmişdi. Dəyirmançı isə hamıdan çox canfəşanlıq edirdi.

O:

– Onun ən yaxın dostu olduğum üçün ən yaxşı yer də mənim olmalıdır, – deyərək dəfnə gedən camaatın qabağınca, əynində uzun, qara əba addımlamağa başladı. Hyuq dəqiqədəbir gözlərini iri cib yaylığı ilə silirdi.

Dəfn mərasimindən sonra hamı meyxanada rahatca oturub ədviyətli çaxırla şirin qoğal yeyəndə dəmirçi dedi:

– Balaca Hansın ölümü, doğrudan da, hamı üçün ağır itkidir.

Bu yerdə dəyirmançı sözə qarışdı:

– Hər halda mənimçün böyük itkidir. Mən ona, demək olar ki, öz əl arabamı vermişdim. İndi onu neyləyəcəyimi bilmirəm. Müəyyən səbəblərə görə əl arabası mənim evimdədir, amma elə bərhad vəziyyətdədir ki, onu məndən heç alan da olmaz. Əlbəttə, bundan sonra çalışacağam ki, heç kimə heç nə verməyim. Birinə yaxşılıq edəndə, sonra həmişə altını çəkirsən.

Uzun sürən sükutdan sonra Su siçovulu dilləndi:

– Yaxşı, bəs sonra?

– Sonrası yoxdur. Əhvalat bitdi, – deyərək Kətan quşu ona cavab verdi.

Su siçovulu:

– Bəs dəyirmançının axırı nə oldu? – deyərək maraqlandı.

Kətan quşu:

– Eh, mən nə bilim. O, məni heç maraqlandırmır da.

– Sözlərindən belə çıxır ki, sən heç kimin halına acımırsan.

– Deyəsən, sən əhvalatın əxlaqi nəticəsini başa düşməmişsən.

Su siçovulu çığırdı:

– Nəyi başa düşməmişəm?

– Əhvalatın əxlaqi nəticəsini.

– Demək istəyirsən ki, danışdığının əxlaqi nəticəsi də var?

Kətan quşu:

– Əlbəttə, – deyərək cavab verdi.

Su siçovulu acıqlı-acıqlı dedi:

– Zənnimcə, sən bunu söhbətə başlamazdan əvvəl deməli idin. Belə etsəydin, sənə heç qulaq da asmazdım. Söztün düzü, mən də tənqidçi kimi öz narazılığımı bildirərdim. Hər halda mən bunu indi də edə bilərəm.

Bunu deyən Su siçovulu hirsle yerə tüpürdü və quyruğunu hər-ləyib, yuvasında gözdən itdi.

Bir az sonra üzə-üzə gəlib çıxan Ördək dedi:

– Sən bir buna bax! Ancaq hər halda onun yaxşı cəhətləri də çoxdur. Özümə gəldikdə isə onu deməliyəm ki, subay görəndə gözlərim yaşarır, çünki mən anayam, məndə analıq hissiyatı var.

Kətan quşu cavab verdi:

– Deyəsən, söhbətimlə onu dilxor etdim. İş orasındadır ki, mən ona mənası olan əhvalat söylədim.

Ördək:

– Belə şeylər danışmaq həmişə təhlükəlidir!

Ördəyin bu fikri ilə mən də şərikəm.

Bernard Şou

(1856–1950)

SONETLƏRİN ƏSMƏR LEDİSİ

XVI əsrin sonu. Aylı-ulduzlu iyun gecəsi Uaythol sarayının
Temzaya açılan artırması. Növbətçi-qvardiyaçı növbədə
dayanmışdır. Plaş geymiş naməlum şəxs ona yaxınlaşır.

Keşikçi. Dayan! Gələn kimdir? Parol!

Naməlum şəxs. Aman Allah! Bilmirəm, parolu unutmuşam,
tamam unutmuşam.

Keşikçi. Unutmusan, keçə bilməzsən. Gecənin bu vaxtı burda
nə işin var? De görüm, adamsan, yoxsa cin-şəyatin?

Naməlum şəxs. Eh... dostum. Mən gündə bir cildə girirəm.
Bir gün Adəm, bir gün Benvolio, bir gün də ruh oluram.

Keşikçi. Ruh! İlahi, özün bizi hifz elə!

Naməlum şəxs. Yaxşı dedin, dostum. İcazənizlə, bu saat bunu
yazıram. Çünki yaddaşım çox zəifləyib. (*Nazik lövhəcik çıxarıb yazır.*) Zən-
nimcə, bu çox əla səhnə olacaq; bax, siz təkcə keşik çəkirsiniz, mən isə
aylı-ulduzlu gecədə bir xəyal kimi sizə yaxınlaşıram. Mənə belə
heyretlə baxmayın, qulaq asın, görün sizə nə deyəcəyəm... Mənim bu
gecə burda əsmər bir ledi ilə görüşüm var. O, mənə keşikçini ələ ala-
cağını vəd etmişdi. Mən ona vəsait də vermişəm. Bəli, bəli, “Qlobus”
teatrına dörd билет.

Keşikçi. Bax a... Eləmi? Lənətə gəlmiş! O, cəmi ikisini mənə verib.

Naməlum şəxs (*lövhəciyin bir parçasını cıraraq*). Dostum, eyib
etməz, bax, siz bu lövhəciyi göstərsəniz kifayətdir, sizi hər gün Vilyam
Şekspirin pyesləri gedən teatra məmnuniyyətlə buraxarlar. Arvadınızı
da aparın, istəsəniz, lap bir qarnizon aparın. Orada boş yer həmişə var.

Keşikçi. Bu təzə dəb düşmüş pyesləri sevmirəm. Onlardan heç nə anlamaq olmur. Ancaq boş danışıqdır. Yaxşı olardı ki, mənə “İspan faciəsi”nə buraxılış vəsiqəsi verəydiniz.

Naməlum şəxs. “İspan faciəsi”ni pulla göstərirlər, dostum. Budur, alın! *(Ona qızıl pul verir.)*

Keşikçi *(sarsılmış halda).* Qızıl! Ah, ser, siz o əsmər ledidən daha səxavətlisiniz.

Naməlum şəxs. Qadınlar daha qənaətcil olur, mənim dostum!

Keşikçi. Tamamilə doğrudur, ser. Həm də nəzərə alın ki, hətta ən səxavətli adam belə hər gün aldığı şeyin qiymətini yenə də bir az aşağı salmağa çalışır. Bu ledi isə az qala hər gecə keşikçiyə bir şey bağışlamalı olur.

Naməlum şəxs *(rəngi ağarır).* Yalandır. Bu ola bilməz!

Keşikçi. Amma, bax, ser, and içə bilərəm ki, siz heç ildə iki dəfə də belə əyləncələrə baş qoşmursunuz.

Naməlum şəxs. Məlun! Yəni demək istəyirsən ki, mənim ledim başqaları ilə də görüş təyin edir?

Keşikçi. Eh, siz nə qədər sadələvhşünüz, ser! Allah günahınızdan keçsin, doğrudanmı, elə zənn edirsiniz ki, sizdən başqa dünyada yaraşlıq kişi yoxdur, hə? *(Gülür və birdən barmağını ağızına apararaq.)* Sus!.. Sizin bu şux lediniz çox yüngül qadındır. Ancaq arxayın ola bilərsiniz: ona imkan vermərəm ki, mənə qızıl verən sizin kimi bir centlmeni ələ salıb oynatsın, ömrüm boyu əlimdə qızıl pul görməmişdim.

Naməlum şəxs. Eh, dostum! Qəribə deyilmi, bütün qadınların yalançı olduğunu bildiyimiz halda, məlum olanda ki, bizim yava qadın başqalarından heç də yaxşı deyil... yenə də təəccüblənirik?

Keşikçi. Hamısı yox, ser, doğru danışan qadınlar da çoxdur.

Naməlum şəxs *(qətiyyətlə).* Yox, hamısı yalançıdır, hamısı... Hər-gah bunu inkar edirsinizsə, deməli, siz özünüz yalan danışsınız.

Keşikçi. Ser, bilirəm, siz, yəqin, saray qadınlarına görə belə hökm verirsiniz. Bax, oradakı qadınlar barəsində demək olar ki, hamısı yalançı və rəzildirlər... Onlar qadın deyil, rəzalətdir.

Naməlum şəxs *(yənə lövhəciyi çıxarır).* Xahiş edirəm, dediyinizi bir də təkrar edin: bax, o rəzalət haqqında dediyinizi. Bu lap musiqidir ki!

Keşikçi. Deyirsiniz lap musiqidir, ser! Allah şahiddir ki, mən musiqiçi deyiləm.

Naməlum şəxs. Musiqi sizin qəlbinizdə yaşayır; sadə adamlarda bu nadir əlamət deyil. *(Yazır.)* “Rəzalət, qadın... aha: – qadınlar, rəzalət sizin adınızdır. *(Ləzzətlə təkrar edir.)* Qadınlar, qadınlar, rəzalət sizin adınızdır!”

Keşikçi. Nə olsun ki, ser! Cəmi dörd söz. Söz, yoxsa belə boş sözlərin sərrafısınız, onları yığırırsınız!

Naməlum şəxs *(cəld)*. Sərraf. *(Sevincdən kəkələyərək.)* O! Sərraf, necə qiymətli və tutarlı sözdür. *(Yazır.)* Bu, məndən də böyük adamdır ki!

Keşikçi. Ser, sizin də bu adətiniz elə milord Pembrokun adəti kimidir!

Naməlum şəxs. Ola bilər. O, mənim yaxın dostumdur. Onun adəti nədən ibarətdir ki?

Keşikçi. Aylı gecələrdə sonet qoşmaqdan. Özü də elə həmin lediyə.

Naməlum şəxs. Ola bilməz!

Keşikçi. Dünən axşam milord Pembrok da elə sizin kimi buraya gəlmişdi. Bəli, o da sizin kimi dərd-qüssəyə batmışdı.

Naməlum şəxs. Sən də dönük çıxdınmı, Burt! Mən isə onu özümə dost bilirdim.

Keşikçi. Həmişə belə olur, ser.

Naməlum şəxs. Həmişə belə olur... Həmişə belə olub. *(Üzünü kənara çevirir, mütəəssir halda)* Xain! Satqın! *(Düşünərək yazır.)*

İndi at dostunu atacaqsansa,
İndi at – sıxırkən ruhumu aləm.
Bəxtimlə əlbir ol, mən batım yasa,
Axırda göz yaşı tökməsin didəm.

Qəlbimin yarası sağalan zaman
Onu göynətməsin yenidən kəder.
Yandır, dağla indi, vermə sonradan
Tufanlı gecəyə yağışlı səhər.

Cüzi ağrılardan zəifləsəm mən,
Sənin həsrətinə dözərəm necə?
Nifrətin varsa da, göstər indidən,
Ən müdhiş əzabı çəkim əvvəlcə.

Hər cür müsibətə tablayar ürək,
Ən böyük beladır səni itirmək.

Keşikçi. Doğrudanmı, o, bu qədər ikiüzlü və etibarsızdır, ser?

Naməlum şəxs (*ona tərəf dönüb özünün adı halında qürurla*). Etibarsız? Yox, əsla, yox! O da adi insandır, dostum, adi insan. Aramızda inciklik olanda biz uşaq kimi bir-birimizi adicə sözlərlə söyüb-danlayırıq. Vəssalam!

Keşikçi. Bəli, bəli, ser. Sözlər, sözlər, sözlər. Hamısı boş, hamısını da külək aparır. Müqəddəs kitabda deyildiyi kimi, bizə qalan yalnız odur ki, mədəmizi küləklə doldururuq, hava udub, boş vədləri dənləməklə heç vaxt xoruzlar da cana gəlməz!

Naməlum şəxs. Yaxşı vəzndir. İcazənizlə... (*Yazır*)

Keşikçi. Vəzn? Bu nə olan şeydir, ser. Bu sözü ilk dəfədir eşidirəm.

Naməlum şəxs. O elə bir şeydir ki, onun köməyi ilə bütün dünyanı idarə etmək mümkündür, dostum.

Keşikçi. Xətrinizə dəyməsin, ser, çox qərribə danışırınsız, ser, amma siz mənim xoşuma gəliirsiniz! Çox nəzakətli centlmensiniz. Yoxsul adamı elə o saat cəlb edə bilərsiniz, güman ki, siz sadə və yoxsul adamlarla da söhbət edib dərdləşirsiniz də...

Naməlum şəxs. Bu, mənim peşəmdir. Ancaq əfsus! Dünya mənim düşündüklərimi eşitmədən belə əla dolanır.

Elə bil yuxuda Kral idim mən,
Oyandım, taxt-tac getdi əlimdən.

Sarayın qapısı içəridən açılır, artırmaya işıq düşür.

Keşikçi. Budur sizin lediniz, ser! Mən bu tərəfdən getdim. Siz çox da tələsməyin. Əgər serjantım məni haqlamasa, xəbərdarlıq etmədən

qayıtmayacağam. Serjant zirəkdir, ser, özü də möhkəm vuruşandır. Gecəniz xeyrə qalsın, ser, xoşbəxtlik arzulayıram! (*Gedir. Naməlum şəxs yazır. Ledi qara plaşda əli ilə qapını yoxlayaraq saraydan çıxıb irəli gəlir. O yuxuludur.*)

Plaşlı ledi (*əllərini yuyurmuş kimi bir-birinə sürtür*). Rədd ol, lənətə gəlmiş ləkə! Sizə qalsa, bu kirşanların, bu boyaların hamısını yaxar-sınız mənim sifətimə. Qanlı öldürücü ləkələr. Allah sizə bir sifət verib, siz isə rəngləyib özünüz başqa bir sifət düzəldirsiniz. Öztünü bəzəmək bərədə yox, ölüm haqqında fikirləş, ey qadın. Ərəbistanın bütün ətiqləri belə Tudorlar xanədanı varisinin bu əllərini yuyub qurtara bilməz. Bilməz... bilməz...

Naməlum şəxs. “Ərəbistanın bütün ətiqləri!” “Bəzəmək!” Bir kəlmədə tam bir poema. Ah, bu sözləri mənim Mariyam dedi? (*Lediyə müraciətlə*) Niyə öz səsinlə danışırsan? İlk dəfədir ki, sözlərin şeir kimi səslənir? Xəstə deyilsən ki? Sən məzardan qalxmış ölü kimi gəzirsən, Mariya! Mariya!

Plaşlı ledi (*əks-səda kimi*). Mariya! Mariya! Kim düşünərdi ki, Mariyanın əlləri bu qədər qana bata bilər! Müşavirlərim məni qanlı cinayətlərə sürükləyirsə, günahkar mənəmmi? Fu! (*Yerdə nə isə görür.*) Hərgah siz qadın olsaydınız, xalçanın da qədrini bilər, onu qoruyardınız. Baxın... baxın, görün, ora necə müdhiş ləkələr düşüb... Onu başından yapışıb yuxarı qaldırmayın, onun saçları yapmadır. (*Qışqıraraq.*) Bir daha eşidin! Mariya dəfn edilmişdir. Ölümlər məzardan qalxıb yer üzünü dolaşa bilməz. Mən ondan qorxmuram; pişik kimi taxt-taca soxulan bu cür qadınların (*sanki üşüyərək yığılır və kiminsə qulağına deyirmiş kimi*) yeri kişilərin dizi üstədir. Belə qadınlarla söhbət də müxtəsər olmalıdır. Bəli, olan olmuş, keçən keçmişdir. (*Dəhşətlə qışqırır.*) Rədd ol, deyirəm, fu! Kraliçaya bax, tamam çil...çil... lə...kə...lər...di...r...

Naməlum şəxs (*ledinin çiyinlərindən tutub silkələyir*). Mariya qulaq as: sən yatmısan?

Ledi oyanır, diksinir, az qala huşunu itirir. Naməlum şəxs onu tutur.

Plaşlı ledi. Mən haradayam? Bu kimdir?

Naməlum şəxs (*günahkar kimi*). Yalvarıram, günahımdan keçin, sizi başqası ilə səhv salmışam. Mən elə bilmişəm ki, siz Mariyasınız, mənim məşuqəm.

Plaşlı le di (*qəzəblə*). Ədəbsizliyə bax! Siz necə cəsarət edirsiniz?
 Naməlum şəxs. Miledi, mənə qəzəbiniz tutmasın. Mənim məşuqəm çox tərbiyəli qadındır. (*Sevincək*.) Amma o, sizin kimi qəşəng danışmağı bacarmır. “Ərəbistanın bütün ətirliəri...” – necə də gözəl səslənir. Gözəl ahənglə və məharətlə deyilibdir!

Plaşlı le di. Məgər indi mən sizinlə söhbət edirdim?

Naməlum şəxs. Əlbəttə, gözəl le di. Yadınızda deyil?

Plaşlı le di. Mən yatmışdım. Yuxulu idim.

Naməlum şəxs. Elə isə... heç zaman yuxudan oyanmayın, ey füsunkar xanım. Çünki yuxulu olanda sizin sözləriniz bal kimi axıb gedir.

Plaşlı le di (*əzəmət və soyuqqanlıqla*). Siz həddinizi aşırırsınız. Kiminlə danışdığınızı bilirsinizmi, ser?

Naməlum şəxs (*özünü itirməyərək*). Xeyr, bilmirəm, heç bilmək də istəmirəm. Yəqin ki, siz saray qadınlarındansınız. Mənim üçün yalnız iki növ qadın mövcuddur: səsi lətif, məlahətli musiqini andıran qadınlar və bir də səsi qaqqıldayan toyuq səsinə oxşayan, mənə ilhama gətirməkdə aciz olan qadınlar. Sizin səsiniz isə misilsiz dərəcədə gözəldir. Bu məlahətli səsin musiqisi ilə, qısa bir an üçün olsa da, mənə məst etdiyinizə təəssüflənməyin.

Plaşlı le di. Ser, siz çox cəsarətlisiniz, heyrətinizi bir anlığa azaldınız və...

Naməlum şəxs (*əlinin hərəkətilə onu saxlayır*). “Heyrətinizi bir anlığa azaldınız...”

Plaşlı le di. Ədəbsiz, yaramaz məxluq! Sus! Məni yamsılamağa da cəsarət edirsiniz?

Naməlum şəxs. Bu, musiqidir. Məgər siz eşitmirsiniz? Məgər siz gözəl bir müğənninin oxuduğu mahnıdakı sehrli melodiyamı yadda qalana qədər dönə-dönə təkrar edib oxumaq istəməzdinizmi? “Heyrətinizi bir anlığa azaldınız”. İlahi! Təkcə bu “heyrət” sözündə insan qəlbi - nin tam bir hekayəti əks olunur. “Heyrət”! (*Lövhəciyi götürür.*) Necə oldu? “Bir saatlığa heyran qalmağınızı saxlayın...”

Plaşlı le di. Sağır səsləri çox pis şəkildə, üst-üstə qalayırırsınız. Mən dedim: “Bir anlığa azaldınız...”

Naməlum şəxs (*tələsik*). Bir an, bəli, əlbəttə, bir an, bir an, bir an! Lənətə gəlmiş hafizəm, bədbəxt yaddaşım! Bu saat yazıram, yazıram, yazıram... (*Yazmağa başlayır, ancaq əl saxlayır, düşündür.*) Ah, necə oldu

ki, sağır səslər səliqəsiz halda bir-birinin üstünə düşdü? Siz bunu çox düzgün duymusunuz: həтта qulağım da o səsləri düzgün tutmuşdu. Ancaq xəyanətcar, satqın dilim isə onu əksinə tələffüz etdi. Siz necə dediniz?

Plaşlı le di. Siz dediniz: “bir saatlığa”, mən isə dedim: “bir anlığa”.

Naməlum şəxs. “Bir anlığa”... *(Yazdığını düzəldir)*. Belə! *(Qızğınlıqla)* İndi isə nə bir anlığa, nə də bir saatlığa, əbədilik mənimki oldun!

Plaşlı le di. Elə bu çatışmırdı! Yoxsa, öz məhəbbətinizlə məni təngə gətirmək niyyətindəsiniz, həyasız, yaramaz!

Naməlum şəxs. Xeyr, məhəbbət mənimki deyil. Onu siz yaratdınız. Mən isə onu ayaqlarınızın altına sərirəm. İnci kimi sözlər tapıb yerində işlədən bir mələyi sevmək mümkünmü? Siz, ey ilahi gözəlliyin möcüzəsi, lütf edib mənə... yox, yox, bu sözü mən bir dəfə haradasa demişəm, mənim, sizin kimi dil və söz ustasına olan məhəbbətimin təsviri isə iynədən sapa tamam yeni olmalıdır.

Plaşlı le di. Danışığınıza sədd qoyun, ser! Sizə xəbərdarlıq edirəm: mən moizə dinləməkdənsə, başqalarını məni dinləməyə məcbur etməyə daha çox adət etmişəm.

Naməlum şəxs. Əlbəttə, əlbəttə... Gözəl danışmaq qabiliyyəti olanlarda bu bir adətdir. Ancaq həтта mələk dili ilə danışsanız da, bilməlisiniz ki, sözün kralı mənəm.

Plaşlı le di. Kral, ha!

Naməlum şəxs *(onu təkrar edir)*. Ha! Ha! Ha!.. Elədir ki, var! Təbiət bizim hamımızı – kişiləri də, qadınları da çox zavallı yaratmışdır.

Plaşlı le di. Məni qadın adlandırmağa cürət edirsiniz?

Naməlum şəxs. Bəs ayrı hansı daha yüksək bir adla sizə müraciət edə bilərəm? Axı qadın deməsəm, bəs başqa nə cür sizi sevir bilərəm? Öz aramızdır, axı sizin qadın adından belə ikrah etməyə əsasınız vardır: indicə demədimmi biz zavallı məxluqlarıq? Lakin ərz edirəm ki, elə bir qüdrətli və sehrli qüvvə mövcuddur ki, yalnız o, bizi xilas edə bilər.

Plaşlı le di. Moizəyə görə acizənə təşəkkür edirəm, ser... Mən nəyə qadir olduğumu, vəzifəmin nədən ibarət olduğunu bilirəm.

Naməlum şəxs *(tələsik)*. Bu moizə deyil, canlı həqiqətdir. Dedi-yim qüdrətli qüvvə ölməz poeziyadır. Bilin və ağah olun ki, bizim bu aləm iyrenc, insanlar isə vur-tut həşəratdan başqa bir şey deyildir,

bütün bu miskinliyin nicatı isə parlaq və sehrli don geydirilmiş sözlərin gücündə və qüdrətindədir. Miskin və iyrenc həyat sözlərdən ibarət bu gözəl paltara geyindiriləndə, biz özümüz də dəyişirik, ruhumuz göylərə pərvaz edir, torpaq da cənnətin milyon-milyon bağçaları kimi çiçəklənir.

Plaşlı ledi. Siz bu milyonlarla cənnət bağçalarını korladınız. Çox aludə olursunuz. Danışanda axı ölçü hissini də gözləmək lazımdır.

Naməlum şəxs. Bax, bunu siz lap Ben kimi dediniz.

Plaşlı ledi. Elə bu çatmırdı. Ben nə olan şeydir axı?

Naməlum şəxs. O, göyləri öz nərdivanından alçaq təsəvvür edən daşyonan alimdir. Elə bu səbəbdən də Ben məni göylərdə uçduğuma görə məzəmmət etməyi özünə borc bilir. Sizi inandırırım ki, hələ elə bir şey yaranmayıb ki, o, sözün şöhrəti qədər əzəmətli, təkrarolunmaz bir şöhrət qazansın; gözəl sözlərin qarşımızda açə biləcəyi aləmi əks etsin. Bunu heç cür inkar etmək olmaz. Məgər sizə öyrətməyiblər ki, yerin, göyün, bütün yaranışın əzəli sözdür? Hətta söz qadir Allahın ixtiyarında imiş, hətta söz özü elə Allah imiş.

Plaşlı ledi. Sözlərinizə nəzarət edin, cənab, müqəddəs kəlam-lara ehtiyatlı olun, unutmayın ki, kraliça həm də kilsənin başçısıdır.

Naməlum şəxs. Ərz edirəm ki, siz yalnız bayaqkı kimi danışdıqda mənim də kilsənin başçısı olursunuz. Ah, nə şirin nəfəs, nə lətif səs: “Ərəbistanın bütün ətiləri!..” Məgər kraliçalar buna bənzər sözlər söyləməyə qadirdilərmi? Yox, əsla, yox... Deyirlər ki, kraliça spinetdə əla çalır. Bacarırsa, qoy o mənim də könlümü çalsın, mən isə onun yalnız əllərini öpərəm! Siz isə... öz ecazkar musiqisi ilə qəlbimi məst edən siz mələyin isə, bax, bu dodaqlarını öpəcəyim müddətdə siz həqiqətən mənim kraliçamsınız. Bu an, yalnız bu sevimli anda mən sizin müti və sadıq qulunuzam. *(Onu qucaqlayır.)*

Plaşlı ledi. Ah, həyasızlığın dərəcəsinə bax! Hərgah həyatınızı sevirsinizsə, əlinizi çəkin!

Qaraşın ledi artırmaya çıxır. Onları görüb gizlənin. Sonra bütün boyu uzununu dikəlib qısqanclıqla qulaq asmağa başlayır.

Naməlum şəxs *(qaraşın ledini görməyərək)*. Onda elə edin ki, sizdən arası kəsilmədən axıb gələn həyat selinin təsirilə əllərim titrəməsin. Qütb ulduzu dəmiri özünə çəkdiyi bir qüvvətlə, siz də məni cəzb edirsiniz; siz

mənim qətiyyətini qırır, varlığımı sarsıdırırsınız. Artıq biz məhv olduq, siz də, mən də; bundan belə bizi heç bir qüvvə ayıra bilməz.

Qaraşın ledi. Ah, yalançı İblis! Baxarıq, ikiüzlü tula, al, bu sənin, bu da sənin çirkin ifritənin payı! *(İki qüvvətli zərbə ilə onları bir-birindən ayırır. Sağ əlin zərbəsinə məruz qalan naməlum şəxs arturmanın üstünə sərilir.)* Hər ikinizə bəsdir!

Plaşlı ledi *(sonsuz qəzəb içində plaşını atıb təhqir olunmuş bir əzəmətlə).* Dövlətə xəyanət!

Qaraşın ledi *(onu tanıyıb dəhşət içində dizləri üstə düşür).* Vill, mən məhv oldum! Mən kraliçanı vurmuşam!

Naməlum şəxs. Ey əsmər ledim, Vilyam Şekspirə əl qaldırıblar!

Kraliça Yelizaveta *(heyrdən çəşmiş haldə).* Bax, bu mənim xoşuma gəlir!!! Belə çıxır ki, Vilyam Şekspirə əl qaldırıblar. Yaxşı, axı kimdir bu Vilyam Şekspir? Məmləkətimin bütün yollarını tutmuş saysız-hesabsız əxlaqsız, yolunu azmış xidmətçi qızların, qadınların, yalançı fahişələrin xatirinə, deyin görək, bu Vilyam Şekspir kimdir?

Qaraşın ledi. Zati-aliləri, o zavallı və sadə bir aktyordur. Ah, mən əllərimin kəsilməyinə hazırım...

Yelizaveta. Yəqin elə də olacaq, mənim göyərçinim. Bəs, düşünmədiniz ki, mən sizin boynunuzu da vurdura bilərəm?

Qaraşın ledi. Vill, məni xilas et, xilas et məni, Vill!

Yelizaveta. Səni xilas etmək! Əcəb münasib xilaskar tapmışan. Mən bu adamı ən aşağısı zadəgan zənn edirdim. Güman etməzdim ki, məiyyətimdən hətta ən yaramaz qadın belə bir əsil-nəcabəti olmayan nökrələ əlaqəyə girib, əxlaqsızlıq edərək, sarayın adını ləkələsin.

Şekspir *(çətinliklə ayağa qalxaraq, hiddətlə).* Əsil-nəcabəti olmayan! Stretfordlu Şekspirin varisi mənəm, mən! İndi əsil-nəcabətsiz olmuşam! Bəs kimin anası Arden adını daşıyırdı. Özüntüzü itirməyin, əlahəzrət!

Yelizaveta *(hiddətlə).* Siz ey göylər, siz ey şimşəklər! Özüni itirən mənəmmi? Mən indi sizə göstərəm.

Qaraşın ledi *(ayağa qalxaraq onları ayırmağa çalışır).* Vill, səni bütün müqəddəslərə and verirəm, onu əsəbiləşdirməyin! Bu, ölüm deməkdir. Əlahəzrət, ona əhəmiyyət verməyin.

Şekspir. Sən ey əsmər ledim... Mən öz həyatımı demirəm, hətta sənin həyatını xilas etmək üçün olsa belə, ailəmi təhqir etməyi özünə

rəva görən kraliça zatlarına əsla güzəştə getməyəcəyəm. Doğrudur, atam ömrünün son illərində müflisləşmişdi; bu isə onun nəcibliyindən irəli gəlirdi. Ticarətlə məşğul olmaq üçün o həddindən artıq mərhəmətli idi. O, bircə dəfə də olsun, öz borclarından imtina etməmişdi. Doğrudur, bu borcları ödəyə bilmədi, ancaq hamıya məlum idi ki, borc alarkən atam əvəzində qəbz verərdi. Mənfəətpərəstlərin əlinə keçən elə həmin qəbzlər onu məhv etdi.

Yelizaveta (*qəzəblə*). Atanızın oğlu VIII Henrixin qızının hüzurunda özünü necə aparmaq lazım gəldiyini tezliklə öyrənər.

Şekspir (*təkəbbürlü nifrətlə*). O əxlaqsızın adını Stretfordun ən ləyaqətli oldermeninin adıyla yanaşı çəkməyin. Bəli, Con Şekspir yalnız bir dəfə evlənib, Henrix Tyudorun isə altı arvadı olub. Siz gərək onun adını çəkəndə utanıb xəcalət çəkəydiniz.

Qaraşın ledi (*Yelizaveta ilə bir yerdə*). Yalvarıram sənə, Vill!

Yelizaveta (*Ledi ilə bir yerdə*). Həyasız köpək! Yaramaz!

Şekspir (*hər ikisinin sözünü kəsərək*). Haradan bilirsiniz ki, kral Henrix, doğrudan da, sizin atanız olub?

Yelizaveta (*qəzəbdən dişlərini xırçıldadaraq, qaraşın ledi ilə bir yerdə*). Məlunlar! And olsun ki...

Qaraşın ledi (*bir yerdə böyük həyəcanla*). O, mənə qırmancla döyə-döyə, rüsvayçılıqla şəhərin küçələrindən keçirməyi əmr edər. İlahi! İlahi!

Şekspir. Öz nəsliniz haqqında düzgün mühakimə yürütməyə çalışın. Mən namuslu zadəganam. Buna heç kim şübhə edə bilməz. Qanuna əsasən mənə çatacaq gerbi almaq üçün tədbirlər də görmüşəm. Bəs siz özünü haqqında nə deyə bilərsiniz?

Yelizaveta (*özünü zorla saxlayaraq*). Artıq bir kəlmə söz olsa, mən öz əlimlə cəlladın işini icra edəcəyəm.

Şekspir. Siz həqiqi Tyudor deyilsiniz! Bax, bu yaramaz və mürdar məxluqun krallıq taxt-tacına layiq olmağa nə qədər səlahiyyəti çatırsa, sizin də o qədər səlahiyyətiniz çatır. Siz hansı ləyaqətinizə görə ingilis taxtında oturmusunuz? O şöhrətli ağılnıza görəmi? Və ya qarşısında bütün xristian dünyasının ən hiyləgər dövlət adamlarının zəiflik göstərdiyi kraliça müdrikliyinə görəmi? Yox! Yox! Əsla yox! Xoşbəxtlik, yalnız təsadüfi xoşbəxtlik sizi bu mərtəbəyə çatdırıbdir! Belə bir

təsadiüf mal-qaraya baxan hər hansı bir qadına da nəşib ola bilərdi! (Əsəbi, çox ucadan) Təbiətin təsadiüfi şıltaqlığı isə sizi misli-bərabəri olmayan elə bir gözələ çevirmişdir ki, yer üzü hələ beləsini görməmişdir. (Kraliça cəld ayağa durur, onu vurmaq üçün qaldırdığı əlini aşağı salır.) Bax, elə buna görə də minlərlə kişi sizin əsiriniz olub, qarşınızda diz çökür. Taxt-tacınız isə məğrur ürəyinizin əlçatmaz zirvəsində qərar tutub, arzular dənizinin daşlı-kəsəkli adasında qurulub. Bax, zati-aliləri, budur sizə sidqi-ürəklə deyəcəyim sözlər. İndi isə mənə nə cəza vermək istəyirsinizsə, buyurun. Mən hazırım. (Baş əyir.)

Yelizaveta (təmkinlə). Mister Şekspir, sizin xoşbəxtliyinizdir ki, mən mərhəmətli hökmdaram. Buna görə də mən iltifat göstərüb sizə güzəştə gedirəm; çünki siz kənddə böyümüsünüz, bəlkə, hələ çox şeyi də bilmirsiniz, buna görə sizi qınamıram. Lakin gələcək üçün yadda saxlayın, elə sözlər var ki, hətta onlar təmiz ürəklə deyilmiş olsa belə, yenə də o sözlərlə başqasına müraciət etməyi özünüzlə layiq bilməyin... Təkcə kraliçaya qarşı demirəm, siz məni kraliça saymırsınız. Lakin unutmayın ki, mən bakirəyəm, bakirə qızlara isə bu cür sözlərlə müraciət etməzlər...

Şekspir. İndiyə kimi sizin bakirə qalmağınızın günahkarı mən deyiləm. (Göz vurur.) Bu, bəlkə də, mənim bədbəxtliyimdir.

Qaraşın ledi (qorxu içində). Əlahəzrət, onun çox danışmasına imkan verməyin. Onun söhbətində daim acı və axmaq zarafat olur... Özünüzlə eşitdiniz ki, o, mənimlə necə danışdı?.. Kraliçanın hüzurunda məni hətta zir-zibil də adlandırdı.

Yelizaveta. Sizə gəldikdə isə, mənim göyərçinim, hələ heç soruşmamışam ki, gecənin bu vaxtı burada nə gəzirsiniz? Hansı fəsada uyub bu zavallı aktyora bu dərəcə məftun olmusunuz, hətta qısqancılıqdan öz kraliçanıza da əl qaldırmağa cürət etdiniz?

Qaraşın ledi. Əlahəzrət, həyatıma and olsun ki, Allahın əbədi mərhəmətinə bəslədiyim ümidimə and olsun ki...

Şekspir (istehza ilə). Hal..

Qaraşın ledi (qəzəblə). Bəli, bəli, Allahın şəfqəti mənə daha tez çatır və mən poetik sözlərin tilsiminə inanan sənin kimi xəbislərdən daha tez xilas olaram. Zati-aliləri, həyatıma and olsun ki, mən buraya yalnız onunla münasibətimə həmişəlik son qoymağa gəlmişdim. Ah,

kraliça həzrətləri, əgər siz bir anlıq əzab və ıztıraqların nə olduğunu hiss etmək istəyirsinizsə, onda bax, adi adamlardan həm böyük, həm də kiçik olan bu varlığı bir an dinləyin. Onda siz də bilərsiniz ki, əzab və ıztırab nə olan şeydir... Çox keçməz ki, o sizi müti hala salar, ürəyiniz bir uşaq kimi yumşalar, cəhənnəm zəbanisi kimi öz sözləri ilə ağılnızı, hissınızı sarar, gözlərinizi dumanladar, ruhi ehtiyac sizi üzər, sarsıdar. Onun məstedici sözləri, atəşli gözləri qəlbınızı alışıdır. Onun sehrlı sözləri ən ağıllı və ismətli qadının varlığını sarsıdır, qətiyyəti susdurur. Çox keçməz ki, o, qəlbinizin dərinliyini eşər, axtarar, incə qəlb tellərini tütərib qanadar, qanadar... Qanlı göz yaşlarınız axdıqca o, bu eşqin məşəqqətindən həzz alar və siz alçalarsınız, sonra da, lazım gələrsə, heç bir qadının dözə bilməyəcəyi nəvaziş və mehribanlıqla yaralarınıza söz məlhəm qoyub böyük bir yaltaqlıqla onu sağaldar.

Şekspir. Yaltaq? (*Diz çöktür.*) Əlahəzrət, icazə verin qarşınızda diz çöküb günahlarımı etiraf edim! Elə günahlarda özümü təqsirləndirə bilərəm ki... Lakin yaltaq olmaq! Bəli, ərz etdim ki, mənim dilim acıdır, mən kobudam, yonulmamışam, mən hətta hökmdarın müqəddəsliyini məsxərəyə qoymağa da cəsarət edirəm. Belə olan halda, rica edirəm, söyləyin, mən yaltaq ola bilərəmmi?

Yelizaveta. Mən sizi yaltaqlıqda günahlandırmıram! Siz çox ürəyiaçıq adamsınız!

Qarışın ledi. Əlahəzrət, o elə indi də, yenə sizə yaltaqlıq edir.

Yelizaveta (*gözlərini qəzəblə ağardır*). Bu doğrudurmu?

Şekspir. Bu iftiradır, mənim hökmdarım. O, işlədiyi günahı qabaqlamaq və əfv olunmaq üçün başqa nə edə bilər. İndi o qısqanar, bəli, bəli və qısqanmağa əsası da var... Allah günahlarımdan keçsin! O, mənim sevincimi əlimdən almaq istəyir... Siz isə, əlahəzrət, indicə mənə məcbur edərək inandırmağa çalışdınız ki, siz lütfkar bir monarx - sınız və həqiqi kraliça olduğunuzu gizlətməklə mənə qarşı çox qəddar və amansız rəftar etmişiniz. İndi özünüz deyın, sizin kimi bir dünya gözəlini görəndən sonra daha bu qarasaç, qaraqaş ifritə mənim nəyimə lazımdır? Baxın, o bunu bilir, elə buna görə də qısqanır.

Qarışın ledi (*təhqir və məyusluqdan özünü unudaraq*). Keçənlərdə and içib o, mənə inandırmışdı ki, bir gün gələcək İngiltərədə qarasaçlı qadınlar sarışın qadınlardan daha artıq qiymətləndiriləcək. (*Şekspirə*

qəzəblə.) İndi ki, bu da belə olmayıb... ulu tanrı, sən özün kömək ol. O, başdan-ayağa nə qədər yalan və istehza imiş, onun şıltaqlığı məni yormuş, qəlbimi parçalamışdır. O gah məni tərifləyərək göylərə qaldırır, gah da aşağı çəkərək cəhənnəmin dibinə endirir. Həya məni boğur, güman etməzdim ki, atamın mindiyi atın üzəngisini basmağa layiq bilmədiyini belə bir riyakara meyil edib özümü alçalda bilərdim, öz pyeslərində mənim adımlı, mənim məhəbbətimi, mənim rüsvayçılığımı təsvir etməklə məni ələ salır, bütün ələmdə məni rüsvay edir. Bu sarsıntı məni məhv edir, həyadan, xəcalətdən ölməyə belə hazırım. O, hələ haqqımda elə sonetlər, elə sonetlər yazıb məni mədh edir ki, onların altında heç bir nəcib adam imza atmazdı. İlahi, başım hərlənir, gözlərim dumanlanır... Heç özüm də bilmirəm, əlahəzrətə nələr danışırım. Ah, mən zavallının müsibəti nə böyükmüş, dünyada məndən bədbəxt qadın yoxdur! Yox!..

Şekspir. Aha! (*Ucadan gülür.*) Nəhayət, dərddli və sehrli bir qüssənin gücü Mariyadan, heç olmasa, musiqili bir ifadə qopara bildi. (*Sevincək, ciddi.*) “Dünyada məndən bədbəxt qadın yoxdur!” (*Yazır, birdən əl saxlayır, diqqətlə qaraşın lediyə baxıb xəyala dalır.*) Ah, mənim əsmər ledim!..

Qaraşın ledi. Mərhəmətli kraliça, ayaqlarınıza düşüb yalvarıram, izin verin mürəxxəs olum. Xəcalət və dərddən aqlımı tamam itirmişəm. Mən...

Yelizaveta. Gedin... (*Özünü itirmiş qaraşın ledi Yelizavetanın əlini öpməyə çalışır.*) İstəmərəz. Gedin!

Qaraşın ledi sarsılmış halda gedir. Hiddətlənmiş Yelizaveta birdən bıçağı qapıb onun ardınca atır. Bıçaq qaraşın lediyə yox, qarıya sancılır. Tam bu arada Şekspir ucadan “Mariya” – deyib qışqıraraq özünü qaraşın ledinin yanına atıb onu xilas etməyə çalışır. Qaraşın ledi özünü itirmiş halda səhnədən çıxır.

Şekspir (*heyrdəndən donmuş halda Yelizavetaya baxaraq öz-özünə*). Kraliçanın əlləri bu qədər qana bata bilərmidi?.. (*Düşüncəli halda qaraşın ledinin arxasınca baxaraq.*)

Şahların surəti – mərmər heykəllər
Dözümdə şerimə bərabər olmaz.
Nəğməmdə qalarsan daim təzə-tər,
Daşlar toza dönər, tozdan ayrılmaz.

Döyüşlər dağın abidələri,
Qalmaz saraylardan bir iz, yadigar.
Hərbin alov saçan qanlı xəncəri
Sənin surətindən uzaq dolanar.

Ölümün gözlünə dik baxa-baxa
Hər cür ədavəti keçib aşarsan,
Gələn nəsillərlə gedib sabaha
Bu dünya durduqca sən də yaşarsan.
Ta qiyamət günü çatana qədər
Mənim şeirlərim səni hifz edər.

Yelizaveta. Siz sevən yazıçı bir qadınla amansız rəftar edirsiniz, mister Şekspir.

Şekspir. Amansız deyiləm, zati-aliləri. Yupiter və Semelo haqqındakı əfsanəni, yəqin ki, xatırlayırsınız. Mən günahkar deyiləm ki, mənim qəlbimin şimşəkləri onu yandırmışdır.

Yelizaveta. Siz lovğasınız və özünü haqqında çox yüksək fikirdəsiniz, ser, bu, sizin kraliçanın heç xoşuna gəlmir.

Şekspir (*acı istehza ilə gülümsünərək*). Oh, zati-aliləri, mən özüm haqqında ikinci dərəcəli bir şair kimi öskürə-öskürə danışıb, öz ilhamımın qədrini sizin hökmdar olduğunuz zəmanənin bu ən böyük möcüzəsinin qiymətini heç endirə bilərəmmi? Bu mümkünmü? Mən ərz etdim ki, nə cəmiyyətin möhtəşəm sütunları, nə də şahların mamurlu mərmər sərdabələri mənim ilhamla dünyanı vəsf edib qələmə aldığım sözlərdən çox yaşaya bilməyəcəkdir. Bəli, şahənə məzarların mərmərləri mənim sətirlərimdən daha tez məhv olacaqdır. (*Düşünür və tez əlavə edir.*) O sözlər ki, onların köməyi ilə mən həyatı tam parlaqlığı ilə, onun çirkin, gülünc tərəflərini də yenə olduğu kimi təsvir etmişəm. Hələlik sizin nəzərinizdə kifayət qədər yüksəlmək istərdim. İstərdim ki, öz mərhəmətinizlə məni də nəcabətimə görə qiymətləndirəsiniz.

Yelizaveta. Güman edirəm ki, ser, belə bir mərhəməti arzu edərkən kraliçanın bakirəliyi təhqir edilməyəcəkdir.

Yelizaveta Şekspirə baxıb xəyala dalır, tədriclə onu qorxu bürüyür. Onun nəzərində Şekspir sanki Hamletlə əvəz olur. Hamlet xəyal kimi irəli gəlir.

Hamlet. Ölüm, ya olum... budur məsələ! Hansı daha şərəflidir? Düşmən qəzanın ağır zərbələrinə dayanmaq və ya fəna selabının coşqun dalğalarına qarşı durub onu qurutmaq, əzmək... Yer üzündən qaldırmaq, ölmək, uyumaq, bu qədər... Qəlbin iztirablarını, yaranmışların nəsibi olan minlərlə əzabları bir yuxu ilə bitirmək. Belə bir son yaxşı deyilmi? Ölmək... Uyumaq... Uyumaq?... Bəlkə də, rüyalar görmək? Budur məsələnin çətin yeri!.. Həyatın boranları keçdikdən sonra, bu ölüm yuxusunda biz nələr görəcəyik? Budur yolun keçidini kəsdirən; budur bizi uzun həyatın sürüntülərinə məcbur edən. Buna görədir ki, fəlakət bu qədər sürəklidir. Yoxsa dünyanın bu zülm-fəsadına, hökmlərinin təkəbbürünə, güclülərin təhqirinə, qaytarılmış, tapdanmış bir eşqin acı iztirablarına, qanunların boşluğuna, hakimlərin utanmazlığına, rəzillərin xidmətlərinə qarşı coşan nifrətlərə kim dözmək istərdi? Həlbuki bir xəncər bizi bunların hamısından əbədlilik qurtara bilər. Acı həyatın ağır cəbrini nifrət və göz yaşları ilə kim daşımaq istərdi? Yalnız bir qorxu... Orada nə olacaqdır? Orada... O bilinməz vadidə ki, oradan bu vaxta qədər kimsə qayıtmamışdır... İradə sarsılır və bizi bilinməz bir aləmə atılmaqdan əvvəl acı iztirablara dayanmağa məcbur edir. Qorxaq fikrin müdhiş etirafı, qəti bir iradənin iti boyası, təfəkküratın zülməti qarşısında solur. Düşündükcə, tələsik həyəcanların cəsarəti sönür... Fikir işə keçmir. Sus...

Hamlet yenidən Şekspirlə əvəz olunur. Şekspir hərəkətsiz halda Yelizavetaya baxır. Yelizaveta qorxudan nəzərlərini gizlətməyə çalışır.

Yelizaveta (*özünü ələ alaraq*). Çox ötkəmsiniz, bəlkə, elə buna görə də sizə etibar etmirəm. (*Ayaq saxladıqdan sonra*.) Siz qəbildən olan adamların mənimlə söhbətində bu qədər baş aparmasına səbrim çatmır, heç cür dözə bilmirəm.

Şekspir (*sanki, öz-özünə*). Utan! Ar olsun sənə! Deyirlər ki, cani mahir bir rəssamın sənətində öz əməllərini görüncə istər-istəməz öz cinayətini boynuna alır.

Yelizaveta. Unutmayın ki, nəslinizin necabətinə toxunmuram.

Şekspir. Əlahəzrət, bunu heç vaxt unutmaram. Varlığıma and içirəm, əgər sizi – kraliçanı, öz xidmətimə çevirə bilmək qüdrətim olsaydı, onda siz mənim üçün həm kraliça, həm də şimşək Temzanı

keçə biləcəyi müddət ərzində bakirə bir qız kimi qalardınız. Bəli, yalnız o ana qədər. Eh, həşmətli hökmdar, bu ancaq arzudur. Arzu! Bax, indi bu saat həqiqətin özü isə arzumun əksinədir. Siz, doğrudan da, kraliçasınız. Bir halda ki, siz kraliçasınız, nə məni, nə ispaniyalı Filippini, nə də kişi adlanan başqa bir insanı tanımaq belə istəmirsiniz, belə olan surətdə mən bacardığım qədər öz ehtiras və hisslərimi boğub, sizdən bir hökmdar kimi yalnız bircə iltifat diləməliyəm.

Yelizaveta. Hökmdar iltifatı! Siz də saray əyanı olursunuz... Siz onlardan fərqlənmək ehtirası ilə yanırınsız.

Şekspir. "Fərqlənmək ehtirası..." İcazənizlə, bu, əlbəttə, kraliçaya layiq ifadədir. *(Yazmaq istəyir.)*

Yelizaveta *(ləvhəni vurub onun əlindən salır)*. Sizin bu lövhə məni lap cana yıxdı, ser, mən buraya sizin əvəzinizə pyes yazmağa gəlməmişəm.

Şekspir *(çox qəzəblə)*. Əlahəzrət, müsaidə edərsiniz. Siz buraya bizim əsərlərin yazılması üçün yox, bəlkə həmin əsərlərin yazılmasına ilham vermək üçün gəlmişsiniz. Bəli, bütün başqa işləriniz kimi, bu iş də sizə tale tərəfindən həvalə edilmişdir. Lakin indi mənim sizdən dilədiyim mərhəmət odur ki, tamaşalar göstərmək üçün böyük bir binanın tikintisinə vəsait buraxasınız və icazənizlə, mən əlahəzrətin tələblərini maarifləndirəcək və onlara mənəvi həzz verəcək bu binaya Xalq Teatrı adı verim.

Yelizaveta. Qulaq as, ser, məgər Bensayd və Blenkfrayertdəki teatrlar azlıq edirmi?

Şekspir. Əlahəzrət! Onlar maddi cəhətdən böyük korluq çəkir, acından ölməmək üçün, hər şeydən əvvəl, ağılsız tamaşaçını əyləndirmək, onların zövqünü oxşamaq üçün dəbdə olan pyesləri tamaşaya qoyurlar, belə pyeslər isə, Allah bilir ki, nədir. Bu, acınacaqlı haldır. Görünür, camaatın ruhunu yüksəldən və onların maariflənməsi işinə xidmət etmək cəhətdən kilsə, yəni bizə nümunə ola bilər ki, orada adamları zorla qovub içəri salmaq lazım gəlir. Halbuki kilsənin qapıları həmişə hamının üzünə açıq, giriş isə pulsuzdur. Hərgah pyesdə ölüm hadisəsi, sui-qəsd və yaxud tuman geymiş gözəl oğlan və ya iyrenc bir fırıldaqçının əməlləri göstərilərsə, bax sizin təbəələriniz yalnız və yalnız onda tamaşadan razı qalır, xoşladıkları aktyorlara və üstəlik, teatrın

özünə də bir qədər pul verməyə razı olurlar. Dediklərimi sübuta yetirmək üçün sizə bildirməliyəm ki, mən ilhamla işlənmiş iki pyes yazmışam. Bu pyeslərdə sizin kimi alicənab, işgüzar, sevimli iki qadın tərənnüm etmişəm. Birinci qadın nəcib ürəkli, şəfqətli, qayğıkeş mahir bir təbibdir, ikincisi isə nəcib, söz qanan, özünü xeyirxah işlərə həsr etmiş rahibədir. Bunlardan başqa, köhnə və dəyərsiz bir kitabçadan iki cəfəng əhvalat da oğurlamışam, əhvalatların birində saxta boyalarla örtülmüş əxlaqsız bir qadın kişi paltarında gəzərək, utanmadan öz aşnasına eşq elan edir; aşna isə məşhur bir pəhləvanı vurub yerə sərməklə camaatı güldürür; o birində isə gözəl bir qız təsvir edilir: o, öz ağı ilə lovğalanır, gözəl vücudu, qəşəng geyimi ilə fəxr edir, özünü ədəbsiz, şöhrətpərəst əyanlara təqdim edib, saysız-hesabsız oyunlardan çıxır. Bütün bunların hamısını boş yerə deyil, dostlarıma kömək etmək niyyətilə yazdım. Eyni zamanda, bu pyeslərdə belə boş cəfəng uydurmaları mədh edib qələmə alanlara öz nifrətimi də gizlətməmişəm. Belə ki, bu pyeslərdən birini mən “Sizə necə xoşdur” adlandırdım və nəzərdə tutdum ki, buradakı əhvalatı mən özümə yox, sizə sərfəli olan şəkildə vermişəm. O biri pyesi isə “Boş şeydən hay-küy” adlandırmışam ki, burada da hər şey adından məlumdur. Bax, bu iki iyrenc pyes indi daha nəcib qardaşlarını qovub səhnədən çıxarmışlar. Beləliklə, mən öz xilaskar təbibimi göstərə bilmirəm, görünür, belə namuslu qadın indiki tamaşaçı kütləsinin zövqüncə deyilmiş. Buna görə də, əlahəzrət, acizənə xahiş edirəm ki, əmr edin, yeni teatrın yaradılması üçün dövlət gəlirindən vəsait ayrılınsın ki, bu teatrda öz pyeslərimi tamaşaya qoya bilim. O pyeslər ki, onları heç bir teatr dəllalı öz teatrına götürmür, yaxşıca bilir ki, indi dəbdə olan iyrenc cızma-qaraları, boş uydurmaları tamaşaya qoymaq ona yaxşı əsərləri tamaşaya qoymaqdan daha sərfəlidir. Əlahəzrət, sizdən asılı olan bu xeyirxah iş bir çox dramaturqları da həvəsləndirə bilər, o adamlar pyes yazmağa başlayar ki, onlar indi pyes yazmaq məşğuliyyətinə nifrətlə baxırlar və bu işi o adamların öhdəsinə buraxırlar ki, onların cızma-qarası sizin kimi böyük hökmdarın taxt-tacını şöhrətləndirə bilməz. Pyes yaratmaq – çox ciddi işdir. Axı teatr adamların ağına, düşüncəsinə təsir edir, camaat səhnədə gördüklərini həqiqət sayıb, onu həyatın özünə keçirməyə çalışır. Həyat isə, əslində, daha böyük səhnədən başqa bir şey deyildir. Sizə məlumdur ki, vaxtilə kilsə xalqı tamaşalar

vasitəsilə ibrətləndirmək istəyirdi. Ancaq xalq yalnız elə pyeslərə baxmağa gedərdi ki, onlar macərə ilə, boş və mənasız uydurmalarla dolu olsun, əzabkeş şahidlər və möcüzələr göstərsin. Kilsə özü də bir vaxt sizin həşəmətli atanızın siyasəti ucundan ciddi zərərə düşdü və teatr sənətindən əbədi əl çəkdi və bir daha onu təbliğ etmədi. Beləliklə də, teatr kral sənətinin şöhrətlənməsini istəyənlərin yox, yalnız öz ciblərini doldurmağa çalışan fırıldaqçıların əlinə keçdi. Mənim şəfqətli kraliçam, indi siz gərək vaxtilə kilsənin imtina etdiyi o xeyirxah işi davam etdirəsiniz, teatrın keçmiş ləyaqətini yenidən bərpa edib, onun fəaliyyətinin ali məqsədini özlünə qaytarasınız.

Yelizaveta. Mister Şekspir, bu barədə lord-xəzinədarla məslə-hətləşərim.

Şekspir. Elə isə mən batdım, əlahəzrət, çünki indiyə kimi heç elə bir lord-xəzinədar olmayıb ki, o, müharibə xərclərindən və öz qohumlarına verdiyi bəxşişlərdən savayı xəzinədən başqa məqsədlərə bir pen belə xərcləməyi vacib bilməmiş olsun.

Yelizaveta. Mister Şekspir! Siz həqiqəti söylədiniz, ancaq bu işə kömək etməyə təkliddə mənim gücüm çatmaz. Bu yalnız məndən asılı deyildir. Mən bu müəssisəyə, yəni sizin teatra görə İngiltərə vətəndaşlarının belinə ağır xərc qoyub onsuz da narahat olan puritanlarımı heç cür incidə bilmərəm. Burada, Londonda, minlərlə elə xərc çəkilməli işlər var ki... (*Məcburiyyət qarşısında gülərək*) Onları qoyub sizin poeziyanız üçün xəzinədən heç bircə pen də ayırmaq olmaz. Eh, mister Vill, siz mənə inanın, mənim təbəələrimə üç yüz il, bəlkə bundan daha artıq vaxt lazımdır ki, bəlkə bu zavallı məxluq dərk edə bilsin ki, insanlara təkcə çörək deyil, ilhamlı ürəklərdən qopub gələn parlaq sözlər də lazımdır. O vaxta kimi isə biz səninlə at ayaqları altında toz və külə dönəcəyik. Hərgah, əlbəttə, o dövrdə atlar olsa və əgər insanlar havada uçmasalar, ata minsələr, yəqin ki, üstümüzdən keçəcəklər. Bir sözlə, o zamana kimi ola bilər ki, sizin də əsərləriniz külə-toza dönəcəkdir.

Şekspir. Mənim əsərlərim əsrlərlə yaşayacaqdır, əlahəzrət, onların barəsində qorxmağa dəyməz.

Yelizaveta (*Qorxu içində*). Ola bilər, hər şey ola bilər. Ancaq bir şeyə inanıram ki... Nə qədər ki, xristian dünyasının bütün digər ölkələrində, Moskvadan başlamış vəhşi germanların qanacaqsız kəndlərinə

qədər hər yerdə teatrı xəzinə hesabına saxlamağa başlamayıblar. İngiltərə heç cür belə bir addımı atmağa cəsarət etməyəcəkdir. Mən ki həmvətənlərimi yaxşı tanıyıram, hərgah addımı atmağa cəsarət göstərilərsə də, bu yalnız və yalnız onun nəticəsidir ki, İngiltərə həmişə ümumi dəbdən geri qalmamağa çalışır və başqalarının etdiyi işi eynilə təkrar edir, özgələri yamsılamaq onun adətidir. Rica edirəm, hələlik nə varsa, onunla da kifayətlənin. Sizin yazılarınız arasında ən iyrenc saydığımız o iki pyesi tamaşaya qoyun, ancaq inanın ki, həmvətənlərimiz ağızları köpüklənə-köpüklənə bu iki pyesi yaratdıqlarınızın ən əlası sayacaqdır. Hərgah əsrlər arxasından gələcək nəsillərə müraciət etməyə qüdrətim çatsaydı, onlara açıq ürəklə məsləhət görürdüm ki, sizin indiki bu parlaq arzularınızı qətiyyətlə və cəsarətlə həyata keçirsinlər, çünki bir şotland şairinin dediyi kimi, xalq nəğmələrinin yaradıcıları, məmləkətin qanunlarını yazanlardan daha qüdrətlidirlər. Bəli, bəli, bu sözləri eynilə intermediya və pyeslər haqqında da demək olar.

Şekspir (*təkrarlayır*). Xalq nəğmələrinin yaradıcıları, məmləkətin qanunlarını yazanlardan daha qüdrətlidirlər.

Yelizaveta. Artıq vaxtdır. Dan yeri ağarır... Saat altını vurur. Səhər açılmaq üzrədir, ser, bakirə bir qız olan kraliçanın öz təbəələrinədən sizin kimi ən cəsarətli ilə ikilikdə söhbət etməkdənsə, yataq otağında tək olması daha yaxşıdır. Ey, kim var orda! Kraliçanın yataq otaqlarını bu gün kim mühafizə edir?

Keşikçi. Mən, əlahəzrət!

Yelizaveta. Bax, gələcəkdə o otaqları daha yaxşı mühafizə edin. Siz çox təhlükəli bir kavaleri bizim kraliçanın yataq otağının lap qapısına buraxmışınız. Onu buradan çıxarın və darvazanı möhkəm bağladıqdan sonra mənə bildirin; nə qədər ki, sarayın möhkəm hasarları bizi bir-birimizdən ayırmayıb, mən yatağa girməyəcəyəm.

Şekspir (*onun əlini öptür, Yelizaveta ondan uzaqlaşarkən*). Mənim kraliçam, əlahəzrət, mən bu saat saray qapılarından çıxıb, birbaş zülmətə gedirəm, düşüncələrim isə sizin arxanızca gəlir.

Yelizaveta (*uzaqlaşarkən bir an ayaq saxlayır*). Necə? Mənim yataq otağıma tərəf?

Şekspir (*uzaqdan*). Xeyr, əlahəzrət, sizin dualarınıza tərəf! Rica edirəm, ibadət edəndə öz dualarınızda mənim teatrımın da adını çəkin.

Yelizaveta (*ayaq saxlayır*). O dualarla mən gələcək nəsillərə müraçət edəcəyəm. (*Gedir, yenidən ayaq saxlayır*.) Siz özünüzlə isə Allaha dua etməyi unutmayın. (*Uzaqlaşır, yenə ayaq saxlayır*.) Gecəniz xeyrə qalsın, mister Vill!

Şekspir. Gecəniz xeyrə qalsın, böyük Yelizaveta! İlahi, kraliçanı hiyf elə!

Yelizaveta (*uzaqdan qaranlıqda*). Amin!

Şekspir keşikçinin müşayiətilə saraydan çıxır. Saray qapısının ağır barmaqlığı düşür. Sarayın işıqları tədricən sönür. İşıq yalnız Şekspirin üzərində qalır. O, düşüncəli halda addımlayır.
Arxada səhər şafəqlərindən bərq vuran Temzanın suları görünür. Şekspir ayaq saxlayır.

Şekspir (*əks-səda kimi*).

Ölüm istəyirəm, dözmürəm artıq,
Baxa bilməyirəm bu puç varlığa.
Nuru pəncəsində boğur qaranlıq,
Rəzalət yetişir bəxtiyarlığa.

Şərəf dustaq olub şərəfsizliyə,
Bəkarət hər yerdə olunur təhqir.
Kütlük əqlə güllür, yalan düzlüyə,
Gücün qollarına vurulur zəncir.

Yumruqla tıxanır ilhamın ağzı,
Axmaqlıq sayılır düzlük, həqiqət.
Nadanlıq geyinib müdrük libası,
Hər yerdə saxtalıq, hər yerdə zillət.

Ölüm istəyirəm, çarə budur, bax,
Səni tək qoymağa qıymıram ancaq.

Şekspir çayın sularına baxıb düşünür. Sulara üfıqdən qalxan günəşin əksi görünür.

Artur Konan Doyl

(1859–1930)

TOR KÖRPÜSÜNÜN SİRRI

“Koks və korporeyşn” bankının zirzəmisində hansı küncdəsə üstündə mənim adım yazılmış köhnə çanta olmalıdır. Orada belə yazılıb: “Con H.Uotson. Həkim, Hind ordusunun keçmiş hərbi qulluqçusu”. Çanta müəmmalı hadisələr haqqında qeydlərlə doludur; bunlar Şerlok Holmsun haçansa apardığı tədqiqatlar barəsində yazılardır. Çox maraqlı olan bəzi işlər tam uğursuz qurtardı, heç o bərədə yazmağa dəyməz: üstü açılmamış cinayət işi yalnız təhqiqat sahəsinin əməkdaşları üçün maraqlı ola bilər, oxucuya isə heç bir xeyir verməz. Bu cür xitam verilməmiş işlərdən mister Ceyms Filimorun əhvalatını göstərmək olar: çətiri üçün evə qayıdan mister Filimor birdəfəlik yoxa çıxmışdı. “Ali-siya” katerinin tarixçəsi də maraqlıdır. Bir axşam kater dumanlı zolağa daxil olmuş və həmişəlik itmişdi – nə kater, nə də onun ekipajı haqqında heç kim heç nə eşitməmişdi. Aysedor Persanonun əhvalatı da qəribədir: məşhur jurnalist və duelçi Persano öz sözünün badına getmişdi – o, ağzından qaçırıbmış ki, həmişə əlində gəzdirdiyi kibrit qutusunun içində elmə indiyədək məlum olmayan bir maddə var...

Belə “qəribə işlərdən” əlavə, ailə məsələlərindən elə hadisələr var ki, onlar çox gizli, intim münasibətlərə toxunur; elə əhvalatları qələmə almaq varlı-karlı ailələrdə dava-qalmaqala səbəb olardı. Buna heç bir ehtiyac görmədiyindən, yəqin ki, mənim əziz dostum elə qeydlərini cırıb tullayacaqdı.

Az-çox maraqlı olan bir qisim hadisə bərədə əvvəllər də yazardım, ancaq oxucuları təngə gətirməmək, yormamaq üçün bu fikrimdən vaz keçmişdim.

Özüm də bəzi hadisələrin açılmasında iştirak etdiyimdən, onlar barədə şahid kimi danışa bilərəm. Aşağıdakı əhvalat belələrindəndir.

...Küləkli oktyabr günü idi. Geyinib, evimizin arxasındakı tənha ağacdan küləyin qopartdığı son yarpaqların havada oynaşa-oynaşa uçmasına tamaşa edirdim. Səhər yeməyi üçün aşağı enəndə düşünürdüm ki, dostumu dilxor görəcəyəm; pis hava onun əhvalına təsir edirdi. Əksinə, dostum çox yaxşı əhvalla səhər yeməyini başa vururdu.

– Əlinə işmi düşüb, Holms? – xəbər aldım.

– Gördüyümdən düzgün nəticə çıxarmağın təqdirəlayiqdir, Uotson, – o cavab verdi. – Sırrımı başa düşdün. Hə, əlimə bir iş düşüb. Bir aylıq xırda-xuruş hadisələrdən sonra fələyin çarxı təzədən dönmüb.

– Bu işdə mən də iştirak edə bilərəmmi?

– Hələlik yox. Təzə aşpazımızın bişirdiyi iki yumurtanı ötür getsin, sonra birlikdə götür-qoy edərik. Yumurtanı necə bişirmək məsələsi “Ailə qəzeti”ndə geniş izah edilib; dünən özüm oxumuşam. Yumurta qaynatmaq kimi adi məsələyə də böyük don geyindirib qəzetə yazırlar. Mətbuatda çıxan maraqlı romanlardan sonra belə boş şeyləri oxumağa dəyərmimi?

On beş dəqiqədən sonra süfrəni yığışdırdılar və biz tək qaldıq. Holms cibindən bir məktub çıxartdı.

– Qızıl kralı Neyl Gibson barədə eşitmisənmi?

– Amerika senatorunu deyirsən?

– Hə, onu. Haçansa Qərb ştatlarından birinin senatoru olub, ancaq bütün dünyada qızıl sənayeçisi kimi tanınıb.

– Bilirəm. Bir müddət İngiltərədə də yaşayıb, adı çox məşhurdur.

– Ay sağ ol. Beş il qabaq Hemptşirdə yaxşı torpaq sahəsi də alıb, bax o. Yəqin ki, onun arvadının müəmmalı ölümü barədə eşitmisən.

– Əlbəttə. Yadıma düşdü ki, onun adı niyə mənə tanışdır. Düzü, hadisənin təfərrüatını bilmirəm.

Holms masanın üstündəki kağızı göstərdi:

– Ekstrakt alınması barədə kimyəvi təcrübələrim hələ qurtarmayıb, bu iş də bu yandan; ilk nəzərdən qeyri-adi görünür, ancaq, mənə, düyünü açmaq çətin olmaz. Sübutlar göz qabağındadır – ekspertlərin də, polislin də fikri qətidir. İndi iş Vinçesterdəki səyyar məhkəmənin əlindədir, deyəsən, ədalətsiz aparılır. Bəzi faktlar tapa bilərəm, ancaq

ittihamı dəyişməyə gücüm çatmaz. Əgər əlimizə yeni faktlar keçməsə, heç bilmirəm ki, mənim qonağım nəyə ümid bəsləyə bilər.

– Sənin qonağın?

– Ah, sənə danışmağı unutmuşam, Uotson. Deyəsən, sənin hadisələri axırdan danışmağa başlamaq adətin mənə də keçib. Yaxşısı budur, əvvəlcə bunu oxu.

Məktubu mənə verdi. Təmiz və aydın xətlə yazılmışdı:

“Klaric” mehmanxanası, 3 oktyabr.

Hörmətli mister Şerlok Holms!

Dünyada ən gözəl bir qadının ölümə getməsinin şahidi olmaq mənim üçün çox çətindir. Əlimdən gələnlər hər şeyi edərdim, tək o, xilas olsun. Heç bir sübutum yoxdur, ancaq qəti əminəm ki, miss Rənber günahkar deyil. Faktlar Sizə məlumdur – onlar kimə məlum deyil ki? – bütün İngiltərə yalnız bu barədə danışır. Ədalətsizliyə baxın ki, bir nəfər də onu müdafiə etmir. Bu qadın heç qarışqaya da qıymaz.

Bir sözlə, sabah saat on birdə Sizin yanınıza gələcəyəm. Görək bu dolaşq məsələdən bir şey aydınlaşdıra biləcəksinizmi? Hər halda, əlimdə nə varsa, hamısını Sizə verə bilərəm, təkə onu xilas edin. Yalvarram Sizə, bütün güc və bacarığınızı sərf edin.

Böyük hörmətlə:

C.Neyl Gibson”

– Hə, bax, – deyə Şerlok Holms səhər yeməyindən sonra çəkdiyi trubkanın külünü boşaldıb, tələsmədən tütünlə doldurmağa başladı, – indi məhz bu centlmeni gözləyirəm. Vaxt az olduğu üçün, bir-iki kəlməylə səni məsələdən agah edim. Bu adam kalan pulu olan kapitalistdir. Məncə, hədsiz dərəcədə qeyzli və kinlidir. Ölənlər qadın onun arvadıydı – mərhum haqqında heç nə bilmirəm, təkə bu məlumdur ki, onun gəncliyi çoxdan sovuşmuşdu. Məsələ bir də orada qəlizləşir ki, onlar iki uşağının təhsil və tərbiyəsini çox gənc və gözəl bir qıza həvalə ediblər. Bax, qədim ingilis torpağındakı müəmmalı hadisənin iştirakçıları bu üç nəfərdir.

– İndi də faciə barədə. Meyit evdən təqribən yarım mil aralı olan parkda tapılıb. Öldürülmüş qadın şam yeməyi üçün geyinib, çiyinə şal örtülmüş. Yaxın məsafədən tapançadan atılan güllə onun başını

deşərək keçib. Meyitin yanında heç bir silah və iz yoxdur. Fikir ver, Uotson, heç bir silah! Güman ki, cinayət axşamtərəfi törədilib, meyiti isə bağban saat on bir radələrində tapmışdır. Həkim və polis ölünü müayinə etmiş, sonra meyiti evə gətirmişlər... Mən qısa danışdım, ya hər şey sənə aydındır?

– Tamamilə aydındır. Bəs tərbiyəçi qızdan niyə şübhələnilər?

– Çünki bir-iki sübut var: bir gülləsi atılmış tapança tərbiyəçinin paltar dolabından tapılıb. Atılmış güllənin kalibri həmin tapançaya uyğun gəlir. – Holms nəzərlərini bir nöqtəyə zilləyib təkrar etdi: – Paltar... dolabının... di-bin-dən... – Sonra dostum fikrə qərq oldu, başa düşdüm ki, ona mane olmaq yaramaz.

Birdən o, yenə hərəkətə gəldi:

– Hə, Uotson, tapança tapılıb. Karlı sübutdur, hə? Ekspert və polis belə düşünür. Bir də, ölmüş qadının ovcundan axşam həmin yerdə görüşməyə çağıran məktub tapılıb; məktubu da tərbiyəçi qız yazıb. Bəs necə? Qətlin motivləri də aydındır, senator Gibson varlı-karlı adamdır, əgər arvadı ölsə, senatorun çoxdan xoşuna gələn gənc xanımdan savayı onun yerini kim tutardı? Məhəbbət, pul, hakimiyyət yolunda isə Gibsonun gəncliyi sovuşmuş arvadı dururdu. İşlər pisdir, Uotson, çox pisdir.

– Hə, Holma, elədir.

– Tərbiyəçi qız etiraz üçün söz də tapa bilmir. Əksinə, deyir ki, təqribən qətl vaxtı o, məhz, Tor körpüsünün yanında olub. Faciə isə körpü üstündə baş verib. Bu faktı təkzib etmək olmaz, çünki oradan keçən bir neçə kəndli tərbiyəçini körpü yanında görüb.

– Hə, məsələ aydındır.

– Ancaq, Uotson, gəl nəticə çıxarmağa tələsməyək! Baxaq görək, nə var, nə yox. Haqqında danışılan körpü daşdan tikilib, hər iki yanı məhəccərlidir. Körpü dərin gölün ən dar yerində qurulub. Qadın körpünün başlangıcında uzanıb qalmışdı. Faktlar belədir... Ancaq... bu nədir? Səhv etmirəmsə, bizim qonaq dediyi vaxtdan çox qabaq gəlib.

Holmsun xidmətçisi Billi qapıda göründü, ancaq onun dediyi ad ikimizə də naməlumdu: “Mister Merlou Beyts”. Qəribə hərəkətli çəlimsiz bir vücut qarşımızda dayandı. Peşəkar həkim olduğundan, mənə elə gəldi ki, bu adamın əsəb sistemi tamam korlanıb.

– Siz, deyəsən azmısınız, mister Beyts, – Holms dedi. – Rica edirəm, əyləşin. Sizə sərf etməyə vaxtım çox azdır; saat on birdə başqası ilə görüşməliyəm.

– Mən bu barədə bilirəm. – Təzəgələn kəsik-kəsik dilləndi, elə bil danışmaq üçün nəfəsi çatmırdı. – Buraya mənim sahibkarım Gibson gələsindir. Mən onun dəftərxana işlərinə baxıram. Holms, agah olun: o alçaqdır, alçağın lap yekəsidir.

– Yaman dediniz, mister Beyts.

– Vaxtım az olduğu üçün belə danışmalı oldum. İstəmirəm ki, burada onun gözüne görünüm. O, indilərdə gəlib çıxar. Bir əngəl ortaya çıxmışdı, vaxt tapıb tez gələ bilmədim: onun katibi mister Ferposson mənə bu səhər dedi ki, Gibson sizinlə görüşəcək.

– Deməli, siz onun dəftərxana işlərinə baxırsınız?

– Mən işdən çıxmağım barədə ərizə vermişəm. Bir-iki həftəyə zəhlətökən işimdən yaxamı qurtaracağam. Gibson yaman tündməzac adamdır. Bəzi xeyirxah əməlləri pərdə kimi onun eyiblərini örtür. Zavallı arvadı onun özünün qurbanı oldu. Gibson onunla kobud davranırdı, bəli, bəli, kobud! Qadının necə həlak olduğunu bilmirəm, ancaq əminəm ki, əri onun həyatını əsl məşəqqətə çevirmişdi. Qadın əslən cənublu idi, yaqin ki, bilirsiniz, braziliyalı idi.

– Yox, bunu bilmirdim.

– Cənubda anadan olmuşdu, təbiəti də cənublu təbiəti idi. Günəş və ehtiras övladları. O, Gibsonu sevirdi, bütün varlığı ilə sevirdi. Ancaq əvvəlki gözəlliyi sovuşub keçəndə daha əri ni heç nə ona bağlaya bilmir. O qadından hamımızın xoşu gəlirdi, onu başa düşürdük; ərindən isə qəddarlığına görə zəhləmiz gedir. Ancaq Gibson bicin biridir, özünə inam yarada bilir. Mənim demək istədiyim bunlar idi. Xarici görkəminə baxıb, onun haqqında özünüzdə rəy yaratmayın, görün batinində nələr gizlənir. Hə, mən gedim. Yox, yox, məni ləngitməyin! O indicə gəlib çıxacaq!

Qəribə qonağımız qorxu içində saatına baxıb, az qala qaçaraq otaqdan çıxdı.

– Bax, belə! – bir anlıq sükutdan sonra Holmsun səsi eşidildi. – Deyəsən, mister Gibsonun yaxşı “sadiq” xidmətçiləri var. Yaxşı ki, Beyts bizi xəbərdar etdi; indi sahibkarın özünü gözləyəək.

Təyin edilmiş vaxt pillələrdə ağır addım səsləri eşidildi və məşhur milyonçu içeri girdi. Ona baxan kimi anladım ki, nə üçün dəftərxana məmurunun sahibkarı görün gözü yoxmuş; biznesdəki çəkişmələr onun sifətinə müdhiş zəhm ifadəsi çəkmişdi. Əgər heykəltəraş olsaydım və möhkəm əsəbli, vicdansız biznesmen çöhrəsi yaratmaq istəsəydim, natura üçün mütləq mister Neyl Gibsonun sifətini seçərdim. Hündür, arıq, elə bil, daşdan tökülmüş bədəni yırtıcılıq ifadə edirdi; lap Avraam Linkolna bənzəyirdi, ancaq öz gücünü, qüvvəsini alçaq məqsədlərə sərf edirdi – bu adam haqqında yalnız bunları demək olardı.

Gibson qalın qaşları altında işıldayan boz, soyuq gözləri ilə hər ikimizi başdan-ayağa süzdü, Holms məni təqdim edəndə o, laqəydəcəsinə baş əyib, evindəymiş kimi, stulunu irəli sürüyərək Holmsla üzbəüz oturdu; onun arıq dizləri az qala dostumun ayaqlarına toxunurdu.

– İcazə verin, bəri başdan deyim ki, Holms, – o, sözə başladı, – bu işdə pul mənim üçün heç bir rol oynamır. İşin xatiri üçün siz pulları cıra da bilərsiniz. Qız günahsızdır və əfv edilməlidir, onu isə siz sübut etməlisiniz. Nə qədər pul lazımdırsa, deyin.

– Mənim alacağım haqq dəqiq müəyyənləşib, – Holms soyuq tərzdə cavab verdi. – Onu dəyişmirəm, hərdənbir isə yerli-dibli pul almıram.

– Yaxşı, madam ki, dollar sizin üçün rol oynamır, onda nüfuzunuz haqqında düşünün. Bu işi udsanız, İngiltərə və Amerikanın bütün qəzetləri sizin adınızın ətrafında hay-küy qaldırar, hər iki qitədə sizin barənizdə danışmağa başlarlar.

– Təşəkkür edirəm, mister Gibson. Məsələ burasındadır ki, belə şeylərə qəti ehtiyacım yoxdur. Olsun ki, təəccüblənəcəksiniz, ancaq mən hay-küysüz işləməyi xoşlayıram, məni yalnız problemlər maraqlandırır. Deyəsən, vaxtı itiririk, işə keçək.

– Məncə, mətbuatın verdiyi xəbərlərdən əsas detallar sizə məlumdur. Heç bilmirəm, sizə kömək edəsi bir şey əlavə edə biləcəyəmmi? Ancaq bəzi cəhətləri dəqiqləşdirmək istəyirsinizsə, buyura bilərsiniz.

– Yaxşı, məni təkcə bir cəhət maraqlandırır.

– Məhz hansı?

– Sizinlə miss Dənber arasında münasibət əslində necədir?

Qızıl kralı əsəbi halda stulunda qurcalandı. Az sonra sakitliyi və təkini geri qayıtdı.

– Məncə, belə suallar verməyə sizin hüququnuz, ya da səlahiyyətiniz var, mister. Holms.

– Tutaq ki...

– Onda, sizi əmin edirəm ki, bizim münasibətimiz sahibkarla gənc ledi arasındakı ümumi münasibətlərdən qəti fərqlənmirdi; mən onu yalnız uşaqlarımla birgə götürdüm.

Holms ayağa qalxdı.

– Mənim işim çoxdur, mister Gibson, – dedi. – Boş söhbətlər etməyə nə vaxtım var, nə də həvəsim. Xudahafız.

Qonağımız da qalxdı; o, yuxarıdan aşağı Holmsa baxdı, gözlərində nifrət qılgıcımı parladı, solğun yanaqlarına xəlif qızartı çökdü.

– Lənət şeytana, bununla nə demək istəyirsiniz, Holms? Mənim xahişimi rədd edirsiniz?

– Bəli, mister Gibson, rədd edirəm. Deyəsən, mən hər şeyi aydın dedim.

– Tamamilə aydın. Ancaq bu nə deməkdir? Qiymətinizi artırmaq mı istəyirsiniz? Ya bu işdən yapışmağa qorxursunuz? Bəlkə, ayrı şey var? Mənim izahat tələb etməyə haqqım var, ya yox?

– İzah edərəm. Hər şeydən əvvəl onu deyim ki, onsuz da bu iş çox düyünə düşüb, əlavə yalan xəbərlərə ehtiyac yoxdur.

– Yəni mən yalan deyirəm?

– Mən mədəni tərzdə demək istədim, indi ki, özünüz sual verirsiniz, etiraz etmirəm – bəli, yalan deyirsiniz.

Sifətinin əzələləri oynayan qonağımız düyünlənmiş yumruğunu qaldıranda mən cəld ayağa durdum.

Holms xəfficə gülümsünərək əlini trubkaya uzatdı:

– Hay-küy salmayın, mister Gibson, başa düşürəm, səhər yeməyindən sonra adam adı şeylərdən ötrü özündən çıxır. Məncə, bir az gəzib, təmiz havada fikirləşmək sizin üçün xeyirli olar.

Qızıl kralı öz qəzəbini zorla boğurdu. Mən təəccüblənməyə bilmədim: tamamilə sakit olan adamın gözlərində bir anlığa nifrət alovu yandı, sonra isə onun sifətini laqeydlik örtüdü.

– Bu sizin öz işinizdir. İstəmədiyiniz halda sizi təhqiqat aparmağa məcbur edə bilmərəm. Ancaq, yadınızda saxlayın, mister Holms, mən çox adamları diz üstə çökdürmüşəm, siz indi səhv etdiniz. Bu sizə baha oturacaq. Mənim yolum üstə dayananların heç biri salamat qurtarmayıb.

– Çoxları belə sözləri mənə dəfələrlə deyib, ancaq gördüyünüz kimi mən sağ-salamatam, sizə də salamatlıq arzulayıram. Xudahafiz, mister Gibson. Siz hələ çox şeyi öyrənməlisiniz.

Qonağımız deyinə-deyinə bayıra çıxdı. Holms nəzərlərini tavana zilləyərək sakitcə trubkasını tüstülədirtdi.

– Nə fikirləşirsən, Uotson?

– Bu adamın qarşısındakı hər cür maneəni dəf etməyə qadir olduğunu və öz arvadının belə maneə ola biləcəyini düşünəndə, həm də Beytsin dediklərini yada salanda, mənə elə gəldi ki...

– Düzdür. Mən də elə düşünürəm.

– Onunla tərbiyəçi qız arasında nə var ki? Sən bu barədə niyə soruşdun?

– Heç nə, Uotson, heç nə! Mən bu adamın məktubundakı səmimi məzmununa, sonra isə özünün daxili və xarici aləminə baxarkən anladım ki, bunu tərbiyəçi qıza daha dərin hisslər bağlayır; əsl həqiqəti aşkara çıxarmaq üçün bizə bu üç adamın münasibətlərini aydınlaşdırmaq lazımdır. Gördün, ona necə birbaşa hücumu keçdim, heç halına da təfavüt etmədi. Sonra onu qorxutmağa başladım, özümü elə göstərdim ki, guya hər şeyi bilirəm, əslində isə əlimdə bir-iki gümanım var, vəssalam.

– Deməli, o qayıdacaq?

– Mütləq! O qayıtmalıdır. O, işi belə qoya bilməz. Aha, qapının zəngi çalınır. Bəli, bu onun addım səsləridir... Belə, mister Gibson, mən indicə doktor Uotsona deyirdim ki, siz bir qədər ləngiyirsiniz.

Bu dəfə qızıl kralı lap sakitdi. Baxışlarında hələ də quru təkəbbür vardı, ancaq diqqətlə baxılırdı, başa düşülərdi ki, istədiyinə çatmaq üçün istənilən güzəştə getməyə hazırdır.

– Mister Holms, deyəsən, sizin suallar məni diksindirdi, bir az özümdən çıxdım. Necəliyindən asılı olmayaraq, faktları aşkara çıxarmağa sizin hüququnuz var; sizə haqq qazandırırım. Ancaq sizi

inandırıram ki, mənimlə miss Dənber arasındakı münasibətin bu məsələyə heç bir dəxli yoxdur.

– Bu mənim işimdir. Dəxli var, ya yoxdur, qoy mən həll edim, yaxşı?

– Hə, başa düşürəm. Siz diaqnoz qoyan həkim kimi bütün simptomları bilməlisiniz.

– Bax belə. Bu bənzəyiş düz gəlir. Əgər xəstə öz simptomlarını gizlədərsə, deməli, həkimi aldatmış olur.

– Elədir, ancaq boynunuza alın ki, mister Holms, o qızla əlaqəni birbaşa soruşanda, mənim yerimə kim olsaydı qorxardı. Məncə, insanların ürəyinin hansı küncündəsə çox gizli, pünhan guşə var, ora çağırılmamış qonaqlar buraxılmır. Siz isə birbaşa ora cumdunuz. Ancaq məqsəd sizə haqq qazandırır; qızı xilas etmək lazımdır... Belə... İndi mən hər şeyə cavab verməyə hazırım, soruşa bilərsiniz. Sizi əsasən nə maraqlandırır?

– Əsl həqiqət.

Qızıl kralı fikrini cəmləşdirirmiş kimi sükuta daldı. Dərin qırıqlarla dolu sifəti daha da tutuldu.

– Əsl həqiqəti bir-iki kəlməyə deyə bilərəm, mister Holms, – nəhayət, o dilləndi. – Elə şeylər var ki, onun haqqında düşünmək çox ağırdır, danışmaq da. Odur ki, mən məsələni lazım olduğundan da çox xırda-lamaq istəyirəm... Arvadıma Braziliyada qızıl axtararkən rast gəldim. Mariya Pinta, Manausdakı* böyük hökumət çinovnikinin qızı idi. Çox gözəl idi. O vaxtlar mən gənc və dəlisovdum, ancaq indi də o günlərimə tənqidi yanaşanda anlayıram ki, Mariya həddindən artıq gözəl bir qızdı. Cənublular kimi çılğın, ehtiraslı, qılıqlı idi. Tanıdığım bütün amerikalılardan kəskin fərqlənirdi. Bir sözlə, mən ona vuruldum və biz evləndik. Ancaq bir müddət sonra başa düşdüm ki, aramızda ümumi olan heç nə yoxdur, heç nə. Mənim məhəbbətim söndü. Əgər onunku da sönsəydi, dərd yarıydı, hər ikimizə asan olardı. Ancaq, siz ki qadınları tanıyırsınız: onları nə qədər kənara itələyirsən, itələ, bir şey çıxmır. Onunla kobud, ya da bəzilərinin dediyi kimi, qəddar rəftar edirdim. Bilirdim ki, onun məhəbbətini nifrətə çevirsəm, hər ikimiz üçün yaxşı olar... Ancaq heç nə kömək etmədi; o, iyirmi il qabaqki kimi yenə də məni sevirdi. Nə edirdimsə dəxli yoxdu, o, yenə də mənə sadıqdi...

* Manaus – Cənubi Amerika ərazisində axan Amazon çayının limanlarından biri.

Sonra miss Dənber gəldi. Uşaqlarımızın tərbiyəsi ilə məşğul olmağa başladı. Yəqin ki, qəzetlərdə onun portretlərini görmüsünüz, bilərsiniz ki, o, gözəllər gözəlidir. Boynuma alıram ki, elə qızla bir binada yaşayıb, hər gün onunla görüşəndən sonra atəşin hisslərimi saxlaya bilmədim. Bunda məni günahlandırmırsınız ki?

– Hisslərinizə görə sizi günahlandırmıram, ancaq miss Dənberə münasibətdə hakimiyyətinizdən sui-istifadə etsəydiniz, günahınız böyük olardı. Axı bu qız tamamilə sizin əliniz altındaydı, sizə pənah gətirmişdi.

– Yaxşı, qoy belə olsun, – tənə ona təsir etmişdi; baxışlarında hiddət vardı. – Mən olduğumdan yaxşı nəzərə çarpmaq istəmirəm. Həyatım boyu mənə lazım olan hər şeyə sahib olmuşam. Ancaq heç vaxt indiki kimi qadına vurulmamışam. Bu barədə mən ona dedim.

– Necə dediniz? – Holms hirsənəndə baxışları qorxulu olurdu.

– Miss Dənberə dedim ki, əgər istəsə, onunla evlənərdim. Ancaq çətin problem idi. Mən dedim ki, çəkəcəyim xərcə baxmayaraq, hər şeyi edəərəm, tək o, xoşbəxt olsun, həyatından razı qalsın.

– Sizin tərəfinizdən böyük lütfkarlıqdır, – Holms söz atdı.

– Qulaq asın, mister Holms, mən bura ifadə verməyə gəlmişəm, məsləhət dinləməyə yox. Sizin tənqidinizə ehtiyacım yoxdur.

– Yalnız o qızın xatirinə bu işə girişirəm, – Holms soyuq tərzdə dilləndi. – Məncə, indi onun boynuna qoyulan qatillik sizin danışdığınız bu məsələdən yüngüldür; siz evinizə sığınmış köməksiz bir qızı rüsvay etmək istəmisiniz. Siz varlılardan bəzilərinin qulağına qışqırmaq lazımdır ki, dünyada elə şeylər var ki, onları pulla almaq olmaz.

Qızıl kralının ittihamı sakit qarşılamaşı təəccübümə səbəb oldu.

– Bəli, indi başa düşürəm. Şüktür allaha ki, istəyim baş tutmadı. Qız heç cürə razı olmazdı; o, çıxıb getmək istəyirdi.

– Bəs niyə getmədi?

– Əvvəla, onun valideynləri ehtiyac içində yaşayırlar, qız isə az çox onlara kömək əli uzadırdı. Mən and içəndən sonra ki... bəli, bəli, and içəndən sonra ki, bir daha ona yaxın düşməcəyəm, qalmağa razılıq verdi. O, məsələnin başqa cəhətini də düşünürdü; bilirdi ki, mənə başqalarından çox təsir göstərə bilər. Bu təsirdən xeyirxahlıq məqsədilə istifadə etmək istəyirdi.

– Nə cür?

– Hm, işimin bir-iki cəhətinə bələdçiliyi vardı. Bunlar böyük işlərdir, elə nəhəng işlərdir ki, adi adamlara qeyri-adi görtünə bilər. Mən yarada və dağıda bilərəm, adətən dağıdıram. Bu, tək-cə adamlara aid deyil, yollara, şəhərlərə, hətta xalqlara da aiddir. Biznes dəhşətli oyundur. Burada kim zəifdirsə, həlak olur, məhv olur. Necə qurtaraçağından asılı olmayaraq, mən mübarizə aparıram. Heç vaxt məğlub olmamışam, məğlubları isə vecimə də almamışam. O qız isə bütün bunlara başqa gözlə baxırdı və mən-cə, o haqlıdır. O əmindir ki, birisinin həddən artıq varlı olması, on minlərlə başqasının isə yaşamağa ruzi tapmaması ədalətli deyil. Bax, o qız məsələlərə bu nöqtədən yanaşdı və mən-cə, həyatda dollardan da vacib şeylər görürdü. O anladı ki, mən ona qulaq asıram, inandı ki, mənim hərəkətlərimə nüfuz etməklə cəmiyyətə xeyri dəyir. Hər şey öz qaydasında gedirdi, birdən bu hadisə ortalığa düşdü.

– Hadisənin özü barədə bir şey əlavə etmək istəmirsiniz ki? – Holms soruşdu.

Qızıl kralı başını əlləri arasına alıb dərin fikrə getdi:

– Hə, qızın vəziyyəti ümitsizdir. Ancaq qadınların nə isə öz ələmləri var və bəzən kişilər o ələmlərdən xəbərsiz olurlar... Xəbəri qəflətən eşidib qorxdum, düşündüm ki, yəqin, onu hansı yollasa özündən çıxarıblar (halbuki özü çox səbirli və təmkinli idi). Ağlıma bircə izah gəlirdi – istəyirsiniz inanın, istəyirsiniz yox. Arvadımın məşəqqətli qısqanclıq alovunda yanması yəqindir. Daxili qısqanclıq daha qorxulu olur, o da “fiziki qısqanclıq” kimi kor olur. İnanmıram ki, bu ikinci hal arvadımda olaydı, ancaq o, başa düşürdü ki, özünün heç vaxt nail olmadığı dərəcədə bu gənc ingilis qızı mənim şüuruma və hərəkətlərimə təsir edib. Bu təsirin əsas məqsədi xeyirxahlıq olsa da, arvadımın qəzəbi sönmürdü. O, nifrətindən dəli olmaq dərəcəsinə gəlmişdi. Bəlkə, o, miss Dənberi öldürmək, ya da tapança ilə qorxutmaq istəyib ki, qız bizim evi tərks etsin. Onlar dalaşa, tapança isə açılıb onu tutan qadının özünü öldürə bilərdi.

– Məsələnin bu cəhəti barədə mən də fikirləşmişəm, – Holms dedi. – Bu, bilərəkdən öldürməni dəf edən yeganə çıxış yoludur.

– Ancaq miss Dənber özü bu mülahizəni qəti rədd edir.

– Bu hələ işin bir tərəfidir. Başqa cür də düşünmək olar: qız tələtüm içində, şüursuz halda əlində tapança evə tələsə bilərdi; heç nəyin fərqinə varmadan silahı öz paltarlarının arasına ata bilərdi; tapança tapılanda isə ağına gələn ilk fərziyyəni söylər, hər şeyi inkar etmək istərdi. Bu fikri kim dəyişə bilər?

– Miss Dənberin özü.

– Ola bilsin.

Holms saatına baxdı:

– Şübhə etmirəm ki, biz onunla görüşə icazə alar və axşam qatırı ilə Vinçesterə yola düşərik. Bəlkə, qızı görməyimin işə xeyri deydi, ancaq bəri başdan söz vermərəm ki, sizin çıxardığınız nəticəyə gələcəyəm.

İcazə vərəqləri ilə iş uzun çəkdi və o gün Vinçester əvəzinə mister Gibsonun Hemptşirdəki malikanəsi yanındakı Tor körpüsünə getdik. Gibson özü bizimlə getmədi, ancaq təhqiqata birinci başlamış yerli polis serjantı Koventrinin ünvanı əlimizdə idi. O, solğun bənizli, hündür, arıq bir kişiydi. Üzündə elə bir sirli ifadə vardı ki, elə bil, o dediklərindən daha çox bilirdi. Bir də bəzi xəbərləri verərkən pıçiltıyla danışır, guya, nə isə vacib söz deyirdi, ancaq onun söylədikləri adi məsələlər idi. Ümumiyyətlə isə, düzdanışan adamdı: boynuna aldı ki, belə düynü açmağa qadir deyil, köməyə ehtiyacı var.

– Necə olursa olsun, mister Holms, Skotland-Yarddan siz yaxşı-sınız. Oradan adam çağıranda bütün ümidini itirirsən, üstəlik, bir töhmət də yapırdırlar. Siz isə, eşitdiyimə görə, ədalət tərəfdarisiniz.

– Məni tərifləməyin, – deyər Holms tanışımızın xatiri xoş olsun deyər dilləndi. – Əgər işi açarsam, xahiş edirəm ki, qəzetlərdə adıma çəkməyin.

– Çox lütfkarsınız... Məncə, sizin dostunuz doktor Uotsona etibar etmək olar. Yaxşı, mister Holms, hadisə yerinə çatmamış heç kimdən soruşmadığım suala sizdən cavab almaq istəyirəm: sizə elə gəlmirmi ki, Gibsonun özü haqqında cinayət işi qaldırılmalı olacağıq.

– Mən bu barədə fikirləşmişəm.

– Siz miss Dənberi görməmişsiniz. O, qeyri-adi dərəcədə gözəldir. Yəqin mister Gibson yamanca arzulayırmış ki, arvadını yolundan rədd eləsin. Məsələ tapançaya çatanda bu amerikalılar bizdən də amansızdırlar... Bilirsiniz ki, silah Gibsonundur?

– Dəqiq müəyyənləşib?

– Bəli, ser. Bu onun iki tapançasından biridir.

– İkisindən biri? Bəs o biri hardadır?

– Bilirsinizmi, onda növbənöv silah var. Biz bu tapançanın o biri tayını tapa bilmirik, qab isə iki silah üçündür. Evdəki bütün tapançaları yığmışıq. İstəyirsinizsə, baxa bilərsiniz.

– Sonra. Əvvəlcə hadisə yerinə baxaq.

Söhbət serjant Koventrinin balaca kabinetində gedirdi. Bura yerli polis məntəqəsi idi.

Təxminən yarım mil gedib, Tor körpüsünə aparan kənar cığra düşdük. Cığır qoruğun içindən keçib gedirdi. Bir az aralıda geniş sahəni tutmuş malikanə diqqəti cəlb edirdi. Böyük bir gölün yanıyla yeri yirdik. Qarşı tərəfdə göl daralırdı, – orada yol daş körpünün üstündən keçirdi.

Serjant körpünün girəcəyində dayanıb yeri göstərdi:

– Missis Gibsonun meyiti burada idi. Bax, o daş ilə yeri nişanlamışam.

– Məncə, siz hamıdan qabaq hadisə yerində olmusunuz, – Holms maraqlandı.

– Bəli, ardımca əlbəəl adam yollamışdılar.

– Kim göndərmişdi?

– Mister Gibsonun özü. Hay-küy qopan kimi o, adamlarla bura cummuş, ta polis gələncən heç bir şeyə əl vurmağa qoymamışdı.

– Belə, belə... Qəzetlərin verdiyi məlumatlardan anladım ki, atəş çox yaxın məsafədən açılıb.

– Düzdür, ser, çox yaxından.

– Sağ gicgahının yanından yaralanmışdı?

– Düz gicgahın dibindən, ser.

– Meyit necə düşüb qalmışdı?

– Arxası üstə, ser. Heç bir dava əlaməti yox idi. Nə iz vardı, nə də silah. Təkcə ölünün sol yumruğunda Miss Dənberdən aldığı məktub sıxılmışdı.

– Dediniz “sıxılmışdı”?

– Bəli, ser, biz yumruğu zorla açdıq.

– Bu çox vacibdir, yoxsa elə düşünmək olar ki, kimsə izi itirmək üçün məktubu sonradan qoyub. Lənət şeytana. Yadımdadır ki,

məktub çox qısa imiş: “Saat doqquzda Tor körpüsündə olacağam. Q.Dənber”. Belədirmi?

– Bəli, ser.

– Qız necə izahat verib?

– O, danışmaq hüququnu səyyar məhkəmənin iclasına saxlayıb. Hələlik heç nə demir.

– Doğrudan da, maraqlı məsələdir. Məktubun nə məqsəd güdməsi çox müəmmalıdır, düzdürmü?

– Necə deyim, ser. Cəsarətimə görə üzr istəyirəm, ancaq mənə, bu hadisədə yeganə aydın şey elə həmin məktubdur.

Holms başını yellədi:

– Tutaq ki, məktub həqiqidir, ancaq yəqin ki, missis Gibson onu bir-iki saat əvvəl alıb. Nə üçün məktubu sol əlində saxlayıbmuş? Niyə çalışmış ki, kağızı əlində saxlasın? Axı görüşərkən məktuba istinad etmək ona lazım deyildi. Bu, qəribə görünürmü?

– Bəli, ser, sizin dediyiniz kimi baxsaq, çox qəribə görünür.

– Bir neçə dəqiqə sakit oturub, hər şeyi götür-qoy etmək istərdim, – Holms körpünün daş məhəccərinin üstündə oturdu və onun sualedici baxışlarının dörd tərəfi gəzdiyini gördüm. Birdən o qalxıb əks tərəfdəki məhəccərə tərəf getdi, cibindən böyüdücü çıxarıb daş məhəccəri yoxlamağa başladı.

– Maraqlıdır, – o dedi.

– Bəli, ser. Məhəccərdəki çapığı biz də görmüşük. Mənə, o, yoldan ötən kiminsə işidir.

Məhəccər boz daşdan idi, ancaq bu yerində altı penslik pul boyda ağ ləkə vardı. Diqqətlə baxılısaydı, başa düşülərdi ki, ləkə kəskin zər-bədən sonra qalıb.

– Bəli, daşı çapmaq üçün qeyri-adi güc lazımdır, – Holms düşün-cəli tərzdə diləndi. Əlindəki ağacla məhəccərə bir neçə zərbə vurdu, ancaq heç bir iz qalmadı. – Hə, bu, möhkəm zərbə imiş. Özü də qəribə yerdə. O, üstdən yox, altdan vurulub – fikir verin, iz məhəccərin alt küncündədir.

– Ancaq buradan meyitə qədər aşağısı on beş fut olar.

– Bəli, on beş fut. Bəlkə də, işə dəxli yoxdur, ancaq diqqət yetirmək lazımdır. Mənə, buralıq işimiz qalmadı. Dediniz ki, ayaq izi yox idi?

– Torpaq daş kimi möhkəmdir. Onun üstündə ümumiyyətlə iz görünmür.

– Onda, gedə bilərik. Əvvəlcə dediyimiz silahlara baxaq. Sonra Vinçesterə gedərik. Hər şeydən qabaq miss Dənberlə görüşmək istərdim.

Neyl Gibson şəhərdən qayıtmamışdı, ancaq səhər çağı bizə gəlmiş əsəbi mister Beytslə görüşdük. Qaş-qabağı yer süpürə-süpürə o, sahibkarın macəralarla dolu həyatı boyu yığıdığı cürbəcür silahları bizə göstərdi.

– Gibsonun çoxlu düşməni var, onun xasiyyətinə və iş üsullarına bələd olan şəxs buna təəccüblənməz, – o dedi. – Yatanda da balışının altına tapança dürtür. Qanıçənin biridir, ondan qorxurlar. Əminəm ki, öz arvadı da müstəsna deyildi.

– Siz heç görmüşdünüz ki, Gibson arvadını hərəkətləri ilə təhqir etsin.

– Nə bilim vallah. Heç kimdən çəkinmədən ikibaşlı sözlərlə arvadına müraciət etməsi, adətən təhqirlə bitirdi.

– Deyəsən, bizim milyonerin şəxsi həyatı qibtə ediləsi deyil, – Holms stansiyaya gedərkən dedi. – Hə, Uotson, bəzi faktlar əlavə olundu, ancaq mən əsas hökmdən hələlik çox uzağam. Beyts ev sahibinə nifrət bəsləyə də, mənə dedi ki, həyəcan qaldırılarkən Gibson öz kitabxanasında idi. Saat doqquzun yarısından şam yeməyi qurtaranacan hər şey öz adi qaydasında imiş. Yəqin ki, həyəcan signalı bir qədər gec verilib, ancaq heç şübhə yoxdur ki, faciə saat doqquz radələrində baş verib; tapılmış məktubda da bu vaxt göstərilir. Saat beşdə şəhərdən qayıdan Gibsonun evdən bir yerə çıxdığını heç kim görməyib. Digər tərəfdən, miss Dənber boynuna alır ki, evin xanımı ilə körpü üstündə görüşü varmış. Vəkil ifadə verməyi məhkəməyə saxlamağı məsləhət gördüyündən, qız bundan savayı heç nə deməyəcək. Bu qıza bir-iki sual verməliyik və onu görməmiş toxmaya bilmərəm. Boynuma alıram ki, Uotson, əgər bircə cəhət olmasaydı, iş tərbiyəçi üçün ümitsiz istiqamət alacaqdı.

– Hansı cəhət?

– Tapançanın onun dolabından tapılması.

– Allah köməyi olmuş, bu ki onun əleyhinə olan ən əsas sübutdur.

– Yox, Uotson. İşlə təzəcə tanış olanda da bu hal mənə qəribə görünmüşdü, indi isə, bütün faktlarla tanış olandan sonra, dediyim

hal miss Dənberin xeyrinə əlimdə yeganə sübuta çevrilib. Hər şeydə məntiq axtarmaq lazımdır. Harada məntiq yoxdursa, orada səhv var.

– Mən sizi anlamıram.

– Bax, Uotson, özünü hər şeyə əvvəlcədən soyuqqanlıqla hazırlamış, öz rəqibini başından eləmək istəyən qadının yerinə qoy. Sən plan qurmusan. Məktub yazmısan. Qadın öz ayağıyla gəlib. Səndə silah var. Cinayət törədilmiş, hər şey ustalqla yerinə yetirilmişdir. Ancaq silahı gölə tullamaq əvəzinə, sən onu ehtiyatla evə gətirir, öz paltar dolabına qoyursan – elə yerə ki, onu məhz orada axtaracaqlar. Səni tamamilə təcrübəsiz cani hesab etsəm də, inanmıram ki, belə kobud səhv edəsən.

– Adam özünü itirəndə...

– Yox, yox, Uotson, belə ola bilməz. Əgər cinayət qabaqcadan soyuqqanlıqla hazırlanıbsa, izi necə itirmək də düşünüülüb. Yox, Uotson burada nə işə var.

– Belə düşünmək üçün karlı əsas olmalıdır.

– Yaxşı, əsaslandırırıq. İşə bir balaca başqa cür baxsan, sənə vacib fakt kimi görünən hal özü işi açmaq üçün açar ola bilər. Miss Dənber özü də təsdiq edir ki, tapança məsələsindən xəbəri yoxdur. Bizim yeni mülahizəmizə görə o, düzünü deyir. Deməli, silahı onun dolabına başqası qoyub. Kim? Onu cinayətə calayan birisi. Elə həmin adam özü qatil deyilmi? Görürsən, bizim axtarışlar nəticə verməyə başlayır...

...İcazə sənədləri hələ də hazır olmadığından, biz Vinçesterdə gecələməli olduq, yalnız səhəri gün miss Dənberlə görüşə icazə ala bildik. Vəkilliyə təzə başlamış, miss Dənberin müdafiəsi tapşırılmış mister Coys Kemminqs də görüşdə iştirak edirdi.

Elə bilirdim ki, gözəl bir qızla qarşılaşacağam, ancaq miss Dənber ilk baxışdan düşündüklərimi alt-üst etdi. Görünür, zəhmli milyonçu bu qızda nəşə digər güclü bir cəhət tapmışdı. Bir də qızın ifadəli, zərif, utancaqlıqdan pörtmüş çöhrəsinə baxanda anlaşırdı ki, əlindən xəta çıxıbsa da, hər halda, var gücüylə Gibsonu xeyirxahlığa sövq edirmiş.

Miss Dənber ucaboy, qürurlu qızdı, ancaq onun mənalı qara gözləri tələyə düşmüş diş aslan gücsüzlüyünü, köməksizliyini ifadə

edirdi. İndi, mənim məşhur dostumun onu müdafiə edəcəyini eşidəndə o gözlərdə ümid qılgıcımı parladı, yanaqlara xəfif qızartı çökdü.

– Yəqin ki, mister Gibson bizim münasibətlər barədə sizə danışıb, – onun zəif səsi həyəcandan titrəyirdi.

– Bəli, siz buna toxunmasanız da olar. Bu, sizi əsəbiləşdirər. Sizi görəndən sonra mister Gibsona etdiyiniz təsir və münasibətinizdəki xeyrxahlıq barədə onunla razılaşmaq nəticəsinə gəlirəm. Ancaq niyə siz özünüz ilk istintaqda bu barədə danışmadınız?

– Heç ağıma sığışdıra bilmirdim ki, üstümə atılan şər sübuta yetirilə bilər. Fikirləşirdim ki, əgər gözləsəm, bu ailə haqqında əsl həqiqət öz-özünü məhkəməyə bəlli olar. İndi başa düşürəm ki, nəticədə iş daha da dolaşıb.

– Mənim əzizim, – Holms hündürdən dilləndi. – Sizdən xahiş edirəm ki, xəyala qapılmayın. Mister Kemminqs təsdiq edə bilər ki, indi hər şey sizin əleyhinizədir, laqeydliyiniz sizə baha otura bilər. İş açmaqda mənə kömək edin.

– Sizdən heç nə gizlətmərəm.

– Onda, mister Gibsonun arvadıyla aranızdakı münasibətdən danışın.

– O, mənə nifrət edirdi, mister Holms. O, bütün cənublu ehtirasıyla mənə nifrət edirdi. O, heç bir işi yarımçıq tutanlardan deyildi; ərini necə ehtirasla sevirdisə, mənə də bir o qədər görməyə gözü yox idi. O, bizim münasibətimizə min don geyindirirdi. Ona heç bir pisləyimi keçməmişdi, ancaq zavallı öz ərini elə kor-koranə sevirdi ki, bu yolda hər cürə mübarizəyə hazır idi. Başa düşmək istəməirdi ki, mənə o evdə yalnız mister Gibsonu bəd əməllərdən çəkəndirmək arzusu saxlayır.

Holms dedi:

– Miss Dənber, indi isə o gecə baş verənləri yerli-yataqlı danışmağınızı xahiş edirəm.

– Mən yalnız bildiyimi deyə bilərəm, mister Holms, ancaq heç nəyi sübut edə bilmərəm. Çox vacib olan bəzi halları izah da edə bilmərəm.

– Faktları sadalasanız, başqaları izah etməyə çalışsınlar.

– O axşam Tor körpüsünə getməyim belə oldu: səhər çağı missis Gibsondan kağız aldım (mən məktubu sinif otağındakı masanın

üstündə gördüm). O yalvarırdı ki, axşamüstü körpü üstünə gedim, mənə nə işə vacib sözü var; xahiş edirdi ki, gəlib-gəlməyəcəyimi bildirən məktubu bağdakı günəş saatının içinə qoyum; istəyirdi ki, kimsə bizim görüşümüzdən xəbər tutmasın. Burada pis olan heç nə sezmədim və onun xahişini yerinə yetirdim, görüşə razılaşdım. Qadın məndən xahiş etmişdi ki, onun məktubunu məhv edim, mən həmin məktubu sobada yandırdım: o qorxurdu ki, onunla kobud davranan əri (belə münasibətinə görə mən mister Gibsonu məzəmmət edirdim) görüşümüzdən xəbər tutar.

– Ancaq özü sizin məktubu saxlamışdı.

– Bəli. Məktubumun onun əlindən çıxarılmasını eşidəndə mat qaldım.

– Yaxşı, sonra nə oldu?

– Söz verdiyim kimi. Getdim. Körpüyə yaxınlaşanda gördüm ki, gözləyir. Onda anladım ki, zavallı mənə necə nifrət edirmiş. O, tamam özündən çıxmışdı, deyərdim ki, lap dəli olmuşdu, bununla belə, iradəsi hesabına zahiri təmkinini də saxlamışdı. Yoxsa, ürəyində mənə qarşı elə qəzəbi ola-ola, məni necə sakit qarşılaya bilərdi? Onun nəfəs dərmədən mənə dediyi sözləri indi təkrar edə bilmərəm. Bütün qəzəbini və kinini dəhşətli, iyrənc sözlərə çevirmişdi. Ona baxmaq özü bir dəhşət idi. Qulaqlarımı tutub qaçmağa başladım. O hələ də körpü üstündə dayanıb ünvanıma lənətlər yağdırırdı.

– Sonra onun meyitini həmin yerdə də tapdılar?

– Onun bir neçə addımlığında.

– Sizin getməyinizdən az sonra onu öldürüblər. Güllə səsi eşitdinizmi?

– Yox, eşitmədim, mister Holms, onun qəzəbinin alovlanmasıdan elə qorxmışdım ki, başımı bir yerə soxmağa tələsirdim, odur ki, heç nə eşidəsi halda deyildim.

– Dediniz ki, öz otağınıza qayıtmısınız. Sonra bir yerə çıxmadınız ki?

– Çıxdım. Hay düşəndə mən də başqaları ilə hadisə yerinə qaçdım.

– Siz mister Gibsonu gördünüzmü?

– Bəli, o, körpü üstündən dərhal qayıdıb həkim və polis ardınca adam göndərdi.

– Sizə elə gəlmədi ki, mister Gibson özünü itirib?

– Mister Gibson iradəli adamdır. O, heç vaxt öz hisslərini büruzə vermir. Ancaq onu yaxşı tanıdığımdan hiss etdim ki, bərk həyəcanlıdır.

– İndi ən vacib məsələyə keçək. Bu sizin otaqdan tapılmış tapançadır. Qabaqlar onu görmüşdünüzmü?

– And içirəm ki, heç vaxt görməmişdim.

– Onu haçan tapdılar?

– Səhəri, polis axtarış aparanda.

– Sizin paltarlarınızın arasından?

– Bəli. Paltar dolabımın dibindən, paltarların altından.

– Deyə bilərsinizmi, silah haçandan orada imiş?

– Səhər çağı dolabda silah yox idi.

– Hardan bilirsiniz?

– Dolabı səliqəyə salmışdım.

– Aydınır. Kimsə sizin otağa girib silahı ora qoymuş, sizi qətlə günahlandırmaq istəmişdir.

– Yəqin ki, belədir.

– Bəs nə vaxt girə bilərdi?

– Ya yemək vaxtı, ya da mən uşaqlarla dərs otağında olarkən girmək olardı.

– Elə həmin vaxt məktuba rast gəldiniz?

– Bəli.

– Təşəkkür edirəm, miss Dənber. Təhqiqata daha nə ilə kömək edə bilərsiniz?

– Daha... heç nəylə.

– Körpünün daş məhəccərində, lap meyitin tuşunda zərbə izi var. Sizcə, o nədir?

– Yəqin ki, təsadüfdür.

– Qəribədir, miss Dənber, çox qəribə. Nə üçün həmin iz məhz hadisə vaxtı, özü də, düz həmin yerdə yaranıb?

– Orada kim iz qoya bilərdi? Bunun üçün güclü zərbə lazımdır.

Holms cavab vermədi. Onun solğun, məzmunlu sifətində hansı ifadəsə yaranı: mən anladım – nəsə, ağılna mühüm bir fikir gəlmişdi. Bu elə aydın göründü ki, heç kim sükutu pozmaq istəmədi. Birdən Holms həyəcandan titrəyə-titrəyə, təcili hərəkət etmək arzusu ilə stuldan dik qalxdı:

– Gedək, Uotson, tez. – O qışqırdı.

– Nə olub, mister Holms? – miss Dənber xəbər aldı.

– Narahat olmayın, əzizim. Mister Kemmings, mən sizə yazaram. Mən bütün İngiltərəyə küy salmış cinayətin üstünü açacağam. Sabah səhər tezdən sizə xəbər verərlər, miss Dənber, hələlik onu deyim ki, məsələ aydınlaşır və əminəm ki, ədalət qalib gələcək.

Vinçesterdən Tor körpüsünəcən yol uzaq deyildi, ancaq səbrim tükəndi. Görürdüm ki, yol Holmsa da sonsuz görünür: o bir yerdə qərar tuta bilmirdi – ya vaqon boyu var-gəl edir, ya da səbirsiz halda oturub, uzun və həssas barmaqları ilə oturacağı taqqıldadırdı. Biz kupədə tək idik. Hadisə yerinə çatacatda birdən mənimlə üzbəüz oturub əlini dizimə qoydu. Baxışları çox ifadəli idi.

– Uotson, mənə elə gəlir ki, evdən çıxarkən tapançanı özünlə götürürsən.

Əslində mən silahı ondan ötrü götürürdüm; problemin həlli onu alıb aparanda öz sayıqlığı qayğısına qalmırdı. Çətin anlarda dəfələrlə mənim tapançam karımıza gəlmişdi. Bu barədə ona dedim.

– Hə, hə. Belə işlərdə bir az səhlənkaram. Hm, tapança üstündədimi?

Qoltuq cibimdən balaca, qəşəng tapançanı çıxartdım. O, güllədanı açıb, güllələri qarşısına tökərək baxmağa başladı.

– Yaman ağırdır, lap təcəüblüdür... – o dedi.

– Hə, zarafat xoşlamayan şöğəridir.

Holms fikrə getdi.

– Bilirsən, Uotson, mənə, sənin tapançanı açacağımız sirt ilə çox yaxın əlaqədə olacaq.

– Əzizim Holms... Sən zarafat edirsən.

– Yox, Uotson, lap ciddi deyirəm. Bir təcrübə keçirməliyik. Əgər baş tutsa, hər şey aydın olar. Nəticə isə bu balaca silahın özünü necə aparacağından asılıdır... Bir patronu tullayaq... İndi, qalan beş dənəsinə qoyaq yerinə, tapançanı çəkək ayağa... Belə... İndi çəkisi ağır olar və əsl həqiqəti bizə başa salar.

Onun məqsədini anlamırdım; mənə bir söz demədən öz xəyallar aləminə qapılıb, balaca Hemptşir stansiyasına sakitcə oturdu. Oradan təkərli araba tutaraq on beş dəqiqəyə özümüzü serjantgilə yetirdik.

– Məsələyə bir əlyeri tapa bildinizmi, mister Holms?

– Hər şey mister Uotsonun tapançasının özünü necə aparacağından asılıdır, – dostum dedi. – Budur o. İndi isə, serjant, deyin görək, sizdə on metr uzunluğunda ip tapılandımı?

Kənd dükanından bir top möhkəm ip aldım.

– Məncə, bizə lazım olan şeylər bunlardır, – Holms dedi. – İndi, müsaidənizlə hadisə yerinə gedək və bu, yəqin ki, səyahətimizin son mərhələsi olacaq.

Günəş batırdı. Həmpşirin payız mənzərəsi onun şüaları altında qəşəng görünürdü. Serjant yanımda addımlayıb, tez-tez dostuma baxır, sanki onun məntiqli mühakiməsinə dərin şübhə ilə yanaşırdı. Körpüyə çatmaqda hiss etdim ki, həddindən artıq soyuqqanlı olmasına baxmayaraq, dostum da həyəcan içindədir. Bu barədə ona dedim.

– Hə, mənim aç bilmədiyim işlərin şahidi olmusan, Uotson. Belə hallara qarşı məndə instinkt var, ancaq hərdən o məni aldadır. Hələ Vinçester həbsxanasında ikən bu ideya ağıma gəldi. Fəal ağılın çatışmazlığı orasıdadır ki, o, adamı lap səhv nəticəyə gətirib çıxara bilər. Ancaq hər halda, hər halda... Yaxşı, Uotson, bir cəhd edək.

O, artıq ipin bir ucunu tapançanın dəstəyinə bağlamışdı. Biz faciə yerinə yaxınlaşdıq. Polis serjantının köməyi ilə Holms meyitin düşdüyü yeri dəqiqləşdirdi. Sonra o, qızılı xəzəlin arasından ağır bir daş tapdı. Onu ipin o biri ucuna bağlayıb məhəccərin üstündən tulladı, daş suyun üzərinə sallanıb yelləndi. Daha sonra Holms mənim tapançamı əlində tutub, ip tarım çəkilənə qədər məhəccərdən aralandı.

– Bax, belə, – o qışqırdı.

O, cəld tapançanı qaldıraraq gicgahına tuşladı və dərhal əlini açdı. Daşın ağırlığı tapançanı dartdı; silah zərblə daş məhəccərə toxunub, onun üstündən aşaraq gölə getdi. Tapança hələ gözdən itməmiş, Holms artıq məhəccərə söykənərək ora baxırdı. Dostumun sifətinin ifadəsindən anladım ki, mülahizəsi düz çıxıb.

– Bundan da yaxşı sübut ola bilərmi? – o dilləndi. – Görürsən, Uotson, sənə tapançanı məsələni həll etdi.

O, körpünün daş məhəccərini göstərdi: onun alt tərəfində yeni iz yaranmışdı. Qabaqkına oxşayırdı.

– Biz mehmanxanada gecələyərək. – O dikəlib, təəccübündən yerində donmuş serjanta baxdı. – Siz, əlbəttə, ipi tapacaq, dostumun silahını dartıb çıxaracaqsınız. Onun yanındaca başqa tapança, ip və daş da tapacaqsınız, onların köməyi ilə qisasçı qadın öz cinayətini gizlətmək, başqa günahsız adamı ləkələmək istəmişdir. Mister Gibsona deyin ki, sabah səhər onunla görüşər, miss Dənberi həbsdən buraxdırarıq.

Gecədən keçmiş kənd mehmanxanasında oturub trubka tüstüləndəndə Holms baş verənləri qısaca şərh elədi:

– Uotson, qorxuram ki, Tor körpüsünün sirri barədə yazıb, nüfuzumu aşağı salasan. Həyata keçirdiyim təcrübəni anlamaq üçün reaksiyalar cəldliyi, düşüncə və həqiqəti dərk etmə məndə çatmırdı. Boynuma alıram ki, məhəccərdəki iz əvvəlcədən düzgün qərara açar ola bilərdi, qabaqcadan belə qərar çıxarmadığım üçün indi xəcalət çəkirəm. Yeri gəlmişkən deyim ki, bu bədbəxt qadın yaman ağıllı, həm də tədbirli imiş, odur ki, törətdiyi cinayətdən baş açmaq heç də asan olmadı. Həlak olan qadın heç cür ağılına sığışdıra bilmirmiş ki, miss Dənber onun rəqibidir. Şübhə yoxdur ki, ərinin bütün kobudluğuna bu qızı baskar götürdü. Onun ilk qərarı özünü öldürmək olmuşdur. Sonra o, elə etmək istəmişdir ki, rəqibi birdən-birə ölməkdən daha ağır əzablara düçar olsun. Hərəkətlərinə nəzər salsaq görürük ki, o, necə fəndgir imiş. Miss Dənberin məktubu çox ehtiyatla saxlanmışdır; düşünmək olar ki, onu miss Dənber görüşə çağırır. Bunun sübutu üçün miss Gibson bir az tələsib: məktubu əlində saxlayıb. Təkcə bu fakt məndə şübhə doğura bilərdi. Sonra o, ərinin onlarca tapançasından birini götürüb. İkinci tapançanın qabaqcadan bir gülləsini tullayıb və onu miss Dənberin dolabına qoyub. Daha sonra isə öz tapançasını izsiz rədd etmək üçün bu hiyləgər üsulu tapmış, məhz, bunun üçün körpü üstünü seçmişdir. Miss Dənber gəlib çıxanda o, var gücünü toplayıb bütün nifrət və qəzəbini söyüşlərə çevirmiş, Dənber qaçıb gedəndən sonra isə öz dəhşətli planını həyata keçirmişdir.

İndi hər şey öz yerində, hadisə tamamilə göz qabağındadır. Qəzetlər sual verə bilərlər ki, nə üçün əvvəlcədən gölün dibi yoxlanmamışdı. Hər halda bu, qamışıqla örtülmüş böyük göldür, nəyi harada axtarmağı bilmədən onun dibi ilə maraqlanmağa dəyməz.

Hə Uotson, biz zərif bir qıza və çox yırtıcı bir kişiye kömək etdik. Əgər gələcəkdə onlar öz səylərini birləşdirsələr – tamamilə mümkündür ki, birləşdirəcəklər – onda biznes və maliyyə dünyası deyə bilər ki, mister Neyl Gibson həyatda nəyi işə öyrəndi. Özü də ehtiyacın bizə həyat qanunlarından dərs dediyi sinif otağında öyrəndi...

Ceyms Metyu Barri

(1860–1937)

PİTER PEN VƏ VENDİ

(nağıl-povestdən fraqmentlər)

PİTERİN İLK GƏLİŞİ

Haqqında sənə söhbət edəcəyim Piter Pendən başqa bütün uşaqlar zaman keçdikcə böyüyüb yaşa dolurlar. Özlərinə də gec-tez məlum olur ki, mütləq böyüməlidirlər. Vendi bunu belə öyrəndi. Qız iki yaşında olanda həyətdə oynayırdı, birdən çiçək dərib anasının yanına qaçdı. Görünür, o bu vaxt çox gözəl idi, çünki missis Darlinq əlini sinəsinə qoyub ucadan dedi:

– Kaş ki, sən həmişə körpə olaydın!

Onlar bu barədə daha heç vaxt, bir kəlmə də danışmadılar, ancaq Vendi qəti əmin oldu ki, böyüyəcək. İki yaşın tamam olanda bunu mütləq başa düşürsən. İki axırın başlanğıcıdır.

Sən, əlbəttə, bilirsən ki, Darlinqlər ailəsi 14 №-li evdə yaşayırdı. Vendi doğulub dünyaya gələncən ana bu evin gözü idi. Vendinin anası qəşəng qadın idi. Onun çox romantik xəyalı və gözəl, gülümsər sifəti vardı. Darlinq xanımın romantik xəyalı Uzaq Şərq ölkələrindən gətirilən xırdaca mücrüyə bənzəyirdi: açdıqca açılan mücrü, lap qönçə kimi. Hər mücrünün içində özündən balaca bir mücrü vardı. O birində daha balacası. Beləcə qurtarmaq bilməyən mücrülər! Ananın gözəl, gülümsər sifətində isə son dərəcə öpməli bir şey vardı – ağzının lap qırağındaca. Vendi o şeyi tutmaq istəyirdi, öpmək istəyirdi, ancaq heç cür tuta bilmirdi, öpə bilmirdi. O, balaca, tumbul əllərini ananın

sifətində dolandırırdı. Bax, bu ananın dodaqları, bu burnu, bu da ağız. Bax, bu da o öpməli yer – ananın ağızının sağ tərəfində. Ancaq tut görüm, necə tutursan!

Bu gözəl qadın Vendinin atası mister Darlinqə belə qismət olmuşdu. Onda ki, Vendinin anası hələ qız idi və yer üzündə indi kişi olmuş neçə-neçə cavan oğlanlar vardı, o oğlanların hamısı bir gün gözlərini açıb gördülər ki, bu qıza ürəkdən vurulublar. Onlar hər tərəfdən qızın evinə axışdılar, qıza eşq elan eləməyə, onun razılığını almağa gəlmişdilər, ancaq mister Darlinq oğlanların hamısından qabağa düşmüşdü. O, karetya minib qızın evinə birinci çatmışdı və əvəzində qız onunku olmuşdu. Mister Darlinq hər şeyə nail oldu – sonuncu mücrüdən savayı, bir də qadının gözəl sifətindəki o öpməli yer Darlinqin arzusu olaraq qaldı – bu arzu heç vaxt həyata keçmədi. Balaca mücrü barədə mister Darlinqin heç təsəvvürü də yox idi. Qaldı ki, öpüş – mister Darlinq bu öpüşdən tədricən ümidini üzmüşdü, sonra isə tamam əl çəkmişdi. Vendiye elə gəlirdi ki, bu öpüşü olsa-olsa Napoleon ala bilərdi. Ancaq mənim fikrimcə, heç Napoleonun da işi deyildi. Belə bir xəyala düşsəydi, o da əliboş qayıdardı.

Mister Darlinq dəfələrlə Vendiye demişdi ki, missis Darlinq onu nəinki sevir, hətta ona çox hörmət edir. O, çox ağıllı idi, aksiya və istiqraz vərəqəsindən başı çıxırdı. Sözüün əslində isə aksiya və istiqraz vərəqəsinin nə olduğunu heç kəs yaxşı bilmirdi, belə ki, ancaq mister Darlinq bunlar haqqında elə qəliz mülahizə yürüdü ki, bütün qadınlar ona pərəstiş edirdi.

Toy günü missis Darlinq başdan-ayağa ağ geyinmişdi. O, ərə gedəndən sonra əvvəlcə evin bütün xərclərini qeyd etməyə başladı, bu, onu bir növ əyləndirirdi, elə bil, nə isə şən bir oyun oynayırdı. Qeydlər aparanda, o, xırdaca bir kökü də yaddan çıxarmırdı. Lakin get-gedə baş kələmi belə qeyd etməyi unutmağa, dəftərçəsinə kələm əvəzinə xırdaca uşaq şəkilləri çəkməyə başladı. O, hesab aparmaqdansa uşaq şəkilləri çəkirdi. Demək, missis Darlinqin ürəyinə nə isə dammışdı.

Əvvəlcə Vendi dünyaya gəldi, sonra Con, sonra isə Maykl.

Vendi dünyaya gələndən iki həftə sonra ailədə bir namüəyyənlilik var idi, hələ məlum deyildi ki, qızı saxlayacaqlar, ya yox, çünki əlavə bir nəfərin yeməyini çatdırmaq o qədər də asan iş deyildi! Doğrudur, mis-

ter Darlinq Vendi ilə son dərəcə fəxr edirdi, ancaq o, öz şəxsiyyətinə də hörmət edirdi. O, missis Darlinqin çarpayısı yanında oturub, əlindən tutdu və hesablamağa başladı, missis Darlinq gözləri ilə ona yalvarırdı. Missis Darlinq hər şeyi qurban verməyə hazır idi, lakin mister Darlinq onun kimi deyildi. O, hər şeyi hesablamağı istəyirdi. Əgər missis Darlinq hərdənbir söz deyib onu karıxdırırdısa da, o, hesaba yenidən başlayırdı.

– Xahiş edirəm, məni çaşdırma, – deyə təvəqqe edirdi. – “Deməli belə: bir funt on yeddi şilling evdə və iki şilling altı pens qulluq yerində. Mən qulluqda qəhvə içməkdən əl çəksəm, deməli, on şilling də çıxmaq olar, – onda iki funt doqquz şilling altı pens qalır. Sənin də on səkkiz şilling və üç pensini götürsək, cəmi üç funt yeddi şilling doqquz pens edər. Kitabçamda beş funt var. Cəmi səkkiz funt yeddi şilling”. – Orda gəzən kimdir? – “Səkkiz... yeddi... doqquz...” Mane olma, əzizim! – “Bir funt da sən qonşuya verdin...” – Danışma, əzizim! – “Demək bir funt da, əzizim, əldə... hə, vəssalam! Necə demişdim – doqquz funt yeddi şilling və doqquz pens, eləmi? Doğrudur, elədir ki, var: doqquz, yeddi və doqquz. İndi məsələ ondadır ki, biz bir il həftədə doqquz funt yeddi şilling və doqquz penslə keçinə bilirikmi?”

– Əlbəttə, keçinə bilirik! – deyə missis Darlinq sevinclə səsləndi.

Düzünü desək o, Vendiyə görə hər şeyə hazır idi. Ancaq mister Darlinq fikrindən əl çəkirdi. Onun tayı-bərabəri yoxdu!

– Xənazir xəstəliyini unutma! – deyə o, missis Darlinqə xatırladır və sonra yenidən haqq-hesab başlanırdı. – Xənazir xəstəliyinə bir funt... Daha doğrusu, bunu mən belə yazıram, əslində isə, əlbəttə, otuz şilling tutacaq! Sözümlü kəsmə! Qızılca bir funt beş şilling, məxmərək yarım gineya*. Cəmi iki və on beş yarım. Əllərini yelləmə! Göy-öskürəyə on beş şilling...

Elə hey hesablayırdılar, nəticə də hər dəfə dəyişirdi. Axırda, Vendini evdə saxlamağı qət etdilər. Xənazir xəstəliyini on iki şilling yarım endirdilər, qızılca ilə məxmərəyi isə bir xəstəlik kimi hesabladılar.

Con dünyaya gələndə də evdəkilər eynən belə həyəcan keçirmişdi – lər, Mayklın isə işi lap çətinliklə həll olundu. Lakin onu da, axırda saxladılar. Az keçmiş uşaqları artıq küçədə görmək mümkün idi: onlar əl-ələ tutaraq dayə ilə birlikdə miss Fulsomun bağçasına gedirdilər.

* Gineya – 21 şilling dəyərində olan köhnə ingilis qızıl pulu.

Missis Darlinq ailədə qayda-qanunu çox sevərdi, mister Darlinq isə istəyirdi ki, onların da bütün başqa ailələr kimi hər şeyi, o cümlədən dayəsi də olsun. Ancaq Darlinqlər kasıb olduqlarından (axı uşaqlar gör nə qədər süd içirdilər!) uşaqlara Nyufaundlend cinsindən Nena adlı bir it dayəlik edirdi. Darlinqlər onu evlərinə gətirəndə o sahibsiz it idi. Son dərəcə ciddi bu it uşaqlara çox qayğı ilə baxırdı. Darlinqlər onunla Kensinqton bağında tanış olmuşdular. Nena boş vaxtlarının çox hissəsini bu bağda keçirir, uşaq arabalarına boylanırdı. Xoşlarına gəlməsə də o, dayələrin arxasınca düşüb evlərə gedir və ev sahiblərinə başısoyuk dayələrdən şikayət edirdi.

Nenanın tayı-bərabəri yox idi. Uşaqları yuyunduranda çox ciddi olurdu! Gecə isə uşaqlardan birinin səsi çıxan kimi cəld qaçıb gəlirdi. İt damı uşaq otağına qoyulmuşdu. Nena dəqiq bilirdi, uşaqların öskürəyinə nə vaxt əhəmiyyət verməmək, nə vaxt isə onların boğazına yun corab sərimək lazımdır.

Dərman məsələsində o qədim dəva-dərmanı – məsələn, ravənd suyunu üstün tuturdu, mikrobdan söhbət salanda isə Nena nifrətlə fınxırırdı. Uşaqlar bağçaya gedəndə onları bütün qayda-qanun ilə müşayiət edirdi, uşaqlar özlərini yaxşı aparanda Nena da onların yanında dinməzce gedirdi, uşaqlardan biri kənara qaçan kimi Nena onu cəld qaytarırdı.

Con futbol oynayan günü oğlanın boğazlı köynəyini götürmək Nenanın heç yadından çıxmırdı, yağışdan qorunmaq üçün isə ağızda həmişə çətir gəzdirirdi. Miss Fulsomun uşaq bağçasında birinci mərtəbədə gözləmə otağı var idi, uşaqların dalınca gələn dayələrin hamısı bu otaqda oturub gözləyirdilər. Nena ilə bu dayələr arasında yalnız bircə fərq var idi, onlar skamyada otururdular, Nena isə yerdə uzanırdı. Vəssalam! Dayələr Nenaya yuxarıdan-aşağı baxır, onu saymırdılar, Nenanın isə onların boşboğazlığından acığı gəlirdi.

Nena qonaqların uşaq otağına girməsini xoşlamırdı, lakin gələn olanda o, Mayklın döşliüyünü cəld çıxarıb, ona mavi, ipək bağları olan yeni döşlük bağlayır, Vendinin paltarını dartıb səliqəyə salır, Conun saçlarını yalayıb hamarlayırdı.

Mister Darlinq yaxşı bilirdi ki, uşaqların otağı həmişə səliqəli olur. Bununla belə o, adamların rəyi ilə çox hesablaşırdı. Cəmiyyətdə tutduğu mövqeyini bir dəqiqə də unutmurdu.

Narahatlığının ikinci bir səbəbi də var idi. Hərdən ona elə gəlirdi ki, Nena onunla fəxr etmir.

– Corc, o, sənə lap vurğundur! – deyə missis Darlinq ərini inandırmağa çalışır və uşaqlara işarə edirdi ki, ataları ilə mehriban dolanırlar.

Bu vaxt uşaqlar elə hay-küy qaldırırdılar ki, mister Darlinqin şübhələri yoxa çıxırdı. Hətta Darlinqlərin evində yaşayan balaca qulluqçu qız Liza da bu şənlikdə iştirak edirdi. Lizanın uzun tumanı və başına bağladığı ağappaq ləçək onu daha da kiçik göstərirdi, halbuki qulluğa girəndə and içmişdi ki, on yaşı çoxdan tamam olub. Evdə böyük şənlik var idi! Onlar atılıb-düşür, qışqırır, oynayırdılar! Hamıdan çox missis Darlinq şənlənirdi. O, rəqs edə-edə elə sürətlə fırlanırdı ki, yalnız ağzının ucunda gizlənən öpüş görünürdü. Əgər zirək olsa idin, bəlkə də, bu öpüşü ələ keçirə bilərdin!

Piter Pen bu evə gələndə kimi yer üzündə bu ailədən şən və xoşbəxti yox idi.

Bir dəfə missis Darlinq uşaqlarının düşüncələrini qaydaya salanda ilk dəfə Piter Pendən xəbər tutdu.

Hər axşam, uşaqlar yatandan sonra, analar öz övladlarının bütün gün ərzindəki əməllərini götür-qoy eləyirlər, analar balaların fikrini-düşüncəsini, elə bil, səliqəyə-sahmana salırlar, onların hər bir hərəkətini dönə-dönə ölçüb-biçirlər. Əgər, sən bircə gün yuxuna haram qata bilsən – yatağa uzanan kimi yuxulamasan (ancaq ağılın kəsmir ki, belə şey baş tuta), özün hər şeyin şahidi olarsan. Anaların övladlar barədə düşünməyi, bilirsənmi, necə qəribə olur! Sanki, ana yenə də paltar dolabında yır-yığış eləyir. Sənin bütün gün ərzindəki əməllərin, dediyin sözlər, elədiyən hərəkətlər, elə bil, bu paltar dolabının içinə yığılıb. Ana onları bircə-bircə yoxlayır, qaydaya salır, yerbəyər eləyir. Dolabda bir lazımsız şey görəndə ana duruxur, təəccüblənir – axı bu yersiz şey gərək sənin ağılına gəlməyəydi. Burada elə şeylər var ki, ananı sevindirir – bunlar sənin yaxşı işlərinidir; sənin yaxşı əməllərini ana yaxşı paltar kimi oxşayır, pişik balası-tək əzizləyir, pis hərəkətini görəndə tez-cə gizlətməyə çalışır, gizlədir ki, başqa bir kəs görməsin. Sən yatarsan, ana yatmır. Sənin nadinc hərəkətlərini, yersiz işlərini ana həmin o paltar dolabının ən xəlvət, ən uzaq bir küncündə gizlədir,

elədiyən yaxşı işləri, dediyən ağıllı sözləri isə paltarların kimi ütüləyir, təmizləyir, dolabın ən görnükli yerində lap göz qabağında qoyur, – sənün üçün bircə o qalır ki, göttürüb əyninə geyəsən.

Öz gördüklərini, fikirləşdiklərini, ağılna gələn bütün əhvalatları sən bir xəritə kimi təsəvvür edə bilərsənmi? Yox! Ancaq sənün ananın təsəvvüründə, inan ki, belə bir xəritə var. Özü də bu xəritə asanlıqla düzəlməyib – axı, sənün özünü də başa düşmək asan deyil. Sən hər şeyi bir-birinə qarışdırmısan! Heç nə sənün üçün bir yerdə dayanmır – səndən ötrü hər şey, elə bil, qızdırmanı göstərən xətlərdir, – kağızın üstündə əyri-üyrü xətlər gah qalxır, gah düşür. Bəlkə, bunlar qızdırma ölçən xətlər deyil, adanın yollarıdır. Hansı adanın? Hələ soruşursan da! Əlbəttə, Məchul adanın! Axı sənün fikrin-zikrin həmişə o adadadır. O adada hər şeyin öz rəngi, öz aləmi var. Mərcañ qayalar var o adada, körfəzlərdən keçib, sahilə yan alan yelkənli gəmilər var; vəhşi insanlar, dərzi cinlər, dibində bulaqlar qaynayan kahalar, mağaralar... Yeddi qardaşın biri şahzadə də oradadır, köhnə koma və əyriburunlu cırtıdan qarı da oradadır... Bütün bunlardan, bəlkə də, baş çıxarmaq olardı – axı, sən tək-cə bu barədə düşünürsən. Sənün beynində, bundan əlavə, o qədər şey bir-birinə qarışıb ki, məktəbə getdiyən ilk gün, atalar, uşaqlar, parklarda gördüyün hovuzlar, haq-qında eşitdiyən qatillər, dar ağacları; həm əl işi dərnəyi, həm latın dilindəki fellər; yediyən dadlı pirojnalar, boğazının ağrımağı, dişinin çıxarılmağı, arzuladığın uzun şalvar və min cür belə-belə şeylər! Bunlar hamısı birlikdə – ya eyni bir adanın başqa-başqa tərəfləridir, ya da iki bir-birinə oxşayan, bir-birini tamamlayan xəritələrdir ki, bunlardan baş çıxarmaq çətindir, yaman çətindir, xüsusən, ona görə çətindir ki, sənün üçün heç nə bir yerdə dayanmır, hər şey hər saniyə dəyişir.

Əlbəttə, hərənin özüne məxsus Məchul adası var. Məsələn, Conun adasında körfəz var idi, körfəzin üzərilə qızıl qazlar uçur, Con isə bu qazları ovlayırdı. Maykln adasında isə körfəz qızıl qazların üzərində üzürdü, axı o balaca idi, belə işlərdən o qədər də başı çıxmırdı. Con öz adasında quma üzüqoylu çevirdiyi qayıqda, Maykl viqvamda*, Vendi isə yarpaqdan tikilmiş evcikdə yaşayırdı. Conun dostu yox idi.

* Viqvam – Şimali Amerika hindularının ağac qabığından və ya göndən tikdikləri ev, koma.

Maykl isə özünə dostu gecələr tapırdı. Vendi valideynlərinin atıb getdiyi qurd balası ilə dostluq edirdi. Ancaq bu adalar arasında bir növ oxşarlıq var idi, əgər, onları yanaşı düzüb, farağat vəziyyətdə saxlasan və baxsan, görərsən ki, onların burnu bir-birinə çox bənzəyir, həm də tək-cə burunları yox!

Uşaqlar həmişə öz qayıqlarında bu sehrli sahillərə üzüb gedirlər. Biz də oralarda olmuşuq. Biz indi də hərdən-bir qayalara çırpılan qeyri-adi dalğa səsi eşidirik, lakin o sahilə ayaq basmağa bizə icazə verilmir.

Ecazkar adalardan ən rahatı Məchul adadır – orada hər şey sənə yaxındır, əlini uzatsan çatar, o qədər də macərə var ki, heç vaxt darıxmazsan. Gündüz kətillərin üstünə süfrə salıb, Məchul ada oyunu oynayanda ada qorxunc olmur, axşam yatmağa uzanıb mürgüləyəndə isə ada elə bil canlanır. Bax, elə buna görə də uşaq otağında gecə vaxtı işığı söndürümlər.

Missis Darlinq arabir uşaqların düşüncələrini qaydaya salanda orada qəribə fikirlərə rast gəlirdi. Onun üçün ən anlaşılmaz söz “Piter” idi. Darlinqlərin tanışları arasında Piter adlı adam yox idi, bununla belə missis Darlinq, Con və Mayklın fikirləri arasında bu ada rast gəlirdi. Vendingin fikirlərində isə bu ad əsas yer tuturdu. Missis Darlinq bu adı diqqətlə gözdən keçirəndə gördü ki, adın hərfləri başqa sözlərə nisbətən çox iridir və bir qədər də kobuddur.

– Doğrudur, o kobudluq etməyi sevir, – deyə missis Darlinq soruşanda Vendi köksünü ötürərək təsdiq etdi.

– Qızım, o kimdir ki?

– Piter Pendi! Ana, sən onu tanıyırsan.

Missis Darlinq onu tanımırdı, lakin uşaqlıq illərini yadına salanda, ehtimala görə, pərilərin yanında yaşayan Piter Peni xatırladı. Piter Pen haqqında qəribə rəvayətlər danışdılar. Uşaq vaxtı missis Darlinq ona inanırdı, lakin indi, kamala dolub ərə gedəndən sonra, onun varlığına şübhə etməyə başladı.

– Deyəsən, nə isə xatırlayıram, ancaq o, indi, əlbəttə ki, böyüyüb, – deyə missis Darlinq dilləndi.

– Təsəvvür et ki, böyüməyib, – deyə Vendi inamla söylədi. – O eynən mən boydadır.

Vendi demək istəyirdi ki, Piter Pen ondan böyük deyil. Bunu haradan öyrəndiyi məlum deyildi, bilirdi vəssalam.

Missis Darlinq bu söhbəti ərinə danışdı, lakin mister Darlinq buna ancaq güldü.

– Səni inandırırım ki, – deyə mister Darlinq söylədi, – bu boş söhbətin hamısını Nena uydurub. Belə fikirlər ancaq itin ağına gələ bilər. Sən narahat olma, hamısı keçib gedər!

Ancaq heç nə unudulmadı, əksinə, bu dələduz oğlan missis Darlinqi bərk qorxutdu.

Bir səhər Vendi qərribə bir hadisəni, heç bir şey olmamış kimi, anasına söylədi. Hadisə belə oldu, missis Darlinq uşaq otağında yerdən bir neçə yarpaq tapdı, uşaqlar yatanda bu yarpaqlar yox idi. Missis Darlinq bu yarpaqların bura hardan düşdüyünü fikirləşirdi ki, Vendi gülümsəyərək dedi:

– Əlbəttə, bu, Piterin işidir!

– Vendi, kimi deyirsən?

– Dələduzun biridir! Heç vaxt ayaqlarını silmir, – deyə Vendi köksünü öttürdü. Qız çox səliqəli idi.

Vendi arxayın-arxayın dedi ki, bəzən Piter gecəyarısı onların otağına gəlir və qızın çarpayısının ayaq tərəfində oturub tütək çalır. Onu da deyim ki, Vendi heç vaxt oyanmırdı və bunları hardan bildiyi də məlum deyildi, bilirdi, vəssalam.

– Boş sözdür, əzizim! Evə girmək üçün qapını döymək lazımdır.

– Mənə elə gəlir ki, o, pəncərədən girir.

– Üçüncü mərtəbəyə?!

– Sən ki yarpaqları pəncərənin yanından tapmısan, ana?

Doğrudan da, yarpaqlar pəncərənin qabağında idi, missis Darlinq lap başını itirmişdi, Vendiyə isə hər şey aydın idi. Bunlar ki onun yuxusuna girə bilməzdi!

– Qızım, – deyə missis Darlinq həyəcanla söylədi, – nə üçün bunları mənə əvvəl deməmisən?!

– Yadımdan çıxmışdı!.. – deyə Vendi şən səsle söylədi. O, səhər yeməyinə tələsirdi.

Yox, bunlar, yəqin ki, onun yuxusuna girib!

Ancaq pəncərənin qabağına düşmüş bu yarpaqlar hardan...

Missis Darlinq yarpaqları diqqətlə nəzərdən keçirdi. Yarpaqlar quru və kövrək idi, missis Darlinq qəti bilirdi ki, İngiltərədə belə

yarpaqlı ağac bitmir. Missis Darlinq şam götürüb uşaq otağının döşəməsini diqqətlə gözdən keçirir, sehrli oğlanın ayaq izlərini tapmağa çalışırdı. O, maşa ilə sobanın içini yoxladı, divarları döyəcədi, sonra pəncərədən yerə qədər məsafəni ölçdü – otuz fut idi, pəncərənin yanında isə yuxarı dırmaşmaq üçün navalça belə yox idi.

Əlbəttə, bütün bunlar Vendinin yuxusuna girib!

Ancaq bu, yuxu deyil. O biri gecə çox qeyri-adi hadisələr baş verdi və Vendinin sözlərini təsdiq etdi, elə əhvalat da bundan sonra başladı.

Axşam uşaqlar adi qayda üzrə yatağa uzanmışdılar. Nenanın istirahət günü olduğundan missis Darlinq uşaqları yuyundurub yatağa saldı. Missis Darlinq uşaqlara layla çaldıqca, onlar bir-bir yuxu səltənətinə çəkilirdilər.

Ətrafda hökm sürən sakitlikdən vahimələnməsi missis Darlinqə həтта bir qədər gülməli göründü. O, divar sobasının yanında oturub tikiş tikməyə başladı. Sobanın istisi onu məst edirdi, üç gecə lampasının zəif işıqlandırdığı yarıqaranlıq otaqda tamam sakitlik hökm sürürdü, tezliklə missis Darlinqin tikməsi əlindən sürüşüb düşdü, onu yuxu apardı.

Bu vaxt uşaq otağının pəncərəsi taybatay açıldı, bir oğlan pəncərədən içəri atıldı. Onunla birlikdə otağa elə sənin yumruğun boyda qəribə bir alov da uçub gəldi. Alov canlı məxluq kimi otağı dolandı, mənə belə gəlir ki, missis Darlinqi yuxudan elə bu alov oyatdı.

Missis Darlinq diksinib ayıldı. Oğlanı görəni kimi nədənsə o saat başa düşdü ki, bu Piter Pendi. Əgər bu vaxt sən, ya mən, ya da Veni otaqda olsaydıq, görərdik ki, o, missis Darlinqin ağzının ucunda gizlənməmiş öpüşə bənzəyir. Çox gözəl oğlan idi. Paltarları ağcaqayın şirəsi ilə yapışdırılmış quru yarpaqdan idi, dişləri isə, işə bir bax, tamam süd dişləri idi. Sədəf kimi parıldayırdı! Missis Darlinqi görəni kimi, o mirvariyyə oxşar dişlərini qıçıtdı.

KÖLGƏ

Missis Darlinq qorxub qışqırdı. Elə o saat da sanki qapının zənginin çalınması ilə qapı açıldı, səsə Nena qaçıb gəldi, o, istirahətdən

qayıdırdı. Nena mırıldayıb oğlana sarı atıldı, oğlan cəld pəncərədən bayıra sıçradı. Missis Darlinq yenə də qışqırdı, ancaq bu dəfə o, oğlanın yerə düşüb parçalanacağından qorxmışdu. Missis Darlinq küçəyə qaçdı, ancaq oğlan orada yox idi, başını qaldırıb göyə baxdı, xırdaca ulduzdan başqa bir şey görmədi, ona elə gəldi ki, ulduz da axırdı.

Missis Darlinq uşaq otağına qayıdanda, Nena ağzında nə isə tutmuşdu. Bu, Piter Penin kölgəsi idi. Piter Pen Nenanın dişlərindən qaçıb qurtara bilmişdi, kölgəsi isə yox. Pəncərə örtülmüş, kölgə otaqda qalmışdı. Nigaran olma, missis Darlinq kölgəni əməlli-başlı gözdən keçirdi, adi kölgə idi. Çox götür-qoydan sonra Nena kölgəni bayır tərəfdən pəncərədən asdı, fikirləşdi ki, Piter Pen kölgəsinin dalınca mütləq gələcəkdi, o əlini atıb kölgəni götürsün, daha uşaqları narahat etməsin.

Ancaq heyif ki, missis Darlinq qoymadı ki, kölgə orada qalsın. Kölgə ütülənməmiş paltara oxşadığından, evi çox səliqəsiz göstərirdi. Missis Darlinq kölgəni ərinə göstərmək istədi, ancaq Corc Darlinq bu vaxt Con və Maykla alacağı qış paltosunun qiymətini hesablayırdı. Çaşmasın deyə o, başına yaş dəsmal bağlamışdı və onun fikrini bu vəziyyətdə dağıtmaq çox böyük qəbahət olardı! Bundan başqa missis Darlinq yaxşı bilirdi ki, cavabında deyəcək:

– Uşaqların dayəsi it olanda belə olar da!

Missis Darlinq bu qərara gəldi ki, kölgəni büküb kamoda qoysun və bu əhvalatı mister Darlinqə danışmaq imkanı tapana kimi orada qalsın. Eh, kaş ki, o bunu heç etməyəydi!

Hadisədən bir həftə sonra, cümə günü belə imkan ələ düşdü. Cümə günü idi, əlbəttə, nahaq yerə cümə gününü ağır gün hesab etmirlər. Həmin cümə günü ailənin bütün üzvlərinin xatirində dərin iz buraxdı.

– Nə üçün biz həmin gün bu qədər laqeyd olduq! – deyə sonralar missis Darlinq ərinə müraciət etdi. – Axı cümə günü idi!

Nena isə missis Darlinqdən bir qədər kənarında oturub onun əlini tutmuşdu.

– Yox, yox, – deyə mister Darlinq inad edirdi, – bütün günah mənim özümdə – Corc Darlinqdədir! *Mea culpa, mea culpa!*

O, məktəbdə latın dilini nahaq yerə keçməmişdi.

Onlar uzun axşamları beləcə oturub, o məşum gecədə baş verən hadisələri xırdalıqlarına qədər götür-qoy edirdilər.

Missis Darlinq təsəstüflə deyirdi:

– Nə üçün biz o iyirmi yeddi nömrəli evə qonaq getdik? – deyə missis Darlinq əzab çəkirdi.

– Nə üçün mən dərmanı Nenanın qabına tökdüm?

Nenanın gözlərindən isə bu sözlər oxunurdu: “Nə üçün mən yalandan özümü elə göstərmədim ki, dərman ləzzətlidir”.

– Günah məndədir, əylənmək üçün ürəyim gedirdi, Corc!

– Günah məndədir, əzizim, zarafat etməyə vaxt tapmışdım!

“Əziz sahiblərim, günah məndədir, hər xırda işdən ötrü özümdən çıxıram!”

İş bu yerə çatanda həmişə onlardan biri hönkürüb ağlamağa başlayırdı. Nena da öz-özünə deyirdi: “Doğrudan da, onlar gərək iti dayə götürməyəydilər”.

Mister Darlinq Nenanın göz yaşını dəfələrlə silmişdi.

– Gör, bir bu Piter nə yaramaz oğlandır, – deyə mister Darlinq acıqla söyləyirdi.

Nena da ucadan hürüb qəzəbini bürüzə verirdi.

Ancaq missis Darlinq Piteri heç vaxt söymürdü. Ağzının ucunda gizlənmiş öpüş ona mane olurdu.

Onlar boş uşaq otağında beləcə oturub, həmin axşam baş verən hadisələri kədərlə xatırlayırdılar. Həmin axşam isə yüzlərlə əvvəlkilər kimi çox adi bir axşam idi. Nena Mayklı yatmazdan qabaq yuyundurmaq üçün su hazırladı və oğlanı dalına alıb vanna otağına apardı.

– Yatmaq istəmirəm! – deyə Maykl qışqırdı. O, hələ də fikirləşirdi ki, hər şey onun arzuladığı kimi olmalıdır. – İstəmirəm! Çimməyəcəyəm! Nena, hələ saat heç altı deyil! Nena, səni çox istəməyəcəyəm! Çimmək istəmirəm, eşidirsənmi? İstəmirəm! Çimməyəcəyəm!..

Bu vaxt missis Darlinq uşaq otağına girdi, o ağ paltar geyinmiş, Corcun bağışladığı boyunbağını taxmışdı. Qızı baxsın deyə missis Darlinq erkəndən geyinmişdi. Anası bu paltarı geyəndə Vendinin çox xoşuna gəlirdi. Missis Darlinq Vendinin qolbağını taxmışdı, qolbağı o, Vendidən bu gecəlik almışdı. Vendi qolbağını anasına verməyi çox xoşlayırdı.

Missis Darlinq uşaq otağına girəndə gördü ki, uşaqlardan iki böyüyü oynayır. Vendi missis Darlinq olmuşdu, Con isə mister Darlinq, onların qızları Vendi təzəcə anadan olmuşdu.

– Missis Darlinq, sizə ana olmusunuz deməklə, özümü çox xoşbəxt hiss edirəm, – deyə Con ola bilsin ki, sözləri vaxtilə mister Darlinqin dediyi səslə tələffüz edirdi.

Vendi isə sevincdən əl-qol açıb oynamağa başladı, yəqin ki, missis Darlinq vaxtilə beləcə oynamışdı.

Sonra isə Con anadan oldu, deyəsən o, kişiyə məxsus bir təmtəraqla doğulmuşdu, sonra isə Maykl vanna otağından qaçıb dedi ki, o da doğulmaq istəyir. Lakin Con acıqla bildirdi ki, onlara daha uşaq lazım deyil.

Maykl az qala ağlayacaqdı. O dedi:

– Mən heç kimə lazım deyiləm!

Əlbəttə, missis Darlinq buna dözə bilmədi və dedi:

– Yox, lazımsan. Üçüncü uşaq mənə çox lazımdır!

– Oğlan istəyirsən, ya qız? – deyə Maykl ümitsizliklə soruşdu.

– Oğlan!

Maykl atılıb onu qucaqladı.

İndi mister və missis Darlinqlər Nena ilə birlikdə o hadisəni xatırlayanda gözləri qeyri-ixtiyari yaşla dolurdu. Axı bu onların uşaqlarla bir yerdə keçirdikləri son axşam idi!

– Həmin an mən qasırğa kimi otağa girdim, eləmi? – deyə mister Darlinq soruşdu.

İndi o, bu hərəkəti üçün özünə nifrət edirdi.

Doğrudan da, mister Darlinq o vaxt uşaq otağına lap külək kimi soxuldu. Doğrudur, bunun əsaslı səbəbləri var idi. O da qonaq getməyə hazırlaşır, geyinirdi, hər şey qaydasında idi, məsələ qalstuka çatanda işlər korlandı. Əlbəttə, sən mənim sözlərimə inanmaya bilər-sən, ancaq məsələ onda idi ki, aksiya və istiqraz vərəqələrindən belə gözəl baş çıxaran bu insan öz qalstukunun əlində aciz qalırdı. Bəzən qalstuk ona asanlıqla təslim olurdu, bəzən isə mister Darlinq məğlubiyətə uğrayırdı. Belə günlərdə hamı arzu edirdi ki, o, təkəbbür hissini üstələyib hazır qalstuk bağlasın. Həmin axşam qalstuk yenə də onun əksinə gedirdi. Mister Darlinq bu xırdaca, əzik-üzük olmuş yaramaz qalstuku ovcunda sıxaraq uşaq otağına girdi.

– Atacan, əzizim, nə olmuşdur?

– Nə olmuşdur? – deyə o, qəzəblə qışqırdı. – Bu qalstuk canımı boğazıma yığıb! Sözümə baxmır, bağlaya bilmirəm! – Onun səsində dəhşətli istehza hiss olunurdu. – Bağlanmağına bağlanır, ancaq mənim boynumda yox! Harda istəsən bağlanır, mənim boynumdan başqa! Çarpayının başında bağlanır! Lap iyirmi dəfə bağla! Mənim boynumda yox! Bağlanmaq istəmir, vəssalam!

O, missis Darlinqin bu sözlərə o qədər də əhəmiyyət vermədiyini güman etdiyindən ciddiyyətlə əlavə etdi:

– Səni xəbərdar edirəm, nə qədər ki, qalstuk boynumda bağlanmayıb, qonaq gedən deyilik! Əgər biz bu gün qonaq getməsək, mən daha qulluğa da gedə bilmərəm! Mən qulluq yerinə getməyəndə isə ac qalacağın, uşaqlarımız da avara-sərgərdan çöllərə düşəcək!

Bu sözləri eşidəndə belə missis Darlinq hövsələdən çıxmadı. Mülayim səslə dedi:

– Əzizim, ver mən bağlayım!

Mister Darlinq elə ona görə də buraya gəlmişdi. Missis Darlinq yumşaq, incə əlləri ilə cəld qalstuku bağladı. Uşaqlar durub talelərinin nə cür həll olunduğuna tamaşa edirdilər. Başqa kişi olsaydı, missis Darlinqin qalstuku çox laqeyd bağlamasına acığı tutardı, lakin mister Darlinq bütün bunlardan uzaq idi. O, etinasızlıqla missis Darlinqə təşəkkür etdi və qəzəbini untdu. Heç bir dəqiqə keçməmiş artıq o, Mayklı çiyinə alıb oynayırdı.

– O gün necə də şənlənirdik! – deyə missis Darlinq bir neçə gün sonra köksünü ötürərək xatırlayırdı.

– Axırncı şənliyimiz idi! – deyə mister Darlinq inildədi.

– Corc, yadımdamı, Maykl qəflətən soruşdu: “Ana, siz necə tanış olmusunuz?”

– Bunu unutmaz olar?

– Necə yaxşı uşaqlar idi, Corc, eləmi?

– Ən başlıcası odur ki, onlar bizim balalarımız idi, doğma idilər! İndi isə tək qalmışıq!

Bu vaxt Nena uşaq otağına girdi. Tərs kimi iş də elə gətirdi ki, mister Darlinq Nənaya toxundu və itin tükü şalvarına yapışdı. Mister Darlinqin bu şalvarı təzə olmaqdan savayı, həm də baftalı idi.

O, ağlamamaq üçün dodağını dişlədi. Əlbəttə, missis Darlinq onun şalvarını çırpıb təmizlədi, ancaq mister Darlinq yenə də dedi ki, iti özlərinə dayə götürməkdə böyük səhv ediblər.

– Corc, Nena bizim üçün bir tapıntıdır!

– Əlbəttə, amma bəzən mənim ürəyim sıxılır, mənə elə gəlir ki, o, bizim uşaqlara öz küçükləri kimi baxır!

– Yox, əzizim, Nena çox gözəl bilir ki, uşaqla küçük eyni deyil!

– Bilmirəm, – deyə mister Darlinq sözləri uzada-uzada söylədi, – bilmirəm...

Bu vaxt missis Darlinq Piterlə əlaqədar əhvalatı danışdı. Əvvəl mister Darlinq bu söhbətə gülürdü, lakin kölgəni ona göstərəndən sonra fikrə getdi.

– Bu mənə tanış gəlmir, – deyə o, kölgəni diqqətlə gözdən keçirib söylədi, – ancaq mən qəti əminəm ki, bu kölgənin sahibi çox yaramaz adamdır!

– Nena Maykl üçün dərman gətirəndə, – deyə missis Darlinq xatırlayırdı, – biz hələ də söhbət edirdik. Yadındamı? Ey, Nena, daha sən heç vaxt dərman şüşəsini ağızına alıb gəzdirməyəcəksən. Bütün bunların günahı məndədir!

Mister Darlinq möhkəm xasiyyətli idi; lakin bu vaxt özünü çox qəribə aparırdı. Doğrudur, onun öz zəiflikləri var idi. Məsələn, o, qəti əmin idi ki, bütün ömrü boyu qəhrəmanlıq göstərib dərman içir. Elə ona görədir ki, Nena dərman dolu qaşığı Maykla içirtmək istəyəndə oğlanın boyun qaçırıldığını görən mister Darlinq ciddi səsle dedi:

– Maykl, kişi ol!

– İstəmirəm! İçməyəcəyəm! – deyə Maykl inadla qışqırdı.

Missis Darlinq şokolad gətirməyə getdi. Ərköyünlüyü xoşlamayan mister Darlinqin bundan xoşu gəlmədi.

– Anası, uşağı şiltaqlığa öyrətmə! – deyə o, missis Darlinqin arxasınca çığırdı. – Maykl, mən sən yaşda olanda hər cür dərmanı uf demədən içir, yalnız deyirdim: “Anam, atam, çox sağ olun ki, mənə sağalmaq üçün dərman verirsiniz”.

Mister Darlinqə elə gəlirdi ki, hər şey elə belə olub. Əynində gecə köynəyi olan Vendi bu sözlərə inanıb, Mayklı ürəkləndirmək üçün dedi:

– Sənin dərmanın bundan da pisdir, eləmi, ata? İndi içdiyini deyirəm...

– Çox pisdir, – deyə mister Darlinq cəsəretlə söylədi. – Əgər dərman şüşəsini itirməsəydim, Maykl, indi içərdim, sən də görərdin.

Əlbəttə, mister Darlinq dərman şüşəsini itirməmişdi, bir dəfə gecəyarısı, evdə hamı yatanda o dərmanı dolabın başına qoyub gizlətmişdi. Ancaq o bilmirdi ki, xidmətçi qız – balaca Liza bu şüşəni tapıb yenidən əlüzyuyanın üstünə qoyub.

– Atacan, mən dərmanın yerini bilirəm! – deyə həmişə adamlara əl tutmaq istəyən Vendi sevinclə səsləndi. – Bu saat gətirərəm.

Mister Darlinq bir kəlmə deməyə vaxt tapmamış, qız dərmanın dalınca qaçdı. Mister Darlinqın nə isə qanı qaraldı. O, qorxa-qorxa dedi:

– Con, bilirsən nə iyrenc dərmandır. Lap yapışqan kimidir, şirindir, zəhlətökəndir...

– Ata, sən onu tez ud, vəssalam! – deyə Con sevinclə məsləhət gördü.

Bu vaxt Vendi qaça-qaça qayıdıb gəldi. İçində dərman olan stəkan gətirmişdi.

– Var gücümlə qaçırdım! – deyə o, çətinliklə nəfəsini dərdi.

– Sən çox ağıllı qızsan, – deyə mister Darlinq lağ etdi, lakin Vendi başa düşmədi. Sonra da inadla söylədi: – Maykl birinci içəcək!

– Ata birinci içəcək! – deyə Maykl etiraz etdi. Onun təbiəti belə idi, heç kəsə inanmırdı.

– Birdən ürəyim bulansa? – deyə mister Darlinq hədələdi.

Con dedi:

– Ata, iç!

– Dilini dinc qoy, Con, – deyə mister Darlinq əmr etdi.

Vendi heç bir şey başa düşmürdü. O dedi:

– Mən elə bilirdim ki, ata, sən dərmanı asan içirsən.

– İş heç də bunda deyil, – deyə mister Darlinq cavab verdi. – Sən görürsənmi mənim stəkandakı dərmanım Conun qaşığındakı dərmandan çoxdur. (Onun məğrur qəlbi buna dözə bilmirdi). Bu isə ədalətsizlikdir!

Maykl laqeyd halda dedi:

– Ata, mən gözləyirəm!

– Nə olsun ki, mən də gözləyirəm.

– Ata, sən çox qorxaqsan!

– Sən özün qorxaqsan!

– Mən qorxmuram!

– Mən də qorxmuram!

– Bəs nə üçün içmirsən?

– Bəs sən niyə içmirsən?

Bu vaxt Vendinin ağlına bir fikir gəldi.

– Bəlkə, ikiniz də birlikdə içəsiniz?

– Əlbəttə, – deyə mister Darlinq söylədi. – Maykl, sən hazırsanmı?

Vendi saymağa başladı:

– Bir, iki, üç!

Maykl dərmanı uddu, mister Darlinq isə stəkanı arxasında gizlətdi.

Maykl qəzəblə qışqırdı.

Vendi acıqla etiraz etdi:

– Ay ata!

– Nə “ay ata”? – deyə mister Darlinq ciddi səsle dilləndi. – Maykl, bu saat səsinə kəs! Mən dərmanı içmək istədim, ancaq... ancaq gecikdim.

Uşaqlar mister Darlinqə acıqla baxırdılar! Atalarının bu hərəkəti onları pərt etmişdi.

– Uşaqlar, bilirsiniz nə var, – deyə Nena vanna otağına gedəndə mister Darlinq yalvarıcı səsle söylədi. – Ağlıma məzəli bir fikir gəlib. Mən öz dərmanımı Nenanın qabına boşaldacağam, it də elə biləcək süddür, içəcək!

Dərman, doğrudan da, süd kimi ağ idi, ancaq uşaqlar mister Darlinqdən fərqli olaraq belə zarafatları xoşlamırdılar. Onlar məzəmmət dolu baxışlarını dərmanı Nenanın qabına boşaldan mister Darlinqə zilləmişdilər.

– Nə gülməlidir! – deyə mister Darlinq sevinclə dilləndi. Lakin səsində tərəddüd var idi. Nena ilə missis Darlinq uşaq otağına qayıdanda uşaqlar bu işi onlara deməyə ürək eləmədilər.

– Nena, əzizim, – deyə mister Darlinq iti sığallaya-sığallaya söylədi. – Qaba sənin üçün süd tökmüşəm, Nena...

Nena quyruğunu bulayıb, qaba sarı qaçdı, yalamağa başladı, o saat da mister Darlinqə baxdı. Onun nəzərlərində qəzəb yox idi, ancaq gözləri yaşla dolmuşdu, it dinməzəcə öz damına girdi.

Mister Darlinq bərk xəcalət çəkdi, lakin özünü o yerə qoymadı. Missis Darlinq bu dəhşətli sakitlikdə əyilib qabı iylədi və dedi:

– Ah, Corc, bu ki sənin dərmanıdır!

– Zarafat edirdim, – deyə mister Darlinq acıqla çığırdı.

Missis Darlinq oğlanları sakitləşdirməyə çalışırdı, Vendi isə Nenanı qucaqlamışdı.

– Mən hamını şənləndirmək üçün dəridən-qabıqdan çıxıram! – deyə mister Darlinq ürəyi yana-yana söylədi, – məni heç kəs başa düşmür!

Vendi bütün vaxtı Nenanı qucaqlayırdı.

– Əlbəttə! – deyə mister Darlinq qışqırdı. – Qucaqla onu! Məni isə heç kəs qucaqlamaz! Nə üçün qucaqlasınlar? Mən hamı üçün çörək pulu qazanıram. Daha məni nə üçün qucaqlasınlar? Nə üçün?

– Corc, – deyə missis Darlinq xahiş etdi, – belə ucadan danışma, xahiş edirəm. Xidmətçilər eşidirlər...

Nədənsə onlar həmişə Lizanı xidmətçilər adlandırırdılar.

– Qoy eşitsinlər! – deyə mister Darlinq qətiyyətlə söylədi. – İstəyir bütün dünya eşitsin! Ancaq mən bundan sonra uşaq otağında itin hökmranlığına qəti yol verməyəcəyəm!

Uşaqlar ağlaşdılar, Nena isə yaxın gələrək yalvarışla dolu göz-lərini mister Darlinqə dikdi. Lakin mister Darlinq itə sarı heç baxmadı da. O yenə də özünü əsl kişi hiss etdi. O dedi:

– Yalvarıb eləməyin! Sənin yerin həyətdir. Həyətdə bağlanma-lısan! Bu saat get ora!

– Corc, Corc, – deyə missis Darlinq pıçıldadı, – yadına sal gör, o oğlan haqqında sənə nə demişdim!

Ancaq heyhat! Mister Darlinq bu barədə heç eşitmək belə istə-mirdi. O, evdə kimin ağa olduğunu sübut etmək istəyirdi. Nena onun əmrini yerinə yetirmək istəməyəndə iti şirin dillə it danından çıxartdı, xaltasından yapışib həyətə apardı. Doğrudur, bu hərəkəti üçün mister Darlinq xəcalət çəkdi, buna baxmayaraq fikrindən dönmədi. Nenanı həyətdə bağlayandan sonra, bədbəxt ata, dəhlizdə əyləşib əlləri ilə üzünü örtüdü.

Missis Darlinq bir kəlmə də danışmadan uşaqları yatağa uzatdı və gecə işığını yandırdı.

Bu vaxt Nena hürdü, həyətdən gələn bu səsi hamı eşitdi.

– Onu zəncirləyir, – deyə Con ağlamsındı.

Ancaq Vendi onunla razılaşmadı. Əlbəttə, o da indi nə baş verə-cəyindən xəbərsizdi. Qız dedi:

– Yox, Nenanı incidəndə o başqa cür hürür, təhlükə hiss eləyəndə o belə hürür.

– Təhlükə! Vendi, sən əminsənmi?

– Əlbəttə!

Missis Darlinq qorxudan əsə-əsə pəncərəyə yaxınlaşdı. Pəncərə cəftəsi salınmışdı. Pəncərədən baxdı. Gecə səmasına saysız-hesabsız ulduz səpələnmişdi. Ulduzlar evin dövrəsinə toplaşdı, elə bil indicə baş verəcək hadisəni görmək üçün tələsirdi. Lakin missis Darlinq bunu hiss etmədi. İki xırdaca ulduzun ona göz vuraraq, sanki, xəbərdarlıq etdiyini də görmədi. Bununla belə naməlum qorxudan ürəyi sıxıldı.

– Bu gün heç qonaq getmək istəmirəm, – deyə missis Darlinq öz-özünə dedi.

O, çarpayılara yanaşıb uşaqları bir-bir öpdü. Balaca Maykl onu bərk-bərk qucaqladı və dedi:

– Ana, səni elə çox istəyirəm ki!

Bu, uzunmüddətli ayrılıqqabağı missis Darlinqin Maykldan eşitdiyi son sözlər idi.

27 nömrəli ev uzaqda deyildi, lakin o gün bərk qar yağdığından mister və missis Darlinqlər çəkmələrini çirkəndirməmək üçün ehtiyatla yeriyirdilər. Küçədə onlardan savayı heç kəs yox idi, ulduzlar da diqqətlə onları izləyirdilər.

Ulduzlar çox qəşəngdir, ancaq onlar baş verən hadisələri yalnız izləyə bilər, özlərinin isə əlindən heç nə gəlmir. Onlar bir vaxtlar elədikləri qəbahət üstündə belə cəzalanıb, bu hadisə çox illər qabaq olduğu üçün onu heç kəs xatırlaya bilmir. Qoca ulduzlar hər şeydən bezikdikləri üçün artıq dünyaya donuq gözlərlə baxıb susur, cavan ulduzlar üçünsə bu işlər yenidir, elə ona görə də yorulmadan göz vurur, bir-birilə söhbət edir. Ulduzlar Piteri sevmir, çünki Piter onlara arxadan yanaşır və üfürüb söndürməyə çalışır. Lakin həmin gecə ulduzlar darıxırdı, elə ona görə də Piterin tərəfini saxlayır, böyükklərin çıxıb getməsinə səbirsizliklə gözləyirdi. 27 nömrəli evin qapısı mister və missis Darlinqlərin arxasınca bağlanan kimi, göydə həyəcan başlandı və Kəhkəşanın kiçik ulduzu pıçıldadı:

– Piter, başla!..

Cozef Redyard Kiplinq

(1865–1936)

RIKKI-TIKKI-TAVI

Bu hekayədə Siqauli qəsəbəsindəki böyük evin vanna otağında Rikki-Tikki-Tavinin təkbaşına apardığı böyük davadan danışılır.

Dərziqşu ona kömək edirdi, heç vaxt evin ortasına çıxmayan, həmişə divarda oğurluq edən müşk siçovulu Çuçundra da ona məsləhətlər verirdi. Ancaq əsl döyüşçü kimi tək-cə Rikki-Tikki özü mübarizə aparırdı.

Rikki-Tikki-Tavi manqust idi. Quyruğu da, dərisi də balaca pişiyinki kimi idi, ancaq başı və bütün hərəkətləri qaranquşa oxşayırdı. Gözləri və daim titrəyən burnunun ucu çəhrayı idi. Rikki harda və nə vaxt istəsə qaşınardı, özü də hansı pəncəsilə oldu qaşınardı: istəyir qabaq pəncəsi olsun, istəyir dal pəncəsi olsun, fərqi yox idi. Quyruğunu pırpızlaşdıranda lap girdə şotkaya oxşayırdı. Hündür otların üstündən şığıyanda, onun döyüş ləqəbi rikki-tikki-tikki-tikki-çk! – idi.

O, ata-anası ilə ensiz bir dərədə yaşayırdı. Bir dəfə yayda daşqın oldu, su onu yol qırağındakı xəndək boyu götürüb apardı. O, suda əlqol atdı. Nəhayət, o, üzən bir çəngə otdan yapışa bildi. Huşunu itirənə kimi orada qaldı. Gözünü açanda gördü ki, bağda istidən yanmış qovrulmuş, özü də üzülüb əldən düşüb, yolun ortasında qalıb. Bir oğlan uşağı da bu vaxt deyirdi:

– Ölü manqust! Gəlin onu basdırmaq!

Oğlanın anası ona deyirdi:

– Yox, gəl onu aparıb qurudaq. Bəlkə, o hələ ölməyib.

Onlar manqustu götürüb evlərinə apardılar, adamlardan kimsə onu iki barmağının arasında götürüb dedi ki, o heç də ölməyib, ancaq

qarnına su dolub. Onu pambığa səriyib, ocağın yanına qoydular. Manqust gözlərini açıb asqırdı.

Böyük İnsan dedi:

– İndi isə onu hürkütməyin, görək o, nə eləyəcək.

Dünyada manqust hürkütməkdən çətin iş yoxdur, ona görə ki, onun bütün bədəni, burnundan quyruğunacan, hər şeyə maraq göstərir. “Vurnux və Araşdır” – manqustların ailə gerbində belə yazılıb. Rikki-Tikki-Tavi də əsil-nəsəbli, yerli-köklü manqust idi. O, pambığa baxıb gördü ki, bu yeməli deyil, masanın başına hərlənməyə başladı, sonra dal ayaqları üstə oturub tüklərini sahmana saldı, atılıb oğlanın çiyinə çıxdı.

Böyük İnsan dedi:

– Qorxma, Teddi, o, səninlə dostlaşmaq istəyir.

– Vay, o, mənim boğazımı qıdıqlayır, – deyə Teddi çığırdı.

Rikki-Tikki onun yaxasına baxdı, qulağını iylədi, döşəməyə düşüb burnunu qaşmağa başladı.

– Qəribədir, – deyə Teddinin anası səsləndi. – Buna vəhşi heyvan deyirlər! Bəlkə, bu ona görə əhliləşib ki, biz ona yaxşı baxmışıq.

Əri dedi:

– Manqustlar hamısı belədir. Əgər Teddi onun quyruğundan yapışıb qəfəsə salmasa, o bizdə qalar və evimizdə oynayar... Gəl ona yeməyə bir şey verək.

Ona bir tikə çiyət verdilər. Rikkinin ətdən yaman xoşu gəldi. Nahardan sonra o saat eyvana qaçdı, tüklərini qurutmaq üçün günün altında oturdu. O saat özünə gəldi. “Bu evdə elə şeylər var ki, mən onları lap tezliklə yoxlayıb baxmalıyam. Atam-anam ömürlərində heç bu qədər şey görməyiblər. Mən burda qalıb, hər şeyi olduğu kimi öyrənməliyəm”.

Bütün günü evi ələk-vələk elədi, az qaldı vannada boğulsun, burnunu mürəkkəbə soxdu, sonra da burnunu Böyük İnsanın çəkdiyi siqaretdə yandırdı. Ona görə ki, Böyük İnsanın dizi üstünə çıxmışdı, görsün qələmin ucu kağızın üstündə necə yazır. Axşam o, Teddinin yataq otağına qaçdı ki, görsün neft lampasını necə yandırırılar. Teddi yerinə girendən sonra Rikki-Tikki də onun yanında büzüşdü, ancaq çox narahat qonşu oldu, ona görə ki, elə balaca bir xışiltı olan kimi o saat yerindən sıçrayır, qulaqlarını şəkleyir, qaçdı ki, görsün nə olub.

Ata ilə ana gəldi ki, görsünlər oğlanları necə yatır. Gördülər ki, Rikki-Tikki oyaqdır, oğlanın balışının üstündə oturub.

Teddinin anası dedi:

– Heç bundan xoşum gəlmir. Birdən uşağı dişləyər ha?

Atası dedi:

– Qorxma. Bu heyvancığaz onu itdən də yaxşı qoruyar. Birdən, misal üçün, ilan sürünüb gəlsə...

Ancaq Teddinin anası belə dəhşətli şeylər haqqında heç düşünmək də istəmirdi.

Səhər yeməyinə Rikki Teddinin çiyində eyvana gəldi. Ona banan və bir yumurta verdilər. O, növbə ilə hamının dizi üstündə oturdu, ona görə ki, yaxşı manqust heç vaxt ev manqustu olmaq ümidini itirmir. Onların hər biri balacalıqdan evdə yaşayıb, otaqdan-otağa qaçmağı arzu edir.

Səhər yeməyindən sonra Rikki-Tikki bağa qaçdı ki, görsün orda gözüne yaxşı nə deyir. Bağ böyük idi, yarısının alağı təmizlənmişdi. Bağda çox yekə qızılgül kolları vardı, kollar o qədər yekə idi ki, hər kolun özü bir köşk idi. Bağda bambukluk, portağal və limon ağacları bir də sıx hündür ot kolları var idi.

Rikki-Tikki ağız-burnunu yaladı.

– Ova çıxmaq üçün pis yer deyil, – dedi.

Elə ov barədə azca fikirləşən kimi quyruğu şotka kimi böyüyüb girdələşdi. O, qaça-qaça bütün ətrafı gəzib-dolandı, buranı iylədi, oranı iylədi, birdən qulağına göyəm kolları olan yerdən qəmli bir səs dəydi. Göyəm kollarında Dərziquşu ilə arvadı olurdu. Onların çox qəşəng yuvaları var idi: bunu onlar iki yekə yarpaqdan, sap kimi nazik çubuqlardan tikmişdilər, içində də yumşaq tük və pambıq doldurmuşdular. Yuva hər tərəfə yellənirdi, quşlar yuvanın qırağında oturub bərkədən ağlayırdılar.

Rikki-Tikki soruşdu:

– Nə olub?

Dərziquşu cavab verdi:

– Böyük bədbəxtlik olub! Bizim balalarımızdan biri dünən yuva - dan yerə düşüb. Naq da onu udub.

Rikki-Tikki dedi:

– Hm, bu çox ağır dərddir... Ancaq mən bura bu yaxında gəlmişəm. Mən buralı deyiləm... Naq kimdir?

Dərziquşu və arvadı kolluğun altındakı qalın otların zəif xışiltısını eşidib, cavab vermədən cəld yuvada gizləndilər. Dəhşətli, soyuq səs Rikki-Tikkini iki fut geri sıçramağa məcbur etdi. Sonra otun içindən yavaş-yavaş, barmaq-barmaq Naqın – yekə qara kobranın başı qalxmağa başladı. Bu Naqın uzunluğu – başından quyruğunun ucuna kimi beş fut olardı.

Bədəninin üçdə bir hissəsi yerdən qalxandan sonra o dayandı – küləkdə yırğalanan zəncirotu kimi silkələnməyə başladı, özünün heç vaxt dəyişməyən dəhşətli ilan gözlərini Rikki-Tikkiyə dikdi.

– Sən soruşursan ki, Naq kimdir? Mənə bax və əsim-əsim əs! Ona görə ki, Naq mənəm...

O, öz başlığını şışirtməyə başladı, Rikki-Tikki başlıqda dəmir qarmanın dəmir ilgəyinə oxşar gözlüklü yeri gördü.

Rikkinin bircə dəqiqəliyə canına üşütmə düşdü. Manqustlar, ümumiyyətlə, bircə dəqiqədən artıq heç kəsdən qorxmurlar. Rikki-Tikki ömründə diri kobra görməmişdi, axı anası onu ölü ilanlarla yemləmişdi, bunu da yaxşı bilirdi ki, manqustlar ilanlarla vuruşub, onlara qalib gəlmək və onları yemək üçün mövcuddur. Bunu Naq da bilirdi, ona görə də soyuq ürəyinin dərinliyində vahimə vardı.

Rikki-Tikki dedi:

– Hə, nə olsun ki! – quyruğu yenə böyüməyə başladı. – Sən elə bilirsen ki, kürəyində xalların var deyə, yuvasından yıxılan quş bala-larını yeməyə ixtiyarın çatar?

Bu vaxt Naq başqa şey fikirləşdi, diqqətlə baxırdı ki, görsün Rikkinin dal tərəfindəki otlar tərپənməyir ki? O başa düşürdü ki, əgər bağda manqust görünübse, demək, onun və bütün ilan nəslinin axırındır. Ancaq indi ona düşmənin diqqətini yayındırmaq lazım idi. Ona görə, Naq başını azca aşağı əydi, bir azca da yana çevrilib dedi:

– Gəl dil tapaq. Sən ki quş yumurtasını yeyirsən, elə deyil? Niyə axı, mən quş yeyə bilməyim?

– Arxadan! Arxadan! Dön bax! – deyərək Dərziquşu oxumağa başladı.

Ancaq Rikki-Tikki yaxşı başa düşürdü ki, indi göztünü zilləyib dayanmaq vaxtı deyil, o bacardıqca lap hündürə tullandı, aşağıda Naqın

qəddar arvadı Naqaynanın fısıldayan başını gördü. Demə, Naq onunla danışan vaxtda Naqayna oğrun-oğrun ona arxadan yaxınlaşıb ki, onun işini bitirsin. Naqayna ona görə fısıldayırdı ki, Rikki sivişib aradan çıxmışdı. Rikki hoppanıb düz onun belinə düşdü, özü də bir az böyük olsaydı bilərdi ki, indi onun belini dişləməyin əsl vaxtıdır; bircə dəfə dişləsəydi, qurtarıb gedəcəkdi! Ancaq Rikki qorxurdu ki, Naqayna öz yekə quyruğunu ona cırpar. Rikki onu dişlədi, ancaq çox yavaşca dişlədi, ilanı bərk hirsəndirdi, sonra da yerə atıldı.

– Yaramaz, yaramaz, Dərziquşu! – Naq belə deyib bacardıqca boylandı ki, çaqqal gavalısı kolluğunda sallanan quş yuvasına özünü çatdırırsın.

Amma Dərziquşu öz yuvasını elə ona görə hündürdə tikmişdi ki, ilan boylananda çatmasın, yuva budaqda ancaq yırğalandı.

Rikki-Tikki hiss elədi ki, gözləri get-gedə qızarır, onlardan alov çıxır, bu o deməkdir ki, manqust bərk hirsənib, o, kenqurunun balası kimi quyruğu və dal ayaqları üstə oturdu. Dörd tərəfinə baxıb qeyzindən mır-mır mırıldandı. Ancaq kiminlə vuruşaydı: Naq və Naqayna başlarını otların içinə soxub yox olmuşdular. İlan şikarını vura bilməyəndə o, bircə kəlmə də danışmır, nə edəcəyini də demir. Rikki-Tikki də düşmənin dalınca düşmək istəmədi, çünki o, təkbaşına ilanların ikisinin də öhdəsindən gələ biləcəyinə arxayın deyildi. O, yorta-yorta evə sarı qaçmağa başladı, qumsal cığırda əyləşib dərin fikrə getdi. Bəli, fikirləşməli şey var idi.

Əgər oxumağa əlinə müxtəlif heyvanlardan söhbət açan köhnə kitablardan düşsə, onda sən orda oxuyacaqsan ki, ilanın dişlədiyi manqust o saat ordan çıxıb qaçır, hansı otusa tapıb yeyir, guya bu ot onu ilan zəhərindən təmizləyir. Bu düz deyil, manqustun kobraya qələbə çalması – onun gözlərinin və pəncəsinin cəldliyindəndir. Kobrada dişini batırmaq, manqustda sıçramaq adəti var.

İlan sancmaq istəyəndə, heç bir gözle onun başının hərəkətini görmək olmur. Manqustun bu sıçrayışı ən sehrli otdan da gözəldir.

Rikki-Tikki yaxşı bilirdi ki, o hələ cavandır, təcrübəsi də yoxdur. Ona görə də arxadan ona dəyəcək həmlədən belə məhəmətlə sivişdiyini yadına salıb şənələnirdi. Özünə qarşı böyük hörmət hiss elədi, bağ cığırı ilə Teddi qaçıb onun yanına gələndə Rikki oğlana onu

tutmağa imkan verdi. Elə həmin dəqiqədə, Teddi onun üstünə əyildiyi vaxt, nəsə bir şey toz içində sürünüb keçdi, nazik bir səs gəldi: “Ehtiyatlı ol! Mən ölüməm!” Bu, Karayt – toz içində əylənməyi xoşlayan boz rəngli balaca ilan idi. O da kobra kimi zəhərli olur. Ancaq balaca olduğu üçün insanlar onu görmürlər, odur ki, Karayt insanlara daha çox ziyan vurur.

Rikki-Tikkinin gözləri yenə qızardı, o, oynaya-oynaya, özünəməxsus yerişlə – ona ata-babalarından irsən keçən yanlarını basa-basa, Karaytın yanına qaçdı, onun yerışı çox məzəli idi, ancaq manqustun özü üçün bu çox münasib idi. Çünki belə yeriş ona hər cür vəziyyətdən sıçramağa imkan verirdi, qabağına ilan çıxanda isə sıçramaq ən vacib şərtidir. Karayt ilə təkbətək döyüş Rikki üçün Naqla döyüşməkdən daha təhlükəli idi, ona görə ki, Karayt balaca, çox cəld və diribaş ilan idi. Belə ki, əgər Rikki dişlərini onun belinə, başından azacıq aşağı hissəsinə keçirməsəydi, Karayt, yəqin ki, onu ya gözündən, ya da dodağından sancardı.

Ancaq Rikki bunu bilmirdi. Gözləri qıpqırmızı qızarmışdı. Rikki daha heç bir şey fikirləşmirdi, o, irəli-geri yırğalana-yırğalana gedirdi, göz gəzdirdirdi ki, görsün dişini hara keçirsə yaxşıdır. Karayt onun üstünə atıldı. Rikki yana sıçradı, istədi ki, onu dişləsin, ancaq bu mürdar toz-torpaqlı baş düz onun peysərinə düşdü. Rikki onu belindən yerə tullamaq üçün havada mayallaq aşmalı oldu. İlan da ondan geri qalmırdı, güllə kimi onun dalınca gəlirdi.

Teddi evə tərəf dönüb qışqırdı:

– Gəlin baxın: bizim manqust ilanı öldürür!

Rikki-Tikki də eşitdi ki, Teddinin anası necə qiyyə çəkdi. Oğlanın atası da ağacla qaçıb gəldi, ancaq elə bu vaxt Karayt yöndəmsiz bir sıçrayış etdi – çox uzağa tullandı, – Rikki-Tikki də onun üstünə atıldı, dişlərini onun başından azacıq aşağı keçirtti, sonra da geri sıçradı. Karayt daha hərəkət etmədi. Rikki-Tikki hazırlaşdı ki, onu quyruğundan başlayıb yesin (bu manqustların adətidir), birdən yadına düşdü ki, manqustlar çox yeməkdən ağırlaşır. Əgər öz çevikliyini və gücünü qorumaq istəyirsə, onda gərək kökəlməsin. Rikki-Tikki bir kənara çəkilib gənəgərçək kolu dibində toz-torpağın içində mayallaq aşmağa başladı. Teddinin atası da ağacla ölü ilanın üstünə düşdü.

“Bu nə üçündür? – Rikki fikirləşdi. – Mən ki onun işini bitirmişəm”.

Bu vaxt Teddinin anası qaçıb Rikki-Tikkinin yanına gəldi, onu toz-torpağın içindən qaldırıb bağına basdı. Özü də qışqıra-qışqıra dedi ki, Rikki onun oğlunu ölümdən qurtarıb, Teddi isə gözlərini bərəldib baxırdı. Bu qarmaqarışlıq Rikkinin xoşuna gəldi. Ancaq bu qarmaqarışlıq nədən əmələ gəlib, əlbəttə o, bunu başa düşə bilməzdi. Onu nə üçün belə əzizləyirlər? Onun üçün ilanla çarpışmaq, Teddi üçün toz-torpağın içində ağnmaq kimi bir şey idi.

Nahar eləməyə əyləşəndə Rikki-Tikki süfrənin üstündə stəkanların və bədələrin arasında gəzirdi. Rikki üç dəfə qarnını dadlı, ləzzətli yeməklərlə doldura bilərdi, ancaq Naq və Naqayna yadından çıxarmışdı, özü də yeməkləri Teddinin anası daşayıb gətirir, onu tumarlayır, Teddi də onu çiyində oturdurdu, Rikki bundan xoşhallanırdı; ancaq Rikkinin gözləri tez-tez qızarırdı, ağızından da öz döyüşkən ləqəbi çıxırdı: Rikki-tikki-tikki-tikki-çk!

Teddi onu öz yatağına aldı. Oğlan hökmən istəyirdi ki, Rikki onun sinəsində, lap çənəsinin altında yatsın. Rikki yaxşı tərbiyə almış manqust idi, onu nə dişləyə, nə də cırmaqlaya bilərdi. Teddi təzə yuxuya getmişdi ki, Rikki yataqdan düşüb evdə gəzişməyə başladı.

Qaranlıqda oğrun-oğrun divara yaxınlaşan müşk siçovulu Çuçundra ilə toqquşdu.

Çuçundranın qanı qaraldı. O, bütün gecəni nıqqıldayır, zarıyır, hey istəyirdi ki, ürəklənib otağın ortasına qaçsın, ancaq buna heç vaxt cəsarəti çatmırdı.

– Məni öldürmə, Rikki-Tikki, – deyə Çuçundra qışqırdı, az qaldı ki, ağlasın.

– Heç ilan öldürən də durub müşk siçovuluna ağız bulaşdırar?! – deyə Rikki-Tikki həqarətlə cavab verdi.

– İlanı öldürəni də ilan məhv edər! – deyə Çuçundra daha kədərlə səsləndi. – Kim bilir, birdən Naq səhv salıb məni öldürər ha: elə bilər ki, mən – sənsən...

Rikki-Tikki dedi:

– Xeyr a, bunu o heç vaxt ağına gətirməz! Bir də ki, Naq bağda olur, sən də heç vaxt bağda olmursan.

– Xalam qızı Çua mənə dedi ki, – Çuçundra sözə başladı, o saat da susdu.

– O, nə dedi ki?

– Sss. Naq – hər yerdə olur, – hər yerdə. Gərək sən özün xalam qızıynan bağda danışaydın.

– Axı onu görməmişəm. De görək! Tez ol, Çuçundra, yoxsa səni dişləyəyəm, ha!

Çuçundra şöngüyüb ağlamağa başladı.

Çox ağladı, gözünün yaşı bıqlarının üstünə süzüldü.

Hönkürə-hönkürə dedi:

– Mən çox bədbəxtəm! Heç vaxt otağın ortasına çıxmağa ürək eləmirəm. Sss! Məgər sən eşitmirsən, Rikki-Tikki? Yaxşısı budur, mən heç nə deməyim.

Rikki-Tikki qulaq asdı. Evdə sakitlik idi, ancaq ona elə gəldi ki, lap uzaqdan, güclə xışiltı eşidildi, elə bil şüşə üstündən arı keçir. Demə, bu ilan qabığı idi, kərpic döşəmənin üstündə xışıldayırdı.

“Ya Naqdır, ya da Naqayna, – deyə Rikki-Tikki qət etdi, – onlar dan hansısa navalçanın üstü ilə sürünüb vanna otağına gəlir...”

– Çuçundra, doğrudur. Heyif ki, sənin xalan qızı Çua ilə danışmamışam.

Rikki, Teddinin əl-üzünü yuduğu otağa getdi, ancaq burda heç kəs yox idi. Sonra Teddinin anasının əl-üzünü yuduğu otağa keçdi. Orda mala çəkilməmiş dümdüz divarın dibində navalça üçün bir kərpic çıxarılmışdı. Rikki həmin yarığın kənarına, vanna qoyulan yerə yaxınlaşanda divarın o biri üzündə Naq ilə Naqaynanın ay işığında pıçıldaş-dığı eşitdi.

Naqayna ərinə deyirdi:

– Əgər evdə adam olmasa, o da çıxıb gedər, bağ yenə də bizim olar. Get, qorxma, yadından çıxmasın ki, sən əvvəlcə Karaytı öldürən Böyük İnsanı sancmalısan. Sonra mənim yanıma qayıtmalısan, biz ikilikdə Rikki-Tikkinin işini bitirərik.

– Biz onları öldürsək, bunun bizə bir balaca xeyri olacaq, ya yox?

– Bəs necə! Çox böyük xeyri olacaq. Ev bomboş olanda burda Manqust yox idi ki?! Evdə ki heç kəs olmazdı, biz ikimiz bu bağın ağasıyıq. Sən şah, mən də şah arvadı. Bir də yadından çıxarma, qovun

ləkində balalarımız yumurtadan çıxsa, onda onlara sakitlik və rahat yer lazımdır.

Naq dedi:

– Hə, bax bu barədə mən heç fikirləşməmişəm. Yaxşı, mən gedirəm. Ancaq deyəsən, heç Rikki-Tikkini davaya çağırmağın mənası yoxdur. Mən Böyük İnsanı, onun arvadını sancaram, əlimə fürsət düşsə, oğlunu da sancaram, sonra yavaşca sürünüb gələm. Onda ev boşalacaq. Rikki-Tikki özü burdan çıxıb gedər.

Rikki-Tikki hirsindən tir-tir titrəyirdi. Yarıqdan əvvəl Naqın başı, onun dalınca da beş futluq soyuq bədəni içəri keçdi.

Rikki-Tikki qəzəblənmişdi, ancaq kobranın nə yekəlikdə olduğunu görəndə lap dəhşətə gəldi. Naq qıvrıldı, başını qaldırıb qaranlıqda vanna otağına göz gəzdirməyə başladı. Rikki-Tikki onun gözlərinin açılıb-yumulmasını görürdü.

“Əgər mən onu indi öldürsəm, – deyə Rikki-Tikki fikirləşdi, – Naqayna o saat xəbər tuta bilər, açıqlıqda da onlarla dalaşmaq mənə heç əlverişli deyil: Naq mənə üstün gələ bilər. Mən neyləyim?”

Naq sağa-sola yırgalandı, sonra Rikki-Tikki eşitdi ki, Naq vannaya su doldurmaq üçün qoyulmuş küpdən su içir.

Naq susuzluğunu yatırdıb dedi:

– Qiyamətdir. Böyük İnsan Karaytı öldürmək üçün evdən çıxanda əlində bir ağac var idi. Ola bilər ki, bu ağac indi də onun yanındadır. Ancaq bu səhər bura əl-üzünü yumağa gələndə, yəqin ki, ağac əlində olmayacaq... Naqayna, sən mənə eşidirsən?.. Mən onu burda sərində, sübhədək gözləyəcəyəm...

Naqa cavab verən olmadı, Rikki-Tikki də başa düşdü ki, Naqayna çıxıb gedib. Naq döşəmənin üstündə küpə sarınıb yatdı. Rikki-Tikki cıqqırığını belə çıxarmırdı. Bir saatdan sonra o, oğrun-oğrun küpə yaxınlaşmağa başladı. Rikki Naqın enli belinə baxıb fikirləşirdi ki, dişini hara ilişdirsin.

“Əgər mən birinci anda onun boynunu dişləməsəm, onda mənimlə çarpışmağa gücü çatar. Əgər çarpışmağa başlasa, vay halına Rikki!”

Rikki, Naqın yoğun boynunu bir də diqqətlə gözəndən keçirtirdi. – Yox, o bu yoğunluqda boynunu dişləyə bilməz. Ancaq quyruğa yaxın bir yerindən dişləsə, bu, düşməni daha da qəzəbləndirəcək.

“Ancaq başını! – deyə Rikki qət etdi, – lap başlığın üstündəki başı! Əgər dişini keçirtdin ha, daha nə olur olsun, qaçdı yoxdur”.

O tullandı. İlanın başı azca yerə dəyirdi, Rikki dişini ilanın başına keçirdi, belini küptün qırağına dayadı ki, ilana başını yerdən qaldırmağa imkan verməsin. Beləliklə o, bircə saniyə vaxt qazandı. Bu bircə saniyədən də o, çox yaxşı istifadə elədi. Bundan sonra Naq onu yerə vurdu və siçovulu it ora-bura cırpan kimi onu da hər tərəfə hərləməyə başladı. Yuxarı, aşağı o ki var hərlənirdi, ancaq Rikkinin gözləri qıpqırmızı idi, o, ilanın başını dişlərinin arasından buraxmadı. Naq, Rikkini döşəməyə cırpanda tənəkə, çömçələr, sabunqabı, fırça hərəsi bir tərəfə səpələnmişdi, Naq, Rikkini vannanın dəmir qırağına cırpırdı.

Rikki dişlərini daha möhkəm batırdı, belə qərara gəlmişdi ki, ölsə də dişlərini çəkməsin. Bunu onun nəslinin şərəfi tələb edirdi.

Rikkinin başı hərlənir, ürəyi bulanırdı, elə bil bütün bədəni parçatıq olmuşdu. Birdən arxa tərəfdən elə bil ildırım çaxdı, isti bir yel başının üstünü alıb ayaqlarını keyləşdirdi, qırmızı alov tüklərini qarşaladı. Bu, Böyük İnsan idi. Səs-küyə oyanmış, ov tüfəngini götürüb gəlmiş, o dəqiqə də iki lüləsindən atəş açmışdı. Güllə Naqın boynuna dəymişdi. Rikki-Tikki dişlərini çəkmədən uzanıb qalmışdı, özünü ölmüş bildiyi üçün gözlərini də yummuşdu.

Ancaq ilanın başı daha tərpənmirdi. Böyük İnsan, Rikkini yerdən qaldırıb dedi:

– Bir bax, yenə də bizim manqust. Elis bu gecə bizi – səni də, mənə də ölümdən qurtarıb.

Bu vaxt rəngi ağappaq ağarmış Teddinin anası gəldi və Naqın öldürüldüyünü gördü.

Rikki-Tikki isə güc-bəla ilə gedib özünü Teddinin yatağına saldı, bütün gecəni də işi-gücü silkinmək idi, bilmək istəyirdi ki, görsün bədəni yaralanıb, ya ona elə gəlir.

Səhər açılanda Rikki elə bil qupquru qurumuşdu, ancaq öz qoçaqlığından razı idi.

“İndi görək mən Naqaynanın da işini bitirəm, ancaq bu bir düjün Naq ilə dava eləməkdən də çətindir, hələ onun dediyi yumurtalar... Mən heç bilmirəm ki, nə vaxt onlardan bala çıxacaq. Zəhrimara qalmış. Gedim bir Dərziquşuynan dərdləşim”.

Rikki-Tikki səhər yeməyini gözləməyib birbaşa göyəm kolluğuna cumdu. Dərziqüşu yuvasında oturub zil səslə qələbə mahnısını oxuyurdu. Bütün bağ bilirdi ki, Naq öldürülüb, ona görə ki, qulluqçu onun cəmdəyini zibilliyə tullamışdı.

– Ay axmaq, bir dəstə – lələk! – deyə Rikki-Tikki hirsə çığırdı.
– İndi heç mahnı vaxtıdır?

– Ölüb, ölüb, Naq ölüb! – deyə Dərziqüşunun səsi bağ başına götürmüşdü. – Qoçaq Rikki-Tikki dişlərini ona batırmış, Böyük İnsan da bom eliyən ağacını götürmüş, Naqı iki yerə parçalamış, parçalamış, parçalamış. Daha Naq heç vaxt mənim balalarımı yeməyəcək!

Rikki-Tikki dedi:

– Bunların hamısı düzdür. Bəs Naqayna hardadır? – O ətrafı diq-qətlə gözdən keçirdi.

Dərziqüşu isə hey mahnı oxuyurdu.

Naqayna navalçaya sarı süründü,
Səsləndi, hardadır görən Naq indi?
Amma gözətçi də yetişdi birdən
Uzun bir ağacla götürüb yerdən,
Atdı zibilliyə Naqı çöp tək.
Qoy eşq olsun sənə ey Rikki-Tikki.
Sən ey atəşgözlü cəngavər, igid!

Dərziqüşu yenə öz qələbə mahnısını təkrar etdi.

– Yuvana əlim çatsa idi, sənın balalarını ordan yerə tullardım! – deyə Rikki-Tikki çığırdı. – Yoxsa, sən bilmirsən ki, hər şeyin öz vaxtı var. Sənə nə var ki, yuxarıda oturub özün mahnı oxuyursan, mənim burda, aşağıda mahnı heç yadıma düşmür: – yenə təzədən vuruşmağa getməliyəm! Bir dəqiqəliyə səsinə kəs görək də!

– Yaxşı, mən susa bilərəm, sənın, qəhrəmanın, qəşəng Rikkinin xatirinə susaram! Quduz Naqın qalibinə nə lazımdır?

– Səndən üçüncü dəfə soruşuram: Naqayna hardadır?

– O, tövlədə zibillərin üstündədir. Naq üçün ağlayır o... Əzəmətli, ağdiş Rikki!..

– Mənim ağ dişlərimlə işin olmasın! Sən bilmirsən o, yumurtaları harda gizlədib?

– Qovun ləklərinin lap qırağında, gün batana kimi gün tutan yerdə, hasarın dibində... O, bu yumurtaları gizlədən vaxtdan neçə-neçə həftələr keçib...

– Sənin heç ağına da gəlməyib ki, bunu mənə deyəsən! Demək, hasarın altında. Lap qıraqda?

– Rikki-Tikki bu yumurtaları yeməyə getməyəcək ki!

– Yox, yeməyə yox, ancaq... Dərziquşu, əgər sənin bircə damcı ağılın qalıbsa, bu dəqiqə uç get tövləyə və özünü elə göstər ki, guya sənin qanadın sınıb, qoy Naqayna sənin dalınca cumub bu kolluğa gəlsin. Başa düşürsən? Mən gərək qovun ləkinə gedəm, əgər ora mən indi getsəm, o məni görər.

Dərziquşunun ağıl quş ağıl idi, bapbalaca başına bir fikir heç vaxt birdən yerləşmirdi. O bilirdi ki, Naqaynanın balaları da yumurtadan çıxır, ona görə də o fikirləşirdi ki, bu yumurtaları sındırmaq günahdır, ancaq Dərziquşunun arvadı ondan ağıllı idi. O bilirdi ki, Kobranın hər bir yumurtası özü bir Kobradır. Ona görə də o, dərhal yuvadan uçdu, Dərziquşunu isə yuvada qoydu, qoy balaları qızdırsın və Naqın ölümünü haqqındaki mahnısını oxusun. Dərziquşu bir çox cəhətdən başqa kişilərə oxşayırdı.

Dərziquşunun arvadı uçub zibilliyə gəldi. Naqaynanın ikicə addımlığında vurnuxmağa və bərkdən çığıрмаğa başladı.

– Ay, mənim qanadım sınıb, bu evdə yaşayan oğlan daş atıb qanadımı qırdı!

O, daha da dəhşətlə qanadlarını çırpdı.

Naqayna başını qaldırıb fısıldadı.

– Rikki-Tikkiyə sən xəbər vermişdin ki, mən onu sancmaq istəyirəm? Dincəlmək üçün özünə çox pis yer seçmişəm!

Naqayna bunu deyib tozlu-torpaqlı yerdə Dərziquşu arvadının üstünə süründü.

– Qanadımı oğlan daşla vurub, sındırıb, – deyərək Dərziquşu arvadı çışqırırdı.

– Yaxşı, qoy ürəyinə toxtaqlıq olsun, onu da deyim ki, sən öləndən sonra, o oğlanın da işini bitirəcəyəm. Bu gün səhər ala-qaranlıqdan mənim ərim bu zibilliyə atılıb, gün batana kimi evdə yaşayan oğlan da səssiz-səmirsiz uzanıb qalacaq... Sən hara gedirsən? Yoxsa

qaçmaq fikrinə düşmüşsən?.. Onsuz da məndən qaça bilməyəcəksən. Axmaq, bir mənə bax!

Ancaq Dərziqüşu arvadı yaxşı bilirdi ki, bunu eləmək lazım deyil, ona görə ki, hər hansı bir quş əgər ilanın gözünə baxsa, qorxudan bütün bədəni qıc olardı, tərənə bilməzdi. Dərziqüşu arvadı zarıya-zarıya, qanadlarını güclə cırpa-cırpa götürüldü, ancaq bircə dəfə də uçub qalxmadı, Naqayna da onun dalınca cumdu.

Rikki-Tikki eşitdi ki, Dərziqüşu arvadı ilə Naqayna tövlədən çıxıb bağın cıdırı ilə qaçirlar, o da qovun ləklərinə, lap çəpərin dibindəki ləklərə tərəf götürüldü. Orada qovunlarla üstü örtülmüş isti yerdə axtarib çox möhkəm gizlədilmiş iyirmi beş ilan yumurtası tapdı; yumurtaların hər biri bantamka yumurtası boyda idi, yumurtalar qalın qabıq əvəzinə ağ pərdə ilə örtülmüşdü.

Rikki dedi:

– Bircə gün də geciksəydim, daha gec olacaqdı! O, pərdənin içində qıvrılıb uzanmış kobraları gördü.

Rikki bilirdi ki, bunlar yumurtadan çıxan kimi insanları da, manqustu da sancıb öldürə bilər. Odur ki, Rikki tez-tez yumurtanın başını, ilan balasının başı ilə birlikdə dişləyib qoparmağa başladı, eyni zamanda da ləkləri gah burda, gah da o tərəfdə qazıyırdı ki, ilan yumurtası buralarda qalmasın.

Cəmisi üç yumurta qalmışdı, Rikki sevindiyindən qaqqıldamağa başladı, Dərziqüşu arvadı çığırdı:

– Rikki-Tikki, mən Naqaynanı aldadıb evə yolladım, Naqayna indi eyvanda sürünür! Tez, tez ol! Onun niyyəti səni öldürməkdir!

Rikki-Tikki iki yumurtanı da dişləyib balanın başını üzdü, üçün - cüsünü dişlərinə götürüb eyvana götürüldü.

Teddi, atası və anası eyvanda səhər yeməyinə əyləşmişdilər. Ancaq Rikki-Tikki gördü ki, onlar heç nə yemirlər. Onlar daş kimi oturub tərənəmişdilər, rəngləri də ağappaq olmuşdu. Naqayna həsirin üstündə, Teddinin stulunun yanında qıvrılırdı. O, sürünüb elə yaxın gəlmişdi ki, hər dəqiqə Teddinin yalın ayağını sanca bilərdi. Naqayna yırğalana-yırğalana qələbə mahnısını oxuyurdu:

– Naqı öldürən Böyük İnsanın oğlu, bir azca gözlə, otur və yerin - dən tərənəmə. Mən hələ hazır deyiləm. Siz üçünüz də sakitcə oturun.

Siz azca tərپənən kimi mən onu sancacağam. Siz tərپənməsəniz də sancacağam. Ey Naqı öldürən sarsaq adamlar!

Teddi gözünü qırpmadan atasına baxırdı, atası da ancaq bunu pıçıldaya bildi:

– Otur, tərپənmə, Teddi! Otur, tərپənmə!

Bu vaxt Rikki-Tikki qaçıb gəldi və çığırdı:

– Naqayna, bir bura bax, bura bax, gəl vuruşaq!

– Hər şeyin öz vaxtı var. – Naqayna üzünü döndərmədən, Rikki-Tikkiyə baxmadan cavab verdi. – Mən səninlə sonra hesablaşacağam. İndi hələ sən bir az əziz dostlarına bax, gör onların necə səsləri kəsilib, necə sifətləri ağırib! Onlar qorxurlar, onlar tərپənməyə qorxurlar. Əgər sən bircə addım atsan, mən onları sancacağam.

Rikki-Tikki dedi:

– Sən bir öz balana bax, orda çəpərin yanında, qovun ləklərində. Get bax, gör onlardan nə qalıb?

İlan yandan baxıb gördü ki, eyvanda yumurta var.

– Onu mənə ver! – deyə çığırdı.

Rikki-Tikki yumurtanı qabaq pəncələri arasına qoydu, gözləri də qan kimi qıpqırmızı oldu.

– Bəs ilan yumurtasının əvəzinə nə verəcəksən? Balaca kobra əvəzinə? Şahzadə kobra əvəzinə? Nəslinizin ən balaca kobrası əvəzinə? Yerdə qalanlarını, yəqin ki, indi qovun ləkində qarışqalar yeyir.

Naqayna başını Rikki-Tikkiyə tərəf döndərdi. Yumurta onu hər şeyi unutmğa vadar elədi, Rikki-Tikki də gördü ki, Teddinin atası əlini uzatdı, Teddinin çiyindənən yapışib onu çay fincanları qoyulmuş masanın üstünə qaldırdı, elə yerdə oturtdu ki, ilan ona çata bilməsin.

– Aldatdım! Aldatdım! Aldatdım! Rikki-çk-çk! – deyə Rikki-Tikki onu cinləndirməyə başladı. – Oğlan salamat qaldı. – Mən isə, mən, mən bu gecə sənın Naqının, orda, vanna otağında peysərindənən yapışdım... bəli!

Bu vaxt o, dörd ayağının dördünü də bir yerə yığıb, başını döşəməyə dirəyərək atılıb-düşməyə başladı.

– Naq məni hər tərəfə çırpdı, ancaq silkinib yerə ata bilmədi! Elə ki, o öldü, Böyük İnsan onu ağacla parçaladı. Onu mən, Rikki-Tikki-çk-çk öldürüb! Qabağa çıx, Naqayna! Çıx ortaya, gəl döyüşək! Sən çox dul qalmaqacaqsan!

Naqayna gördü ki, Teddini daha sanca bilməyəcək, yumurta isə Rikki-Tikkinin pəncələri arasındadır.

– Yumurtanı mənə ver, Rikki-Tikki! Mənim axırıncı yumurtamı ver mənə; mən çıxıb gedərəm, bir də heç vaxt qayıtmaram, – deyər o, başlığını sallayıb səsləndi.

– Hə, sən gedərsən, bir də qayıtmazsan, Naqayna, ona görə ki, sən tezliklə öz ərin Naqın yanında zibillərin içində uzanıb qalacaqsan, gəl döyüşək... Böyük İnsan tufəng dalınca gedib. Gəl vuruşaq, Naqayna!

Rikki-Tikki Naqaynanın başına hərlənib meydan oxuyanda aralarındakı məsafə elə idi ki, Naqayna onu sanca bilmirdi, onun balaca gözləri közərmiş kömür kimi alışıb-yanırdı.

Naqayna yumaq kimi qıvrıldı, bütün gücü ilə Rikki-Tikkinin üstünə atıldı. Rikki-Tikki də yuxarı tullandı, sonra da geri atıldı, Naqayna dalbadal tullanırdı, amma hər dəfə də onun başı tappılı ilə həsirə dəyirdi, sonra o, saat yayı kimi yenə təzədən qıvrılırdı.

Rikki-Tikki onun dövrəsində atılıb-düşərək, Naqaynanın arxa tərəfinə keçməyə çalışırdı, amma hər dəfə Naqayna başını döndərirdi ki, onunla üzbəüz olsun, ona görə də quyruğu, küləyin süpürüb apardığı quru yarpaqlar kimi həsirin üstündə xışıldayırdı.

Yumurta Rikki-Tikkinin yadından çıxmışdı. O, hələ eyvanda idi, Naqayna yavaş-yavaş yumurtaya yaxınlaşırdı. Axırda, Rikki dayandı ki, nəfəsini dərsin, Naqayna yumurtanı qapıb eyvanın pilləkənlərindən sürünüb düşdü və cığırla güllə kimi götürüldü. Rikki-Tikki də onun dalınca. Kobra ölümün ağzından qaçanda, atın boynuna vurulan qamçı kimi qıvrılıb şappıldayırdı.

Rikki-Tikki bilirdi ki, o, Naqaynaya çatmalıdır, yoxsa yenə də qorxu-hürkü təzədən başlanacaq. Rikki can atırdı ki, özünü qalın kolluğa salsın. Rikki qaçanda yolda yenə də Dərziquşunun hələ də özünün axmaq qələbə mahnısını oxuduğunu eşitdi. Dərziquşu arvadı ondan ağıllı idi. O, yuvadan uçub Naqaynanın başı üstündə qanad çalmağa başladı. Əgər köməyə Dərziquşu da gəlsə idi, bəlkə, onlar ikilikdə Kobranı yolunu dəyişməyə məcbur edərdilər. İndi isə başlığını azca sallamış Naqayna ancaq yolla sürünməyinə davam edirdi. Amma bu yüngülvari əngəllik – Rikki-Tikkini ona yaxınlaşdırdı. Naqayna özünü əri Naqla yaşadığı yuvaya salanda Rikkinin ağ dişi onun quyruğuna

keçdi. Rikki də özünü Naqaynanın dalınca yuvaya saldı, düzdür, heç bir manqust, lap ən ağıllısı və qocası da özünü ilanın yuvasına salmaz. Yuva qaranlıq idi. Rikki-Tikki də bilmirdi ki, yuva harda genişlənəcək ki, Naqayna dönüb onu sancacaq. Buna görə də Rikki pəncələrini tor-moz kimi işə salaraq var qüvvəsilə sürüşkən, yaş, hərərətli torpağa dayaq verərək dişini Naqaynanın quyruğuna çox bərk batırmışdı.

Çox keçmədi ki, yuvanın ağzındakı otlar daha tərپənmedi.

Dərziquşu dedi:

– Rikki-Tikki məhv oldu! Biz onun üçün dəfn mahnısını oxumalıyıq. Qorxmaz Rikki-Tikki həlak oldu. Naqayna onu öz yuvasında öldürəcək, buna daha heç bir şübhə yoxdur.

Dərziquşu bunu deyib elə həmin anda yaratdığı çox qəmgin mahnısını oxumağa başladı, mahnının ən qəmgin yerinə elə təzəcə çatmışdı ki, yuvanın üstündəki otlar yenə də tərپəndi və oradan başdan-ayağa palçığa batmış Rikki-Tikki bığını yalaya-yalaya sürtünüb çıxdı. Dərziquşu mahnısını kəsdi.

Rikki-Tikki silkinib toz-torpağını tökdü və asqırdı.

– Hər şey bitdi, – dedi. – Dul Naqayna daha heç vaxt ordan çıxmayacaq.

Otların arasında yaşayan qırmızı qarışqalar, dərhal bir-birinin dalınca yuvaya enməyə başladılar ki, görsünlər Rikki düz deyir, ya yox.

Rikki-Tikki yumaq kimi yumrulanıb elə oradaca, otun üstündə uzanıb xeyli yatdı, lap axşama kimi yatdı, ona görə ki, onun işi həmin gün çox ağır olmuşdu.

Rikki-Tikki yuxudan oyananda dedi:

– İndi mən evə gedirəm. Dərziquşu, sən Dəmirçiyə xəbər verəsən, o da bu ətrafdakilərə car çəkər ki, Naqayna ölmüşdür.

Dəmirçi – quşdur. Onun çıxartdığı səs, lap çəkicin mis ləyəne dəy-məsinə oxşayır. Ona görə ki, o, hər bir hindlinin bağında carçı işləyir və onu dinləmək istəyənlərin hamısına təzə xəbərlər söyləyir.

Bağ cıdırı ilə gedəndə, Rikki-Tikki Dəmirçinin yemək vaxtının bəpbalaca sincinin səsinə oxşar birinci zənguləsinə eşitdi. Bu o deməkdi ki: “Susun və dinləyin!” Sonra da bərkdən və qətiyyətlə dedi:

– Dinq-donq-danq! Naq – ölüb! Donq! Naqayna ölüb! Dinq-donq-danq!

O saat da bağdakı bütün quşlar cəh-cəh vurdu, bütün qurbağalar quruladı, ona görə ki, Naq və Naqayna quşları və qurbağaları yeyirdi.

Rikki evə çatanda Teddi, Teddinin anası (onun rəngi qorxudan hələ də ağappaq idi), Teddinin atası onun qabağına çıxdılar, az qalmışdı ki, sevinclərindən ağlasınlar. Bu dəfə Rikki-Tikki doyunca yedi, yatmaq vaxtı çatanda Rikki Teddinin çiyində oturub onun yatağına getdi. Teddinin anası axşamdan xeyli keçmiş oğluna baş çəkməyə gələndə Rikki-Tikkini orda gördü.

Arvad ərinə dedi:

– Bu bizim xilaskarıdır! Bir sən işə bax ha: o, Teddini də, səni də, məni də ölümdən xilas edib.

Rikki-Tikki o saat yuxudan oyandı, hətta yerində atılıb-düşdü də, çünki manqustlar çox ayıq yatırlar.

– Hə, bu sizsiniz! – dedi. – İndi nədən narahatsız?! Bircə dənə də kobra sağ qalmayıb, əgər sağ qalsa idilər – mən ki, burdayam.

Rikki-Tikkinin fəxr eləməyə haqqı vardı. Ancaq o heç də özünü öymürdü. Əsil-nəsilli manqust kimi bu bağı dişi ilə, caynağı ilə, atılıb-düşməsi ilə qoruyurdu, odur ki, heç bir kobra ürək eləyib başını çəpərdən bağın içinə sala bilmirdi.

MƏDHİYYƏ

Dərziquşun Rikki-Tikki-Tavinin
şərəfinə oxuduğu mahnı

Bölüntüb ömrüm ikiyə
Elə ki, uçuram göyə
Nəğmə oxuyuram;
Yerdə

Adicə dərziyəm mən.
Yarpaqlardan ev tikirəm.
Gah yerdə, gah səmada
Ev tikirəm, mahnı deyirəm.

Əziz anam, fərəhlən,
Qatil öldü vuruşmada.
Balaları yığ başına
Düşmən dura bilməz daha.

Quylanıbdır yerə, sevin,
Qızılıgüldə gizlənən
O qanıçən!
O xilaskar kimdir, söylə?
Adını çək, görək kimdir?
Gözü par-par yanan Rikki
Ən igid qəhrəman – Tikki
Rikki-Tikki-Tikki – nəhəng!
Atəşgözlü cəsur – Rikki!

Aç quyruğunu yellə,
Oxu ən gözəl nəğməni.
Yox, mən özüm vəsf edəcəm
Sarı bülbül, əfv et, məni!
Mən özüm mədh edəcəyəm
Böyük Rikki-Tikkinin
İti caynaqlarını, ağı dişlərini
Al-qırmızı gözlərini...

(Bu yerdə mahnı qırılır, çünki Rikki-Tikki-Tavi özü
gəlib nəğməkar mahnını qurtarmağa mane olur.)

Herbert Uells

(1866–1943)

MEŞƏDƏ DƏFİNƏ

Qayıq adaya çatırdı. Körfəz artıq görünürdü. Çay sahil qayaları arasındakı yarğanda dənizə tökülürdü. İnsan ayağı dəyməmiş sıx, yaşıl meşə uzaqdan qaralan təpənin yamacına qədər gedib çatırdı. Bu yerdə meşəylə sahil dodaq-dodağa dayanmışdı. Lap uzaqlarda güclə seçilən bulud kimi qəfildən donmuş dalğaları xatırladan dağlar ucalırdı. Dəniz sakit, səma aydın idi.

Sınıq kürəklə avarçəkən adam dayandı:

– Hardasa buralarda olmalıdır... – dedi. Kürəyi qayığa qoyub, əlini irəli uzatdı.

Qayığın qabağında oturan adam sahili diqqətlə nəzərdən keçirirdi. Onun dizi üstə saralmış kağız parçası vardı.

– Gəl bura bax, Evans, – deyə yoldaşını səslədi. Dodaqları quru - duğundan ikisi də yavaş danışdı. Evans qayıqda ləngər vura-vura gəlib yoldaşının arxasında dayandı.

Kağız xəritəyə oxşayırdı. Dəfələrlə açılıb-büküldüyündən əzilmiş, qat kəsən yerlərdən cırılıb aralanmışdı. Yoldaşı bölünən hissələri bir-birinə yaxın tutdu. Yazıları pozulsa da, kağızın üstündə körfəzin cizgi - sini müəyyən etmək olardı.

– Budur, bu qayalıq, bu da ki, yarğan, – Evans şəhadət barmağını kağız üzərində gəzdirdi. – Bu əyri-dolanbac xətt isə çaydır, amma bolluca su içəcəyik, bu ulduz da ki, həmin yerdir.

– Bu nöqtələnmiş xətləri görürsənmi? – dizi üstə xəritə tutan adam dilləndi. – O, düz xətdir və qayalıqdan palma ağaclarına qədər çəkilib. Elə bu xətlə çayın kəsişdiyini yerdə ulduz qoyulub. Biz çaya girəndə həmin yeri tapmalıyıq.

– Maraqlıdır, – bir qədər fasilədən sonra Evans dilləndi. – Görəsən, burada qoyulmuş kiçik işarələr nə üçündür? Elə bil evin, yaxud nəyinsə planıdır. Bəs bütün bu kiçik defislər nəyi bildirir? Heç nə anlamıram... Hansı dildə yazılıb?

– Çin dilində.

– Əlbəttə! O elə çinli idi, – Evans təsdiq etdi.

– Tək o yox, hamısı.

İkisi də bir müddət sahilə baxdı. Qayıq isə yırğalanırdı. Sonra Evans kürəyə işarə elədi.

– İndi sənin növbəndir, Hükər, – dedi.

Yoldaşı sakitcə xəritəni бүkdü, ehtiyatla Evansın yanından keçib, avar çəkməyə başladı. Hərəkətləri süst idi, sanki, gücü tükənmişdi.

Evans gözlərini qıyaraq yaxınlaşan şəffaf sulara baxdı. Gün günorta yerinə az qaldığından, isti adamın başını deşirdi. Onlar dəfinəyə bu qədər yaxın olsalar belə, Evans əvvəlki sevinci indi hiss etmirdi. Çinlilərlə vuruşanda keçirdiyi hədsiz qorxu, bir də bütün gecə uzununu acsusuz qayıqla adaya gəlmək, öz sözüylə desək, “bu hissi onda öldürmüşdü”. Evans hey çalışırdı ki, fikrini çinlinin danışdığı külçələr ətrafında cəmləşdirib yatmasın, ancaq bacarmırdı; boğazı o qədər qurumuşdu ki, ixtiyarsız olaraq fikrində çayın şirin suyu canlanırdı. Qayalardan tökülərək burulub sakitləşən suyun şırıltısını eşitdikcə özünü arxayın hiss edirdi. Getdikcə su qayığın divarlarına çırpılır, hər dəfə avar çəkməyə macal vermirdi. Elə bu vaxt Evans mürgüləməyə başladı...

Adanı hələ də aydın təsəvvür edə bilmirdi. Qərribə yuxular ürəyinə hakim kəsildi.

Hükərlə çinlilərin gizli söhbəti üstünə çıxanda gecə idi. O, yuxusunda Ay işığına bürünmüş ağacları gördü, sonra isə yanan ocağı və ocaq başında oturmış üç çinlinin qaraltısını. Onlar baş-başa verib, qərribə ləhcələrlə ingiliscə danışdılar. Yəqin, eyni əyalətdən deyildilər. Əvvəlcə, Hükər söhbətin nədən getdiyini anlamış və Evansa qulaq asmağı işarə etmişdi. Onların səsi gah eşidilməz, gah da anlaşılmaz olurdu. Söhbət isə Filippindən qayıdan İspan qaleonunun* qəzaya düşməsi və yanlarında olan xəzinəni, sonradan aparmaq məqsədilə, hardasa

* Q a l e o n – XVIII əsrdə İspanlara məxsus su nəqliyyatı.

gizlətdikləri barədə idi. Qəzaya uğrayan heyət qayıqlarla canlarını qurtarmağa çalışmış, o vaxtdan da səs-soraqları eşidilməmişdi. Yalnız keçən il Çanq-Hi sahil yaxınlığında conkası* ilə seyрэ çıxanda təsadüfən iki yüz il əvvəl gizlədilmiş qızıl külçələrinə rast gəlir və dəridən-qabıqdan çıxaraq külçələri başqa bir yerdə gizlədir. Gizlətdiyi yerin etibarlı olduğundan o qədər arxayın danışır ki... SIRRINI də yalnız özü bilirdi. İndi ona külçələri çıxarmaq üçün kömək lazım idi. Elə bu vaxt xəritə büküldü, səslər kəsildi. Ehtiyac içində olan iki Britaniya səfili üçün göydəndüşmə fürsət idi! İndi Evans yuxusunda Çanq-Hinin hörüyündən tutduğu anı görürdü. Çinlinin həyatı avropalınınkindən artıqdır ki!.. Əvvəlcə, quyruğu tapdanmış ilan kimi, qəzəbli, qorxunc görünən, sonra isə özünü hiyləgərcəsinə mülayim göstərən balaca sifətli Çanq-Hinin hansı yuvanın quşu olduğu Evansa yuxuda tamamilə bəlli oldu. O vaxt Evans xəritəni ələ keçirəndə Çanq-Hi sırtıqcasına dişlərini ağardaraq, müəmmalı tərzdə, bic-bic gülmüşdü, bəzən yuxularda olduğu kimi, indi də vəziyyət birdən-birə dəyişdi. Çanq-Hi dodağının altında donquldanır, anlaşılmaz sözlərlə onu hədələyirdi. Yuxuda Evans qızıl külçələri görür, Çanq-Hi isə onu külçələrdən uzaqlaşdırırdı. O, Çanq-Hinin hörüyündən tutur, mübarizə ona ağır gəlirdi. Sonra parıldayan külçələr od kimi qızırdı. Çanq-Hiyə bənzər, ancaq uzun qara quyruğu olan nəhəng şeytan qızmış külçələri ona yedirtməyə başlayır, onun ağzı istidən od tutub yanır. Başqa bir şeytan isə onu adı ilə çağırır: "Evans, Evans, ey, yatağan səfeh!" – Bu, Hüker olmaya?..

O ayıldı. Artıq körfəzə çatmışdılar.

– Odur e... e... ayrıca bitən palma ağacları. Həmin yer kollarla xəritədə göstərilən düz xətt boyunca olmalıdır, – yoldaşı dilləndi. – Bunu yadında saxla. Əgər o kolları gedib, düz xətt istiqamətində dönsək, çaya çatan kimi həmin yeri görəcəyik.

Onlar indi axının haradan gəldiyini görə bildilər.

Evans sevincək:

– Cəld olsana! Aman Allah! Su içəcəyik, – deyər əllərini bir-birinə sürtərək, qayalar və yaşıl yosunlar içərisində bərq vuran şəffaf suya baxdı. Elə bu vaxt cəld Hükerə tərəf dönüb:

– Kürəyi mənə ver görüm! – dedi.

* Conka – XVIII əsrdə çinlilərə məxsus su nəqliyyatı.

Nəhayət, onlar çayın mənəsinə çatdılar. Axından Hüker ovcuna su aldı, dadına baxdı, yana tüpürdü. Bir az irəlilədikdən sonra yəni-
dən suyun dadına baxdı:

– Bu başqa məsələ! – dedi.

İkisi də acgözlüklə su içməyə başladılar. Birdən Evans:

– Lənətə gələsən! Heç adamı doyuzdurmur, – deyə heç bir şeydən ehtiyat etməyərək ağziüstə uzanıb, dodağını suya dayadı.

Doyunca içdilər. Sonra üstü sıx yosunlarla örtülmüş arxa buruldular ki, qayıqdan düşsünlər.

– Kolluğa qədər özümü zə yol açmalıyıq ki, xəritədə göstərilən düz xətlə həmin yerə gedə bilək, – Evans dedi.

– Yaxşısı budur, ətrafı nəzərdən keçirək.

Təzədən çaya dönüb, oradan da üzünə sağı dənizə üzdülər. Sahil boyu ilə kolluq olan yerə tərəf gəldilər. Qayıqdan düşdülər, qayıq sahilə çıxartdılar. Sonra cəngəlliyə tərəf irəlilədilər. Kolluğu və qayalığı görəndə dayandılar. Evans qayıqdan özü ilə alət götürmüşdü. “Q” formalı bu alətin əyilmiş hissəsi daşdan düzəlmişdi. Hüker isə kürəyi aparırdı.

– Bax, bu istiqamətdən düz xətt başlanır, – Hüker dedi. – Buradan dönüb axına rast gələne kimi getməliyik. Sonrasını fikirləşərik...

Onlar qalın qamışlığı, balaca ağacları və enli yarpaqları yarıb özlərinə yol açdıqlarından əvvəlcə yerimək müşkül idi. Ancaq çox tezliklə ağaclar başladı, onların altı ilə getmək çətin deyildi. Bura kölgə olduğundan sərin idi. Nəhayət, göyün üzünü yaşıl talvarlarla örtən nəhəng gövdəli ağaclar gəldi. Sarmaşıqlarla bir-birinə birləşən bu ağac gövdələrinin üstündə güclə seçilən balaca, ağ güllər vardı. Kölgə getdikcə qaranlıqlaşdı. Tez-tez torpağın üstünü xal kimi bəzəyən göbələklərə rast gəlmək olurdu.

Evans üşüdü:

– Bura lap soyuqdur. Görəsən düz gedirik?

Bu vaxt qarşıda dərə göründü. Buradan meşəyə düşən günəşin zərrin şafəqləri, yerdə isə gözəl yaşıllıq, rəngbərəng güllər görünürdü. Yaxınlaşanda su şırıltısı eşitdilər.

– Çay burdadır. Həmin yerə lap az qalmışıq, – Hüker dedi.

Sahilin yaşıllıq aləmi zəngin idi. Nəhəng gövdəli ağaclar arasında hələ də adı məlum olmayan bitkilər iri yarpaqları ilə ətrafı bəzəyirdi.

Üzə çıxmış ağac köklərini müxtəlif güllər, gözəl yarpaqlı sarmaşıqlar örtürdü. Dəfinə axtaranların gəlib çıxdıqları enli, sakit gölməçə üzərində iri dairəvi yarpaqlar və ağ suzanbağına oxşamayan şəffaf rəngli güllər vardı. Onlardan bir qədər uzaqda çay istiqamətini dəyişib, qəfildən daha köpüklü, daha şırıltılı axırdı.

– Nə deyirsən? – Evans dilləndi.

– Düz xətdən azca yayınmışıq, – Hüker dedi, – Gözləmək olardı. – Çevrilib arxaya – sakit meşənin göz işlədikcə uzanan qaranlığına baxdı. – Bir qədər axının yuxarisına, ya da aşağısına getmək lazımdır.

– Deyirsən... – Evans nəse demək istədi.

– O dedi ki, üstünü daş-kəsəklə örtüb, – Hüker onun sözünü yarımcıq qoydu.

Bir an gözlərini bir-birinə zillədilər.

Evans:

– Gəl, əvvəl, axınla aşağı gedək, – dedi.

Ətraflarını maraqla nəzərdən keçirə-keçirə ehmalca aşağı düşməyə başladılar. Evans qəfil dayandı:

– Lənət şeytana, o nədir elə?.. – deyə təəccübləndi. Hüker Evans göstərdiyi tərəfə baxdı. – Nəse göyə çalır?.. – deyə əlavə etdi.

Ayaqlarının altına şey qoyub baxdılar; nə olduğunu ayırd etmədilər. Evans birdən iti addımlarla irəliləməyə başladı. Yerə yıxılmış zəif cüssəli bədəni görəndə dayandı. Əlindəkini möhkəm sıxdı. Gördükləri üzüqoylu sərilmiş çinlinin qaraltısı imiş. Buradan uzaqlaşmaq pis olmazdı.

Bir-birinə yaxınlaşıb sakitcə, vahimə doğuran meyitə baxdılar. O, ağaclar arasında boş bir yerdə idi. Yanında çinlilərə məxsus bel vardı. Bir az aralıda isə ətrafı daş-kəsəklə dolu olan təzəcə qazılmış quyu.

Hüker boğazını artılayaraq:

– Bizdən əvvəl kimsə burada olub, – dedi.

Birdən Evans əsib coşdu, ağızına gələn söyüşləri yağdırdı, ayağı ilə yeri eşməyə başladı.

Hüker ağappaq ağardı, heç nə demədi. Üzüqoylu sərilmiş meyitə tərəf irəlilədi. Meyitin qolları, boynu, ayaqları qızarmış və şişmişdi.

– Baho! – deyə səsləndi, dərhal qazılmış quyuya tələsdi. Heyrətə gəlmiş, yavaş-yavaş ardınca gələn Evansı səslədi.

– Ay axmaq! Hər şey öz qaydasındadır. Külçələr hələ burdadır. Sonra Hüker geri dönüb, bir ölmüş çinliyə, bir də quyuya baxdı.

Evans quyuya tələsdi. Uğursuz təleli çinlinin artıq yarısını qazdığı quyuda tutqun sarı rəngdə bir neçə şey görünürdü. Evans quyuya əyildi. Torpağı əli ilə eşib ağır külçələrdən birini yerindən tərpətdi. Bu vaxt əlinə kiçik bir tikan batdı. O, tikanı çıxarıb külçəni quyudan qaldıraraq sevinclə:

– Ancaq qızıl, ya da qurğuşun belə ağır olar, – dedi.

Hükerin nəzərləri isə hələ də ölən çinlidə idi. Odlu su arasında qalmışdı. Nəhayət, dedi:

– Yoldaşlarından xəlvət gəlib, həm də tək. Zəhərli ilanlar da işini bitirib... Görəsən, yolu necə tapıb?

Evans külçə əlində dayanmışdı. Ölən çinli nəyə işarə idi?

– Biz bunu yarı-yarı aparmalıyıq, özü də bir müddət orada gizlənməliyik. Bunları qayığa aparmaq müşkül işdi.

Evans plaşını çıxarıb yerə sərdi. Ora bir neçə külçə tulladı. Bu vaxt başqa bir tikan əlinə batdı.

– Bundan çox apara bilmərik, – dedi. Sonra birdən tələş içərisində: – Gözlərini niyə belə zilləmisən? – deyə soruşdu.

Hüker ona baxdı:

– Rəva deyil... – Hüker meyiti göstərdi, – elə oxşayır ki...

– Səfəhləmə. Çinlilər hamısı bir-birinə oxşayır, – deyə Evans onun sözünü kəsdi.

Hüker onun sifətinə baxaraq:

– Ancaq getməmişdən qabaq onu basdırmaq istəyirəm.

– Axmaq olma, Hüker. Qoy cəhənnəm olsun!

Hüker tərəddüd içərisində qalmışdı. Nəzərlərini ətrafını bürüyən qara torpaqlarda ehtiyatla gəzdirib dedi:

– Bu meytdən heç gözüm su içmir...

– Əsas məsələ budur ki, bu biri külçələri neyləyəcəyik. Bunları başqa bir yerdə gizlədək, ya qayıqla aparaq?

Hüker fikrə getdi. Çaşqın nəzərləri nəhəng gövdələr və yaşıl talvardan düşən zəif günəş şüalarında gəzdi. Gözləri çinlinin qaraltısına sataşanda yenidən onu vahimə bürüdü. Nəyisə axtarırmış kimi, meşənin dərinliyinə baxdı:

– Birdən-birə sənə nə oldu, Hüker? Yoxsa, başın gicəllənir.

Hüker:

– Hər ehtimala qarşı gəl külçələri burdan götürək, – dedi.

Hüker plaşın yaxasından, Evans isə ətəyindən yapışıb külçələri qaldırdılar.

– Hara? Qayığa? – Evans xəbər aldı.

Bir neçə addım atandan sonra Evans dedi:

– Avar çəkməkdən əllərim hələ də sancır. Lənətə gələsən! Əllərim yaman ağrıyır. Qoy bir az dincəlim.

Onlar plaşı yerə qoydular. Evansın sifəti ağarmışdı, alnında kiçik tər damlları vardı.

– Meşə yaman бүrküdür, – dedi. Sonra qəfildən yersiz əsəbiləşərək davam etdi: – Bütün günü burda gözləməyin nə mənası? Kömək elə görüm! Sən də çinlinin leşini görəndən bəri yasını saxlamaqdan başqa bir şey etməmişən.

Hüker gözlərini yoldaşının sifətinə zilləmişdi. Külçələri qaldırdılar, təxminən yüz yard sükutla getdilər. Getdikcə Evans təngnəfəs olurdu.

– Ağzına su alıbsan? – Evans dilləndi.

– Sənə nə olub? – Hüker soruşdu.

Evans büdrədi, söyərək külçə dolu plaşı əlindən yerə buraxdı. Bir an gözlərini Hükerə dikdi. Birdən onu qəhər boğdu.

– Yanıma gəlmə! – deyə gedib ağaca söykəndi. Sonra boğuc səslə: – Hər şey indi keçib gedər, – dedi.

Bu vaxt o müvazinətini itirdi, ikiqat olub ağacın dibinə çökdü. Qıc olmuş halda əlləri yumuldu. Sifəti ağırlardan ürpərdi. Hüker ona yaxınlaşdı.

– Mənə toxunma! Toxunma mənə! – boğuc səslə Evans əmr etdi.

– Dağılan külçələri yerinə yığ.

– Yəni sənə bir köməyim dəyməz? – Hüker soruşdu.

– Külçələri yerinə yığ.

Hüker külçələri götürəndə barmağına bir tikan batdı. Barmağına baxdı. Tikan çox balaca idi.

Evans qaribə tərzdə inildədi, yerdə yumaq kimi fırlandı. Hükerin ağzı açıldı. Bərəlmiş gözlərini bir an tikana zillədi. Sonra yerdə iki-qat olub çapalayan Evansı, bir də ağac gövdələri və sarmaşıqların

hördüyü torlar arasından kölgəlikdəki göy geyimli çinlinin qaraltısına baxdı. Fikrində xəritədə qoyulmuş defislər canlandı, bir an içində hər şey ona bəlli oldu.

– İlahi! Kömək et! – deyə yalvardı.

Başa düşdü ki, əllərinə batan tikanlar dayakların istifadə etdiyi çubuqlar kimi bir şey imiş. O indi başa düşdü ki, nə üçün Çanq-Hi öz xəzinəsini bu qədər etibarlı yerdə gizlətdiyindən dəm vururdu. Çanq-Hinin müəmmalı gülüşünün mənasını indi başa düşdü.

– Evans! – deyə çığırdı.

Ancaq əzalarındakı əzablı ürpərmələr yox olduğundan Evans artıq hərəkətsiz idi. Meşəyə dərin sükut çökmüşdü.

Öz həyatını xilas etmək üçün Hüker tikan batan yeri cəld sormağa başladı. Elə bu vaxt qollarında və çiyində qəribə ağrılar hiss etdi. Deyəsən, barmaqları da çətinliklə hərəkət edirdi. Başa düşdü ki, həyatının xilasını üçün etdiyi cidd-cəhdlər əbəsdir. Birdən dayandı. Külçələrin üstündə oturdu. Dirşəyini dizi üstə qoyub, əlini çənəsinə dayadı. Gözlərini yumağa dönmüş yoldaşına zillədi. Xəyalında yəni-dən Çanq-Hinin müəmmalı gülüşü canlandı. Əzalarına getdikcə kəskinləşən ağrılar hakim kəsildi. Göyün üzünü örtən yaşıl talvarı zəif meh tərپətdi; adları məlum olmayan bir neçə gülün ağ ləçəkləri kölgəliyə düşdü.

Somerset Moem

(1874–1965)

QİSAS

Hans mətbəxə qayıtdı. Döşəməyə sərələnmiş qoca fermerin sirsifəti al-qana boyanmışdı, inildəyirdi. Qarı divara qısılib gözlərini geniş açaraq qorxu içində Uilliyə baxırdı, Hans qayıdanda isə içini çəkib hönkürməyə başladı.

Bir əlində tapança tutan Uilli masa arxasında oturmuşdu, qabağında yarısı içilmiş çaxır şüşəsi vardı. Hans masaya yaxınlaşıb stəkanı çaxırla doldurdu və onu bir qurtuma başına çəkdi.

– Üz-gözüne yaxşı əl gəzdiriblər, – Uilli gülümsündü.

Hansın sifətində qan laxtalanmışdı; iti dırnaqlı beş barmağın açdığı dərin cızıqlar gicgahından başlamış çənəsinədək uzanmışdı. O, əlini ehmalca yanağına basdı:

– Az qala, gözüümü çıxaracaqdı, qancıq. Gərək yod sürtəm. Ancaq... daha yola gəlib. Dur, keç içəri.

– Mən?.. Gedim ki? Heç bilmirəm... Gecdir axı...

– Boş-boş danışma. Kişi deyilsən məgər? Gecdir, gecdir də... Nə olsun? Deyərik ki, yolu azmışdıq.

Hələ qaranlıq düşməmişdi, qüruba sallanmış günəşin şüaları fermer mətbəxinin pəncərəsindən içəri süzülürdü. Uilli tərəddüd edirdi. O, qarasaçlı, naziksifət, utancaq oğlandı, davadan qabaq modelçi dərzisi işləmişdi. Heç istəmirdi ki, Hans onu fərsiz hesab eləsin. Qalxdı və Hansın indicə çıxdığı qapıya sarı addımladı. Onun məqsədini anlayan qarı qiyyə çəkib irəli sıçradı:

– Yox, yox! – o qışqırdı.

Hans bir sıçrayışa özünü qarının yanına atdı, onun çiyinlərindən yapışıb var gücü ilə geri itələdi. Qarı dal-dal gedib divara dəydi, sən-dələdi və döşəməyə yıxıldı. Hans Uillinin tapançasını aldı:

– İkiniz də kəsin səsinizi! – o bağırdı. Sözləri fransızca dedi, ancaq güclü alman ləhcəsi hiss olunurdu. Sonra başı ilə Uilliyə qapını göstərdi. – Sən keç içəri. Bunları mən saxlaram.

Uilli içəri otağa keçdi, ancaq dərhal da qayıtdı:

– Qız huşunu itirib.

– Nə olsun ki, itirib?

– Eləyə bilmərəm. Lazım deyil.

– Səfehın biri səfeh. Qızbibi!

Uilli pörtüdü:

– Yaxşısı budur çıxıb gedək.

Hans nifrətlə çiyinlərini atdı:

– Butulkadakının başına daş salım, sonra tərpenərik.

Heç getmək istəmirdi, bax beləcə çaxır içmək elə xoş idi ki! Sübh tezdən bütün günü motosikletini ora-bura qovmuşdu, indi qolları və qıçları zoqquldayırdı. Xoşbəxtlikdən, uzağa getməyəcəkdilər – on-on beş kilometr aralıdakı Suasson şəhərinə qayıdasıydılar. Bəlkə, bəxtləri gətirdi, abırılı yorğan-döşəkdə yata bildilər.

Əlbəttə, əhvalat bu sayaq olmaya da bilirdi, qız özü işləri korlamışdı. Hansgil azmışdılar. Çöldə işləyən kəndlidən yolu soruşmuş, o da bilə-bilə soldatların ağzını başqa səmtə çevirmiş, onlar xeyli hər-lənib-fırlanıb buralara çıxmışdılar. Yolu soruşmaq üçün fermaya döndülər. Çox ədəblə, mülayim tərzdə soruşdular – əmr olunmuşdu ki, yerli əhaliylə xoş rəftar edilsin, ancaq, əlbəttə, fransızlar özləri də özlərini o sayaq aparsalar. Qapını qız açdı. Dedi ki, Suassona gedən yolu tanımır, sonra soldatlar mətbəxə keçdilər; qarı (Hans anladı ki, qızın anasıdır) başa saldı ki, haradan, necə keçsinlər. Fermer, arvadı və qızı indicə nahar eləmişdilər, masanın üstə çaxır butulkası vardı. Hans susuzluqdan yandığını hiss etdi. Bərk istiydi, axırncı dəfə isə günortaçağı dillərinə su dəymişdi. Hans bir şüşə çaxır istədi, Uilli də əlavə elədi ki, pulunu verəcəklər. Bu Uilli pis oğlan deyildi, ancaq yaman qorxaqdı. Yaxşı, almanlar qələbə çalmamışdı? Çalmışdı. Hanı fransız ordusu? Dabanına tüpürüb əkilir! İngilislər də onların tayı –

hər şeyi atıb, siçovul kimi öz adalarına qaçdılar. Qaliblər istədiyi şeyi öz halal malı kimi götürə bilərlər, elə deyilmi? Ancaq bu Uilli iki il Paris atelyesində gün çürüdü. Fransızca kefin istəyən danışır, elə ona görə də bura göndərilmişdi. Ancaq Fransada yaşaması Uillidə öz izini buraxmışdı. Eh, fransızlar bir qara qəpiyə dəyməz. Alman olan kəs belə millət içində çətin yaşayar.

Qarı masa üstünə iki şüşə çaxır qoydu. Uilli cibindən iyirmi frank pul çıxarıb ona uzatdı. Qarı “sağ ol” da demədi. Hans fransızca sən deyən danışa bilmirdi, az-maz qırıldadırdı. Uilliyə həmişə o dildə danışmağa çalışır, Uilli tez-tez onun səhvlərini düzəldirdi. Elə Hansı Uilliyə yaxınlaşdıran da bu idi. Uilli tez-tez onun karına gəlirdi, üstəlik, Hans anlayırdı ki, Uilli ona həsəd aparır. Necə də aparmayırdı ki, Hans ucaboy, qamətli, enlikürək oğlandı; qıvrım saçları, mavi gözləri vardır. Əlinə girəvə keçən kimi Hans fransızca danışdı, indi də ev sahibləriylə mırt vurmaq istədi, ancaq onlar üçü də ağzına su alıb danışmırdı. Hans başa saldı ki, onun da atası fermerdir, dava qurtarandan sonra özü də fermaya qayıdacaq. Məktəbi Münhendə bitirmişdi, anası onu ticarətçi görmək istəyirdi, amma yox, Hansın ürəyi elə şeyə yatmırdı, odur ki, buraxılış imtahanlarından sonra kənd təsərrüfatı məktəbini seçmişdi.

– Yolu soruşmağa gəlmişdiniz, cavab aldınız, – qız onun sözünü kəsdi. – Çaxırınızı için, çıxın gedin!

Hans yalnız indi qıza necə lazımdır nəzər saldı. Deməzdin ki, gözəllər gözəlidir, ifadəli qara gözləri, düz burnu vardı. Bənizi çox solğundu. Lap adi geyimdəydi, ancaq nəsə adi kəndçi qızına heç bənzəmirdi. Nəsə əlavə əlaməti vardı, kəndçi kobudluğu, kəndçi köntöylüyü yoxdu. Dava başlandı bəri Hans fransız qadınları haqqında soldatların söhbətlərini eşidirdi. Soldatlar deyirdi ki, fransız qızlarında almanlarda olmayan nəsə var. Bu elə bir şeydi ki, onu sözlə başa salmaq mümkün deyildi, kişi olan şəxs gərək özü onun dadını biləydi. Hansa orasını da demişdilər ki, fransız qızları çox çılğın olurlar, cənglərinə keçdinmi, vay halına, işin bitdi. Eybi yox, bircə həftədən sonra Hans özü Parisdə olacaq, onda öz gözləriylə hər şeyi görəcəkdə. Söz gəzirdi ki, alman soldatları üçün əyləncə evləri açmaq haqqında komandanlıq xüsusi göstəriş verib.

– Çaxırını iç, tərənək, – Uilli dedi.

Ancaq bura Hansın xoşuna gəlirdi, istəmirdi ki, onu tələdsirsinlər.

– Amma sən heç kəndçi qızına oxşamırsan, – o, qıza dedi.

– Nə olsun ki?

– Qızım müəllimədir, – anası dilləndi.

– Yox, əşil! Savad sahibiymiş ki!

Qız çiyinlərini atdı, Hans isə yenə də sınıq-salxaq fransızca sözü-nün ardını dedi:

– Deməli, sən daha dərinəndən anlamalısan ki, fransızlar üçün məğ-lubiyət nə deməkdir. Biz sizə müharibə elan etməmişik, onu siz baş-lamısınız. İndi isə dözüün, biz Fransanı abırlı ölkəyə çevirək. Biz burada qayda-qanun yaradarıq, görərsiniz. Sizə işləməyi öyrədəcə-yik. Bizdən öyrənəcəksiniz itaət və intizam nə deyən sözdü.

Qız yumruqlarını düyüb ona baxdı. Qara gözləri nifrətlə yanırıdı. Ancaq heç nə demədi.

– Çox içibsən, Hans, – Uillinin səsi eşidildi.

– Məndə işin olmasın, ayığam, ağlım da başımdadır. Danışdıqla-rım isə tamamilə həqiqətdir, qoy bunlar birdəfəlik qansınlar ki, nə nədir.

– Yox, sən sərxoşsan! – qız qışqırdı. O, daha özünü saxlaya bil-mirdi. – Çıxın gedin, çıxın gedin!

– O-ho!.. Sən almanca da qanırsan? Yaxşı, gedərəm. Ancaq gərək məni öpəsən.

Qız geri çəkildi, Hans onun qolundan yapışdı.

– Ata! – qız qışqırdı. – Ata!

Qoca fermer almanın üstünə atıldı. Hans qızı buraxıb var gücüylə qocanın sifətinə bir yumruq ilişdirdi. Qoca çul kimi döşəməyə sərildi. Qız qaçmağa macal tapmadı, Hans onu tutub bərk-bərk özünə sıxdı. Qız onun harası gəldi şillələyirdi. Hans kəsik-kəsik, ancaq hirsle gülürdü.

– Demək, alman soldatı səni öpmək istəyəndə, özünü belə dikbaş aparırsan? Elə bilirsən bunun hayrını qoyacam səndə?

Hans qızın qolunu zorla burub onu içəri otağa sarı dartdı, ancaq qarı irəli cumub qızının qolunu soldatın kəlbətin barmaqlarından qoparmaq istədi. Hans bir əliylə qızı saxlayıb, o biri əliylə qarını vurdu, arvad müvazinətini itirib divara tərəf həslədi.

– Hans! Hans! – Uilli qışqırdı.

– Sən də cəhənnəm ol görək!

Hans əlini qızın ağızına basıb səsini boğdu və onu içəri otağa dartdı.

Əhvalat belə olmuşdu. Özünüz düşünün, kimdi günahkar? Əlbəttə, qız günahkardı. Hansa əl qaldırdı. Öpüş versəydi, Hans dərhal çıxıb gedəsiydi, axı?

Hans gözünün ucuyla hələ də döşəməyə sərilməmiş fermerə baxdı və gülüşünü zorla boğdu: qocanın çox gülünc görünüşü vardı. Divara qısılmış qarıya baxanda Hansın gözlərində təbəssüm göründü. Yaxşı, bu nədən qorxur? Qorxur ki, indi onun növbəsidir? Nahaq yerə qorxur. Yadına fransız atalar sözü düşdü:

– *C'est le premier pas cui coute*, – dedi. – Gözünün qorasını az sıx, qarı. Bu əhvalat onsuz da olmalıydı, tezi-geci vardı.

Əlini yan cibinə dürtüb pulqabını çıxartdı.

– Tut bu yüz frankı. Tut görüm! Qoy mademuazel özünə təzə paltar alsın. Köhnə paltarından ələ gələsi bir şey qalmayıb.

Hans pulu masanın üstünə atıb dəbilqəsini başına qoydu:

– Getdik.

Onlar qapını çırpıb çıxdılar, motosikletə oturub getdilər. Qarı qonşu otağa yüyürdü. Qız oradakı divanın üstündə uzanmışdı. Hans onu necə qoyub getmişdisə, eləcə də uzanmışdı, hıçqırıqlar içində boğulurdu.

Üç ay keçmiş Hans yenə Suassona qayıtdı. Qalib alman ordusu ilə o, Parisdə olmuş, öz motosikletində şəstlə oturub Zəfər Tağından keçmişdi. Orduyla birlikdə əvvəlcə Turda, sonra Bordoda olmuşdu. Döyüşməmişdi, yalnız əsir düşmüş fransız əsgərlərini görmüşdü, vəsalam. Yatsaydı, yuxusunda da bu cür gözəl səyahət görməzdi. Sakitlik çökdükdən sonra düz bir ay Parisdə yaşamışdı. Vətəni Bavariyaya rəngbərəng poçt blankları göndərmiş, hamıya hədiyyə almışdı. Tanışı Uilli Parisi beş barmağı kimi tanıyırdı; onu oradaca saxladılar, Hansgilin hissəsini isə Suassona yolladılar. Suasson əntiqə, xudmani şəhərdi, soldatları rahat mənzillərə bölüşdürmüşdülər. Yemək-içmək başdan aşırı, şampən isə lap havayıydı – butulkası bircə alman markasına, iç nə qədər kefin çəkir. Suassona getmək əmri alınanda Hansın ağına gəldi ki, fermadakı həmin qıza baş çəkmək pis olmazdı. Qız üçün bir cüt ipək corab aldı, qoy başa düşsün ki, Hans kinli deyil.

Hans bu yerlərdən yaxşı baş çıxarırdı, fermanı rahatca tapacağına əmindir. Bir axşamçağı tamam-kamal bekar olanda corabları cibinə basıb, motosikletinə oturdu və sürdü. Qızıl payız güntüydü, göydə bir tikə də bulud yoxdu, tərəli çöllər göz oxşayırdı. Haçandı bir gilə də yağış düşmürdü, sentyabr olsa da yayın başa çatdığı qətiyyəni hiss olunmurdu, ağaclar yamyaşıldı.

Bir dəfə Hans çəşmə salıb yolu itirdi, azca yubansa da, otuz-qırxdəqiqəyə fermaya çatdı. Qapı ağzında fermerin iti ona hüddü. Hans qapını döymədən itələyib açdı və içəri keçdi. Qız masanın arxasında oturub kartof soyurdu. Əsgər qiyafəli adam görəndə diksinib ayağa qalxdı:

– Sizə nə lazımdır?

Hansı indi tanıdı. Əlindəki bıçağı bərk-bərk yumruğunda sıxaraq daldalı divara sarı çəkildi:

– Sənsən? Heyvan!

– Bəsdir, bəsdir, özündən çıxma, toxunmayacağam sənə. Bir gör sənə nə gətirmişəm – ipək corab.

– Onları da götür, rədd ol burdan!

– Sarsaqlama! At bıçağı yerə. Hirsələnsən, ziyanı özünə dəyəcək.

Qorxma məndən.

– Mən səndən qorxmuram.

Qızın barmaqları boşaldı, bıçaq döşəməyə düşdü. Hans dəbilqəsini çıxarıb stula oturdu. Ayağını uzadıb çəkməsinin ucuyla bıçağı özünə sarı çəkdi.

– Gəl kartof təmizləməyinə kömək eləyim, necədir?

Qız cavab vermədi. Hans əyilib bıçağı qaldırdı, qabdan kartof götürüb təmizləməyə başladı. Qızın sifətinə qəddarlıq həkk olunmuşdu, gözləri hiddətlə baxırdı. O, divarın dibindəcə dayanıb Hansa göz qoyurdu. Hans gülümsəyirdi. Bu təbəssümdən xeyirxahlıq və barışdırıcılıq oxunurdu.

– Yaxşı, niyə elə hirsə baxırsan? Sənə neyləmişəm ki? Başa düş, onda mən bir az özümdən çıxmışdım. O vaxt biz hamımız eləydik. O vaxtlar hələ məğlubedilməz fransız ordusu, Majino xətti haqqında söhbətlər gedirdi... – özü də bilmədən ikrah hissi ilə güldü. – Üstəlik, içdiyim çaxır da bir az məni havalandırdı. Hələ sənə bəxtin gətirib. Qadınlar deyirlər ki, mən bir o qədər də kifir deyiləm.

Qız onu təpədən dırnağadək nifrətlə süzdü:

– Rədd ol burdan!

– Haçan lazım bilsəm, onda gedəcəyəm.

– Çıxıb getməsən, atam Suassona gedib, sənin haqqında generalınıza necə lazımdırsa şikayət eləyər.

– Elə general oturub sənin atanı gözləyir. Çox lazımmış! Bizə əmr olunub ki, yerli əhaliylə əlaqə yaradaq. Adın nədir?

– Sənə nə?

Qızın yanaqları od tutub yanırdı, gözləri hirsle parıldayırdı. O, əvvəlkindən daha qəşəng görünürdü. Hans qızı yadında özgə cür saxlamışdı. Nə isə, hər şey ümumiyyətlə yaxşı olmuşdu. Hər hansı bir adi kəndçi qızı yox! Daha çox şəhərliyə oxşayanı! Hə, anası dedi ki, o müəllimədir. Qızın adı kəndçi balası deyil, təhsilli müəllimə olması hissi Hansa ləzzət verirdi, qızı incitmək çox xoş idi. Hans özünü güclü və möhkəm sanırdı. O, qıvrım saçlarını sığallayıb orasını da məmnuniyyətlə düşündü ki, neçə-neçə qız o gün bu qızın yerində olmağı arzulayardı. Yay ərzində Hans elə qaralmışdı ki, mavi gözləri indi daha parlaq görünürdü.

– Ata-anan hardadır?

– Çöldə işləyirlər.

– Qulaq as, mən acmışam. Mənə bir az pendir-çörək, bir stəkan çaxır ver. Pulunu verərəm.

Qız hirsle güldü:

– Üç aydır ki, pendirin nə olduğunu bilmirik. Doyunca çörək yemirik. Bir il qabaq öz fransızlarımız atlarımızı yığdılar, indisə sizin kilər qalan bütün şeyləri alıb apardılar – inəklərimizi, donuzlarımızı, toyuqlarımızı – hər şeyi, hər şeyi!

– Biz ki havayı aparmırıq, pul veririk.

– Fikirləşirsən ki, verdiyiniz o quru kağızlar bizim qarnımızı doyudur?

Qız ağladı.

– Sən... acsan?

– Yox, yox, nə danışırısan? – qız acı-acı dedi. – Biz lap padşah kimi yaşayırıq: kartof, çörək, boranı, pomidor. Atam sabah Suassona gedəcək, bəlkə, bir az kəpək tapdı...

– Qulaq as, mən pis oğlan deyiləm, düz sözümdür. Sizinçün pendir gətirərəm, bəlkə, bir az mal əti də gətirdim.

– Sənin sədəqənə ehtiyacım yoxdur. Acından ölərəm, amma siz donuzların bizdən oğurladığı yeməyə gözümün ucuyla da baxmaram.

– Yaxşı, baxarıq, – Hans yekə-yekə dilləndi.

O, dəbilqəsini başına qoyub qalxdı, “xudahafiz, madmuazel!” deyib çıxdı.

Hans kefi istəyəndə motosikletinə minib ora-bura sürə bilməzdi, gözləmək lazımdır. Gözləmək lazımdır ki, bir tapşırığa-filana göndərsinlər, onda yenidən fermaya baş çəkmək olardı. Belə fürsət on gündən sonra əlinə düşdü. Yenə də qapını öz evi kimi açıb içəri keçdi. Bu dəfə fermerlə arvadı mətbəxdəydi. Günortadan keçmişdi, qarı peç üstə qoyduğu qabda nəyisə qarışdırırdı. Qoca masa arxasında oturmuşdu. Hansa baxdılar, ancaq heç təəccüblənmədilər. Görünür, qız onun əvvəlki gəlişi barədə danışıbmışdı. Susurdular. Qarı qarışdırmaqda davam edirdi, qoca isə nəzərlərini masanın üstündəki örtüyə zilləyib oturmuşdu. Ancaq Hansı özündən çıxarmaq o qədər də asan deyildi.

– Hamiya salam! – Hans fransızca dedi. – Sizə bir az pay-püş gətirmişəm.

O, bükülünü açdı, oradan yekə bir pendir parçası, donuz əti və iki qutu balıq konservi çıxartdı. Qarı dönüb baxdı və onun gözlərindəki ac, həris parıltı Hansın nəzərlərindən qaçmadı. Fermer qarşısındakı ərzağı tutqun nəzərlərlə süzdü. Hans gülümsəyib üzünü qocaya tutdu:

– Keçən dəfə, təsadüfən elə alındı. Üzr istəyirəm! Ancaq, qoca, gərək sən qarışmayaydın.

Qız qapıda göründü:

– Burda nə edirsən? – o, Hansın üstünə çıxmırdı. Sonra qızın nəzərləri ərzağa sancıldı. O, hər şeyi bürmələyib Hansın üstünə tulladı. – Götür onları! Rədd elə burdan!

Qarı masaya cumdu:

– Annet, sən dəli olmusan!

– Mən onun sədəqəsinə qalmamışam.

– Axı bunlar bizim öz məhsulumuzdur. Onlar bunu bizdən oğurlayıblar. Hələ bu konservlərə bax, bax bir – Bordoda hazırlanıb.

Qarı əyilib şeyləri qaldırdı. Mavi gözlərindən biclik yağan Hans qıza baxdı:

– Deməli, adın Annet imiş? Gözəl addır. Yaxşı, niyə istəmirsən ki, bu qocaların ağzı bir az dada gəlsin? Özün dedin ki, üç aydır dilinizə pendir dəyməyib. Mal əti tapa bilmədim. Girimə nə keçdisə, onu gətirdim.

Qarı donuz ətini ikiəlli qaldırıb sinəsinə sıxdı. Adama elə gəlirdi ki, o, bu bir tikə əti öpməyə də hazırdır. Annetin yanaqlarında göz yaşları parladı:

– İlahi, nə böyük xəcalət! – qız əzabla inildədi.

– Bu nə sözdür! Nə xəcalət? Bir tikə pendirdir, bir az da donuz əti, vəssalam.

Hans oturdu, siqaret yandırdı və qutunu qocaya sarı itələdi. Fərmer bir anlıq tərəddüd etdi, ancaq papiros iştahı iradəsinə üstün gəldi, bir siqaret götürüb qutunu təzədən Hansa uzatdı.

– Saxla özündə, – Hans dedi. – Nə qədər lazım olsa, yenə taparam. – Siqaretini sümürüb tüstüsünü burnundan buraxdı. – Niyə dalaşacaq, axı? Nə olubsa, olub. Müharibə müharibədir, özünüz başa düşürsünüz. Annet savadlı qızıdır, bunu bilirəm; istəmirəm ki, barəmdə pis fikirləşsin. Deyəsən, bizim hissəmiz Suassonda hələ bir xeyli qalacaq. Arabir bura baş çəkə bilərəm, xırım-xırda yemək gətirə bilərəm. Bilirsiniz ki, şəhər əhalisiylə əlaqə yaratmaq üçün əlimizdən gələni edirik, ancaq fransızlar yaman inad göstərirlər. Heç bizə məhəl də qoymurlar. Axı, keçən səfərki əhvalat təsadüfən baş verdi; o soldatla bura gəldiyimi deyirəm. Qorxmayın məndən. Annetə doğma bacım kimi hər cür hörmət etməyə hazırım.

– Bura niyə ayaq açmalısən ki? Niyə bizi rahat buraxmırsan? – Annet coşdu.

Əslində, Hans özü də niyə gəldiyini bilmirdi. Boynuna almaq istəməirdi ki, adicə insani münasibətlər üçün burnunun ucu göynəyir. Suassonda almanları məngənəyə salan gizli düşməncilik Hansın əsəblərinə təsir edirdi; arabir ona məhəl qoymayıb keçmək istəyən fransız təpik altına salmaq istəyir, arabir də, az qala, ağlamaq dərəcəsinə gəlirdi. Sözü-söhbəti tutan bir ailə, ilıq bir yer tapmaq necə də yerinə düşərdi. Annetə qarşı heç bir pis fikri olmadığını söyləyəndə Hans

yalan deməmişdi. Qız onun ürəyincə olan qadınlara bənzəmirdi. Ucaboy, dolusinə qadınları daha çox xoşlayırdı; özü kimi mavigözlü, ağbəniz, möhkəm, ehtiraslı və əndamlı qadınları. Başa düşə bilmədiyi quruluq, nazik, düzburun, qara gözlər, solğun uzunsov sifət – yox, belələri onun zövqüncə deyildi. Ancaq bu qızda elə bir anlaşılmaz əlamət vardı ki, Hansın əl-ayağını bağlayırdı. O vaxt alman ordusunun qələbələrindən hayıl-mayıl olmasaydı, çox yorulmasaydı, həm də əsəbiləşməsəydi, üstəlik, acqarına o qədər çaxır içməsəydi, ömründə düşünməzdi ki, bax bu sayaq qız onu əsir eləyə bilər.

Hans iki həftə hissədən çıxıb bilmədi. O dəfə apardığı ərzağı fermada qoymuşdu və şübhə etmirdi ki, qocalar ac qurd kimi həmin yeməklərə darışmışdılar. O, qapıdan çıxan kimi Annet valideynlərinə qoşulsaydı, Hans təəccüb etməzdi. Fransızlar belədir: hazırım naziri kimi. Necə zəif, ölgün xalqdır. Əlbəttə, Annet ona nifrət edir, özü də necə nifrət edir, ancaq donuz əti donuz ətidir, pendir də ki, pendir.

Annet onun başından çıxmırdı. Qızın nifrəti onu daha da coşdurur, cıradırdı. Hans qadınların xoşuna gəlməyə adət eləmişdi. Günlərin birində Annet də ona vurulsaydı, nə gözəl olardı! Axı, onu ilk dəfə Hans... Münhendə tələbələr pivə içə-içə danışmışdılar ki, qadın ilk dəfə bakirəliyini pozan oğlanı heç vaxt unuda bilmir. Adətən, hər hansı bir qızı gözəlti eləyəndə, Hans əvvəlcədən əmin olurdu ki, istəyinə çatacaq. O, öz-özünə gülür, gözlərindən biclik töküldürdü.

Nəhayət, yenə də yolu fermaya düşdü. Bir az pendir, yağ, qənd, bir banka kolbasa konservi, azca kofe götürüb motosikletini işə saldı. Ancaq bu dəfə Anneti görə bilmədi. Qız atasıyla çöldə işləyirdi. Qarı həyətdəydi və Hansın qoltuğundakı bağlamayı görəndə, sanki, gözlərinə işıq gəldi. O, Hansı mətbəxə apardı. Bağlamayı açanda qarının əlləri titrəyirdi, ərzağı görəndə isə gözləri yaşla doldu:

– Sən çox xeyirxahsan, – dedi.

– Otura bilərəm? – Hans ədəblə soruşdu.

– Otur, otur, – qarı pəncərədən baxdı. Hans anladı ki, qızının gəlib-gəlmədiyini yoxlayır. – Bəlkə, bir stəkan çaxır içəsən?

– Pis olmaz.

Hansa aydındır ki, yeməkdən korluq çəkmələri qarını onunla tamam barışdırmasa da, hər halda görüşlərini dözülməz də eləmir:

qarı onunla dostlaşmağa hazırdır. Pəncərəyə bayaqkı baxışı, sanki, onları həmrəy etmişdi.

– Hə, donuz əti necəydi?

– Çoxdan beləsini dadmamışdıq.

– Gələn dəfə yenə gətirərəm. Bəs onun, Annetin necə, xoşuna gəldimi?

– O heç nəyə toxunmadı. Dedi ki, acından ölsəm də, əl vurmaram.

– Səfeh...

– Mən də ona beləcə dedim. İndi ki, deyirəm yemək var, ye gətir, naz eləmək yeri deyil, onsuz da belə inadla heç nə düzələn deyil.

Hans bala-bala çaxırdan qurtumlayır, qarıyla şirin söhbət edirdi. Öyrəndi ki, qarını madam Perye çağırırlar. Soruşdu ki, yenə də uşaqları varmı? Qarı ah çəkdi. Yoxdur, yoxdur. Bir oğulu varmış, əsgər aparıblar dava başlayanda, o da həlak olub. Yox, yox, onu cəbhədə öldürməyiblər, Nansi şəhərindəki hospitalda sətəlcəmdən ölüb.

– Belə de... – Hans dilləndi. – Yazıq...

– Bəlkə, belə yaxşıdır. O da Annetin bir tayıydı. Onsuz da başını salamat saxlaya bilməyəcəkdi, fransızların məğlubiyyət xəcalətinə dözməyəcəkdi. – Qarı yenə ah çəkdi. – Eh, əzizim, bizi satdılar, onun ucbatından da bu günə düşdük.

– Siz axı niyə polyakların müdafiəsinə qalxdınız? Onlar sizin nəyinizdir?

– Düzdür, düzdür. Əgər biz sizin o Hitlerə mane olmasaydıq, Polşanı sakitcə tutmasına imkan versəydik, onun bizimlə nə işi vardı!

Gedəndə Hans dedi ki, yenə gələcək.

– Donuz əti də yadımdadır, – o əlavə etdi.

Hansın bəxti gətirdi. O, həftədə iki dəfə qonşu qəsəbəyə getmək tapşırığı aldı, bu, fermaya tez-tez baş çəkmək imkanı verirdi. Özünə söz vermişdi ki, ora heç vaxt əliboş getməsin. Ancaq Annetlə sözsöhbəti tutmurdu ki, tutmurdu. Qızın xoşuna gəlmək üçün kişi səriş-təsinin öyrətdiyi bütün vasitələrdən istifadə edirdi, kar aşmırdı – Annet onun bütün cidd-cəhdlərini rişxəndlə qarşılayırdı. Dodaqlarını birbirinə sıxır, tikanlı və ələkeçməz tərzdə Hansa elə baxırdı ki, sanki bu boyda yer üzündə ondan pisi yoxdur. Dəfələrlə Hans o qədər hirs-lənmişdi ki, az qala, qalxıb qızın çiyinlərindən yapışmaq və bağı çatlayanadək onu silkələmək istəmişdi.

Bir dəfə qız evdə tək idi, ayağa qalxıb getmək istəyəndə Hans onun yolunu kəsdi.

– Dayan görtüm! Səninlə danışmaq istəyirəm.

– Danış. Mən köməksiz bir qadınam.

– Gör sənə nə deyirəm. Mənə məlum olduğuna görə, bu tərəflərdə hələ çox qalacağam. Siz fransızların günü yaxşı keçməyəcək, güzəranınız daha da çətinləşəcək. Mən sənin karına gələ bilərəm. Nə üçün ata-anan kimi ağlını başına yığmırsan?

Qoca Perye ilə onun işləri çox yaxşı gedirdi. Demək olmazdı ki, fermer Hansı səmimi-qəlbədən qəbul edir. Düzünə qalsa, o, Hansa qarşı amansız və düşmənçilik mövqeyindəydi, ancaq hər halda mədəni rəftar edirdi. Hətta bir kərə Hansdan xahiş eləmişdi ki, ona bir az tütün tapsın. Hans onun uzatdığı pulu almayanda təşəkkür də eləmişdi. Qoca, Suassondakı yeniliklərlə maraqlanırdı, Hansın gətirdiyi qəzetləri acgözlüklə oxuyurdu. Fermer oğlu olan Hans təsərrüfatdan baş çıxaran adam kimi onunla söhbət eləyə bilirdi. Peryenin ferması yaxşıydı, nə o qədər böyük deyildi, nə də o qədər kiçik, yaxşı sahəydi, ortasından çay keçirdi deyə suvarmağa da əziyyət vermirdi, meyvə bağı da vardı, əkin-biçin yeri də. Qoca deyəndə ki, kömək eləyəni yoxdur, gübrə tapılmır, öküzləri və avadanlığı tutub alıblar, fermada hər şey kəlləmayallaq gedir, – Hans onu anlayan və dərdinə şərikin adam kimi dinləyirdi.

– Soruşursan ki, niyə atamgil kimi ağlını başına yığmıram? Bax!

Annet paltarını bədəninə sıxıb Hansın qarşısında dayandı. Hans öz gözlərinə inanmadı. İndiyədək ömründə duymadığı qəribə hisslər keçirdi. Yanaqlarını al-qan örtüdü.

– Sən hamiləsən?!

Qız stula çöküb başını əlləri arasına alaraq elə hönkürdü ki, sanki indicə ürəyi partlayacaqdı.

– Dəhşət! Dəhşət! – qız dalbadal deyirdi.

Hans qollarını açıb onun üstünə atıldı:

– Mənim əzizim...

Annet cəld sıçrayıb qalxdı və oğlanı itələdi:

– Mənə toxunma, eşitdin? Çıx get! Çıx get! Məgər başıma gətir - diyin sənə azlıq edir?

Qız qaçıb otaqdan çıxdı. Hans bir neçə dəqiqə tək qaldı. Başını itirmişdi. Suassona sarı yavaş-yavaş geri qayıdanda sərxoşlar sayağı başı bədni üstə qalmırdı; evə çatandan, yerinə girəndən sonra isə saatlar keçir, yata bilmirdi. Annet gözü qabağından çəkilib getmirdi, elə hey qızın dolmuş, yumrulanmış bədənini görürdü. Başını masaya qoyub acı göz yaşlarına qərç olanda Annet necə də yazıq və zavallı, həm də doğma görünürdü! Axı o, öz bətnində Hansın uşağını gəzdirdi. Hansın uşağını!

Az qala Hansı yuxu aparacaqdı, birdən-birə dik atıldı. Ağına gələn fikir onun daxilini övürüb-çevirdi, ürəyini təlatümə gətirdi: o, Anneti sevirdi! Bu həqiqət qəfil zərbə təki Hansın aqlını başından çıxartdı, o, fikrini bir yerə toplayıb axıracan düşünmək iqtidarında deyildi. Əlbəttə, o, Annet haqqında çox düşünmüşdü, amma həmişə bir özgə cürə düşünmüşdü. Hans bircə onu düşünmüşdü ki, günlərin birində Annet ona vurulsaydı, nə yaxşı olardı?! Vurulsaydı və vaxtilə Hansın zor gücünə nail olduğunu qız özü ona təklif eləseydi qələbənin nəşəsi, sevinci necə məstedici olardı?! İndiyəcən Annet onun üçün başqa qadınlar təki bir qadıncı, bir damcı da fərqi yoxdu. Qız o qədər də onun zövqüncə deyildi. Belə də, adicə bir qızdı, vəssalam. Diqqəti cəlb edən elə bir şeyi yoxdu. Bəs Hansı təlatümə gətirən bu qəribə hiss hardan peyda olmuşdu? Ən qəribəsi bu idi ki, bu hiss ləzzətli deyildi, ağrılydı. Ancaq Hans artıq başa düşürdü ki, bu, məhəbbətdir, indiyəcən ömründə duymadığı xoşbəxtlik hissi gətirən məhəbbət! Hans qızı oxşamaq, əzizləmək, qucaqlamaq, onun yaş dolu gözlərini öpməyi necə arzulayırdı!.. Elə bil bu istək kişinin qadına olan əzəli meyli deyildi, bir ayrı şeydi; Hans yalnız qızı sakitləşdirmək istəyirdi. Qoy qız sakitləşib öz şirin təbəssümüylə Hansa cavab versin – qəribəydi ki, o, hələ də qızın gülümsədiyinin şahidi olmamışdı – hə, Hans onu gülümsəyən görmək istəyirdi. Onun şəfqət saçan, sehrlı, cazibədar gözlərinə baxmaq istəyirdi. İstəyirdi ki, o, baxışlardan zərifiik, məsumluq oxunsun.

Üç gün ərzində Hans Suassondan heç yerə çıxıb bilmədi, üç gün, üç gecə o, yalnız Annet haqqında, onun dünyaya gətirəcəyi körpə barədə düşündü. Nəhayət, fermaya getmək girəvəsi tapdı. O, madam Peryeni görmək istəyirdi, təsadüf əlindən tutdu: qarın evindən aralı yolda rastına çıxdı. O, meşədən yığıdığı çır-çırpidan bağladığı yekə

şələni belinə alıb evə qayıdırdı. Hans motosikleti saxladı. Bilirdi ki, qarını ona bağlayan gətirdiyi ərzağın yerinə düşməsidir: dəxli yoxdur, ərzaqla, ya nəylə bağlı olur olsun, qarı ki Hansa rəğbət bəsləyirdi, hələlik, bu özü yaxşıydı. Hans dedi ki, qarıya sözü var, xahiş elədi ki, arvad şələsini yerə qoysun. Qarı şələsinin ipini buraxdı. Tutqun bir gündü, hava buludluydu, ancaq soyuq deyildi.

– Mən... Hər şeyi bilirəm, – Hans dedi.

Qarı diksindi.

– Hardan? Annet heç istəmirdi ki, sən xəbər tutasan.

– Özü mənə dedi.

– Hə, yaman iş tutdun onda...

– Heç ağlıma gəlməzdi ki, bir dəfəylə... Niyə əvvəlcədən mənə deməmisiniz?

Qarı nəql etməyə başladı. Ağrı-acısız, heç ittiham belə etmədən danışdı, sanki adi məişət əhvalatını nəql edirdi – məsələn, elə bil, inəyi doğuş vaxtı ölmüşdü, ya da şaxta ağacları vurub, mer-meyvəni tələf eləmişdi, – bütün bunlar Allahın bələsiydi, itaət edib barışmaqdan savayı çarəsi yoxdu. O əhvalat olan gecədən sonra Annet üç gün yorğan-döşək-dən durmamışdı, sayıqlayırmış, qızdırma içində yanırırmış. Qorxurmuşlar ki, başına hava gələ. Bir neçə saat fasiləsiz qışqırırmış. Heç yerdən həkim tapmaq mümkün olmamışdı. Kənd həkimini əsgər aparmışdılar. Suassonda iki ahıl həkim vardı, onların dalınca gedilsəydi belə, fermaya gələsi halları yoxdu. Üstəlik, şəhər hüduqlarından kənara çıxmaq həkimlərə qadağan olunmuşdu. Nəhayət, qızdırması sovuşdu, ancaq Annet hələ də özünü pis hiss edirdi, yataqdan qalxa bilmədi. Haçandan-haçana qalxanda isə elə heysiz və solğundu ki, baxanda qarının ürəyi kabab olurmuş. Qızın çəkdikləri qurtarmaq bilmirdi. Bir-iki ay sovuşdu, qadın səhhətiylə bağlı əhvalat baş verməyəndə Annet əvvəlcə heç məhəl qoymadı. Arabir onun aybaşısının gecikməsi halları olarmış, ona görə məhəl qoymayıb. Əhvalatın nə yerdə olmasını birinci madam Perye anlamışdı. Anneti sorğu-suala tutmuşdu. Ana-bala dəhşətə gəlsələr də, tam əmin olmamış, evin kişisinə heç nə deməmişdilər. Üçüncü ay da sovuşandan sonra daha şübhə yeri qalmamışdı... Annet, zavallı Annet hamiləydi!

Bir sınıq-salxaq “Sitroyen” maşınları var, davadan qabaq madam Perye həftədə bir-iki kərə onunla Suassona satlıq şey-şüy aparardı,

almanlar gələndən sonra özləri yeməyə bir şey tapmırdılar, satmağa heç nə yoxdu, odur ki, maşını sürməyə ehtiyac qalmamışdı. Benzin tapmaq necə də müşküldü. Amma onlar birtəhər maşına yanacaq töküüb şəhərə getdilər. İndi Suassonda yalnız alman maşınları görmək olardı, küçələrdə alman soldatları addımlayırdılar, əksər yazılar almancaydı, təkcə şəhər komendantının əhaliyə müraciətləri fransızcaydı. Dükanların çoxu bağlıydı. Onlar çoxdan tanıdıqları qoca həkimin yanına getdilər, şübhələri düz çıxdı. Həkim təmiz katolik idi, xahişlərini qətiyyətlə rədd etdi. Ana-balanın göz yaşlarının müqabilində o, çiyinlərini atdı:

– Sən tək deyilsən, – o, Annetə dedi. – Vəziyyətlə barışmaq lazımdır.

Başqa həkim də tanıyırdılar, onun yanına getdilər. Qapının zəngini çaldılar. Uzun müddət heç kim açmadı. Axırda qara paltarlı bir qadın qapıda göründü. Həkim soruşanda qadın ağladı. Milliyyətcə mason olduğu üçün almanlar həkimi həbs edib girov kimi saxlayırdılar. Alman zabitlərinin tez-tez yığışdığı kafedə bomba partlatmışdılar: yaralananlar vardı, iki nəfər ölmüşdü. Əgər müəyyən olunmuş vaxtadək qəsdçilər ələ verilməsəydilər, girov saxlananları güllələyəcəkdilər.

– Vəhşilər, – qadın dərddi-dərddi Annetə baxdı. – Zavallı qızcıgöz...

Sonra o, bir mamaçanın ünvanını verib tapşırırdı ki, onun adını versinlər. Mamaça dava-dərman verdi. Dərman içəndən sonra Annetin halı yaman pisləşdi, az qala öləcəkdi, amma istədikləri alınmadı, Annetin hamiləliyi davam edirdi.

Madam Perye bütün bunları Hansa danışıdı. Hans bir müddət dil-lənmədi.

– Sabah bazar günüdür, – nəhayət, onun səsi eşidildi. – Sabah boşam. Gələrəm, danışarıq. Yeməyə də bir şey gətirərəm.

– İynəmiz yoxdur. Tapa bilməzsən?

– Çalışaram.

Qarı şələsini qaldırıb yola düzəltdi. Hans Suassona qayıtdı.

Səhəri motosikleti götürməyə çəkindi, kirayə velosiped aldı. İçi ərzaq dolu torbanı arxadakı çərçivəyə keçirdi. Torba nahamvardı, için də bir qab şampən da vardı. Fermaya çatanda şər qarışırdı, düşündü ki, hamını evdə tapacaq. Mətbəxə girdi. İçəri isti və rahatdı. Madam

Perye otağı süpürürdü, kişi “Pari suar” qəzetini oxuyurdu, Annet corab yamayır.

– Bir baxın, iynə gətirmişəm sizinçün, – Hans torbanı aç-aça dedi. – Bu parça isə sənə çatacaq, Annet.

– Mənə lazım deyil!

– Yox əşi! – Hans gülümsündü. – Uşağçün pal-paltar tikmək vaxtı çatmayıb?

– Hə, Annet, vaxtı çatıb, – qarı söhbətə qoşuldu. – Bizdə heç nə yoxdur. – Annet başını qaldırmamışdı. Madam Perye şampan şüşəsini görəndə həris nəzərlərini gizlədə bilmədi. – Ay aman, şampan şərabı!

Hans güldü:

– Billirsiniz onu niyə gətirmişəm? İndi deyərəm. Ağılıma bir fikir gəlib. – O, bir anlığa tərəddüd etdi, sonra stulu çəkib Annetlə üzbəüz oturdu. – Doğrusu, bilmirəm hardan başlayım. Annet, o vaxtkı əhvaltdan çox peşmanam, üzr istəyirəm. Mən günahkar deyiləm, dövrəndə günahkar. Günahımdan keçə bilərsənmi?

Annet nifrət saçan baxışlarla onu süzdü:

– Heç vaxt! Niyə məndən əl çəkmirsən? Bütün həyatımı puç eləmişən, hələ azlıq edir?

– Mən də ağzımda onu deyirəm. Bəlkə də, heç puç eləməmişəm? Eşidəndə ki, hamiləsən, uşaq gözləyirsən, sanki, içimdə hər şeyi tərsinə çevirdilər. İndi hər şey başqa cürdür. İndi mən sənənlə fəxr edirəm.

– Fəxr edirsən? – qız acı-acı soruşdu.

– İstəyirəm ki, sən uşağı sağ-salamat doğasan, Annet. Sevinirəm ki, dava-dərman da onun qabağını saxlaya bilməyib.

– Necə sırtıq adamsan, belə sözlərə necə də dilin döndür?

– Bir qulaq as. Mən indi ancaq bu barədə düşünürəm. Fikrim-zikrim bu məsələnin başındadı. Beş-altı aydan sonra müharibə qurtaracaq. Yazda biz ingilislərin də işini bitirəcəyik. Mütləq! Başqa cür ola bilməz. Sonra mənə buraxacaqlar evə, onda biz evlənərik.

– Evlənərik? Niyə?

Hansın sifətinə qızartı çökdü. O, ürəyindəki şirin sözləri fransızca deməyə cürət eləmədi, alman dilində dedi – bilirdi ki, Annet almanca yaxşı danışır.

– Ich liebe dich.

– O nə deyir? – madam Perye soruşdu.

– Deyir ki, məni sevir.

Annet başını çevirib cingiltili səslə güldü. Gülüşü get-gedə daha hündürdən eşidilirdi, qız özünü saxlaya, gülüşünü boğa bilmirdi, göz yaşları yanaqlarından aşağı süzülürdü. Madam Perye qızına bir şillə çəkdi.

– Ona baş qoşmayın, – qarı Hansa dedi. – Onun vəziyyətində belə şeylər ola bilər.

Annet çətinliklə nəfəs alıb gülüşünü boğdu.

– Bir şişə şampani da ona görə gətirdim ki, nikahımızı qeyd edək.

– Bax, hamısından pisi budur, – qız dilləndi. – Səfehlər, kütbeyinlər bizə qalib gəldilər.

Hans artıq almanca danışdı:

– Özüm də bilmirdim ki, sevirəm səni, ta sən deyənəcən ki, uşağımız olacaq, bilmirdim. O gün məni sanki ildırım vurdu, ancaq, mənə, səni çoxdan, lap çoxdan sevirəm.

– O nə deyir? – madam Perye xəbər aldı.

– Heç nə. Çərənləyir.

Hans yenidən fransızcaya keçdi. Qoy Annetin valideynləri də oğlanın nə dediyini anlasınlar.

– Mən günü bu gün səninlə evlənərdim, ancaq icazə verməzlər. Özü də, ağına da gətirmə ki, mən kasıb adamam. Atamın kalan pulu var, ailəmiz layiqli ad-sana malikdir. Mən evin böyük oğluyam, sən ehtiyacın nə olduğunu bilməyəcəksən.

– Katoliksən? – madam Perye soruşdu.

– Bəli.

– Bax, bu yaxşıdır.

– Orada, ailəmiz yaşayan yerlər yaman mənərəlidir, torpaq da münbitdir. Münhendən İnsbrukacan elə torpaq sahəsi tapmazsan. Sahə özümüzündür. Yetmişinci ilin müharibəsindən sonra babam həmin sahəni satın alıb. Maşınımız da var, radiomuz da, telefon da çəkiblər.

Annet üzünü atasına tutdu:

– Bu subyekt gör necə qayda-qanun, ədəb-ərkan gözləyir. – İstehza ilə deyib nəzərlərini Hansa çevirdi. – Hə, əlbəttə, orada mənimçtin şirin həyat hazırlanıb – mənimçtin, məğlub ölkədən gətirilmiş əliuşaqlı

əcnəbi qız üçün. Özü də kəbinsiz-talaqsız doğulmuş uşaq. Bütün bunlar mənə tam xoşbəxtlik təminatı verir, hə?

Təbiətən azdanışan olan mütisyö Perye ilk dəfə danışdı:

– Etiraf edirəm ki, – o, Hansa dedi, – sən çox xeyirxah addım atırsan, bunun başqa adı yoxdur. Mən özüm də keçən müharibədə olmuşam, deyim ki, biz hamımız özümüzü bir başqa cür aparırıdık. İnsanın təbiəti belədir, burda heç nə eləmək olmaz. İndi isə, oğlumuz əlimizdən gedəndən sonra, yeganə qızımızdan savayı heç kimimiz yoxdur. Biz Annetdən ayrılı bilmərik.

– Burasını da fikirləşmişəm. Bilirəm ki, sizə çətin olacaq. Odur ki, qərara almışam: özüm burda qalacağam.

Annet nəzərlərini cəld qaldırıb Hansa baxdı.

– Bunu necə başa düşək? – qarı soruşdu.

– Mənim qardaşım da var. O, atamla qalıb ona əl tutar. Bu tərəflər çox xoşuma gəlir. Təsərrüfatçı və ağı başında olan adam sizin ferma kimi fermadan nə istəsə çıxara bilər. Müharibədən sonra almanların çoxu Fransada qalacaq. Hamı bilir ki, fransızların torpağı çox, əkib-becərəni isə yoxdur. Suassonda bizim mühazirəçilərdən biri belə deyirdi, öz qulaqlarımla eşitmişəm. O dedi ki, fransız fermalarının yarıya qədəri başlı-başına buraxılıb, yiyə duranları yoxdur.

Qocalar baxışdılar. Annet gördü ki, valideynləri güzəştə getməyə hazırdılar. Oğulları öləndən sonra onlar yalnız bunu arzulayırdılar, onlara güclü, sağlam, yaxşı kürəkən lazımdır, elə kürəkən ki, özləri qocalıb əldən düşəndə, əlləri heç bir işə yatmayanda torpağın qayğı-sına qala bilsin.

– Hə, bu ağılabatan söhbətdir, – madam Perye dedi. – Belə təklif barədə düşünməyə dəyər.

– Kəsin səsinizi, – Annet çımxırdı. O, irəli əyilib odlu nəzərlərini almına dikdi. – Mənim adaxlım var, müəllimdir, mənimlə birlikdə şəhər məktəbində dərs deyirdi. Davadan sonra ona ərə gedəcəyəm. O, sənin kimi cantaraq və almayanaq deyil. Bəstəboydur, arıqdır. Onun gözəlliyi ağılıdadır, ağılı onun sifətində nur saçır, onun bütün gücü-qüvvəti də qəlbinin böyüklüyündədir. O, vəhşi deyil, mədəni-dir, onun arxasında minillik tarixi olan mədəniyyəti vardır! Mən onu sevirəm. Bütün varlığımınla sevirəm.

Hans tutulmuşdu. Heç ağlına da gəlməzdi ki, Annet bir başqasını sevə bilər.

– İndi o, hardadır?

– Harda ola bilər, necə fikirləşirsən? Almaniyada, əsirlikdə acıdan ölür. Siz isə burada harınlıq edirsiniz. Neçə dəfə təkrar etməliyəm ki, sənə nifrət edirəm? Gözləyirsən ki, səni bağışlayacağam? Heç vaxt! Günahını yumağa hazırsan? Səfehəsən sən! – Qız baxışlarını qaldırdı: onun gözlərində dözülməz həsrət oxundu. – Mən rüsvay olmuşam. Ancaq o, məni bağışlayar, onun qəlbi genişdir. Məni arabir bir məsələ düşündürür; birdən o şübhələnər ki, sən mənə zorla sahib olمامsan, gətirdiyin yağ-pendirin, ipək corabların müqabilində özüm sənə təslim olmuşam. Belələri çoxdur, mən də olardım onlardan biri. Bax, onda bizim həyatımız nəyə bənzəyər? Aramızda uşaq duracaq – almandan törənmiş uşaq. Sənin uşağın, sənin kimi cantaraq və ağbəniz, sənin kimi mavi gözlü uşaq. Ah ilahi, ah ilahi, niyə mən belə məşəq-qətə düşər olmalıydım?

Qız cəld qalxıb qaçaraq mətbəxdən çıxdı. Aralığa bir dəqiqəlik sükut çökdü. Hansın tutqun nəzərləri şampan şüşəsinə dikilmişdi. Sonra köks ötürüb qalxdı. O, qapıya sarı gedərkən madam Peyre ardınca düşdü:

– Ciddi sözündür ki, Annetə evlənəcəksən? – qarı astadan xəbər aldı.

– Hə. Tamamilə ciddi. Mən onu sevirəm.

– Onu burdan heç hara aparmayacaqsan ki? Burda qalıb fermada işləyəcəksən?

– Söz verirəm.

– Məlumdur ki, bizim qoca ömrü boyu işləyə bilməyəcək. Evə qayıtsan, gərək hər şeyi qardaşınla böləsən. Burda isə hər şey sənin olacaq, heç kimlə bölməyəcəksən, öz əlin, öz başın.

– Hə, bu da mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

– Annetin o müəllimə arə getməyini heç istəmirdik. O vaxt hələ oğlumuz sağ idi. O deyirdi ki, kimi istəyirsə qoy ona da getsin. Annet o müəllimi yaman sevir. İndi isə, indi oğlumuz, zavallı balamız ölüb əlimizdən çıxandan sonra hər şey dəyişib. Qızımız istəsə də, istəməsə də, fermanın öhdəsindən təkcə gələ bilməz.

– Bəli fermanı satmaq isə, sadəcə olaraq, ağılsızlıqdır. Kim-kim, mən bilirəm ki, insana öz torpağı necə əzizdir.

Onlar yola çıtdılar. Madam Perye Hansın əlini tutub ehmalca sıxdı:

– Yenə də gəl. Tez-tez gəl.

Hans görürdü ki, qarı onun tərəfindədir. Suassona qayıdanda belə düşünmək ona təskinlik gətirirdi. Heç yaxşı olmadı. – Annet başqasına vurulub. Xoşbəxtlikdən o, əsirlikdədir, onu oradan buraxanacan uşaq dünyaya gələcək. Bu hadisə Annetin Hansa münasibətini dəyişə bilər. Qadınları başa düşmək olur ki? Hansgilin kəndində bir qadın ərindən ötrü dəli-divanəydi, sonra doğdu və doğuşdan sonra ərini görmək belə istəməirdi. Hardan bilmək olar, bəlkə, ona bənzər bir əhvalat da – ancaq tərsinə – Annetlə baş verəcək? İndi, evlənməyi təklif edəndən sonra qız başa düşməlidir ki, Hans ciddi, ağıllı adamdır. İlahi, Annet onunla üz bəüz oturub başını arxaya əyəndə necə də gözəl görünüşü vardı! O, necə də şirin danışdı. Heç səhnədəki aktrisa belə o cür danışa bilməzdi. Üstəlik, sözləri də necə təbii səslənirdi. Hə, etiraf olunmalıdır ki, fransızlar danışmağı bacarırlar. Heç şübhəsiz, Annet ağıllı qızıdır. Hətta hər sözü neştər kimi dəlib keçəndə də onu dinləmək necə xoşdur! Heç Hans özü də az xumamışdı, ancaq Annetlə müqayisədə qara qəpiyə də dəyməzdi. Qız mədəniydi, bax, bu keyfiyyəti ondan qoparmaq olmazdı.

– Öküzəm mən, – velosipeddə geri qayıdan Hans hündürdən dil ləndi. Qız özü öz diliylə dedi ki, mən ucaboylu, güclü və qəşəngəm. Əgər mənə əməlli-başlı göz yetirməsəydi, heç elə sözlər deyə bilərdi mi? Uşaq barədə də dedi ki, gözləri atasının gözləri kimi mavi olacaq. Əgər Hansın qıvrım saçları, mavi gözləri qızın diqqətini cəlb etməmişdisə, Hans adını dəyişərdi. Hans güldü. Vaxt lazımdır. Bir az səbir etmək lazımdır, təbiət özü öz işini görəcək.

Həftələr bir-bir ötüb keçirdi. Suassondakı hissənin komandiri yaşlı adamdı, həssasdı; yazda soldatları gözləyən müsibətlərdən xəbərdardı, odur ki, onları iş-güclə çox yükləmirdi. Alman qəzetləri bar-bar bağırırdılar ki, hərbi hava qüvvələrinin hücumları İngiltərəni xaraba qoyub, ölkənin əhalisi başını itirib. Alman sualtı qayıqları ingilis gəmilərini dəstə-dəstə dənizə qərq edir. İngiltərə aclıq içindədir.

Böyük dəyişikliklər dövrü yaxınlaşır. Yaya kimi hər şey qurtaracaq. Almanlar yer üzünün sahibi olacaqlar. Hans valideynlərinə yazmışdı ki, fransız qızına evlənməyə hazırlaşır, cehiz kimi əla bir ferma alacaq. Qardaşına təklif edirdi ki, Hansa çatacaq payı pula çevirib Fransaya göndərsin. O pula Hans buradakı torpaq sahəsini genişləndirmək istəyirdi. İşlər belə getsə, müharibədən sonra torpaq almaq heç də baha oturmayacaq. Hans müsyö Perye ilə fermanı gəzir, öz planları haqqında qocayla fikir mübadiləsi edirdi. Qoca onu sakitcə dinləyirdi. Ləvazimatı dəyişmək lazımdır. Hans bir alman kimi bir çox güzəştlər qazanacaq. Traktor köhnəlib, Hans Almaniyaadan təzəsini, əlasını gətirdər, kotan da gətirdər. Fermadan gəlir götürmək üçün ən yeni avadanlıqdan istifadə edilməlidir. Madam Perye sonra çatdırırdı ki, əri Hansın təsərrüfatdan baş çıxarmasını yüksək qiymətləndirir. Qarı indi Hansı sevinclə qarşılıyır və təkid edirdi ki, hər bazar nahara fermaya gəlsin. Adını da fransız kökünə salmışdı və indi onu Jan çağırırdı. Hans təsərrüfata həvəslə kömək edirdi. Annet artıq ağır işlər görə bilmirdi, indi fermada hər şeyə əl yetirən adama böyük ehtiyac vardı.

Annet hələ də özünü toxunulmaz və ögey aparırdı. Heç vaxt Hansla kəlmə kəsmirdi, ancaq oğlanın suallarına cavab verir, girəvə tapan kimi yuxarı, öz otağına qalxırdı. Yuxarıda dözülməz soyuq olanda qız mətbəxə düşür, sobanın yanında oturub nəsə tikir, kitab oxuyur, Hansa əhəmiyyət vermirdi, sanki bu adda adam heç içəridə yox idi. Qız sağalmışdı, əmələ gəlmişdi, yanaqları allanmışdı. Hansın gözündə o, gözəllər gözəliydı. Yaxınlaşan analıq çağı qıza nəsə əlavə ləyaqət bəxş etmişdi. Hans ona baxır, ürəyində toy-bayram edirdi.

Bir dəfə fermaya yaxınlaşanda madam Peryenin yolda üz bəüz gəldiyini və nəsə işarə etdiyini gördü. Hans motosikleti qarının yanında saxladı.

– Bir saatdır səni burada gözləyirəm. Dedim, daha gəlməzsən. Bu gün bizə getmə, Pyer ölüb.

– Pyer kimdir?

– Pyer Haven. Annetin ərə getmək istədiyi müəllim.

Hansın ürəyi sevinclə döyündü. Bax belə. İndi o, istədiyinə çatacaq.

– Qız çox dilxordur?

– Ağlamır. Ancaq, bir az onunla söhbət etmək istəyəndə dişinin dibindən çıxanı dedi. Bu gün onun gözlünə görünmə, demək olmaz, götürər bıçağı, soxar sənə bir yerinə.

– Mən ki, Pyerin ölümündə günahkar deyiləm. Hardan bildiniz ki, o ölüb?

– Dostu əsirlikdən qaçıb, İsveçrədən keçib gəlib. O, Annetə məktub yazıb. Bu səhər almışdıq. Onları acından öldürürmüşlər, dözməyib üsyan ediblər. Təşkilatçıları güllələyiblər. Pyer də onların arasında olub.

Hans susurdu. Onun fikrincə, Pyer layiqli cəzasını almışdı. Onlar nə düşünürlər, konslager kurort-zaddır bəyəm?

– Vaxt ver, qoy qız özünə gəlsin, – madam Perye davam etdi.
– Sakitləşəndə özüm onunla danışaram. Haçan gəlmək lazım olacağını sənə yazaram.

– Yaxşı. Mənim tərəfimi saxlayacaqsınız?

– Əmin ola bilərsən. Mən də, ərim də razıyıq. Biz hər şeyi götür-qoy edib bu qərara gəlmişik ki, sənə təklifini qəbul etməkdən savayı çıxış yolumuz yoxdur. Mənim ərim heç də səfeh deyil, o deyir ki, Fransanın yeganə çıxış yolu almanlarla dostluqdadır. Bir də, nə olubsa olub, sən özün mənim xoşuma gəlirsən. Hətta elə düşünürəm ki, o müəllimdən çox sən Annetə daha münasib ər ola bilərsən. Üstəlik, uşağınız da olacaq..

– İstəyirəm ki, oğlum olsun, – Hans dedi.

– Oğlun olacaq, yəqin bilirəm. Kofeylə fal açmışam. Karta da baxmışam. Hər dəfə eyni cür çıxır, oğlan olacaq.

– Hə, az qala unutmuşdum, sizinçün qəzet gətirmişəm, – motosikleti döndərərək getmək istəyən Hans dedi.

O, “Pari suar” qəzetinin üç nömrəsini qarışa verdi. Müsyö Perye hər axşam həmin qəzetləri oxuyurdu. Oxumuşdu ki, fransızlar faktlara ayıq başla nəzər salmalıdırlar, onlar Hitlerin Avropada qoymaq istədiyi “yeni qaydalara” itaət etməlidirlər. Perye oxumuşdu ki, almanların sualtı qayıqları dünya dənizlərini ələk-vələk edir; baş ştab İngiltərənin diz çökdürülməsi əməliyyatı planını bütün təfərrüatıyla hazırlayıb; amerikalılar yaman pis hazırlaşılıblar, çox ləng tərpənirlər, onlar İngiltərəyə kömək edə bilməyəcəklər. Perye oxumuşdu ki,

Fransa Allahın özüünü göndərdiyi imkandan istifadə edərək, alman reyxi ilə əlaqə yaradıb yeniləşən Avropada öz fəxri mövqeyini bərqərar etməlidir. Yəhudilər və digər düşmənlər qırılıb məhv ediləndən sonra, Fransanın sadə xalqı hüququ çatan hər şeyə sahib olacaq sözlərini oxuyanda Perye razılıqla başını tərpətdi. O, ağıllı adamlar izah eləyəndə ki, Fransa əsasən kənd təsərrüfatı ölkəsidir, onun əsasını zəhmətkeş fermerlər təşkil edir – qətiyyətlə səhv eləməzlər. Bütün bu əhvalatların arxasında ağıllı, məntiqli və tədbirli adamlar dayanıb.

Pyer Havenin ölüm xəbərini alandan on gün sonra, axşamçağı, şam yeməyini qurtaranda, əriylə əvvəlcədən razılaşan madam Perye üzünü Annetə tutdu:

– Jana yazmışam ki, sabah bizə gəlsin.

– Xəbərdarlığına görə çox sağ ol. Mən öz otağımdan çıxmayaçağam.

– Qulaq as, qızım, boşla səfeh hərəkətlərini. Hadisələrə ayıq gözlə bax. Pyer ölüb. Jan səni sevir, səninlə evlənməyə hazırdır. Əməlli-başlı oğlandır. Hər hansı bir qız elə ərlə fəxr edərdi. Onun köməyi olmasa, fermanı necə yola verərik? Öz puluna traktor alacaq, kotan alacaq. Söz verib. Daha nə olub-olub, çalış, unut getsin.

– Nahaq əziyyət çəkirsən, ana. Əvvəllər də özüm qazanıb özümü saxlayırdım, yenə də qazana bilərəm. Ona nifrət edirəm. Onun dəmdəkiliyi, bədgümanlığı məndə nifrət oyadır. Onu öldürməyə hazırım. Ancaq onun ölümü belə mənimçün azdır. Onu ölümdən də betər elə əzablara düçar etmək istəyirəm ki, mənim əzablarıma tən gəlsin. Yalnız məni ağrıtdığı dərəcədə ona əzab vermək çarəsini tapanda sakit ölə bilərəm.

– Nə ağzına gələni danışsən, mənim yazıq balam?

– Anan düz deyir, qızım, – müsyö Perye söhbətə qoşuldu. – Bizə qalib gələnlər, gərək vəziyyətlə barışaq. Gərək qaliblərlə münasibət yaratmağa çalışaq. Biz onlardan ağıllıyıq və ağılımızı işə salsaq udarıq. Fransa təcridən-dırnağacan çürüyüb. Yəhudilər və plutokratlar bizim ölkəni məhv edəblər. Qəzetləri oxu, özün hər şeyi başa düşərsən.

– Sən elə bilirsən ki, mən o qəzetlərin bircə kəlməsinə inanıram? Bircəsinə də! Başa düşürsən ki, o neyçün bu qəzetləri sənə daşıyır? Çünki bu, satqın qəzetdir, almanlara satılıb. Onu hazırlayıb ortaya

çıxaranlar vətən xainləridir. Bəli, vətən xainləri! İlahi, mənə ömür ver, xalqın belələrini tikə-tikə edəcəyi günü öz gözlərimlə gördüm. Onlar hamısı satılıb, alman pullarına satılıb. Əclafлар!

Madam Peryenin səbir kasası dolmağa başladı:

– Nə olub axı, oğlandan zəhlən gedir? Nə olsun, o, sənə zorla sahib olub. Sərxoş idi, ağı başında deyildi. Sən nə birincisən, nə də axıncı, o qədər qızın başına belə əhvalat gəlir ki... Axı onda o, sənin atana da əl qaldırmışdı, kişinin ağzı-burnu qan içindəydi, heç gör atan kin saxlayırmı?

– Pis əhvalatdı, ancaq mən onu unutmağı üstün tuturam, – müsyö Perye dedi.

Annet istehzayla dedi:

– Sən gərək keşif olaydın. Bütün incikliyi əsl xristian barışqanlılığı ilə unudursan.

– Yaxşı, bunda pis nə var? – Anası hirsle soruşdu. – Öz günahını yumaqçün oğlan dəridən-qabıqdan çıxır. Jan olmasaydı, atan bütün bu ayları tütünü hardan tapacaqdı? Jana “çox sağ ol” deməliyik, yoxsa acından köpük qusardıq.

– Sizdə heç olmazsa bir damcı vüqar, bir azca mənlilik hissi olsaydı, onun gətirdiklərini sifətinə çırpardınız.

– Niyə elə deyirsən? Özün də bəzi şeylərin dadına baxmısan. Deyəcəksən ki, yox?

– Yox! Bir dəfə də!

– Düz demirsən, özün də bilirsən ki, düz demirsən. Hə, onun gətirdiyi pendirə də, yağa da, balıq konservinə də əl uzatmamısan? Sup necə? Sup ki, içmisən. Mən isə Jan gətirən ətdən supa atmışdım. Bax, bugünkü salat da elə. Janın tapıb gətirdiyi yağ olmasaydı, salat əmələ gələrdi? Yağsız salat görmüsən?

Annet dərindən köks ötürdü. O, əllərini gözlərinə çəkdi:

– Bilirəm. Mən heç əl vurmaq da istəməirdim, ancaq özümü saxlaya bilmədim – elə acmışdım ki, hə, mən bilirdim. Bilirdim ki, supun içində onun gətirdiyi ətdən var, ancaq supdan içməyə bilmədim. Onu da bilirdim ki, salatı onun gətirdiyi yağla hazırlamısan. Yemək istəməirdim, ancaq özümü saxlaya bilmədim. Onları mən yeməmişəm, bətnimdəki ac heyvan yeyib.

– Mənə dəxli yoxdur, onu bilirəm ki, sup içmişən.

– Hə, ancaq xəcalətimdən yerə girə-girə, bağrım çatlaya-çatlaya. Əvvəlcə onlar tanklar və təyyarələrlə bizim gücümüzü, qüvvətimizi xıncım-xıncım etdilər, indi isə, biz tamamilə köməksiz qalanda, bütün ruhumuzu tar-mar edir, bizi acıdan öldürmək istəyirlər.

– Qızım, hər şeydən faciə düzəltmək lazım deyil, bununla işləri yoluna qoymaq olmaz. Sən təhsil almış adamsan, amma ağıllı fikir yürüdə bilmirsən. Nə olub olub, çıxart yadından getsin, orasını düşün ki, uşağa ata gərəkdir, hələ onu demirəm ki, fermamız etibarlı əldə olmalıdır. O özü iki kəndçini əvəz eləyər. Ən ağlabatan yol budur.

Annet yorğun çiyinlərini büzdü və hər üçü susdu.

Səhərisi Hans gəldi. Annet tutqun nəzərlərlə ona baxdı, ancaq bir söz də demədi. Hans gülümsündü:

– Çox sağ ol ki, məndən qaçmadın.

– Valideynlərim səni çağırıblar, özləri isə kəndə gediblər. İmkan-dan istifadə edib səninlə danışmaq istəyirəm. Otur.

Hans şinelini və dəbilqəsini çıxarıb stulunu masaya tərəf çəkdi.

– Atamla anam istəyir ki, sənə ərə gedim. Sən özünü çox məharətlə aparmısan. Gətirdiyin dilənçi payı və sədəqələrinlə onları barmağına dolamısan. Gətirdiyin qəzetlərdə yazılanlara inanırlar. Bax, eşit və inan: mən heç vaxt sənin arvadın olmayacağam! Heç vaxt! Əvvəllər heç ürəyimə də gəlməzdi, ya da yatsam yuxuma da girməzdi ki, adam adama bu dərəcədə nifrət edə bilər. Mən sənə nifrət edirəm!

– Qulaq as, qoy mən almanca danışım. Almanca yaxşı bilirsən, dediklərimi başa düşərsən.

– Alman dilini bilməyim? Mən o dildən dərslər demişəm. İki il Ştutqartda iki qıza tərbiyəçilik eləmişəm.

Hans almanca danışmağa başladı, qız isə öz dilində danışdı.

– Mən səni nəinki sevirəm, həm də səninlə fəxr edirəm. Sənin qabiliyyətinlə, mədəniyyətinlə fəxr edirəm. Səndə mənimçün hələ də aydın olmayan bir cazibədarlıq var. Sənə hörmət edirəm. Başa düşürəm, imkanın olsa da indi mənə ərə gəlmək istəməzsən. Axı, Pyer ölüb.

– Onun adını dilinə gətirmə! – qız ixtiyarsız qışqırdı. – Bircə bu çatmırdı.

– Mən yalnız sənə başsağlığı vermək istəyirdim ki, o...

– ...almanlar tərəfindən vəhşicəsinə güllələnib.

– Bəlkə də, vaxt olar, onun dərdi yadından çıxar. Bilirsən, sevdiyin adam öləndə sənə elə gəlir ki, dözməyəcəksən. Amma yavaş-yavaş hər şey unudulur. Yaxşı, sən heç düşünmürsən ki, uşağına ata lazımdır?

– Tutaq ki, mən heç başqasını sevməmişəm: doğrudanmı, başına vurmursan ki, sənın alman, özümün fransız olduğumu unuda bilərəm? Əgər bütün almanlar kimi sən də kütbeyin olmasaydın, başa düşərdin ki, uşaq həmişə başıma qaxınc olacaq. Elə bilirsən, mənim dost-tanışım yoxdur? Onların gözünə necə görünə bilərəm? Alman soldatından bic doğmuş Annet?! Bir şeyi səndən xahiş edirəm, məni öz rüsvayçılığım ilə tək burax. Çıx get, səni Allaha and verirəm, çıx get və heç vaxt geri qayıtma.

– Axı... axı bu uşaq mənimkidir. Mən onu istəyirəm.

– Sən? – qız təəccüblə soruşdu. – Nəyinə gərəkdir? İt kimi sər-xoş olanda əmələ gətirdiyin uşaq nəyinə lazımdır?

– Sən başa düşmürsən. Mən xoşbəxtəm və iftixar hissi keçirirəm. Eşidəndə ki, uşaq gözləyirsən, başa düşdüm, başa düşdüm ki, səni sevirəm. Elə gözlənilməz oldu ki, əvvəlcə özüm də inanmadım. Doğrudanmı, başa düşmürsən? Bu uşaq mənimçün dünyada hər şey deməkdir. Heç bilmirəm səni necə başa salım. Ürəyim elə doludur ki, heç özüm də özümü anlamıram.

Annet diqqətlə oğlana baxdı və gözləri qərribə tərzdə parıldadı. Qız qələbə sevinci duydu, güldü:

– Heç bilmirəm hansı hiss məndə güclüdür: almanların vəhşiliyinə nifrətimmi, ya sentimentallığına dözməməyim?

Hans, deyəsən, qızın sözlərini eşitmədi:

– Bütün fikrim-zikrim oğlumun yanındadır.

– Əminsən ki, oğlan olacaq?

– Bilirəm, mütləq oğlan olacaq! Onu əllərim üstə tutmaq istəyirəm, özüm ona yerimək öyrədəcəyəm. Böyüyəndə nə bilərəmsə, hamısını ona öyrədəcəyəm... At çapmağı, güllə atmağı. Sizin çayda balıq olur? Tilovla balıq tutmaq öyrədəcəyəm ona. Yer üzündə ən xoşbəxt ata olacağam.

Qız gözlərini geniş açıb, soyuq, ağır baxışlarla ona baxırdı. Sifətinin ifadəsi gərgin və amansızdı. Ağlında dəhşətli fikir yaranmağa başladı. Hans sehrli təbəssümlə gülümsündü:

– Oğlumuzu necə sevdiyimi görəndə, bəlkə, sən də mənə sevəcəksən. Sənə yaxşı ər olacağam, mənim əzizim.

Qız susurdu. Yenə də əvvəlkitək göz qırpmadan tutqun nəzərlərlə Hansa baxırdı.

– Doğrudanmı, mənə deməyə bircə xoş sözün yoxdur? – Hans soruşdu.

Annet coşdu. O, bərk-bərk yumruqlarını düyümlədi:

– Qoy hamının məndən zəhləsi getsin. Amma heç vaxt elə addım atmaram ki, sonra özümün özümdən zəhləm gedə. Sən mənim düşmənimənsən, ömrüm boyu düşmənim olaraq qalacaqsan. Kaş ölməyəydim, Fransanın azad gününü öz gözlərimlə görəydim. O gün gələcək! Bir ildən sonra, ya iki ildən sonra, bəlkə, lap otuz ildən sonra, amma gələcək. Başqaları necə istəsələr elə yaşaya bilərlər, ancaq mən vətənimni kölə halına salanlarla heç vaxt barışmayacağam! Sənə də, sənənin əkdüyün uşağa da nifrət edirəm! Hə, biz məğlub olmuşuq. Ancaq bu o demək deyil ki, biz məhv olmuşuq, bunu özün görəəcəksən. İndi isə get. Mən qəti qərar qəbul etməmişəm və yer üzündə heç bir qüvvə qərarımı dəyişə bilməyəcək.

Hansdan bir xeyli səs çıxmıdı.

– Həkim barədə fikirləşmişən? Bütün xərcləri mənim boynuma.

– Elə bilirsən ki, öz rüsvayçılığımı bütün vilayətə car çəkəcəyəm? Nə lazımdırsa, anam özü edəcək.

– Birdən doğuş ağır oldu?

– Bəlkə, lazım olmayan məsələyə burnunu soxmayasan?!

Hans köks ötürüb ayağa qalxdı. Çıxıb arxasınca qapını örtüdü. Yola aparan cığırla addımlayarkən Annet pəncərədən ona göz qoyurdu. Qız birdən-birə təlatüm içində hiss etdi ki, oğlanın sözləri onun qəlbində indiyədək özünə yad olan əziz hisslər oyadıb.

– Aman Allah, ilahi, mənə qüvvət ver! – qız ixtiyarsız qışqırdı.

Çoxdan bəri fermanın həyətini qoruyan it hürə-hürə Hansa tərəf qaçdı. Neçə aydır ki, Hans iti özünə öyrəşdirmək istəyirdi, bir şey çıxmırdı. İti sıgallamaq üçün əl uzadanda heyvan kənara sıçrayıb, dişlərini sıxıb mırıldayırdı. İndi isə, özünü çulğamış peşmançılıq hissini təpiyinə töküüb itə güclü zərbə ilişdirirdi, heyvan sıçrayıb kolluğa düşdü, zingildədi və axsaya-axsaya uzaqlaşdı.

– Vəhşi! – Annet dedi. – Hər şey yalandır, yalandır. Az qala hissə qapılıb ona yazığım gəlməyə başlayırdı.

Qapı yanında divardan güzgü asılmışdı. Annet yaxınlaşdı. Qamətini düzəldib güzgüdəki əksinə gülümsündü. Ancaq bu, gülümsəməkdən çox kədər və hüzn ifadəsinə bənzədi...

Mart gəlmişdi. Suassondakı qarnizonda qaynar həyat başlanmışdı. İntizam möhkəmlənmiş, yoxlamalar çoxalmışdı. Müxtəlif söz-söhbət gəzirdi. Məlumdur ki, şəhərdəki hissəni harasa göndərməyə hazırlaşmışdılar, amma adi soldatlar məhz hara gedəcəklərini bilmirdilər. Bəziləri düşünürdü ki, nəhayət, İngiltərəyə hücumun vaxtı yetişib, bir başqaları fikir yürütürdü ki, onları Balkan ölkələrinə göndərəcəklər, Ukraynanın adını çəkənlər də vardı. Hansın başı bərk qarışıqdı. Yalnız iki həftədən sonra o, fermaya gedə bildi.

Yağmurlu, soyuq bir gündü. Yağış yağdı, amma adama elə gəlirdi ki, indi yağış qarla əvəz olunacaq, külək qar dənələrini qabağına qatıb fırlayacaq. Dörd bir yan darıxdırıcı və kədərliydi.

– Axır ki! – Hans içəri girəndə madam Perye sevincək dilləndi. – Elə bildik ki, həlak olmusan.

– Əlim çatmırdı, gələ bilmirdim. Hər gün harasa göndəriləcəyimiz haqda əmr gözləyirik. Haçan əmr gələcək, bilmirik.

– Bu səhər uşaq anadan oldu. Oğlandır!

Gözlənilməz sevinc hissi Hansın nitqini boğdu. O, qarının üstünə sıçrayaraq onu qucaqladı, hər iki yanağından öpdü.

– Bazar günü doğulub, xoşbəxt olacaq. Bax, indi şampan şərabı içməyə dəyər. Annet özünü necə hiss edir?

– Yaxşıdır. Onun vəziyyətində əksər qadının halı belə olur. Doğuş asan keçdi. Gecədən ağrılar başlanmışdı, səhər tezdən, saat beşə yaxın doğuş oldu.

Qoca lap sobanın qırağında oturub çubuq çəkirdi. O, sevincdən qanadlanan Hansa sakitcə gülümsündü:

– Hamıyla belə olur. Kim ki, ilk dəfə ata oldu, belə olur, – dedi.

– Uşağın saçları sıxdır, sənin saçın kimi ağdır. Gözləri isə mavidir. Necə düşünürdünsə elədir, – madam Perye dil qəfəsə qoymurdu. – Ömrümdə ilk dəfə belə qəşəng uşaq görürəm. Hər şeydə atasına oxşayacaq.

– Aman Allah, bilsəniz necə sevinirəm! – Hans dilləndi. – İndi yer üzündə yaşamağın böyük mənası var. Mən Anneti görmək istəyirəm.

– Heç bilmirəm, razı olacaqmı?! Onu narahat eləmək olmaz, bir də gördün südü kəsildi.

– Yox, yox, lazım deyil. Lazım deyil. Məni görmək istəmirsə, lazım deyil. Qoy, heç olmasa, bircə anlığa oğluma baxım.

– Gözlə. Görüm uşağı bura gətirə bilərəmmi?!

Madam Perye çıxdı. Pilləkəndə onun ağır addımlarının səsi eşidirdi. Sonra dərhal pillələr onun tələsik addımları altında cırlıdadı. Qarı hövllə mətbəxə girdi:

– Qız yuxarıda yoxdur. Otaqda yoxdur. Heç uşaq da yoxdur.

Fermer və Hans təəccüblə qışqırdılar, hər üçü nə etdiklərini bilməyib, pillələrlə yuxarı qalxdı. Qış gününün parlaq işığı otaqdakı hər şeyi aydın göstərirdi – dəmir çarpayı, adi paltar dolabı, ucuz masa. Otaqda heç kəs yoxdu.

– Annet hardadır? – madam Perye qiyyə çəkdi. O, dar dəhlizə qaçıb qapıları açdı və hündürdən qızını səslədi.

– Annet! Annet! İlahi, deyəsən, o, dəli olub.

– Bəlkə, aşağıda, qonaq otağındadır.

Onlar aşağı, çoxdan yaşamadıqları qonaq otağına cumdular. İçəridən buz soyuqluğu vururdu. Anbara da baxdılar.

– Yoxdur. Heç yerdə yoxdur. Gedib. Nə isə dəhşətli əhvalat baş verib.

– O, evdən necə çıxıb bilərdi? – həyəcandan donub qalmış Hans soruşdu.

– Güman ki, bayır qapıdan qaçıb.

Müsyö Perye bayır qapıya yanaşib baxdı:

– Düzdür, burdan çıxıb. Dəmir halqa açıqdır.

– İlahi! Aman Allah, – madam Perye fəryad elədi. – Bu, onu öldürəcək, öldürəcək!

– Onu axtarmaq lazımdır, – Hans dedi. Adəti üzrə mətbəxə qaçdı – o, həmişə mətbəxə açılan qapıdan girib-çıxırdı. Qocalar da onun ardınca cumdular.

– Hara gedək?

– İlahi! Çay qırağına!.. – birdən qarı içini çəkdi.

Hans heykəl kimi dayandı. Özünü itirmişdi, dəhşət içində qarıya baxırdı.

– Ah! Qorxuram! – qarı qışqırdı. – Qorxuram!

Hans qapıları laybalay açdı və həmin anda Annet içəri girdi. Əynində yataq köynəyi və rəngi getmiş ipək xalatdan savayı heç nə yoxdu. Tamam-kamal islanmışdı, yaş qarışıq saçları başına yapışmış, qarmaqarışıq halda çiyinlərinə sallanmışdı. Sifətinə ölüm bəyazlığı çökmüşdü. Madam Perye qollarını açaraq irəli getdi və qızını qucaqladı:

– Hardaydın? Mənim zavallı qızcığazım, nə yaman islanmışsan? Dəlisən-nədir?

Ancaq Annet anasını geri itələdi. Qız Hansa baxdı:

– Lap vaxtında gəlmisən.

– Hanı uşaq? – madam Perye qışqırdı. – Uşaq hanı?

– Mən bunu dərhal etməliydim. Qorxurdum ki, sonra cəsarətim çatmaya.

– Annet, sən neyləmişən?

– Əqidəmin, vicdanımın tələb etdiyini. Uşağı çayın suyuna basdım və o qədər saxladım ki, boğulub öldü...

Hans dəli kimi qışqırdı – sanki yaralanmış vəhşi heyvan səsiydi. O, əlləri ilə sifətini qapayıb sərxoş adamlar kimi ləngər vura-vura qaçaraq bayıra çıxdı. Annet kresloya çökdü, başını düşünlənmiş yumruqları üstə əyib, ehtiraslı, çılgın və dəhşətli hönkürtülərə qərq oldu...

Elinor Farcon

(1881–1965)

AY İSTƏYİRƏM

(nağıllar)

GİRDƏ GÜMÜŞÜ AY

Belə deyirlər ki, bir axşam Kral qızı pəncərədən başını çıxarıb çölə baxırdı. Səmadakı gözəl, dəyirmi, gümüşü Ay gözünə sataşdı. Əllərini yuxarı uzatdı ki, onu götürsün. Ancaq əli Aya çatmadı. Onda Qız evin çardağına qalxdı, stulu açıq pəncərənin lap ağzına qoyub dama çıxdı. Yenə Ayı götürə bilmədi.

O, damdakı ən hündür bacaya dırmaşdı, yenə də əlini Aya uzatdı, lakin əli ona çatmadı və acı-acı ağladı.

Yaxınlıqdan uçan Yarasa ondan soruşdu:

– Kral qızı, niyə ağlayırsan?

Şahzadə qız cavab verdi:

– Ay istəyirəm, ancaq əlim çatmır.

– Hə, mən də bacarmaram, – deyib Yarasa köksünü ötürdü.

– Ancaq uçub Gecədən xahiş edəərəm. O, sənə kömək edər.

Yarasa uçub getdi. Kral qızı Aydan ötrü acı-acı ağlayaraq evin damında qaldı.

Səhər açıldı, hər tərəf işıqlandı, evin damında yaşayan Qaranquş yuxudan oyandı. O, Kral qızını görüb soruşdu:

– Niyə ağlayırsan?

Şahzadə cavab verdi:

– Ay istəyirəm...əəm...

Qaranquş dedi:

– Hm, şəxsən mən Günəşi daha çox sevirəm. Ancaq uçub Gündüzdən xahiş edərim, o, sənə kömək edər.

Qaranquş Gündüzü qarşılamaq üçün uçub getdi.

Bu vaxt Kral sarayındakı adamların içinə bir vəlvələ düşdü. Dayə kral qızını oyatmağa gedəndə onun çarpayısını boş gördü. O, dərhal kralın yanına qaçdı və onun qapısını yumruqla döyəcləməyə başladı:

– Oyanın, oyanın, qızınızı oğurlayıblar.

Kral gecə paltarında yorğan-döşəkdən sıçrayıb açar yerindən qışqırdı:

– Kim?

– Bu, gümtüş qab-qacağı təmizləyən Oğlanın işidir, – deyə dayə cavab verdi. – Keçən həftə gümtüş boşqab itmişdi. Boşqabı oğurlayan, indi də şahzadə qızı oğurlayıb.

Kral əmr verdi:

– Oğlanı həbsxanaya salın!

Dayə cəld kazarmaya sarı cumdu və kralın əmrini generala yetirdi. General mahmızlarını və bəzəkli poqonlarını, orden və medallarını taxdı, qılıncını bağladı və bütün əsgərlərinə birhəftəlik məzuniyyət verdi.

– Nə üçün?

Bəs necə, belə əməliyyatdan qabaq əsgərlər gedib ata-anaları ilə vidalaşmalı idilər.

– Oğlanı aprelin birində həbs edəcəyik, – deyə general bildirdi və əməliyyatın planını düşünmək üçün kabinetinə girib qapını arxadan bağladı.

Dayə saraya qayıdıb bunu krala xəbər verdi. Kral əllərini məmnuniyyətlə bir-birinə sürtüb dedi:

– Oğlana əcəb oldu. Cəzasıdır, qoy çəksin. Aprelin birində biz onu həbs edərik. İndi isə şahzadə qızı axtarmalıyıq.

Kral özünün baş xəfiyyəsinə çağırırdı və əhvalatı ona danışdı. Baş xəfiyyə müdrik bir görkəm alaraq dedi:

– Birincisi, bu sirrin açarını tapmalıyıq. İkincisi də, barmaqların şəklini götürmək lazımdır.

– Kimin barmağının?

– Hamının, – deyə baş xəfiyyə cavab verdi.

– Mənim də? – deyə kral soruşdu.

Baş xəfiyyə ucadan səsləndi:

– Əlbəttə! Axı, zati-aliləri, siz ölkənin ən birinci adamısınız. Aydın məsələdir ki, işə sizdən başlamalıyıq.

Kral bundan xoşlandı və iki baş barmağını baş xəfiyyəyə uzatdı.

Baş xəfiyyə boşqabda qurum hazırladı. Kral baş barmağını oraya batırmaq istəyirdi ki, birdən krallığın aşpaz qadını yüyürüb gəldi və dedi:

– Mən istefaya çıxıram!

Kral soruşdu:

– Niyə?

– Ona görə ki, nə qədər çalışırsansa, pilotələri yandıra bilmirəm. Pilotə yanmırsa, mənim burada işim yoxdur.

– Pilotə niyə yanmır? – deyə kral soruşdu.

– Ona görə ki, üstünə su damır. Nə qədər silirəmsə olmur. Bacadan düz pilotənin üstünə damcılayır, ocaq da yanmır. Ocaqsız yemək hazırlamaq mümkün deyil, elə deyilmi? Ona görə də mən gedirəm.

Kral soruşdu:

– Nə vaxt?

Aşpaz qadın cavab verdi:

– Elə bu dəqiqə.

– Əvvəlcə, barmaqlarının şəklini götürməliyik, – deyə kral bildirdi.

Aşpaz qadın soruşdu:

– Ağrıtmır ki?

Kral dedi:

– Sən nə danışırısan? Qətiyyəən ağrıtmır. Bir az adamın qıdığı gəlir.

Aşpaz qadın baş barmaqlarının izini qoydu və sandıqlarını, zən-billərini yır-yığış etməyə getdi.

Aşpaz qadının istefa verməsi xəbəri yayılan kimi krallıqdakı bütün aşpaz qadınlar da işdən çıxdılar. Çünki kral evi bütün hersoqlar, qraflar, çörəkçilər, pinəçilər, bütün Connilər, Ceklər və Conlar üçün nümunədir.

Bəs bunun nəticəsi nə oldu...

Bunu bir fəsildə danışmaq olmaz. Sonunu bilmək istəyirsinizsə, buyurun, növbəti fəsli oxuyun.

GECƏ HAQSIZDIR

Yarasa Kral qızının istəyini Gecəyə danışmaq üçün onu axtarmağa getdi. Arabir axşam kölgələri görünsə də, Gecəni tapmaq heç də asan deyildi. Nəhayət, Yarasa Gecəyə meşədə rast gəldi. Gecə öz işlərini qaydaya salırdı. Gözlərini yummağı unutmuş çiçəyin astadan üzünə üfürür, çiçək öz ləçəklərini yığırdı. Yarpaqları ilə birlikdə yuxuda titrəyən ağaca nəvazişlə toxunur, ağac sakitləşirdi. Yuvada cikkildəyən zavallı bir quş balasını sıgallayır, quş balası yenidən yatırdı.

Ancaq o, Bayquşla Gecəkəpənəyini oyatdı:

– Mürgüləməyin, qalxın, uçun!

Bayquş özünün səliqəli koğuşunu, Gecəkəpənəyi isə yaşıl yarpağı tərک edib, gecə işlərinin dalınca uçub getdilər.

Yarasa Gecənin çiyinə qondu.

Gecə soruşdu:

– Nə istəyirsən, körpə?

– Mən gəldim deyəm ki, Kral qızı Ay istəyir.

– Ay?! Səmadakı Ayı? – deyə Gecə təəccübləndi. – Yox, mən Aysız keçinə bilmərəm. Kral qızına elə-belə də deyərsən.

Yarasa əl çəkmədi.

– Ah, bilsən, o necə acı-acı ağlayır və səndən Ay istəyir? Mərhəmətli ana, mehriban Gecə!

– Ayıb deyilmi? – deyə Gecə hirsələndi. – İşə bax ha! Əgər bütün analar öz uşaqlarına onların istədikləri şeylərin hamısını versələr, onda necə olar? Səbəbini de görüm, nəyə görə Ayı Kral qızına verməliyəm?

Yarasa xeyli fikirləşəndən sonra dedi:

– Ona görə ki, onun ala gözləri, qara saçları və ağ dərisi var.

– Məgər bu da səbəbdir? Yox, yox, get, mane olma, onsuz da işim başımdan aşır.

Gecə Yarasanı öz çiyindən götürdü və meşənin cəngəlliklərində gözdən itdi. Yarasa qaşqabağını turşudaraq ağacın budağından başı-aşağı sallana qaldı.

Bayquş koğuşdan boylanıb soruşdu:

– Deyirsən ki, onun gözləri aladır?

– Əlbəttə, aladır.

Köstəbək öz yuvasından başını çıxarıb xəbər aldı:

– Deyirsən ki, onun saçları qaradır?

– Əlbəttə, lap kölgədən də qara.

Gecəkəpənəyi yarpağın üstündə oturdu:

– Deyirsən ki, dərisi dümağdır?

– Bəli, ulduzların işığından da ağdır.

Bayquş dedi:

– Deməli, o bizim bacımızdır və biz onu müdafiə etməliyik. Əgər o, Ay istəyirsə, mütləq verməliyik. Gecə haqlı deyil.

– Gecə haqlı deyil! – deyə Köstəbək razılaşdı.

– Gecə haqlı deyil! – deyə Gecəkəpənəyi təkrar etdi.

Xəfif meh bu sözləri alıb apardı və bütün dünyaya yaydı.

– Gecə haqlı deyil... Gecə haqlı deyil... Gecə haqlı deyil... – deyə külək pıçıldadı.

Qaranlığın bütün övladları – bayquşlar, tülkülər, gecə nəğməkarları – bülbüllər, çobanaldanlar, siçanlar, dələlər, pərvanələr, hətta damların üstündə gəzən pişiklər də bu sözləri küləkdən eşitdilər və təkrar etməyə başladılar:

– Gecə haqlı deyil!

– Gecə haqlı deyil!

– Gecə haqlı deyil!

– Təzə xəbəri eşitmisinizmi? – deyə Siçan Pərvanəyə civildədi.

– Gecə haqlı deyil!

– Əlbəttə, haqlı deyil, – deyə Pərvanə razılaşdı, – mən bunu həmişə deyirəm.

Bülbül də bu barədə elə ucadan oxudu ki, səsi Ulduzlara gedib çatdı və Ulduzlar da onun ardınca təkrar etməyə başladılar:

– Gecə haqlı deyil!

– Gecə haqlı deyil!

– Siz nə danışırırsınız? – səmanın dərinliklərində üzən Ay soruşdu.

– Biz deyirik, təkrar edirik və səhərə qədər də təkrar edəcəyik ki,

Gecə haqlı deyil!

Ay dedi:

– Sakit olun, sakit olun, tələsməyin. Gəlin hər şeyi yaxşı-yaxşı fikirləşək və yoluna qoyaq. Aprelin birinə qədər gözləyək. Onda görərik ki, Gecə haqlıdır, ya yox. İndi isə hər kəs öz evinə getsin, tezliklə səhər açılacaq.

ŞAHZADƏ QIZIN İZİ İLƏ

Bu vaxt krallığın xəfiyələri qızı tapmaq üçün şəhəri axtarmağa başladılar. Kimi baş küçələri seçdi, kimi künc-bucağı. Kimi parkları axtardı, kimi kiçik yeməxanalara göz gəzdirdi, kimi də aşxanalara. Hər yerdə də onlar şübhəli izlərə rast gəldilər, şübhəli adamlar gördülər və hamısını da tutub kral sarayına gətirdilər.

Birinci xəfiyyə gecə gözətçisi paltarını geyindi və küçəyə çıxmağa macal tapmamış ağacın altındakı göy otun üstündə yatmış cır-cındır içindəki Avaranı gördü.

“Şübhəli adama oxşayır” – deyə xəfiyyə fikirləşdi və əylənərək düz onun qulağına qışqırdı:

– Kral qızı haradadır, tez boynuna al!

Avara gözünün birini azca açıb:

– Birinci döngədən sağa, ikincidən sola, – deyib dodaqaltı mızıldandı və yenidən xoruldamğa başladı.

Xəfiyyə dərhal birinci döngədən sağa cumdu, sonra sola döndü və “Donuz başı” adlı kiçik yeməxananın qarşısında dayandı. Yeməxanada uzun masanın arxasında qoyulmuş taxta skamyalarda 19 nəfər deyib-gülən dənizçi oturmuşdu. Onlar Havay adalarına uzaq səfərdən yenicə qayıtmışdılar. Yeməxananın arıq sahibi ilə gonbul sahibəsi onları dadlı xörəyə qonaq etmişdilər. Xəfiyyə yeməxananın arıq sahibi ilə gonbul sahibəsini kənara çağırıb çox ciddi şəkildə soruşdu:

– Kral qızı haradadır?

– Nə qız, hansı qız? – deyə Kişi xəbər aldı.

– Harada olduğunu bilmirik, ancaq burada deyil, – deyə qadın cavab verdi.

– Hələ bir boynunuza da almırsınız?! – deyə xəfiyyə hirslandı.

– Əllər yuxarı!

O əvvəlcə qadınla kişini, sonra isə deyib-gülən dənizçilərin hamısını həbsə aldı və onları kral sarayına apardı. Yolda hər ehtimala qarşı ağacın altındakı göy otluqda yatan avaranı həbs etdi, hamısını kralın yanına gətirdi.

Kral soruşdu:

– Bunlar kimlərdir?

– Zati-aliləri, çox şübhəli adamlardır, – deyə xəfiyyə cavab verdi və barmağı ilə avaraya işarə elədi:

– O dedi ki, sizin qızınızı onlar oğurlayıblar. Ancaq bunlar, – xəfiyyə yeməxananın arıq sahibi ilə gonbul Sahibəsini göstərdi, – ancaq bunlar boyunlarına almırlar. Deməli, onlardan kimsə düz danışmır.

Kral dedi:

– Onlar üçün pis olacaq! Bütün şübhəli adamları zindana salın! Aprelin birinə qədər onlar təqsirkar olmadıqlarını sübut etməsələr, biz onlara ağır cəza verəcəyik. Siz isə hədiyyə alacaqsınız!

Birinci xəfiyyənin ardınca alıcı paltarı geyinmiş ikinci xəfiyyə kralın yanına gəldi. O, özü ilə bir nəfər parçasatan kişini, qırx üç satıcı qadını, uşaq arabasındakı uşaqla dayəni, bir də yüz on səkkiz alıcını gətirmişdi.

Kral soruşdu:

– Kimlərdir?

– Zati-aliləri, şübhəli adamlardır, – deyə ikinci xəfiyyə cavab verdi. – Mən içində uşaq olan kolyaskanı parça dükəninin qabağında gördüm və yarım saat uşağı müşahidə elədim. Bu müddət ərzində kolyaskadakı uşaq çox şübhəli şəkildə ağlayıb-sızıldayırdı. Mən ondan kral qızının harada olduğunu soruşanda, o daha da bərkdən ağlamağa başladı və mənə heç bir izahat vermədi. Onda mən dükanə girdim və dayəni piştaxtanın qarşısında gördüm. Satıcı kişi onun üçün hansı parçanımsa qalığını ölçürdü. Mən dayədən soruşdum: “Siz burada nə edirsiniz?” O: “Sən kimsən?” – deyə mənə cavab verdi. – Onda mən bu parça qalığını dartıb onun əlindən aldım. Budur, baxın, deyib xəfiyyə cibindən güllü çit parça qalığı çıxartdı.

– Bu parça nəyə lazımdır? – deyə Kral soruşdu.

– Elə mən də bunu dayədən soruşdum. Ancaq o cavab verdi ki, bu, kişilərin işi deyil. Nə qədər çalışdımsa, boynuna heç nə almadı.

Mən də məcbur olub dayəni, hətta mağazada olan bütün adamları həbsə aldım. Üstəlik, kolyaskadakı uşağı da.

Kral ikinci xəfiyyəni təriflədi:

– Düzgün iş görübsünüz. Aprelin birinədək təqsirkar olmadıqlarını sübuta yetirməsələr, biz onları yaxşıca cəzalandıracağıq. Sizi isə mükafatlandırırıq.

Kral əmr verdi ki, uşaq arabasındakı uşaqla dayəni, parçasatan kişini və qırx üç satıcı qadını, hətta təsadüfən, mağazada olan yüz on səkkiz alıcını zindana salsınlar.

Onları yenicə aparmışdılar ki, üçüncü xəfiyyə gəlib çıxdı. Poçtalyon paltarı geyinmiş bu xəfiyyə özü ilə dörd yüz iyirmi üç müxbir gətirmişdi.

– Kimlərdir? – deyə Kral soruşdu.

– Şübhəli adamlardır, zati-aliləri. Onlar öz məktublarında yazdıqlarını mənə demək istəmədilər. Mən də onları sirr gizlətdikləri üçün həbsə aldım.

– Əla, – deyə kral ucadan səsləndi, – aprelin birinə qədər təqsirlərini boyunlarına almasalar, onlara yaxşıca cəza verərik. Sizi isə mükafatlandırırıq.

Heç bir saat keçmədi ki, dördüncü xəfiyyə gəlib çıxdı. Onun əynində biletsatan-nəzarətçi paltarı var idi, yanında da nəyə görəşə şəhərdən getmək üçün dəmir yol bileti almış doqquz yüz yetmiş beş sərnişin. Bir müddət sonra beşinci xəfiyyə göründü. Əynində kitabxanaçı paltarı olan bu xəfiyyə özü ilə iki min üç yüz on dörd oxucu gətirmişdi. Bu oxucuların hamısı nəyə görəşə kitabxanadan ancaq müxtəlif macəra, oğurluq və qorxulu sirlərlə dolu romanları tələb edirdilər. Əlbəttə, bu tutulanların hamısı çox şübhəli adamlar idi və onları zindana saldılar. Nə qədər ki, özlərini təmizə çıxarmaq üçün bir şey fikirləşməyiblər, aprelin birində cəzalarını alacaqlar.

TƏBİLÇİ CONNİ CENKINSON

Kral ordusunun əsgərləri bu vaxt evlərinə birhəftəlik məzuniyyətə tələsirdilər. Tələsirdilər ki, məsul əməliyyatdan qabaq anaları ilə vida-

laşsınlar. Təbilçisi Conni Cenkinson da həmin əsgərlərdən idi. O, təbi-
linin çubuqları ilə evlərinin qapısını döydü: dam-daram! Dam-daram...

Anası tanış taqıqlıtını eşitdi və qapını tələsik açdı. Connini görən
kimi oğlunun boynuna sarıldı:

– Bu sənənm, Conni? Sənənm? – deyərək, sanki, qadın göz-
lərinə inanmırdı.

– Aydın məsələdir, əlbəttə, mənəm, ana! – deyə Conni cavab verdi.
– Axşam yeməyə nəyiniz var?

– Ay kişi, dur buraya gəl, – deyə missis Con Cenkinson səsləndi.

Mister Con Cenkinson bağdan qayıdıb gəldi, oğlunu görəndə
yorğun adamlar kimi stulun üstünə yayıldı və həyəcanını büruzə
verməmək üçün qəlyanına dərin bir qullab vurdu.

– Səndən çıxmayan iş, Conni, nə yaxşı gəlibsən?! – deyə anası
soruşdu. – Biz də fikirləşirdik ki, sən haralardasa uzaq ölkələrdəsən.

Conni dedi:

– Mənim bir həftəlik məzuniyyətim var. Bütün əsgərlər də bir
həftəlik məzuniyyətə çıxırlar.

– Niyə belə?

Conni qeyri-adi bir görkəm aldı.

– Hm, bu barədə bizə heç nə deməyiblər. Ancaq başa düşmək
çətin deyil. Nə işə gözlənilir...

– Bəlkə, müharibədir, – deyə mister Con Cenkinson pıçıldadı.

Conni cavab verdi:

– Özgə nə ola bilər, ata?

– Conni, müharibə kimlədir? – deyə missis Con Cenkinson
soruşdu.

– Bu sirdir, bunu heç kim bilmir. Çox ciddi bir şəkildə gizlədirlər,
ana! Düzdür, heç kim bizə fikirləşməyi qadağan edə bilməz. Məsələn,
çoxları belə hesab edir ki, Şimal krallığı ilə müharibə olacaq. Başqa-
ları da deyirlər ki, yox, Cənub krallığı ilə olacaq. Şəxsən mən belə
fikirdəyəm ki... – Conni dərhal susdu. Çünki özü də hələ nə qərara
gəldiyini, nə fikirdə olduğunu bilmirdi.

Oğlunun susması missis Con Cenkinsonu qorxutdu. O soruşdu:

– Conni, yoxsa sən demək istəyirsən ki, müharibə hər iki ölkə ilə
olacaq?

– Hm, niyə də olmasın, – deyə Conni dilləndi və özünü işdən xəbərdar adam kimi göstərmək üçün lovğalıqla gözlütün birini qıydı.

– Belə də iş olar! – deyə missis Con Cenkinson pıçıldadı, – biz onların ikisinin öhdəsindən heç vaxt gələ bilmərik, heç vaxt!

– Bizə arxayın ola bilərsiniz, ana! – deyə Conni vüqarla dilləndi və çubuqla təbیلə bir-iki dəfə vuraraq titrək səs çıxartdı. – Biz kəmərin altını möhkəm bərkidərik, onda düşməni, kim olur olsun, darmadağın edərik. Hə, ana, de görək bu axşam bizə yeməyə nə verirsən?

Missis Con Cenkinson önlüyü ilə üzünü örtüdü və ağladı:

– Heç nə, Conni, demək olar ki, heç nə. Krallıqdakı bütün aşpaz qadınlar işdən çıxıblar.

Conni hirsələnib qışqırdı:

– Sən nə danışırsan, ana! Bizim evimizdə nə vaxt aşpaz olub? Hər şeyi ki, özün bişirirdin.

– Nə olsun ki, – deyə ana etiraz etdi, göz yaşını silərək vüqarla oğluna baxdı. – Bir halda ki, yeməyi evdə mən hazırlayırdım, deməli, mən aşpazam və mənim bütün aşpazlar kimi istefa verib işdən çıxmağa haqqım var.

– Axı nəyə görə, ana?

– Başqa cür də ola bilməz! Kralın aşpazı üç gündür ki, istifaya çıxıb. Onun ardınca da krallığın bütün aşpaz qadınları. Mən onlardan necə geri qala bilərəm?

Conni atasının yanındakı stulda əyləşdi.

– Demək belə, mənim məzuniyyətim korlandı. – deyə öz-özünə danışmağa başladı. – Hər şeydən pisi də bu oldu ki, bizim uşaqların hamısının məzuniyyəti puça çıxdı. Siz başa düşürsünüz mü ki, evə məzuniyyətə gəlmiş əsgər üçün dadlı xörəklər nə deməkdir?

– Təkcə məzuniyyətə gəlmiş əsgər üçün yox, başqaları üçün də, – deyə mister Con Cenkinson qəlyanını tüstülədən öz hissələrini gizlətməyə çalışırdı.

– Ata, yemək vaxtı gələndə nə edirsən? – deyə Conni soruşdu.

– Yeməkxanaya qəlyan çəkməyə gedirəm, – deyə mister Con Cenkinson cavab verdi.

Conni dedi:

– Onda dur, bir yerdə gedək.

Ata ilə oğul qüssə ilə qonşuluqda olan kiçik yeməkxanaya getdilər. Kəndin bütün kişiləri buraya toplaşmışdı. Bir halda ki, arvadlar onlara yemək hazırlamaqdan boyun qaçırlar, bəs onlar hara gedə bilərdilər? Onların qadınlara qəzəbi artırdı. Gündən-günə daha acıqlı olurdular. Qadınlar da inadlarından dönmürdülər.

– Hanı səhər yeməyi? Hanı nahar? Hanı şam? – deyə kişilər soruşurdular.

Qadınlar da öz səslərini ucaldırdılar:

– Kral nə səhər yeyir, nə günorta, nə də axşam. Sizin hansınız kraldan artıqsınız.

Tezliklə ölkədəki bütün kişilər qəzəblərini bildirmək üçün yeməkxanalara toplaşdılar. Nəhayət, onlar qərara gəldilər ki, qadınlar yemək hazırlamasalar, onlar da işə çıxmayacaqlar.

Conninin atası dedi:

– Əlbir hərəkət etmək lazımdır! Gəlin aprelin birindən hamımız işi dayandıraq!

Onun sözü meşə yangını kimi krallığın bütün şəhər və kəndlərinə yayıldı. Kişilər bir nəfər kimi and içdilər ki, arvadlar onları yedizdirməsələr, aprelin birindən işə çıxmayacaqlar. Evə birhəftəliyə məzuniyyətə gəlmiş əsgərlər də onlara qoşulub and içdilər, söz verdilər ki, onları yedizdirməsələr, müharibəyə getməyəcəklər.

APRELİN BİRİ

Nəhayət, aprelin biri gəldi.

Kral özünə səhər qəhvəsi hazırladı. Bir qurtum içib dedi:

– Bu gün həbs olunanların hamısı cəzalandırılacaq.

Krallığın generalı çörəyin üstünə yağ çəkib söhbətə qoşuldu:

– Bu gün kralın gümüş çəngəl-bıçağını təmizləyən oğlan həbs ediləcək.

Krallığın bütün kişiləri söz verdilər:

– Bu gündən etibarən biz də işləməyəcəyik.

Əsgərlər bildirdilər:

– Daha biz də döyüşə getməyəcəyik.

Ay Qaranlığın övladlarını bir yerə çağırıb dedi:

– Bu gün biz Gecənin haqlı olub-olmadığını həll edəcəyik.

Bir haray-həşir başladı ki, gəl görəsən.

General polkovniklərə əmr etdi ki, məzuniyyətdə olan bütün əsgərləri geri çağırıb kralın gümüş çəngəl-bıçağını təmizləyən oğlanı həbs etsinlər. Ancaq əsgərlər boyun qaçırdılar.

General polkovniklərindən soruşdu:

– Nəyə görə əsgərlər istəmirlər?

Polkovniklər də əsgərlərdən xəbər aldılar:

– Nəyə görə istəmirsiniz?

Təbilçi Conni tez cavab verdi:

– Ona görə ki, bütün kişilər aprelin birindən işə çıxmağa and içiblər. Əsgərlər də kişilərdir. Biz də əmrdən boyun qaçıırıq.

– Nəyə görə? – deyə polkovniklər mahmızlarını qəzəblə cingildəderək soruşdular.

– Nə qədər ki, krallığın aşpaz qadını kral üçün yemək hazırlamır, nə qədər ki, krallıqdakı bütün qadınlar kişilərə xörək bişirmir, acqarına heç bir kişi işə çıxmayacaq.

Polkovniklər bunu generala çatdırdılar. O da sinəsindəki orden və medalları qəzəblə cingildəderək krala dedi ki, aşpaz qadını dərhal saraya qaytarmaq lazımdır.

Kral yubanmadan aşpaz qadının dalınca adam göndərdi. Aşpaz qadın gəldi, mətbəxə girdi, gördü ki, yenə də piletənin üstünə su damır, onu yenə də yandıra bilməyəcək, dedi:

– Görürsünüzmü, piletə yanmır. Mən necə xörək hazırlayım? Yox, gedirəm.

– Dayan! – deyə kral qışqırdı və generala əmr etdi:

– Aşpaz qadını həbs edin!

– Bacarmaram, zati-aliləri!

Kral təəccübləndi:

– Necə?

– Əvvəla, mən krallığın generalıyam. Düzdür? İkinci bir tərəfdən mən kişiyəm. Nə qədər ki, arvadım mənə yemək vermir, deməli, işləyə bilmərəm.

Kral soruşdu:

– Bəs həbs edilənlər necə olsun? Onları bu gün cəzalandırmalıyıq!
– Onlar cəzasız qalacaqlar. Çünki krallıqda heç kim işləmir və onları heç kim cəzalandıra bilməz.

– Bu nə mərəkdir? – deyə kral qışqırdı.

Doğrudan da, elə bu vaxt bir mərəkə, bir qiyamət qopdu ki, gəl görəsən, yaxud da alimlərin dili ilə desək, Ayın tutulması başlandı.

Günəş şərqdən batdı, itlər pişik kimi miyoldadılar. Ulduzlar səmaddan enib Yerin üstündə gəzməyə başladılar, saatlar günorta gecə yarısını vurdu, külək öz istiqamətini dəyişib başqa səmtə əsdi, xoruz üzünü Aya tutub banladı, Ay çıxdı. Ancaq həmişəki yerindən yox. Özü də o, gümüşü Ay deyildi, tamamilə qapqara Ay idi.

Birdən qapı açıldı və şahzadə qız gecə köynəyində kralın qəbul otağına daxil oldu.

GEÇƏ HAQLIDIR

Kral özünü qızın üstünə atdı, onu bağına basıb soruşdu:

– Qızım, harada idin?

– Ata, tüstü bacasının üstündə oturmuşdum, – deyə kral qızı dilləndi.

– Mənim körpə quzum, bacanın üstündə niyə oturmuşdun?

– İstəyirdim ki, göydəki Ayı götürəm, – deyə şahzadə qız dilləndi.

– Bilirsən o necə gözəldir, girdədir, özü də həmişə gümüş kimi parıldayır.

Dayə dərhal Kral qızının əlindən tutub otaqdan çıxartdı:

– Ah, nə sözbəxmaz olusan?! – deyə hirsle deyilməyə başladı.

– Köynəyin tamam yaşıdır, nə edirdin ki?

– Ağlayırdım, – deyə kral qızı cavab verdi. – Bütün gecəni, bütün gündüzi, bütün gecəni, bütün gündüzi ağlayıb köynəyimi islatmışam.

– Həm köynəyi, həm evin damını, həm də bacanı isladıbsan, – deyə dayə hirsələndi.

– Bəs piletəni demirsən?! – deyə əspaz qadın səsləndi və dərhal mətbəxə qaçdı. Piletənin üstünə su damırdı. O dərhal ocaq qaladı və yemək hazırlamağa başladı.

Kral əllərini bir-birinə vurub generala dedi:

- Kralın gümüş çəngəl-bıçağını təmizləyən oğlanı həbs etməyin.
- Niyə? – deyə general soruşdu.

– Ona görə ki, kral qızını o oğurlamayıb. Həbsə alıb cəzalandırmaq istədiyimiz adamların hamısını buraxın.

Hamı azadlığa çıxdı: avara da, on doqquz şən dənizçi də, uşaq arabasında uşaq gəzdirən dayə də, parçasatan kişi də, qırx üç satıcı da, yüz on səkkiz alıcı da, dörd yüz iyirmi üç müxbir də, şəhər kənarına gəzintiyə getmək istəyən doqquz yüz yetmiş beş sərnəşin də, macərə romanları ilə maraqlanan iki min üç yüz on dörd oxucu da. Bir sözlə, hamı azad edildi.

Kral öz qızına dedi:

– Mənim sənə acığımı tutmayıb. Ancaq bir şərtim var, söz ver ki, ona əməl edəcəksən.

– Nə şərt? – deyə qız soruşdu.

– Bir də Aydan ötrü ağlamayacaqsan.

– Yaxşı, – deyə kral qızı söz verdi. – Ay daha mənim xoşuma gəlmir. Mən elə bilirdim ki, o gümüş kimidir, sən demə, tamamilə qapqara imiş. Nahara nəyimiz var?

“Bu gün nahara nəyimiz var?”

Bu sual ildırım sürəti ilə bütün krallığı dolaşdı, qadınlar ildırım sürəti ilə qab-qacaqlarını götürüb yemək hazırlamağa başladılar, kişilər işə çıxdılar. Günəş yenə də şərqdən çıxdı, günorta saat on ikini vurdu, itlər hürüşdü, pişiklər miyoldadı, külək öz səmtinə əsdi və Qaranlığın övladları istər-istəməz dedilər:

– Görünür, Gecə haqlıdır. Gecə haqlıdır!

– Gecə haqlıdır!

– Gecə haqlıdır!

Günəşin övladları da onlara səs verdilər:

– Yaşasın Gündüz!

– Yaşasın Gündüz!

Aqata Kristi

(1890–1976)

MAVİ QATARIN SİRRI

(romandan fraqment)

AĞSAÇLI ADAM

O, “Konkord meydanı”nı keçəndə gecə yarıya az qalırdı. Belə gec olmasına baxmayaraq, bir ölkənin səfiri onun yolunu gözləyirdi. Lakin o, əvvəlcə səfirin xəbərsiz olduğu vacib bir işi görüb, sonra onun görüşünə getmək qərarına gəlmişdi. Sena çayının o biri sahilinə keçdi. Parisdə pis ad çıxarmış bir məhəlləyə daxil oldu. Köhnə, hündür bir binanın beşinci mərtəbəsinə qalxdı. Qapını döyər-döyməz açdılar. Çox güman ki, qapını açan qadın onun gəlişini səbirsizliklə gözləyirmiş. Amma “xoş gəldin” belə demədən, onu zövqsüz bəzədilmiş qonaq otağına apardı. Sifətdən monqol qızına oxşayan bu qadının çəkdiyi ənlilik-kirşan onu tanınmaz etmişdi. Bununla belə, Olqa Demirovanın nə peşəsi, nə də milliyəti haqqında heç bir şübhə ola bilməzdi.

– Balaca, işlər qaydasındadırmı?

– Hər şey ürəyiniz istəyən kimidir, Boris İvanoviç.

Qonaq razılıqla başını silkələyərək mızıldandı:

– İnanmıram ki, məni izləyən olsun.

Onun səmində nəsə bir narahatlıq hiss olunurdu. Pəncərəyə yaxınlaşdı, ehmalca pərdəni aralayıb bayıra baxdı və dərhal da geri atıldı.

– Küçənin o tərəfindən iki nəfər buraya baxır, – deyərək dırnağını çeynəməyə başladı.

Narahat və əsəbi olanda həmişə belə edərdi.

Rus qızı sakitləşdirici tərzdə başını buladı və:

– Onlar çoxdan oradadırlar, – dedi.

– Fərqi yoxdur. Mənə elə gəlir ki, onlar bu evi güdürlər.

– Ola bilər, – qız saymazyanı dedi.

– Bəs onda...

– Nə onda? Əgər onlar bu evi güdsələr belə, bunun sizə nə isti-soyuğu? Onların sizinlə nə işi?

Boris İvanoviçin üzündə acı və üzücü bir təbəssüm göründü.

– Sən doğru deyirsən. – Bir anlığa beynində nəyisə götür-qoy etdi və sonra:

– Bu lənətə gəlmiş amerikalı nə olaydı öz təhlükəsizliyinin hayına qalaydı, – dedi.

– Elədir.

Boris İvanoviç yenidən pəncərəyə yaxınlaşdı.

– Daimi müştəriləri, – irişərək mızıldandı, – polis yaxşı tanıyır, təki Əpəçi* qardaşımızın ovu uğurlu olsun.

Olqa Demirova başını buladı:

– Əgər amerikalı deyildiyi kimdirsə, bu iki nəfər ona nə edə bilər? – Bir anlığa susdu. – Lakin məni maraqlandıran başqa şeydir.

– Nədir?

– Heç, elə bir şey deyil. Amma bu axşam küçədən ağsaçlı bir adam bir-iki dəfə o yana-bu yana keçdi.

– Nə olsun ki?

– O olsun ki, həmin adam o iki nəfərin yanından keçəndə əlcəyini saldı. Onlardan biri əlcəyi götürüb sahibinə qaytardı. Məlum məsələdir. Açıq-aydın hiss olunan, sınaqdan çıxmış üsuldur.

– Səncə, onları bu işə ağsaçlı adam cəlb edib?!

– Nəsə buna oxşar şeydir.

Kişi həyəcanlı və narahat dilləndi:

– Əminsənmi ki, qutuya toxunulmayıb? Birdən əsl qutuları götürüb yerinə saxtasını qoyarlar? Bilirsən, bu yaqutlar barədə nə qədər söz-söhbət gedir? – Yenidən dirnaqlarını çeynəməyə başladı.

– Bir özün fikirləş.

Qadın buxarıya yaxınlaşdı. Çevikliklə daş kömürü eşələyərək buxarıdan çıxartmağa başladı. Lap axırda köhnə bağlamaların arasından qurum basmış qəzetə bükülü uzunsov bir bağlama çıxarıb kişiyə verdi.

* Əpəçi – əslən Amerikadan olan, lakin xarici ölkədə yaşayan amerikalıya deyirlər.

– Daha sözümlə yoxdur. Var ol! Afərin sənə! – kişi heyrətini gizlətmədi.

– İki dəfə evi ələk-vələk edib yoxlayıblar. Yorğan-döşəyi cırıq-cırıq ediblər, bir şey tapmayıblar. Dediym kimi, bu barədə çox sözsöhbət gəzir. Qiymət üstə uzun-uzadı sövdələşmələr işi korladı.

O, qəzeti açdı. Qəzetin arasında bağlama vardı. Tez onu da açdı. Elə bil, üstündən ağır yük götürüldü. Qutunu bağladı. Elə bu vaxt qapının zəngi basıldı.

– Amerikalı necə də dəqiqmiş. – Olqa saata baxdı və otaqdan çıxdı. Bir an sonra uca boylu, enlikürək bir adamla otağa daxil oldu. Bu adamın amerikalı olduğu elə zahiri görünüşündən də hiss edilirdi. O, zabitəli və sayıq baxışla otaqdakıların ikisini də nəzərdən keçirərək nəzakətlə dedi:

– Cənab Krasnin, düzdürmü?

– Bəli, mənəm, – Boris dilləndi. – Belə namünasib bir yerdə görüş təyin etdiyimə görə gərək məni bağışlayasınız. Bu işin məxfiliyi çox vacibdir. Heç cür razı ola bilmərəm ki, mənim bu işə qarışdığımı bilən olsun.

– Eləmi? – amerikalı nəzakətlə soruşdu.

– Siz mənə söz veribsiniz. Gərək bu sövdələşmə barədə heç kim heç nə bilməsin. Alğı-satqının əsas şərtlərindən biri budur.

Amerikalı başını tərpətdi və saymazıyana dedi:

– Bu barədə danışmışıq. Bəlkə, indi malı üzə çıxarasınız?

– Pul, daha doğrusu, nağd pul gətirmisinizmi?

– Bəli, – deyə amerikalı dilləndi. Lakin əlini cibinə aparmadı.

Azca tərəddüddən sonra Krasnin işarə ilə masanın üstündəki balaca bağlamayı göstərdi. Amerikalı bağlamayı götürüb açdı. Mətah-ları elektrik lampasının işığında əməlli-başlı yoxladı. Onların saxta olmadığına əmin olduqdan sonra cibindən dəri pul kisəsini çıxartdı və bir dəstə pul götürüb Krasninə uzatdı. Krasnin pulu diqqətlə saydı.

– Qaydasındadırmı?

– Bəli, cənab, düzdür. Təşəkkür edirəm!

– Yaxşı! – amerikalı şabalıdı rəngli bağlamayı etinasızlıqla cibinə qoydu. Olqaya baş əydi:

– Gecəniz xeyrə qalsın, xanım qız! Gecəniz xeyrə qalsın, cənab Krasnin!

O, bayıra çıxaraq qapını örtüdü.

Otaqdakılar bir-birinə baxdılar. Krasnin dili ilə təpəmiş dodaqlarını yaladı.

– Görəsən, gedib sağ-salamat mehmanxanaya çıxma biləcəkmimi?
– dedi.

İstər-istəməz hər ikisi pəncərənin qabağına getdilər. Amerikalı artıq küçədə idi. O, sola dönərək bir dəfə də geri baxmadan yoluna davam etdi. İki nəfər kölgə kimi səssiz-səmirsiz onu izləməyə başladı. Bir azdan sonra onların hər üçü gecə qaranlığında yox oldu.

Olqa Demirova dedi:

– Nigaran qalma. O, sağ-salamat mənzilbaşına çatacaq.

– Hardan bilirsən ki, ona heç nə olmayacaq? – deyərək Krasnin maraqla soruşdu.

– Bu qədər pul qazanan adam ağılsız olmaz. – Olqa dedi. Puldan danışanda o mənalı-mənalı Krasnin üzünə baxdı.

– Xeyir ola? Niyə belə baxırsan?

– Boris İvanoviç, mənim payımı verməyi unutdunuz.

Krasnin könlüsüz-könlüsüz ona iki bank çeki verdi. Olqa çekləri corabın içinə soxub başının işarəsi ilə minnətdarlığını bildirdi.

Boris İvanoviç bic-bic ona baxdı:

– Olqa Vasilyevna, düzünü de, təəssüf hissi keçirmirsən?

– Nəyə görə təəssüf hissi keçirməliyəm ki?

– Saxladığın o mətahın əlindən çıxdığına görə. Qadınların əksəriyyəti belə bir mətah üçün var-yoxlarından keçərlər. Onlar dəli-diva nə olurlar belə şeylər üçün.

Olqa düşüncəli tərzdə başını silkələdi:

– Doğru deyirsiniz? Əksər qadınlar belə “bərbəzək” üçün başlarını itirirlər. Lakin mən onlardan deyiləm. Mənim maraqlandıran başqa məsələdir.

– Nə? – Boris İvanoviç maraqlandı.

– Amerikalıya heç nə olan deyil, buna heç bir şübhəm yoxdur. Ancaq sonrası...

– Nə demək istəyirsən?

– Yəqin ki, o bunları hansısa bir qadına bağışlayacaq. – Olqa fikirli-fikirli dedi. – Bax, görəsən bundan sonrası necə olacaq.

O, narahat halda başını bulaya-bulaya pəncərənin önünə getdi. Bayıra baxan kimi qışqırdı:

– Boris İvanoviç, həmin adam küçə aşağı gedir. Bayaq dediyim adam.

İkisi də pəncərədən küçəyə boylandılar. Yaraşlıq, səliqəli geyinmiş bir nəfər ağır addımlarla küçəsağı gedirdi. Onun başında şlyapa, əynində pləş vardı. Küçənin işıq düşən yerinə çatanda onun gur ağ saçları bərq vurdu.

MARKİZ*

Ağsaçlı adam yoluna davam edirdi. Elə aramla, elə sakit yeri yirdi ki, elə bil, dünya vecinə deyildi. Əvvəlcə sağa, bir tin gedəndən sonra sola buruldu. Arabir dodaqaltı zümzümə edirdi.

Birdən yerində dik dayandı və qulaqlarını şəkəldi. Nəsə səs eşitdi. Ya təkər partlamışdı, ya da atəş açmışdılar. Bir an bic-bic gülüm-sündü, sir-sifəti açıldı, sonra yenə də asta addımlarla yoluna davam etdi.

O biri küçənin tinində səs-küy, qarmaqarışıqlıq vardı. Polis nəfəri cib dəftərçəsinə nəsə yazırdı. Küçədən keçən bir-iki nəfər də orada dayanmışdı. Ağsaçlı adam nəzakətlə onların birindən soruşdu:

– Yenə nəsə olub, hə?

– Bəli, cənab. İki nəfər yaramaz yaşlı bir amerikalıya hücum edib.

– Ona bir xəttər yetirməyiblər ki?

– Xeyr, – deyə kişi güldü. – Amerikalının cibində tapançası varmış, onlar hücum etməyə macal tapmamış, bu, onları gülləyə basıb. Onlar da, asta qaçan namərddir, tez aradan çıxıblar. Polis isə, həmişəki kimi, yenə hadisə yerinə iş işdən keçəndən sonra gəlib çıxıb.

– Belə de, – ağsaçlı adam həyəcanını gizlətdi. O, əvvəlki kimi sakit və etinasız halda gecə gəzintisinə davam etdi. Nəhayət, Sena çayının o biri sahilinə keçərək Parisin varlı bir məhəlləsinə gəldi. Təqribən iyirmi dəqiqədən sonra o, dəbdəbəli dükanların yan-yanı düzüldüyü işlək bir küçədəki binalardan birinin önündə dayandı.

* Markiz – Qərbi Avropada rütbəcə qrafla hersoq arasında orta zadəgan titulu.

Bu, sadə və heç nəyi ilə seçilməyən bir bina idi. Cənab Papapolous elə məşhur idi ki, onun heç bir əlavə təqdimata ehtiyacı yox idi. O, adətən alverini əlaltından edirdi. Cənab Papapolousun Yelisey çəmənləri küçəsinə baxan gözəl evi vardı. Güman etmək olardı ki, gecənin bu vaxtında o, öz dükanında qalmazdı, evinə getmiş olardı. Lakin ağsaçlı adam, deyəsən, onu dükanda tapacağına əmin idi. Odur ki, əvvəlcə sağa-sola boylanıb, heç kimin olmadığını yəqinləşdirdikdən sonra, nəzərə çarpmayan zəngi basdı.

Gümanı onu aldatmamışdı. Qapı azca aralandı. Qulağında qızıl halqalar olan, həbəşi sifətli bir kişi qapıda göründü. Sifəti elə bil tuncdan tökülmüşdü.

– Axşamın xeyir! Ağan evdədirmi?

– Evdə olmağına evdədir. Ancaq gecənin bu vaxtı inanmıram ki, adam qəbul edər, – tunc heykələ bənzəyən qapıçı dodaqaltı mızıldandı.

– Güman edirəm ki, məni qəbul edəcək. Deyin ki, dostu Markiz təşrif gətirib.

Qapı bir az da aralandı, vaxtsız gələn qonaq içəri keçdi.

Bütün bu müddət ərzində o, bir əli ilə üzünü örtmüşdü. Qapıçı qayıdıb cənab Papapolousun onu qəbul edəcəyini bildirəndə qonağın sifəti artıq başqa şəkllə düşmüşdü. Qapıçı ya diqqətsizdi, ya da elə tərbiyə almışdı ki, qonağın sifətində qara sətın maska olduğunu görəndə buna təəccüblənmədi. Qonağı zalın o biri başındakı otağacan müşayiət etdi və qapını açaraq ehtiramla:

– Cənab Markiz təşrif buyurub, – dedi.

Qonağı qəbul edən zahirən çox şəxsiyyətli adama oxşayırdı. Cənab Papapolousun hərəkətlərində ağır təmkin və alicənablıq duyulurdu. Onun geniş alını və yaraşlıq ağ saqqalı vardı. Sifətindən nuranilik və xeyirxahlıq yağırıdı.

– Mənim əziz dostum, – cənab Papapolous dilləndi. O, fransızca danışırıdı. Şirin və ahəngdar səsi vardı.

– Gecənin bu vaxtı sizi narahat etdiyimə görə üzr istəyirəm, – qonaq dedi.

– Eybi yoxdur, eybi yoxdur. Gecənin şirin çağıdır. Güman ki, bu axşamı yaxşı keçiribsiniz?

– Şəxsən mən yox. Bu nə deməkdir, nə olub ki? – iti nəzərlərlə

qonağı süzdü. Sifətində bayaqkı xeyirxahlıqdan əsər-əlamət qalmamışdı.

– Heç nə olmayıb. Plan baş tutmadı. Mən nəyi desəniz gözləyirdim, ancaq bu cür uğursuzluğu təsəvvürümə də gətirməzdim.

– Elədir, – cənab Papapolous dedi. – Hər cür naşı...

Naşılığa qarşı dərin narazılığını bildirmək üçün o, əlini yellədi. Cənab Papapolous ömründə çiy işə əl bulamamışdı. Əksər Avropa saraylarında onu yaxşı tanıyır, hörmətini saxlayırdılar. Krallar onu, sadəcə olaraq, dostcasına Demetrus çağırırdılar. O, ağıllı və tədbirli bir adam kimi şöhrət qazanmışdı. Bir çox çətin sövdələşmədən üztiyə çıxmış, onun qabiliyyətinə olan inam daha da artmışdı.

– Elə birbaşa hücum ediblər deyirsən? Bu, heç də həmişə yaxşı nəticə vermir, – dedi və başını buladı.

Markiz çiyinlərini çəkdi.

– Narahat olmağa dəyməz, – Markiz dedi. – Bu uğursuzluq boş şeydir. Onun elə bir zərəri yoxdur. Gələn dəfə hər şey qaydasınca olacaq.

– Eləmi? – Papapolous diqqətlə onu süzdü.

Markiz qətiyyətlə başını tərpətdi.

– Mən sizin qabiliyyətinizə inanıram, – qədim əşyalar alverçisi dedi.

Markizin sifətinə təbəssüm çökdü.

– Sizi əmin edirəm ki, mənə olan etimadınızı tezliklə doğrultacağam.

– Yeganə yol səhvi düzəltməkdir. – Papapolousun səsində inciklik var idi.

– Sizə söz verirəm, hər şey qaydasında olacaq. – Markiz ayağa qalxıb stulun üstünə atdığı plaşını götürdü.

– Cənab Papapolous, həmişəki kanallar vasitəsilə sizə işin gedişi barədə məlumat verəcəyəm. Lakin gərək siz də öz sözüünüzün üstündə durasınız.

Bu söz Papapolousa toxundu. İncik halda dedi:

– Mən sövdəmdə möhkəm adamam.

Markizin üzündə yenidən təbəssüm göründü. Sağollaşmadan otaqdan çıxdı.

Papapolous ağ saqqalına sığal çəkə-çəkə bir anlığa fikrə getdi. Sonra o biri otağa keçmək istədi. Qapını açanda gənc bir qadın az qala Papapolousun üstünə yıxılacaqdı. Deməli, o, qulağını açar yerinə

söykəyib Papapolousla qonağın söhbətinə qulaq asırmış. Papapolous bundan nə təəccübləndi, nə də narahat oldu. Görünür ki, bu onun üçün çox təbii şey idi.

– Hə, qızım. Ağlın nə kəsir?

– Onun otaqdan çıxdığından xəbərim olmayıb? – deyə Ziya cavab verdi.

Yaradan Ziyaya əfsanəvi Yunonanın gözəlliyini bağışlamışdı. Onun adamın ürəyinə od salan qaynar qara gözləri vardı. Cənab Papapolousa o qədər oxşayırdı ki, onların ata-bala olduğunu anlamaq çətin deyildi.

– Adam lap dilxor olur, – Ziya təəssüflə bildirdi. – Bu açar deşiyindən eyni zamanda həm içərini görmək, həm də orada nə danışıldığını eşitmək mümkün deyil.

– Cavanlıqda mən də bundan dilxor olmuşam, qızım! – ata səmiyyətlə dilləndi.

– Demək, bu, Markizmiş. Ata, o, həmişə maska taxır?

– Bəli, qızım, həmişə.

Araya sükut çökdü. Haçandan-haçana Ziya sükutu pozdu:

– Ata, söhbət yaqutdan gedir, deyilmi?

Ata başı ilə qızının sözlərini təsdiqlədi.

– Mənim balaca, kukla qızım, sən necə fikirləşirsən, hə? – Papapolousun qara muncuğa bənzər gözləri nəşəylə parıldadı.

– Markiz barədə deyirsən, ata?

– Bəli, qızım.

– Məncə, – Ziya asta-asta dilləndi, – yaxşı tərbiyə almış bir ingilisin fransızca belə mükəmməl danışması çox nadir şeydir.

– Belə de! Demək, sən rəyin belədir!

Həmişə olduğu kimi, bu məsələni də şərh etməyi ürəkəçikliyi ilə dərinəndən inandığı Ziyanın boynuna qoydu.

– Mənə elə gəlir ki, onun başının biçimi qəribə idi.

– Çox yekəydi, eləmi? – ata dilləndi. – Bir az iri olmağına iridir. Lakin ona bu görkəmi verən parikdir. Onun başı sən deyən də yekə deyil.

Onlar bir-birinə baxıb qumuşdılar.

ÜRƏKLƏRƏ OD SALAN – YANDIRIB-YAXAN

Rufus Van Aldin “Savoy” mehmanxanasının fırlanan qapılardan keçərək kantorkaya* yönəldi. Qəbul işlərinə cavabdeh olan qulluqçu onu təbəssüm və ehtiramla salamladı:

– Xoş gəlibsiz, cənab Van Aldin!

Amerikalı milyonçu razılıq əlaməti olaraq başını tərپətdi və say-mazyana dilləndi:

– İşlər qaydasındadırmı?

– Bəli, cənab. Mayor Nayton yuxarı mərtəbədədir.

Van Aldin yenidən başını tərپətdi:

– Məktub-filan gəlibmi?

– Nə gəlibsə, hamısını yuxarı göndərmişik. Vay, bir dəqiqə, bağış-layın, cənab Van Aldin. – O, masanın gözünü açdı və siyirmədən bir məktub çıxartdı. – Elə indicə gəlib, – dedi.

Rufus Van Aldin məktubu aldı. Əyri-üyrü qadın xəttini gördükdə birdən-birə görkəmi dəyişdi. Sifətindəki zəhm əridi. İndi o, başqa adama bənzəyirdi. Məktub əlində təbəssümlə liftə yaxınlaşdı. Qonaq otağında gənc bir adam xüsusi bir məharətlə məktubları, teleqramları və sairəni gözdən keçirirdi. Van Aldin içəri daxil olanda o, qeyri-iradi dik atıldı.

– Salam, Nayton!

– Xoş gəlibsiz, cənab. Səfəriniz necə keçdi?

– Pis olmadı, – milyonçu könülsüz cavab verdi. – Paris geridə qalmış bir əyalət mərkəzini andırır. Bununla belə, istəyimə nail oldum. Arzusunda olduğum mətəhi əldə edə bildim. – O, qəmgin-qəmgin gülümsədi.

– Siz həmişə istədiyinizə nail olursunuz, – onun katibi də güldü.

– Doğrudan da, belədir, – Rufus Van Aldin özündən razı halda dedi. Paltosunu çıxararaq masaya yaxınlaşdı. – Təcili bir şey varmı?

– Güman ki, yox, cənab. Çoxu həmişə aldığımız materiallardan -dır. Bir də ki, hələ poçtu tamam saf-çürük edib qurtarmamışam.

Van Aldin başını tərپətdi. O, təbiətə insanların o qisminə aid idi ki, narazılığını və ya razılığını nadir hallarda bildirərdi. İşə adam götürəndə

* Kantorka – ayaq üstə və ya oturub işləmək üçün hündür stol.

də sadəcə olaraq onları sınaqdan keçirirdi. İmtahandan çıxma bil-məyənlərdən dərhal imtina edərdi. O, insanları qeyri-adi bir üsulla seçərdi. Elə Naytonun özünə iki ay əvvəl İsveçrədə istirahət edərkən təsadüfən rast gəlmişdi. Nayton ürəyinə yatmış, müharibədə iştirakı ilə bağlı sənədlərinə baxandan sonra onun bir az axsamasının səbəbini özü üçün aydınlaşdırmışdı. Nayton iş axtardığını gizlətmirdi və milyonçudan münasib iş yeri olub-olmadığını soruşmuşdu. Və Van Aldin ona öz yanında şəxsi katibi – köməkçisi kimi yüksək vəzifə təklif edəndə, bu cavan oğlan təəccübünü gizlədə bilməmişdi. Nayton tutularaq “mənim bu sahədə heç bir təcrübəm yoxdur” – deyərək kələdikdə isə, Van Aldin təbəssümlə demişdi: “Bu barədə fikir etməyə dəyməz. Mənim idarəmdə hər şeyi əla bilən düz üç katibim vardır. Məsələn burasındadır ki, mən altı aya qədər İngiltərədə qalacağam. Mənə xalqın məişətinə, düşüncə tərzinə, ictimai həyatına yaxşı bələd olan, bütün təbəqələrin cikinibikini bilən bir ingilis lazımdır. Məncə, bu işin öhdəsindən siz gələ bilərsiniz”.

Van Aldin səhv etməmişdi. İşin gedişi göstərdi ki, Nayton əldən itir, mədəni ziyalı, diribaş və yorulmaq bilməyən bir adammış.

Nayton masanın üstündəki üç-dörd məktuba işarə ilə dedi:

– Bu məktublara nəzər salsanız, pis olmaz. Birinci məktub Kolton müqaviləsi barədədir.

Lak Van Aldin barmağının işarəsi ilə etiraz etdi:

– Bu əlimdəkindən başqa bu axşam heç bir məktubla məşğul olan deyiləm. Dünya dağılmaz, sabaha kimi gözləyərlər.

Əlindəki məktuba nəzər salanda sifətində qeyri-adi bir təbəssüm göründü. Görkəmi tamam dəyişdi.

Nayton da rəğbətlə gültümsədi:

– Xanım Ketterinqin məktubudur? Xanım Ketterinq dünən də, bu gün də zəng etmişdi. Çox narahatdır. Təcili sizi görmək arzusundadır.

– Elə lap indi?

Milyonçunun üzünü bürüyən təbəssüm bir anda yoxa çıxdı. Bayaقدan əlində tutduğu zərfi cırdı. İki qatlanmış kağızı açdı. Məktubu oxuduqca sifəti tutqunlaşırdı. Dodaqlarını gəmirməyə başladı. Qaşları elə çatıldı ki, elə bil nəsə bəd bir xəbər verəcəkdi. Onun bu halını Uoll-Stritdə daha yaxşı anlayırdılar. Nayton nəzakətlə çevrilərək

məktubları seçməyinə davam etdi. Milyonçu yumruğunu masaya çırparaq, elə bil nəyəsə and içirmiş kimi dedi: “Mən buna dözmərəm. Mənim yazıq qızım, nə yaxşı ki, qoca atan varmış. Mən bunu belə qoymaram”.

Qaşqabağını töküüb, bir neçə dəqiqə otaqda var-gəl etdi. Nayton səylə öz işinə davam edirdi. Birdən Van Aldin dayandı və paltosunu bayaq atdığı yerdən götürdü.

- Cənab, yenə harasa gedirsiniz?
- Bəli, elə bu saat qızımı görməliyəm.
- Bəs Koltunun adamları zəng etsələr...
- De ki, cəhənnəm olsunlar.
- Anladım, cənab.

Van Aldin artıq paltosunu geymiş, papağını başına basaraq qapıya yaxınlaşmışdı. Qapının cəftəsini çəkərkən dayandı:

– Nayton, sən yaxşı adamsan! Mən həyəcanlananda məni narahat etmirsən.

Nayton gülümsünsə də, heç nə demədi.

Van Aldin dedi:

– Ruf mənim yeganə övladımdır. Onun mənim üçün nə demək olduğunu yer üzündə heç kim dərk edə bilməz.

Sifətinə zəif bir təbəssüm çökdü. Əlini cibinə saldı.

– Nayton, istəyirsən sənə qiymətli bir şey göstərim?

O, köməkçisinin yanına qayıtdı. Cibindən saralmış kağıza səlqişiz bükülmüş bir bağlama çıxartdı. Kağızı açdı. Qırmızı məxmərli iri mücrü göründü. Mücrünün üstündə tac vardı. Tacın ortasında gözəl xətlə onun içindəki mətahın sahibinin adı, atasının adı və soyadının baş hərfi yazılmışdı. Van Aldin mücrünü açdı. Köməkçisi heyrətdən donub qaldı. Mücrünün içinə çəkilmiş parçanın ağımtıl rənginin fonunda bu qiymətli daşlar alışıb alov-alov yanırdılar.

– Aman Allah! Cənab, bunlar... bunlar əsl daş-qaşdırlar? – Nayton heyrətlə soruşdu.

Van Aldin Naytonun heyrətindən ləzzət aldı və bığaltı gülüm-sündü.

– Sənin sualın məni təcəübəndirmir. Bu yaqutlardan üçü dünyanın ən böyük yaqutları hesab olunur. Nayton, təsəvvür edirsənmi,

bunları bir vaxt rus kraliçası Yekaterina üstünə taxıb. Bir ordakına nəzər sal. O, “Ürəklərə od salan – yandırıb-yaxan” adı ilə məşhurdur. Heç bir nöqsanı yoxdur, kamil sənət əsəridir.

– Yəqin, bu nadir daş-qaş dəyərinə görə pulla əldə edilib? – deyərək Nayton mızıldandı.

– Dörd-beş yüz min dollar, – Van Aldin etinasız-etinasız cavab verdi və əlavə etdi: – Hələ tarixilik baxımından yanaşsaq, onda gör bunların qiyməti nə qədər olar?

– Buna görəmi onları elə-belə cibinizdə gəzdirirsiniz?

Van Aldin yenə də ləzzətlə güldü:

– Məncə, belə yaxşıdır. Bilirsən, bunlar mənim Rufa kiçik hədiyyəm olacaq.

Köməkçisi ehtiyatla gülümsündü və mızıldandı:

– Missis Ketterinqin telefonla danışarkən keçirdiyi narahatlıq indi mənə aydın oldu.

Lakin Van Aldin başını buladı. Sifəti yenidən tutqunlaşdı.

– Bu yerdə səhv edirsiniz. – Van Aldin mücrünü örtüdü və yenidən kağıza бүkdü. – Bu, qəliz məsələdir, Nayton. Adam öz istəkliləri üçün nə eləsə, yenə də azdır. Əgər bir xeyri olsa, bütün dünyanı satın alıb, qızıma bağışlaram. Amma bilirəm ki, faydası yoxdur. Bu qiymətli daş-qaşları ona bağışlayıb, onun könlünü bir neçə anlığa sevindirə bilə-rəm, amma... – O, başını buladı. – Amma bir qadın öz evində xoşbəxt olmayanda... sözünün axırını gətirmədi.

Nayton yenə də ehtiyatla başını buladı. O, xanım Ruf Ketterinqin həyatı və yaşayışı barədə bir şey bilmirdi. Van Aldin köks ötürdü. Bağlamayı paltosunun cibinə qoydu. Başının işarəsi ilə Naytona razılığını bildirdi və qapıdan çıxdı.

KÖRZON KÜÇƏSİNDƏ

Xanım Ruf Ketterinq Körzon küçəsində yaşayırdı. Eşikəgəsi qapını açan kimi Rufus Van Aldini tanıdı və təbəssümlə onu salamladı. Sonra pillələrlə yuxarı qalxaraq milyonçunu ikinci mərtəbədə yerləşən qonaq otağınadək müşayiət etdi.

Pəncərənin qabağında dayanmış gənc qadın Van Aldini görəndə kimi ayağa qalxıb çığırdı:

– Atacan, nə var, nə yox? Bütün günü mayor Naytona zəng vurub haçan qayıdacağını öyrənməyə çalışmışam. Amma o da nə vaxt qayıdacağını dəqiq deyə bilmədi.

Ruf Ketterinqin iyirmi səkkiz yaşı vardı. O, gözəl olmasa da, saçlarının rənginə görə hamının diqqətini cəlb edirdi. Vaxtilə Van Aldini də saçlarının rənginə görə “kürən” çağırırdılar. Qızı özünə çəkmişdi. Tünd-şabalıdı saçları vardı. Qara gözləri, zil qara kirpikləri şabalıdı saçları ilə bir ahəng yaradır, onu gözəl göstərirdi. Sərvboylu qaməti vardı. Yerişi canlar alırdı. Ötəri nəzər saldıqda onu Rafaelin “Madonna”sına oxşatmaq olardı. Yaxından baxdıqda isə sifətində Van Aldinə məxsus cizgilər görmək olurdu. Sərt danışq tərzinə, qətiyyətinə gəldikdə, demək olar ki, elə bil, atasının tökdüklərini qızı yığmışdı. Bu xüsusiyyətlər kişilərə yaraşsa da, qadına az yaraşır. Ruf Van Aldin uşaqılıqdan sərbəst böyümüşdü, hər şeyi özü bildiyi kimi edirdi və onunla mübahisəyə girişən hər kəs tezliklə anlayırdı ki, heç vaxt Rufus Van Aldinin qızının əzmini qıra bilməyəcək.

– Nayton mənə dedi ki, zəng edibsən. Parisdən döndüyüm heç yarım saat olmaz. Derek yenə nə törədir? Nə olub, axı?

Ruf Ketterinq hirsindən pörtüdü.

– Danışılası deyil. O, həddini aşıb. Daha məni eşitmək belə istəmir, – deyə coşdu. Səsində qeyz və hirsə yanaşı, açıq-aşkar bir heyrət də hiss olunurdu.

– O məni çox yaxşı eşidər, – milyonçu qaşqabaqla dedi.

Ruf davam etdi:

– Demək olar ki, bir aydır üzünü görmürəm. Çəkinmədən o qadınla hər yana gedir.

– Hansı qadınla?

– Mirellə. Özün bilirsən, “Parfenon”da rəqqasədir.

Van Aldin başını tərpətdi.

– Keçən həftə Lekonbəriyə getmişdim. Atası ilə danışdım. Lord Lekonbəri nə qədər gözəl adammış! Məni necə qarşıladi! Necə ehtiram göstərdi! Dedi ki, Derekə əməlli-başlı söhbət edəcək.

– Ay-hay! – Van Aldin dilləndi.

– Bu nə deməkdir, ata?

– Özün yaxşı bilirsən, bu nə deməkdir. Yazıq qocaya qulaq asan kimdir. Onun sənə göstərdiyi ehtirama şübhəm yoxdur. Təbii ki, o səni sakitləşdirməli, təsəlli verməli idi. Yeganə oğluna, daha doğrusu, varisinə Amerikanın ən varlı şəxsinin qızını alan Lord Lekonbəri, təbii ki, işlərin bu şəkil almasını, hər şeyin korlanmasını istəməzdi. Hamı bilir ki, onun bir ayağı gordadır. Onun dediyinin Derekə bir təsiri olmaz. Bu qulağından alıb, o qulağından buraxacaq.

– Ata, sən bir şey edə bilməzsənmi?

– Mən edə bilərdim, – milyonçu dedi. Bir az sükutdan sonra sözünə davam etdi. – Çox şey edə bilərəm. Ancaq yalnız bircə şeyin sənə, az da olsa, faydası dəyər. Qızım, de görüm, iradən möhkəmdirmi?

Ruf matı-qutu qurumuş halda atasına nəzər saldı. Atası başını tərpətdi.

– Mən elə onu deyirəm. De görüm, iradən çatarmı ki, ömür-gün yoldaşı seçməkdə səhv etdiyini bütün aləmə göstərəsən? İndi hər ağrıya-acıya tab gətirib həmin səhvi düzəltmək əzmindəsən! Bu bədbəxtlikdən bircə çıxış yolu var, qızım, keçmişin üstündən xətt çəkib, hər şeyi yenidən başlamaq lazımdır.

– Ata, yoxsa?..

– Boşanmaq lazımdır, qızım! Başqa əlac yoxdur.

– Boşanmaq?!

Van Aldinin sifətində acı bir təbəssüm göründü:

– Qızım, bu sözü elə tərzdə dedin ki, elə bil onu ömründə ilk dəfədir eşidirsən. Ətrafa nəzər sal, elə rəfiqələrinə bax, gündə onların biri boşanır.

– Elə olmağına elədir. Ancaq...

O, artıq dodaqlarını gəmirirdi. Atası razılıqla başını tərpətdi.

– Başa düşürəm, qızım. Sən də mənim kimisən. Nəyinsə əlindən çıxmağına dözmürsən. Lakin mən buna alışmışam. Sən də bilməlisən ki, bəzən çıxış yolu olmur. Mən Dereki geri döndərmək üçün müxtəlif yollar axtara bilərəm. Lakin bütün yollar gətirib axırda üstündə qərar tuta bilmədiyimiz bu əlacsız yola çıxaracaq. Derek tamam pozulub. Onun düzəlməyi mümkün deyil. Onu da bil ki, bu nikaha yol verdiyimə görə bütün günahı özümdə görürəm. Neyləyim, sənin ondan

xoşun gəlirdi. Mən də elə bilirdim, o düzələcək, hər şeyi təzədən başlayacaq... Nə isə, mənim əziz balam, mən səni bir dəfə də istədiyən adamdan ayırmışdım.

O, son sözləri deyəndə qızının üzünə baxmırdı. Əgər baxsaydı, onun sifətinin cizgilərinin dəyişdiyini və yumşaldığını görərdi.

– Bəli, ata. – Rufun səşində inciklik var idi.

– Özüümü onda təqsirləndirirəm ki, ürəyiyumşaqılıq elədim, ikinci dəfə səni istədiyən adamdan ayırmağa ürəyim gəlmədi. İndi necə peşman olduğumu izah etməyə söz tapmıram. Son illər sənin ailə həyatın mənim dincliyimi əlimdən alıb, Ruf.

– Elədir, o qədər də yaxşı keçməyib. Söz-söhbət çox olub. – Xanım Ketterinq atası ilə razılaşıdı.

– Elə buna görə də deyirəm ki, belə olmaz. Bunun bir sonu olmasıdır. – Van Aldin yumruğunu masaya çırpdı. – Ola bilsin ki, hələ də onun üçün dəli-divanəsən. Unut onu. Gəl olanı göttür-qoy edək. Derek Ketterinq sənin puluna görə səninlə evləndi, məsələnin məğzi budur. Ruf, əl çək ondan.

Ruf Ketterinq bir müddət gözlərini yerə dikdi və başını qaldırmadan dedi:

– Bəs o, buna razılıq verməsə, necə?

Van Aldin təəccüblə qızına baxdı.

– O buna heç nə deyə bilməz.

Ruf qızararaq dodaqlarını çeynəməyə başladı.

– Elədir, elədir. Əlbəttə, deyə bilməz. Ancaq onu demək istəyirdim ki...

Ruf susdu. Atası onu iti nəzərlərlə süzdü.

– Nə demək istəyirdin?

– Demək istəyirdim... – sözünə ara verdi. Ani fikrə getdi, sözlərini diqqətlə seçərək: – O, bu məsələnin sakit, səs-küysüz həllinə razılıq verməsə, necə olsun? – dedi.

Milyonçunun çənəsi əsməyə başladı:

– Demək istəyirsən ki, boşanmağına mane ola bilər. Qoy əlindən gələni iki qaba çəksin. Doğrusu, yanılırsan, qızım. O bizə qarşı çıxa bilməz. Hansı bir hüquqşünas, vəkilə məsləhət üçün müraciət etsə, onu başa salacaqlar ki, bu, o girən kol deyil.

– Bəs heç fikirləşmərsənmi, – Ruf tərəddüdlə dedi, – məni biabır etmək üçün bir şey düşünər?

Van Aldin təəccüblə qızına baxdı və başını buladı:

– Ağılım bir şey kəsmir. Bunun üçün onun əlində dəlil-sübut olmalıdır.

Xanım Ketterinq bir söz demədi. Van Aldin sərt-sərt qızına baxdı:

– Açığını de, Ruf, səni narahat edən nədir?

– Heç nə, heç nə, ata!

Lakin onun səsində nə isə bir tərəddüd, inamsızlıq duyulurdu.

– Səni narahat edən, qorxudan söz-söhbətdir, eləmi, qızım? Onu bu qoca atanın öhdəsinə burax, hər şeyi elə yerli-yataqlı düziüb qoşa-cağam ki, heç bir narahatlıq, söz-söhbət olmayacaq.

– Çox yaxşı, ata! Əgər sənin fikrincə, bundan yaxşı çıxış yolu yoxdursa, qoy belə də olsun.

– Ruf, sən onu hələ də sevirsən?

– Xeyr.

Bu qısa cavabda tam qətiyyət duyulmasa da, Van Aldin razı qaldı. O, qızının çiyinlərini sığallayıb dedi:

– Hər şey qaydasında olacaq, mənim balaca, kukla qızım. Heç narahat olma. Gəl indi başqa məsələyə keçək. Parisdən sənə hədiyyə almışam.

– Mənə? Gözəl hədiyyədir?

– Güman edirəm ki, xoşuna gələcək, – Aldin güldü.

Bağlamanı paltosunun cibindən çıxarıb qızına uzatdı. Ruf bağlamanı həvəslə açdı. Sinəsindən sürəkli “oh” nidası qopdu. O, daş-qaşı, cavahirəti çox sevirdi.

– Ata, ata, bu nə aləmdir?

– Başqa aləmdir, qızım, deyilmi? – milyonçu özündən razı halda soruşdu. – Xoşuna gəlirmi?

– Ata, hələ soruşursan da? Bunlar misilsiz şeylərdir? Bunları necə tapmışan?

Van Aldin güldü.

– Bu, sirdir. Onları yalnız əlaltdan almaq mümkündür. Bütün aləmdə məşhurdur. Sən bir ortadakı böyük daşa nəzər sal. Bəlkə də, onun haqqında eşidibsən. Bu, nadir tarixi şeydir. “Ürəklərə od salan – yandırılıb-yaxan” adı ilə məşhur olan yaqutdur.

Xanım Ketterinq təkrar etdi: “Ürəklərə od salan”.

O, artıq yaqut boyunbağları mücrüdən çıxarıb sinəsinin üstündə tutmuşdu. Milyonçu ona nəzər salaraq indiyə qədər bu cavahirəti boy-nuna taxmış qadınları göz önünə gətirirdi. Bu daş-qaşların ucbatından indiyədək neçə-neçə adam ürəkəğrısı keçirmiş, məyusluğa qapılmış, qısqanclıq azarına tutulmuşdu. “Ürəklərə od salan – yandırır-yaxan” bütün başqa qiymətli daş-qaşlar kimi nə qədər faciələr və qəddarlıqlara səbəb olmuşdu. Ruf Ketterinqin əlində isə, elə bil ki, insana bədbəxtlik, bəla gətirmək gücünü itirmişdi. Soyuqqanlı, təmkinli, iradəli, özünü ələ almağı bacaran bu qərbli qadının əlində bu yaqutlar, adama elə gəlirdi ki, nə fəlakətə, nə də ürəklərin parçalanmasına səbəb ola bilər. Ruf daş-qaşları mücrüyə yığandan sonra qollarını atasının boy-nuna saldı:

– Var ol, ata, var ol! Çox gözəldir. Sən həmişə mənə ən qəşəng hədiyyə bəxş edirsən.

– Ayrı cür də ola bilməz, – Van Aldin qızının çiynlərini sıgalladı.

– Yaxşı bilirsən ki, mənim dünyada səndən başqa heç kimim yoxdur.

– Ata, qal birgə nahar edək, yaxşı?

– Yox, qızım, axı sən harasa gedirdin, deyilmi?

– Elədir. Lakin nə böyük iş olub ki, getməyəm. Maraqlı bir şey yoxdur.

– Yox, qızım! Adam gərək sözünün üstündə dursun. Görüşünü təxirə salma. O qədər görməli işlər var ki! Sabaha qədər, əzizim! Bəlkə də, zəng vurdum, Qəlbreslər ailəsində görüşdük.

Qəlbreslər Van Aldinin London vəkilləri idilər.

– Çox yaxşı, ata! – Ruf tərəddüd etdi. – Güman edirəm ki, bu iş mənim Riveraya səfərimə mane olmayacaq.

– Nə vaxt yola düşürsən?

– Ayın 14-də.

– Hər şey qaydasında olacaq. Bu iş çox vaxt aparacaq. Onu hər-tərəfli ölçüb-biçmək, götür-qoy etmək lazım gələcəkdir. Yeri gəlmiş-kən, Ruf, mən sənə yerində olsaydım, o yaqutları özümle Fransaya aparmazdım. Onları bankda saxlatdır.

Xanım Ketterinq başını tərptədi.

Milyonçu zarafatla dedi:

– Biz istəməzdik ki, “Ürəklərə od salan”ın ucbatından səni soy-sunlar, ya həyatına qəsd etsinlər.

– Sən isə onu elə beləcə, cibinə qoyub gəlibsən, – Ruf ona sataşdı və güldü.

– Bə...li.

Ruf atasının cavabında nə isə bir tərəddüd duydu.

– Ata, nə baş verib?

– Elə bir şey olmayıb. Parisdə başıma gələn bir hadisə yadıma düşdü. – Van Aldin gülümsündü.

– Başına nə isə bir hadisə gəlib, ata?!

– Bəli, – yaqutlara işarə ilə, – onları alan gecə, – dedi.

– Başıma xeyir. Ata, sən allah, danış görüm nə olub?

– Deməyə elə bir şey yoxdur. İki nəfər yeni gəlib çıxmış həmvətənim izimə düşmüşdü. Güllə atmağımla götürülmələri bir oldu. Vəssalam.

Ruf qürurla atasına baxdı:

– Yaman şeysən ha, ata! Səninlə bacarmaq olmaz.

– Bəs necə, qızım!

O, nəvazişlə qızını öpdü və ayrıldı. İdarəyə qaydan kimi Naytona qısaca bir göstəriş verdi.

– Qobi adlı bir nəfər var. Onu tapın. Ünvanı mənim qeyd dəftərimdə var, oradan götürərsiniz, sabah saat onun yarısında mütləq mənim yanımda olmalıdır.

– Baş üstə, cənab!

– Mən cənab Ketterinqi də görmək istəyirəm. Onu yerin altında da olsa tapıb deyin ki, sabah səhər onu görmək istəyirəm. Hər yeri axtarın, çalışın ki, tapa bilərsiniz. Qoy bir az gec gəlsin. Deyək ki, saat on ikidə. O, yuxudan gec qalxan adamlardandır.

Van Aldinin şəxsi katibi başını tərpətməklə göstərişi yerinə yetirməyə hazır olduğunu bildirdi. Yalnız bundan sonra Van Aldin rahatlanmaq qərarına gəldi. Hamam hazır idi. Van Aldin isti suda uzanıb rahatlananda, bədəninin yorğunluğu çıxanda, fikrində qızı ilə söhbəti canlandı. Ümumiyyətlə, söhbətdən razı qalmışdı. O, çoxdan idi ki, qızının ailə məsələsinin həllini boşanmada görürdü. Ruf onun bu təklifini gözləmədiyi halda, çox asanlıqla razı olmuşdu. Lakin Van Aldin nəyinsə qaranlıq qaldığını duyaraq narahatlıq hissi keçirirdi.

Qızının hərəkətində nə isə bir qeyri-təbiilik hiss etmişdi. Van Aldinin qanı qaraldı. Qaş-qabağını tökdü.

– Ola bilsin ki, ifrata varıram, – öz-özünə dedi. – Amma mərc gələrəm ki, qızım nəyi isə demədi, məndən gizlətdi.

YARARLI ADAM

Rufus Van Alden, adəti üzrə, kofe, yağ-pendir və qızardılmış çörəkdən ibarət səhər yeməyini yenicə qurtarmışdı ki, Nayton otağa daxil oldu.

– Mister Qobi aşağıdadır. Demişdiniz ki, gəlsin.

Milyonçu saata baxdı. Saat düz onun yarısı idi.

– Yaxşı, qoy yuxarı qalxsın.

İki dəqiqə keçməmiş Qobi otağa daxil olmuşdu.

Balaca boylu, yaşlı, nimdaş geyimli bir adamdı. Qəribə xasiyyəti vardı. Danışanda mü sahibinə deyil, başqa səmtə – tavana, qapıya, pəncərəyə... baxardı.

– Sabahın xeyir, Qobi, əyləş!

– Təşəkkür edirəm, cənab Van Aldin.

Mister Qobi əyləşdi. Hər iki əlini dizlərinin üstünə qoymuşdu. Gözünü qızdırıcıya dikmişdi.

– Sənə işim düşüb.

– Buyurun, cənab Van Aldin.

– Yəqin xəbərin var ki, mənim qızım cənab Derek Ketterinqdə ərdədir.

Mister Qobi gözünü qızdırıcıdan çəkərək masanın sol gözüne zillədi. Özünü bilməməzliyə qoyub gülümsündü. O, çox şey bilirdi. Lakin bunu dilinə gətirmək adəti deyildi.

– Mənim məsləhətimlə o, ərindən boşanmaq barədə ərizə vermək istəyir. Təbii ki, bununla vəkil məşğul olacaqdır. Lakin şəxsi mülahi-zələre görə istərdim ki, tam əhatəli məlumat əldə edim.

Mister Qobi karnizə baxaraq dodaqaltı dedi:

– Cənab Ketterinq haqqında?

– Cənab Ketterinq haqqında.

– Çox yaxşı, cənab.

Mister Qobi ayağa qalxdı.

– Məlumatı nə vaxt çatdırı bilərsiniz?

– Tələsik işdirmi, cənab?

– Mən dəmiri isti-isti döyməyə adət etmişəm, – milyonçu dedi.

Mister Qobi buxarıya baxaraq gülümsündü:

– Deyək ki, bu gün saat ikidə görüşək. Təmin edirmi?

– Əla. Sağ ol, Qobi!

– Sağ olun, cənab Van Aldin.

Qobi çıxan kimi Van Aldinin köməkçisi içəri daxil oldu. Van Aldin dedi:

– Çox yararlı adamdır. Öz işinin ustasıdır.

– Nədir onun işi?

– Məlumat toplamaq. İyirmi dörd saat vaxt ver, Kəntərberinin* baş keşişinin şəxsi həyatını tam çılpıqlığı və dəqiqliyi ilə sənə çatdırırsın.

– Görkəmli adammış, – Nayton gülümsündü.

– Bir-iki dəfə onun mənə çox böyük köməyi olub. İndi mən hazıram, Nayton, işə başlayaq.

Bir neçə saat ərzində xeyli iş sahmana salındı. Saat birin yarısı idi. Telefon zəng çaldı. Xəbər verdilər ki, cənab Ketterinq gəlib. Nayton Van Aldinə baxdı, baş əyib çıxmaq üçün hazırlaşdı.

– Zəhmət olmasa, cənab Ketterinqi içəri dəvət edin.

Köməkçisi sənədləri yığıb çıxanda qapıda cənab Ketterinq ilə qarşılaşdı. Ketterinq kənara durdu. Nayton çıxandan sonra içəri girib qapını örtüdü.

– Sabahınız xeyir, cənab! Eşitdiyimə görə mənə bərk axtarıbsınız. Mən sizi eşidirəm. – O, tənbel-tənbel dilləndi. Onun səsində bir az istehza duyulsa da, bu səs Van Aldinin yadına keçmişləri saldı. Bu səsdə həmişə bir məlahət, bir şirinlik vardı. O, isti baxışlarla kürəkəninini süzdü. Derek Ketterinq otuz dörd yaşında idi. Cılız bədəni, qarışın arıq sifəti vardı. Sifətində təsəvvürə gəlməyən, onu lap gənc göstərən cizgilər vardı.

* Kəntərberi – İngiltərənin cənubunda, bizim İçərişəhər kimi, ətrafı uca divarlı tarixi şəhər. Orta əsrlərdə şəhərin baş keşişi öldürüldükdən sonra ziyarətgaha çevrilmişdir.

– Buyurun, gəlin əyləşin, – Van Aldin qısaca dedi.

Ketterinq sakitcə qoltuqlu kürsülərin birində əyləşdi, sezilməyən bir maraqla qayınatasını süzməyə başladı:

– Çoxdan görüşməmişik, – Derek məlahətli səsle dilləndi. – İki il olar. Rufu görübsünüzmü?

– Keçən axşam görmüşəm. – Van Aldin dedi.

– Xeyli yaxşılaşıb, deyilmi?

– Bilməzdim ki, həyat yoldaşınıza fikir verməyə vaxt taparmısınız... – Van Aldin tikanlı-tikanlı danışdı.

Derek Ketterinqin qaşları çatıldı:

– Bilirsinizmi, biz bəzən eyni klubda rastlaşırıq, – Derek etinasızlıqla dedi.

– Mən uzun-uzadı danışmağı sevmirəm. Qisası qızıma məsləhət görmüşəm ki, boşanmaq barədə ərizə versin.

Elə bil Derek eşitdiklərini laqeydliklə qarşıladı.

– Qətiyyətdə bax! – dodaqaltı dedi. – Cənab, bir siqaret çəksəm olarmı?

O, siqaret çıxarıb yandırdı. Dərindən bir qullab vurub etinasız halda dedi:

– Bəs Ruf nə fikirdədir?

– Ruf mənim təklifimə üstünlük verir!

– Doğrudanmı?

– Deyəcəyin söz elə bundan ibarətdir? – Van Aldin kəskin bir tonla dedi.

Ketterinq siqaretin külünü buxarıya tökdü. Dərindən nəfəs alıb dedi:

– Məncə, siz də bilirsiniz ki, Ruf böyük səhvə yol verir.

– Mən yox, yalnız siz elə fikirləşirsiniz. – Van Aldin dalgın halda dedi: – Düzünə qalsa, mən özüm barədə fikirləşmirəm. Mən Ruf haqqında düşünürəm. Bilirsiniz ki, mənim yazıq atam çox yaşamayacaq. Bütün həkimlərin rəyi belədir. Yaxşı olardı ki, Ruf bir-iki il də dözəydi. Mən Lord Ləkənbəri adını alan kimi o da öz məqsədinə çatar, Ləkənbərinin sahibəsi olar. Elə mənə ərə gəlməkdə də onun məqsədi yalnız bu olub ki, hamı onu bir gün Ledi Ketterinq deyə çağırınsın.

– Mən səni buraya həyasız-həyasız danışmağa, sırtıqlıq etməyə çağırمامışam! – Van Aldin qışqırdı.

Derek Ketterinq etinasızcasına gülümsündü.

– Mən sizinlə razıyam. Bu özü də axmaq fikirdir. İndiki zəmanədə belə titulların bir qara qəpik də qiyməti yoxdur. Lakin hər halda Lekənbəri tarixi yerdir. Bunun hamısını bir yana qoysaq da, nəzərə almaq lazımdır ki, Lekənbərilər nəslİ İngiltərənin qədim ailələrindəndir. Əgər o boşansa, mən isə başqa bir qadınla evlənib, onu Lekənbərinin sahibəsi etsəm, bu, Ruf üçün çox ağır olar.

– Cavan oğlan, sözlərinizə sərhəd qoyun. Mən sizinlə ciddi danışram.

– Elə mən də. Mən maddi cəhətdən onsuz da ağır vəziyyətdəyəm. Əgər Ruf boşansa, mən çıxılmaz vəziyyətə düşəcəyəm. Başqa bir tərəfdən də, əgər o, on il dözübsə, niyə bir azca da tab gətirməsin. Vİcdanına and olsun, qoca heç il yarım da yaşamayacaq. Dediym kimi, əgər Ruf tələssə, sonra çox peşman olacaq.

– Sənin fikrincə, mənim qızım ad-sanına, mövqeyinə görə sənə ərə gedib?

Derek güldü. Bu gülüş çox acı və kinayəli gülüş idi.

– Bəs siz elə bilirsiniz, tək məhəbbətə görə, hə?

– Mən bir onu bilirəm ki, on il bundan qabaq Parisdə başqa cür danışdırdınız. – Van Aldin aramla dedi.

– Eləmi? Bəlkə də, siz doğru deyirsiniz. Onda Ruf çox gözəl idi. Elə bil müqəddəs bir kilsənin tavanından enmiş, gül kimi tər-təmiz, pak bir mələk idi. Mənim də gözəl arzularım vardı. Yadımdadır, həyatı yenidən başlamaq, kübar ingilis ailə ənənələrinə müvafiq bir ailə həyatı qurmaq və mənə sevən gözəl bir qadınla xoşbəxtlik içində yaşamaq istəyirdim.

O yenidən acı-acı güldü və sözüne davam etdi:

– Mənə belə gəlir ki, siz mənə dediklərimə inanmırsınız?

– Mənə azca da şübhəm yoxdur ki, qızımın puluna, varına görə evlənibsən, – Van Aldin sakitcə dedi.

– Ona da inanırsınız ki, qızınız mənə sevdiiyinə görə mənə ərə gəlib? – Derek tikanlı-tikanlı dedi.

– Əlbəttə.

Derek Ketterinq bir-iki dəqiqə qayınatasını süzdükdən sonra düşüncəli tərzdə başını buladı:

– Görürəm ki, doğrudan da, inanırsınız. O vaxt mən də sizin kimi inanırdım, mənim hörmətli qayınatam. Sizi əmin edə bilərəm ki, tezliklə yanıldığımı gördüm.

– Bilmirəm nəyə işarə edirsiniz. Mən heç nəyə məhəl qoyan deyiləm. Qızımın pis rəftar etmişən. Onun mənliyinə toxunmusan. Ona olmazın əzab-əziyyət vermişən.

– Doğrudur, – Ketterinq bu sözü deyəndə elə bil yüngüllük hiss etdi. Dərindən nəfəs alıb, sözüünə davam etdi: – Ancaq özünü də yaxşı bilirsiniz ki, Ruf qəddar adamdır. O, sizin qızınızdır. Onun zahiri yumşaqlığı, rəhmdilliyi arxasında əzazil, mərhəmətsiz bir ürək gizlənir. Mənə deyirdilər ki, sizin ürəyiniz daş kimidir. Siz Rufa müqayisədə toya getməlisiniz. Sizin dünyada özünüzdən çox istədiyiniz, heç olmasa, bir nəfər var. Qızınızın isə o da yoxdur və heç olmayacaq da.

– Kifayətdir. Mən sizi buraya ona görə dəvət etmişəm ki, açıq-aşkar fikrimi sizə çatdırım. Mənim övladım xoşbəxt yaşamalıdır. Unutmayın ki, Ruf kimsəsiz deyil. Onun arxasında atası durur.

Derek Ketterinq ayağa qalxdı. Siqaretin kötüyünü buxarıya atdı. Çox sakit və təmkinlə soruşdu:

– Dəqiq bilmək istəyirəm. Siz bununla nə demək istəyirsiniz?

– Onu demək istəyirəm ki, boşanasınız. Yaxşısı budur ki, etiraz etməyəsınız.

– Belə-belə işlər. Bu nə deməkdir? Hədə-qorxudurmu?

– Necə istəyirsiniz, elə də başa düşün! – Van Aldin dedi.

Ketterinq bir stul çəkib masanın arxasında milyonçu ilə üz-üzə əyləşdi.

– Təsəvvür edin ki, həqiqəti üzə çıxarmaq xatirinə mən bu işə razılıq vermədim, haqqımı müdafiə etdim, onda necə? – Derek mülayim səslə dedi.

Van Aldin çiyinlərini çəkərək:

– Axı sənin elə bir əsasın, dəlil-sübutun yoxdur, ay axmaq, – dedi.

– Get vəkillərlə məsləhətləş. Onlar səni başa salarlar. Bədnam hərəkətlərinə görə bütün Londonda ad çıxarıbsan. Haqqında ağılasığmaz söz-söhbətlər gəzir.

– Mirellə dava-dalaş salan və söz-söhbətə səbəb qızınızdır. Bu, ən azı axmaqlıqdır. Mən onun kişi dostlarının işinə qarışmıram.

– Nə demək istəyirsən? – Van Aldin kəskin soruşdu.

Derek Ketterinq güldü:

– Cənab Van Aldin, götürəm ki, çox məsələlərdən xəbəriniz yoxdur. Ola bilsin ki, siz əvvəlcədən yanlış fikrə dütüştünüz. Sizde mənim haqqımda əvvəlcədən mənfə rəy yaradılıb. – Şlyapasını və əsasını götürüb qapıya yaxınlaşdı. – Başqalarına məsləhət vermək mənim təbiətimə yaddır. Amma bu işdə mən arzu edərdim ki, ata-bala arasında tam səmimiyyət olsun. Heç bir şey gizlədilməsin.

Bu, axırını zərbə idi.

Milyonçu yerindən dik atılana qədər Derek qapıdan çıxdı.

– Xudaya, görəsən o nəyə işarə edirdi? – deyib Van Aldin kürsüyə çökdü.

Onun narahatlığı artmağa başladı. Bütün sirlərin içinə yetə bilməmişdi. Onun nədənsə xəbəri yox idi. Telefon əlinin altında idi. Dəstəyi qaldırıb onu qızı ilə calamağı tapşırırdı.

– Alo, alo! 81907-dir? Xanım Ketterinq evdədir? Evdə yoxdur? Nahar etmək üçün restorana gedib? Nə vaxt evdə olacaq? Bilmirsiniz? Keyr, heç nə demək lazım deyil.

Qeyzlə dəstəyi yerinə çırpdı. Saat iki idi. Öz otağında var-gəl edir, Qobinin yolunu gözləyirdi. Saat üçə on dəqiqə işləmiş Qobini içəri ötürdülər.

– Danış görək, – milyonçu acıqla dilləndi. Lakin gödək Qobi təmkinini pozmadı, masanın yanında əyləşərək, köhnə cib dəftərçəsini çıxardı və yeknəsəq səsle oxumağa başladı.

Milyonçu get-gedə artan maraqla və diqqətlə qulaq asırdı. Nəhayət, Qobi yazdıqlarını oxuyub qurtardı və gözlərini zibil qabına dikdi.

– Belə, – Van Aldin dedi. – Məsələ aydındır. İşimiz asan olacaq. Tezliklə xeyrimizə həll olunacaq. Mehmanxana hadisəsi lap əladır.

– Tutarlı dəlidir, – Qobi kinli-kinli qızıla tutulmuş qoltuqlu kürsünü süzdü.

– Maliyyə cəhətdən də vəziyyəti ağırdır. Yenə də bankdan borc götürmək istəyir, deyəsən? Atasının hesabına o ki var, borc eləyib. Boşanma xəbəri yayıldıqdan sonra ona bir sent də borc verən olmayacaq. Hələ harasıdır? Aksiyalarını da satın almağa və özünə təzyiq göstərməyə cəhd edəcəklər. Qobi, o bizim əlimizdədir. O, elə bir mən-gənəyə düşüb ki, oradan çıxma bilməz.

Milyonçu yumruğunu masaya çırpdı. Sifətində bir sərtlik və qələbə iştiratı vardı.

Qobi cır səslə dedi:

– Güman ki, məlumat qənaətbəxşdir.

– Sənə minnətdaram, Qobi. Sən, doğrudan da, çox gərəkli adam-san. İndi mən Körzon küçəsinə getməliyəm.

Gödək Qobi razılıqla gülümsündü.

– Çox sağ olun. Cənab Van Aldin, mən əlimdən gələni edirəm.

Van Aldin birbaşa Körzon küçəsinə getmədi. O, əvvəlcə Sitiyə – İçərişəhərə getdi. İki məlumat da əldə etdi. Oradan metro ilə Aşağı küçəyə endi. Körzon küçəsi ilə addımlayarkən 160 №-li evdən bir nəfər çıxdı. O, milyonçuya sarı gəlirdi. Bir an Van Aldin elə güman etdi ki, bu adam Derek Ketterinqdir. Lakin onun boyu və bədən quruluşu bir az fərqli idi. Bu, yad adam idi. Onlar bir-birinə lap yaxınlaşanda Van Aldinə elə gəldi ki, bu adamı hardasa görüb. Onun qəlbində nə isə xoşagəlməz bir duyğu baş qaldırdı. Çox baş sındırsa da, bu adamı harada gördüyünü yadına sala bilmədi. Əsəbiliklə başını bulayıb yoluna davam etdi. Nə isə çox narahat idi. Belə vəziyyətdə düşdü-yünə görə özündən acığı gəlirdi. Aydınca hiss olunurdu ki, Ruf Ketterinq atasının gələcəyini gözləyirmiş. Atası içəri girən kimi özünü onun üstünə atıb üzündən öpdü.

– Nə yaxşı, ata! İşlər necə gedir?

– Lap yaxşıdır. Gəlməkdə məqsədim səninlə bir-iki kəlmə danışmaqdır.

Van Aldin qızının sifətində zorla sezilən bir dəyişiklik hiss etdi. Bayaqlı hərərətli ifadə sifətindən silinmiş, özünü yığırdırmışdı, sanki heç nədən xəbəri yoxmuş kimi, atasının nə deyəcəyini gözləyirdi.

– Buyur, ata! Nə olub ki?

– Bu gün səhər ərinlə görüşdüm.

– Dereki gördün?

– Bəli. O, çox şey danışdı. Danışdıqlarının çoxunu ədəbsizlik, kobudluq kimi də qiymətləndirmək olar. Lakin o, mənim otağımdan çıxanda bir şey də dedi. Düzi, başa düşmədim. O, mənə məsləhət gördü ki, əvvəlcə bizim aramızda, yəni səninlə mənim aramda tam səmimiyyət olub-olmadığını yəqinləşdirim. Qızım, o bununla nə demək istəyir?

Ruf oturduğu yerdə qurcalandı.

– Mən... mən bilmirəm. Mən hardan bilim?

– Yəqin ki, bilməmiş olmazsan, bir şey də dedi. Dedi ki, hər ikinizin dostları var və o, sənin kişi dostlarınla münasibətlərinə qarışmır. Bu nə deməkdir?

– Mən bilmirəm, – Ruf Ketterinq, sözünün üstündə durdu.

Van Aldin oturdu. Onun dodaqları əsirdi:

– Bura bax, Ruf, mən gözübağlı bu işlə məşğul olmaq fikrində deyiləm. Mən sənin ərinin bir hoqqa çıxartmaq fikrində olmadığına tam əmin deyiləm. İndi o, bunu edə bilməyəcək. Mən buna əminəm. Mənim əlimdə onu susdurmaq, ağzını birdəfəlik yummaq üçün hər cür imkan var. Lakin dəqiq bilməliyəm ki, həmin imkanlardan istifadə etməyə ehtiyac varmı? Sənin kişi dostlarınla münasibətlərinə işarə etməklə o, nə demək istəyirdi?

Xanım Ketterinq çiyinlərini çəkdi.

– Mənim dostlarım çoxdur. Ancaq mən bilmirəm o nəyə işarə vurur.

– Bilirsən, – Van Aldin dedi.

Van Aldin indi elə danışır ki, elə bil qarşısındakı gözünün ağır-qarası, təkçə övladı deyil, rəqibi idi. – Mən bu işi ayırd edəcəyəm. O kişi kimdir?

– Nə kişi?

– Derekin dediyi kişi. Səninlə xüsusi yaxınlıq edən kişi. Narahat olma, qızım. Bilirəm, burada elə bir şey yoxdur. Mənə lazımdır hər şeyi elə ölçəm-biçəm ki, məhkəmədə işin içindən iş çıxmasın. İşləri elə qurarlar ki, sonra başımız ağrıyar. Ona görə də o adamın kim olduğunu və münasibətlərinizin həddini bilmək istəyirəm.

Ruf cavab vermədi. O, dərin fikrə dalmışdı. Əsəbiliklə əllərini ovurdu.

– Danış, qızım, – Van Aldin mülayim səslə dedi. – Qoca atandan çəkinmə. Mən heç vaxt Parisdə sənə qarşı sərt olmadım. Lənət şeytana!

Van Aldin birdən dayandı. Elə bil onu ildırım vurmuşdu:

– Tanıdım, küçədə gördüyümdü. Sifəti mənə tanış gəlirdi. Bu, o imiş, – öz-özünə danışdı.

– Ata, başa düşmürəm, nə haqda danışırsan?

Milyonçu qızının yanına gəldi və biləyindən möhkəm yapışdı.

– Bura bax, Ruf, o adamla yenə də görüşürsən?

– Hansı adamla?

– Bir neçə il bundan əvvəl rahatlığımıza haram qatan adamı deyirəm. Yaxşı bilirsən, söhbət kimdən gedir.

– Ata, sən... – Ruf tərəddüd etdi. – Qraf Roşu deyirsən?

– Qraf Roş, qraf Roş! – Van Aldin donquldandı. – Mən o vaxt sənə demişdim axı o, fırldaqçının, dələduzun biridir. Yadımdadır, onda sən onun çaynağına möhkəm keçmişdin. Ondan səni mən ayırdım.

– Bəli, məni ondan sən ayırdın. Mən də Derekə ərə getdim, – Ruf acı-acı dedi.

– Sən özüün belə istədin, – milyonçu sərtləşdi.

Ruf çiyinlərini çəkdi.

– Demək, o qədər öyüd-nəsihətdən sonra sən onunla əlaqəni hələ də kəsməmişən. O, bu gün bu evdə olub. Mən bayaq onu buradan çıxan gördüm, amma dərhal tanıya bilmədim.

Ruf artıq özünü ələ almışdı.

– Ata, bir dəqiqə mənə qulaq as. Armand haqqında düz fikirləşmirsən. Qraf Roşu deyirəm. Doğrudur, cavanlıqda çox ürəkbulandıran işlərlə məşğul olub. Özü mənə danışib. Bu da bir həqiqətdir ki, o, bir gün də məni yaddan çıxarmayıb. Həmişə mənim xəyalımla yaşayıb. Sən Parisdə bizi bir-birimizdən ayıranda onun qəlbini parça-parça etdin. İndi isə...

Atasının qəzəbli iniltisi onun sözünü axıra çatdırmağa imkan vermədi.

– Demək, özünü yenə o yaramazın ağışuna atmısan. Sən, mənim, Van Aldinin qızı?! Aman Allah?! – O, əllərini göyə açdı. – Qadınlar necə də axmaq olurlar!..

Robert Qreyvz

(1895–1985)

ÖMRÜN MƏNASI

Nə vaxt ki, qəlbində arzun doğulur,
Xəyallar yol tapır bu an ürəyə.
Nə vaxt ki, bir arzun həqiqət olur,
Şadlıqdan az qalır uçasan göyə.
Ucalır gözündə elə həmin gün
Mənası daha da həyatın, ömrün.

Arzular quşlara bənzəyir bir az,
Sində arzusuz döyünməz ürək.
Elə arzulardan doğulmuşuq biz,
Dünyada kiməsə arzuyuq demək.
Ucalır hardasa şənlik, toy-düyün
Artır mənası da həyatın, ömrün.
Şair, mənə gəzdin ən adi sözdə,
Gözünü yaxşı aç, ətrafa boylan.
Arzuyla, xəyalla, məhəbbət ilə
Nələr yaratmayıb dünyada insan.
Yaxşı adamların yaşadığıçün
Hey artır mənası həyatın, ömrün.

Arçibald Kronin

(1896–1981)

QALA

(romandan fraqment)

I

1924-cü il oktyabr günlərinin birində axşam Suonsidən Penouel vadisinə doğru ağır-ağır sürünən, az qala bomboş qatarın üçüncü dərəcəli vaqonunda kasıbyana geyinmiş cavan bir oğlan pəncərədən çox maraqla çölə baxırdı.

Şimaldan gələn Mənsən bütün gününü yolda keçirmiş, iki dəfə – Karleyldə və Şruzberidə – qatar dəyişmiş, buna baxmayaraq, Cənubi Uelsə etdiyi üzücü səfərin axırına yaxın onun həyəcanı nəinki yatmamış, həkimlik fəaliyyətinin başlanması, ölkənin ona tanış olmayan gözəllikdən məhrum bu guşəsində ömründə ilk dəfə aldığı həkim yeri haqqındakı fikirlərdən daha da coşmuşdu.

Çöldə, bixətli dəmir yolunun hər iki tərəfilə ucalan dağların arasında şıdırğı yağış yağdı, sel-sular hər yeri basmışdı. Dağ zirvələri boz səmada itib-batmışdı, mədənlərin yarıq-yarıq etdiyi, şlak qalaqlarından eybəcərleşib qapqara görünən yamaclarda yem axtaran tək-tək çirkli qoyunlar gözə dəyirdi. Bircə kol, bircə ot belə nəzərə çarpmırdı. Çılpaq, quru ağaclar axşam alatoranlılığında kabusa oxşayırdı. Yolun döngəsində tökmə emalatxanasının qırmızı ocaqları parpar parlayıb qurşağadək köynəksiz olan bir dəstə fəhləni işıqlandırırdı. Onların çılpaq bədənlərində gərginlik duyulurdu, qolları zərbə endirmək üçün yuxarı qalxmışdı. Döngənin dalında bir-birinin böyrünə qısılmış şaxtaüstü qurğular qabağını tez kəsdiyinə baxmayaraq, bu mənzərə müsafirin qəlbində gücün, qüdrətin canlı və xoş təsirini

buraxdı. Mənsən ciyərdolusu nəfəs aldı. O, gələcəyə bəslədiyi ümid-dən doğan ruh yüksəkliyinin birdən-birə bütün varlığını çulğaladığını, ona qeyri-adi bir qüvvə gəldiyini hiss etdi.

Yer üzünə çökən axşam qaranlığı ətrafdakı hər şeyə soyuq, qəmli, kimsəsiz görkəm verdi; yarım saat sonra qatar ucadan fısıldayaraq Penouel vadisində axırncı şəhər və axırncı stansiya olan Blenelliyə yaxınlaşdı. Mənsənin səyahəti başa çatdı. O, yol çantasını götürüb vaqonun pilləkənindən yerə atıldı, onu qarşılayan olub-olmadığını bilmək üçün ətrafa diqqətlə göz gəzdirə-gəzdirə perronla irəlilədi. Çıxış yolunda küləyin, sanki, söndürməyə cəhd etdiyi fənərin altında sarımtıl sifətli, dördkünc papaqlı, gecə köynəyi kimi gen və uzun makintəş geymiş bir qoca intizarla dayanmışdı. O, Mənsəni qaşqabaqlı gözdən keçirib, könülsüz dilləndi:

– Doktor Peycin təzə köməkçisi sizsiniz?

– Tamamilə doğrudur, Mənsən. Mənim adım Əndru Mənsəndür.

– Uhu, – qoca səsləndi. – Mənim adım Tomasdır, qoca Tomas, bu avaralar məni çox vaxt belə çağırırlar. Mən qazalaqda gəlmişəm. Üzə-üzə getmək meyliniz yoxsa, oturun gedək.

Mənsən çantasını götürüb arıq qara at qoşulmuş köhnə qazalağa mindi. Tomas da onun ardınca qazalağa qalxdı, cilovları yığışdırıb ata müraciət etdi:

– Hə, getdik, Teffi!

Onlar şəhərin içi ilə irəliləyirdilər. Əndru ətrafı daha yaxşı nəzərdən keçirməyə nə qədər çalışırdısa da şəhər leysan yağış pərdəsi arasından uca dağların ətəyinə sığınmış yastı, xırda, boz evlərin səliqəsiz qalağı kimi görünürdü. Bir neçə dəqiqə qoca sürücü dinməz oturub, kənarlarından şırşaşır su tökülən şlyapasının altından qaşqabaqla Əndruya baxdı. Büzüşüb oturmuş, səliqəsiz geyinmiş bu arıq adam fırayan yaşayan doktorun şıq geyinən faytonçusuna qətiyyətlə oxşamırdı, ondan qaxsımış mətbəx piyinin kəşif iyi gəlirdi. Nəhayət, o, dilləndi:

– Görünür, təhsilinizi təzəcə başa vurmusunuz, hə?

Əndru başını tərpətdi:

– Düz bilmişəm! – qoca Tomas kənara tüpürdü. Öz fərasətindən razı qaldığı üçün bir qədər açıldı, mehribanlaşdı. – Axırncı köməkçi on gün olar ki, gedib. Burada çox qalan adam az tapılar.

Əsəbi həyəcan keçirdiyinə baxmayaraq, Əndru gülümsündü:

- Axı niyə?
- Birincisi ona görə ki, iş çox ağırdır...
- Bəs ikincisi?
- Özünüz görərsiniz.

Bir qədər keçəndən sonra Tomas möhtəşəm bir kilsəni turistlərə göstərən bələdçi kimi qamçısını qürurla qaldırıb, xırda evlərin sırasında, işıqlı qapısından buxar burumları çıxan axırıncı evlərdən birini göstərdi.

– Görürsünüzmü? Orada arvadımla qızardılmış kartof satırıq. Həftədə iki dəfə qızardırıq. Hərdən təzə balğımız da olur. – Gizlətməyə çalışdığı təbəssümdən uzun üst dodağı qaçdı. – Məncə, belə şeyi bilmək pis olmaz, tezliklə karınıza gələr.

Onlar baş küçənin axırına çatıb, kiçik və kələ-köttür bir küçəyə döndülər. Qazalaq başqa evlərdən xeyli aralı, üç şam ağacının arxasındakı evə doğru uzanan kimsəsiz daş xiyabanda silkələndi. Alaqa-pının üstündə “Brinqouer” yazılmışdı.

Tomas qazalağı saxlayıb dedi:

- Budur, gəlib çatdıq.

Əndru qazalaqdan düşdü. Təqdim olunmaq üçün özünü yığışdırmaq istəyirdi ki, qapı taybatay açıldı, bir dəqiqədən sonra o, özünü işıqlı dəhlizdə onu salamlayan qırx yaşlarında dilli-dilavər, kök, üzü gülümsər bir qadının qarşısında gördü; qadının oynaq gözləri par-par parıldıyır, yanaqları işıldayırdı.

– Aha, siz, yəqin, doktor Mənsonsunuz. Keçin içəri, əzizim, keçin içəri. Mən doktorun arvadı missis Peycəm. Ümidvaram ki, yol sizi yormayıb, eləmi? Çox şadam ki, gəlib çıxdınız. Bizdə axırıncı dəfə xidmət etmiş o dözülməz vücut çıxıb gedəndən sonra mən az qala dəli olacaqdım. Heyif ki, onu görmədiniz! Elə bədxərçdi ki, gəl görə-sən! Ömrümdə eləsinə rast gəlməmişəm! İndi ki, siz gəlib çıxmısınız, hər şey qaydasına düşər. Gedək, sizi otağımıza ötürüm.

Əndrunun yuxarıdakı otağı çox balaca, darısqaldı, burada bürünc carpayı, üzünə lak çəkilməmiş sarı kamod, bir də üstünə dolça və əl-üz yumaq üçün ləyən qoyulmuş bambuk masa vardı. Ev sahibəsinin girdə, qara gözləri doktorun üzünün ifadəsini diqqətlə izlədiyi müddətdə Əndru ətrafa göz gəzdirib süni bir nəzakətlə dedi:

– Hə, missis Peyc, bura çox rahatdır.

– Bəli, əlbəttə, – deyib qadın gültümsədi və gəncin çiyini mehri-banlıqla sıgalladı. – Əzizim, siz burada əla yaşayarsınız. Mənə münasibətiniz yaxşı olsa, mən də sizə yaxşı münasibət bəslərəm. Açıq danışsınız, elə deyilmi? Hə, indi gedək, elə bu dəqiqə sizi doktor Peyclə tanış edim. – O, ayaq saxlayıb gəncin gözlərinin içində diqqətlə baxa-baxa, sərbəst danışmağa çalışaraq dilləndi: – Yadımda deyil, sizə yazmışam, ya yox, doktor... son vaxtlar özünü o qədər də yaxşı hiss etmir.

Əndru birdən təəccüblə ona baxdı. Bir söz deməyə macal tapmamış qadın tələsik sözünə davam etdi:

– Eh... elə ciddi bir şey yoxdur. Cəmi bir-iki həftədir ki, yatağa düşüb. Tezliklə sağalacaq. Buna heç bir şübhə ola bilməz.

Karıxmış Əndru dəhlizin axırınadək onun ardınca getdi. Qadın burada qapılardan birini açıb sevinclə çığırdı:

– Edvard, budur bizim yeni köməkçimiz – doktor Mənsion! O, səninlə görüşməyə gəlib.

Əndru pəncərələri məxmər qaytanlı qalın pərdələrlə kip örtülmüş, buxarısında cüzi kömür yanan, köhnə dəbdə yığışdırılmış uzunsov yataq otağına daxil olanda Evdard Peyc yatağında ağır-ağır çevrildi, – bunu çox çətinliklə etdiyi açıq-aşkar görünürdü. Bu, açıq rəngli yorğun gözlərlə baxan, sifəti dərin qırıqlardan yarıq-yarıq olmuş altmış yaşlarında, ucaboy, arıq bir kişi idi. Üzündə iztirab və nə isə bir məşəqqət, üzüntü kölgəsi vardı. Hələ bu harasıdır ki! Lampanın yastıq üstünə düşən işığında görünürdü ki, sifətinin yarısı mum kimi sapsarı və hərəkətsizdir. Bədəninin sol tərəfi tamam iflic olmuşdu, ala-bəzək parçalardan tikilmiş yorğanın üstündə uzadılmış sol qolu elə əyilmişdi ki, sarıya çalan əcaib bir şişə oxşayırdı. Ağır və heç də təzə olmayan iflicin bütün bu əlamətlərini görəndə Əndru birdən-birə dəhşətə gəldi. Araya darıxdırıcı bir sükut çökdü. Nəhayət, doktor Peyc dilləndi.

– Ümidvaram ki, bura xoşunuza gələr. – O, ağır-ağır, hər kəlməni uda-uda, çətinliklə danışdı. – Bir də ki, işin öhdəsindən gəlməyə gücünüz çatır. Siz hələ çox cavansınız.

– Ser, mənim iyirmi dörd yaşım var, – deyə Əndru süni tərzdə etiraz etdi. – Əlbəttə, bu mənim ilk xidmət yerimdir... bir də mən işdən qorxmuram.

Missis Peyc bu sözlərdən xoşlanıb gülümsündü:

– Gördün, Edvard! Mən sənə demədim bu dəfə gələcək köməkçidə bəxtimiz gətirəcək!

Peycin üzü daha da donuqlaşdı. O, bir müddət gözlərini Əndruya dikib durdu. Sonra onunla maraqlanmış kimi yorğun halda dedi:

– Ümidvaram ki, bizi qoyub qaçmazsınız.

– İlahi! Bu nə sözdür?! – deyə missis Peyc səsləndi. Sonra üzüntü Əndruya çevirib təbəssümlə üzr istədi. – Bu ondandır ki, bu gün bir balaca kefi yoxdur. Tezliklə yataqdan qalxar, təzədən işə başlar. Elə deyilmi, əzizim? – O, əyilib ərini bərk-bərk öpdü. – Yaxşı, sən dincəl. Biz yeyib qurtaran kimi Enni sənə də şam yeməyi gətirər.

Peyc heç bir söz demədi. Üzünün yarısı daş kimi hərəkətsiz olduğundan ağzı da elə bil əyilmişdi. Sağlam əli çarpayısının yanında qoyulmuş kiçik masanın üstündəki kitaba sarı uzandı. Əndru kitabın adını oxudu: “Avropanın vəhşi quşları”. Xəstə kitabı oxumağa başlamamış, təzə köməkçi artıq getmək vaxtı olduğunu başa düşdü.

Əndru şam etmək üçün aşağı enəndə halı çox pərişandı. O, “Lanсет” qəzetindəki elana cavab verərək bu həkim köməkçisi yerini almışdı. Lakin missis Peyclə məktublaşarkən qadın, doktor Peycin xəstəliyindən bir kəlmə də olsun yazmamışdı. Halbuki, Peyc, şübhəsiz, çox ağır xəstədir, onu işləmək qabiliyyətindən məhrum etmiş beynə qan sızmasının bütün əlamətləri göz qabağındadır. O, təzədən işləyə bilmək qabiliyyətinə gəlib çatuncayadək kim bilir neçə ay keçəcəkdir, bu vəziyyətə çatması da hələ müşkül məsələdir.

Əndru güc-bəla ilə xoşagəlməz məsələ barədə düşünməkdən əl çəkdi. Hər halda o gəncdir, sağlamdır, Peycin xəstəliyi üzündən öhdəsinə bir qədər çox iş düşəndə nə olar ki! Həkimliyə təzə başladığından o, xəstələrin axın-axın yanına gəlməsini arzulayırdı.

Özünü tələsik halda yemək otağına salan missis Peyc fərəhlə bildirdi:

– Əzizim, bəxtiniz gətirdi! Bu gün siz birbaşa şam edə bilərsiniz. Ambulatoriyada qəbulunuz olmayacaq. Əvəzinizdə bütün işləri Dey Cenkins görüb.

– Dey Cenkins?

– Bəli, o, bizim aptekçidir, – deyə missis Peyc başdansa izah elədi. – Əlindən hər iş gəlir. Karagələn adamdır. Hətta bəziləri onu

“doktor Cenkins” də çağırırlar. Əlbəttə, onu doktor Peyclə qətiyyənlə müqayisə etmək olmaz. On gündür ki, o, xəstələri ambulatoriyada qəbul edir, hətta xəstə üstünə evlərə də gedir.

Əndru yenə çaşqın halda gözlərini qadına dikib durdu. Uelsin bu ucqar guşələrində tibbi məsələlərin çox şübhəli vəziyyət alması haqqında ona deyilən bütün sözlər, edilən xəbərdarlıqlar yadına düşdü. Dinməmək, danışmamaq üçün o, yenidən özünü zorlamağa məcbur oldu.

Missis Peyc masanın yuxarı başında, arxası sobaya əyləşdi. Yastıqlı kreslosunda yerini yaxşıca rahatlayıb, şam yeməyindən alacaq həzzi qabaqcadan duyaraq ləzzətlə burnunu çəkdi, önündəki zəngi qaldıraraq çaldı. Şam yeməyini orta yaşlı, solğun üzü təmiz yuyulmuş xidmətçi qadın gətirdi; o, içəri girən kimi, Əndruya gizli bir nəzər saldı.

Missis Peyc yumşaq bulka tikəsinə yağ sürtüb onu ağzına dür-tərək ucadan dedi:

– Enni, bu, doktor Mənsundur.

Enni heç nə demədi. O, bişmiş, soyuq döş ətinin nazik bir tikəsinə ehtiyatla Əndrunun boşqabına qoydu. Onu da deyək ki, missis Peycin şam yeməyi üstünə soğan doğranmış isti bifşteksdən və bir parça pivədən ibarətdir. Ona təqdim olunan ayrıca boşqabın qapağını qaldıraraq yumşaq əti kəsməyə başlayan qadın səbirsizliklə dodağını yalayaraq, izahat verməyi lazım bildi:

– Doktor, bu gün səhər pis yemişəm. Bundan başqa, mən xüsusi pəhriz saxlayıram. Qan azlığından ötrü. Elə buna görə də yemək vaxtı bir damcı pivə də içməli oluram.

Əndru lifli quru döş ətinə qətiyyətlə çeynəməyə, hər tikəni bir qurtum soyuq su ilə içəri ötürməyə başladı. İlk dəqiqələrdə yaranan əsəbilik keçəndən sonra onda təbiətinə xas olan yumor hissi baş qaldırdı. Missis Peycin səhhətinin zəifliyindən şikayəti onun zahiri görkəmi ilə elə kəskin ziddiyyət yaradırdı ki, Əndru özünü qəhqəhə çəkib gülməkdən güclə saxladı.

Şam yeməyi zamanı missis Peyc çox yeyir, az danışdı. Nəhayət, bifşteksin işini bitirib, bir parça çörəklə boşqabı yaxşıca siyirdi, pivənin qalığını başına çəkəndən sonra dodaqlarını marçılı ilə yalayaraq kreslonun söykənəcəyinə yayxandı. Bir balaca tənənfəs olmuşdu. Yumru yanaqları alışıb-yanır, par-par parıldayırdı. Görünür, onun bir

qədər də süfrə başında oturub ürəyini boşaltmaq meyli vardı, bəlkə də təbiətinə xas olan həyasızlıqla Mənsən haqqında bilmək istədiklərinin hamısını ondan qoparmağa ümid bəsləyirdi.

Onun qarşısında arıq, yöndəmsiz, lakin qıvrıq, şux, almacıq sümükləri çıxmış, qarasaç, qəşəng ağızlı, göy gözlü bir gənc oturmuşdu. Gözlərini qaldıranda onların çəti, sakit, sınaıyıcı ifadəsi üzünün əsəbi gərginliyi ilə çox qəribə bir təzad yaradırdı. Bundan tamam xəbərsiz olan Bloduen Peyc öz qarşısında kəltin əsl nümunəsini görürdü. Əndrunun üzündə ifadə olunan əzmi və iti ağılı qiymətləndirən qadın, ona verilən üçgündənqalma gön kimi bərk cüzi ət payını itaətlə qəbul etdiyindən çox razı qaldı. Missis Peyc bu qərara gəldi ki, təzə köməkçi zahirən ac adama oxşasa da, onu yedirmək çətin olmaz.

Qadın baş sancağı ilə dişini qurdalayaraq fərəhlə bildirdi:

– Əminəm ki, sizinlə gözəl dolanarıq. Daha bəsdir, müxtəliflik üçün mənim də bəxtim bir balaca gətirməlidir axı.

Missis Peyc mütəəssir olaraq Əndruya qayğılarından, müsibətlərindən danışmağa başladı, sözləyişi burada həkimlərin iş şəraiti barədə bəzi məlumatlar verdi:

– Ah, əzizim, bu əsl dəhşətdi, dəhşət! Siz heç təsəvvür edə bilməzsiniz... Doktor Peycin xəstəliyi, bir-birindən pis olan köməkçilər, heç bir gəlir yox, ancaq bolluca xərc... Siz inana bilməzsiniz ki, mən necə iztirab çəkirdim!.. Bu yandan da mədənin direktorunu və rəhbərliyini dilə tutub razı salmaq lazımdı, axı fəhlələrin müalicəsi üçün haqqı onların vasitəsilə alırıq. – Tələsik əlavə etdi. – Haqq da ki, nə haqq?! Qəpik-quruş!.. Görürsünüzmü, bizim bu Blenellidə belə qayda-qanunlar var. Mədənin idarə heyəti ştata üç həkim salıb, amma unutmayın ki, onlardan ən yaxşısı, şübhəsiz, doktor Peycdir. Özü də, o, burada lap çoxdan işləyir. Otuz ildən çoxdur – zarafat deyil! Bəli, deməli, həmin üç doktor özünə nə qədər istəsə köməkçi götürə bilər. Doktor Peycin köməkçisi sizsiniz, doktor Nikolsun özündən çox razı olan Denni familiarlı bir köməkçisi var. Lakin köməkçilər mədəndə xidmət etmirlər, onların adı siyahıya düşmür. Bayaq dediyim kimi, idarə heyəti mədəndə və daş karxanasında işləyən hər fəhlənin maaşından müalicə üçün pul çıxır, həmin pulları neçə xəstəyə xidmət etdiyindən asılı olaraq ştatlı həkimlərə verir.

O dayandı: bu ətraflı izahat onun dayaz aqlını və dolu mədəsini həddən çox yordu.

– Missis Peyc, deyəsən, buradakı bütün qayda-qanunlarınız artıq mənə aydın oldu.

– Lap yaxşı! – Qadın adətincə şən qəhqəhə çəkib güldü. – Siz gərək heç nədən narahat olmayasınız. Bircə şeyi yadınızda saxlayın ki, siz doktor Peyc üçün işləyirsiniz, bunu unutmasanız, onun zavallı arvadı ilə çox yaxşı yola gedə bilərsiniz!

Qadına dinməzəcə göz qoyan doktor Mənsona elə gəldi ki, missis Peyc onda özünə qarşı şəfqət, mərhəmət hissi oyatmaq, eyni zamanda, onu öz təsiri altına salmaq istəyir, həm də bütün bunları qayğısız məhrəbanlıq pərdəsi altında edir. Qadın, bəlkə də lap ağ elədiyini özü də duydu, belə ki, saata baxıb qəddini düzəltdi, bayaqdan dişqurdalayan kimi istifadə etdiyi sancağı təzədən yağlı, qara saçlarına taxdı. Sonra qalxdı. Bu dəfə dediyi sözlər tamam başqa tərzdə, az qala, amiranə səsləndi:

– Yaxşı yadıma düşdü: Qlayder-pleys, yeddi nömrəli ünvana, xəstə üstünə getmək lazımdır. Saat beşdən sonra xəbər veriblər. Elə indi getsəniz daha yaxşı olar.

II

Əndru özündə bir yüngüllük hiss edərək dərhal xəstə üstünə yollandı. “Brinqouer”ə gəlişi ilə əlaqədar onda baş qaldırmış qəribə və ziddiyyətli fikirlərdən, duyğulardan müvəqqəti də olsa ayrılması üçün fürsət düşdüyünə sevindi. Burada işlərin əslində necə qurulduğu və Bloduen Peycin xəstə ərinin bütün praktikasını onun üstünə yükləmək fikrində olduğu barədə onda artıq dumanlı şübhələr oyanmağa başlamışdı. Vaxtilə təsəvvüründə canlandırdığı romantik lövhələrə əsla oxşamayan gözlənilməz vəziyyət yaranırdı. Bir də axı onun üçün əsas məsələ işi idi, qalanları boş şeylərdi. O həmin işə başlamağa tələsirdi. Özü də hiss etmədən addımlarını yeyinlətdi: onun bütün varlığı sim kimi gərilməmişdi. O, nəhayət, əsas işin başlandığını – ilk xəstə üstünə getdiyini düşünərək sevincək olmuşdu.

Mənsən palçıqlı, qaranlıq boş sahəni keçib, Çepel-stritlə missis Peycin ona əməlli-başlı izah etmədiyi istiqamətdə irəlilədiyi zaman yağış hələ də yağdı. Küçələrindən keçdiyi şəhər qaranlıq içindən

dumanlı halda qarşısında peyda olurdu. Dükənlər, bir düjünə qədər saydığı sektant kilsələri – Sion, Gebron, Vefil*, Vefizda** kilsələri, sonra böyük kooperativ universal mağaza, Qərb bankının şöbəsi... Bütün bunlar vadinin lap dibində yerləşmiş yeganə baş küçə boyu uzanıb gedirdi. Şəhərin dağlar arasındakı yarıqdağın dibində gömüldüyünü görüb, bu barədə fikirləşdikcə adam lap dilxor olurdu.

Küçədə çox az adam vardı. Çepel-stritdən hər iki tərəfə düzbucaq altında göydəmlil evlərin saysız-hesabsız sırası uzanırdı. Bunlar fəhlələrin evləri idi. Uzaqlarda, vadinin girəcəyində hematit*** mədənləri və zavodları görünürdü, orada alovların şəfəqi qaranlıq səmaya nəhəng yelpinc kimi yayılmışdı.

Mənsən Qlayder-pleysdəki yeddi nömrəli evə çatıb tövsüyə-tövsüyə qapını döydü. Onu dərhal içəri buraxıb mətbəxə gətirdilər, burada taxçaya yerləşdirilmiş çarpayıda xəstə bir qadın uzanmışdı. Bu cavan qadın pudlinçiqi Vilyamsın arvadı idi. Mənsən ürəyi bərk döyünə-döyünə yatağa yaxınlaşdı, həyatında, nəhayət, həlledici anın gəlib çatdığını fikirləşincə həyəcədən dizləri zəiflədi, əsdi. Axı professor Lemplaf öz palatasında xəstələri nümayiş etdirərkən, tələbələr arasında durub onu dinləyən Mənsən bu anı təsəvvüründə nə qədər canlandırmışdı! İndi ətrafda ona kömək edə biləcək adamlar yoxdu, ona heç kəs izahat vermirdi. O, tək-tənha, özü diaqnoz qoymaq, heç kəsin köməyi olmadan xəstəni sağaltmaq zərurəti ilə baş-baş qalmışdı. Birdən-birə ani və kəskin qorxu hissi ilə o, təcrübəsizliyini, əsəbiliyini, belə bir vəzifənin öhdəsindən gəlməyə qətiyyətlə hazır olmadığını dərk etdi.

Yarıqaranlıq daş döşməli, darısqal mətbəxdə dayanan ərinin yanındaca o, xəstə qadını hərtərəfli diqqətlə müayinə etdi. Xəstəliyin ciddiliyinə şübhə yoxdur. Qadın dözülməz baş ağrısından şikayət-lənirdi. Hərəkəti, nəbzi, dili – hər şey onun ağır xəstəliyə tutulduğunu göstərirdi. Qadını ikinci dəfə müayinə edən Əndru bütün diqqətini toplayıb gərginliklə özüne bu sualı verirdi: axı bu hansı xəstəlikdir? İlk xəstə! O, əlbəttə, əlindən gələni edəcək... lakin yanılısa, qaba bir səhvə yol versə, onda necə? Ondan da pisi – diaqnoz qoya bilməsə? Xəstəni

* Vefil – Allah evi (qədim yəh.).

** Vefizda – mərhəmət evi (qədim yəh.).

*** Hematit – qırmızı dəmir filizi, “qanlı filiz”.

müayinə edərkən o, heç bir şeyi nəzərdən qaçırmadı. Heç bir şey! Bununla belə, məsələnin həllini tapa bilmirdi. Bütün xəstəlik əlamətlərini fikrən bir yerə toplayıb onları məlum xəstəliklərdən birinə şamil etməyə çalışdı. Nəhayət, müayinəni uzatmağın mümkün olmadığını hiss edərək, o, asta-asta qəddini düzəltdi, stetoskopunu hissələrə ayıraraq gizlətdi, lakin o, hələ də nə edəcəyini bilmirdi. Gözlərini döşəməyə dikib soruşdu:

– Görünür, özünü soyuğa verib, hə?

Bütün müayinə müddətində üzündə qorxu ifadəsi olan Vilyams cəld təsdiq etdi:

– Bəli, doktor, tamamilə doğrudur, üç-dörd gün olar. Doktor, mən əmindim ki, bu soyuqdəymədir.

Əndru başını tərpədir, bütün varlığı ilə bu adama özündə hiss etmədiyi bir inam aşılamağa çalışdı. O mızıldandı:

– Tezliklə onu ayağa qaldırarıq. Yarım saatdan sonra ambulatoriyaya gəlin, onun üçün dərman verim.

O, xudahafizləşib çıxdı, başını aşağı salıb fikirləşə-fikirləşə gəlib ambulatoriyaya çatdı. Ambulatoriya Peycgilin evinə doğru uzanan xiyabanın lap başlanğıcında qərar tutmuş yarıçuq taxta tikili idi.

Əndru içəri girib qazı yandırdı, toz basmış rəflərdəki göy və yaşıl butulkalar arasında var-gəl edərək həmin məsələ üstündə yenə baş sındırmağa, onun düzgün həllini, xəstəliyin kökünü axtarmağa başladı. Xəstəliyin ümumi mənzərəsində simptomatik heç bir şey yoxdu. Bəli, bu, gərəkdir ki, soyuqdəymədir.

Lakin Əndru qəlbinin dərinliyində bilirdi ki, bu soyuqdəymə deyil. Öz bacarıqsızlığına hirsələnən qorxmuş gənc həkim ümitsizlikdən inlədi. O fikirləşdi ki, diaqnoz qoymağı hələlik təxirə salmalı, bir müddət gözləməlidir. Professor Lemplafın klinikasında belə qaranlıq, çətin vəziyyətlərdən ötrü üstündə nəzakətlə qeyri-müəyyən mənşəli “Ryrexia”^{*} sözləri yazılmış zərif kartoçkalar olurdu. Belə diaqnoz həm düzgündü, həm də qeyri-müəyyəndi. Həkimin boynuna məsuliyyət qoymurdu, əsası da budur ki, çox gözəl və elmi səslənirdi!

Əndru tamam ruhdan düşmüş halda aptek piştaxtasının altındakı qutudan altunsiyalı bir şüşə götürüb qaşqabağını tökərək, fikirli-fikirli

* Ryrexia – qızdırma vəziyyəti.

qızdırmasalan dərman hazırlamağa başladı. *Spiritus aetheris pitrosi*, salisil natrium – bu zəhrimar natrium salisil harda itib-batıb? Aha, burda imiş ki! O, özüne ancaq bununla təskinlik verməyə çalışırdı ki, bütün bunlar çox gözəl, təsirli dərmanlardır, qızdırmanı mütləq salmalı, xəstənin halını yaxşılaşdırmalıdır. Professor Lemplaf tez-tez deyərdi ki, salisil natriumdan yaxşı, qiymətli dərman yoxdur.

Sulu dərmanı təzəcə hazırlayıb qurtarmış Əndru, özündən bir qədər razı halda, siqnaturanı yazırdı ki, zəng çalındı, qapı küçə tərəfdən açıldı və ortaboylu, enli kürəkli, dolu bədənli, qırmızı sifətli, otuz yaşlarında bir kişi içəri girdi, dalınca da bir it. Araya çökən sükutu bir müddət heç kəs pozmadı. Qarışıq cinsli qara-kürən rəngli it palçıqlı dal ayaqları üstə çömbəlib oturdu, çiyinlərinə saldıqı yaş müşəmbə plaşının altından nimdaş məxmər kostyumu, uzun şaxtaçı corabları və mux vurulmuş başmaqları görünən sahibi isə Əndrunu başdan-ayağadək gözdən keçirməyə başladı. Kişi danışmağa başlayanda səsinin ahəngində incə bir istehza və adamı əsəbiləşdirən ədəb-ərkan duyulurdu.

– Burdan keçirdim, pəncərədə işıq gördüm, buna görə də sizə baş çəkmək, sizinlə tanış olmaq qərarına gəldim. Mən Denniyəm – A. C. L. V. möhtərəm doktor Nikolsun köməkçisi. Bu da (əgər bilirsinizsə) “Aptekçilər cəmiyyətinin lisenziya verəni” deməkdir. Bu, Allaha və insanlara məlum olan adların ən yüksəyidir.

Əndru ona bir qədər şübhə ilə baxdı. Filipp Denni cibindən çıxartdığı əzik kağız paçkadan papiros götürüb alışırdı, kibriti yerə tulladı, saymazıyana yaxına gəldi. Dərman dolu butulkanı əlinə aldı, resepti və dərmandan istifadə qaydasını oxudu, şüşənin ağzını açıb iylədi, təzədən tıxacla bağlayıb yerinə qoydu. Onun qaşqabaqlı qırmızı sifəti mülayimləşdi, razılıq ifadə etdi.

– Çox gözəl! Siz artıq işə başlamısınız! “Hər üç saatdan bir xörək qaşığı”. Ey mərhəmətli Allah, bütün həkimlərin səcdəgahı olan bu sevimli kəlamlara təzədən rast gəlmək necə də xoşdur! Bəs, doktor, nə üçün gündə üç dəfə yox, üç saatdan bir? Bəs sizə məlum deyilmi ki, ciddi ortodoks qaydalara görə bir qaşığı dərman qida borusundan gündə üç dəfə keçməlidir? – O, sözlərinə ara verdi, süni ciddiliyində yüngül istehza daha çox hiss olunurdu... – Doktor, indi mənə deyın görüm, bura nə daxildir? İyindən bilirəm ki, *Spiritus aetheris nitrosid*dir.

Qiyamət şeydir! Çox gözəl, əziz doktor, çox gözəl. Bu, həm sidikqovan, həm yelqovan, həm də canbərkidən dərmandır. Onu lap çəlləklə də içmək olar. Qırmızı kitabçada yazılanlar yadınızdadırmı? Şübhəli vəziyyətlərdə xəstəyə *Spiritus nitrosi* yazın. Yoxsa, bu yodlu kaliuma aiddir? Paho, deyəsən, mən bəzi çox vacib şeyləri yaddan çıxarmışam axı!

Taxta daxmaya təzədən sükut çökdü, onu ancaq dəmir damı döyəcləyən yağışın taqqultısı pozurdu. Özünü itirmiş Əndrunun çaşqın vəziyyətindən ləzzət alan Denni birdən qəhqəhə çəkib gülərək, istehza ilə dedi:

– Yaxşı, elmi bir yana qoyaq, doktor. İndi siz gərək məni maraqlandıran bir suala cavab verəsiniz, bura niyə gəlmisiniz?

Hirs Əndrunu getdikcə daha çox boğurdu. O, qaşqabaqla cavab verdi:

– Mən Blenellini kurorta – mineral suları çağlayan kurortvari bir şeyə çevirmək istəyirdim, başa düşürsünüzümü?

Denni təzədən qəhqəhə çəkdi. Bu gülüş Əndrunu təhqir edir, onda Denniyə sillə ilişdirmək arzusu oyadırdı.

– Ağıllı cavabdır, mənim əziz doktorum, ağıllı cavabdır. Buxar katoku kimi yüngül, əsl şotland yumoru! Təəssüf ki, buranın suyunu kurort üçün tamam yararlı su kimi sizə məsləhət görə bilmərəm. Tibb işçiləri məsələsinə gəldikdə isə, əziz doktor, deyə bilərəm ki, bizim vadidə bu şanlı və doğrudan da, nəcib peşənin nümayəndələri törtöküntüden başqa bir şey deyil.

– Siz də o cümlədən?

Denni başını tərpətdi:

– Tamamilə doğrudur!

O, kürəntəhər qaşları altından Əndruya baxaraq bir dəqiqəyədək susdu. Sonra kifir sifətindən istehzalı ifadə yox oldu, o, təzədən qaşqabağını tökdü. Bu dəfə səsinin ahəngi yanıqlı və ciddi idi:

– Bura baxın, Mənsən! Mən belə bilirəm ki, Blenelli sizin üçün Harlistritə gedən yolun ancaq bir mərhələsidir, lakin nə qədər ki, burdasınız, bu yer haqqında bəzi şeyləri bilsəniz, pis olmaz. Siz görəcəksiniz ki, bura yaxşı romantik ənənələrə cavab vermir. Burada nə xəstəxana, nə təcili yardım kareti, nə rentgen şüaları var! Xəstə üzərində cərrahiyyə əməliyyatı aparmaq lazım gələndə, bu işi mətbəx masası üzərində görür,

sonra da əllərini qab-qacaq yuyulan tasda yuyurlar. Sanitariya şəraiti heç tənqidə də layiq deyil. Quru yay aylarında uşaqlar vəbadan milçək kimi qırırlar. Patronunuz Peyc çox böyük təcrübəyə malik qoca həkimdi, lakin onun işi artıq bitib, onu Bloduen parçalayıb uddu, bundan belə doktor Peyc heç vaxt işləyə bilməyəcək. Mənim patronum Nikols həkim yox, adicə olaraq, acgöz və xəsis mamaçadır. Bremvel, Gümüş kral bir neçə sentimental kələmdən və Solomonun “Nəğmələr nəğməsi”ndən başqa heç nə bilmir. Qaldı ki, mən... mən yaxşı günlərin yetişməsinə gözləyə-gözləyə möhkəm çirəm. Hə, bir də sizin fəqir aptekçiniz Cenkins. O, qiyamət işlər görür, xəlvətə qadın xəstəliyindən müalicə üçün qurğuşun həb alveri edir. Hə, deyəsən, hər şeyi dedim. Gedək Qoukins! – O, itini səsləyib ağır addımlarla qapıya sarı yönəldi. Kandırdadı dayanıb əvvəlcə piştaxta üstündəki dərman şüşəsinə, sonra Mənsona baxdı. İstər-istəməz tamamilə laqeyd halda dedi:

– Yeri gəlmişkən, sizin yerinizdə olsaydım yoxlardım, görüm, Qlayder-pleysdəki xəstəni də qarın yatalağı deyil ki... Tipik olmayan hallarda da təsadüf edilir.

Qapının zəngi yenə “dzin” çalındı. Əndru bir söz deməyə macal tapmamış doktor Flipp Denni və Qoukins qaranlıqda yox oldular.

III

Əndrunu bu gecə yatmağa qoymayan içindəki yunu yapıxmış bərk döşək yox, Qlayder-pleysdəki xəstə sarıdan getdikcə artan niga-rançılığı idi. Görəsən, o yatalaqdımı? Denninin vidalaşarkən dediyi sözləri onun artıq həyəcanlanmış qəlbində yeni şübhələr, bədbin fikirlər oyatdı, xəstəliyin mühüm bir əlamətini gözdən qaçırdığından qorxaraq o, elə sübhün bu erkən çağında durub təzədən xəstənin yanına yollanmaqdan özünü güclə saxlayırdı. Bütün gecəni yuxusuz keçirən, səhərədək narahat halda qurdalanan Əndru, artıq o məqama çatdı ki, öz-özündən soruşdu: görəsən onun, ümumiyyətlə, tibb aləmindən cüzi də olsa başı çıxırmı?

Mənsən hər şeyi ürəyinə salan, özünə dərd edən cılız təbiətə malikdi. Görünür, bu xasiyyəti Şotlandiyanın dağ yerində dünyaya gəlmiş, uşaqkən vətəni Allapulda qütb parıltısının bəyaz səmada necə çarpdığını görmüş anasından ona irsən keçmişdi. Əndrunun Fayfşirdə

xırda fermer olmuş atası Con Mənsən sağlam düşüncəli, təmkinli və zəhmətkeş adamdı. Lakin o, öz torpağına o qədər də yaxşı ağılıq edə bilmirdi, buna görə də dünya müharibəsinin sonunda cəbhədə həlak olanda işləri çox dolaşlıq və acınacaqlı vəziyyətdə qaldı. Cessi Mənsən tam bir il fermanı saxlamağa ciddi səy göstərdi, süd təsərrüfatı yaratdı, Əndru həddən çox kitablarla məşğul olduğundan onun əvəzinə furqona minib südü paylamağa aparırdı. Lakin çox çəkmədi ki, neçə ildən bəri heç bir məhəl qoymadığı öskürək ona daha çox əziyyət verməyə başladı və Cessi Mənsən gözlənilmədən nazik dəri, qara saçlı dağ adamlarını daha çox məhv edən vərəm xəstəliyinə tutuldu.

Əndru on səkkiz yaşında tək-tənha qaldı. O vaxt o, universitetin birinci kursunda oxuyur, ildə qırx funt təqaüd alırdı, bundan savayı əlinə bircə qəpik də olsun pul gəlmirdi. Onu xilas edən “Qlen fondu” oldu. Bu tipik şotland müəssisəsi (onun banisi mərhum ser Əndru Qlenin sadələvh təbirincə desək) “xaç suyuna çəkilərkən Əndru adı almış layiqli və ehtiyacı olan tələbələrə ildə əlli funt borc verirdi, amma bu şərtlə ki, tələbə təhsilini başa vurduqdan sonra həmin borcunu vicdanla ödəsin”.

“Qlen fondu” və kefi kök halda aclıq çəkmək bacarığı Əndruya St.-Əndru universitetini başa vurmağa, sonra da Dandi şəhərində tibb fakültəsini bitirməyə kömək etdi. Fonda minnətdarlığı və həddən artıq vicdanlı olması onu məcbur etdi ki, diplomu alan kimi (təhsilini təzəcə başa vurmuş həkimlərin başqa yerlərə nisbətən daha çox maaş ala biləcəkləri) Cənubi Uelsdə ildə 250 funt maaşla işə başlasın. Halbuki o, on dəfə az maaşla Edinburq kral klinikasında işləməyi, əlbəttə, daha üstün tutardı.

Budur, indi o, Blenellidədir. Yataqdan qalxıb üzünü qırxdı, geyindi, ilk xəstəsindən nigaran olduğu üçün bütün bunları çox cəld, tələsik etdi. O, tələsə-tələsə səhər yeməyini yeyib təzədən öz otağına keçdi. Çamadanını açıb oradan göy dəri kiçik bir futlyar çıxartdı. Onu açdı, ciddi görkəmlə bir müddət qutunun içindəki medala, universitetdə hər il klinik təbabətdə ən böyük nailiyyət qazanmış tələbəyə verilən Hunter* qızıl medalına baxdı. Bu medaldan o da, Əndru Mənsən da almışdı! O, bu medalı hər şeydən yüksək qiymətləndirirdi, ona xoşbəxt

* Con Hunter – məşhur şotland cərrahi.

gələcəyin rəhni olan bir tilsim kimi baxmağa adət etmişdi. Bu səhər isə o, həmin medala iftixarla, qəribə, gizli bir yalvarışla baxır, elə bil, özünə inamını təzədən qaytarmaq istəyirdi. Sonra qutunu gizlədib ambulatoriyaya, xəstələrin səhər qəbuluna tələsdi.

Əndru daxməyə daxil olanda Dey Cenkins artıq orada idi, krandan böyük saxsı dolçaya su doldururdu. Bu, qırmızı damarlı yanaqları çökmüş, gözləri dörd olan çox çəvik, qərarsız bir adamdı; nazik qıçlarına elə dar şalvar keçirmişdi ki, Əndru beləsini heç kəsin əynində görməmişdi. Cenkins onunla salamlayıb yaltaqcasına dedi:

– Doktor, sizin belə tezdən gəlmənizə ehtiyac yoxdur. Siz gəlin-cəyədək mən bütün təkrar verilməli dərmanları buraxıram, kimə lazım olsa vəsiqə də verə bilərəm. Doktor Peyc xəstələyəndə missis Peyc üstündə doktorun qolu olan rezin ştamp sifariş edib.

Əndru etiraz etdi:

– Təşəkkür edirəm. Bütün xəstələri özüm qəbul etmək istəyirəm. – Sonra duruxdu, aptekçinin gördüyü işdən elə heyətləndi ki, müəyyən müddətə bayaqkı həyəcanı da büsbütün yadından çıxıdı. – Siz orda neyləyirsiniz?

Cenkins cavab əvəzinə ona göz vurdu.

– Dolça suyu onlara daha dadlı görünər. Hər ikimiz qədim, xeyirxah “aqua”nın^{*} nə demək olduğunu yaxşı bilirik, elə deyilmi, doktor? Xəstələr bunu bilmirlər. Mən dəliyəm ki, onların yanında şüşələrinə krandan su töküm?!

Balacaboy aptekçi hər şeyi açıq-saçıq danışmaq üçün həvəsə gəlmişdi ki, birdən evin dal qapısından, ambulatoriyanın qırx yaddığından kimsə ucadan çağırdı:

– Cenkins! Cenkins! Mənə lazımsınız, elə bu dəqiqə gəlin bura!

Cenkins sahibinin qırmanc şaqqıltısından diksinən yaxşı təlim görmüş köpək kimi sıçrayaraq ayağa qalxdı və titrək səslə kəkələdi:

– Bağışlayın, doktor. Məni missis Peyc çağırır. Mən... mən gərək qaçam ora.

Xoşbəxtlikdən səhər qəbuluna cəmi bir neçə adam gəlmişdi. Əndru on birin yarısındanək hamını yola saldı, evdə baxılacaq xəstələrin siyahısını Cenkinsdən alıb, dərhal Tomasın qazalağında yola

* Aqua – su.

düşdü. Ona əzab verən bir səbirsizliklə qoca sürücüyə tapşırırdı ki, qazalağı birbaşa Qlayder-pleysə sürsün.

İyirmi dəqiqədən sonra o, rəngi qaçmış, dodaqlarını bərk-bərk bir-birinə sıxmış halda, üzündə qəribə bir ifadə ilə yeddi nömrəli evdən çıxdı.

İki ev keçib siyahısında olan 11 nömrəli evə gəldi. 11 nömrəli evdən çıxıb küçənin qarşı tərəfindəki 18 nömrəli evə baş çəkdi. Oradan da çıxaraq tini döndü, Rednor-pleysə yollandı. Cenkins burada yaşayan daha iki xəstənin ünvanını yazmışdı, oradaca qeyd etmişdi ki, dünən özü o xəstələrin yanında olub. Əndru cəmi bir saatda bir-birinin yaxınlığında yerləşən yeddi evə gedib xəstələrə baxdı. Yeddi xəstədən beşində, o cümlədən Qlayder-pleysdəki 7 nömrəli evdə yaşayan, bədənində artıq səpmə peyda olan xəstədə qarın yatalağının tipik əlamətlərini gördü. On gündür ki, Cenkins onları tabaşir və tiryəklə müalicə edirdi. Dünən xəstəyə diaqnoz qoya bilməyən Əndru indi dəhşətlə yəqin etdi ki, yatalaq epidemiyası partlayışı ilə qarşılaşıb.

Qalan xəstələrə o, dəhşət içində, çox tələsik baxdı.

Nahar zamanı missis Peycin başı (Mənsona gülə-gülə izah etdiyi kimi “doktor Peyc üçün hazırlanmış, lakin onun nədənsə bəyənmədiyi”) əla qızardılmış şirin ətə bərk qarışdığı vaxt, Əndru lal-dinməz oturub bu məsələni hərtərəfli düşünürdü. O, başa düşürdü ki, missis Peycdən əməlli şey öyrənə bilməyəcək, bu qadından kömək gözləmək nahaqdır. Buna görə də Peycin özü ilə danışmağı qərara aldı.

O, doktorun otağına girəndə pəncərələrin pərdəsi salınmışdı, Edvard çarpayıda hərəkətsiz uzanmışdı, başı bərk ağrıyırdı. Ağrının şiddətindən üzü qıpqırmızı qızarmış, tamam büzüşmüşdü. İşarə ilə qonağa oturmaq üçün yer göstərdisə də, Əndru hiss etdi ki, indi xəstəni təzə bəd xəbərlə həyəcanlandırmaq amansızlıq olardı. Çarpayının böyründə bir neçə dəqiqə oturub ayağa durdu, getməyə hazırlaşanda ancaq bir sualla kifayətləndi:

– Doktor Peyc, deyin görüm, yoluxucu xəstəlik müşahidə ediləndə ilk növbədə neyləmək lazımdır?

Araya sükut çökdü. Sonra Peyc gözlərini açmadan və qımıldanmadan cavab verdi, elə bil ağız açıb danışmasından baş ağrıları keyli artmışdı.

– Belə hallarda ortaya həmişə çətinliklər çıxır. Bizdə xəstəxana da yoxdur, nəinki yoluxucu xəstələr üçün xüsusi yerlər. Əgər çox ciddi bir şey baş versə, Toniqlenə – Qriffitsə zəng vurun. Toniqlen Blenellidən aşağıda, buranın on beş milliyindədir. Qriffits dairə həkim inspektorudur.

Araya yenə uzun sükut çökdü.

– Qorxuram ki, bunun bir faydası olmaya.

Bu məlumatdan özünə bir balaca təskinlik tapan Əndru aşağı, dəhlizə cumub Toniqlenə zəng vurdu. Telefonun yanında dayanıb dəstəyi qulağına sıxaraq gözlədiyi zaman mətbəxin qapısı dalından ona baxan xidmətçi qadın Ennini gördü.

– Allo! Allo! Doktor Qriffitsdir? – O, nəhayət, xəttin qoşulmasına nail oldu.

Bir kişi səsi çox təmkinlə və ehtiyatla cavab verdi:

– Onu soruşan kimdir?

– Danışan Blenellidən Mənsundur, doktor Peycin assistenti. – Əndrunun səsi gərginliyin son həddinə çatdı. – Burada xəstələrimin beşi yataqlıdır. Xahiş edirəm, doktor Qriffits yubanmadan bura gəlsin.

Açıq-saçıq tərəddüddən sonra həmin adam birdən dili dolaşadolaşa, tələsik xalis Uels şivəsində cavab verdi:

– Çox təəssüf edirəm, doktor, çox təəssüf edirəm ki, doktor Qriffits Suonsiyə gedib. Vacib xidməti işdən ötrü.

(Telefon pis işlədiyindən) Mənsun var səslə çığırdı:

– Haçan qayıdacaq?

– Sözüün doğrusu, doktor, nə vaxt qayıdacağını deyə bilmərəm.

– Bura baxın...

Xəttin o başında nəse şaqıldadı. Danışan adam soyuqqanlıqla dəstəyi asdı. Mənsun qəzəbli, əsəbi halda ucadan söydü:

– Ah, zəhrimar, yəqin, bu, elə Qriffitsin özü idi!

O, təzədən zəng etdi, lakin onu calaşdırmadılar. İnadla üçüncü dəfə cəng etməyə hazırlaşır ki, Enninin dəhlizə çıxıb əllərini döşlüyün önündə bir-birinin üstünə qoyaraq sakitcə, ciddi tərzdə ona baxdığını gördü.

Bu, çox səliqəli geyinmiş, ciddi və aydın ifadəli üzə malik qırx beş yaşlarında bir qadındı. O dedi:

– Doktor, danışığınızı təsadüfən eşitdim. Siz doktor Qriffitsi günün bu çağında heç vaxt Toniqləndə tapmazsınız. Çox vaxt Suonsiyə qolf oynamağa gündüzlər gedir.

Boğazını tutan qəhəri birtəhər udmağa çalışan Mənsən əsəbi halda etiraz etdi:

– Amma mənə elə gəlir ki, mənəmlə danışan onun özü idi.

Enni ötəri gülümsədi:

– Ola bilər. Mən eşitmişəm ki, o, Sonsiyə getməyəndə də hamıya cavab verir ki, gedib. – Qadın Əndruxa mehribanlıqla baxdı, sonra qapıya sarı çevrilib danışıqına yekun vurdu: – Mən yerinizə olsaydım, onunla danışmağa vaxt sərf etməzdim.

Əndru dəstəyi asıb qəlbində getdikcə artan bir hiddətlə, təşviş hissilə evdən çıxdı, dodaqaltı kimisə söyə-söyə təzədən xəstələrə baş çəkməyə getdi. Qayıdanda artıq axşam qəbuluna başlamağın vaxtı idi. O, arakəsmə arxasında, həkim kabinetini əvəz edən xırdaca, darısqal bir otaqda saat yarım əyləşib dəhlizi ağzınacan dolduran xəstələrə o vaxtadan baxdı ki, yaş bədənlərin buxarlanmasından divarlar tərlədi, otaqda nəfəs almaq mümkün olmadı. Bunlar barmaqları yaralanmış, xroniki revmatizmə, gözləri və diz bağları peşə xəstəliklərinə tutulmuş mədən fəhlələri idi. Onların soyuqlamış, öskürən, harası isə burxulan, zədələnən, ən cüzi insani nasazlıq hiss edən arvadları, uşaqları idi. Başqa vaxt olsaydı, bu iş Əndruxa ləzzət verərdi, önlərində özünü imtahan vermiş kimi hiss etdiyi boz üzli, qaşqabaqlı bu adamların onun hər hərəkətinə sakitcə və diqqətlə göz qoymaları da ona xoş gələrdi. Bu gün isə onu daha mühüm məsələlər düşündürdüyü halda, üstünə yağdırılan boş-boş şikayətlərdən başı hərlənirdi. Resept yazdığı, sinələri taqıldatdığı, məsləhətlər verdiyi müddətdə onun beynində belə bir fikir yaranı: “Başıma o ağıl qoydu. Ondən zəhləm gedir, bəli, bu təkəbbürlü iblisi gözüüm görmək istəmir, lakin çarəm yoxdur. Gərək yanına gedəm”.

Onun yarısında, axırncı xəstə ambulatoriyadan çıxıb gedəndən sonra Əndru qətiyyətlə xırdaca otağından çıxdı.

– Cenkins, doktor Denni harada yaşayır?

Bu vaxt gecikmiş bir xəstənin ambulatoriyaya soxula biləcəyindən qorxaraq çöl qapısını tələsik bağlayan cılız aptekçi üzündə gül-məli dəhşət ifadəsi ilə Əndruxa sarı çevrildi.

– Doktor, olmaya onun yanına getmək istəyirsiniz? Missis Peyc... onu xoşlamır.

Əndru qaşqabaqla soruşdu:

– Niyə xoşlamır?

– Hamı niyə xoşlamır, – o da ona görə. O, missis Peyclə elə kobud rəftar etdi ki! – Cenkins susdu, Mənsounun üzünə xeyli baxdıqdan sonra könülsüz əlavə etdi. – Nə deyirəm ki, əgər mütləq bilmək istəyirsinizsə, deyə bilərəm: Missis Sicerin evində yaşayır, Çepel-strit, qırx doqquzda.

Təzədən yola çıxdı. Əndru bütün günü ayaq üstə olsa da, ağır yük kimi üstünə düşən yatalaq epidemiyası ilə bağlı qayğılara, duyduğu məsuliyyət hissində başı qarışdığından yorğunluq hiss etmirdi. Çepel-strit, qırx doqquz nömrəli evə gəlib biləndə ki, Denni evdədir, ürəyində bir yüngüllük duydu. Ev sahibəsi onu Denninin otağına ötürdü.

Denni Əndrunun gəlişinə təəccüb etdisə də, bunu bürüzə vermədi. Ancaq gözlərini ona zilləyib, Əndru üçün dözülməz bir tərzdə onu xeyli diqqətlə nəzərdən keçirdikdən sonra soruşdu:

– Nə olub, yoxsa kimisə o dünyaya yola salmışınız?

Hələ də yığışdırılmamış isti qonaq otağının kandarında dayanan Əndru qızardı, lakin hirsini və incikliyi güclə uddu. O, qırıq-qırıq dedi:

– Siz haqlı idiniz. Bu, qarın yatalağıdır. Bunu dərhal müəyyənləşdirə bilmədiyim üçün məni öldürmək də azdır. Artıq beş xəstə var. Mən bura bəxtəvərlikdən gəlməmişəm. Gərək bir şey eləyək. Axı mən burada təzə adamam, nə etmək lazım olduğunu bilmirəm. Həkim inspektoruna zəng vurdum, ondan heç bir fayda olmadı. Məsləhət üçün yanınıza gəldim.

Buxarının qarşısındakı kreslosunda qanrılarla ağzında trubka Əndruya qulaq asan Denni, nəhayət, narazı halda donquldandı:

– İçəri keçin də. – Sonra qəfildən hirslandı: – Allah xatirinə əyləşin! Kimisə lənətləməyə hazırlaşan presviterian keşişi kimi dimdik dayanmayın. Bir şey içmək istəyirsiniz? Yox? Əlbəttə, elə bilirdim ki, istəməyəcəksiniz.

Əndru onun təkidinə könülsüz tabe olub tərəddüdlə əyləşdikdən, hətta bir papiros yandırdıqdan sonra belə Denni söhbətə başlamağa tələsmədi. O, əyləşib yırtıq başmağının burnu ilə iti Qoukinsi

dümsükləyirdi. Nəhayət, Mənsən papirosunu çəkib qurtaranda Denni başı ilə masanı göstərib dedi:

– Lütfən, buna baxın!

Masanın üstündə çox gözəl bir Seys mikroskopu, onun da yanında bir neçə preparat vardı. Əndru preparatlardan birini mikroskopa qoyub baxdı, dərhal xarakterik basilləri – yatalaq bakteriyaları qrupunu tanıdı.

Ünvanına deyiləcək tənqidi qabaqlamağa tələsirmiş kimi, Denni cəld saymazıyana dedi:

– Əlbəttə, çox pis hazırlanıb. Birtəhər, başdansovdu eləmişəm. Allaha şükür, mən laboratoriya siçovulu deyiləm. Cərraham. Lakin bizim bu lənətə gəlmiş üsuli-idarədə adamın əlindən gərək hər iş gələ. Burası da var ki, preparatlar necə pis hazırlansa da onları dolaşmaq salmaq olmaz, hətta adi gözlə görünür. Mən onları öz sobamda aqardan* hazırlamışam.

Əndru böyük maraqla soruşdu:

– Demək, yatalağa siz də rast gəlmisiniz?

– Dörd dəfə. Elə sizin sahədə. – Denni susdu. – Sizin burda gördüyünüz taxtabitilər Qlayder-pleysdəki quyudandır.

Əndru canlanaraq, onlarca sual vermək həsrətilə alışıb-yanaraq, bu adamın öz işinə necə ciddi yanaşdığını getdikcə başa düşərək, başlıcası isə, epidemiyanın mənbəyinin ona göstərildiyindən hədsiz sevinərək Dennyə baxırdı.

Denni eyni soyuq, acı rişxəndlə dediklərinə yekun vurdu:

– Bilirsinizmi, paratıf burada az-çox adi hadisədir. Lakin bir vaxt, – tezliklə, lap tezliklə! – epidemiyanın yaxşıca alovlandığının şahidi olacağıq. Bu işin günahkarı da mərkəzi kanalizasiya borusu olacaq. Boru, başdan-ayağa deşik-deşikdir, ondan sızan çirkab şəhərdəki yeraltı çeşmələrin yarından çoxunu zəhərləyir. Mən bu həqiqəti Qrif-fitsə qandıranadək tamam əldən düşdüm. O da özünü işə verməyən, heç nəyə yaramayan, tənbel, mömin heyvanın biridir. Onunla axırncı dəfə telefonla danışanda hədələyib dedim ki, bu dəfə gördüşəndə vurub başını partladacağam. Yəqin, elə buna görə bu gün sizdən qaçıb.

Birdən hiddətlənən Əndru çığırdı:

– Belə də iş olar?! Bu ki, biabırçılıqdır!

* Aqar – seylon mamırından və Şərqi Hindistanın dəniz yosunlarından əldə edilmiş jelatınvari maddə.

Denni çiyinlərini çəkdi:

– O, şəhər idarəsindən heç nə tələb etmək istəmir, qorxur ki, zəruri xərcləri ödəməkdən ötrü birdən onun maaşından kəsərlər.

Araya sükut çökdü. Əndru söhbətin davam etdirilməsini çox arzulayırdı. Dennidən xoşu gəlməsə də, bu şəkkak adamın bədbinliyi, soyuqqanlı və qabaqcadan düşünlülmüş ədəbsizliyi onda qərribə bir tərzdə qətiyyət oyadırdı. Lakin Əndru burada çox qalmağa bəhanə tapa bilmirdi. Buna görə də masa arxasından qalxıb qarıya sarı yönəl-di, əsl hisslərini gizlədib, Denniyə, sadəcə, nəzakətlə təşəkkür edərək özündə indi yüngüllük duyduğunu ona bildirməyi qərara aldı.

– Məlumata görə sizə çox minnətdaram. Sayənizdə indi mənə hər şey aydındır. Məni epidemiyanın səbəbi narahat edirdi, fikirləşirdim ki, xəstəliyi yayan nədir? İndi ki, bütün işlərin quyuda olduğunu müəyyənləşdirmisiniz, deməli, vəziyyət xeyli yüngülləşir. Bundan belə gərək Qlayder-pleysdə suyun hər damcısı qaynadılsın.

Denni də qalxdı.

– Qriffitsi qaynatmaq lazımdır! – deyə o mızıldandı. Sonra əvvəlki istehza ilə əlavə etdi: – Doktor, xahiş edirəm, minnətdar olmayasınız! Bütün bu əhvalat qurtarınca yadək bir-birimizdən zəhləmiz getsə də, görünür, biz hələ neçə dəfə görüşməli olacağıq. Kefiniz haçan istəsə, yanına gəlin. Burada insanlarla ünsiyyət o qədər də ələ düşən şey deyil. – O, öz itinə baxdı və sözünü çox kobud tərzdə tamamladı. – Hətta şotlandiyalı doktorun gəlişinə şad olarıq. Elə deyilmi, ser Con?

Ser Con Qoukins quyruğunu xalığa çırpdı və Mənsonu hirsələndirmək istəyirmiş kimi qırmızı dilini göstərdi.

Buna baxmayaraq, Qlayder-pleysdən keçib evə qayıdanda yolüstü hamıya suyu qaynadıb içməyi möhkəm tapşırırdı. Əndru hiss etdi ki, Dennidən daha əvvəlki kimi zəhləsi getmir.

IV

Əndru təbiətinə xas olan bütün coşqunluğu, cəldliyi ilə yatalaqla mübarizəyə atıldı. O, öz işini sevir, buna görə də fəaliyyətinin lap əvvəlində əlinə belə bir fürsət düşdüyünü uğurlu başlanğıc hesab edirdi. İlk həftələri lap öküzlük kimi, özü də həvəslə işlədi. Xəstələrə hər gün baş çəkmək, onları qəbul etmək bütünlüklə onun öhdəsinə düşürdü.

Bu işi yerinə yetirdikdən sonra isə yatalaq xəstəliyinə tutulanlarla böyük maraqla məşğul olurdu.

Deyəsən, elə bu ilk mübarizədə bəxti gətirdi. Ayın axırına yaxın bütün xəstələri sağalmağa başladı. Belə düşünmək olardı ki, epidemiyanın qarşısı alınmışdır. O, amansız bir ciddiliklə həyata keçirdiyi bütün tədbirlər – suyu qaynatmaq, dezinfeksiya, xəstələrin təcrid edilməsi, hər qapıdan karbol turşusu hopdurulmuş döşəkağı asılması, missis Peycin hesabına girvənkə-girvənkə gətirdiyi və öz əlilə Qlayderin çirkab qanovlarına səpələdiyi xlorlu əhəng haqqında fikirləşdikcə ləzzətlə, razılıq hissilə öz-özünə deyirdi: “Kömək elədi! Mən belə xoşbəxtliyə layiq deyiləm. Lakin Allah şahiddir ki, bütün bunları mən eləmişəm!”

O, xəstələrinin Denninin xəstələrindən tez sağaldıqlarını görüb ürəyində onu utandıran gizli bir sevinc duyurdu.

Denni onun üçün yenə də tapmaca idi, onu əsəbiləşdirirdi. Onlar, təbii ki, indi tez-tez görüşür, eyni sahələrdəki xəstələri yoluxurdular. Denninin ikilikdə gördükləri işə bütün varlığı ilə rişxənd etməkdən xoşu gəlirdi. O, özünü və Mənsону “epidemiyanın zəhmli qənimləri” adlandırır, bu çeynənmiş ifadəni kinayəli razılıq hissilə dilə gətirirdi. Lakin onun bütün sarkazmı, rişxəndlə dediyi “doktor, unutmayın ki, biz həqiqətən gözəl bir peşənin şərəfini qoruyuruq” kimi sözləri xəstəliyin ona keçməsi barədə fikirləşmədən saatlarla xəstə ilə bir otaqda qalmasına, yataqların yanında əyləşməsinə, onlara toxunmasına əsla mane olmurdu.

Arabir üzə vurmadiğı utancaq səmimilik, sadəlik əlamətlərindən ötrü Əndru, hətta ona vurulmağa hazırıdı. Lakin sonra Denninin dediyi kəskin, acı bir söz yenə hər şeyi alt-üst eləyirdi.

Bir dəfə incimiş, əhvalı pözulmuş Əndru, Denni barəsində bir məlumat almaq ümidilə “həkimin ünvan-təqviminə” pənah apardı. Bu, doktor Peycin rəfində tapdığı, beş il əvvəl çap edilmiş köhnə soraq kitabı idi. Lakin burada doktor Filipp Denni haqqında çox qiyamət məlumatı rast gəldi. Sən demə, o, Kembric universitetini fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş, cərrahiyyə magistri elmi dərəcəsinə almış, Liboro şəhərində baş cərrah vəzifəsində işləmişdir.

Noyabrın 10-da Denni gözlənilmədən telefonla zəng vurdu.

– Mənsон, sizi görməliyəm, saat üçdə yanıma gələ bilərsinizmi? Çox vacib işdir.

– Yaxşı, gələrəm.

Səhər yeməyi zamanı Əndru fikirli idi. Bu gün ona verilən kənd piroqunu yeyib qurtarırdı ki, Bloduenin gözlerini zilləyib işvə ilə, eyni zamanda amiranə tərzdə ona baxdığını hiss etdi.

– Sizinlə telefonda danışan kim idi? Denni idi, hə? Siz gərək elə adamlarla oturub-durmayasınız. Ondan sizə heç bir xeyir dəyməz.

Əndru soyuq nəzərlə qadının gözünün içinə baxdı:

– Əksinə, onun mənə çox xeyri dəyib.

Sözünə etiraz edilməsinə heç vaxt dözməyən Bloduen qeyzlə çımxırdı:

– Bəsdir, doktor! O, əsl dəlidir! Heç kəsə dərman yazmır. Məsələn, bütün ömrü boyu həkimlərin dərmanla müalicə etdikləri Ris Morqan onun yanına gedəndə qadına məsləhət görüb ki, hər gün iki mil piyada dağlara tərəf getsin, daha “donuz yemi olan hər cür horranı qarına tökməsin”. Bu, onun öz sözləridir. Onda qadın onun siyahısından çıxıb yanımıza gəldi, Cenkinsdən butulka-butulka qiyamət sulu dərmanlar almağa başladı. Bu Denni çox qaba, iyrenc adamdır. Hamı deyir ki, onun hardasa arvadı var, arvad onunla yaşamır. Görürsünüz necə adamdır! Bundan başqa, demək olar ki, həmişə sərxoşdur. Yaxşısı budur ki, onunla əlaqənizi kəsin, doktor. Bir də unutmayın ki, siz doktor Peyc üçün işləyirsiniz.

Artıq dəfələrlə eşitdiyi bu tapşırıq Əndrunu bərk əsəbiləşdirdi. O, missis Peyci razı salmaq üçün onsuz da əlindən gələni edirdi, lakin tələbatın həddi-hüdudu yoxdu. Missis Peycin bir-birini əvəz edən şəkk-şübhə dolu hərəkətləri və saxta şənliyində həmişə Əndrudan son imkanadək istifadə etmək, əvəzini isə mümkün qədər az vermək meylı duyulurdu. Birinci ayın maaşını artıq üç gündü ki, yubadırdı. Bu, bəlkə də, qadının tərəfindən adi unutmqlıqdı. Lakin belə unutmqlıq Mənsону narahat edir, qəzəbləndirirdi. Odur ki, öz firavanlığını hər vasitə ilə qoruyan, Dennini tənqid eləməyə cəsəret edən bu piyli, ətli-əndamlı qadının görkəmi onu özündən çıxardı. Əndru qeyzlə dedi:

– Missis Peyc, əgər maaşımı vaxtında alsaydım, onda doktor Peyc üçün işlədiyimi daha yaxşı xatırlayardım.

Qadın birdən-birə qızardı, Mənsóna aydın oldu ki, maaş missis Peycin həmişə yaxşı yadında imiş. Qadın başını həyasızcasına dikəltdi:

– Alarsınız! Böyük şey imiş!

Yeməyin axırınadək missis Peyc qaşqabağını töküüb oturdu, onu Əndru təhqir edibmiş kimi başını qaldırıb üzünə baxmadı da. Yeməkdən sonra Əndru qonaq otağına çağırılanda qadın onu tamam başqa əhvali-ruhiyyə ilə qarşıladı. O, həddən artıq nəzakətli, şən görünürdü.

– Budur, bu da sizin pulunuz, doktor. Əyləşin və bir qədər xoş-rəftar olun. Biz gərək dostcasına yaşayaq, yoxsa aramız dəyər.

Qadın xovlu yaşıl kreslodə əyləşmişdi, dolu, ətli dizləri üstdə bir funtluq iyirmi kağız pul, bir də qara dərilə pul kisəsi vardı. Pulları əlinə götürüb ağır-ağır saymağa və Mənsona verməyə başladı. “Bir, iki, üç, dörd...” Əlindəki pullar azaldıqca o, daha ağır sayır, qara, hiyləgər gözləri oğrun-oğrun qırılırdı. On səkkizə çatanda təəssüf bildirən bir ah çəkib dayandı.

– Ah doktor, bizim bu çətin zəmanədə bu az pul deyil. Elə deyilmi? Mənim devizim belədir: “Ver-al”. Qalan iki funtu olarmı ki, bəxtimi sınamaq üçün özümə saxlayım?

Mənsən dinmədi. Qadın xırdaçılığı, acgözlüyü ilə özünü alçaldır, çox pis vəziyyətdə qoyurdu. Mənsona məlumdu ki, onun həkimliyi missis Peycə çoxlu qazanc gətirir. Qadın neçə dəqiqə oturub gözlərini Əndrunun üzünə zilləyib durdu, sonra xahişinə buz kimi soyuqluqdan başqa heç bir cavab almadığını görərək axırını iki funtu da əsəbi bir hərəkətlə üstünə atıb kəskin tərzdə dedi:

– Baxın ha, bu pula layiq iş görün!

Sonra cəld sıçrayışla ayağa qalxıb otaqdan çıxmaq istəyirdi ki, Əndru qapının ağzında onu saxladı.

– Bir dəqiqə, missis Peyc.

Mənsunun səsinə əsəbi bir qətiyyət vardı. Belə şeylərdən zəhləsi getsə də, o, bu xəsis xanıma yaxşıca dərs vermək qərarına gəldi.

– Siz bir ay üçün mənə ancaq iyirmi funt verdiniz, bu, eləyir ildə iki yüz qırx funt, halbuki şərtimizə görə mən iki yüz əlli funt almalyam. Missis Peyc, deməli, mənə hələ on altı şilling, səkkiz pens də çatmalıdır.

Qadın qəzəbdən və ümitsizlikdən ağappaq ağardı. Boğula-boğula:

– Ah, belə-ə! – deyər səsinə uzatdı. – Deməli, siz qəpik-quruş üstündə mənimlə aranı vurmaq istəyirsiniz! Mənə həmişə deyiblər ki, şotlandiyalılar xəsis olurlar. İndi buna əmin oldum. Alın! Götürün öz murdar şillinglərinizi, xırdaları da!

Tikanlı baxışlarını Əndrudan çəkməyən missis Peyc titrək barmaqları ilə ağzınacan dolu pul kisəsindən pul çıxarıb saydı. Nəhayət, Mənsona axırıncı dəfə qəzəbli bir nəzər fırladıb cəld qonaq otağını tərk etdi, qapını çırpdı.

Hirsindən ürəyi od tutub yanan Əndru evdən çıxdı. Bloduenin dediyi sözlərin haqsızlığını dərk etdiyindən bu acıdıllıq ona daha çox yer elədi. Görəsən, qadın, burada məsələ qəpik-quruşda yox, haqq-ədalətdə, düzgünlük prinsipində olduğunu başa düşmürdümü? Ancaq burası da vardı ki, Əndrunun anadangəlmə xasiyyəti – yüksək əxlaq qaydalarının tələbatından asılı olmayaraq, ömründə heç kəsin onu aldatmasına, axmaq yerinə qoymasına qəti imkan verməmək bütün şimallıları fərqləndirən xüsusiyyəti.

Ancaq poçta çatıb aldığı iyirmi funtu zərfin içinə qoyaraq, “Qlen fondu”nun ünvanına göndərdikdən sonra (xırda pulları özünə cibxərcliyi saxladı) bir balaca sakitləşdi. Poçtun ötündəki artırmada dayanmışdı ki, yaxınlaşan doktor Bremveli gördü, eyni daha da açıldı. Bremvel ağır-ağır yeriyir, iri pəncələrini daş döşəməli yola əzəmətlə basır, qara, nimdaş paltolu vücudu dimdikdi, qırılmamış boz saçları kirli yaxalığı üstünə tökülmüşdü, gözləri irəli uzatdığı əlindəki kitaba zillənmişdi. Hələ uzaqdan, küçənin ortasından gördüyü Əndruya yaxınlaşanda yalandan diksinərək özünü heyrətlənmiş kimi göstərdi.

– Ah, əzizim Mənsən! Başım kitaba elə qarışıb ki, az qala sizi görmədən keçib gedəcəkdim.

Mənsən gülümsündü. Onun, ikinci “ştatlı” həkim Nikolsdan fərqli olaraq, elə ilk görüşdən Mənsona səmimi münasibət bəsləyən doktor Bremvellə arası kökdü. Bremvelin işi çox olmurdu, buna görə də israfçılıq edib köməkçi saxlamağı özünə rəva görmürdü. Lakin onun lovğa ədaləri, özünü məşhur adam kimi aparmaq adəti vardı.

Bremvel şəhadət barmağının kirli dırnağı ilə oxuduğu səhifəni səylə cızıb kitabı örtüdü, sonra boş əlini qürurla nimdaş paltosunun yaxasına keçirdi. Onun elə dəbdəbəli görkəmi vardı ki, Blenellinin baş küçəsində lap fantastik xəyala oxşayırdı. Denninin onu “Gümüş kral” adlandırması nəhaq deyildi.

– Hə, əzizim, deyin görüm, bizim bu balaca cəmiyyət xoşunuza gəldimi? Kiçik hücrəmizdə arvadıma və mənə baş çəkdiyiniz zaman sizə demiş-

dim ki, bu cəmiyyət ilk baxışda göründüyü kimi də iyrenc deyil! Burada bizim öz istedadlarımız var. Əziz arvadımla mən onları həvəsləndirməyə çalışırıq. Mənsən, biz bu ucqar guşədə də mədəniyyət məşəlini daha uca qaldırırıq. Siz bir dəfə bizə axşam gəlməlisiniz. Mahnı oxumursunuz ki?

Əndru özünü gülməkdən güclə saxlayırdı. Bremvelsə milli bir ahənglə sözüne davam etdi:

– Hamımız yataqla apardığınız mübarizədən, şübhəsiz, xəbərdarıq. Əzizim, Blenelli sizinlə fəxr edir. Mən ancaq təəssüf edirəm ki, nə üçün belə bir fürsət mənim üçün düşməyib. İşiniz çətinə düşəndə mən sizə bir fayda verə bilərəmsə, – yanıma gəlin!

“Axı o kimdir ki, qoca adamı lağa qoyur?” – fikrindən doğan peşmançılıq hissi Əndrunu cavab verməyə vadar etdi:

– Doktor Bremvel, yeri gəlmişkən deyim ki, çox nadir hallarda təsadüf edilən olduqca maraqlı təkrar mediastinit* rast gəlmişəm. Vaxtınız varsa, bəlkə, mənimlə gedib ona baxasınız?

– Hə? – deyə Bremvel bu dəfə bir qədər həvəssiz xəbər aldı. – Mən sizə zəhmət vermək istəməzdim.

Əndru getməyə hazır olduğunu bildirib dedi:

– Burda, tinin dalındadır. Doktor Denni ilə görüşümə hələ yarım saat var. Bircə saniyədən sonra orada olarıq.

Bremvel tərəddüd edirdi, əvvəlcə, deyəsən, boyun qaçırmaq istədi, sonra isə mütərəddid halda razılıq bildirən hərəkət etdi. Onlar Qleyder-pleysə çatıb xəstənin evinə gəldilər.

Xəstəlik, Mənsənin dediyi kimi, həkim üçün son dərəcə maraqlı idi. Bu, boğaz uru vəzisinin mühafizəsi kimi nadir haldı. Əndru bunu müəyyənləşdirdiyinə görə ürəkdən sevinirdi, yoldaşlıq məsləhətinə böyük ehtiyac duyurdu, ümid edirdi ki, Bremvel bu kəşfə əlaqədar onun sevincinə şərik olacaqdır.

Lakin doktor Bremvel bütün dəbdəbəli bəyanatlarına baxmıya-raq, xəstəliyə qətiyyənlə maraqlı göstərmirdi. O, həvəssiz Əndrunun arxasınca düşüb ağzını açmaqdan qorxa-qorxa xəstənin otağına keçdi, təkəbbürlü xanım ədasilə yatağa yaxınlaşdı. Xəstədən xeyli aralı, təhlükəsiz məsafədə dayanmağa çalışıb onu başdansaovdu müayinə etdi. Görünür, burda çox qalmağa meylli yoxdu. Odur ki, ancaq

* Mediastinit – döş divarlararası ilıhı.

evdən çıxıb təmiz və sərin havanı dərindən ciyərlərinə çəkəndən sonra adi natiqlik qabiliyyəti özünə qayıtdı. Əndru ilə həvəslə danışmağa başladı:

– Dostum, xəstənizə sizinlə birgə baş çəkdiyimdən çox razıyam; əvvəla, ona görə ki, xəstəliyin sirayət edə biləcəyi təhlükəsi qarşısında heç vaxt geri çəkilməməyi həkimlik borcu hesab edirəm; ikincisi, ona görə ki, elmi irəli aparmaq üçün ələ düşən hər cür imkana sevinirəm. İnanırsınızmı ki, bu, indiyədək mənim gördüyüm bütün mədəalti vəziyyətinin iltihabı hallarının ən səciyyəvi nümunəsidir!

O, Əndrunun əlini sıxıb tələsik getdi, gənc həmkarını tamam hey-rət içində qoydu. Sarsılmış Əndru ürəyində bir neçə dəfə təkrar etdi: “mədəalti vəzi”. Bu, Bremvelin ağzından qaçan adi söz xətası yox, çox qaba səhv idi. Xəstəni müayinə zamanı özünü aparması onun həkimlikdən tamam bixəbər olduğunu büruzə verdi. Bremvel adicə savadsızdır. Əndru alnını ovuşdurdu. “Bir baxın ha, əlində diplomu, əməlli işi olan, ona yüzlərlə adamın həyatı tapşırılan bir həkim mədəalti vəzi ilə ur vəzisini dolaşmaq salır, halbuki, onlardan biri qarın nahiyəsində, digəri isə döşdədir. Yox, bu lap fəlakətdir!”

Həkimlərin işi haqqındakı əvvəlki təsəvvürlərini həyatın alt-üst etdiyini yeni duyaraq o, ağır-ağır Denninin yaşadığı evə sarı yönəldi. Əndru bilirdi ki, hələ gəncdir, bu sahədə kifayət qədər hazırlıqlı deyil, təcrübəsizliyi üzündən səhv də edə bilər. Lakin Bremvel təcrübəsizliyinə bəhanə gətirə bilmədi, belə ki, onun nadanlığına heç bir şeylə bəraət qazandırmaq olmaz.

Əndrunun fikirləri özü də hiss etmədən, fürsət düşdükcə ümumi peşələrini həmişə lağa qoyan Denniyə addadı. Denni bütün ölkədə ancaq tam avamlığı, bir də xəstələrin başını tovlamaq bacarığı əldə etməsi ilə fərqlənən minlərlə heç nəyə yaramayan həkim olduğunu tənbəl-tənbəl sübut etdiyinə görə ilk zamanlar onu bərk əsəbiləşdirirdi. İndi Əndru öz-özündən soruşurdu ki, Denninin dediklərində, bəlkə, bir həqiqət var. Elə bu gün həmin mövzuda onunla yenə danışmağı qərara aldı.

Lakin Denninin otağına girəndə gördü ki, indi nəzəri mübahisələrin yeri deyil: Filipp onu qaşqabaqla, sükutla qarşıladı. Üzü tutqundu, gözləri qəmli-qəmli baxırdı. Aradan xeyli keçəndən sonra dilləndi:

– Consun oğlu bu gün səhər yeddidə öldü. Bağırsağı deşilmişdi.
– O, qəzəbini güclə boğaraq astadan və soyuq danışırdı. – Bir də İstred-rodna yatalağa tutulmuş iki təzə xəstə aşkar etmişəm.

Əndru onun halına acıyıb, nə cavab verəcəyini bilmədi, gözlərini yerə dikdi. Denni isə ürəkəğrısı ilə sözüünə davam etdi:

– Amma siz çox da qürrələnməyin. Mənim xəstələrimin öldüyünə, sizinkilərin isə sağaldığına sevinirsiniz. Lənətə gəlmiş kanalizasiya borusu sizin sahədə deşiləndə o qədər də sevinməzsiz.

Əndru qızğınlıqla dilləndi:

– Yox, canım, yox, nə danışırsınız?! Vallah, sizdən ötrü mən də dilxor olmuşam. Gərək bir şey eləyək. Gəlin sanitariya idarəsinə məktub yazaq.

Filipp yenə də qəzəbini güclə boğaraq cavab verdi:

– Biz bir düjün məktub yaza bilərik. Nəticəsi ancaq bu olar ki, yarım ildən sonra bura avara bir müfəttiş gəlib çıxar. Yox, mən artıq hər şeyi götür-qoy eləmişəm. Onların yeni boru çəkməyə vadar edəcəklər biləcəklər bir yol var.

– Hansıdır?

– Köhnə borunu partlatmaq.

Əvvəlcə Əndru fikirləşdi ki, Denni ağlını itirib. Sonra anladı ki, Denni qəti qərara gəlib, buna görə də çaşqın halda gözlərini ona dikib durdu. O, əvvəlki anlayışlarını dəyişməyə, təzədən qurmağa hazır - laşırdı ki, Denni hər şeyi dağıtdı. Əndru mızıldandı:

– Əgər bu işdən xəbər tutsalar, böyük əngəli çıxar.

Denni qürurla ona baxdı:

– Əgər istəmirsinizsə, mənimlə getməyə bilərsiniz.

Əndru etiraz etdi:

– Yox, gedəcəyəm. Amma, Allah bilir ki, mən bunu nə üçün eləyirəm.

Mənsən bütün günü, adi işlərini gördükcə verdiyi vəd barəsində narazılıqla, peşmançılıqla düşündü. Bu Denni dələnin biridir, tez-gec onu da bir cəncələ salacaq. Tutmaq istədiyi bu işin özü dəhşətdir, qanunu pozmaqdır, əgər işin üstü açılarsa, hər ikisi məhkəmə qarşısında cavab verməli olacaq. Ola bilsin, onları, hətta, həkimlikdən kənar etsinlər. Qarşısında açılan gözəl, parlaq həkimlik perspektivi başlanğıcında

gözlənilmədən dayandırılacağını, dağıdılacağını fikirləşəndə dəhşət hissi Əndrunun canına üşütmə salırdı. O, Filippi qəzəblə lənətləyir, onunla getməyəcəyinə fikrən iyirmi dəfə and içirdi.

Buna baxmayaraq, ona məlum olmayan mürəkkəb səbəblər üzündən Əndru geri çəkilə bilmir və istəmirdi.

Saat on birdə Denni və Əndru Qoukinslə birlikdə Çepel-stritin qurtaracağına yollandılar. Zülmət gecə idi, küləyin güclü dalğaları tınların başında xırda yağış damllarını onların üzünə çırırdı. Denni qabaqcadan fəaliyyət planı hazırlamışdı, hər şeyi dəqiq hesablamışdı. Axırncı növbə mədənə bir saat əvvəl enmişdi. Qoca Tomasın balıq dükanı qarşısında veyillənən bir neçə oğlan uşağından savayı kiçicə də heç kəs yoxdu.

İki kişi və bir it dinməzəcə gedirdi. Denni qalın paltosunun cibinə altı dinamit çubuğu qoymuşdu, bunları ev sahibəsinin oğlu Tom Sicer bu gün daş karxanasının barıt anbarından çırpışdırmışdı. Əndru isə qapaqlarında dəlik açılmış altı dənə boş dəmir kakao qabı, elektrik fənəri və bir parça fitil aparırdı. Şlyapasını alnına basıb yaxalığını qaldırmışdı, başaşağı yeriir, bəzən bir gözü ilə ehtiyatla çiyi üstədən dala baxır, Denninin qırıq-qırıq dediyi sözlərə ancaq qısa cavablar verir, ürəyində isə ziddiyyətli hissələr tufanı tüğyan edirdi. Əndru qəzəblə öz-özündən soruşurdu ki, heç bir qəlibə sığmayan bu gecə macərəsində onun iştirakına görə sən xeyirxah professor-ortodoks Lemplaf necə baxardı.

Qlayder-plesi keçən kimi kanalizasiya borusunun – dağıdılmış betonun içində paslı dəmir qapaqdan ibarət – baş küçə lükünə çatıb işə başladılar. Mikrob yuvasına çevrilmiş qapaq neçə ildə ki, açılmırdı, onu güclə qaldırdılar. Sonra Əndru ehtiyatla fənəri üfunətli quyuya yönəldib oranı işıqlandırdı – aşağıda ovulub sökülmüş daş qanovla qatı lehmə axıb gedirdi.

Denni əsəbi pıçılı ilə dedi:

– Qiyamətdir, elə deyilmi? Ora baxın, Mənsən, görün qanovda necə çatlar var. Axırncı dəfə baxın!

Sonra bir kəlmə də danışılmadı. Əndrunun əhvali-ruhiyyəsi, nədənsə, birdən-birə dəyişdi, o indi tamam ruhlanmış, həvəsə gəlmişdi, Denninin özündən az qətiyyətli deyildi. Burada çürüyən iyrənc

şeylər ucbatından insanlar ölürlər, məmurlar isə bir tədbir görmək istəmərlər! İndi daha xəstənin böyründə əyləşib ah çəkmək və qarnını heç nəyə dəyməyən dərmanlarla doldurmaq vaxtı deyil.

Onlar cəld bir dəmir qutuya bir dinamit çubuğu yerləşdirdilər. Fitili müxtəlif uzunluqda doğrayıb qutulara bənd etdilər. Kibrit qaranlıqda alışıb Denninin solğun, tutqun üzünü, Əndrunin əsən əllərini aydın işıqlandırdı. Sonra birinci fitil fışıldadı. İçi doldurulmuş dəmir qablar – ən əvvəl uzun fitilləri olanlar bir-bir, ehtiyatla axan lehmənin içinə buraxıldı. Əndru ətrafda nə olduğunu ayırd edə bilmirdi. Ürəyi həyəcanla çırpınırdı. Bu, sırf təbabət məşğələsinə oxşamırdısa da, ömrünün ən yaxşı dəqiqəsi idi. Axırncı dəmir qab qanova düşəndə, qısa fitili alışıb fışıldayanda birdən-birə Qoukins gördüyü bir siçovu - lun dalınca qaçdı. Araya müvəqqəti çaxnaşma düşdü, bu intermediada it hürə-hürə qaçır, onu tutmaq istəyən iki nəfər də indicə ayaqları altında baş verə biləcək partlayışın dəhşətini duyaraq onu qovurdu. Sonra lükün qapağı yerinə qoyuldu və Əndru ilə Denni küçədə üzü yuxarı otuz yarıdakək dəli kimi yüyürdülər.

Onlar Rednor-pleysin tininə çatıb geri boylanmaq üçün dayanmışdılar ki, birdən gurultu eşitdilər: part! – Birinci dəmir qab partladı.

– Vallah bunu biz elədik, Denni! – deyə Əndru sevinclə çığırdı. İndi onun qəlbində Denniyə qarşı yoldaşlıq hissi baş qaldırılmışdı. O, Denninin əlindən yapışmaq, ucadan nəsə demək istəyirdi.

Sonra yubanmadan, dəqiqliklə digər yeni boğuş partlayış səsləri də eşidildi – ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci, nəhayət, ən effektivisi – axırncı partlayış; bu partlayış, deyəsən, dördüncü mildən yaxın deyildi, səs vadinin o başından gəldi.

Denni səsini alçaldıb:

– Hə, bu da belə, – dedi və elə bil həyatının bütün gizli dərdləri bircə bu sözdə ifadə olundu. – Bir biabırçılıqdan qurtardıq.

Bu sözlər ağızından təzəcə çıxmışdı ki, çaxnaşma başladı. Pəncərələr, qapılar taybatay açılır, qaranlıq küçəyə hər yandan işıq düşürdü. Adamlar evlərdən çölə yüyürdülər. Bir dəqiqə keçməmiş küçə adamlarla doldu. Əvvəlcə kimsə qışqırdı ki, mədəndə partlayış olub. Lakin camaatın içindən dərhal etiraz səsləri ucaldı, partlayış səsləri aşağıdan, vadidən gəlirdi. Mübahisələr başladı, hərə öz mülahizəsini

qışqıra-qışqıra söyləyirdi. Bir dəstə kişi fənərlə kəşfiyyata yollandı. Gecənin bu aləmində həyəcanlı səslər hey uğuldayır, sakitləşmək bil-mirdi. Denni ilə Mənsən qaranlığın və səs-küyün pərdəsi altında sürü - şüb aradan çıxaraq, dolanbac yollarla evlərinə qayıtdılar. Əndrunun damarlarından axan qan da zəfər nəğməsi oxuyurdu.

Ertəsi gün səhər hələ səkkiz olmamış qaşqabaqlı sifəti çiy dana ətini xatırladan, gonbul doktor Qriffits avtomobillə gəlib çıxdı. Onu isti yatağından bələdiyyə şurasının üzvü Qlin Morqan dəhşətli lənətlər yağdıra-yağdıra oyatmışdı. Qriffits yerli həkimlərin telefonla çağırışlarına cavab verməyə bilərdi, lakin Qlin Morqanın hirsli hökmlərinə əməl etməmək olmazdı. Qlin Morqanın hirsələnməsi üçün isə səbəb vardı: həkim şura üzvünün şəhərin yarım milliyində, vadidə yerləşən təptəzə villası bir gecədə orta əsrlərin lehməsi dolmuş xəndəklə əhatə olunmuşdu. Şuranın üzvü və onun tərəfdarları Heymer Devis və Den Roberts tam yarım saat başqalarının da eşidə biləcəyi tərzdə ucadan tibb inspektoruna dişlərinin dibindən çıxanı dedilər.

Bundan sonra Qriffist alınun tərini silə-silə, qıçlarını sürüyə-sürüyə əhvalatla maraqlanan məmnun camaatın içində Mənsənla yanaşı durmuş Denniyə sarı yeridi. İnspektorun onlara tərəf gəldiyini görəndə kimi Əndru birdən narahat olmağa başladı. Həyəcanlı, yuxusuz gecədən sonra onun əhvalı dəyişmişdi. Sübhün ayazlı işığında alt-üst olunmuş yolun viranə mənzərəsindən pərtləşən Əndru özünü pis hiss etməyə başlamışdı. Lakin Qriffits kimdənsə şübhələnmək vəziyyətində deyildi. O, iniltili bir səslə Filippə müraciət etdi:

– Hə, dostum, sizin üçün gərək yubanmadan təzə su borusu çəkək.

Denninin sifəti laqeyd vəziyyətdə qaldı. Sonra çox soyuq bir tərzdə dedi:

– Mən neçə ay əvvəl sizi xəbərdar etmişdim, yadınızdadırmı?

– Bəli, bəli, şübhəsiz! Lakin mən hardan biləydim ki, bu lənətə gəlmiş boru bir gün partlayacaq? Lap məəttəl qalmışam – axı bu necə ola bilər?

Denni ona soyuq nəzərlə baxdı:

– Bəs sanitariyaya aid biliyiniz hanı, doktor? Məgər bilmirsiniz ki, kanalizasiya borularına yığılmış qaz çox asan alovlanır?

Elə bazar ertəsindən təzə borunun çəkilişinə başladılar...

Pamela Linda Trevers

(1899–1996)

MERİ POPPINS

(romandan fraqment)

AY BƏDİRLƏNMİŞDİ

Bütün günü Meri Poppins tələsirdi, o tələsəndə həmişə hirsələnirdi. Ceyn nə edirdisə pis çıxırdı. Maykl nə edirdisə daha pis çıxırdı. O, hətta Əkizlərə belə acıqlanırdı.

Ceynlə Maykl çalışırdı ki, onun gözüne az dəysinlər: onlar bilir-dilər – elə dəqiqələr olurdu ki, Meri Poppins onları görməyəndə, səslərini eşitməyəndə daha yaxşıdır.

Meri Poppins Maykla deyəndə ki, onun görkəmi özünə hörmət edən hər bir adamı özündən çıxarda bilər, Maykl dedi:

– Kaş biz gözəgörünməz olaydıq!

Ceyn dedi:

– Buna nə var ki, gəl divanın arxasında gizlənək. Sayaq görək ki, nə qədər daxilə pulumuz var; şamdan sonra, bəlkə, ürəyi yumşaldı.

Onlar belə də etdilər.

– Altı və dörd pens, bu oldu, on pens, bir də yarım penni və üç penslik, – deyə Ceyn dilləndi. Axı o tez-tez sayırdı.

– Mənim dörd pennim və üç fartinqim vardır, və... və... vəssalam, – Maykl köksünü ötürdü, xırda pullarını bir-birinin üstünə yığdı.

– Kasıbların xeyri üçünmüdür? – Meri Poppins divanın arxasına baxıb donquldadı.

– Yox, mənim üçün! – Maykl incimiş cavab verdi. – Bu, mənim qənaətimdir. Mənim yığdığım budur!

– Hm! Yəqin ki, yenə də hansı təyyarə üçünsə yığmışan! – deyər Meri Poppins istehza ilə dilləndi.

– Yox, fil üçün; istəyirəm öz filim olsun. Heyvanxanadakı Lizzi kimi, ancaq şəxsən özümünkü olsun. Mən səni filə mindirib gəzdirəcəyəm. – Maykl bunu kənara baxa-baxa dedi, gözünün ucu ilə də Meri Poppinsə nəzər saldı, görsün o, bu təklifə necə münasibət bəsləyəcək.

Meri Poppins dedi:

– Hm! Yaman da fikirləşmişən! – Amma aydınca görünürdü ki, o, daha əvvəlki kimi hirsli deyil.

Maykl fikirli-fikirli dedi:

– Maraqlıdır, gecələr, hamı evinə gedəndən sonra, görəsən, heyvanxanada nə olur?

– Çox bilsən, tez qocalarsan, – Meri Poppins mızıldandı.

Maykl dedi:

– Mən bilmirəm ki, soruşuram. Siz bilirsiniz? – O, masanın üstündəki qırıntıları tez-tez təmizləyən Meri Poppinsdən soruşdu.

– Əgər bir şey də soruşsan, birbaşa çarpayına yollayacağam! – Meri Poppins dedi və uşağ otağını elə qəzəblə yığışdırmağa başladı ki, o, ləçək bağlamış, önlük taxmış adamdan çox qasırgaya bənzəyirdi.

Ceyn pıçıldadı:

– Ondan soruşmağın mənası yoxdur. O, hər şeyi bilir, amma heç nə demir!

– Madam ki, heç kəsə demirsən, onda bilməyin nə mənası var!

– Maykl deyindi, amma elə astdan deyindi ki, Meri Poppins əsla eşitmədi...

Ceynlə Mayklın hey yadlarına da düşmürdü ki, bu axşamkı kimi onları belə tez yatırırlar. Meri Poppins çırağı çox tez söndürdü. Özü də otaqdan güllə kimi çıxdı, sanki, dünyanın bütün küləkləri onu arxadan qovurdu.

Onlara elə gəldi ki, onun gedişindən heç bir dəqiqə də keçməmişdi, qapının arxasında kiminsə pıçiltısını eşitdilər.

– Ceyn, Maykl, tez olun! Cəld olun! Əyninizə bir şey geyinin, götürülün!

Uşaqlar yerlərindən sıçrayıb qalxdılar, yaman təəccüblənmişdilər.

Ceyn dedi:

– Gedək! Nəsə bir maraqlı iş olacaq!

O, qaranlıqda donunu axtarmağa başladı.

Səs təkrar etdi:

– Tez ol!

Maykl dedi:

– Ay aman, matros papağından və əlcəyimdən başqa heç nə tapa bilmirəm! – O, otaqda vurnuxur, siyirtmələri taqqıldadır, titrəyə-titrəyə rəfləri alt-üst edirdi.

– Di bəsdir! Geyin! Hava soyuq deyil. Gedək!

Ceyn isə Conun balaca paltosundan başqa bir şey tapmadı. Birtə-hər onu əyninə keçirdi.

O, qapını açdı. Qapının arxasında heç kəs yox idi. Amma onlara elə gəldi ki, kim isə pilləkənlə tez-tez aşağı enir. Maklla Ceyn onun dalınca götürüldülər.

Bu, kim idisə, nə idisə tez ona çatmaq, hətta onu görmək belə mümkün deyildi.

Amma aydınca hiss edirdilər ki, kimsə onlara yol göstərir və əmr edir ki, onun arxasınca getsinlər.

Onlar artıq kimsəsiz döngə ilə qaçırdılar; bircə onların daş yola dəyən ayaqqabılarının tappıltısı eşidilirdi.

Yaxın tinlərin birində səs yenə onları tələsdirdi:

– Tez olun!

Tini dönən kimi yenə heç kəsi görmədilər. Uşaqlar səsi izləyərək küçələr boyu, xiyabanlardan, meydançalardan, parkdan yüyürə-yüyürə keçirdilər, nəhayət, hündür barlı iri bir turniketin qarşısında dayandılar.

Səs soruşdu:

– Siz gəldiniz?

Maykl səsləndi:

– Hara?

Amma cavab gəlmədi. Ceyn, Mayklın əlindən tutub turniketə yaxınlaşdı.

– Bir bax! – dedi. – Məgər görmürsən? Bu ki, heyvanxanadır!

Bədirələnmiş Ay səmada par-par parıldayırdı; onun işığında Maykl dəmir şəbəkələri aydınca seçirdi; o içəri baxdı. Özüdür ki var! Necə olub bəs heyvanxananın hasarını görməyib!

– Bəs biz içəri necə girərik? – deyə o soruşdu. – Axı pulumuz yoxdur!

– Narahat olma! – Kimsə hasarın arxasından deyinə-deyinə yoğun səslə cavab verdi. – Dəvət olunanlar bu gecə içəri müftə keçirlər. Turniketi itələ, xahiş edirəm!

Ceynlə Maykl bu xahişə əməl etdilər. Bir anın içində özlərini heyvanxanada gördülər.

Yoğun səs dedi:

– Bu da sizin biletləriniz.

Onlar gördülər ki, bu, nəhəng Boz Ayıdır, bürünc düyməli gödəkcə geyinib, başına da furajka qoyub. Əlində tutduğu iki çəhrayı bileti uşaqlara uzatdı.

Ceyn dedi:

– Qabaqlar biletləri həmişə qapıçıya verərdik.

Ayı güllümsünə-güllümsünə dedi:

– Olan olub, keçən də keçib. Bu gün isə alın!

Maykl Ayıya baxıb dedi:

– Mən sizi tanıyıram. Bir dəfə sizə bir bərnə şirə vermişəm.

– Düzdür. – Ayı təsdiq etdi. – Sən onu açmağı unutmuşdun. Bilir-sən mən onu necə çətin açdım?.. Düz on günə! Xahiş edirəm, gələn dəfə diqqətli ol!

Maykl soruşdu:

– Bəs siz nə üçün qəfəsdə deyilsiniz? Sizi həmişə gecələr çölə buraxırlar?

– Yox! Ancaq anadan olan günümüz Ayın bədirləndiyi vaxta düşəndə bizi çölə buraxırlar. Bağışlayın, vaxtım yoxdur. Mən giriş yoluna göz yetirməliyəm.

Ayı üzünü döndərüb yenə də turniketın dəstəyini fırlatmağa başladı.

Ceynlə Maykl biletlərini bərk-bərk tutub yollarına davam etdilər.

Ay işığında hər ağac, hər kol, hər çiçək apaydın görtünürdü.

Maykl dedi:

– Burda nə isə bir şey olub?!

Doğrudan da, o, haqlı idi. Heyvanlar və quşlar cığırılarda qaçırdılar.

İki Qurd uşaqların yanından ötdü, onlar get-gedə həyəcanla aralarındakı uzun boynunu aşağı əyib tez-tez yeriyən uzundraz Leyləklə söhbət edirdilər.

Üçlük onlara yaxınlaşanda Ceynlə Maykl bu sözləri aydınca eşitdilər: “Anadan olma”, “Bədirlənmiş ay”.

Bir az o yanda üç Dəvə xiyabanda gəzişirdi, onların yaxınlığında Qunduz nə haqdasa Amerikadan gətirilmiş keçəl Kərkəslə çox maraqlı söhbət edirdi. Uşaqlara elə gəlirdi ki, hamısı eyni bir məsələni müzakirə edirlər.

– Maraqlıdır, görəsən, kimin ad günüdür? – deyə Maykl soruşdu.

Ceyn artıq ondan xeyli irəli getmişdi, bu qeyri-adi heyvanlar onu çox maraqlandırmışdı.

Fil qəfəsinin qarşısında kök, qoca bir centlmen gəzişirdi, əllərini yerə qoymuşdu, özü də dördayaqlıya bənzəyirdi, kürəyində də iki kiçik skamya qoyulmuşdu, üstündə də səkkiz meymun balası oturmuşdu.

Ceyn dedi:

– Ay aman! Gör başı üstə necə dayanıblar!

Qoca centlmen acıqlı-acıqlı ona baxdı.

– Başı üstə dayanıblar, – təkrar etdi. – Kimdir başı üstə dayanan? Mən? Bu təhqirdir?

Meymunlar gülüşdülər.

– Bağışlayın, mən sizin haqda demədim, ümumiyyətlə dedim, – Ceyn çalışdı ki, centlmenə çatıb sözlərini aydınlaşdırsın, ondan üzr istəsin. – Axı, adətən, heyvanlar insanları gəzdirirlər, bu gün isə insan heyvanları kürəyində gəzdirir. Mən ancaq bunu demək istəyirdim.

Amma qoca centlmen fısıldaya-fısıldaya, mısmırığını sallayıb hey deyirdi ki, onu təhqir ediblər, nəhayət, dəhşətlə çıxırışan meymun sərnişinləri ilə birlikdə gözdən itdi.

Ceyn gördü ki, ona çatmağın mənası yoxdur. Mayklın əlindən tutub başqa tərəfə getdi. Birdən kiminsə səsi uşaqları saxladı, bu səs lap onların ayaqları altından eşidildi:

– Ey, bura gəlin görün! İkiniz də! Gəlin! Görək sizə lazım olmayan portağal qabığının arxasınca necə baş vurub üzəcəksiniz!

Bu səsdə bir hirs, inciklik duyulurdu, uşaqlar gördülər ki, danışan Ay işığın işıqlandırdığı, çarhovuzdan onlara qəzəblə baxan balaca, qara bir Suitidir.

– Gəlin! Gəlin! Görək bura sizə necə xoş gələcək! – Suiti təkid edirdi.

Maykl dedi:

– Biz axı üzmək bacarmırıq.

Suiti dedi:

– Mən sizə kömək edə bilməyəcəyəm! Bu barədə qabaqca fikirləşməli idiniz! Üzmək bilib-bilmədiyimi məndən də heç kəs soruşmayıb. Hə, nə olub? Axı, nə olub?

Onun son sözləri yanında sudan çıxan və qulağına nə isə pıçıldayan Suitiyə aid idi.

– Kim? – birinci Suiti soruşdu. – Bərkdən de!

İkinci Suiti yenə nə isə pıçıldadı. Ceyn onun dediyi sözlərin bəzisini eşitdi: “Çağırılmış qonaqlardır...”, “Dostdurlar...” – daha heç bir şey.

Birinci Suitinin elə bil ümidi boşa çıxmışdı, buna baxmayaraq, hörmətlə Ceynə və Maykla dedi:

– Xahiş edirəm, bağışlayın! Sizinlə tanış olmağıma çox şadam. Bağışlayın. – O, pəncəsini irəli uzadıb uşaqlarla nəzakətlə görüşdü.

Bu an kimsə yüyürərək Ceynin üstünə cumdu.

– Korsan məgər? – Suiti çığırdı. – Yola baxmaq lazımdır!

Ceyn cəld çevrildi, təccübündən və qorxusundan kənara sıçradı.

Onun qarşısında nəhəng bir Şir dayanmışdı.

Ceynə baxan Şirin gözləri par-par parıldadı.

– Of, bağışlayın! – dedi. – Mən bilmədim ki, sizsiniz! Burda bu gün bir qarmaqarışlıq var ki, camaatın yedirilməsinə çatmaq üçün o qədər tələsirəm, heç ayağımın altına belə baxmıram! Bir yerdə gedəkmi? Bilirsinizmi, buna baxmaq ayrı aləmdir!

Ceyn nəzakətlə dedi:

– Bəlkə, bizi o yana keçirəsiniz? – O, Şirdən bir az çəkinirdi, amma bu gün Şir çox xeyirxah idi. “Bir də bu gün hamısı başı üstə durub”, – deyə düşündü.

– Məmnuniyyətlə, – deyə Şir mehriban səsle dillənib pəncəsini ona uzatdı.

Ceyn onun əlindən tutdu, hər ehtimala qarşı Mayklı da özünə yaxın çəkdi. O fikirləşdi ki, Maykl kök, sağlam oğlan olsa da Şir – şirdir.

Onlar yola düşəndə Şir soruşdu:

– Yalın yaxşıdırımı? Bugünkü təntənəyə görə onları burmuşam ki, qıvrım dursun.

Ceyn baxdı. Yal yağlanmışdı. Özü də qıvrım-qıvrım idi.

O dedi:

– Çox yaxşıdır. Ancaq... Ancaq Şirin belə işlərə baş qoşması qəribə deyilmi? Mən elə bildim ki...

– Necə? Sevimli xanım qız – Şir, özünüz bilirsiniz ki, heyvanların şahıdır. O öz vəziyyətini heç vaxt unutmamalıdır. Mən də heç vaxt bunu unuda bilmərəm. Mən belə hesab edirəm ki, Şir həmişə, harda olsa, seçilməlidir... Bura, xahiş edirəm!

Qabaq pəncəsini ağır-ağır qaldırıb nəhəng yırtıcılar olan köşkün qapısını göstərdi və uşaqları qabağa buraxdı.

Ceynlə Maykl burdakı heyvanları gördükdə boğazları qurudu. İri zal ağzına kimi heyvanla dolu idi. Bəziləri qəfəsləri tamaşaçılardan ayıran bariyə söykənmişdi, bəziləri skamyaların üstündə dayanmışdılar. Bu skamyalar qəfəslərin qarşısında qoyulmuşdu. Burda qaplanlar, yaquarlar, qurdlar, pələnglər, dağ keçiləri, meymunlar, kirpilər, vombatlar, qoyunlar, zürafələr, çoxlu qağayılar və quzğunlar vardı.

Şir qürurla dedi:

– Qiyamətdir, elə deyilmi? Lap keçmiş zamanlardakı cəngəlliklərə oxşayır. Amma gəlin irəli keçək, yaxşı yerlərdə oturmaq lazımdır.

O, nəre çəkə-çəkə camaatın arasından keçirdi: “Yol verin! Yol verin!” Arxasınca da Ceynlə Mayklı dartırdı. Nəhayət, açıqlığa çıxdılar, qəfəsləri gördülər.

Mayklın ağzı açıla qaldı:

– Oho! Bir ora bax! Ora adamla doludur!

Doğrudan da, belə idi.

Bir qəfəsdə iki ortayaşlı kök centlmenin başında silindir, əynində miləmil şalvar var-gəl edir, dəmir barmaqlığın arasından harasa baxır, elə bil ki, nə isə gözləyirdilər.

Hər yaşda və müxtəlif boyda olan uşaqlar, lap uzun paltarlı körpələr belə o biri qəfəsdə vurnuxurdular. Tamaşaçı heyvanlar onlara maraqla baxırdılar, onlardan bəziləri körpələri əyləndirmək məqsədilə, quyruqlarını, ya da pəncələrini barmaqlığın arasından içəri salırdılar. Zürafə boynunu o biri heyvanların başı üstündən uzadaraq dənizçi paltarı geyinmiş balaca oğlana icazə verdi ki, onun burnunu qıdıqlasın.

Üçüncü qəfəsdə əyinlərinə pləş, ayaqlarına qaloş geymiş üç sinli xanım vardı. Biri nə isə toxuyurdu, ikisi isə qəfəsin barmaqlığına

söykərib heyvanlara çığırır, əllərindəki çətirlə onları dürtmələyirdilər.

Onlardan biri çığırırdı:

– Yaramaz həşərat! Rədd olun! Mən çay istəyirəm!

Heyvanların bəziləri deyirdilər:

– Necə də gülməlidirlər!

Çoxu isə ürəkdən gültürdü.

Maykl cərgənin lap axırındakı qəfəsi göstərib bərkdən səsləndi:

– Ceyn, bir bax! Bu yəni...

– Admiral Bumdur! – Ceyn təəccüblə onun sözünü tamamladı.

Doğrudan da, Admiral Bum idi. O, qəfəsin içində var-gəl edir, öskürür, burnunu silir, hirsindən ağzının suyunu ətrafına sıçradırdı.

– Partla ürəyim! Quru!.. Fit çalın, hamı göyərtəyə! Partla ürəyim!

Admiral çığırırdı. Hər dəfə o, barmaqlığın dəmirinə yaxınlaşanda, bir Pələng yavaşca ağacla onu itələyirdi, bu da Admiralı qəzəbləndirirdi.

Ceyn Şirdən soruşdu:

– Axı onlar necə olub ki, ora düşüblər?

Şir dedi:

– Aızblar. Daha doğrusu, başlarını itiriblər. Elə tamaşaçılar var ki, qapılar bağlananda parkda qalırlar. Onları bir yerə toplamaq lazımdır ya yox, biz də onları bura yığmışıq. Bax, bu, bunların ən qorxulusudur! Bu yaxında az qalmışdı ki, öz keşikçisini öldürsün. Yaxın getməyin! – Şir Admiral Bumu göstərdi.

– Çəkilin, çəkilin, xahiş edirəm! İtələməyin! Xahiş edirəm, yol verin!

Bir neçə səs bir ağızdan çığırırdı.

Şir dedi:

– Hə-ə! İndi yemək verəcəklər! – Sonra izdihamı yara-yara qabağa keçməyə çalışdı. – Odur bax, keşikçilər gəlir!

Eyni şapka qoymuş dörd Boz Ayı, qəfəsləri heyvanlardan ayıran dar dəhlizlə yemək arabasını sürürdülər.

– Keçin görək, keçin! – Bir tamaşaçı heyvan onların keçməsinə mane olanda əmr edirdilər. Sonra onlar qəfəsin qapısını açır, çəngəllə onlara yemək verirdilər.

Ceyn və Maykl birtəhər Bəbirlə Dinqonun arasından keçdilər, onlar hər şeyi çox yaxşı görürdülər. Körpələrə qəfəsə şüşə dolu süd

atırdılar; onlar əlləri ilə tutub o dəqiqə ağızlarına aparır, sormağa başlayırdılar. Yaşca iri olan uşaqlar çəngəlin başındakı pryaniki, keksi götürüb acgözlüklə yeyirdilər. Qaloş geyinmiş xanımlar boşqabda yaxmaclar və bulkalar aldılar, silindri gonnüllərə qoyun ətinin kotle-tini və puding verirdilər.

Bu axırıncılar yeməklərini alıb bir küncə çəkildilər, miləmil şalvarlarının dizi üstə dəsmal salıb, yeməyə başladılar.

Keşikçilər qafəslərin axırıncı cərgəsinə çatırdılar ki, dəhşətli bir nərilti eşitdilər:

– Partla bağırsaqlarım! Bu da yeməkdirmi! Bir tikə ət, bir baş kələm! Bəs puding nə oldu? Qəribədir! Biabırılıqdır! Lövbəri qaldırım! Bəs mənim limanım hanı? Deyirəm portveyn hardadır! Fit çalın, hamı yuxarı qalxsın! Ey mətbəxdəkilər! Admiral portveyni hardadır?!

Şir dedi:

– Eşidirsiniz? Gör özündən necə çıxıb? Mən sizə deyirdim, bu qorxulu nüsxədir!

Ceynlə Maykla izah etmək lazım deyildi. Onlar Admiralın danışq tərzini çox gözəl bilirdilər.

Köşk bir az sakitləşəndən sonra Şir dilləndi:

– Demək belə. Görünür, yemək qurtarır. İcazənizlə sizdən ayrılmalıyam. Ümidvaram ki, sizinlə bir az sonra, Böyük yallı məclisində görüşəcəyəm. Özüm sizi axtarıb taparam.

Şir onları qapıya qədər ötürdü, sağollaşıb qıvrım yallarını silkələyə-silkələyə götürüldü. Onun qızılı saçları Ay işığında elə parıldı-yırdı ki...

– Bir dayanın! – deyə Ceyn onun arxasınca qışqırmaq istəyirdi ki, o artıq gözəndən itdi. – Mən ondan soruşmaq istəyirdim ki, onları heç sərbəstliyə buraxırlarmı. Yazıq insanlar! Axı Con və Barbi, yaxud da, biz səninlə onların yerində ola bilərdik!..

Ceyn Maykla söz demək istəyirdi, lakin çevrildikdə gördü Maykl yanında yoxdur. O, heç kəs sezmədən yandakı cığra dönmüşdü. Ceyn ona çatanda, o hansı Pinqvinləsə söhbət edirdi, bu Pinqvinin bir qanadı altında iri bir dəftər vardı, o biri qanadının altında isə iri karandaş. Pinqvin cığırın ortasında dayanmışdı, fikirli-fikirli karandaşın başını gəmirirdi.

– Tapa bilmirəm, – deyə o, hansı sualasa cavab verən Mayklın sözlərini eşitdi.

Pinqvin Ceynə sarı çevrildi.

– Bəlkə, siz mənə kömək etdiniz? – dedi. – “Meri” sözü hansı sözlə qafiyələnə bilər? Mən deyə bilmərəm “yeri” – təkrar eləmək istəmirəm. Bu sözü çox deyiblər. “Pəri” sözünü demək lazım deyil. Mən bu barədə fikirləşmişəm, bu söz ona əsla uymur, heç yaraşmır.

Birdən Maykl dedi:

– “Həzəri”.

Pinqvin dedi:

– Hm! Bu, poetik deyil.

– Bəlkə, “həri” olsun? – deyə Ceyn təklif etdi.

– Hə... – Pinqvin, deyəsən, fikirləşirdi. – Çox da yaxşı deyil, eləmi, – o qəmli-qəmli dilləndi. – Deyəsən, bundan əl çəkməli olacağam... Mən, bilirsiniz, çalışıram ki, anadan olan günə təbrik şeri yazım. Mənə elə gəlir ki, belə başlasam, yaxşı olar: “Meri, Meri...” elə burda da ilişdim. Çox təəssüf. Pinqvindən, orijinal bir şey gözləyirlər, ümidlərini boşa çıxartmaq istəmirəm. Di yaxşı... Məni ləngitməyin. Mən fikrimi bir yerə toplamalıyam.

Bu sözləri deyib o, dəftərini yellədə-yellədə, qələminin ucunu gəmirə-gəmirə cəld uzaqlaşdı.

– Mənim lap başım gicəllənir! – deyə Ceyn dilləndi. – Çox maraqlıdır, axı bu gün kimin anadan olan günüdür?

– Uşaqlar, gedin, di gedin! Yəqin ki, siz də təbrik etmək istəyirsiniz və ürəyinizdən deməli sözlər keçir, – arxadan kiminsə səsi eşidildi, çevriləndə, onlara bilet verən həmin Boz Ayını gördülər.

– Bəli, əlbət ki, – deyə Ceyn cavab verdi, ağına gəldi ki, onunla mübahisə etməyin mənası yoxdur, bir də o heç bilmirdi, onlar kimi təbrik etməlidirlər.

Boz Ayı uşaqları çiyinlərindən qucaqladı, onları irəliyə apardı. Hər ikisi ayının onlara toxunan yumşaq, isti tüklərini hiss edirdi; uşaqlar hətta ayı bir söz danışanda qarnındakı uğultunu da eşidirdilər, elə bil ki, lap çəlləkdən səs gəlirdi...

Ayı çox da hündür olmayan bir evin qabağında dayanıb dedi:

– Hə, gəlib çatdıq!

Evin pəncərələrindən gur işıq gəlirdi. Təsəvvür etmək olardı ki, gecə deyil, bəyaz bir səhərdir, günəş şəfəq saçır.

Ayı qapını açdı, uşaqları mehribanlıqla içəri saldı.

İlk addımda işığın parıltısı onların gözlərini qamaşdırdı, tezliklə gözləri işığa öyrəşdi, uşaqlar başa düşdülər ki, Terraridədirlər. Bütün qəfəslərin qapısı açıq idi. İlanlar sərbəst gəzişirdilər, bəziləri yerdə sürünür, digərləri tənbel-tənbel qıvrılır, yumağa dönürdü...

Evin ortasında iri bir kötük vardı, bu kötüyü, görünür, qəfəslərin birindən götürmüşdülər. Kötükdə Meri Poppins rahatca oturmuşdu, dövrəsi də ilanla dolu idi.

Ceynlə Maykl gözlərinə inanmadılar.

Boz Ayı hörmətlə bildirdi:

– Xanım, iki nəfər də təbrik etməyə gəliblər.

İlanlar çevrilib maraqla uşaqlara baxdılar.

Meri Poppins əsla yerindən qımıldanmadı.

Heç təəccüb etmədən zəhmətlə Maykla baxıb soruşdu:

– Mən bilmək istərdim görüm, sən nə üçün paltosuz gəlmişən?

Hanı sənin papağın, əlcəyin? – Həmin tövrlə o, Ceynə müraciət etdi.

Onlar ağızlarını açmağa macal tapmamış, bütün Terrari uğuldadı.

– Sssssst! Ssss!

İlanlar astadan fışıldayıb quyruqları üstə qalxdılar, kiməsə Ceynlə Mayklın arxasında durana baş əydilər. Boz Ayı cəld furajkasını götürdü. Meri Poppins də ağır-ağır yerindən qalxdı.

– Mənim balalarım! Mənim əzizlərim! – Nazik, mələhətli, fişiltılı bir səs eşidildi, ən iri qəfəsdən tələsmədən, qıvrıla-qıvrıla ilanlar kralı Kobra sürünə-sürünə çıxdı.

Kobra ona təzim edən ilanların arasından sürüşüb keçdi, yolda dayanan Ayının yanından ötdü, birbaş Meri Poppinsə sarı süründü. Kobra ona yaxınlaşıb, öz qızılı bədənini yarıya kimi qaldırdı, qızılı-yaçalan xallı başını şişirdib Merinin əvvəl bir yanağından, sonra da o biri yanağından öpdü.

– Səmimi-qəlbədən təbrik edirəm! – zərif səslə dilləndi. – Mən ç...çox, ç...çox xoşbəxtəm! Əzizim, sənin anadan olan günün çoxdandır ki, Ayın bədirlənmiş gününə düşməmişdi!

Kobra başını çevirdi.

– Əyləşin, dostlar! – O, əzəmətlə o biri ilanlara baş əydi, onun sözündən sonra hamısı yerə yatıb halqalandılar, gözlərini kral Kobradan və Meri Poppinsdən çəkmədilər.

Kobra isə öz balaca, qurumuş başını Ceynlə Maykla sarı çevirdi.

Uşaqların bədəni gizildədi, onlar qeyri-ixtiyari bir addım irəli atdılar – Kobranın qəribə, iti baxışları, sanki, onları özünə çəkirdi. Onun dar, uzun bəbəkləri yuxulu görüntüdü, elə bil ki, onlara qaranlıq çökmüşdü. Bu bəbəklər qaranlığın dərinliyində gizlənilib, qiymətli daşlar kimi alışıb yanır, heç zaman sönmür.

İncə səsindən damarlarında qanları donan uşaqlara Kobra zənlə baxıb soruşdu:

– Bunlar kimdir, bilmək olarmı?

Boz Ayı elə bil qorxurdu, dili azca dolaşa-dolaşa cavab verdi:

– Qulluğunuzda dayananlar Ceyn və Maykl Benkslərdir. Onun dostlarıdır.

– Hə, onun dostlarıdır. Onda xoş gəliblər. Mənim əzizlərim, əyləşin!

Ceyn və Maykl birtəhər özlərinə gəlib dövrlərinə göz gəzdirdilər, oturmaq üçün yer axtardılar. Ayı onlara kömək etdi: o, çömbəlmə əyləşdi, uşaqlar onun tüklü dizləri üstə oturdular.

Ceyn astadan pıçıldadı:

– Lap kraliça kimi danışır.

– Elədir ki, var. O, bizim hökmdarımızdır, həm çox bilicidir, həm də çox qəzəblidir. – Boz Ayı astadan, ehtiramla danışdı.

Kobra xeyli gülümsündü, lakin bu təbəssüm çox sirli və təmkinli idi, sonra Meri Poppinsə müraciət etdi:

– Əmiqızı, – incə səslə sözə başladı.

Maykl pıçıldadı:

– Görəsən, doğrudanmı, əmisi qızıdır?

– Ana tərəfdən əmisi nəvəsidir, – deyə Boz Ayı ağızını pəncəsilə tutub astadan cavab verdi. – Daha danışma. O, hədiyyələri verməyə başlayır.

– Əmiqızı, – Kobra təkrar etdi, – çoxdandır ki, sənin anadan olan güntün Aynın bədirlənmiş gününə düşmür, biz də onu bugünkü kimi bayram eləmirik. Ona görə də imkanım olub ki, hədiyyə barədə əməlli-başlı fikirləşim. Mən qət etdim ki, – o ara verdi, bütün Terraridə

hənirti belə eşidilmirdi, çünki heç kəs nəfəsini çəkmirdi, – mən qət etdim ki, sənə ən gözəl hədiyyə təqdim etdiyim mənim qabığım olacaq.

– Düz deyirsiniz, əmiqızı, siz çox xeyirxahsınız, – deyə Meri Poppins danışmaq istədi.

Lakin Kobra işarə ilə xahiş etdi ki, sussun.

– Heç vaxt. Heç vaxt. Sən bilirsən ki, vaxtaşırı mən qabığımı dəyişirəm: biri böyük olur, biri kiçik – mənim üçün əhəmiyyəti yoxdur. Məgər mən... – Kobra sözünə ara verdi, burada olanları nəzərindən keçirdi.

– Cəngəlliklər hökmdarı! – bütün ilanlar bir ağızdan səsləndilər. Sanki onlar belə bir mərasimlərdən tez-tez keçirmiş, orada belə sual və cavabları çox eşitmişdilər.

Kobra başını tərpətdi:

– Demək belə. O şey ki mənim üçün yaxşıdır, demək, sənin üçün də yaxşı olmalıdır. Əziz Meri, bu hədiyyə, əlbət ki, çox kiçik bir şeydir, amma ondan qəşəng kəmərlər düzəltmək olar, yaxud ayaqqabı tikdirmək və ya papağının qırağına köbə vermək olar, bir sözlə, sənə lazım olar.

O, asta-asta yırğalanmağa başladı. Ceynlə Maykla elə gəldi ki, onun bədəni başından quyruğuna kimi dalğalandı.

Birdən o, qıvrılıb sıçradı, təzə, gümüşüyə çalan geyimdə oldu. Köhnə qızılı qabığı yerə düşdü.

Meri Poppins əyilib qabığı götürmək istəyirdi ki, Kobra Meri Poppinsə əmr etdi:

– Dayan! Üstündə sənə təbrik yazmalıyam.

Kobranın quyruğunun ucu tez-tez yerə atılmış qabığın üstündə gəzdi; sonra səliqə ilə onu halqaladı, qızıl tac kimi baş tərəfindən tutub təmkinlə Meri Poppinsə verdi, o isə ehtiramla hədiyyəni qəbul etdi.

Meri dedi:

– Heç bilmirəm, sənə necə təşəkkür edim, – sonra susub, maraqla hədiyyəyə baxdı və heyran-heyran əli ilə qabığı sıgalladı. Görünürdü ki, o, lap valeh olub.

Kobra dedi:

– Təşəkkür etmə. Ts-s! – O, özünün sözünü kəsdi və xallı başını şişirtti, sanki nəyə isə qulaq asdı. – Deyəsən, mən səs eşidirəm, sizi yallı rəqsinə çağırırlar.

Hamı qulaq asdı.

Zənglər çalınırdı, kiminsə yoğun səsi getdikcə daha yaxından eşidilirdi.

– Hamı Yallıya, Yallıya! Tələsin, tələsin! Hamıdan, hamıdan xahiş olunur ki, Mərkəzi meydançaya gəlsin! Rəqsə, rəqsə!

Kobra gültümsündü:

– Mən düz fikirləşmişdim. Əzizim, sən getməlisən. Onları gözlətmə. Sağ ol – gələn ad gününə kimi!

Kral Kobra yenidən qalxıb Meri Poppinsin hər iki yanağından öpdü.

– Tələsmək lazımdır! – dedi. – Sənin dostlarının qayğısına özüm qalaram.

Uşaqlar qalxdılar, çıxış yoluna sarı getməyə başladılar, çalışırdılar ki, sürüynən qıvrıla-qıvrıla qapıya sarı can atan ilanları tapdalmasınlar.

Kral Kobra Boz Ayıya dedi:

– Sən gedə bilərsən.

Furajkasını əlində tutmuş Ayı Kobraya baş əydi və heyvanların izdihamına qoşuldu – heyvanxananın mərkəzindəki ən iri yaşıl meydançaya sarı getdi.

Kobra mehribanlıqla uşaqlardan soruşdu:

– Mənimlə getmək istəyirsinizmi? – Onların cavabını gözləmədən Ceynlə Mayklın arasında sürüşüb keçdi, başının işarəsi ilə göstərdi ki, onun yanı ilə getsinlər.

– Başşşlandı! – Kobra sevincindən fısıldadı.

Bəli, yallı başlanmışdı.

Çəmənlikdə bir hay-küy, bir qışqırıq vardı ki, uşaqlar Yallının başladığını başa düşdülər. Şirlər və xallı pələnglər, Dəvələr və Samurlar, Dağ keçiləri və Zürafələr, çoxlu-çoxlu başqa heyvanlar və quşlar oxuyur, bərkədən qışqırışır, Meri Poppinsin dövrəsində halə vururdular. Budur, yallı oynayanlar meydanda fırlanırlar; rəqqaslar öz qabiliyyətlərini göstərirlər; cəngəlliklər mahnısı olan Vəhşi nəğməsini oxuyur, yırğalanır, tez-tez yerlərini və yoldaşlarını dəyişirdilər.

Kiminsə lap nazik, civiltili səsi bu hay-küydə daha çox eşidilirdi.

Ah, Meri, Meri-i,
Gözəllər gözəli.

Uşaqlar Pinqvini gördülər. O da qısa qanadlarını çırpa-çırpa, bu qərribə nəğməni oxuya-oxuya rəqs edirdi. O da uşaqları gördü, Kobraya baş əyib səslədi:

– Oxuya bildim! Eşidirsinizmi, necə oxuyurdum? Əlbəttə ki, qüsur-suz deyil. “Gözəllər gözəli” sözü “Meri-Meri”yə həmqafiyə deyil, amma belə də olar! Keçər! – O tullanıb Xallı Pələngin pəncəsindən yapışdı.

Kobra susurdu. Ceyn və Maykl dinməzəcə rəqsə tamaşa edirdilər. Onların dostları Şir yanlarından ötərkən Qırqovulu rəqsə dəvət edəndə, Ceyn çəkinə-çəkinə öz düşündüyünü demək istədi.

– Xanım, mən fikirləşdim ki... – O tutulub susdu.

– De, mənim balam, – Kobra dilləndi. – Sən nə fikirləşirdin?

– Fikirləşirdim ki, şirlər, quşlar, pələnglər, xırdaca yırtıcılar – hamısı... – Ceyn susdu.

Kobra onun köməyinə çatdı:

– Sən fikirləşirdin ki, onlar bir-birinə düşməndirlər, demək, Şir mütləq Xallı Pələngi, Pələng isə Dovşanı yeməlidir, eləmi?

Ceyn pörtüb başını tərpətdi.

Kobra dedi:

– Əslində, sən düz deyirsən. Bu belə olmalıdır. Amma belə gündə yox. Bu gün zəiflər güclülərdən qorxmurlar, irilər balacaları qoruyurlar. Hətta mən də, – Kobra sözünə ara verdi, elə bil fikrə getdi, – hətta mən də bu gün Vəhşi Qazla rastlaşa bilərəm, yemək barədə heç düşünmərəm də. Bu belə bir gündür. Ola bilsin ki, – o haçalı, dəhşətli dili ilə dodaqlarını yalaya-yalaya davam etdi. – Ola bilsin ki, həyatla yemək bir-birinə bağlıdır – nəhayət, ikisi də bir şeydir. Mənim ağım mənə deyir ki, bu belədir. Yadına sal ki, hamı – Siz şəhərlərdə, biz də cəngəlliklərdə – eyni xəmindən yoğurulmuşuq. Başının üstündəki ağaclar da, altımızdakı daşlar da, heyvanlar, quşlar, ulduzlar da həmin maddədəndir. – Hamımızın da məqsədimiz eynidir. Bunu unutma, bala, məni unutsan da.

Maykl təkid etdi:

– Axı ağac necə daş ola bilər? Mən – quş deyiləm! Ceyn də pələng deyil!

– Sən belə bilirsən! – Kobra təkrar soruşdu. – Bir bax! – O, başının işarəsilə Yallı gedənləri göstərdi.

Heyvanlar və quşlar, Meri Poppinsi dövrəyə alıb bir nəfər kimi dala, qabağa yırğalanırdılar; Meri də onlarla bərabər gah bu yana, gah da o yana yırğalanırdı. Bütün izdiham, nəhəng saat kəfgiri kimi o tərəf, bu tərəfə yırğalanırdı. Hətta ağaclar da rəqsin ritmi ilə əyilib düzəlirdilər, səmadakı Ay da yırğalanırdı, elə bil ki, dalğalarda üzən gəmidir...

– Heyvanlar və quşlar, ulduz və daş – hamımız birlik, hamısı bir-dir... – Kobra fişıldadı, başını aşağı saldı, o da yırğalanırdı. – İlan və uşaq, daş və ulduz – biz hamımız birlik...

Onun fişiltısı getdikcə eşidilməz olurdu. Rəqs edən heyvanların qışqırıqları uzaqlaşır, zəifləyir, kəsilirdi. Ceynlə Maykl da qulaq asasa sezilmədən yırğalanmağa başladılar. Bəlkə də, onları kimsə yırğalayır?

Zəif, mülayim işıq onların üzünə düşdü.

– Yatırlar, özləri də yuxu görürlər, – kimsə pıçıldadı.

Bu kimdir – Kral Kobradır, bəlkə də, anamdır. Həmişəki kimi onların yataq otağına girib ki, üstlərini yaxşıca örtün, gecə açmasınlar?

– Lap yaxşı! Qoy yatsınlar!

Bu yoğun səs kimindir – Boz Ayındır, yoxsa, mister Benksin?

Ceyn və Maykl yırğalanır... hey yırğalanırdılar... Onlar bilmirdilər... Bilmirdilər ki...

* * *

Ceyn səhər yeməyini yeyəndə, sıyığa qənd tozu səpə-səpə dedi:

– Bu gün elə qəribə yuxu görmüşəm ki! Yuxuda gördüm ki, guya, biz heyvanxanaya getmişik, Meri Poppinsin anadan olan günüdür, heyvanların yerində qəfəsdə adamlar oturublar, heyvanlar isə bayırda gəzirlər...

Maykl təəccüblə dedi:

– Bu yuxunu mən görmüşəm! Bu mənim yuxumdur!

Ceyn dedi:

– Axı ola bilməzdi ki, ikimiz də eyni yuxu görək! Bəlkə, sən səhv eləyirsən? Məsələn, sən qıvrım yallı Şiri, Suitini görmüsən. O istəyirdi ki...

Maykl onun sözünü kəsib dedi:

– ...istəyirdi ki, biz portağal qabığını tutmaq üçün suya atılaq. Hə, yadımdadır. Qafəsdəki uşaqlar da, şeir qoşa bilməyən Pinqvin də, Kral Kobra da yadımdadır.

Ceyn ədalı-ədalı dedi:

– Demək, bu yuxu deyilmiş! Bunların hamısı doğru imiş! Onda da... O, çəkinə-çəkinə süd bişirən Meri Poppinsə göz yetirdi.

Ceyn dedi:

– Meri Poppins, mənimlə Maykl eyni yuxu görə bilərikmi?

Meri Poppins donquldandı:

– Yuxu görənlərə bir bax! Xahiş edirəm, sıyıqlarınızı yeyiniz! Yoxsa, yağda qızardılmış qoğal vermərəm!

Amma Ceyn təslim olmurdu. O, bilmək istəyirdi.

– Meri Poppins, – o, gözlərini ona zilləyib soruşdu, – dünən gecə siz heyvanxanaya getmişdiniz?

Meri Poppins ağızını elə açdı ki:

– Heyvanxanaya? Gecə? Mən heyvanxanaya getmişəm? Mən tərbiyəli bir qızam, hər şeyin öz yerini çox gözəl bilirəm. Belə deyil?

Ceyn təkid edirdi:

– Deyin görüm, siz orada idiniz, ya yox?

Meri Poppins dedi:

– Əlbəttə ki, yox! Bu sənin beyninə haradan girib! Sıyığını ye qurtar, xahiş edirəm, çərənləmə!

Ceyn sıyığına süd tökdü.

O, məyus-məyus dedi:

– Hə, görünür, bu doğrudan da yuxu imiş.

Lakin Maykl ağızını açıb, alacalanmış gözlərini qoğal qızardan Meri Poppinsə zilləmişdi.

– Ceyn, – o, həyəcanla pıçıldadı. – Ceyn, bir bax!

O, barmağı ilə göstərdi ki, Ceyn hara baxsın, Ceyn də gördü. Merinin belində qızılıya çalan xallı ilan qabığından kəmər var idi, üstündə də zərif xətlə yazılmışdı: Heyvanxanadan hədiyyə!

ŞARLA ŞARDA FƏRQ VAR

...Uşaq otağına girər-girməz missis Benks gülümsəyərək qorxa-qorxa soruşdu:

– Meri Poppins, siz gəzintiyə gedəndə xırda-para şeyləri ala bilərsinizmi?

Elə bil o, sözünün yerə düşəcəyindən qorxurdu.

Meri Poppins balaca Annabelin yun koftasını sobada quruda-quruda missis Benksə sarı döndü.

– Bəlkə də, ala bildim, – dedi. Amma çox soyuq cavab verdi.

– Hə, anlayıram, – missis Benks bir az da səsini qısib dilləndi.

– Bəlkə də, heç ala bilmədim, – deyə Meri Poppins Annabelin koftasını çırpıb, daş şəbəkəyə sərə-sərə cavab verdi.

– Yaxşı. Əgər vaxtınız olsa, bu siyahı, bu da pul. Funt-sterlinq. Əgər xırdası qalsa, xərcləyə bilərsiniz.

Missis Benks hər ikisini komodun üstünə qoydu.

Meri Poppins heç nə demədi. Ancaq qımıldandı.

– Hə-ə! – Birdən missis Benksin yadına düşdü. – Bu gün əkizlər ayaqla getməlidirlər. Robertson Ey bu gün səhvən uşaqların arabasına əyləşib, elə bilib ki, kreslodur, indi onu təmirə vermək lazımdır. Siz arabasız yola çıxma biləcəksinizmi? Hələ Annabel də qucağınızda olacaq!

Meri Poppinsin ağzını açması ilə yumması bir oldu.

– Mən, – o kəskin tərzdə dilləndi. – Hər işi, dünyada hər işi görməyi bacarıram. Əgər istəsəm, hələ bir az da çox elərəm.

Missis Benks yan-yanı qapıya tərəf çəkilə-çəkilə kəkələdi:

– Bilirəm, bilirəm! Siz xəzinəsiniz. Çox qiymətli və ecazkar bir adamsınız. Mən deyə bilmirəm, necə bir xəzinəsiniz, özü də hər sahədə kamilləşmiş...

Bütün bu komplimentləri deyə-deyə pilləkənin üstünə çatmışdı.

– Mən istərdim ki... bəzən mən istərdim ki, o belə kamil adam olmayaydı, – deyə missis Benks yemək otağının tozunu ala-ala üzünü ulu nənəsinin şəklinə tutub şikayətləndi. – Onun yanında özümü lap balaca və nadan sayıram! Balaca bir qız oluram. Axı mən uşaq deyiləm. – Missis Benks başını qaldırıb çini inəyin tozunu aldı. – Mən hörmətli xanımam – beş uşaq anasıyam! O, bunu unudur!

O, tozu silə-silə Meri Poppinsə demək istədiklərini düşünürdü, lakin eyni zamanda bilirdi ki, bu sözləri ona deməyə heç vaxt cəsarət etməyəcək.

Meri Poppins alacağı şeylərin siyahısını və funt-sterlinqləri çantasına qoydu. Bir göz qırpımında şlyapasının sancağını sancdı və Annabeli qucağına alıb evdən yel kimi çıxdı. Mayklla Ceyn əkizlərin əlindən tutub güclə ona yetişdilər.

O, onlara sarı çevrilib əmr etdi:

– Xahiş edirəm, cəld olun!

Uşaqlar addımlarını yeyinlətdilər, əkizləri də arxalarınca çəkirdilər. Conla Barbinin yerə sürtülən ayaqqabılarının səsi eşidilirdi, yazıqların qolları az qalır ki, yerindən çıxсын, lakin Mayklla Ceyni bu maraqlandırmırdı. Onlar fikirləşirdilər ki, Meri Poppinsdən geri qalmasınlar. Əsas da o idi ki, artıq qalan xırda pulu o nə edəcəkdir...

Meri Poppins tindəki birinci dükana girib siyahını oxudu:

– İki qutu şam, dörd girvənkə düyü, üç girvənkə pəhriz qəndi, altı girvənkə parça qənd, iki banka tomat, qab-qacaq yumaq üçün bir çüt əlcək, bir parça surğuc, bir torba un, çaxmaqdaşı, iki qutu kibrit, iki baş gül kələm və bir bağlama ravənd!

– Bir torba əlcək, – baqqal əsəbi-əsəbi karandaş qırğının yönulməmiş başını gəmirə-gəmirə təkrar etdi.

Meri Poppins acıqlı tövrlə onun yadına saldı:

– Mən bir torba un dedim!

Baqqal qıpqırmızı qızardı.

– Bağışlayın! Mən səhv etdim! Yaxşı havadır, eləmi?.. Hə-hə... Mən səhv etdim. Demək, əvvəlcə bir torba u-u-u-un.

O tez-tez yazırdı.

– İki qutu qabyuyan...

– Kibrit! – deyə Meri Poppins mızıldandı.

Baqqalın əlləri əsdi.

– Bağışlayın! Yəqin ki, buna günahkar qələməmdir. Bu qələm həmişə lazım olanı yazmır! Təzəsini almalyam. Əlbəttə ki, kibrit! Bir də nə dediniz?..

O, gözlərini qaldırıb o saatca da aşağı saldı, əlindəki qələm qırığına zillədi.

Meri Poppins siyahını çevirdi, yenidən ucadan oxumağa başladı.

O, siyahını qurtaranda baqqal təəssüfləndi:

– Heyif ki, ravənd yoxdur. Bəlkə, qara gavalı göttürəsiniz?

– Qəti olmaz! Bir bağlama saqo!

Maykl etiraz etdi:

– Meri Poppins, saqo almayın, lazım deyil. Keçən həftə saqo yemişik.

O, Maykla baxdı, sonra da baqqala nəzər saldı – hər ikisi başa düşdü ki, danışmaları mənasızdır. Saqo alınacaq.

Baqqal daha da bərk qızardı, getdi çəkib gətirsin.

Ceyn piştaxtanın üstünə təpə kimi yığılmış bazarlığa acıqlı-acıqlı baxaraq pıçıldadı:

– Demək, bazarlıq puldan xırda qalmayacaq.

Maykl düşündü: “Hə, bəlkə, beş-on şüşə konfet üçün pul qaldı, görək də!” Çantasından funt-sterlinqlər çıxaran Meri Poppinsə baxa-baxa öz aləmində şüşə konfetə də razı oldu.

Baqqal ona pulun xırdasını verəndə Meri Poppins dedi:

– Sağ olun!

Baqqal hörmətlə cavab verdi:

– Siz də sağ olun!

Gülümsünə-gülümsünə piştaxtaya dirsəkləndi, onun fikrincə belə durmaq daha yaxşı idi. Hava da ki gözəldir. O, elə bir səslə danışdı ki, guya, bu onun işi idi.

– Yağış yağmalıdır! – deyə Meri Poppins onun sözünü kəsdi, çantasını bağlayıb ağzını yumdu.

– Düz deyirsiniz! – Baqqal cəld cavab verdi. O çalışdı ki, sözü Meri Poppinsin xoşuna gəlsin. – Əlbəttə ki, yağışdan yaxşı nə ola bilər!

Meri Poppins onun sözünü kəsdi:

– Əksinə!

Baqqalın sifəti uzandı. Nə deyirdisə, düz olmurdu...

O, qapını Meri Poppins üçün aç-aça hörmətlə dedi:

– Miss, güman edirəm ki, siz yenə də bizim dükana təşrif gətirəcəksiniz?

Meri Poppins:

– Sağlıqla qalın! – deyib güllə kimi dükandan çıxdı.

Baqqal köksünü ötürdü.

– Bircə dəqiqə, – deyib o, siyirməni açdı, qurdalaya-qurdalaya uşaqları saxladı. – Alın bunu. Heç kəsin xətrinə dəymək istəmirdim, vallah. İstəyirdim ki, ancaq sizin xoşunuza gəlim.

İki dənə şokolad batonu Ceynin uzanmış əlinə, üç dənə də Maykla verdi.

– Hərəniz bir dənə, biri də ona! – deyib başı ilə uzaqlaşan Meri Poppinsi göstərdi.

Uşaqlar təşəkkür edib, yolboyu şokoladı sora-sora götürüldülər ki, Meri Poppinsə çatsınlar.

Meri Poppins dodaqları qəhvəyi rəngə boyanmış Maykladan soruşdu:

– O nədir sorursan?

– Şokoladdır. Baqqal verdi bizə. Bunu da sizə verdi. – O, şokolad batonunun birini Meriyə uzatdı, – şirəsi yaman çoxdur.

Meri Poppins:

– Necə üzlü adamdır, – dedi. Amma şokoladı aldı, bir anda yedi, görünür, ona ləzzət verdi.

Maykl soruşdu:

– Bazarlıq puldan çox qalıb?

– İndi baxıb görərik.

Meri Poppins aptekə girdi. Əlində bir qəlib sabun, bir qutu xardal və diş tozu küçəyə çıxdı.

Ceyn və Maykl ağır-ağır kökslərini ötürdülər.

Onlar çox yaxşı başa düşürdülər ki, funt-sterlinqlər gözləri qarşısında əriyir...

– İndi şirniyyat dükanına girək! – deyib Meri Poppins siyahıya baxdı, qapı arxasında gözdən itdi.

Onlar vitrinin şüşəsindən Meri Poppinsin badamlı pirojnalrı göstərdiyini gördülər. Satıcı ona iri bir bağlama verdi.

– Yəqin ki, on iki dənə alıb! – Ceyn məyus-məyus dilləndi.

Başqa bir gün olsaydı, əlbət ki, belə bazarlığa heyran qalardılar, amma bu gün ürəkdən arzu etdilər, kaş dünyada heç pirojna olmayaydı!

– Bəs indi hara gedirik? – Maykl bir ayağı üstə tullana-tullana soruşdu. O bilmək istəyirdi görsün, funt-sterlinqdən xırda qalıb, ya yox.

O, çox yaxşı başa düşürdü ki, heç nə qala bilməz, amma yenə də ümidini itirmirdi.

Meri Poppins dedi:

– Evə gedirik!

Uşaqlar mısmırıqlarını salladılar.

Demək, heç nə, heç nə qalmayıb!..

Onlar çox istəyirdilər ki, son suallarını versinlər, lakin bağlamaları aparan Meri Poppinsin üzünün ifadəsini gördükdə, cürət eləmə-dilər. O, bağlamaları, torbaları və Annabeli bərk-bərk sinəsinə sıxıb yel kimi qabaqda uçurdu. Qanları qaralmış, ümidləri boşa çıxmış uşaqlar ayaqlarını sürüyə-sürüyə onun dalınca gədirdilər. Onlar bunu ona heç vaxt bağışlamayacaqdılar!

– Biz, deyəsən, evə getmirik! – Maykl mızıldandı. – Evə bu yolla getmirik axı!

Meri Poppins qəzəbli-qəzəbli ona çevrilib dedi:

– Nə vaxtdan bəri bu park bizim yolumuzun üstündə olmayıb?

– Axı-ı, burdan...

Meri Poppins məzəmmətlə dedi:

– İcazə verin, deyim ki, parkın bir neçə çıxış yolu var! Evimizin də yolu bir deyil!

Onlar indiyə kimi parkın bu hissəsində olmamışdılar. Bura elə yaxşı idi ki! Günəş adamı isidirdi. Hündür ağacların başları çəpərə sarı əyilmişdi, yarpaqları xışıldayırdı. İki sərçə bir saman çöpünün üstündə dalaşırdı. Tüklü dələ daş sürahi ilə hoppana-hoppana şöngüyüb oturdu, qoza yalvarmağa başladı.

Amma uşaqları bu gün bu heç sevindirmirdi. Hətta maraqlandır-mırdı da. Ceyn və Maykl ancaq bir şey barədə fikirləşirdilər; Meri Poppins pulların hamısını lazımsız şeylərə xərclədi, əsl iş üçün, ən vacib şey almağa bir qəpik də qalmadı.

Nəhayət, onlar üstünə şir və taydiş həkk edilmiş uca daş tağların yanına gəldilər. Tağın altında lap qoca bir qarı oturmuşdu, üzü büzüş-müş qoza oxşayırdı. Dizi üstə podnos qoymuşdu, elə bil ki, içi rəng-bərəng rezin sap ilə dolu idi, başının üstündə ipləri parkın şəbəkəsinə bağlanmış iri şarlar yellənirdi.

Ceyn çığırdı:

– Şar! Şar!

O, əlini Conun şirəli əlindən çəkib qarının yanına qaçdı. Maykl da Barbini yolun ortasında qoyub onun arxasınca götürüldü.

Əli şarlı qarı titrək səslə dilləndi:

– Ay mənim əzizlərim! Hansı xoşunuza gəlir? Hansını istəyirsiniz, götürün. Seçin, tələsməyin!

Qarı podnosunu onların qarşısında tutub silkələdi.

Ceyn dedi:

– Biz eləcə baxırıq! Pulumuz yoxdur!

Qarı təəssüflə ağzını marçıldıtdı:

– Şara baxmaqdan nə ləzzət aparacaqsınız! Şarı əlində gərək tutasan, gərək şarla tanış olasan, şarı sevəsən! Elə-belə baxmaqdan nə çıxacaq?

Ceyn və Maykl karıxmış qarıya baxırdılar. Əlbət ki, o haqlı idi! Axı onlar nə edə bilərdilər?

– Mən balaca qız olanda, – qarı kətilində tərپənə-tərپənə deyirdi, – yadımdadır, onda adamlar şarın qədrini yaxşı bilirdilər! Onlar eləcə baxmağa gəlmirdilər, onlar alırdılar! Hə, alırdılar! Heç kəs bu qarıdan şarsız çıxmazdı. Uşaqlar haqda heç danışmağa dəyməz. Hə, hə! Ağlatmaq günah olardı!

O çevrilib məhəbbətlə havada yellənən şarlara baxıb dedi:

– Ay mənim qəşəng cüçələrim! – Mən qarıdan başqa heç kəs sizi başa düşmür. Siz daha dəbdən düşmüşsünüz! Siz indi heç kəsə lazım deyilsiniz!

Maykl təkid edirdi:

– Şar bizə lazımdır! Amma pulumuz yoxdur. O, bütün funt-sterlinqlərin hamısını xərclədi...

– “O” kimdir, icazə verin soruşum? – Arxadan, lap onun qulağı dibində belə bir sual eşidildi.

Maykl çevrildi və qıpqırmızı qızardı.

– Mən... n-n-n... demək istədim ki, siz... z-z-z o...

– Böyüklər haqqında hörmətlə danış! – deyib Meri Poppins əlini Mayklın çiyini üstündən uzatdı. Qarının podnosuna gümüş manatlıq qoydu.

Maykl gözlərinə inanmadı.

“Demək bazarlıqdan xırda pul qalıb” – Ceyn düşündü və Meri Poppinsə hirsələndiyinə görə xəcalət çəkdi.

Qarının gözləri par-par parıldadı. O, gümüş manatlığı götürüb maraqla baxdı.

– Necə də bərq vurur! – dedi. – Necə də parıldayır! Mən çoxdandır ki, beləsini görməmişdim, hələ lap qız vaxtından! – O, başını Meri Poppinsə sarı əydi. – Mənim gözəlim, sizə şar lazımdır?

Meri Poppins çox nəzakətlə dedi:

– Bəli, xahiş edirəm!

– Qızım, neçə dənə lazımdır?

– Dörd dənə!

Ceyn və Maykl sevindiklərindən az qalırdılar ki, partlasınlar, atılıb Meri Poppinsin boynuna sarıldılar.

– Meri Poppins, doğrudan? Hərəmisə ayrı-ayrı? Doğrudan? Doğrudan?

– Güman edirəm ki, mən həmişə düz danışmıram, – o, ciddi tərzdə cavab verdi, lakin görkəmindən özündən razı qaldığı sezilirdi.

Uşaqlar podnosa sarı atıldılar, rezinləri qarışdırmağa başladılar. Qarı manatı donunun cibinə saldı və ləzzətlə əlini cibinin üstünə vurdu. Sonra uşaqlara kömək etməyə başladı.

O dalbadal deyirdi:

– Mənim cücələrim, yaxşılarını seçin. Unutmayın ki, şarla şarda fərq var! Seçin, tələsməyin! Bir də gördün elə bir şar götürdün ki, bütün ümidin alt-üst oldu.

Maykl dedi:

– Mən bu şarı istəyirəm! – O, qırmızıxallı sarı şarı götürdü.

Qarı dedi:

– İndi yoxlayaq görək, götürdüyün münasibdir, ya yox! Ver üfürüb şişirdək!

Qarı rezini Maykldan alıb ağızına yaxınlaşdırdı. Üfürdü! Şar şişdi! Belə bir xırda qarının bu qədər güclü nəfəsi olduğuna inanmaq olmurdu. İpli, qırmızıxallı, iri sarı şar havada atılıb düşdü.

– Bir baxın, bir baxın! – Maykl qışqırdı. – Onun üstündə nə yazılıb!

Doğrudan da, xallar demə hərf imiş! Sarı şarın üstündə aydınca bu sözlər yazılmışdı: Maykl Benks!

– Aha! – qarı pıçıldadı. – Mən nə deyirdim? Sən tələsmədən seçirdin! Özü də lap düz seçmişən!

– Bir baxın, bəs mən? – deyə Ceyn büztülmüş göy şarı qarıya uzatdı.

Qarı şarı üfürdü. İri göy şar lap qlobusa bənzədi, üstündə ağ hərflər göründü: Ceyn Kerolayn Benks!

– Bu sənin adıdır, bala? – deyə qarı soruşdu.

Ceyn başını tərpətdi.

Ceyn şarı götürüb kənara çəkildə qarı yenidən, astadan pıçıldadı.

Conla Barbi koppuş əlləri ilə podnosu alt-üst edə-edə çığırışdılar:

– Mənə də! Mənə də!

Con çəhrayısını götürdü. Qarı şarı üfürüb yenə də güldü. Onun üstündə yazılmışdı: “Con və Barbi Benks ikisinə bir dənə düşür, çünki əkizdirlər!”

Ceyn dedi:

– Heç nə anlamıram. Axı siz bizim adımızı hardan bilirsiniz? Axı siz əvvəllər bizi görməmişdiniz!

– Ay mənim balaca cücələrim, mən sizə demişdim ki, şarla şarda fərq var! Bu şarlar isə tamam ayrıdır!

Maykl dedi:

– Yəqin ki, bu yazıları onların üstünə siz yazmışsınız?

– Mən? – qarı pıçıldadı. – Heç fikrimə də gəlməyib!

– Bəs kim yazıb?

– Məndən asan bir şey soruş, əzizim! Mən bircə onu bilirəm ki, yazılan budur. Hər adamın özünə uyğun dünyada şarı var, o da onu seçməyi bacarmalıdır!

Maykl əl çəkmədi:

– Meri Poppinsin də?

Qarı şarlarla birlikdə başını yana əyib Meri Poppinsə baxdı, mənəli-mənəli gülümsündü.

– İndi baxarıq, – o, kətilin üstündə yırğalandı. – Qoy özü seçsin. Yəqin ki, yanılmaz!

Meri Poppins lovğa-lovğa başı ilə təsdiq elədi. Onun əli bir anlıq podnosun üstündə dayandı, sonra aşağı düşdü və qırmızı şarı götürdü.

Meri Poppins əlini uzatdı, şar özbaşına şişdi, uşaqlar təəcüb içində qaldılar. O, şişdi, şişdi, şişdi və Mayklın şarı boyda oldu.

Lakin şar dayanmadı. Elə hey böyüyürdü, hava şarından üç dəfə böyük oluncayadək şişdi. Üstündə par-par parıldayan qızılı hərflərlə bu sözlər yazılmışdı:

MERİ POPPINS!

Qırmızı şar qarıya sarı uçdu: o, ucuna sap bağladı, pıçıldayıb Meri Poppinsə qayıtdı.

Şarların dördü də birdən havada uçuşdular. Onlar saplarını hey çəkirdilər, elə bil sapdan qopub səmalarda uçmaq istəyirdilər. Əsən külək şarları dünyanın dörd tərəfinə – cənuba, şimala, qərbə və şərqə baş əyməyə məcbur edirdi.

Qarı sevincək səsləndi:

– Bəli, mənim sevimlilərim, şarla şarda fərq var! Hər kəsə münasibi tapılar, amma adam seçməyi bacarmalıdır.

Bu an darvaza ağzında yaşlı bir centlmen göründü, onun başında silindr vardı. O da şarları gördü. Yaşlı centlmen düz onlara tərəf gəldi. Şarsatan qarıya yanaşdı.

O, cibindəki xırda pulları cingildədə-cingildədə soruşdu:

– Bunlar neçəyədir?

– Yeddi yarım! Seçin, tələsməyin, əzizim!

Yaşlı centlmen qəhvəyi rənglisini seçdi. Qarı şarı üfürüb şişirdən - də onun üstündə yaşıl hərflərlə yazılmışdı: “Vilyam Vezeroll Vilkins”.

Yaşlı centlmen dedi:

– İlahi, bu ki mənim adımdır!

Qarı dedi:

– Əzizim, yaxşı seçmişən! Şarla şarın fərqi var!

Yaşlı centlmen şarından gözünü çəkmirdi.

– Qəribədir! – deyib bərkdən burnunu çəkdi. – Qırx il əvvəl mən balaca oğlan olanda, burdan şar almaq istəyirdim. Amma mənə icazə vermədilər. Dedilər ki, mən buna layiq deyiləm! Bu şar qırx il mənə gözləyib! Doğrudan da, qəribədir!

O, yoluna davam etdi. Gözüntü şarından çəkmədiyi üçün dirəyə dəydi.

Onu maraqla yola salan uşaqlar gördülər ki, o, havaya qalxdı.

Maykl çığırdı:

– Bir baxın, bir baxın!

Elə bu vaxt onun da şarının sapı dartıldı və Maykl hiss etdi ki, ayaqları yerdən üzülür.

O bağırdı:

– Vay, vay! Qiyamətdir! Mənimki də uçur!

– Şarla şarda fərq var, mənim əzizlərim! – Əlində şar tutan qarı dilləndi və əkizlərin şerikli şarlarının ipindən necə bərk-bərk yapışdıqlarına və havaya qalxdıqlarına baxdı.

Ceyn də uça-uça çığırdı:

– Uçuram, uçuram!

Meri Poppins dedi:

– Evə gedin, xahiş edirəm!

Qırmızı şar o dəqiqə göyə qalxıb qabağa keçdi və Meri Poppins də çəkdi. O, gah atılıb qalxır, gah da düşürdü. Annabeli və bağlamalı bərk-bərk tutmuşdu. Başındakı şlyapası səliqəli idi, saçları da qəşəngcə daranmışdı, addımlarını necə inamla yerə basırdısa, havada da eləcə yeriyirdi. Ceyn, Maykl və əkizlər havada şarları ilə birlikdə tullana-tullana onun arxasınca gedirdilər.

Ceyn köhnə bataqlığın yanından uça-uça çığırdı:

– O! O! O! Lap əladır!

Maykl dedi:

– Elə bil mən havadan düzəlmişəm! – Skamyanın arxasına dəyib kənara uçdu. – Bax, buna əsil gəzmək deyərlər!

– İ-i-i-i! – Əkizlər hoppana-hoppana, itələşə-itələşə çığırsındılar.

Meri Poppins:

– Arxamca, geri qalmayın! – deyib çiyini üstədən elə acıqla baxdı ki, elə bil onlar arxayın-arxayın yerlə gedirdilər, havada şarlardan asılıb uçmurdular.

* * *

Cökəli xiyabanın tinində, onlardan xeyli qabağa düşmüş yaşlı centlmenə çatdılar, Maykl çevrilib qışqırdı:

– Ceyn! Bir bax! Bir bax! Hamı əlində şar tutub!

O da baxdı. Lap uzaqlarda, adamlar havada yırğalanırdılar.

Ceyn çığırdı:

– Dondurmasatan da ordadır! – Fikri onda qaldığından az qaldı ki, heykəllə toqquşsun.

– Aha! Bacatəmizləyən də ordadır! Ora bax, miss Larkı görürsən?

Doğrudan da, ləklərin yanında əlcəkli və şlyapalı tanış bir kölgə yırğalanırdı.

Ondan qabaq şarların iplərini dişlərində tutan Eduard və Varfolomey uçurdu. Hər üçü özlərindən çox razı idi. Onlar bataqlığın alt tərəfindəki yolu keçib fəvvarələrin arxasında görünməz oldular.

– Yuxarı, yuxarı! Çatla mənim bağrım. Ay uşaqlar yol verin! Admirala yol verin! – Dəniz tufanlarında bərkimiş tanış gur səs eşidildi və admiral Bumla arvadı vüqarla iri bir şarın üstündə uşaqların yanından uçub keçdilər. Küləyin istiqaməti ilə gedin! Bax belə! Kryuyseli və bom-bramseli! – Çox çevikliklə palıd ağacının yanından ötüb keçən admiral bərkdən qışqırdı.

Admiral və şarlar getdikcə çoxalıb sıxlaşırdı. Havada boş yer tapmaq mümkün deyildi, uşaqlar da çalışırdılar ki, ondan geri qalmasınlar.

Kimsə lap Ceynin qulağının dibindəcə dedi:

– İlahi! Mənim şarım uçmur!

Yolda köhnə dəblə geyinmiş bir qadın durmuşdu. Onun başında lələkli şlyapa, boynunda dəvə yunundan şərf vardı, Göyrəngli şar onun ayaqlarının yanına, yerə düşmüşdü. Şarın üstündə zərli hərflərlə “Baş nazir” sözləri yazılmışdı.

Qadın az qalırdı ağlasın:

– Bəs mən nə edim? Qarı qapıdan çıxanda mənə dedi ki, “Əzizim, seç, tələsmə!” Mən də seçdim. Mənə başqasının şarı düşdü! Mən ki, baş nazir deyiləm!

Bu vaxt əlində çətir, şıqgeyimli, uca boylu kişi ona yanaşdı:

– Bağışlayın, – dedi, – Baş nazir mənəm.

Xanım ona sarı çevrildi:

– Demək, bu şar sizinkidir! Yəqin ki, mənim şarım da sizə düşüb!

Baş nazir öz şarını ona göstərdi. Özüdür ki, var! Onun üstündə “Xanım Müriyel Brayton-Cons” sözləri yazılmışdı.

Qadın:

– Özüdür ki, var! Gəlin dəyişək! – dedi və baş nazirin şarını əlindən alıb, özününkünü ona verdi.

Hər ikisi o dəqiqə göyə qalxdılar. Söhbət edə-edə ağacların arası ilə uçdular.

– Siz evlisiniz? – deyə xanım Müriəl soruşduğu vaxt Ceynlə Mayklın yanından ötürdülər.

Baş nazir cavab verdi:

– Yox! Heç cürə özümə tay, ortayaşlı bir xanım tapa bilmirəm. Lap cavan olmasın, lap qoca da, özü də gülərüzlü adam olsun. Axı mən özüm çox ciddi adamam.

Xanım Müriəl Brayton-Cons dedi:

– Bəlkə, mən sizə yarardım? Mən çox güləyən adamam!

Baş nazir:

– Zənnimcə, mənim üçün əsl münasib adamsınız! – dedi və onlar əl-əl verib şən izdihamın arasında gözdən itdilər.

İzdiham kiçik deyildi. Ceynlə Maykl Meri Poppinsin arxasınca hoppana-hoppana uçanda adamlara toxunurdular. Axı hamının əlində şar vardı, özləri də həmin qadından almışdılar. Parkın səması elə bil qaynayırdı.

Budur, uzun bığlı, göy mundirli, başı kaskalı, uca boylu bir kişi keçdi. Onun şarında “Polis inspektoru” sözləri yazılmışdı. Üstündə “Lord-mer” yazılmış şar, başında üçkünc şlyapa, əynində uzun qırmızı mantiya olan, boynundan bürünc zəncir asılmış gipgirdə bir gonbulu sürüyə-sürüyə çəkirdi.

Üstündə “F.Smit” sözləri yazılmış tünd-qırmızı rəngli kiçik şarla uçan dalandar ara vermədən öz adi göstərişlərini bərkdən deyə-deyə izdihamın içindən güclə keçirdi:

– Keçin, keçin, xahiş edirəm! Tələsməyin! Qanun-qaydanı gözləyin! Zibili zibil qutularına atın!

– İtlər ancaq xaltada olmalıdır! Papiros çəkmək qadağandır! Bir-birinizi itələməyin! Qayda-qanuna riayət edin! – deyə o, səsi batınca çığırdı.

Maykl uça-uça Ceynə yanaşanda soruşdu:

– Bəs, Meri Poppins hanı?

– Odur bax! Görürsən? – Ceyn irəlini göstərdi, qabaqda iri bir şar aramla, qayda ilə qəddi-qamətli Meri Poppinsi aparırdı.

Arxadan qocalara xas olan xırıltılı səs eşidildi:

– Mənim əzizlərim, şarla şarda fərq var!

Onlar çevriləndə qarını gördülər.

Onun podnosu bomboş idi, əlində bir dənə də şar qalmamışdı; amma, o uçurdu, sanki yüzlərlə gözəgörtünməz şarlar onu aparırdı.

Uşaqların yanından ötəndə: “Hamısını satdım! – dedi. – Bəli, hər adam öz şarını tapdı! Hamısı da tələsmədən seçdi! Axı şarla şarda fərq var! Amma özümə heç biri də qalmadı!”

O, xırda pullarını cingildədə-cingildədə güllə kimi uçdu, uşaqlar uzun müddət bu xırdaca, qurumuş adamın arxasınca baxdılar, o uça-uça Lord-meri, baş naziri və çoxlarını arxada qoydu. Hamı – o, göz-dən itənə kimi ona baxdı.

Sonuncu dəfə onun səsi güclə eşidildi:

– Mənim əzizlərim, şarla şarda fərq var!

On yeddi nömrəli evin dərbəçəsi açıq idi, içəri qapı taybatay idi. Zərif tel kimi əyilib-düzələn Meri Poppins yırğalana-yırğalana dəhlizə girdi, ordan da uça-uça pilləkənlə yuxarı qalxdı. Uşaqlar itələşə-itələşə, hoppana-hoppana onun arxasınca qaçışırdılar. Onlar uşaq otağının qapısına çatanda hay-küylə, tappıltı ilə yerə düşdülər. Meri Poppins isə yavaş-yavaş, səssiz-səmirsiz yerə endi.

Ceyn dedi:

– Ay, nə gözəl, nə əla keçdi günümüz! Əladan da əla keçdi! – Ceyn atılıb Meri Poppinsi qucaqlamaq istədi.

Meri Poppins soyuqqanlıqla dedi:

– Amma sənin barəndə belə demək olmaz! Get, saçlarını dara, xahiş edirəm! Mən belə uşaqları sevmirəm!

Maykl qışqırdı:

– Mən indi özüm lap hava şarına bənzəyirəm! Lələkdən də yüngüləm! Lap mələikə kimi!

Meri Poppins söyləndi:

– Bacatəmizləyən kimi! Get, üz-gözünü yu!

Onlar saçlarını darayıb, əl-üzlərini yuyub qayıdanda şarları tavana da gördülər: sarı şar Maykılın, mavi şar Ceynin, çəhrayı əkizlərin,

qırmızı isə Meri Poppinsin idi. Şarların ipləri çox səliqə ilə buxarının üstündən asılmış şəklin qarmağına bağlanmışdı. Şarlar tərپənmirdi. Yüngül və rəngbərəng şarlar elə bil ki, yatmışdılar.

– Maraqlıdır! – Maykl astadan dilləndi, guya ki, ürəyində danışırdı.

Bazarlığı yerbəyer edən Meri Poppins soruşdu:

– Nədir səni maraqlandıran?

– Əgər siz bizimlə olmasaydınız, görəsən onda da belə olacaqdımı?

Meri Poppins qımıldandı:

– Məni də maraqlandıran odur ki, görəsən, sən nə vaxtadək özünə aid olmayan işlər bərədə sual verəcəksən.

Bununla da Maykl kifayətlənməyə məcbur oldu...

Ceyms Oldric

(1918–2002)

RIYAKARLAR

Qolu zorlu oğul gərək
Tıxac vursun tez ağzına.
Riyakarın qoy dəyməsin
Bir acı söz dodağına.

“Sülh” kəlməsi dodağında
Fəqət qəlbi qan-qan deyir.
Dünyamızı bir atomla,
Bir atımla kül eyləyir.

Bağırırlar, barmaq dəysə,
Külə dönər tək Asiya.
Vaxt da çatmaz göz qırpasan,
Görərsən ki, güldü dünya.

Ay fırlanan, gözəl dünya
Bu riyakar arzusumu.
Yoxsa Qərbin azadlığı
Bombasıdır bir içim su?!

Yəqin onlar “qəlp” allahdır,
Yox, tarixə düşməyiblər.
Nə adamdır, nə də cüdam
İnsan kimi bişməyiblər.

Şlyapalı, zınqırovlı,
Var-dövlətli cahildirlər.
Düşüncəsiz yapışıblar
Düymələrdən, qatıldirlər.

Dinlə məni, Amerika,
Ölüm gəzir torpağında.
Riyakarlar qan-qan deyir, –
“Sülh” kəlməsi dodağında.

SİLAHLI SƏRSƏRİLƏR

Mak “Cip”in sürətini artırdı. Taha döngəyə çatar-çatmaz yol qırağındakılara kürd dilində qışqırdı ki, Mahmudun başına qəza gəlib, onlar köməyə tələsirlər.

Taha ayağa qalxıb dediklərini bağıra-bağıra təkrar elədi, sonra əllərini yelləyərək daha nəsə əlavə etdi, sonra Qreqora tərəf çevrildi:

– Bərk sür.

“Cip” bir göz qırpımında döngəni keçdi.

– Dediysin o Mahmud kimdir ki? – deyə Mak Qreqor atılıb-düşən maşının sükanını fırlada-fırlada soruşdu.

– Mən nə bilim? Bircə onu bilirəm ki, onların arasında Mahmud adlısı həmişə var...

Qabaqda kənd göründü. Taha siqnalı basmağı işarə etdi.

– Elə niyə?

– Bas deyirəm... Bir də, bir də...

Taha özü əyilib barmağını uzun müddət düymədən çəkmədi, səsə arvad-uşaqlar tökülüşüb gəldilər.

– Odur ey, ora sür! – Taha əli ilə qarşıdakı evi göstərdi. – Görürsənmi?

Həmin evin qarşısında bir “Şevrolet” maşını, bir də araba dayanmışdı. Evin təzə rənglənmiş qapısından iki nəfər silahlı çıxdı. Mak Qreqor maşını ehmalca o tərəfə sürdü.

– Motoru söndürmə, – Taha mızıldandı.

– Arxayın ol.

– Nə desələr, sən cıqqırığı da çıxarma.

– Bildim.

Əlli addımlıqdan Taha əl silahlılara qışqırdı:

– Xan hardadı?

Onlardan biri dilləndi:

– İçəridə.

– Ona de ki, mən gəlmişəm, özü də başımı qaşımağa belə vaxtım yoxdur.

Maşın həyətdə dayananda qapının yanında dörd silahlı durmuşdu. Onlardan biri xanı çağırmağa getdi.

Mak Qreqor tüfəngli adamlara göz gəzdirdi, yolun haraya getdiyini, aradan çıxmaq üçün hara, necə sürəcəyini götür-qoy elədi.

– Ya Allah, – deyə xan qapıda göründü. Ayağında uzunqunclu qara çəkmə vardı, süfrə üstündən durmuşdu, köynəyinin yaxasına keçirdiyi ağ dəsmal çıxarmağa belə macal tapmamışdı, ağzında hələ də nəşə yeyirdi.

– Xan! İlxani! – Taha üzünü ona çevirdi.

– Nə var? Nə istəyirsən? Nə hay-küydür?

– Sakit ol, xan. Oğlun Dübəs hardadır?

– Rezayedə. Sənə nə lazımdır axı?

Taha əlini maşının qabaq şüşəsinə söykədi:

– Sən qoca kişisən, İlxani, atamdan da yaşlı olarsan. Amma ölümdən ədalət gözləmə, gözləmə, qoca!

– Nə demək istəyirsən? Nə çərənləyirsən?

Mak Qreqor təmkinlə nə baş verəcəyini gözləyirdi. Onun nəzərləri Tahanın şüşədən möhkəm yapışmış, əsəbilikdən sümükləri ağa - ran tozlu əllərinə dikilmişdi.

– Hökmü yerinə yetirmək vaxtı çatıb! – Taha səsinə ucaltdı.

Yalnız indi qoca İlxani onu tanıdı, əl atıb boynundakı ağrı çıxartdı, eynəyini əsəbi tərzdə gözünə taxdı.

– İtil gözümdən! – O çımıxdı. – İtil burdan! – Sonra o, gözaltı Mak Qreqora baxdı, onu da tanıdı və qəzəbindən daha da coşdu. – Bizim dağları qana batırmağa özün azmışsan, üstəlik, bir ingilis də gətirmisən? Həsən! Həsən!

Mak Qreqor əlinin bircə hərəkəti ilə “Cip”i yerindən tərpədirib əl-tüfəngli Həsənin üstünə sürdü, maşın Həsəni yerə sərən kimi arxadan atəş səsi eşidildi. Maşının təkərlərinə atılan güllələr ara vermirdi.

– Bir az gözlə, – deyə Taha cəld Kalaşnikov avtomatından yapışb qışqırdı. O, maşının arxa oturacağına sinib atəş açdı. Maşının qabaq şüşəsi çilik-çilik oldu.

– Dayan, – Taha yenə səsini qaldırdı. – Allah xatirinə bir az da dayan.

O, dalbadal atəş açdı. Mak Qreqor uçurulmuş, dağıdılmış evlərin qabağundan keçən əyri-üyrü yolda maşını döngəyə verib, əyləci basaraq arxaya nəzər saldı.

Qoca İlxani torpaq üstə qıvrılırdı, başqa birisi divardan yapışmışdı. Həsən maşın vuran yerdə üzüqoylu sərilmişdi. Bir gözətçi “Şevrolet”ə sarı qaçırdı, ancaq maşına çatmamış badalaq alıbmış kimi yerə yıxıldı. Taha vaxtında atəş açmışdı. “Cip” təzədən tərpəndi.

Taha var gücüylə qışqırdı:

– Hara?

– Yol hara aparsa, ora...

– Dağlara aparır bu yol, oralar bunların adamları ilə doludur.

– Arxaya qayıda bilmərik.

– Bayaq niyə sözümə qulaq asmadın?

– Axı gözləməkdən nə çıxardı?

Kənd küçəsi bir tərəfi uçurum, dar yola çıxdı, yuxarılarda bu yol da it-bata düşdü.

Taha dilləndi:

– Gərək aşağı gedəydin.

– Elə getsəydik, tələyə düşərdik.

– Fərqi nədir, bura da tələdir. Bizi axtaran əziyyət çəkib uzağa getməz.

– Dağlarda başımızı soxmağa yer taparıq.

* * *

Taha Mak Qreqoru daşa söykədi. Mak kürəyinə sancılmış güllənin ağrısından inildədi. Ayaqlarına baxdı. Onlar qan içindəydilər.

– Məni eşidirsənmi, Mak?

– Hm.

– Şər qarışanda kəndə enib atdan, qatırdan tapmağa çalışsaram. Yoxsa səni aşağı endirmək olmaz. Dalımda aparsam, səni öldürürəm.

Mak Qreqor bir anlığa gözlərini yumdu:

– İndi o kənddə adam qaynaşır. Taha, getmə ora.

– Nə məsləhət görürsən, bəs?

– Qatır da, at da tapsan, uzağa gedə bilməyəcəyik. Mən qan itirirəm. Məni Rezayeyə və ya Xoya da çatdırsan, ömürlük həbs olunacağam. Odur ki... odur ki, məni tərpətməyin mənası yoxdur.

– İxanidən savayı səni heç kim tanımır, Mak. Mən buna əminəm.

Mak Qreqor çox çətinliklə nəfəs aldığı hiss etdi:

– Ayaqlarım da dəlik-deşikdir.

– Xoyda dostlarımız var.

Mak Qreqor qalxıb oturmaq istədi:

– Bunun mənası yoxdur, Taha. Mənsiz get.

Lap yaxından güllə səsi eşidildiyindən Taha ayağa durub boylandı.

– Sən burada qalmaqla qəhrəman kimi ölmək istəyirsən, Mak?

– Mən daha heç yerə gedə bilmərəm, Taha. Ayrı yol yoxdur.

Taha aşağı əyilib diqqətlə ona baxdı:

– Zəiflik fikrinizi bir yerə toplamağa mane olur.

– Düzdür, – Mak Qreqor gözlərini yumdu.

– Gözlərini yumma.

– Mən bilirəm ki, biz o qoca xanı öldürməliydik, ancaq...

– Bəli, biz onu gəbərtməliydik. İndi isə şəhər küçələrinə qayıtmaq və hər şeyi yenidən başlamaq üçün buradan çıxmalıyıq. Orada bizi gələcək gözləyir. Mak, gözlərini yumma, bu barədə düşün. Mən səninçün hər şeyi qoyuram. Su, çörək, ət. Tapança sol tərəfində, Kalaşnikov sağındadır. Bax belə.

– Bu ağılsızlıqdır. Səfehləmə. Kalaşnikovu özünlə götür.

– Mənə lazım deyil. Qulaq as, Mak. Mənim qayıtmağım iki gün, daha çox çəkə bilər, sən buradan tərpənmə. İndi elə səs-küylə gedəcəyəm ki, onlar aşağı endiyimizi zənn etsinlər. Oldu?

– Oldu. Başa düşdüm.

– Bilmirəm ki, neçə günə qayıdacağam.

– Arxayın get. Öztünlə bir az yemək də götür...

– Mən qayıdacağam, Mak. Atamın qəbrinə and içirəm ki, səni evə aparacağam. Sən ancaq səbir elə. Cəhənnəmə düşmüş, qanadları yaralı simurq kimi dözümlü ol.

– Narahat olma. Məni oturt.

Taha onu qayaya söykədi.

– Yadında saxla, Mak, mən geri qayıdanda hündürdən səsləyəcəyəm. Kim xəbərdarlıqsız gəlsə, atəş aç.

Taha göz qırpımında daşların arasında yox oldu. Mak Qreqor onun yamacdan səs-küylə aşağı endiyini eşitdi, sonra atəş açıldı, daha sonra Tahanın səsi uzaqlardan gəldi:

– Bu tərəfə gəl, Mak! – Bir az keçmiş lap uzaqdan eyni sözlər zorla gəlib çatdı.

Bir neçə atəş açıldı, sonra dörd tərəfə sükut çökdü və Mak anladı ki, həmişə sərvaxt olmalıdır. Çünki sayıqlıq salamatlıq deməkdir. Ağrının təsirindən inildəyəndə böyük şair Təbrizli Heydərinin sözləri yadına düşdü: həyat əzab-əziyyətdir, ancaq əzab-əziyyət həyat deyil...

Harold Pinter

(1930–2008)

AD GÜNÜ

Üç pərdəli pyes

İştirak edənlər:

Petey
Meq
Stənli
Lulu
Qoldberq
MəkKen

BİRİNCİ PƏRDƏ

Dənizkənarı şəhərdə yerləşən evin qonaq otağı.
Aşağıdan soldakı zala aparın qapı. Arxa qapı və yuxarıdan
soldakı kiçik pəncərə. Mətbəx pəncərəsi arxadan mərkəzdə.
Yuxarıdan sağda mətbəx qapısı. Mərkəzdə masa və stullar.
Petey əlində qəzet sol qapıdan daxil olur və stulda əyləşir.
Oxumağa başlayır. Mətbəx pəncərəsindən Meqin səsi gəlir.

Meq. Bu sənən, Petey? (*Sükut.*) Petey, sənən? (*Sükut.*) Petey?

Petey. Nədir?

Meq. Sənən?

Petey. Hə, mənəm.

Meq. Necə? (*Üzü görür.*) Qayıtmısan?

Petey. Hə.

Meq. Sıyıq hazırdır. (*O, gözdən itir və yenidən peyda olur.*) Bu da sənin
sıyığın.

Petey qalxır və boşqabı ondan alır, oturur və yeməyə başlayır.
Meq mətbəx qapısından içəri girir.

M e q. Yaxşıdır?

P e t e y. Hə.

M e q. Bilirdim ki, yaxşıdır. *(Stulda əyləşir.)* Qəzet almısan?

P e t e y. Hə.

M e q. Maraqlıdır?

P e t e y. Pis deyil.

M e q. Nə yazır?

P e t e y. Elə bir şey yazmır.

M e q. Dünən mənə maraqlı şeylər oxudun.

P e t e y. Hə. Bunu hələ oxuyub qurtarmamışam.

M e q. Maraqlı şey olanda deyəcəksən?

P e t e y. Hə.

Sükut.

M e q. Bu səhər çox işləmişən?

P e t e y. Yox. Elə bir neçə köhnə stulu bir yerə yığdım. Bir az səliqə-sahman yaratdım.

M e q. Hava yaxşıdır?

P e t e y. Gözəldir.

Sükut.

M e q. Stənli oyanıb?

P e t e y. Bilmirəm. Oyanıb ki?!

M e q. Bilmirəm, mən də hələ görməmişəm.

P e t e y. Onda hələ oyanmayıb.

M e q. Onu görmüsən?

P e t e y. Mən elə indicə içəri girmişəm.

M e q. Yəqin, hələ yatır.

Otağa göz gəzdirir, durub bufetə tərəf gedir və siyirtmədən
bir cüt corab çıxarır. İynə-sap götürüb stula qayıdır.

M e q. Səhər saat neçədə işə getdin, Petey?

P e t e y. Həmişəki vaxtda.

M e q. Qaranlıq idi?

P e t e y. Yox, elə də qaranlıq deyildi.

M e q *(çitəməyə başlayır)*. Ancaq bəzən sən səhər işə gedəndə qaranlıq olur.

Petey. Qışda belə olur.
Meq. Doğrudan da, qışda elə olur.
Petey. Hə, qışda hava gec işıqlanır.
Meq. Eh! (*Sükut.*) Nə oxuyursan?
Petey. Kiminsə təzəcə uşağı olub.
Meq. Ola bilməz, kimin?
Petey. Bir qızın.
Meq. Kimin, Petey, kimin?
Petey. İnanmıram onu tanıyasan.
Meq. Adı nədir?
Petey. Meri Splət.
Meq. Tanımıram.
Petey. Tanımırsan.
Meq. Nəyi olub?
Petey (*qəzeti oxuyur*). Qızı.
Meq. Oğlan deyil?
Petey. Xeyr.
Meq. Eh, biabırçılıq! İstərdim ki, balaca oğlum olsun.
Petey. Balaca qız da pis deyil.
Meq. İstərdim balaca oğlum olsun.

Sükut.

Petey. Yeyib qurtardım.
Meq. Dadlı idi?
Petey. Çox dadlı idi.
Meq. Sənə başqa şey də hazırlamışam.
Petey. Lap yaxşı.

Meq qalxır, boşqabı götürür və mətbəxə daxil olur. Sonra içərisində
iki parça qızardılmış çörək olan boşqabla qaydır.

Meq. Al, Petey.

Petey qalxır, boşqabı alır, baxır və stula əyləşir.
Meq yenidən daxil olur.

Meq. Dadlıdır?
Petey. Hələ dadına baxmamışam.

Meq. Mərc gəlirəm ki, bunun nə olduğunu bilmirsən.

Petey. Bilirəm.

Meq. Onda de nədir?

Petey. Qızardılmış çörək.

Meq. Düzdür.

O, yeməyə başlayır. Meq onun yeməyinə tamaşa edir.

Petey. Çox dadlıdır.

Meq. Bilirdim ki, dadlıdır.

Petey. Meq, dünən gecə çimərlikdə mənə iki kişi yaxınlaşdı.

Meq. İki kişi?

Petey. Hə. Bilmək istəyirdilər ki, biz onlara bir neçə gecəlik yer verə bilərikmi?

Meq. Yer vermək? Burada?

Petey. Hə.

Meq. Neçə kişi?

Petey. İki.

Meq. Bəs sən nə dedin?

Petey. Dedim bilmirəm. Ona görə də dedilər ki, onlar yenidən baş çəkəcəklər.

Meq. Gələcəklər?

Petey. Dedilər gələcəklər.

Meq. Petey, onlar bizim haqqımızda eşidiblər?

Petey. Yəqin, eşidiblər.

Meq. Yəqin, eşidiblər. Yəqin, eşidiblər ki, bu yaxşı pansiondur. Elədir. Bu ev siyahıdadır.

Petey. Hə.

Meq. Bilirəm.

Petey. Onlar bu gün gələ bilərlər. Hazırlaya bilərsən?

Meq. Onlara o qəşəng otağı verə bilərəm.

Petey. Otaq hazırdır?

Meq. Kreslolu otaq qonaqlar üçün hazırdır.

Petey. Əminsən?

Meq. Hə, onda bu gün gəlsələr, yaxşı olar.

Petey. Yaxşı!

O, corabları və digər əşyaları bufetin siyirtməsinə qoyur.

Meq. Gedirəm onu oyadam.

Petey. Sarayda yeni şou olacaq.

Meq. Sütunda? Körpü yanında?

Petey. Yox. Sarayda, şəhərdə.

Meq. Sütunda olsaydı, Stənli də orada iştirak edə bilərdi.

Petey. Bu, açıq şoudur.

Meq. Nəyi nəzərdə tutursan?

Petey. Rəqs və musiqi yoxdur.

Meq. Onda onlar nə edəcəklər?

Petey. Ancaq söhbət.

Sükut.

Meq. Eh...

Petey. Sən musiqini sevirsen, elə deyilmi, Meq?

Meq. Pianoya qulaq asmağı sevirəm. Stənlinin piano çalmasına baxmağı sevirəm. Əlbəttə, o oxumur. *(Qapıya baxır.)* Mən gedirəm onu oyadam.

Petey. Onun çayını aparmamısan?

Meq. Həmişə aparıram. Ancaq bundan xeyli vaxt keçib.

Petey. Çayı içdi?

Meq. Onu məcbur etdim. İçib qurtarana qədər orada dayandım.

Onu çağırmağa gedirəm. *(Qapıya tərəf gedir.)* Stən! Stənli. *(Qulaq asır.)* Stən! Aşağı düşməsən, özüm gəlib gətirəcəm. Gəlirəm. Üçəcən sayıram! Bir, iki, üç! Dalınca gəlirəm!

O, otaqdan çıxıb yuxarı qaxır. Bir dəqiqə keçməmiş Stənlinin qışqırtısı, Meqin bərk gülüşü eşidilir. Petey boşqabını aparır. Qışqırır. Gülüş. Petey stulda əyləşir. Sakitlik. Meq qayıdır. Stənli aşağı düşür. Meq tez-tez nəfəs alır və saçını yığır.

Dedim ki, tələsməsə, ona səhər yeməyi verilməyəcək.

Petey. Doğrudan? Tələsəcək? Xeyri olacaq ki?

Meq. Sıyığını gətirirəm.

Meq mətbəxə daxil olur. Petey yenidən qəzetini oxuyur. Stənli gəlir. Üzü qırılmamış, gözlündə eynək əyləşir.

Petey. Sabahın xeyir, Stənli!
Stənli. Sabahın xeyir!

Sakitlik. Meq əlində bir boşqab sıyıq içəri girir və onu masanın üstünə qoyur.

Meq. Demək, nəhayət, aşağı düşüb hə? Nəhayət, səhər yeməyinə aşağı düşüb. Ancaq ona heç nə düşmür, elə deyil, Petey? (Stənli gözünü sıyığa zilləyir.) Yaxşı yatmısan?

Stənli. Heç yatmamışam.

Meq. Heç yatmısan? Eşidirsən, Petey? Yəqin, yeməyə taqətin yoxdur, hə? İndi yaxşı oğlan ol və sıyığını ye! Ye!

O, yeməyə başlayır.

Stənli. Bu gün hava necədir?

Petey. Çox yaxşı.

Stənli. İstidir?

Petey. Zəif külək əsir.

Stənli. Soyuqdur?

Petey. Deməzdim soyuqdur.

Meq. Sıyıq necədir?

Stənli. Dəhşətdir.

Meq. Sıyıq? Belə dadlı sıyıq? Sən yalançısan, balaca yalançı. O, çox xeyirlidir. Belə deyirlər. Xüsusən adamlar yuxudan gec duranda.

Stənli. Süd ötüb.

Meq. Ötməyib. Petey özününkünü yedi, elə deyil?

Petey. Elədir.

Meq. Onda ye.

Stənli. Yaxşı, ikinci yeməyə keçəcəm.

Meq. Birincini qurtarmayıb, ikinciyə keçmək istəyir.

Stənli. Qızarmış iyi gəlir.

Meq. Onu sənə verməyəcəm.

Petey. Ver yesin.

Meq (sol tərəfdə stulda əyləşir). Verməyəcəm.

Sükut.

Stənli. Səhər yeməyi istəmirəm. Sükut. Bütün gecə yuxuda bu yeməyi görmüşəm.

Meq. Elə bil dedin yatmamısan?

Stənli. Gündüz yuxuda. İndi mənə heç nə verməyəcək. Hətta masanın üstündəki bir tikə çörəkdən belə. Sükut. Yaxşı, deyəsən, qarşıdakı gözəl otellərdən birinə köçməli olacam.

Meq (*cəld qalxaraq*). Orada burdan yaxşı yemək verməyəcəklər. (*Meq mətbəxə daxil olur. Stənli bərk əsnəyir. Meq boşqabla görünür.*) Al! Bunu xoşlayacaqsan.

Petey qalxır, boşqabı götürüb masaya,
Stənlinin qarşısına qoyur və oturur.

Stənli. Bu nədir?

Petey. Qızarmış çörək.

Meq (*daxil olur*). Mərc gəlirəm ki, bunun nə olduğunu bilmirsən.

Stənli. Bilirəm.

Meq. Nədir?

Stənli. Qızarmış çörək.

Meq. Bilirmiş.

Stənli. Nə gözəl sürpriz.

Meq. Gözləməirdin, eləmi?

Stənli. Yox.

Petey (*qalxır*). Yaxşı, gedirəm.

Meq. İşə qayıdırsan?

Petey. Hə.

Meq. Bəs çay? Çay içmədin.

Petey. Eyib etməz. İndi vaxt yoxdur.

Meq. Çay hazırdır.

Petey. Görüşərik. Ta-ta, Stən.

Stənli. Ta-ta.

Petey gedir.

Meq (*özünü müdafiə edərək*). Nəyi nəzərdə tutursan?

Stənli. Sən pis həyat yoldaşısan.

Meq. Kim deyir onu?

Stənli. Ərinə bir stəkan çay hazırlamamaq! Dəhşət!

Meq. O bilir ki, mən pis arvad deyiləm.

Stənli. Əvəzində ona turşumuş süd vermək!

Meq. O turşumuş süd deyildi.

Stənli. Biabırçılıq!

Meq. Öz işinlə məşğul ol. *(Stənli yeyir.)* Sənə deyə bilərəm məndən daha yaxşı arvad tapa bilməzsən. Mən yaxşı ev saxlayıram, hər şeyi təmizləyirəm.

Stənli. Kim!

Meq. Hə! Və bu ev qonaqlar üçün çox münasibdir, yaxşı pan-siondur.

Stənli. Qonaqlar? Bilirsən, mən burada olandan bəri neçə qonaq qəbul etmişən?

Meq. Neçə?

Stənli. Bir.

Meq. Kimdir o?

Stənli. Mən! Mən sizin qonağınızam.

Meq. Sən yalançısan. Bu ev siyahıdadır.

Stənli. Mərc gəlirəm ki, elədir.

Meq. Mən bilirəm ki, elədir.

O, boşqabı kənara qoyur və qəzeti götürür.

Meq. Dadlı idi?

Stənli. Nə?

Meq. Qızarmış çörək.

Stənli. Şirəli idi.

Meq. Bu sözü bir də demə.

Stənli. Hansı sözü?

Meq. Bayaq dediyin sözü.

Stənli. Hansını, şirəlini?

Meq. O sözü demə!

Stənli. Nə olub ki?

Meq. Evli qadına bu sözü demək olmaz.

Stənli. Doğrudan?

Meq. Hə.

Stənli. Mən heç bilmirdim.

Meq. Hə, bu sözü demə.

Stənli. Bunu sənə kim deyib?

Meq. Sənə dəxli yoxdur.

Stənli. Əgər mən bu sözü evli qadına deyə bilmirəmsə, kimə deyə bilərəm?

Meq. Sən heç nəyi başa düşmürsən.

Stənli. Bəlkə, mənə çay verəsən?

Meq. Sən çay istəyirsən? *(Stənli qəzet oxuyur.)* De ki, xahiş edirəm.

Stənli. Xahiş edirəm.

Meq. De ki, ilk əvvəl üzr istəyirəm.

Stənli. İlk əvvəl üzr istəyirəm.

Meq. Xeyr, sadəcə, üzr istəyirəm.

Stənli. Sadəcə, üzr istəyirəm!

Meq. Sən indi buna layiqsən.

Stənli. Elə etmə.

O, Stənlinin boşqabını götürür və onun yanından keçəndə əli ilə saçlarını düzəldir.

Stənli onun əlini kənara itələyir. Meq mətbəxə keçir.

Stənli eynəyin altından gözlərini silir və qəzeti götürür.

Meq içəri gəlir.

Meq. Mən çaydanı da gətirdim.

Stənli *(fikri dağınıq halda)*. Bilmirəm mən sənsiz nə edərdim.

Meq. Bütün bunlara baxmayaraq, sən buna layiq deyilsən.

Stənli. Niyə?

Meq *(çayı stəkana süzərək)*. Davam et.

Stənli. Bu çay nə qədər çaydanda qalıb?

Meq. Yaxşı çaydır.

Stənli. Bu çay deyil. Şorbadır!

Meq. Elə deyil.

Stənli. Çıx buradan. Sən qoca yararsız insansan.

Meq. Xeyr, elə deyil! Bura sənin evin deyil ki, mənə belə söz deyəsən.

Stənli. Sən də düzgün eləmirsən, gəlib kişinin yataq otağına daxil olub, onu oyadırsan.

Meq. Stənli! Sən mənim səhər gətirdiyim çayı xoşlayırsan?
Stənli. Mən bu murdar şeyi içə bilmərəm. Sənə heç kim deməyib
ki, heç olmasa, çayı bir az isitmək lazımdır?

Meq. Bu çox gözəl çaydır.

Stənli (*başını əllərinin içinə alaraq*). Ay Allah, təngə gəlmişəm.

Sakitlik. Meq bufetə sarı gedir, dəsmalı götürür və Stənli baxa-baxa
otağı təmizləyir. O, masaya yaxınlaşır və oranı təmizləyir.

Meq. Stən?

Stənli. Nədir?

Meq (*utancaq halda*). Mən həqiqətən yaramazam?

Stənli. Əlbəttə, eləsən.

Meq. Sən bunu elə-belə deyirsən?

Stənli (*əsəbi halda*). Bura bax! Nəyə görə buranı təmizləmirsən?
Bura donuz damına oxşayır. Bəs mənin otağım? Oranı təmizləmək
lazımdır. Mənə təmiz otaq lazımdır!

Meq (*onun əlini sığallayaraq*). Stən, ora çox gözəl otaqdır.

Stənli onun əlini itələyir və tez ayağa durub sol tərəfdəki qapıdan
bayıra çıxır. Meq onun stəkanını və çaydanı götürüb mətbəxə aparır.
Çöl qapısı çırpılır. Stənli geri dönür.

Meq. Günəş çıxıb? (*O, pəncərənin yanından keçib, siqaret götürür və sonra
jiletinin cibindən kibrit çıxarıb siqareti yandırır.*) Sən nə çəkirsən?

Stənli. Siqaret.

Meq. Mənə də birini verərsən?

Stənli. Yox.

Meq. Mən siqareti xoşlayıram. (*Stənli pəncərənin yanında dayanıb siqaret
çəkir. Meq onun arxasına keçir və boynunun arxasını qıdıqlayır.*)

Stənli (*onu itələyərək*). Məndən uzaq dur.

Meq. Sən çölə çıxırsan?

Stənli. Səninlə yox.

Meq. Mən də indi bazarlıq etməyə çıxacam.

Stənli. Get.

Meq. Sən tək qalacaqsan.

Stənli. Doğrudan?

Meq. Qoca Meqsiz qalacaqsan. Mən iki nəfər üçün bir neçə şey almalıyam.

Sükut. Stənli yavaşca başını qaldırır.
Çevrilmədən danışır.

Stənli. Hansı iki nəfər?

Meq. İki qonaq gözləyirəm.

Stənli. Nə?

Meq. Sən bunu bilmirdin, elə deyil?

Stənli. Sən nə haqda danışırısan?

Meq. İki cənab Peteydən soruşub ki, onlar burada bir neçə gecəlik qala bilərlər, yoxsa yox. Mən onları gözləyirəm. *(Meq desməli götürüb masanın üstünü silməyə başlayır.)*

Stənli. Mən buna inanmıram.

Meq. Düz deyirəm.

Stənli *(ona tərəf gələrək)*. Sən bunu qəsdən deyirsən.

Meq. Petey bu gün bu haqda mənə dedi.

Stənli *(siqaretini əzib söndürərək)*. Bu nə vaxt olub? O, onları nə vaxt görüb?

Meq. Keçən gecə.

Stənli. Kimdir onlar?

Meq. Bilmirəm.

Stənli. O, sənə onların adını demədi?

Meq. Yox.

Stənli *(otaqda yavaş-yavaş gəzərək)*. Burada? Onlar bura gəlmək istəyir?

Meq. Hə.

Stənli. Niyə?

Meq. Bu ev siyahıdadır.

Stənli. Bəs onlar kimdir?

Meq. Gələndə görəcəksən.

Stənli *(əminliklə)*. Onlar gəlməyəcəklər.

Meq. Niyə?

Stənli. Mən sənə dedim onlar gəlməyəcək. Onlar niyə dünən axşam gəlmədilər ki? Əgər gəlsəydilər, gələrdilər.

Meq. Ola bilsin, onlar bu evi qaranlıqda tapa bilməyiblər. Qaranlıqda tapmaq çətindir.

Stənli. Onlar gəlməyəcəklər. Kimsə sizi ələ salıb. Unut bunları. Bütün bunlar yanlış məlumatdır. (*Stulda əyləşir.*) Mənim çayım hanı?

Meq. Mən onu apardım. Sən içmək istəmədin.

Stənli. Necə yəni apardın?

Meq. Apardım.

Stənli. Niyə apardın?

Meq. Sən içmək istəmirdin!

Stənli. Kim dedi ki, mən içmək istəmirəm?

Meq. Sən!

Stənli. Kim sənə icazə verdi ki, mənim çayımı aparasan?

Meq. Sən onu içmirdin.

Stənli ona baxır.

Stənli. Səncə, sən kiminlə danışırsan?

Meq (*çaşqın halda*). Nə?

Stənli. Bura gəl.

Meq. Nə?

Stənli. Bura gəl.

Meq. Yox!

Stənli. Mən səndən bir şey soruşmaq istəyirəm. (*Meq əsəbi halda yerində vurnuxur, Stənliyə yaxınlaşmaq istəmir.*) Bura gəl. (*Sükut.*) Yaxşı. Mən sualımı buradan da soruşa bilərəm. (*Qəsdən.*) Missis Bols, siz mənə müraciət edəndə fikirləşirsiniz ki, kiminlə danışırsınız?

Sakitlik. Meq inildəyir. Onun bədəni qabağa əyilir, başını əllərinin arasına alır.

Meq (*yavaş səslə*). Səhər yeməyi xoşuna gəldi, Stən? (*Meq masaya yaxınlaşır.*) Stən? Nə vaxt yenidən piano çalacaqsan? (*Stənli deyir.*) Həmişə olduğu kimi. (*Stənli deyir.*) Sənin piano çalmağın mənim xoşuma gəlir. Nə vaxt sən yenə piano çalacaqsan?

Stənli. Bacarmaram, bacararam ki?

Meq. Niyə də yox?

Stənli. Mənim pianom yoxdur axı! Elə deyil?

Meq. Yəni sənin işləməyini nəzərdə tuturam.

Stənli. Get bazarlıq elə.

Meq. Əgər sənin işin olsa, onda sənin çölə çıxmağa ehtiyacın olmayacaq. Onda sən körpü qarşısında piano çala bilərsən.

O, Meqə baxır, sonra isə öz-özünə danışmağa başlayır.

Stənli. Mən... e... Yeri gəlmişkən mənə iş təklif olunub.

Meq. Nə?

Stənli. Hə. Mən indi həmin təklifi götür-qoy edirəm.

Meq. Düz deyil.

Stənli. Yaxşı işdir. Gecə klubu. Berlində.

Meq. Berlin?

Stənli. Hə, Berlində. Gecə klubunda pianoçu. Çox böyük əmək haqqı verirlər.

Meq. Hansı müddətə gedirsən?

Stənli. Biz Berlində qalmayacağıq. Sonra Afinaya gedəcəyik.

Meq. Hansı müddətə?

Stənli. Hə. Sonra biz tayyarə ilə gedəcəyik... o... adı necəydi onun...

Meq. Hara?

Stənli. İstanbula. Zaqrebə. Vladivostoka. Bu, dünya turudur.

Meq (*stulda əyləşərək*). Sən bu yerlərdə əvvəllər piano çalmısan?

Stənli. Piano? Mən dünyanın hər yerində piano çalmışam. Ölkənin hər yerində ifa eləmişəm. (*Sükut.*) Hələ bir dəfə konsert də vermişəm.

Meq. Konsert?

Stənli (*həmin anda*). Hə. O da çox gözəl idi. Hər kəs həmin gecə orada idi. Bu, çox böyük uğur idi. Aşağı Edmontonda olmuşdu.

Meq. Sən nə geyinmişdin?

Stənli (*öz-özünə*). Mənə yaxınlaşdılar və minnətdarlıqlarını bildirdilər. Nə qədər şampan içdik! (*Sükut.*) Hətta atam mənə qulaq asmağa gəlmişdi. Mən ona dəvətnamə vermişdim. Amma inanmırdım ki, o gələcək. (*Sükut.*) Konsertdən sonra onlar bilirsən nə etdilər? Mənim adımlı həkk etdilər. Hər şey hazırlanmışdı. Mənim sonrakı konsertim. Qışda olacaqdı. Mən ora gedəndə zal bağlı idi. Orada heç kim yox idi. (*O, eynəyini götürür və gecəköynəyi ilə onu silir.*) Mən bilmək istəyirdim ki,

buna görə kim cavabdehdir. (*Eynəyini taxır və Meqə baxır.*) Ona bax. Sən, sadəcə, bir parça köhnəlmiş bir şeysən. (*O qalxır və Meq tərəfə masaya əyilir.*) Sən elə bir şeysən, elə deyil?

Meq. Sən yenə harasa gedəcəksən? Sən burada qoca Meqlə qalacaqsan. (*O inildəyir və masanın üzərinə əyilir.*) Sən bu gün yaxşı deyilsən, Stən? Sən bu gün harasa gedəcəksən?

Stənli bir az dayanır, sonra aramla qalxıb
Meqə tərəf çevrilir və yavaşca danışır.

Stənli. Meq, bilirsən nə var?

Meq. Nə?

Stənli. Sən son xəbərləri eşitmisən?

Meq. Yox.

Stənli. Mərc gəlirəm ki, eşitmisən.

Meq. Yox, eşitməmişəm.

Stənli. Sənə deyim?

Meq. Nəyi, son xəbərləri?

Stənli. Eşitməmişəm?

Meq. Yox.

Stənli. Onlar bu gün gəlirlər. Özü də fərqləndə gəlirlər.

Meq. Kim?

Stənli. Bilirsən onların fərqləndə nə var?

Meq. Nə?

Stənli. Orada əl arabası var.

Meq (*həyəcanla*). Ola bilməz.

Stənli. Ola bilər.

Meq. Yalan deyirsən.

Stənli. Böyük bir əl arabası. Maşın dayananda onlar o arabanı gətirib bağda qoyub sonra qarını döyəcəklər.

Meq. Yox, ola bilməz.

Stənli. Onlar kimisə axtarırlar.

Meq. Elə deyil.

Stənli. Onlar kimisə axtarırlar. Müəyyən bir adamı.

Meq (*xırıltılı səslə*). Yox, elə deyil!

Stənli. İstəyirsən, sənə deyim kimi axtarırlar?

M e q. Yox!

Stənli. İstəmirsən deyim?

M e q. Sən yalan deyirsən!

Qabaq qapı qəflətən döyülür. Lulunun səsi eşidilir: Ooh-ooh!
M e q Stənlinin yanından keçib bazarlıq etdiyi çantanı götürür.
Sonra çölə çıxır. Stənli qapıya yaxınlaşır və qulaq asır.
Səs gəlir. Salam, missis Bols...

M e q. Oh, artıq gəlib?

S ə s. Hə, elə indicə gəlib.

M e q. Budur?

S ə s. Hə, məncə, budur.

M e q. Qəşəngdir?

S ə s. Hə. Bununla nə edəcəm?

M e q. Mən... *(Pıçıldayır.)*

S ə s. Yox, əlbəttə, yox... *(Pıçıldayır.)*

M e q. Yaxşı, bəs... *(Pıçıldayır.)*

S ə s. Mən... *(Pıçıldayır.)* Ta-ta, missis Bols.

Stənli tez gedib stulda əyləşir. Lulu içəri girir.

Lulu. Oh, salam.

Stənli. Salam.

Lulu. Mən bunu burada qoymalıydım.

Stənli. Buyur. *(Lulu mətbəx dolabına tərəf gedir və onu qoyur.)* Bu böyük bir şeydir.

Lulu. Ona əl vurma.

Stənli. Nəyə görə mən ona toxunmalıyam?

Lulu. Yaxşı olar ki, əl vurmayaasan.

Lulu yuxarı qalxır.

Lulu. Nəyə görə qapını açmırsan? İçəri boğanaqdı.

Lulu arxa qapını açır.

Stənli *(qalxaraq)*. Boğanaqdı? Mən səhər buranın havasını dəyişmişəm.

Lulu *(qapının yanında)*. Lap yaxşı.

Stənli. Bu gün, deyəsən, yağış yağacaq. Sən necə fikirləşirsən?

Lulu. Məncə hə. Necə bildin?

Stənli. Mən səhər yeddinin yarısında dəniz sahilində idim.

Lulu. Doğrudan?

Stənli. Mən çıxıntıya tərəf getmişdim və səhər yeməyinə qədər qayıtdım. Sən mənə inanmırsan!

Meq oturur, güzgünü çıxarıb burnunu kirşanlayır.

Lulu (*güzgünü ona uzudaraq*). Öz üzünə baxmaq istəyirsən? (*Stənli masadan kənara çəkilir.*) Sən heç çölə çıxırsan? (*O, cavab vermir.*) Demək istəyirəm ki, bütün günü evdə oturub nə edirsən? (*Sükut.*) Missis Bols səni bütün günü burada saxlamaqdan bezmir?

Stənli. O, evi təmizləyəndə mən həmişə masanın yanında dayanıram.

Lulu. Nəyə görə çimmirsən? Sən dəhşətli görünürsən.

Stənli. Çimməklə heç nə dəyişməyəcək.

Lulu (*qalxaraq*). Gəl bayıra çıx, bir az hava al. Bu cür görünüşlə sən məni əsəbiləşdirirsən.

Stənli. Hava? Oh, mən bu haqda heç nə bilmirəm.

Lulu. Bayırda hava gözəldir. Məndə bir az qəlyanaltı var.

Stənli. Hansından?

Lulu. Pendirlisindən.

Stənli. Mən yeməyi çox xoşlayıram.

Lulu. Heç nə olmaz. Mən ac deyiləm.

Stənli (*qəfildən*). Mənimlə getməyə necə baxırsan?

Lulu. Hara?

Stənli. Heç yerə. Biz gedə bilərik.

Lulu. Hara gedə bilərik?

Stənli. Heç yerə. Getməyə yer yoxdur. Biz, sadəcə, gedə bilərik, fərqi yoxdur hara.

Lulu. Biz, həmçinin burada da qala bilərik.

Stənli. Yox, bura yaxşı deyil.

Lulu. Yaxşı, bəs hara?

Stənli. Heç yerə.

Lulu. Hə, bu çox yaxşı təklifdir. (*Stənli ayağa durur.*) Sən bu eynəyi mütləq taxmalısan?

Stənli. Hə.

Lulu. Sən indi gəzməyə getmirsən?

Stənli. İndi gedə bilmərəm.

Lulu. Sən elə bil qoca bir adamsan, elə deyil?

O, sol qapıdan çıxır. Stənli qalxır. Sonra güzgüyə tərəf gedir və baxır. O, mətbəxə gedir, eynəyini çıxarıb, üzünü yuyur. Sükut. Qoldberq və MəkKen arxa qapıdan içəri girirlər. MəkKen iki çamadan gətirir, Qoldberqin əlində isə çanta var. Onlar içəridə dayanırlar, sonra aşağıya doğru gəlirlər. Stənli üzünü silir, onları arxa tərəfdən götürür. MəkKen və Qoldberq evə tamaşa edirlər. Stənli eynəyini taxır. Mətbəxdən arxa qapıya tərəf gedir və çıxır.

MəkKen. Bu odur?

Qoldberq. Hə, odur.

MəkKen. Əminsən?

Qoldberq. Əlbəttə, əminəm.

Sükut.

MəkKen. Bəs, indi neyləyək?

Qoldberq. Narahat olma, MəkKen. Otur.

MəkKen. Bəs sən?

Qoldberq. Necə yəni mən?

MəkKen. Sən oturacaqsan?

Qoldberq. Biz ikimiz də oturacağıq. *(MəkKen çamadanları yerə qoyur və sol tərəfdəki stulda əyləşir.)* Arxaya söykən. Rahat ol, MəkKen. Sənə nə olub? Mən bir neçə günlüyə səni dəniz sahilinə gətirmişəm. Bir az istirahət et. Dincəlməyi öyrən, yoxsa, sən belə heç yerə gedib çıxa bilməyəcəksən.

MəkKen. Düz deyirsən, Net. Çalışacam.

Qoldberq *(sağ tərəfdə stulda əyləşərək)*. Əsas məsələ nəfəs almaqdadır. Məsələtimə qulaq as. Nəfəs al, nəfəsini burax. Çalış get, sən heç nə itirmirsən. Mənə bax. Mən hələ tələbə olanda Berni əmi ayda iki dəfə beşinci günlər məni dənizə aparırdı. Brayton, Kənvey adası, Ratinqdin-Berni əmi xırdaçı deyildi. Lançdan sonra Şəbbasda biz bir cüt göyertə stulunda oturardıq, bəzəkli talvarlı kiçik qayığımız vardı, qabarma və çəkilməyə baxardıq, günəşin batmasını izlərdik. İnan mənə, MəkKen, qızıl günlər idi. *(Xatırlayaraq)* Berni əmi. Əlbəttə, o, əla feldşer

idi. Qədim məktəbin nümayəndəsi. O zaman onun elə Beyziqstokda evi vardı. Bütün icma ona hörmət edirdi. Mədəniyyət? Mənə mədəniyyətdən danışma. Nə danışsən, o, hərtərəfli adam idi. O, kosmopolit idi.

MəkKen. Hey, Net ...

Qoldberq (*düşünə-düşünə*). Hə. Köhnə məktəbdən biri.

MəkKen. Net. Biz necə biləcəyik ki, bu həmin evdir?

Qoldberq. Nə?

MəkKen. Biz necə biləcəyik ki, bu həmin evdir?

Qoldberq. Nəyə görə sən fikirləşirsən ki, bu həminki deyil?

MəkKen. Mən qapıdakı nömrəni görmədim.

Qoldberq. Mən nömrəyə baxmadım.

MəkKen. Yox?

Qoldberq (*oturacaqda özünü rahatlayaraq*). Bilirsən Berni əmi mənə nə öyrətmişdi? Berni əmi mənə demişdi ki, bir alicənab adamın sözü kifayətdir. Buna görə mən iş dalınca bir yerə gedəndə, özümə pul aparmıram. Oğlanlarımdan biri həmişə mənimlə olur. O, özü ilə bir az pul götürür.

MəkKen. Bəs bu haqda necə, Net? Vaxt deyil ki, kimsə gəlsin?

Qoldberq. MəkKen, sən niyə belə narahatsan? Sən hara gedirsən, elə bil, orada dəfn mərasimidir.

MəkKen. Düzdür.

Qoldberq. Düzdür? Əlbəttə, düzdür! Bu, daha artıq bir şeydir. Bu, bir faktdır.

MəkKen. Bəlkə də, sən düz deyirsən.

Qoldberq. Nə olub, MəkKen? Sən köhnə vaxtlardakı kimi mənə etibar etməsən?

MəkKen. Əlbəttə, mən sənə inanıram, Net.

Qoldberq. Bəs nəyə görə sən bir şeyi etməzdən əvvəl özünə yer tapa bilmirsən?

MəkKen. Bilmirəm, Net. Mən biləndə nə edirəm, hər şey yaxşı olur.

Qoldberq. Düz də edirsən.

MəkKen. Sağ ol, Net.

Qoldberq. Bilirsən də, mən bu işə başlayanda nə demişdim. Yəni bu işi öhdəmə götürəndə. Bilirsən mən kimi istədim bu iş üçün?

MəkKen. Kimi?

Qoldberq. Səni.

MəkKen. Bu sənin tərəfindən çox yaxşı addım idi.

Qoldberq. Bu heç nədir. Sən çox bacarıqlı adamsan, MəkKen.

MəkKen. Bu sənin tərəfindən çox böyük komplimentdir. Sənin vəzifəni nəzərə almaqla. Bu böyük bir şeydir.

Qoldberq. Düzdür, mənim vəzifəm var, mən bunu inkar etmirəm.

MəkKen. Əlbəttə.

Qoldberq. Mən heç vaxt inkar etmirəm ki, vəzifəm var.

MəkKen. Özü də necə vəzifə!

Qoldberq. Bu, inkar ediləcək bir şey deyil.

MəkKen. Düzdür, sən mənim üçün çox şey etmisən. Mən bunu qiymətləndirirəm.

Qoldberq. Daha heç nə demə.

MəkKen. Sən həmişə həqiqi xristian olmusan.

Qoldberq. Nə isə...

MəkKen. Mən bunu deməliydim ki, etdiklərini qiymətləndirirəm.

Qoldberq. Hər şeyi qeyd etmək lazım deyil.

MəkKen. Düz deyirsən.

Qoldberq. Əlbəttə, düz.

Sükut. MəkKen qabağa əyilir.

MəkKen. Net, bircə dənə sual...

Qoldberq. Nə sual?

MəkKen. Bu iş biz əvvəl gördüyümüz işə bənzəyəcək?

Qoldberq. Sus.

MəkKen. Sadəcə, cavab ver. Mən bir də soruşmayacam.

Qoldberq dərindən nəfəs alır, ayağa durur, masanın arxasına keçir,
ətraflı fikirləşir, MəkKenə baxır və sonra sakit,
rəsmi formada danışmağa başlayır.

Qoldberq. Əsas məsələ sənin əvvəlki işlərdən fərqlənir. Müəyyən məsələlər sənə əvvəlki işlərlə qismən uyğunluq təşkil edir. Bütün bunlar bizim subyektin münasibətindən asılıdır. Hər halda, MəkKen, mən səni əmin edirəm ki, bütün bu məsələlər nə sənə, nə də mənə ziyan vermədən başa çatacaq. Razi qaldın?

Məkkən. Əlbəttə, sağ ol, Net.

Meq sol tərəfdən daxil olur.

Qoldberq. Missis Bols?

Meq. Hə?

Qoldberq. Dünən gecə biz sizin ərinizlə danışmışdıq. Ola bilsin, o, bizim haqqımızda sizə deyib. Eşitmişik ki, siz kirayə otaqlar verirsiniz. Ona görə mən də dostumla bura gəldim. Mən mister Qoldberqəm, bu isə mister Məkkendir.

Meq. Sizinlə tanış olmağıma çox şadam.

Onlar bir-birinə əl verib görüşürlər.

Qoldberq. Biz də çox şadıq.

Meq. Lap yaxşı.

Qoldberq. Düzdür, siz hamını görəndə belə sözlər deyirsiniz?

Meq. Heç vaxt.

Qoldberq. Özünüz necəsiniz?

Meq. Çox yaxşı, sağ olun.

Qoldberq. Doğrudan?

Meq. Əlbəttə.

Qoldberq. Çox şad oldum. *(Sağ tərəfdə stulda əyləşir.)* İndi nə deyirsiniz, missis Bols? Bizi yerləşdirə biləcəksiz?

Meq. Keçən həftə olsaydı, asan olardı.

Qoldberq. Doğrudan?

Meq. Hə.

Qoldberq. Niyə? İndi neçə qonağınız var?

Meq. Hal-hazırda bir nəfər.

Qoldberq. Bir nəfər?

Meq. Hə, siz gələnə qədər bir nəfər idi.

Qoldberq. Bir də, sizin yoldaşınız, elə deyilmi?

Meq. Hə, ancaq o mənimlə birgə qalır.

Qoldberq. Sizin yoldaşınız nə işlə məşğuldur?

Meq. Bələdçidir.

Qoldberq. Lap yaxşı.

Meq. Hə, o həmişə çöldə olur.

Meq aldığılarını çantasından çıxarır.

Q o l d b e r q. Bəs sizin qonağınız? O kişidir?

Meq. Kişi?

Q o l d b e r q. Yaxud qadındır?

Meq. Xeyr, kişidir.

Q o l d b e r q. Çoxdan buradadır?

Meq. Demək olar ki, bir ildir buradadır.

Q o l d b e r q. Lap yaxşı, onun adı nədir?

Meq. Stənli Uebber.

Q o l d b e r q. Burada işləyir?

Meq. Əvvəl işləyirdi. Pianoçu idi.

Q o l d b e r q. Doğrudan? Yaxşı çala bilir?

Meq. Çox gözəl çalır. (*Meq stulda əyləşir.*) Bir dəfə burada konsert də verib.

Q o l d b e r q. Harada?

Meq (*tərəddüdlə*). Ee... böyük bir zalda. Atası ona şampan bağışlamışdı. Sonra onlar qapını bağlamışdılar və o, binadan çıxıb bilməmişdi. Nəzarətçi evə getmişdi. Ona görə o, səhərə qədər içəridə gözləməli olmuşdu. (*Əminliklə*) Onlar çox razı qalmışdılar. (*Sükut.*) Ona pul da vermişdilər. O da pulu götürüb bura gəlib.

Q o l d b e r q. Doğrudan?

Meq. Əlbəttə. (*Sükut.*) İstərdim ki, o bu gün pianoda çalsın.

Q o l d b e r q. Nəyə görə bu gün?

Meq. Bu gün onun ad günüdür.

Q o l d b e r q. Ad günüdür?

Meq. Ancaq axşama qədər ona heç nə deməyəcəm.

Q o l d b e r q. Özü bilmir ki, ad günüdür?

Meq. Nə bilim, o, bu haqda heç nə deməyib.

Q o l d b e r q (*fikrli halda*). Bu gün siz ad günü şənliyi keçirəcəksiz?

Meq. Şənlik?

Q o l d b e r q. Şənlik keçirməyəcəksiz?

Meq (*gözləri daha geniş açılır*). Xeyr!

Q o l d b e r q. Əlbəttə, siz bayram keçirməlisiz. (*Qalxır.*) Bu gün şənlik olacaq. Nə deyirsiniz?

Meq. Əlbəttə.

Qoldberq. Biz ona gözəl ad günü keçiririk. Bunu mənə buraxın.

Meq. Bu lap yaxşı oldu, mister Qold...

Qoldberq. Berq.

Meq. Berq.

Qoldberq. Bu fikir xoşunuza gəldi?

Meq. Mən çox şad oldum ki, siz bu gün gəldiz.

Qoldberq. Əgər bu gün gəlməsəydik, sabah gələrdik. Amma mən çox şadam ki, biz bu gün onun ad gününə gəlmişik.

Meq. Mən də şənlik keçirmək istəyirdim, amma bunun üçün adamlar lazımdır.

Qoldberq. İndi Məkkən və mən burdayıq. Məkkən hər bir şənliyin ürəyi və ruhudur.

Məkkən. Nə?

Qoldberq. Sən bu haqda nə fikirləşirsən, Məkkən? Burada bir cənab yaşayır. Onun bu gün ad günüdür və özü bu haqda hər şeyi unudub. Bu gün biz onun yadına hər şeyi salacağıq. Biz onun üçün şənlik keçirəcəyik.

Məkkən. Doğrudan?

Meq. Hə, bu gün.

Qoldberq. Bu gün.

Meq. Mən bayram paltarımı geyinəcəm.

Qoldberq. Mən də içki gətirərəm.

Meq. Mən Lulunu da çağıracam. Bütün bunlar Stənlinin kefini açacaq. O, bu gün çox pis əhvalda aşağı düşmüşdü.

Qoldberq. Bu gün hər şey yaxşı olacaq.

Meq. Ümid edirəm ki, şənlik paltarında gözəl görünəcəm.

Qoldberq. Xanım, siz çiçəyə bənzəyirsiniz.

Meq. Hansı rəngdə?

Qoldberq. Ee! Mən ilk əvvəl paltarı görməliyəm.

Məkkən. Mən öz otağıma gedə bilərəm?

Meq. Siz ikiniz bir otaqda qalacaqsız, buna etiraz etmirsiz?

Qoldberq. Mən etiraz etmərəm, bəs sən Məkkən?

Məkkən. Yox.

Meq. Şənlik neçədə başlayacaq?

Q o l d b e r q . Saat doqquzda.

M ə k K e n (*qapının yanında*). Çıxış qapısı budur?

M e q (*qalxaraq*). Mən göstərərəm. Əgər yuxarı getməyə etiraz etmirsizsə.

Q o l d b e r q . Sizinlə? Bu bir şərəfdir.

M e q və Q o l d b e r q gülə-gülə qapıdan çıxırlar. M ə k K e n də onların arxasınca gedir. Stənli pəncərədə görsənir. O, arxa qapıdan içəri girir. Sol tərəfdəki qapıya tərəf gedir, açıq və qulaq asmağa başlayır. Sakitlik. O, masaya tərəf gedir. Dayanır. M e q içəri girən kimi, o oturur. M e q onun yanından keçib, bazarlıq çantasını qapıdan asır. Stənli kibrit yandırır və onun yanmağına baxır.

Stənli. Kimdir onlar?

M e q . İki cənab.

Stənli. Hansı iki cənab?

M e q . O cənablar ki, hansı ki gələcəkdilər. Mən elə indicə onları otaqlarına apardım. Onlar otaqlarından çox razı qaldılar.

Stənli. Onlar gəliblər?

M e q . Onlar çox yaxşı adamlardır, Stənli.

Stənli. Nəyə görə onlar dünən gecə gəlmədilər?

M e q . Onlar dedilər ki, çarpayı çox əladır.

Stənli. Onlar kimdir?

M e q (*oturaraq*). Onlar çox yaxşı adamlardır, Stənli.

Stənli. Mən soruşdum ki, kimdir onlar?

M e q . Mən sənə dedim axı, iki cənab.

Stənli. Mən fikirləşməyirdim ki, onlar gələcəklər.

O qalxır və pəncərəyə tərəf gedir.

M e q . Hə, gəldilər. Onlar hələ mən gəlməzdən qabaq burada idilər.

Stənli. Onlar burada nə istəyirlər?

M e q . Qalmaq istəyirlər.

Stənli. Nə qədər?

M e q . Demədilər.

Stənli (*çevrilərək*). Bəs nə üçün burada? Nəyə görə başqa yerdə yox?

M e q . Bu ev siyahıdadır.

Stənli. Onların adları nədir?

M e q . Yadımda saxlaya bilmədim.

Stənli. Onlar sənə dedilər, elə deyil? Yoxsa, demədilər?

Meq. Hə, onlar...

Stənli. Bəs onda kimdi onlar? Çalış yadına sal.

Meq. Nəyə görə, Stənli? Sən onları tanıyırsan?

Stənli. Mən onları necə tanıya bilərəm, əgər heç onların adlarını bilmirəmsə.

Meq. Ee... o, mənə demişdi, yadımdadır.

Stənli. Hə?

Meq (*düşündür*). Nə isə Qold idi, deyəsən.

Stənli. Qold?

Meq. Hə, Qold ...

Stənli. Nə?

Meq. Qoldberq.

Stənli. Qoldberq?

Meq. Hə. Onlardan birinin adı belədir. (*Stənli yavaş-yavaş sol tərəfdə stulda əyləşir.*) Sən onları tanıyırsan? (*Stənli cavab vermir.*) Stənli söz verirəm ki, onlar səni oyatmayacaqlar. Mən onlara deyərəm, sakit olurlar. (*Stənli sakitcə oturur.*) Bu gün sən qəmgin olmamalısan. Bu gün sənin ad günüdür.

Sükut.

Stənli. Uh!!!

Meq. Bu gün sənin ad günüdür, Stən. Mən bunu indiyəcən sirr olaraq saxlamışdım.

Stənli. Yox.

Meq. Sənə hədiyyə almışam. (*Meq dolaba tərəf gedir, iri bağlamanı götürüb Stənlinin qarşısındakı masanın üzərinə qoyur.*) Budur! Aç hədiyyəni!

Stənli. Bu nədir?

Meq. Bu, sənin hədiyyəndir.

Stənli. Bu gün mənim ad günüm deyil, Meq.

Meq. Əlbəttə, ad günüdür. Hədiyyəni aç.

Stənli hədiyyəyə diqqətlə baxır, yavaş-yavaş ayağa durur və bağlamayı açır.

Stənli (*sakitcə*). Bu ki, təbildir!

Meq (*yumşaq tərzdə*). Çünki sənin pianon yoxdur, ona görə. (*Stənli*

ona baxır, sonra çevrilib sol tərəfdəki qapıya tərəf gedir.) Sən məni heç öpməyə cəksən? (O, qəflətən çevrilir və dayanır. Stənli yavaş-yavaş ona tərəf gedir və Meqin əyləşdiyi stulun yanında dayanır. Meqin yanağına baxır.) Onun içində iki çubuq var. (Stənli bağlamaya baxır. Çubuqları götürür. Bir-birinə vurur və Meqə baxır.)

Stənli. Onu boynuma salım?

Meq qeyri-müəyyənliklə onu müşahidə edir. Stənli təbili boynuna keçirir, astaca çalır, daha sonra təbili davamlı çalaraq, masanın ətrafında addımlayır. Meq razı halda onu izləyir. Təbili davamlı çalaraq, ikinci dəfə masanın ətrafında fırlanır. Yulun yarısında zərbələr nizamsız və idarəolunmaz şəkil alır. Meq bərk qorxur. Stənli təbili cala-çala onun stuluna yaxınlaşır, Meq onun sifətindəki qəzəbi dərhal duyur.

İKİNCİ PƏRDƏ

MəkKen. Axı, onlar bu axşam sənin üçün şənlik keçirəcəklər.
Stənli. Doğrudan? Gözlənilməz oldu.
MəkKen. Xeyr! Bu çox əla oldu.

Həyətdəki arxa qapıdan səslər eşidilir.

Stənli. Bağışlayın, ancaq mən bu axşam şənlik əhval-ruhiyyə-sində deyiləm.

MəkKen. Həqiqətən belədir? Nə pis oldu...

Stənli. Bəli. Mən çölə çıxıram. Ad güntümü sakit şəraitdə özüm qeyd etmək istəyirəm.

MəkKen. Çox pis oldu.

Onlar dayanırlar.

Stənli. Mənim yolumdan çəkilsən... (Sözünü kəsir.)

MəkKen. Axı hər şey hazırdır. Qonaqlar gələcək.

Stənli. Qonaqlar? Hansı qonaqlar?

MəkKen. Mən özüm. Digərlərini də, mən cəsarət edib çağır-mışam.

MəkKen fit çalmağa başlayır.

Stənli (*kənara çəkilərək*). Mən bunu cəsarət adlandırmazdım. Bu, sadəcə, içki mərasimi olacaq.

Stənli MəkKenə qoşulub fit çalmağa başlayır. Bəzən biri fit çalır, biri danışır, bəzən isə ikisi bir yerdə fit çalır.

MəkKen. Bu, həqiqətən də bir şərəfdir.
Stənli. Məncə, sən şişirdirsən.
MəkKen. Xeyr! Mən deyərdim ki, bu bir şərəfdir.
Stənli. Bu, çox axmaq fikirdir.
MəkKen. Elə deyil.

Onlar bir-birinə baxırlar.

Stənli. Digər qonaqlar kimlərdir?
MəkKen. Gənc bir qadın.
Stənli. Doğrudan? Və...?
MəkKen. Bir də mənim dostum.
Stənli. Dostun?
MəkKen. Hə! Artıq hər şey hazırdır.

Stənli masanın ətrafında gəzişir və qapıya tərəf gedir.
MəkKen onun qabağına keçir.

Stənli. Üzr istəyirəm.
MəkKen. Hara gedirsiniz?
Stənli. Çölə çıxmaq istəyirəm.
MəkKen. Nəyə görə burda qalmaq istəmirsiniz?

Stənli masanın sağına tərəf çəkilir.

Stənli. Deməli, sən burda məzuniyyətdəsən?
MəkKen. Qısa müddətə. (*Stənli kağızın bir parçasını götürür. MəkKen ona yaxınlaşır.*)

Stənli. Bu nədir?
MəkKen. Heç, yerə qoyun.
Stənli. Mənə elə gəlir ki, biz əvvəllər görüşmüşük.
MəkKen. Xeyr, görüşməmişik.

Stənli. Heç Meydinhed tərəflərdə olmusuz?

MəkKen. Xeyr!

Stənli. Orada Fullerin kafesi var. Mən həmişə çayı orada içirəm.

MəkKen. Mən oranı tanımıram.

Stənli. Bir də Buts kitabxanası. Deyəsən, sizi Haystritdə görmüşəm.

MəkKen. Doğrudan?

Stənli. Gözəl şəhərdir, elə deyilmi?

MəkKen. Mən oranı tanımıram.

Stənli. Ola bilməz. Mən orada anadan olmuşam və böyümüşəm.

Əsas yoldan bir az uzaqda yaşamışam.

MəkKen. Hə?

Bir qədər sükut.

Stənli. Siz burada az qalacaqsız?

MəkKen. Elədir ki, var.

Stənli. Bura çox sakit yerdir.

MəkKen. Səncə, elədir?

Stənli. Məncə? Xeyr! Amma sən görəcəksən. *(Stula əyləşir.)* Bura mənim xoşuma gəlir. Amma mən tezliklə buradan gedəcəm. Evə qayıdacam. Bu dəfə orada qalacam. İnsanın öz evi kimi rahat yer yoxdur. *(Gülür.)* Mən getməzdim, amma iş-güc. Özünü bilirsiniz də...

MəkKen *(Sol tərəfdə stulda əyləşir.)* Bizneslə məşğulsuz?

Stənli. Xeyr. Mən artıq bununla məşğul olmayacam. Evdən kənarında olmağı xoşlamıram. Mən sakit yaşamağa öyrəşmişəm. Lakin sonralar kiçik bizneslə məşğul olmağa başladım. Buna görə burada qalmağa məcbur oldum. İnsan heç vaxt başqasının evində qalmağa öyrəşə bilmir. Elə deyil? Mən elə sakit yaşayırdım ki! Ancaq nə işə dəyişəndə bilirsən ki, sənın nəyin var. Siqaret?

MəkKen. Xeyr, çəkmirəm.

Yenə arxa qapıdan səslər gəlir.

Stənli. Orada kim var?

MəkKen. Mənim dostum və evin sahibi.

Stənli. Bilirsiniz, mənə baxanda mərc gələrəm ki, heç vaxt fikirləşməzsiz ki, mən belə sakit həyat sürmüşəm. Üzümdəki qırışlar? Bu

İçkidəndir... Burada hərdən içirdim. Onu demək istəyirəm ki, ...özün bilirsən də... uzaqdasan... heç nə yerində deyil, əlbəttə... evə qayıdanda hər şey daha yaxşı olacaq... Mənim demək istədiyim, insanların mənə necə baxmalarıdır. Yəqin, fikirləşəcəksən ki, mən başqa cür insan olmuşam. Mən elə bilirdim ki, dəyişmişəm, ancaq görürəm ki, necə var idim, elə də qalmışam. Yəni sən mənə baxanda fikirləşməyəcəksən ki, mən elə insanam ki, hamıya problem yaradıram? (Məkkən ona baxır.)
Bilirsən, mən nə demək istəyirəm?

Məkkən. Xeyr.

Stənli. Nəyə görə bura gəlmisiz?

Məkkən. Qısa məzuniyyətə.

Stənli. Bura qalmaq üçün çox gözəldir. (Qabır.)

Məkkən. Niyə?

Stənli. Çünki, bura darıxdırıcı yer deyil, heç vaxt da belə olmayıb.

Məkkən. Əlbəttə.

Stənli. Nəyə görə buranı seçdiz?

Məkkən. Siz ad günü olan birisi üçün bir az üzgün görünürsüz, cənab.

Stənli (kobudcasına). Nəyə görə mənə "cənab" dediz?

Məkkən. Sizin xoşunuza gəlmir?

Stənli. Qulaq asın, mənə bir də "cənab" deməyin.

Məkkən. Əgər xoşunuza gəlmirsə, bir də demərəm.

Stənli. Xeyr. Hər halda, bu gün mənim ad günüm deyil.

Məkkən. Ad gününüz deyil?

Stənli. Gələn aya qədər deyil.

Məkkən. Qadına görə, bu gündür.

Stənli. O qadın dəlidir.

Məkkən. Bu, demək üçün çox pis sözdür.

Stənli (masaya tərəf). Sən hələ bunu bilmirsən? Burada çox şey var ki, sən bilmirsən. Deyəsən, səni bağa gedən yolacan kimsə gətirib.

Məkkən. Bunu kim edəcəkdə ki?

Stənli (Masaya doğru əyilərək). O qadın dəlidir.

Məkkən. Yalandır.

Stənli. Sən bilmirsən nə edirsən.

Məkkən. Sənin siqaretin kağızın yanındadır.

Arxa qapıdan səslər eşidilir.

Stənli. Onlar haradadır? (*Siqareti söndürərək.*) Niyə içəri gəlmirlər? Onlar orada nə edirlər?

MəkKen. Özünü sakitləşdirmək istəyirsən.

Stənli ona yaxınlaşır və qolundan tutur.

Stənli (*həyəcanla*). Bura bax...

MəkKen. Toxunma mənə.

Stənli. Bura bax, bir dəqiqə qulaq as.

MəkKen. Əlimi burax.

Stənli. Bir dəqiqə otur.

MəkKen (*əsəbi tərzdə onun əlini vuraraq*). Bir də belə etmə.

Stənli. Sən bilirdin mən nədən danışırım, elə deyilmi?

MəkKen. Mən bilmirəm sən nədən danışırısan.

Stənli. Bu səhvdir. Başa düşürsən?

MəkKen. Nə isə qayğılısan?

Stənli. O, sənə nə isə deyib? Sən bilirsən nə üçün buradasan?

Məndən qorxmaq lazım deyil. Ya da o, sənə heç nə deməyib.

MəkKen. Nə haqda?

Stənli (*qışqıraraq*). Axı mən sənə başa saldım ki, Basingstokda qaldığım vaxt evdən çölə çıxmamışam.

MəkKen. Bilirsən, sən məni heyrətləndirirsən.

Stənli. Bura bax, sən vicdanlı adama oxşayırsan, sadəcə, özünü axmaq yerinə qoymusan. Başa düşdün? Haradan gəlmişən?

MəkKen. Səncə, haradan?

Stənli. Mən İrlandiyanı yaxşı tanıyıram. Orada mənim çoxlu dostlarım var. Mən o ölkəni çox sevirəm və insanların etibar edirəm. Onlar həqiqətə hörmət edirlər və onların çox gözəl yumor hissi var. Məncə, onların polisləri əladır. Mən heç yerdə oradakı kimi qürub çağı görməmişəm. Mənimlə çölə çıxıb içməyə necə baxırısan? Yolun aşağısında kafe var. O cür yeri buralarda tapmaq çətinidir. (*Sözüntü yarımçıq kəsir.*)

Səslər daha da yaxından eşidilir. Q və P arxa qapıdan içəri daxil olurlar.

Qoldberq (*içəri girən kimi*). Hamınızı xoş gördük. (*Stənliyə baxır.*)

Petey. Salam, Stənli! Siz Stənli ilə tanış deyilsiz, elə deyil, cənab Q...?

Q oldberq. Mən hələ belə şərəfə nail olmamışam.

Petey. Lap yaxşı. Bu mister Qoldberqdir, bu isə mister Uebberdir.

Q oldberq. Tanışlığımıza çox şadam.

Petey. Biz bağçada bir az hava alırdıq.

Q oldberq. Mən mister Bolsa öz qoca anamdan danışardım. Necə gözəl günlər idi. (*Sağ tərəfdə stulda əyləşir.*) Mən gənc olanda yolun aşağısında yaşayan qızla birgə kanal boyu gəzirdim. Gözəl qız idi. Mən onun yanağından öpüb, tərək etdim. Biz indiki gənclər kimi deyildik. Bir-birimizə hörmət edirdik. Mən ona çoxlu problemlər yaşatmışdım və sonra heç nə olmamış kimi çıxıb getdim. Elə bil hər şey dünən olmuşdu. (*Masaya söykənir.*)

MəkKen. Şəhər meydanı kimi.

Q oldberq. Nə şəhər meydanı?

MəkKen. Karikmakrosdakı.

Q oldberq. Onları müqayisə etmək olmaz. Anam həmişə soyuq düşməmiş "Simi" deyə məni çağırardı.

MəkKen. Mən elə bilirdim sizin adınız Netdir.

Q oldberq. O məni həmişə "Simi" çağırardı.

Petey. Hə, biz hamımız uşaqlığımızı xatırlayırıq.

Q oldberq. Düzdür. Bağışlayın, mister Uebber, siz nə dediz? Uşaqlıq. İsti su butulkaları, isti süd, sabun köpüyü. Həyat necə gözəl idi.

Sükut.

Petey (*stuldan qalxaraq*). Yaxşı, mən getməliyəm.

Q oldberq. Getməlisiz?

Petey. Bu gün şahmat günüdür.

Q oldberq. Siz şənliyə qalmaqacsız?

Petey. Bağışla, Stənli, mən indiyə qədər bu haqda heç nə bil - mirdim. Bu gün bizim oyunumuz var. Çalışacam ki, tez qayıdım.

Q oldberq. Biz sənin üçün içki saxlayırıq, yaxşı? Onda yaxşı olar ki, gedib içki şüşələrini gətirəsiniz.

MəkKen. İndi?

Q oldberq. Əlbəttə, indi. Vaxt gedir.

Petey. Mən sizin yolunuzla gedirəm.

Q o l d b e r q. Onda onu tezliklə məğlub edib geri qayıdın, mister Bols.

P e t e y. Əlimdən gələni edəcəm. Görüşərik, Stənli.

Petey və Məkkən çölə çıxır. Stənli səhnənin mərkəzinə doğru gəlir.

Q o l d b e r q. İsti gecədir.

Stənli (*çevrilərək*). Başımı qatmayın.

Q o l d b e r q. Üzr istəyirəm!

Stənli. Deyəsən, burada bir səhv var. Sizin otağınız artıq götürülüb. Sizə demək mister Bolsun yadından çıxıb. Siz başqa yer tapmalısınız.

Q o l d b e r q. Siz burada menecersiz?

Stənli. Bəli.

Q o l d b e r q. Sizcə, bu yaxşı zarafatdır?

Stənli. Bu evi mən idarə edirəm. Məncə, siz və dostunuz başqa ev tapmalısınız.

Q o l d b e r q (*qalxaraq*). Lap yadımdan çıxmışdı sizi təbrik edim. (*Əlini ona tərəf uzadaraq*) Təbrik edirəm!

Stənli (*ona fikir verməyərək*). Deyəsən, siz yaxşı eşitmirsiniz.

Q o l d b e r q. Nəyə görə belə fikirləşirsiniz? Əlli yaşı olan adama görə mənim hər şeyim əla vəziyyətdədir. Ad gününə gəldikdə isə, mənim fikrimcə, bu, böyük hadisədir.

Stənli. Çıx bayra.

Məkkən içki şüşələri ilə içəri girir.

Məkkən. Bu içkiləri götürün, onlar markasızdır.

Q o l d b e r q. Mister Uebber, siz bu gün çox pis əhvaldasız.

Məkkən içki şüşələrini kənara qoyur.

Stənli. Mən sizə dedim ki, bu şüşələri götürün.

Q o l d b e r q. Cənab Uebber, bir dəqiqə oturun.

Stənli. İcazə verin, hər şeyi aydınlaşdırım. Siz məni narahat etmirsiniz. Mənə görə siz heç nəsiniz. Ancaq mən bu qabanlara görə məsuliyyət daşıyıram, onlar uzun müddətdir ki, buradadırlar. Nə isə, bu ev sizin üçün bir fincan çay deyil. Nəyə görə artıq problemlər yaratmadan getmirsiniz?

Qoldberq. Oturun, mister Uebber.

Stənli. Daha artıq narahatçılıq törətmək lazım deyil.

Qoldberq. Oturun.

Stənli. Nəyə görə?

Qoldberq. Əgər düzünü bilmək istəyirsinizsə, siz artıq məni bezdirmisiz.

Stənli. Həqiqətən? Onda...

Qoldberq. Oturun aşağı!

Stənli. Xeyr!

Qoldberq ah çəkir və sağ tərəfdə stulda əyləşir.

Qoldberq. Məkkən.

Məkkən. Net?

Qoldberq. Ona deyin otursun.

Məkkən. Yaxşı, Net. *(Məkkən Stənliyə tərəf gedir.)* Oturmağa etiraz etmirsiz?

Stənli. Edirəm.

Məkkən. Bəli, amma otursanız daha yaxşı olar.

Stənli. Bəs siz niyə oturmursuz?

Məkkən. Mən yox, siz oturun.

Stənli. Xeyr, sağ olun, oturmuram.

Sükut.

Məkkən. Net.

Qoldberq. Nədir?

Məkkən. O oturmayacaq.

Qoldberq. Yaxşı, bir də soruşun.

Məkkən. Artıq soruşmuşam.

Qoldberq. Yenə soruşun.

Məkkən *(Stənliyə müraciət edərək)*. Oturun.

Stənli. Nə üçün?

Məkkən. Sizin üçün daha rahat olacaq.

Stənli. Onda siz də oturun.

Sükut.

MəkKen. Yaxşı, əgər siz otursanız, mən də oturaram.
Stənli. Birinci siz oturun.

MəkKen astaca sol tərəfdə stulda əyləşir.

MəkKen. Yaxşı.

Stənli. Hər ikiniz dincəldiz, indi çıxıb gedə bilərsiniz.

MəkKen (*qalxaraq*). Bu, çox pis zarafat idi.

Qoldberq. Xeyr. Mən artıq qalxmışdım.

MəkKen. Oturun yenidən.

Qoldberq. Əgər mən qalxmışamsa, bir də oturmuram.

Stənli. Elədir ki var.

MəkKen (*Stənliyə tərəf gedərək*). Siz mister Qoldberqi məcbur etdiz ki, ayağa dursun.

Stənli. Bu onun üçün yaxşıdır.

MəkKen. Oturun yerinizə.

Qoldberq. MəkKen.

MəkKen. Dedim ki, oturun!

Qoldberq (*Stənliyə yaxınlaşaraq*). Uebber (*sakitcə*), oturun.

Sükut. Stənli yenidən fit çalmağa başlayır.
Onlar Stənliyə baxırlar. O dayanır və oturur.

Stənli. Yaxşı olar ki, ehtiyatlı olasız.

Qoldberq. Uebber, dünən siz nə edirdiz?

Stənli. Dünən?

Qoldberq. Həmçinin srağagün, siz srağagün nə edirdiz?

Stənli. Nə demək istəyirsiniz?

Qoldberq. Nəyə görə siz hamının vaxtını aparırsız, Uebber?

Nəyə görə hamının qarşısına sədd çəkirsiz?

Stənli. Mən? Siz nə...

Qoldberq. Mən sizinləyəm, Uebber. Siz uğursuzluğa düşər olmuş bir insansız. Nəyə görə hamını bədbəxt edirsiniz?

MəkKen. O belə etməyi xoşlayır.

Qoldberq. Nəyə görə belə pis rəftar edirsiniz, Uebber. Nəyə görə həmin yaşlı adamı məcbur edirsiniz ki, şahmat oynasın?

Stənli. Mən?

Q o l d b e r q. Nəyə görə həmin yaşlı qadınla dəli kimi rəftar edirsiniz? O, dəli deyil, Uebber.

Stənli. Siz nə...

Q o l d b e r q. Keçən həftə nə geyinmişdiz, Uebber? Siz kostyumlarınızı harada saxlayırsız?

M ə k K e n. Nəyə görə təşkilatı tərk etdiz?

Q o l d b e r q. Sizin qoca ananız nə deyərdi, Uebber? Siz çox çirkin oyun oynayırsız.

M ə k K e n. Bütün bunlar çox çirkin faktlardır.

Q o l d b e r q. O fikirləşir ki, o kimdir?

M ə k K e n. Səncə, sən kimsən?

Stənli. Siz səhv edirsiniz.

Q o l d b e r q. Sən buraya nə vaxt gəlmişən?

Stənli. Keçən il.

Q o l d b e r q. Haradan gəlmişən?

Stənli. Başqa yerdən.

Q o l d b e r q. Niyə bura gəlmişən?

Stənli. Ayaqlarım ağrıyır.

Q o l d b e r q. Nəyə görə burda qaldın?

Stənli. Başım ağrıyır.

Q o l d b e r q. Bunun üçün nə işə etmişən?

Stənli. Bəli.

Q o l d b e r q. Nə?

Stənli. Meyvə duzları!

Q o l d b e r q. Enos, ya Endrus?

Stənli. En-En...

Q o l d b e r q. Onlar oxuyurdu?

Stənli. Dayanın siz...

Q o l d b e r q. Onlar oxuyurdu, yoxsa yox?

M ə k K e n. O bilmir.

Q o l d b e r q. Bilmirsən. Axırındı dəfə nə vaxt vanna qəbul etmişən?

Stənli. Həftədə bir...

Q o l d b e r q. Yalan demə.

M ə k K e n. Sən təşkilata xəyanət etmişən. Mən onu tanıyıram!

Stənli. Xeyr, tanımırısan!

Q o l d b e r q. Sən eynəksiz nə isə görürsən?
S t ə n l i. Hər şey.
Q o l d b e r q. Onun eynəyini çıxart.

M ə k K e n onun eynəyini çıxarır
və S t ə n l i qalxan kimi
onun stulunu otağın mərkəzinə gətirir.
S t ə n l i stula tərəf əyilib dayanır.

M ə k K e n. U e b b e r, sən yalançısan. *(Onlardan biri masanın bir başında, digəri isə o biri başında dayanmışdı.)* Axırncı dəfə nə vaxt fincan yumusan?

S t ə n l i. Keçən milad günü.

Q o l d b e r q. Harada?

S t ə n l i. Layns Korner hausda.

Q o l d b e r q. Hansı?

S t ə n l i. Mərmər Arka.

Q o l d b e r q. Arvadın harada idi?

S t ə n l i. Ora...

Q o l d b e r q. Cavab ver.

S t ə n l i. Arvadım?

Q o l d b e r q. Sən arvadına nə etmişən?

M ə k K e n. O, arvadını öldürüb.

Q o l d b e r q. Nəyə görə arvadını öldürmüşən?

S t ə n l i. Arvadımı?

M ə k K e n. Onu necə öldürüb?

Q o l d b e r q. Sən onu necə öldürmüşən?

M ə k K e n. Sən onu boğub öldürmüşən.

Q o l d b e r q. Zəhərlə.

M ə k K e n. Bu da sənin adamın!

Q o l d b e r q. Sənin qoca anan haradadır?

S t ə n l i. Sağlamlıq mərkəzində.

M ə k K e n. Hə!

Q o l d b e r q. Sən nə üçün heç vaxt evlənməmişən?

M ə k K e n. U e b b e r, o səni eyvanda gözləyirdi.

Q o l d b e r q. Sən toydan qaçıb gizlənmisən.

M ə k K e n. O, onu darda qoyub qaçdı.

Q o l d b e r q. O, arvadını klubda qoyub getdi.

MəkKen. O, kilsədə gözləyirdi.

Qoldberq. Uebber, nəyə görə adını dəyişdin?

Stənli. O birisini unutmuşdum.

Qoldberq. İndi sənın adın nədir?

Stənli. Co Soup.

Qoldberq. Sən bütün günah içindəsən.

MəkKen. Mən bunu hiss edirəm.

Qoldberq. Sən xarici qüvvələri tanıyırsan?

Stənli. Nə?

Qoldberq. Sən xarici qüvvələri tanıyırsan?

MəkKen. Sual budur.

Qoldberq. Sən xarici qüvvələri, sənə görə cavabdeh olan qüvvələri tanıyırsan?

Stənli. Artıq gecdir.

Qoldberq. Gecdir. Kifayət qədər gecdir! Axırınıcı dəfə nə vaxt dua etmişən?

MəkKen. O tərləyir.

Qoldberq. 846 nömrəsi mümkündür, yoxsa vacib?

Stənli. Hər ikisi.

Qoldberq. Səhvdir! Vacibdir, mümkün deyil.

Stənli. Hər ikisi.

Qoldberq. Nəyə görə sən fikirləşirsən ki, 846 rəqəmi vacib və mümkündür?

Stənli. Ola bilər.

Qoldberq. Səhvdir. Ancaq vacibdir! Vacib olduqdan sonra mümkünlüyü qəbul etmək olar. Bu mümkündür, çünki vacibdir. Mümkünlük ancaq vaciblik təsdiq olduqdan sonra mümkündür.

MəkKen. Düzdür.

Qoldberq. Əlbəttə ki, düzdür. Biz düz deyirik. Sən isə tamamilə yalan içindəsən.

MəkKen. Tamamilə düzdür.

Qoldberq. Səni yolundan döndərən murdarlar haradadır?

MəkKen. Sən buna görə cavab verəcəksən.

Qoldberq. Sən özünü quru çörəklə aldadırsan.

MəkKen. Sən qadınlara ləkə yaxırsan.

Q o l d b e r q . S  n n  u c n kirayə haqqı  d mirs n?
M  k K  n . Bir adam ki anasını g z dən salıb l k leyir...

Q o l d b e r q . N  y  görə burnunu qurdalayırısan?

M  k K  n . M  n ədalət tələb edirəm!

Q o l d b e r q . S  nin sənətin nədir?

M  k K  n . B  s  rlandiya?

Q o l d b e r q . S  nin sənətin nədir?

S t  n l i . M  n piano uyam.

Q o l d b e r q . N  c  barmağından istifadə edirsən?

S t  n l i . H  c birindən.

Q o l d b e r q . H  c k  s , h  c bir cəmiyyət sənə kömək etməyəcək .

M  k K  n . S  n x  yan tkarsan.

Q o l d b e r q . S  n alt paltarı u c n n  d  n istifadə edirsən?

S t  n l i . H  c n  d  n .

Q o l d b e r q .  claf.

M  k K  n . K  f r haqqında n   bilirsən?

Q o l d b e r q . Melurndakı kriket oyununda kim daha yaxşı idi?

M  k K  n . B  s m  q  dd  s Oliver Plunket haqda n   dey   bil  rs  n?

Q o l d b e r q . Danıř , Uebber . N  y   g  r   toyuqlar yolu keçir?

S t  n l i . O ist  yirdi... o ist  yirdi...

Q o l d b e r q . N  y   g  r   toyuqlar yolu keçir?

S t  n l i . O ist  yirdi...

M  k K  n . O bilmir . O bilmir ki , hansı birinci g  lir!

Q o l d b e r q . Hansı birinci g  lir?

M  k K  n . Toyuq , yoxsa yumurta? Hansı birinci g  lir?

Q o l d b e r q v   M  k K  n . Hansı birinci g  lir?

S t  n l i q ıřq ırr .

Q o l d b e r q . O bilmir . S  n h  c  z  n   taniya bilmirsən .

M  k K  n . Oyat onu .

Q o l d b e r q . S  n b  lasan , Uebber . S  n uğursuz adamsan .

M  k K  n . S  n atılmış insansan .

Q o l d b e r q . Amma bizim sənə cavabımız var . Biz s  ni sağalda-
cağ ıq .

M  k K  n . Droqheda haqda n   bilirsən?

Q o l d b e r q. Sən artıq ölüsən, hər şeyini itirmisən.

M ə k K e n. Sən vətəninə xəyanət etmisən.

Q o l d b e r q. Sən bizim hamımıza xəyanət etmisən.

M ə k K e n. Sən kimsən, Uebber?

Q o l d b e r q. Nəyə görə fikirləşirsən ki, yaşayırsan?

M ə k K e n. Sən ölüsən.

Q o l d b e r q. Sən ölmüsən. Sən yaşaya bilməzsən, fikirləşə bil-
məzsən, sevə bilməzsən. Sən cansız bir cəsədsən.

Sakitlik. Onlar Stəninin başı üstündə dayanırlar.
O, stulda rahat əyləşir. Yavaşca yuxarı baxır və
Qoldberqin qarnına zərbə endirir. Qoldberq yxılır.
Stənli qalxır. MəkKen stulu götürüb onun
başı üstünə qaldırır.

Q o l d b e r q. Möhkəm ol, MəkKen.

Stənli (*Hərəkət edərək*). Uuuuhhh!

Q o l d b e r q (*qalxaraq*). Möhkəm dayan, MəkKen.

M ə k K e n. Bura gəl!

Stənli. Uuuuhhh!

M ə k K e n. Deyəsən, o tərləyir.

Stənli. Uuuuhhh!

Q o l d b e r q. Asta ol, MəkKen.

M ə k K e n. Bu donuz tərləyir.

Sol tərəfdə ayaq səsləri eşidilir.
Qoldberq Stənidən stulu alır.
Onlar stulu yerə qoyurlar. Sakitcə dayanırlar. Bu zaman
Meq ziyafət libasında içəri girir.

M e q. Mən təbil gətirmişəm və şənlik üçün geyinmişəm.

Q o l d b e r q. Əla.

M e q. Paltarım xoşunuza gəlir?

Q o l d b e r q. Əlbəttə, əladır.

M e q. Bunu mənə atam alıb. (*Təbili masanın üstünə qoyur.*) Çox gözəl
səsi var, elə deyilmi?

Q o l d b e r q. Bəlkə, Stənli nəşə çalar?

M e q. Çox gözəl. Bizim üçün nəşə çalarsan, Stənli?

Stənli. Eynəyimi verə bilərsiz?

Q o l d b e r q. Əlbəttə. (O, əlini Məkkənə tərəf uzadır. Məkkən eynəyi ona verir.) Budur. (Stənli eynəyi götürür.) İndi burada bizim üçün nə var? Deməli, dörd şüşə skoç və bir şüşə ayriş.

M e q. Mister Qoldberq, mən nə içəcəm?

Q o l d b e r q. İlk əvvəl, qədəhlər. Məkkən, skoç şüşəsini aç!

M e q (dolabdan qədəhi götürərək). Budur, mənim ən sevimli qədəhim.

Q o l d b e r q. Yaxşı. Məncə, missis Bols, birinci sağlığı Stənli deməlidir, elə deyil?

M e q. Elədir. Buyur, Stənli. (Stənli yavaş-yavaş masaya yaxınlaşır.) Siz mənim paltarımı bəyəndiz, mister Qoldberq?

Q o l d b e r q. Zəhmət olmasa, çevrilin. O başa gedin, sizə baxım.

M e q. Xeyr.

Q o l d b e r q. Utanmayın.

M e q. Oohh!

Q o l d b e r q. Bir az gəzişin. Qoy sizə baxaq. Məkkən, sizin fikriniz nədir? Çox əladır, elə deyil? İndi isə mətbəx tərəfə gedin.

M ə k k ə n (Stənliyə). Sən mənim ayrişimi də içə bilərsən.

Q o l d b e r q. Sən qladiolus gülünə oxşayırsan.

M e q. Stən, paltarım haqda nə deyə bilərsən?

Stənli. Əsl xanım üçündür. İndi, xanım, zəhmət olmasa, qədəh-nizi verin.

M e q. Çox sağ ol.

Q o l d b e r q. Xanımlar və cənablar, zəhmət olmasa qədəhlərinizi qaldırın. Biz indi tost deyəcəyik.

M e q. Lulu burada deyil.

Q o l d b e r q. İndi birin yarısıdır. Bəs indi kim tost deyəcək? Missis Bols, ancaq siz yaxşı tost deyə bilərsiz.

M e q. Mən?

Q o l d b e r q. Daha kim deyə bilər ki?

M e q. Nə deyim?

Q o l d b e r q. Nə hiss edirsiniz, onu deyın. (Meq ürəksiz görünür.) Bu gün Stənlinin ad günüdür. Ona baxın, onda hər şey özü gələcək. Bir dəqiqə, işiq çox güclüdür. Gəlin normal işiqda dayanaq. Məkkən, siz fənəri götürmüşsüz?

M ə k k ə n (cibindən fənəri çıxararaq). Budur.

Q o l d b e r q. İşığı söndürün və fənəri yandırın. *(MəkKen qapıya tərəf gedir, işığı söndürür. Sonra geri qayıdıb fənəri Meqə tərəf tutur. Pəncərədən bayırda hələ də zəif işıq görünür.)* Ona tərəf yox, bu misterə tərəf! Fənəri ad günü olan şəxsə tərəf yönəlt. *(MəkKen fənəri Stənlinin üzünə tutur.)* Buyurun, mis-sis Bols.

Sükut.

M e q. Bilmirəm, nə deyim.

Q o l d b e r q. Ona baxın, sadəcə, ona baxın.

M e q. İşıq onun gözlünə düşmür?

Q o l d b e r q. Xeyr, xeyr. Davam edin.

M e q. Mən çox şadam ki, bu axşam buradayam – öz evimdə və Stənlinin sağlığına içmək istəyirəm. Çünki bu gün onun ad günüdür. Məncə, o yaxşı insandır, baxmayaraq ki, hərdən pis olur. *(Qoldberq gültür.)* O, yeganə Stənlidir ki, mən tanıyıram, mən onu hamudan yaxşı tanıyıram. Baxmayaraq ki, o belə fikirləşmir. *(“Budur, budur”, – Qoldberq deyir.)* Mən o qədər xoşbəxtəm ki, hətta ağlaya bilərəm. Çox şadam ki, burada belə gözəl insanlar iştirak edir. *(Ağlayır.)*

Q o l d b e r q. Gözəl nitqdir. Çox gözəl idi. MəkKen, işığı yandır! *(MəkKen qapıya tərəf gedir, Stənli sakit dayanıb.)* Çox gözəl sağlıq idi. *(Lulu sol qapıdan içəri girir. Qoldberq Meqi sakitləşdirir.)* Baxın kim gəlib.

M e q. Lulu.

Q o l d b e r q. Necəsən, Lulu, mən Net Qoldberqəm.

L u l u. Salam.

Q o l d b e r q. Stənli, buyur qonağın üçün bir qədər içki süz. Sən bayaq gözəl bir sağlıq qaçırdın, Lulu!

L u l u. Doğrudan?

Q o l d b e r q. Stənli, qonağın üçün bir qədər içki. *(Stənli Luluya qədər verir.)* İndi qədəhlərinizi qaldırın. Hər kəs ayağa qalxıb?! Xeyr, sən yox, Stənli. Sən oturmalısən.

M ə k K e n. Düzdür, o oturmalıdır.

Q o l d b e r q. Bir dəqiqə oturmağa etiraz etmirsən? Biz sənə görə içəcəyik.

M e q. Əyləş, Stənli.

L u l u. Əyləş, Stənli.

Stənli stulda əyləşir.

Q o l d b e r q. Lap yaxşı. Stənli oturub. İlk əvvəl, mən demək istəyirəm ki, heç vaxt belə bir sağlıq eşitməmişdim. Çox təsirləndim. Bir neçə dəqiqə bundan əvvəl, xanımlar və cənablar, məni də sizin kimi bir sual maraqlandırır. Sevgiyə nə olub? Analarımızın bizə hələ beşikdə öyrətdiyi hisslərimizə nə olub?

M ə k K e n. Küləklə sovruldu.

Q o l d b e r q. Bu günə qədər mən bu haqda fikirləşirəm. Mən elə bir adamam ki, bir az Austın, Fullerdə çay və Buts kitabxanasından bir kitab və mən xoşbəxtəm. Bayaq bu evin xanımı öz xoş arzularını bildirdi və mən bu fikirlərdən çox təsirləndim. Xoşbəxt o adamdır ki, öz gələcəyini görə bilir. Heç bir hiyləyə aldanmır. Bu, bizim rahat yaşamağımızın yeganə yoludur.

L u l u (*razılıqla*). Düzdür!

Q o l d b e r q. Bu axşam Lulu, MəkKen, biz çox xoşbəxtik. Biz bir qadın qəlbinin dərinliklərindən gələn gözəl bir fikri eşitdik. Stənli, mən səni səmimi qəlbədən təbrik edirəm. Mən burada olanların hamısının adından sənə xoşbəxtlik arzulayıram. Bilirəm ki, sən heç vaxt bu qədər fəxr dolu hiss keçirməmişən. (*Lulu və Meq alqışlayırlar.*) İşığı söndür, MəkKen, biz tostumuzu içməliyik.

L u l u. Çox gözəl nitq idi.

MəkKen işığı söndürür və geri qaydır.
Sonra o, fənəri Stənlinin üzünə
tutur. Pəncərədən gələn işıq zəifləyir.

Q o l d b e r q. Qədəhlərinizi qaldırın. Stənli, səni təbrik edirəm!

M ə k K e n. Təbrik edirəm!

M e q. Bütün günlərin belə xoşbəxt olsun, Stənli!

Q o l d b e r q. Həyatında hər şey belə gözəl olsun.

Hamısı içir.

M e q (*onu öpərək*). Oh, Stənli...

Q o l d b e r q. İşıqları yandırın.

M ə k K e n. Oldu. (*İşıqları yandırır.*)

M e q. Stənli, gəl qədəhlərimizi toqquşduraq.

Lulu. Mister Qoldberq...

Qoldberq. Məni Net deyə çağırın.

Lulu (*Qoldberqə müraciətlə*). Sizin qədəhiniz boşdur, icazə verin, qədəhinizi doldurum.

Qoldberq. Böyük məmnuniyyətlə.

Lulu. Siz çox gözəl natiqsiz, Net, bunu bilirdiz? Bu cür danışmağı harada öyrənmisiz?

Qoldberq. Xoşunuza gəldi?

Lulu. Əlbəttə.

Qoldberq. Mənim üçün ilk belə şans Baysoterdə olmuşdu. Çox gözəl şans idi. Mən onu heç vaxt unutmayacam. Hər şey o gecə olmuşdu. Şarlot küçəsi tamamilə boşalmışdı. Amma hər şey çox əvvəl olmuşdu.

Lulu. Siz nə haqda danışdız?

Qoldberq. Vacib və mümkün olanlar haqda. Çıxışım böyük əks-səda yaratdı. O vaxtdan bəri mən həmişə şənliklərdə çıxış edirəm.

Stənli hələ də sakitdir. Qoldberq masanın solunda əyləşir.
Meq sağ tərəfdə Məkkənin yanında oturur. Lulu isə solda əyləşir.
Məkkə öz qədəhinə daha çox ayriş tökür.

Meq. İcazə verin, sizinkini də götürürəm.

Məkkə. Bunu?

Meq. Hə.

Məkkə. Siz həmişə içkiləri qarışdırırsız?

Meq. Xeyr.

Məkkə. Öz qədəhinizi mənə verin.

Meq aşağı tərəfdə sağda ayaqqabı dolabının üstündə oturur.
Lulu masada Qoldberq və özüne daha çox içki süzür və
qədəhini Qoldberqə uzadır.

Qoldberq. Çox sağ ol.

Meq (*Məkkəyə müraciətlə*). Səncə, mən bacararam?

Qoldberq. Lulu, sən böyük, dəcəl qızsan. Gəl dizimin üstündə otur.

Məkkə. Nəyə görə də yox.

Lulu. Səncə, mən bacararam?

Qoldberq. Cəhd et.

Meq (*azca içərək*). Çox sağ ol.

Lulu. Mən bu saat içkinin təsirindən tavana qalxacam.

MəkKen. Bilmirəm sən bunları necə qarışdırırsan?

Qoldberq. Bəlkə, cəhd edəsən?

Meq (*MəkKenə müraciətlə*). Bu kətildə əyləş.

Lulu Qoldberqin dizi üstündə oturur.

MəkKen. Bunun?

Qoldberq. Rahatdır?

Lulu. Hə. Sağ ol.

MəkKen. Rahatdır.

Qoldberq. Bilirsən, sənin gözlərin çox mənalıdır.

Lulu. Səninki də həmçinin.

Qoldberq. Sən belə fikirləşirsən?

Lulu (*gülməyəyərk*). Əlbəttə.

MəkKen (*Meqə müraciətlə*). Bunu haradan almısan?

Meq. Atam bağışlayıb.

Lulu. Bilmirdim ki, səninlə burada tanış olacam.

MəkKen. Kərikarmasda heç olmusan?

Meq (*içərək*). Mən Kinqkrossda olmuşam. (*Qalxır.*) Mən rəqs etmək istəyirəm.

Lulu və Qoldberq gözlərini bir-birinə zilləyirlər.
MəkKen içir.

Meq (*Stənliyə tərəf gedərək*). Stənli, gəl rəqs edək. (*Stənli hələ də sakit dayanıb. Meq otaq boyu təkcə rəqs edir. Sonra MəkKenə tərəf irəliləyir. MəkKen onun qədəhini içki ilə doldurur və Meq əyləşir.*)

Lulu. Sənə bir şey demək olar?

Qoldberq. Nə?

Lulu. Mən sənə inanıram.

Qoldberq (*qədəhini qaldıraraq, almanca*). Gesundheit!

Lulu. Sən evlisen?

Qoldberq. Evli idim. Həmişə arvadım məni "Simi" deyə çağırırdı. "Tez ol, soyumamış gəl!" Həmişə masada dadlı yemək və doğranmış tərəvəz.

Lulu. Mən elə bilirdim sənin adın Netdir.

Qoldberq. O, mənə həmişə "Simi" deyərdi.

Lulu. Əminəm ki, sən gözəl ər olmusan.

Qoldberq. Sən onun dəfn mərasimini görməli idin...

Lulu. Nə üçün?

Qoldberq. Necə mərasim idi!

Meq (*Məkkənə müraciətlə*). Bir dəfə atam məni İrlandiyaya aparmaq istəyirdi. Ancaq özü tək getdi.

Lulu. Səncə, sən məni uşaq olanda tanıyırdın?

Qoldberq. Sən uşaqılıqda gözəl idin?

Lulu. Bəli, gözəl idim.

Meq. Amma bilmirəm o, İrlandiyaya gedib, yoxsa yox.

Qoldberq. Ola bilsin sən uşaq olanda, səninlə müxtəlif oyunlar oynamışıq.

Lulu. Bəlkə də.

Meq. O, məni aparmadı.

Məkkən. Nəyə görə o, səni İrlandiyaya aparmadı?

Lulu. Sən məndə böyük maraq oyadırsan.

Qoldberq. Onda sən narahat olmalısan.

Lulu. Mən həmişə yaşlı kişiləri xoşlamışam. Onlar həmişə adamın qeydinə qalırlar.

Onlar bir-birini qucaqlayırlar.

Məkkən. Mən bir qız tanıyıram, adı Roskridir.

Meq. Mən balaca olanda həmişə otağıma ay işığı düşürdü.

Məkkən. Bir dəfə mən oğlanlarla bütün gecəni orada keçirdim. Mahnı oxuyub içirdik.

Meq. Mənim dayəm həmişə yanımda oturub mahnı oxuyardı.

Məkkən. Səhərlər isə qızardılmış çörək.

Meq. Mənim otağım çəhrayı idi. Çəhrayı xalça, çəhrayı pərdə. Otaqda çoxlu musiqi qutularım var idi. Onlar oxuyanda mən yuxuya gedirdim. Atam çox gözəl həkim idi. Ona görə sağlamlığımdan heç vaxt şikayətim olmayıb. Hamı mənim qayğıma qalırdı. Mənim kiçik bacı və qardaşlarım vardı.

Məkkən. Tulamor, hardasan?

Meq (*Məkkənə müraciətlə*). Bizə bir az da içki ver.

MəkKen (*qədəhi doldura-doldura mahnı oxuyur*).

Meq. Çox gözəl səsin var.

Qoldberq. Bizim üçün mahnı oxu, MəkKen.

Lulu. Sevgiyə aid.

MəkKen (*təkrar edərək*). Yazıq Peddi gecə yıxılmışdı! Sonra biz onu ziyarət etdik.

Qoldberq. Sevgiyə aid mahnı!

MəkKen (*Möhkəm səslə nə isə oxuyur*).

Lulu (*Qoldberqə*). Sən mənim ilk sevdiyim adama bənzəyirsən.

Qoldberq. Yəqin ki, elədir.

Meq (*qalxaraq*). Mən oyun oynamaq istəyirəm.

Qoldberq. Oyun?

Lulu. Nə oyunu?

Meq. Hər hansı bir oyun.

Lulu (*sevinclə atılaraq*). Gəlin oyun oynayaq.

Qoldberq. Nə oyunu?

MəkKen. Gizlənpaç.

Lulu. Gözbağlayıcı.

Meq. Hə!

Qoldberq. Gözbağlayıcı oynamaq istəyirsiniz?

Lulu və Meq. Hə!

Qoldberq. Lap yaxşı. Onda hamı ayağa dursun! MəkKen. Stənli, Stənli!

Meq. Stənli, ayağa dur.

Qoldberq. Ona nə olub?

Meq (*ona tərəf əyilərək*). Stənli, biz oyun oynamağa hazırlaşırıq. Gəl, belə kefsiz dayanma, Stənli.

Lulu. Gəlin başlayaq.

Stənli və MəkKen qalxır.

Qoldberq. Bəs indi kimin gözünü birinci bağlayaq?

Lulu. Misis Bolsun.

Meq. Mən birinci olmaq istəmirəm.

Qoldberq. Gəlin.

Meq. Mən?

Lulu (*öz şərfini boğazından çıxararaq*). Budur.

Məken. Bu oyunu necə oynayırlar?

Lulu (*Meqin gözüni bağlayaraq*). Sən heç vaxt gözbağlayıcı oynamısan? Sakit dayanın, missis Bols. Sənə heç kim toxunmamalıdır. Onun gözü bağlı olanda sən tərpnə bilməzsən. Sən olduğun yerdə durmalısən. Əgər o, sənə toxunsa, sənin gözüni bağlayacağıq. Çevrilin. Burada neçə barmaq görürsən?

Meq. Görə bilmirəm.

Lulu. Lap yaxşı.

Qoldberq. Hər kəs kənara çəkilsin. Məken, Stənli. İndi hamı dayansın.

Stənli sağ tərəfdə dayanır, Meq otaqboyu hərəkət edir.

Qoldberq Lulunun əlindən tutub dayanır.

Meq Məkenə toxunur.

Meq. Tutdum səni!

Lulu. Şərfi çıxart.

Meq. Necə gözəldir.

Lulu (*şərfi açaraq*). Buyurun.

Meq. Bu sənindir!

Qoldberq. İndi sən gözlərini bağla, Məken.

Lulu (*Məkenin gözlərini bağlayaraq*). Hazırdır. Çevrilin. Burada neçə barmaq görürsən?

Məken. Bilmirəm.

Qoldberq. İndi hamınız kənara çəkilin. İndi isə dayanın. Sakit olun.

Məken hərəkət etməyə başlayır.

Meq. Oh, bu çox gözəl oyundur.

Qoldberq. Sakit olun! Hamınız bir də hərəkət edin. Dayanın! Sakit olun!

Məken otaq boyu hərəkət edir. Qoldberq Lulunun əlindən

tutub bir kənarda dayanır. Məken Stənliyə yaxınlaşır.

Əlini uzadır və Stənlinin qədəhinə toxunur.

Meq. Bu Stənlidir!

Qoldberq (*Luluya*). Oyun xoşuna gəlir?

Meq. İndi sənin növbəndir, Stənli.

MəkKen şərfi gözlündən açır.

MəkKen (*Stənliyə*). Mən sənin eynəyini götürərəm.

MəkKen Stənlinin eynəyini götürür.

Meq. Şərfi mənə verin.

Qoldberq (*Lulunun əlindən tutaraq*). Onun gözlərini bağlayın, missis Bols.

Meq. Mən də onu edirəm. (*Stənliyə*) Sən mənim burnumu görürsən?

Qoldberq. O görmür. Hazırsız? İndi hamınız kənara çəkilin. Dayanın. Sakit olun!

Stənli sakitcə dayanır. MəkKen yavaşca sola doğru hərəkət edir. O, Stənlinin qədəhini sındırır. Meq aşağı tərəfdə solda, Lulu və Qoldberq yuxarı tərəfdə mərkəzdə yanaşı dayanırlar. Stənli yavaş-yavaş sola doğru hərəkət edir. MəkKen təbili götürür və Stənli tərəfə qoyur. Stənli hərəkət edərkən təbilə toxunur və onun üzərinə yıxılır.

Meq. Ooh!

Qoldberq. Sss! Susun.

Stənli qabxır. O, yenə də Meqə tərəf irəliləyir. Meqə yaxınlaşır və dayanır. Stənli əlini ona tərəf uzadır və onun boğazından tutur. O, əli ilə onu sıxmağa başlayır. MəkKen və Qoldberq ona tərəf irəliləyir və Stənlini kənara itələyirlər. Işıqlar sönmür. İndi hətta pəncərədən belə işıq düşmür. Səhnə qaranlıq içindədir.

Lulu. Işıqlar!

Qoldberq. Nə oldu?

Lulu. Işıqlar!

MəkKen. Bir dəqiqə dayanın.

Qoldberq. O haradadır?

MəkKen. Burax məni!

Qoldberq. O kimdir?

Lulu. Kimsə mənə toxunur!

MəkKen. O haradadır?

Meq. Işıqlar nəyə görə söndü?

Qoldberq. Sənin fənərin haradadır? (*MəkKen fənəri Qoldberqin*)

üzünə tutur.) Mənə yox! (Məkkən fənəri söndürür. Fənər onun əlindən düşür və kənara diyirlənir.)

Məkkən. Fənər!

Lulu. Aman Allah!

Qoldberq. Fənər haradadır? Fənəri tap!

Məkkən. Mən onu tapa bilmirəm.

Lulu. Tut məni.

Qoldberq. Əyil və ona fənəri tapmaqda kömək elə.

Lulu. Bacarmaram.

Məkkən. Fənər itib.

Meq. İşıq niyə söntüb?

Qoldberq. Sakit olun! Ona fənəri tapmağa kömək edin.

Sükut. Məkkən və Qoldberq dizi üstə dayanıb deyirlər.
Qəflətən otağın arxasından möhkəm səs gəlir. Sükut. Lulu qışqırır.

Qoldberq. Bura gəlin. Məkkən!

Məkkən. Bura.

Qoldberq. Mənə tərəf gəlin. Buraya gəlin.

Məkkən və Qoldberq masanın soluna tərəf hərəkət edir.
Stənli masanın sağına tərəf irəliləyir. Lulu qəflətən Stənlinin
ona tərəf gəldiyini hiss edir. Lulu qəflətən qışqırır.
Qoldberq və Məkkən çevrilib bir-birinə dəyirlər.

Qoldberq. Bu nədir?

Məkkən. Kimdir?

Qoldberq. Bu nədir?

Qaranlıqda Stənli Lulunu qaldırır və masanın üstünə qoyur.

Meq. Bu Luludur!

Qoldberq. O haradadır?

Məkkən. O yıxılıb.

Qoldberq. Harada?

Məkkən. Buralarda bir yerdə.

Qoldberq. Kömək elə onu qaldıraç.

Məkkən. Mən onu tapa bilmirəm.

Qoldberq. O, buralarda bir yerdədir.

Məkkən. O burada deyil.
Qoldberq. Olmalıdır.
Məkkən. O yox olub.

Məkkən fənəri döşəmədən tapır, fənəri masaya və Stənliyə doğru yönəldir. Lulu masanın üstündə oturub və Stənli ona tərəf əyilib. İşıq üzünə düşən kimi o, gülməyə başlayır. Məkkən və Qoldberq ona tərəf yaxınlaşır. Fənərin işığı yaxınlaşdıqca Stənli daha ucadan gülür. Onlar onun dalınca sol tərəfə gedirlər. O, gülərək mətbəxin pəncərəsinə söykənir. Fənəri daha da yaxınlaşdırırlar.
O, divara söykəndikcə daha da ucadan gülür. Onların kölgələri onun üstünə düşür.

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Səhəri gün. Petey əlində qəzet sol tərəfdən daxil olur və stulda əyləşir. Oxumağa başlayır. Meqin səsi mətbəx pəncərəsindən eşidilir.

Meq. Bu sənsən, Stənli? (*Sükut.*) Stənli?

Petey. Necə?

Meq. Bu sənsən?

Petey. Mənəm.

Meq (*mətbəx pəncərəsindən baxır*). Ah, bu sənsən? Sıyığımız qurtarıb.

Petey. Yaxşı, yeməyə başqa nə var?

Meq. Heç nə.

Petey. Heç nə?

Meq. Bir dəqiqə. (*Mətbəxə daxil olur.*) Qəzet almısan?

Petey. Hə.

Meq. Maraqlıdır?

Petey. Pis deyil.

Meq. Axırncı qızarmış çörəkləri evdəki iki centlmen yedi.

Petey. Onlar yedi?

Meq. Ancaq çaydanda bir az çay qalıb. (*Ona çay süzür.*) Bazarlığa gedirəm. Sənə nə isə dadlı bir şey alaram. Başım bərk ağrıyır.

Petey (*oxuyaraq*). Gecə daş kimi yatmışdın.

Meq. Doğrudan?

Petey. Hə, çox bərk yatmışdın.

Meq. Ola bilsin yorulmuşdum. (*Ətrafa baxır və sınımış təbili görür.*) Ora bax. (*Qalxır və təbili götürür.*) Sınıb. (*Petey yuxarı baxır.*) Nəyə görə sınıb?

Petey. Bilmirəm.

Meq əli ilə təbili vurur.

Meq. Hələ də səsi çıxır.

Petey. Sən hər zaman başqasını ala bilərsən.

Meq (*qəmgin halda*). Yəqin, dünən şənlikdə sınıb. (*Təbili yerə qoyur.*) Nə pis oldu.

Petey. Meq, sən hər zaman başqasını ala bilərsən.

Meq. Heç olmasa, o gözəl ad günü keçirdi, elə deyil?

Petey (*oxuya-oxuya*). Hə.

Meq. Sən onu aşağıda görmüsən?

Petey. Kimi?

Meq. Stənlini.

Petey. Xeyr.

Meq. Mən də görməmişəm. Ola bilsin, yuxarı qalxıb. O, səhər yeməyinə gecikir.

Petey. Yeməyə heç nə yoxdur.

Meq. Hə, amma o bilmir. Gedirəm onu çağırmağa.

Petey (*tələsik*). Yox, Meq, lazım deyil. Qoy yatsın.

Meq. O çox yatır.

Petey. Qoy bu səhər yatsın. Dəymə ona.

Meq. Mən bir dəfə yuxarı qalxdım bir fincan qəhvə ilə. Amma mister MəKKen qapını açdı. O dedi ki, onlar söhbət edirlər. Deyəsən o, tezdən oyanıb. Bilmirəm onlar nədən danışdırlar. Çox təəccübləndim. Mən hər səhər onun qəhvəsini aparanda, o, çox möhkəm yatırdı. Ancaq bu səhər elə olmamışdı. O, söhbət edirdi. (*Sükut.*) Səncə onlar bir-birini tanıyırlar? Məncə onlar köhnə dostdurlar. Stənlinin çoxlu dostu var. (*Sükut.*) Mən ona çay verməmişəm. O, həmişə içirdi. Aşağı düşdüm və öz işimi görürdüm. Sonra bir azdan onlar səhər yeməyinə aşağı düşdülər. Ola bilsin, Stənli yenidən yatmağa gedib.

Sükut.

Petey. Sən nə vaxt bazarlığa gedəcəksən, Meq?

Meq. Hə, indi gedirəm. *(Çantasını götürür.)* Başım yaman ağrıyır. *(Meq arxa qapıya doğru gedir və birdən geri dönr.)* Sən bu gün səhər həyətdə olanı görmüsən?

Petey. Nəyi?

Meq. Həyətdəki o böyük maşını.

Petey. Hə.

Meq. Dünən orada maşın yox idi. Sən... sən onun içinə baxmısən?

Petey. Elə diqqətlə baxmamışam.

Meq *(həyəcan və pıçiltı ilə danışaraq)*. Onun içinə nə isə var idi?

Petey. İçində?

Meq. Hə.

Petey. Necə yəni içinde?

Meq. Yəni maşının içinde.

Petey. Necə bir şey?

Meq. Yəni... Mən demək istəyirəm... orada... orada araba var idi?

Petey. Araba?

Meq. Hə.

Petey. Mən görmədim.

Meq. Görmədin? Əminsən?

Petey. Mister Qoldberq araba ilə nə edəcək?

Meq. Mister Qoldberq?

Petey. Bu, onun maşınıdır.

Meq *(rahatlanaraq)*. Onun maşınıdır? Oh, mən bilmirdim ki, bu onun maşınıdır.

Petey. Əlbəttə, onun maşınıdır.

Meq. İndi rahatlandım.

Petey. Nə olub?

Meq. İndi daha da rahatlandım.

Petey. Yaxşı olar ki, çıxıb bir az hava alsan.

Meq. Hə, indi gedəcəm. Gedib bazarlıq edəcəm. *(Meq arxa qapıya doğru gedir. Yuxarıda qapının səsi eşidilir. O, geri çevrilir.)* Bu Stənlidir! O, aşağı düşür – mən indi ona səhər yeməyi üçün nə verəcəm? *(Tez mətbəxə qaçır.)* Petey, mən ona nə verəcəm? *(O, mətbəxin pəncərəsindən baxır)* Sıyıq artıq qurtarıb. *(İkisi də qapıya baxır. Qoldberq içəri girir, qapının ağzında dayanır, bir az gülümsəyib içəri keçir.)* Elə bildim, bu Stənlidir.

Q o l d b e r q. Bizim oxşarlığımız var?

M e q. Xeyr, siz tamam fərqli insanlarsınız.

Q o l d b e r q (*içəri keçir*). Əlbəttə, tamam fərqliyik.

M e q (*mətbəxdən içəri gəlir*). Mən elə bildim bu Stənlidir, səhər yeməyi üçün aşağı düşür. O, hələ səhər yeməyini yeməyib.

Q o l d b e r q. Sizin arvadınız çox gözəl qəhvə hazırlayır, mister Bols, bunu bilirdiz?

P e t e y. Hə, hərdən hazırlayır, hərdən unudur.

M e q. O, aşağı düşəcək?

Q o l d b e r q. Aşağı? Əlbəttə, düşəcək. Belə gözəl, günəşli gündə, sizcə, aşağı düşməz? (*Oturur.*)

M e q. Mister Qoldberq.

Q o l d b e r q. Bəli?

M e q. Mən bilmirdim ki, bayırdakı sizin maşınızdır.

Q o l d b e r q. Xoşunuza gəlir?

M e q. Siz gəzintiyə çıxacaqsız?

Q o l d b e r q (*Peteyə*). Yaxşı maşındır, elə deyil?

P e t e y. Yaxşıdır.

Q o l d b e r q. Qabaqda və arxada yer var. (*Çaydan götürür.*) Çaydan istidir. Çay, mister Bols?

P e t e y. Xeyr, sağ olun.

Q o l d b e r q (*çay süzərək*). O maşın? O maşın heç vaxt mənə yolda qoymayıb.

M e q. Siz gəzintiyə gedəcəksiz?

Qoldberq cavab vermir və çayını içir.

M e q. Yaxşı, mən gedim. (*Arxa qapıya tərəf gedir və çevrilir.*) Petey, əgər Stənli aşağı düşsə...

P e t e y. Nə?

M e q. Ona de ki, mən gecikməyəcəm.

P e t e y. Deyərəm.

M e q. Gecikməyəcəm. (*Çıxır.*)

Q o l d b e r q (*çayını içərək*). Yaxşı qadındır. Gözəl qadındır. Mənim anam da belə idi.

P e t e y. O bu gün necədir?

Qoldberq. Kim?

Petey. Stənli? Bir az yaxşılaşıb?

Qoldberq (*bir az qeyri müəyyənliklə*). Hə... bir az yaxşıdır, mənə, bir az yaxşıdır. Mən tam əminliklə deyə bilmərəm. Yaxşı olardı ki, ixtisaslı həkim onu müayinə etsin.

Petey. Hə.

Qoldberq. Hər halda Dermot onunladır. Onu tək qoymur.

Petey. Dermot?

Qoldberq. Hə.

Petey. Dəhşətli haldır.

Qoldberq (*dərindən nəfəs alaraq*). Hə... Şənlik onu çox yordu.

Petey. Ona nə olub?

Qoldberq. Nə olub? Tab gətirməyib. Sadəcə olaraq, mister Bols əsəbləri tab gətirməyib.

Petey. Bəs qəflətən ona nə oldu?

Qoldberq (*qalxır*). Bu hər zaman baş verə bilər, mister Bols. Dostum bu haqda mənə demişdi. Biz ikimis də ondan çox narahat idik. Nə isə, dostum mənə demişdi ki, bu hadisə birdən başlayır, sonradan günbəgün artır... artır... Sonra isə hamısı birdən baş verir və əsəblər dözmür. Heç bir təminat yoxdur ki, bu necə baş verəcək, amma müəyyən insanlar üçün bu labüddür.

Petey. Doğrudan?

Qoldberq. Dostum bu haqda mənə demişdi. (*O, birdən ayağa durur, siqaret qutusunu götürür və oradan bir siqaret götürür.*) Siqaret götürün.

Petey. Xeyr, istəmirəm.

Qoldberq. Mən də hərdən siqaret çəkirəm.

Petey. Necə gecə idi. (*Qoldberq kibritlə siqareti yandırır.*) İçəri girəndə işıqlar hamısı sönmüşdü. Avtomata bir şilling pul saldım, içəri girəndə şənlik artıq bitmişdi.

Qoldberq (*aşağıya düşərək*). Siz avtomata şilling saldınız?

Petey. Hə.

Qoldberq. Və işıqlar söndü?

Petey. Hə, sonra mən içəri girdim.

Qoldberq (*gülür*). Mən and içərəm ki, bu elektrik qapağı olub.

Petey (*davam edərək*). Çox sakit idi. Heç bir səs belə eşidilmirdi.

Ona görə mən yuxarı qalxdım, dostunuz Dermotla rastlaşdım və o mənə dedi.

Qoldberq (*qışqıraraq*). Kim?

Petey. Sizin dostunuz – Dermot.

Qoldberq (*ağır-ağır*). Dermot. Hə. (*Oturur.*)

Petey. Buna baxmayaraq bəzən onu üstələmək olur, elə deyilmi? Yəni demək istəyirəm ki, bundan sağalmaq olur.

Qoldberq. Sağalmaq? Hə, bəzən sağalmaq olur.

Petey. Deyirəm yəni o, indiyə qədər sağala bilərdi, elə deyil?

Qoldberq. Ağlabatan fikirdir.

Petey qaxır, çaydanı və fincanı götürür.

Petey. Əgər lança qədər o yaxşı olmasa, mən həkim çağıracam.

Qoldberq (*ə səbi halda*). Mister Bols, Stənli üçün hər şey edilir. Narahat olmayın.

Petey. Nə demək istəyirsiniz? (*MəkKen iki çamadanla içəri girir.*) Hər şey hazırdır.

Petey çaydanı və fincanı mətbəxə aparır. MəkKen çamadanları yerə qoyur. Pəncərəyə tərəf gedir və çölə baxır.

Qoldberq. Yaxşıdır? (*MəkKen cavab vermir.*) MəkKen, mən sən-dən soruşdum, yaxşıdır?

MəkKen (*çevrilmədən*). Nə yaxşıdır?

Qoldberq. Necə yəni nə? (*MəkKen cavab vermir.*)

MəkKen (*hirsle çevrilib Qoldberqə baxır*). Mən ora bir də qalxmayacam.

Qoldberq. Nə olub ki?

MəkKen. O indi sakitdir. O artıq heç nə etmir.

Petey mətbəxin pəncərəsindən anlaşılmazlıqla baxır.

Qoldberq. O nə vaxt hazır olacaq?

MəkKen. Bu dəfə özün gedib öyrənərsən.

Qoldberq. Sənə nə olub?

MəkKen (*sakitcə*). Mən ona verdim.

Qoldberq. Nəyi?

MəkKen. Mən eynəyini ona verdim.

Qoldberq. O, eynəyini geri aldığına görə sevinirdi?

MəkKen. Eynəyin kənarları sınıb.

Qoldberq. Bu necə oldu?

MəkKen. O, eynəyini gözüünə taxmaq istəyirdi. Onu bu vəziyyətdə tərək etdim.

Petey (*mətbəx qapısında görünür*). Bəlkə, ona kömək lazımdır?

Petey və MəkKen dönüb ona baxırlar.

Qoldberq. Xeyr, xeyr, lazım deyil. Hər şey yaxşıdır, mister Bols. Bu onu bir müddət sakitləşdirəcək, fikrini başqa şeylərdən yayındıracaq.

Petey. Bəs həkim necə?

Qoldberq. Onun üçün hər şey edilib.

MəkKen ayaqqabı rafinə tərəf gedir, fırçanı götürüb ayaqqabılarını təmizləyir.

Petey (*masaya tərəf gedir*). Məncə, ona həkim lazımdır.

Qoldberq. Düzdü. Onun üçün hər şey edilib. Biz ona bir az vaxt verəcəyik hazırlaşsın, sonra mən onu Montiyə aparacam.

Petey. Sən onu həkimə aparacaqsan?

Qoldberq (*diqqətlə ona baxır*). Əlbəttə. (*Sükut. MəkKen ayaqqabılarını təmizləyir.*) Deməli, missis Bols bizə dadlı bir şey hazırlamaq üçün gedib?

Petey. Elədir.

Qoldberq. Təəssüf ki, biz o vaxta qədər qala bilmərik.

Petey. Gedəcəksiz?

Qoldberq. O vaxta qədər, bəlkə, getdik.

Sükut.

Petey. Yaxşı, düşünürəm ki, bu arada gedib bağda əkdiklərimə baş çəksəm, pis olmaz.

Qoldberq. Bu arada?

Petey. Yəni Stənlini gözlədiyimiz müddətdə.

Qoldberq. Nəyi gözləyənə kimi? (*Petey arxa qapıya tərəf gedir.*) Siz dənizə getməyəcəksiz?

Petey. Xeyr, hələ yox. O, aşağı düşəndə mənə xəbər verin, mister Qoldberq.

Qoldberq. Bu cür havada dənizdə çox adam olacaq. Hamı özünü günə verəcək, dənizdə çiməcək. Bəs oturacaqlar? Onlar hazırdır?

Petey. Mən səhər onları bayıra qoydum.
Qoldberq. Bəs biletlər? Biletləri kim alacaq?
Petey. Hər şey yaxşı olacaq. Buna görə narahat olmayın. Mən
indi gələcəm.

O gedir. Qoldberq qalxır, pəncərəyə yaxınlaşır
və onun arxasınca baxır. Məkkən stulda əyləşir və kağızı
hissə-hissə kəsməyə başlayır.

Qoldberq. Hər şey hazırdır?
Məkkən. Əlbəttə.

Qoldberq ağır-ağır gəzir. O, sağ tərəfdə əyləşir və Məkkənə baxır.

Qoldberq. Bir də belə etmə.
Məkkən. Nə?
Qoldberq. Sən niyə həmişə belə edirsən? Bu, mənasız bir şeydir.
Məkkən. Bu gün sənə nə olub?
Qoldberq. Suallar, suallar... Mənə belə suallar vermə. Səncə,
mən nəyəm?

Məkkən ona baxır. Sonra kəsdiyi hissələri qəzetin
içərisinə qoyub, qəzeti büktür.

Məkkən. Yaxşı?

Sükut. Qoldberq stula söykənir və gözlərini yumur.

Məkkən. Yaxşı?
Qoldberq. Nə yaxşı?
Məkkən. Biz gözləyəcəyik, yoxsa gedib onu götürəcəyik?
Qoldberq (*astaca*). Sən onu aparmaq istəyirsən?
Məkkən. Mən buna son qoymaq istəyirəm.
Qoldberq. Başa düşürəm.
Məkkən. İndi biz gözləyəcəyik, yoxsa onu götürüb aparacağıq?
Qoldberq (*onun sözüni kəsərək*). Bilmirəm niyə, ancaq mən özüm
mü yorğun hiss edirəm. Mən bir az... heç özüm də başa düşmürəm.
Məkkən. Doğrudan?
Qoldberq. Nə isə qeyri-adi bir şeydir.
Məkkən (*yavaşca qalxır və Qoldberqin stulunun arxasına keçir. Piçilti ilə*).

Gəl bitirək və gedək. Gəl buna son qoyaq və gedək. Bu qanlı işi sona çatdıraraq. *(Sükut.)* Yuxarı qalxım? *(Sükut.)* Net! *(Qoldberq stulda əyləşir. MakKen ona tərəf əyilir.)* Simi!

Qoldberq *(gözünü açır)*. Sən məni necə çağırдың?

MəkKen. Kim?

Qoldberq *(əsəbi şəkildə)*. Məni bir də belə çağırma! *(MəkKenin boğazından tutur.)* Heç vaxt məni belə çağırma!

MəkKen *(Boğularaq)*. Net! Net! Mən sənə "Net" dedim. And içirəm ki, mən sənə "Net" dedim. Sual verirdim, ancaq bir sual.

Qoldberq *(onu kənara itələyir)*. Nə sual?

MəkKen. Yuxarı qalxım?

Qoldberq *(qəzəblə)*. Yuxarı? Mən elə bilirdim sən daha ora getməyəcəksən?

MəkKen. Nəyə görə?

Qoldberq. Öztin belə demişdin.

MəkKen. Mən belə söz deməmişəm.

Qoldberq. Deməmişən?

MəkKen. Kim dedi bunu? Mən belə söz deməmişəm! Mən indi yuxarı qalxıram!

O, sürətlə yuxarı qalxır və sol tərəfdəki qapıya yaxınlaşır.

Qoldberq. Gözlə! *(O, ayağını stulun ayaqlarına tərəf uzadır.)* Bura gəl. *(MəkKen yavaş-yavaş ona yaxınlaşır.)* Mən sənin fikrini öyrənmək istəyirəm. Mənim ağzıma bax. *(Ağzını geniş açır.)* Yaxşı bax. *(MəkKen baxır.)* Bilirsən mən nə demək istəyirəm? *(MəkKen diqqətlə baxır.)* Bilirsən, mənim heç vaxt dişim düşməyib. Doğulduğumdan bəri biri belə düşməyib. Heç nə dəyişməyib. *(Ayağa qalxır.)* Buna görə mən bu mərtəbəyə gəlib çatmışam, MəkKen. Mənim bütün həyatım eynidir. Atana, anana hörmət elə. Tutduğun yol boyu get və sən heç vaxt səhv etməyəcəksən. Sən fikirləşirsən ki, mən hər şeyi özümə borclu bilən adamam? Xeyr! Mən həmişə mənə deyilən yerdə oturmuşam. Məktəb. Heç vaxt mənə məktəb haqqında danışma. Nə üçün? Çünki mən sənə deyirəm, mənim yolumla get. Mənim ağımla hərəkət et. Əzbərdən öyrən. Heç vaxt heç nəyi yazma. Heç vaxt suya yaxın getmə. Onda sən görəcəksən ki, mən dediklərim düzdür.

Çünkü mən əminəm ki, dünya... (*Laqeyd halda.*)
Çünkü mən əminəm ki, dünya... (*Ümitsiz halda.*)
Çünkü mən əminəm ki, dünya... (*Bədbin halda.*)

O, stulda əyləşir.

Otur, MəKKen, burada otur ki, səni görə bilim.

MəKKen stulun qarşısında dizüstə çökür.

(*Gərgin halda artan əminliklə.*) Atam dedi: “Bura gəl, Beni”. O ölürdü. Mən dizüstə çökdüm. Orada daha kim vardı. “Bağışla, Beni, – dedi, – həyatını yaşa. Evə, arvadının yanına get”. “Gedəcəm, ata”. “Mən ömrümü digərlərinə xidmət etməklə keçirdim və buna görə peşman deyiləm. Öz işini layiqincə gör və öhdəlikləri yerinə yetir. Heç vaxt ailəni unutma. Onlar üçün dayaq ol, onlar sənin üçün həmişə əsas olsun. Əgər nə vaxtsa çətinliyə düşsən, Berni əmi sənin köməyinə gələcək”. Mən dizüstə çökdüm. (*O, dizüstə çökür və MəKKenlə üz-üzə dayanır.*) Müqəddəs kitaba and içirəm. Mən tanıdığım dünya – Hörmətdir.

Sükut. O, yavaş-yavaş qalxır.

Buna görə mən bu mövqeyə gəlib çatmışam. Mən həmişə deyiləni eləmişəm. Mənim şüarım – çox çalış və çox qazan.

Qoldberq əyləşir.

Qoldberq. Mənə bir az hava ver. (*Sükut.*) Ağzıma nəfəs ver.

MəKKen qalxır, əyilib Qoldberqin ağzına nəfəs verir.
Qoldberq dərindən nəfəs alır və gülümsəyir.

Qoldberq. Yaxşı.

Lulu içəri girir. MəKKen ona baxır və qapıya tərəf gedir.

MəKKen (*qapının ağzında*). Mən sizə beş dəqiqə vaxt verirəm. (*Çıxır.*)

Qoldberq. Bura gəl.

Lulu. Nə olub?

Qoldberq. Bura gəl.

Lulu. Xeyr, çox sağ ol.

Qoldberq. Nə olub, sən Net əmidən incimisən?

Lulu. Mən gedirəm.

Qoldberq. Sənin kimi bir qız belə çıxıb getməməlidir.

Lulu. Səncə, mən digər qızlara oxşayıram?

Qoldberq. Digərləri də sən kimidir?

Lulu. Mən başqaları haqda heç nə bilmirəm.

Qoldberq. Mən də həmçinin. Mən heç vaxt başqa qadına toxunmamışam.

Lulu (*pərişan halda*). Atam bilsə, nə deyəcək? Bəs görəsən Eddi nə fikirləşəcək?

Qoldberq. Eddi?

Lulu. O mənim ilk məhəbbətim idi. O, heç vaxt mənim otağıma gecə çanta ilə gəlməzdi!

Qoldberq. Çantanı kim açdı, mən, yoxsa sən? Gəl məni öp və hər şey düzəlsin.

Lulu. Mən sənə toxunmayacam.

Qoldberq. Mən bu gün çıxıb gedirəm.

Lulu. Gedirsən?

Qoldberq. Bu gün.

Lulu (*daha da əsəbiləşərək*). Sən məndən bir gecə üçün istifadə etdin.

Qoldberq. Kim səndən istifadə etdi?

Lulu. Sən hiylə ilə aldadıb məndən istifadə etdin.

Qoldberq. Kim səni aldatdı?

Lulu. Sən. Sən öz çirkin ehtirasını söndürdün.

Qoldberq. İndi sən kifayət qədər böyümüsən. Nəyə görə şikayət edirsən?

Məkkən tez içəri girir.

Lulu. Sən məni özümə görə qiymətləndirmədin. Ancaq öz çirkin ehtirasını söndürmək üçün istifadə etdin. Net, nəyə görə belə etdin?

Qoldberq. Sən özün istədin ki, mən belə edim, mən də etdim.

Məkkən. Kifayət qədər düzgündür. Siz yaman çox yatdız, missis.

Lulu. Mən?

Məkkən. Siz yataqda çox vaxt keçirirsiniz.

Lulu. Nə demək istəyirsiniz?

Məkkən. Siz boynunuza alacaqsız.

Lulu. Nəyi?

Məkkən (*qəzəblə*). Boynunuza alacaqsız.

Lulu. Nəyi boynuma alım?

Məkkən. Dizüstə çökün və boynunuza alın!

Lulu. O nə danışır?

Qoldberq. Boynuna al! Sən nə itirə bilərsən?

Lulu. Nəyi?

Qoldberq. O, altı ay əvvəl keşiş olub.

Məkkən. Diz çök, qadın və baş verənləri danış!

Lulu (*arxa qapıya doğru çəkilərək*). Mən bütün olanları görmüşəm.
Mən bilirəm burada nə baş verir.

Məkkən (*irəli çıxaraq*). Səni Kəşl qayasının yaxınlığında dayanıb
davranışlarınla torpağı murdarlayan gördüm. Rədd ol!

Lulu. Gedirəm.

O gedir. Məkkən sol tərəfdəki qapıya tərəf gedir və çölə çıxır.
O, Stənliyə kömək edir. Stənli qara pencək və ağ köynək geyinmişdir.
O, sınıq eynəyini əlində saxlayır. Onun üzü tərəş olunmuş, səliqəlidir.
Məkkən onu gətirir və qapını örtür. Qoldberq Stənlini
salamlayır və onu stulda əyləşdirir.

Qoldberq. Necəsən, Stənli? (*Sükut*) Sən indi özünü yaxşı hiss edirsən?
(*Sükut*) Sənin eynəyinə nə olub? (*Əyilib baxır*.) Eynəyin sınıb, nə pis oldu.

Stənli sakitcə döşəməyə baxır.

Məkkən (*masanın yanında*). O, indi yaxşıdır, elə deyil?

Qoldberq. Çox yaxşıdır.

Məkkən. Elə bil yeni adamdır.

Qoldberq. Bilirsən biz nə edəcəyik?

Məkkən. Nə?

Qoldberq. Biz ona başqa eynək alacağıq.

Sonrakı ardıcılıqla Stənli reaksiya göstərmir.
Oturduğu yerdən tərpənmir.

Qoldberq. Stənli, bir azdan sənə yeni eynək alacağıq.

Məkkən. Sən yaxşı görə bilmirsən.

Qoldberq. Sən uzun müddətdir ki, pis görürsən.

Məkkən. İndi daha pis görürsən.

Q o l d b e r q . D ü z d ü r . İ n d i s ə n i n v ə z i y y ə t i n d a h a d a p i s l ə ş i b .
M ə k K e n . P i s d ə n p i s d i r .
Q o l d b e r q . S ə n ə s a ğ a l m a q ü ç t i n v a x t l a z ı m d ı r .
M ə k K e n . S ə n h a v a n ı d ə y i ş m ə l i s ə n .
Q o l d b e r q . H a r a d a s a m ə n z ə r ə l i b i r y e r d ə .
M ə k K e n . E l ə b i r y e r d ə k i , o r a h ə t t a m ə l ə k l ə r b e l ə g e d i b ç ı x a b i l m i r .
Q o l d b e r q . T a m a m i l ə d o ğ r u d u r .
M ə k K e n . S ə n a d ə t e t m i s ə n .
Q o l d b e r q . A n e m i y a l ı x ə s t ə l ə r ə o x ş a y ı r s a n .
M ə k K e n . R e v m a t i k .
Q o l d b e r q . M y o p i k .
M ə k K e n . E p i l e p s i y a l ı .
Q o l d b e r q . S ə n a r t ı q s o n h ə d d ə ç a t m ı s a n .
M ə k K e n . S ə n a r t ı q ö l m ü s ə n .
Q o l d b e r q . A n c a q b i z s ə n i x i l a s e d ə b i l ə r i k .
M ə k K e n . B u c ü r p i s t a l e d ə n b i z s ə n i q u r t a r a b i l ə r i k .
Q o l d b e r q . D ü z d ü r .
M ə k K e n . B u , i n k a r e d i l m ə z b i r f a k t d ı r .
Q o l d b e r q . B u n d a n s o n r a b i z s ə n i n d a y a ğ ı n o l a c a ğ ı q .
M ə k K e n . B i z s ə n i n h ə y a t ı n ı y e n i l ə y ə c ə y i k .
Q o l d b e r q . Ç a y p u l u n u v e r ə c ə y i k .
M ə k K e n . S ə n ə h ə r ş e y d ə g ü z ə ş t e d ə c ə y i k .
Q o l d b e r q . S ə n i n q e y d i n ə q a l a c a ğ ı q .
M ə k K e n . M ə s l ə h ə t v e r ə c ə y i k .
Q o l d b e r q . S ə n i d ü z g ü n m ü a l i c ə e d i b , s a ğ a l d a c a ğ ı q .
M ə k K e n . S ə n k l u b b a r ı n d a n i s t i f a d ə e d ə c ə k s ə n .
Q o l d b e r q . S ə n i n ü ç i n a y r ı c a m a s a s a x l a y a c a ğ ı q .
M ə k K e n . Ç ə t i n g ü n l ə r i n ö h d ə s i n d ə n g ə l m ə y i ö y r ə d ə c ə y i k .
Q o l d b e r q . S ə n ə p i r o j n a l a r h a z ı r l a y a c a ğ ı q .
M ə k K e n . D i z ç ö k m ə k l a z ı m o l a n d a , d i z ç ö k m ə y i ö y r ə d ə c ə y i k .
Q o l d b e r q . S ə n ə a z a d l ı q v e r ə c ə y i k .
M ə k K e n . H ə r k ə s s ə n i n l ə f ə x r e d ə c ə k .
Q o l d b e r q . S ə n ə s l k i ş i o l a c a q s a n .
M ə k K e n . H ə r ş e y ə n a i l o l a c a q s a n .
Q o l d b e r q . S ə n f ə a l o l a c a q s a n .

MəkKen. Əmrlər verəcəksən.
Qoldberq. Qərarlar qəbul edəcəksən.
MəkKen. Sən maqnat olacaqsan.
Qoldberq. Dövlət adamı olacaqsan.
MəkKen. Sənin çoxlu yaxtan olacaq.
Qoldberq. Heyvanların.
MəkKen. Heyvanların.

Qoldberq MəkKenə baxır.

Qoldberq. Mən heyvanlar dedim. *(Stənliyə tərəf çevrilir.)* Sən həm yaradacaq, həm də məhv edəcəksən. *(Sakitlik. Stənli sakit dayanır.)* Nə deyirsən?

Stənli çox astaca başını qaldırır və Qoldberqə baxır.

Qoldberq. Nə fikirləşirsən?

Stənli gözlərini yavaş yumub-açır.

MəkKen. Sənin bu haqda fikrin nədir?

Qoldberq. Bu haqda fikrin nədir, Stənli? *(Stənlinin eynəyi tutan əli titrəməyə başlayır.)* Sənin bu haqda fikrin nədir? Ey, Stənli.

Stənli fikrini cəmləşdirir, ağızını açır və nə isə demək istəyir, ancaq bacarmır.

Stənli. Uh-gg ... uh-gg ...eeehhh-ggg ...

MəkKen və Qoldberq ona baxır. O, dərindən nəfəs alır və bədəni titrəyir. Fikrini cəmləşdirir.

Qoldberq. Yaxşı, Stənli, nə deyirsən?

Onlar ona baxırlar. O, başını aşağı salır.

Stənli. Ug-gg... uh-gg...

MəkKen. Sənin fikrin nədir, mister?

Stənli. Caaa... caaa...

MəkKen. Sizin fikriniz nədir, mister Uebber?

Qoldberq. Sənin fikrin nədir, Stənli? Bu haqda nə fikirləşirsən?

MəkKen. Bu haqda nə fikirləşirsən?

Stənlinin bədəni titrəyir. O, başını aşağı dikir və yenə də əvvəlki kimi sakit dayanır. Petey sol tərəfdəki qapıdan içəri girir.

Q o l d b e r q. Yenə də əvvəlki Stənlidir. Gəl bizimlə.
M ə k K e n. Gəl bizimlə gedək.
P e t e y. Siz onu hara aparırsız?

Onlar çevrilirlər. Sakitlik.

Q o l d b e r q. Biz onu Montiyə aparırıq.
P e t e y. O, burada da qala bilər.
Q o l d b e r q. Axmaq olmayın.
P e t e y. Biz onun qeydinə qala bilərik.
Q o l d b e r q. Nəyə görə siz onun qeydinə qalmaq istəyirsiniz?
P e t e y. O, mənim qonağımdır.
Q o l d b e r q. Ona xüsusi qulluq lazımdır.
P e t e y. Biz bir adam taparıq.
Q o l d b e r q. Xeyr! Monti ən yaxşı yerdir. Gətir onu, MəkKen!

Onlar ona stuldan qalxmağa kömək edirlər.
Üçü də soldakı qapıya tərəf gedir.

P e t e y. Buraxın onu!

Onlar dayanırlar. Qoldberq ona baxır.

Q o l d b e r q (*hiyləgərcəsinə*). Mister Bols, nəyə görə bizimlə gəlmirsiniz?
M ə k K e n. Hə, nəyə görə bizimlə gəlmirsiniz?
Q o l d b e r q. Gəlin bizimlə gedək. Maşında yer var.

Petey sakitcə dayanır. Onlar onun yanından keçib qapıya tərəf gedirlər. MəkKen qapını açır və çamadanları götürür.

P e t e y (*incik halda*). Stənli, imkan vermə ki, onlar sənə nə edəcəyini desinlər.

Onlar çıxırlar. Sakitlik. Petey qalxır. Qarşıdakı qapı çırpılır. Avtomobilin səsi eşidilir. Səs uzaqlaşır. Sakitlik. Petey yavaş-yavaş masaya tərəf gedir. O, sol tərəfdəki stulda əyləşir. Qəzeti götürüb açır. Kağız hissələri yerə tökülür. Petey onlara baxır. Meq arxa qapıdan içəri girir. Petey qəzetin ön səhifəsinə baxır.

Meq. Maşın artıq gedib?

Petey. Hə.

Meq. Onlar gediblər?

Petey. Hə.

Meq. Onlar yeməyə gəlməyəcəklər?

Petey. Xeyr.

Meq. Nə pis oldu. *(O, çantasını masanın üstünə qoyur.)* Bayırda hava çox istidir. *(Paltosunu asır.)* Sən nə edirsən?

Petey. Oxuyuram.

Meq. Hər şey yaxşıdır? *(Meq masanın yanında əyləşir. Sükut.)* Sten hələ aşağı düşməyib?

Petey. Xeyr... o...

Meq. O, hələ yataqdadır?

Petey. Hə, o... hələ yatır.

Meq. Hələ yatır? Səhər yeməyinə gecikəcək.

Petey. Qoy yatsın.

Sükut.

Meq. Dünənki şənlik gözəl deyildi?

Petey. Mən orada deyildim.

Meq. Şənlikdə yox idin?

Petey. Mən bir az gec gəldim.

Meq. Oh! *(Sükut.)* Çox gözəl şənlik idi. Mən çoxdan idi ki, bu qədər gülmürdüm. Biz oxuyur, oynayırdıq. Bir də oyunlar. Sən orada olmalı idin.

Petey. Gözəl idi?

Sükut.

Meq. Mən gecənin gözəli idim.

Petey. Doğrudan?

Meq. Hə. Onlar hamısı belə deyirdi.

Petey. Mən inanıram ki, elə idi.

Meq. Bu, həqiqətən belə idi.

Petey. Mən əminəm ki, belə idi.

P Ə R D Ə

“ALYASKA” KİMİ

İştirak edənlər:

Debora
Hornbi
Paulin

Qırx yaşlı qadın ağ mələfə örtülmüş çarpayıda oturub.
O, döşəyə söykənib baxır. Onun qarşısında masa və
iki stul var. Altmış yaşlı, qara pencəkli adam stulda əyləşib.
Qadın yavaş-yavaş ətrafına baxır. Qəflətən onun gözləri
stulda əyləşən kişiye sataşır. Kişi də ona baxır.
Qadın yenidən ətrafına baxmağa başlayır. O, pıçıltı ilə danışır.

Debora. Nə isə baş verir.

Sükut.

Hornbi. Məni tanıyırsınız? *(Sükut.)* Məni xatırlayırsınız? *(Sükut.)*
Məni eşidə bilərsiniz?

Qadın ona baxmır.

Debora. Nə isə deyirsiniz?

Hornbi. Hə. *(Sükut.)* Məni tanıyırsınız?

Debora. Mənim dediklərimi heç kəs eşitmir. Heç kəs mənə
qulaq asmır.

Sükut.

Hornbi. Bilirsiniz, mən kiməm? *(Sükut.)* Məni tanıya bilərsiniz?

Debora. Heç kimsiniz. *(Sükut.)* O kimdir? Çox uzaqlardadır.
Yağış yağır. İslanacağam. *(Sükut.)* Yata bilmirəm. İt yenə də narahatdır.
Deyəsən o yuxulayır. O, məni oyatdı. Mənim ən sevimli itimdir. Fran-
sızca danışram.

Sükut.

Hornbi. İstəyirəm mənə qulaq asasan. *(Sükut.)* Uzun müddət idi
ki, yattırdın. İndi ayılımsan. Biz buradayıq ki, sənin qeydinə qalaq.

(Sükut.) Uzun müddətdir ki, yatmışdın. Yaşın çoxdur, ancaq bunu bil-mirsən. Sən cavansan, ancaq qocalmışsan. (Sükut.)

De b o r a. Nə isə baş verir.

H o r n b i. Uzun müddət yatmışdın. İndi ayılmışsan. Məni eşidə bilirsən? Məni başa düşürsən?

Debora ilk dəfə ona baxır.

De b o r a. Yatmışdım? (Sükut.) Yadımda deyil. İnsanlar mənə baxır-dı. Onlar mənə toxunurdular. Danışırıdım, ancaq heç kəs məni eşit-mirdi. (Sükut.) Hansı dildə danışırım? Bilirəm, fransız dilində danışırım. Elə deyil? (Sükut.) Bu gün atamı görməmişəm. O, həmişə məni şən-lən-dirir. Həmişə mənimlə qaçır, top oynayır. (Sükut.) O haradadır? (Sükut.) Deyəsən, tezliklə ad günüm olacaq. (Sükut.) Xeyr, xeyr! Adi adamlar kimi, mən də yatmışdım. Əgər çox yatsaydım, anam məni oyadardı. Görməli çox işimiz var. (Sükut.) Əgər uzun müddət yatmışdımsa, nəyə görə anam məni oyatmamışdı?

H o r n b i. Mən sizi oyatmışam.

De b o r a. Axı sizi tanımıram. (Sükut.) Hər kəs haradadır? İtim haradadır? Bəs bacılarım? Keçən gecə Estella mənim paltarımı geyin-mişdi. Mən də narazılıq etmədim. (Sükut.) Mənə soyuqdur.

H o r n b i. Neçə yaşınız var?

De b o r a. On iki yaşım var. Xeyr. On altı. Yeddi yaşım var. (Sükut.) Xatırlamıram. Hə, bilirəm. On dörd yaşım var. Yox, on beşdir. Çox güman ki, on beşdir. (Sükut.) Məni bura gətirməməliyiniz. Anam soru-şacaq ki, harada olmuşam. (Sükut.) Mənə bu cür toxunmamalıydınız. Anama deməyəcəyəm. Sizə toxunmamalıydım. (Sükut.) Ah, Cək. (Sükut.) Artıq vaxtdır, durmalıyam. O itlər ac qalanda çox əsəbi olurlar. Yəqin ki, atam onları yedirib. Estella Tounley Stritdən olan həmin oğlana ərə gedəcək? Həmin sarışın oğlanı deyirəm. Onun qulaqlarından başqa heç nəyi yoxdur. Taxta kimi arıqdır. Həmişə ona deyirdim ki, ona ərə getməməlidir. Ona də ki, həmin oğlana ərə getməsin. O, sənə qulaq asacaq. (Sükut.) Ata?

H o r n b i. O, həmin oğlanla evlənməyib.

De b o r a. Doğrudan? (Sükut.) Böyük səhv olardı. Onun həyatı tama-milə məhv olardı.

Hornbi. Estella ona ərə getməyib.

Sükut.

Debora. Bu otağı əvvəlcə görmüşəm. Hansı otaqdır? Mənim yataq otağım deyil. Mənim yataq otağımın divarlarında yasəmən şəkli var. Döşəklərim yumşaq və səliqəlidir. *(Sükut.)* Bura mənim yataq otağım deyil.

Hornbi. Uzun müddət bu otaqda olmusan. Yatmışdın. İndi ayılmısan.

Debora. Məni bura gətirməməliydiniz. Nə deyirsən? Sizdən məni bura gətirməyinizi xahiş etmişdim? Sizə heç baxmışdım? Sizi sevirdim? Sizin üzünüzlə gülümsəmişdim? Bəlkə də, unutmuşam.

Hornbi. Səni buraya mən gətirməmişəm. Buraya səni atan və anan gətirib.

Debora. Atam və anam? *(Sükut.)* Məni sənin yanına qurban kimi gətiriblər? Onlar məni sənə qurban veriblər? *(Sükut.)* Xeyr, xeyr! Məni oğurlamısan... gecə. *(Sükut.)* Məni tanıyırsan?

Hornbi. Buraya sənin qayğını çəkməyə gəlmişəm.

Debora. Hamı belə deyir. *(Sükut.)* Məni məcbur etmişən ki, sənə toxunum. Məni zorla gətirmişən. Qışqırırdım... ancaq... heç kəs yox idi. Sən şeytansan. Mənim istəyimi, arzumu əlimdən aldın. Əgər alınbsa, heç zaman qayıtmayacaq. Məni məhv etmişən. *(Sükut.)* Uşaq kimi qışqırırdım. *(Sükut.)* Neçə yaşım var? *(Sükut.)* On səkkiz?

Hornbi. Yox.

Debora. O zaman neçə yaşımın olması haqqında heç bir fikrim yoxdur. Bilirsən?

Hornbi. Dəqiq deyə bilmərəm.

Debora. Niyə? *(Sükut.)* Bacılarım biləcəklər. Biz çox yaxınıq. Bir-birimizi çox sevirik. *(Sükut.)* Nə üçün hər tərəf belə sakitdir? Dəniz səsidir? Eşitdiyim dəniz səsidir? Çox uzaqlardan qağayaların səsi gəlir. Çoxdandır ki, qağayı səsi eşitmirdim. Paulin haradadır? O elə dəcəldir ki! Ona deməliyəm ki, bu qədər dəcəl olmamalıdır. Elə itisən ki, az qala özünü kəsəcəksən. Özünə görə çox ağıllısan. Bir gün dilini dişləyəcəksən və mən də dilini bir qabda saxlayacağam. Bundan sonra heç zaman ağıllı fikirlər söyləyə bilməyəcəksən. *(Sükut.)* O, doğrudan

da, çox yaxşı qızıdır. Sadəcə olaraq, çox danışır. Ancaq Estella çox ağıllıdır. (Sükut.) Bura oteldir. Dəniz sahilində otel. Hastings? Torkey? Burada çox otel var. Sənin haqqında çox şübhəli məsələlər var. (Sükut.) Hə. Bura ağ çadırıdır. Buradan çıxanda Saxara səhrasına düşəcəyəm.

Hornbi. Yatmışdın.

Debora. Bayaقدan bu sözü deyirsən! Burada nə var ki? Nəyə görə yatmamalıyam? Mənim buna ehtiyacım var. Tamamilə təbiidir. Ola bilsin, çox yatmışam, ancaq bunu qəsdən etməmişəm. Əgər seçimin olsaydı, heç vaxt bu qədər yatmazdım. Səhəri çox sevirəm. Nəyə görə məni günahlandırırınsınız? Sadəcə, ehtiyacıma tabe olmuşam.

Hornbi. Bilirəm. Səni günahlandırmıram.

Debora. Nə qədər yatmışdım?

Sükut.

Hornbi. İyirmi doqquz il idi ki, yatırdın.

Sükut.

Debora. Demək istəyirsən ki, ölmüşəm?

Hornbi. Xeyr.

Debora. Özümü ölmüş kimi hiss etmirəm.

Hornbi. Ölməmişən.

Debora. Axı deyirdin ölmüşəm.

Hornbi. Əgər ölsəydin, indi ayılmazdın.

Debora. Əminsən?

Hornbi. Heç kəs öləndən sonra dirilməyib.

Debora. Xeyr, mənə, elə deyil. (Sükut.) Əgər ölməmişdim sə, o zaman mənə nə olmuşdu?

Hornbi. Biz bilmirdik nə baş verirdi.

Debora. Biz? (Sükut.) Anam haradadır? Atam? Estella? Paulin? Onların hamısı haradadır?

Hornbi. Paulin buradadır. O, səninlə görüşmək üçün bayırda gözləyir.

Debora. Gecənin bu vaxtı o, bayırda olmamalıdır. Həmişə ona bu haqda demişəm. İndi o da mənim kimi yatmalıdır. Mən onun böyük bacısıyam, ancaq o, mənə qulaq asmır. Estella isə ona görə mənə

qulaq asmur ki, o, mənim böyük bacımdır. Bu, ailə həyatıdır. Bəs Cek? O haradadır? Sevdiiyim oğlan indi haradadır? O, məni çox sevır. Bir dəfə gördüm ki, o ağlayır. Sevgisi üçün ağlayırdı. Onu bir daha ağlatmayım. Ona nə etmişiniz? Nə etmişiniz? Nə? Nə?

H o r n b i. Sakit ol! Həyəcanlanma.

D e b o r a. Həyəcanlanmayım?

H o r n b i. Belə şeylərə görə həyəcanlanmamalısan.

D e b o r a. Nəyə görə?

H o r n b i. Sakit ol.

D e b o r a. Sakitəm. (Sükut.) Yəqin nə isə cinayət işlətmişəm, indi də həbsxanadayam. Hər şeyə hazırım. Hansı cinayəti törətmişəm? Ağılıma gətirə bilmirəm ki, hansısa cinayəti törədə bilərəm. Yəni elə bir cinayət ki, bu cür nəticələrə gətirib çıxarsın.

H o r n b i. Bura həbsxana deyil. Heç bir cinayət törətməmişən.

D e b o r a. Bəs o zaman nə etmişəm? Harada olmuşam?

H o r n b i. Olduğun yerləri xatırlamırsan? Səninlə baş verən heç bir hadisəni xatırlamırsan?

D e b o r a. Heç yerdə olmamışam və mənimlə heç bir hadisə baş verməyib.

Sükut.

H o r n b i. Məncə, biz...

D e b o r a. İndi Deboranı görmək istəmirəm. İnsanlar öz bacılarını görmək istəmir. Onlar sadəcə bacıdırlar. Özlərini çox ağıllı hesab edirlər. Hər zaman eşitdiyim bir söz olub – səfeh. Hər zaman şokolad yeməyi xoşlamışam. Onu kağızı ilə yemək isə acgözlükdür. Ancaq onlar həmişə mənim payımı alıb elə həvəslə yeyirdilər ki... Bir dəfə dua edəndə istədim ki, onların heç birini bir daha görməyim. Nə bacılarımı, nə də ki, qardaşımı.

H o r n b i. Bilmirdim ki, sənın qardaşın var.

D e b o r a. Nə?

Sükut.

H o r n b i. Bir az dincəl. Sabah... yeni gün başlayır.

D e b o r a. Elə deyil. Elə deyil! (O gültür.) Əlbəttə ki, elədir. Sabah yeni gün başlayır. Sənə sual vermək xoşuma gəlir.

H o r n b i. Hələ yorulmamısan?

D e b o r a. Yorulmaq? Hələ yox. Artıq tam ayılmışam. Elə fikirləşmirsən?

H o r n b i. Sualın nədir?

D e b o r a. Məni necə oyatdın? (*Sükut.*) Ya da bəlkə məni sən oyatmısan? Özüm oyandım? Bəlkə məni sehrli çubuğunla oyatmısan?

H o r n b i. Səni iynə ilə oyatmışam.

D e b o r a. Deməli, iynə ilə. İndi necə gözələm?

H o r n b i. Əlbəttə.

D e b o r a. Sən də mənim ağ atlı şahzadəmsən, elə deyil? (*Sükut.*) Niyə susursan? (*Sükut.*) Bütün kişiler eynidir. (*Sükut.*) Mənsə səni sevirəm.

H o r n b i. Xeyr, elə deyil.

D e b o r a. Seçimimdə səhv etməmişəm, elə deyil? Burada başqa adam yoxdur. O birilərinə nə etmişən? Burada Pitr adlı oğlan var idi. Onunla oynayırdıq... hindu və kavboy oyunları... oynayırdıq. (*Sükut.*) Nə isə... Bəsdir bu qədər. Ceki tapın. Ona ailə qurmaq üçün razılığımı verəcəyəm. Uşaqlarımız olacaq. Bunun üçün artıq hazırım. Məsələni gecikdirməyin heç bir mənası yoxdur. İrəliyə doğru ən yaxşı addımı atdım. Anam artıq səhərlər yanıma gəlmir, mənə şirin yuxular arzulamır, mahnı oxumur, oğlanlarla uzağa getməyi qadağan etmir. Atamı da çox sevirəm. Ancaq o, bir az huşsuzdur. Paulin deyirdi ki, onun Fulhemdə başqa qadını var. Bunu Paulin deyirdi. Onun, sadəcə, on üç yaşı var. Ona həmişə deyirəm ki, bu cür gülməli, ağlasığmaz fikirlərinə artıq dözmək fikrim yoxdur. Bütün günü ona bu sözləri deyirəm. (*Sükut.*) Atam da anam kimi çox yaxşı insandır. Hər səhər mətbəxdə birlikdə səhər yeməyi yeyirik. Bəs indi nə baş verir?

Sükut.

H o r n b i. Bir gün qəflətən sən dayandın.

D e b o r a. Dayandım?

H o r n b i. Hə. (*Sükut.*) Yuxuya getdin və heç kəs səni oyada bilmədi. Baxmayaraq ki, yuxu sözünü işlətdim, bu tam yuxu deyildi.

D e b o r a. Bir daha fikirləş! (*Sükut.*) Deməli, fikirləşirdin ki, mən yatıram, amma əslində yatmırdım?

Hornbi. Nə yatmışdın, nə də ki, oyaq idin.

Debora. Yuxuya getmişdim?

Hornbi. Özün necə fikirləşirsən?

Debora. Bilmirəm. Yadımda deyil. *(Sükut.)* Bütün bunlardan artıq yorulmuşam. Bir azdan başqa suallar verəcəyəm. Onlardan biri belə olacaq: Yatan zaman necə görünürdüm, ya da oyaq olanda, bilmirəm, həmin o vəziyyətdə olanda? Mərc gəlirəm ki, bilmirsən.

Hornbi. Çox sakit və hərəkətsiz idin.

Debora. Göstər görüm. *(Sükut.)* Göstər görüm necə görünürdüm. *(Hornbi sakit və hərəkətsiz halda dayanır. Debora ona baxır və gülür. Qəflətən dayanır.)* Bütün vaxtı belə idim? Bəs qalan vaxtı?

Hornbi. Həftədə iki dəfə səni havaya çıxarırdılar. Sənin ayaqlarını hərəkət etdirməyə çalışırdıq. *(Sükut.)* Başqa vaxtlar isə öz iradənlə qəflətən tərپənirdin. Qısa müddət belə şeylər olurdu. Sonra isə qəflətən tərپəndiyin kimi dayanırdın.

Sükut.

Debora. Heç mənim... heç mənim gözlərimdə yaş görmüşdün?

Hornbi. Xeyr.

Debora. Bəs güləndə... mən güləndə mənimlə gülürdün?

Hornbi. Heç vaxt gülmürdün.

Debora. Əlbəttə, gülürdüm. Mənim şən xasiyyətim var. *(Sükut.)* Artıq bəsdir. İndi qalxıram. *(Hornbi ona tərəf gedir.)* Xeyr! Dayan! *(O, çarpayından qalxır, ayağa durur və yıxılır. Hornbi ona tərəf gedir.)* Yox! Dayan! Toxunma mənə. *(O, yavaş-yavaş qalxır. Hornbi ona baxa-baxa geri çəkilir. O, sakitcə dayanır. Qalxır və yavaş-yavaş Hornbi tərəfə gedir.)* Gəl rəqs edək. *(Debora astaca rəqs etməyə başlayır.)* Mən rəqs edirəm. Rəqs etməyi həmişə xoşlamışam. Çox kiçik otaqlarda rəqs edirdim. Burada otura bilərəm? Burada oturacağam. *(O, stulda oturur. Hornbi onun yanında əyləşir. Debora stulun ayaqlarına baxır, sonra isə masanı nəzərdən keçirir.)* Masa mənim xoşuma gəlir, bəs sənin? Bir az şərab pis olmazdı, elə deyil?

Hornbi. Hələ yox. Bir az sonra sənin şərəfinə ziyafət təşkil edəcəyik.

Debora. Ziyafət? Mənim üçün? Kifayət qədər pirojna və içki olacaq.

Hornbi. Elədir.

Debor a. Çox gözəl. (Sükut.) Bu stulda oturmaq xoşuma gəldi. Yeni nə xəbər var? Yəqin ki, müharibə qurtarıb?

Hornbi. Hə, artıq qurtarıb.

Debor a. Əla. Başqasını başlamayıblar ki?

Hornbi. Xeyr.

Debor a. Lap yaxşı.

Sükut.

Hornbi. Bayaq dedin ki, kiçik otaqlarda rəqs edirdin?

Debor a. Hə. Çox kiçik yer idi. Çox çətin idi. Elə bil hər zaman rəqs edərkən kimsə sənin ayağını tapdalayır. Yeni hər zaman... hər zaman rəqs edə bilməyən birisi ilə rəqsə bənzəyir. Bəzən böyük otaq da olurdu. O zaman çox rahat olurdum. Həmin vaxtı bütün günü rəqs edirdim. Bütün günü ancaq rəqslə məşğul olurdum. Bu mənim...

Debor a qəflətən otaqda Paulini görür.
O, Deboraya baxır. Paulinin qırx yaşı var.

Paulin. Debor a. (Debor a ona baxır.) Debor a. Bu mənəm, Paulin. (Paulin Hornbiyə tərəf çevrilir.) O, mənə baxır. (Yenidən Deboraya tərəf çevrilir.) Mənə baxırsan? Ah, Debor a... uzun müddətdir ki, mənə bu cür baxmırdın. (Sükut.) Mən sənin bacınam. Məni xatırlayırsan?

Debor a gülür və üzünü çevirir. Hornbi qalxır və Paulinə tərəf gedir.

Hornbi. Sizi çağırmamışdım. (Paulin ona baxır.) Yaxşı, onunla danışın.

Paulin. Ona nə deyim?

Hornbi. Sadəcə, onunla söhbət edin.

Paulin. Mənim nə deməyimin fərqi yoxdur?

Hornbi. Xeyr.

Paulin. Ona ziyan vermərəm ki?

Hornbi. Xeyr.

Paulin. Ona düzünü deməliyəm, yoxsa yalanı?

Hornbi. Hər ikisini.

Sükut.

Paulin. Siz titrəyirsiniz.

Hornbi. Doğrudan?

Paulin. Əlləriniz titrəyir.

Hornbi. Əllərim? (*O, əllərinə baxır.*) Titrəyir?

Paulin Deboraya tərəf gedir və onun yanında stulda əyləşir.

Paulin. Debbi, ailə ilə danışmışam. Hamı çox xoşbəxtdir. Onların hamısı ilə danışmışam. İndi uzaqdadırlar. Səyahət edirlər. Bu onlara lazımdır. Onlar üçün çox çətin oldu. Atam da özünü yaxşı hiss etmir. Baxmayaraq ki, o, hər zaman yaxşı olduğunu deyir, anam isə... çox gözəl səyahətdir. Onlar Hind okeanı ilə Bosfor boğazını keçiblər. Təsəvvür edə bilərsən? Estellaya da, həmçinin bir az dincəlmək lazım idi. Çox gözəl səyahətdir. Onlar Banqkokda dayanmışdılar. Onları orada tapdım. Hamısı ilə söhbət etdim. Hamısı sənə öz sevgilərini göndərdilər. Xüsusən də anam. (*Sükut.*) Onlarla radiotelefonla danışdım. Dənizdən. Gəmi kapitanının kabinəsindən danışdım. Çox həyəcanlı idi. (*Sükut.*) Məni... məni xatırlaya bilərsən?

Debora qalxır və yavaş-yavaş Paulinin yanına,
 çarpayuya tərəf gedir. Sonra o, astaca yataqda oturur
 və gözlərini yumur. Gözlərini açır, Paulinə baxır.
 Sonra işarə ilə onu yanına çağırır.
 Paulin çarpayuya tərəf gedir.

Debora. İcazə ver, sənin gözlərinə baxım. (*Diqqətlə Paulinin gözlərinə baxır.*) Deməli, deyirsən ki, mənim bacımsan?

Paulin. Hə.

Debora. Tamam dəyişmişən. Yaşlaşmışan. Sənə nə olub? (*Debora Hornbiyə tərəf çevrilir.*) Ona nə olub? Bu, qəfil şokdandır? Bilirəm, qəfil şok insanı bir gecəyə qocaldır. Bu haqda kimsə mənə danışmışdı. (*O, Paulinə tərəf çevrilir.*) Səninlə də belə şey baş vermişdi? Qəfil şok səni bir gecəyə qocaldı?

Paulin. Yox, bu sən idin... (*Paulin Hornbiyə baxır. O, Paulinə tərəf gəlir. Paulin yenidən Deboraya tərəf çevrilir.*) Bu sən idin. Əlində güldən ilə dayanmışdın. Onu masaya qoymağa hazırlaşırıydın. Ancaq qoymadın. Əlində güldən sakitcə dayandın. Elə bil... donmuşdun. Səninlə otaqda idim. Gözlərinə baxdım. (*Sükut.*) Səni çağırıdım, "Debbi" dedim.

(*Sükut.*) Ancaq sən... sakit və hərəkətsiz dayanmışdın. Sənə toxundum. “Debbi” dedim. Gözlərin açıq idi. Heç yerə baxmırdın. Sonra qəflətən mənə baxdın, gülümsədin və güldanı masaya qoydun. (*Sükut.*) Ancaq naharın sonuna yaxın hamımız gülüb-danışdıq. Atam gülməli hadisələr danışdı və biz gülürdük. Sən dedin ki, güldan masanın ortasında olduğuna görə atanı yaxşı görə bilmirsən. Güldanı götürüb pəncərənin yanındakı masaya tərəf apardın. Anam gülməyə başladı. Hətta Estella da gülürdü. Ancaq qəflətən biz sənə baxanda, dayandın. Əlində güldan masanın yanında durmuşdun. Güldanı masanın üstünə qoymağa hazırlaşdırdın. Əlini masaya tərəf uzatdın və qəflətən dayandın. (*Sükut.*) Sənə tərəf gəldik. Səninlə danışdıq. Anam sənə toxundu. O, səninlə danışdı. (*Sükut.*) Sonra atam güldanı sənin əlindən almağa çalışdı. Ancaq o güldanı... sənin əlindən ala bilmədi. Səni yerindən belə tərpədə bilmədi. Mərmər kimi yerə yapışmışdın. (*Sükut.*) O zaman sənin on altı yaşın var idi.

Debora Hornbiyə tərəf çevrildi.

Debora. Yəqin ki, o, mənim heç vaxt görmədiyim xalamdır. Uzaqlarda yaşayan qohumlardan birisidir. (*Paulinə.*) Öz vəsiyyətində mənə pul saxlamısan? Mənə pul lazım olacaq.

Paulin. Bu mənəm, Paulin.

Debora. Əgər Paulinsənsə, o zaman qısa müddətdə nəzərəcarpaçaq dərəcədə kökəlmisən. Deyəsən, artıq balet dərslərinə getmirsən. Tanrım! Sən necə kökəlmisən.

Debora diqqətlə Paulinə baxır.

Paulin. Artıq yaşlaşmışıq.

Debora. Yaşlaşmısan?

Hornbi. Artıq kifayət qədər yaşı olan qadımsan.

Debora (*Paulinə.*) Estella Tounli Stritdən olan həmin sarışın oğlana ərə getdi?

Hornbi. Debora, qulaq as. Sən qulaq asmırsan.

Debora. Nəyə qulaq asım?

Hornbi. Bacının dediklərinə qulaq as.

Debora (*Paulinə.*) Mənim bacımsan?

Paulin. Hə. Hə.

Deborə. Bu qədər necə kökəlmisən?

Paulin. Yaşla bağlıdır.

Deborə özünə baxır.

Deborə. Mən səndən zərifəm, elə deyil?

Paulin. Hə.

Deborə. Hə, sənə nisbətən arığam. *(Sükut.)* Dənizə tərəf qaçıb, sonra dalğaların üstünə yxılmaq istərdim. *(Sükut.)* Bu gün nahara getməyəcəyik? *(Sükut.)* Cek haradadır? Yenə həmişəki kimi sakitdir? O, çox utancaqdır. Paulinsə elə itidir ki, özünü də kəsər. Estella isə çərənçidir. Məncə, nə qədər gec deyil, o, Tounli Stritdən olan oğlanla evlənib köçməlidir.

Sükut.

Paulin. Artıq dul qadınam.

Deborə. Bu qadın dəlidir.

Hornbi. Xeyr, o, dəli deyil. *(Sükut.)* O, uzun müddət, müntəzəm olaraq sənə baş çəkirdi. Sənə görə çox nigaran idi. Bu müddət ərzində səni heç vaxt tək qoymayıb. Mən də həmçinin. *(Sükut.)* Uzun illər sənin həkimin olmuşam. Bu, sənin bacındır. Atan kordur. Estella həmişə onun qayğısına qalır. O, heç vaxt ərə getməyib. Anan artıq ölüb. *(Sükut.)* Güldanı sənin əlindən mən götürmüşəm. Səni bu çarpayya mən qoymuşam. Bəzi insanlar səni basdırmaq istəyirdilər. Ancaq icazə verməmişəm. Bütün bu müddət boyu sənin yanında olmuşam, qeydinə qalmışam. *(Sükut.)* Sənə iynə vurdum və oyatdım. Soruşa bilərsən ki, niyə iyirmi doqquz il əvvəl sənə iynə vurub oyatmamışam. İndi başa salaram. O zaman lazımı dərman tapılmamışdı. *(Sükut.)* İndi anlayırsan ki, bu müddət ərzində heç yerdə olmamısan, səninlə heç nə baş verməyib. Ancaq biz əziyyət çəkmişik. *(Sükut.)* Əminəm ki, məni anlayırsan. Sən çox ağıllı qız olmusan. Hər kəs bunu təsdiqləyir. Sənin şüurun zədələnməyib. Onun fəaliyyəti, sadəcə olaraq, müvəqqəti dayanmışdı. Yəni özünə yeni, Alyaska kimi tanımadığı məkan tapmışdır. Ancaq tamamilə hərəkətsiz deyildi, elə deyil? Sən tamam yeni... tamamilə özgə aləmə düşmüşsən. Daim hərəkət edirdin və mən də sənin yolunu

müəyyənləşdirirdim. Ya da bunun üçün əlimdən gələni edirdim. (Sükut.) Heç vaxt səni başqa yerə getməyə qoymayacağam. (Sükut.) Səninlə birgə yaşayırdım. (Sükut.) Bacın Paulinin sən bu xəstəliyə tutulanda on iki yaşı vardı. Onun iyirmi yaşı olanda, mən onunla evləndim. O, dul qadındır. Mən daim səninlə yaşayırdım.

Sükut.

Deborah. Evə getmək istəyirəm. (Sükut.) Mənə soyuqdur. (O, Paulinin əlindən tutur.) Tezliklə ad günüm olacaq? Ad günü şənliyi keçirəcəyik? Hər kəs orada olacaq? Hamı gələcək? Bütün dostlarımız? Neçə yaşım olacaq?

Paulin. Sənə ad günü mərasimi keçirəcəyik. Hər kəs orada olacaq. Bütün ailən iştirak edəcək. Bütün dostların səni təbrik etməyə gələcək. Sənə çoxlu hədiyyələr verəcəklər. Hədiyyələrin hamısı gözəl bağlamada olacaq.

Deborah. Hansı hədiyyələr?

Paulin. Bunu sənə deyə bilmərəm. Çünki bu bir sirdir. (Sükut.) Təsəvvür edə bilirsən, hədiyyələri necə alırsan, onları necə açırsan? Çox həyəcanlı bir şeydir.

Deborah. Onları özümdə saxlaya bilərəm?

Paulin. Əlbəttə, saxlaya bilərsən. Hamısı sənin olacaq. Onlar ancaq... ancaq sənin üçündür.

Deborah. Onları itirə bilərəm.

Paulin. Yox, yox. Hədiyyələrin hamısını sənin yataq otağına qoyacağıq. Elə edəcəyik ki, heç kəs onlara toxuna bilməsin. Heç kəs onlara toxunmayacaq. Səhər oyananda hədiyyələrin...

Deborah. Onları itirmək istəmirəm.

Paulin. Onları heç vaxt itirməyəcəksən. Heç vaxt. (Sükut.) Sənin üçün mahnı oxuyacağıq. Nə oxuyarıq?

Deborah. Nə?

Paulin. Sənə "Ad günün mübarək" mahnısını oxuyacağıq.

Sükut.

Deborah. Sənə nə isə demək istəyirdim. Unutdum. (O, yavaşca yanığına vurur, elə bil nə isə təmizləyir.) Nə deyəcəkdim? Ah, Tanrım! (Sükut.)

Tanrım, nə deyəcəkdim? *(O, indi daha sürətlə yanağına vurmağa başlayır.)* Hə, axı onların hamısı bağlı olacaq. İndi yadıma düşdü. *(O, başını əyir və yüngülcə vurur. Əlini bütün sifəti boyu hərəkət etdirir.)* Ah... yaxşı... aaahhh... ah... ola bilməz... *(Bütün bu danışq boyu onun bədəni əyilir.)* Buraxın məni. Bəsdir. Buraxın məni. Divarlar üzərimə gəlir. Çox ürəksıxıcı yerdür. Buraxın məni. Nəfəsim kəsilir. Görə bilmirəm. Onlar mənim üzümü bağlayıblar. Zəncir və qıfilla məni bağlayıblar. Ah, Tanrım, ola bilməz... mən çox gəncəm. Gözlərim qaralır. Ancaq burnumun kölgəsini görürəm. Gözlərim qaralır. *(O, qəflətən dayanır və sakitcə oturur. Bədəni düzəlidir. Yuxarı baxır. Yuxarı barmaqlarına baxır.)* Heç nə. *(Sükut. O, sakit halda danışmağa başlayır.)* Damcı səsinə eşidirsiniz? *(Sükut.)* Ancaq mən eşidirəm. Kimsə kranı açıq qoyub. *(Sükut.)* İndi deyəcəyəm bu nədir. Bunlar böyük zallardır. Onların divar kimi böyük daxili pəncərələri var. Görürsünüz, pəncərələr güzgüdür. *(Sükut.)* Təsəvvürünüzə gətirə bilməyəcəyiniz qədər, hər tərəf sakitdir. Elə sakitdir ki, gözlərimin hərəkətini hiss edə bilirəm. *(Sükut.)* Yataqda uzanmışam. İnsanlar mənə tərəf əyilib, mənimlə danışır. Danışmaq, söhbət etmək istəyirəm. Ancaq bunu edə bilməzsınız. Çünki, siz damcı səsləri eşidilən böyük zaldasınız. *(Sükut. O, Paulinə baxır.)* Kifayət qədər yaşlı olmalıyam. Mənim üçün maraqlıdır, görəsən necə görünürəm. Ancaq güzgülüyə baxmağa heç bir istəyim yoxdur. *(Sükut.)* Ola bilməz. *(O, Hornbiyə baxır.)* Deyirsən yatmışdım. İndi oyanmışam. Deyirsən məni ölümdən qurtarıbsınız. Deyirsən yatmamışdım və indi də yatmıram. Deyirsən həmişə ayıq idim və indi də oyağam. Deyirsən mən qadınam. *(O, Paoulinə baxır və yenidən Hornbiyə tərəf çevrilir.)* O, dul qadındır. Artıq balet dərslərinə getmir. Anam, atam və Estella səyahətdədir. Onlar Banqkokda dayanıblar. Tezliklə ad günüm olacaq. Deyəsən, indi hər şeyi anlamağa başlayıram. *(Sükut.)* Sağ olun.

SON

Con Sommerfeld

(1908–1991)

ÖLMƏK ASAN DEYİL

Uzun şırımın axırında yanıb külə dönmüş qırıcı təyyarənin müqəvvası göründü; bu şırım həmin təyyarənin son enişindən yadigar qalmışdı. Günəş batmaq üzrəydi. Hər qum təpəciyinin, hər kaktus kolunun, hər pırtlaşq düşmüş tikanlı səhra zibilinin yöndəmsiz kölgəsi uzanaraq qaranlığa bürünən üfquə sarı sürtünürdü. Sakit və ilıq qumluqda, nəhayətsiz, boş səmada, gecəyəmi, gündüzəmi aidliyi bilinməyən qürub çağının işığında elə saf sükut hökm sürürdü ki, sanki bu yerlərdə heç vaxt həyat əlaməti olmamışdı.

Bu sükutun, bu qumsallığın və işığın fonunda vurulub salınmış qırıcı təyyarə min illər qabaq ölmüş hansı nəhəng heyvanınsa müqəvvasına bənzəyirdi. Onun tüstüdən qaralmış, istilikdən zəifləmiş gümüşü sümükləri himə bənd idi – zamanın gözəgörünməz və qarşısızalmaz təsiri onları tədricən tikə-tikə edəcəkdi; adama elə gəlirdi ki, təyyarənin müqəvvasını salamat saxlayan havadakı əzəli sükutdur – adi bir küləyin sığalı belə onu min illərin tör-töküntüsünə qatardı. İşıltılı qum səhrası, yəqin ki, heç vaxt bir damcı yağış və ya külək əlaməti görməmişdi; ayaq izi burada tam bir əsrə pozulmazdı və qəzaya uğramış qırıcının quyruğunda qurtaran bu əyri-üyrü şırım da min il qabaq ölmüş nəhəng heyvanın palçıqda hidz olunan cəmdəyi kimi qədimlik təsiri bağışlayırdı.

Ancaq bu qədim görünüşlü metal “sümüklər” hərərətini hələ də itirməmişdilər, təyyarə yerə çırplanda göyə millənmiş toz buludu da indi-indi sovuşurdu. Və təyyarəçi də hələ ölməmişdi. O, bir az aralıya düşmüşdü, ayağının biri sınıb altında qalmış, sınımış çənəsi bir başqa

cür sallanırdı, örtülməyən bəbəkləri qana bələnmişdi, dişləri xıncım-xıncım olmuşdu; qan sifətini örtmüş, paltarını qaraltmışdı. Təkcə göz-ləri yaşayır, xəfficə hərəkət edirdi, sanki o, nəzərlərini qum yuvasına tərəf məqsədsiz axan nazik qarışqa çayına zilləmişdi.

Duyurdu ki, hələ də sağdır, ancaq şüuru tam qayıtmadığı üçün ölümün uzaqda olmadığını ağılna gətirə bilmirdi. Ancaq onu bilirdi ki, içərisində nə isə baş verir. Qarnındakı ağrı kəskin deyildi, ancaq qəribə, dəhşətli və qorxulu idi, elə bil nə isə tərs, nə isə rezinvari və ya metalvari bir şey daxilində düyün salır və həmin düyün get-gedə böyüyürdü.

Tərpənmək istəmədi. Ağzının kənarından axan nazik, qara qan şırımı susuz qumun üstünə damcıladı. Sınımış ayağından qopan dözülməz ağrı bütün əzələlərinə yayıldı, o, huşunu itirdi.

Öz əzgin bədəni üstə dustaq olan, şüursuzluqda itib-batan yad-daşı oyanır və yaşayır, indi xatirələrə çevrilmiş keçmiş çətinlik çəkmədən baş vururdu. İndi təyyarəçi qəzaya uğradığı anı, yuxarı qalxan üfütü, donmuş saniyələrin gözlənilməz hücumunu, yerlə toqquşma-dan qabaq əzələlərinin hədsiz gərildiyi dəqiqələri yaşayırdı.

Və indi o, döyüşdən sonra yenə də uçur, əsrarəngiz doğma bulud-lar arasındadır və həyatının son ilini yenidən yaşayasıdır. Tamamilə tənha, sevinc içində, günəşin parlaq ziyası altında yer üzündə kilo-metrlər qət edir, özünün oktyabrda torpaqla toqquşduğu son hadisəni yadına da salmır, sonra o şığıyır, aşağıda bomba partlayır, yanan binaların göyə dirənən tüstüsü, həmin tüstünün məngənəsində öteri nəzərə çarpan ağaclar və yaşıllığın bircə anda külə dönməsi; daha sonra o, Londonun yaxşı bələd olduğu balaca təyyarə limanına enir, o limana ki, orada həmin qızı ilk dəfə görmüşdü və onunla qoşa addım-lamışdı, o qız ki bir ay, bircə ay qabaq onun arvadı olmuşdu.

Qızla birgə olanda hər şeyi unutdu; indi o, balaca pişik kimi xumar-lanan sevgilisinin gülüşünü xatırlayırdı; qızla birlikdə çəmənlikdə addımlayır, saf bahar qoxuyan küləyi ciyərlərinə çəkirdi, indi o, şirin yay gecəsində, qızın sevimli bədəni üstə min cür ərköyünlük edirdi, qızla birlikdə yaşayacaqları işıqlı gələcəklərinin parıltısını götürdü. Hər ikisi birlikdə olduqları vaxtın azlığını anlayır və bu azlığın kölgəsi, onları hər dəqiqəni daha şirin keçirməyə vadar edirdi.

Ancaq şirin istilik tədricən sovuşur və təyyarəçinin bədəni soyuq və ağır bürüyürdü. Şüurun qayıtması nə ağır imiş. Onun açıq gözləri bol ulduzlu, nəhəng gecə səmasına dikilmişdi. Soyuq və sükut onu dəfn edirdi, o, artıq ölümün tənhalığını dadırdı.

– Mən hələ ölməmişəm, – qışqırdı, ancaq özü də kəsik-kəsik çıxan, insandan çox heyvan səsinə bənzəyən səsinə eşitmədi. Onun bədəni amansız ağrılardan yığıldı; sınımış ayağından qopan dözülməz ağrı daxili aləmini sarsıdan anlaşılmaz, daha kəskin ağrı ilə birləşdi, sallaq çənədən, sınımış dişlərin şişib tuluğa dönmüş yerlərindən yayılan ağrılar isə əlavə əzab verirdi.

Ancaq ağrılar da onun düşüncələrinə hakim kəsilə bilmirdi. O, ulduzlu-tapmacalı səma altında, soyuqda öz gərəksiz bədəninin tənhalığını duyur və bilirdi ki, xilas olmaq və ya yaşamağa heç bir ümid yeri yoxdur. O bilirdi ki, yaraları möhlət versə, səhərəcən yaşayacaq, sabah isti olacaq, uçunması, sonra sayıqlaması başlayacaq, daha sonra isə ölüm kabusu sinəsinə çökəcək. Və öz çıxılmaz vəziyyətini anlasa da, qorxunu və gərəksiz ümidi özündən kənar eləməyə çalışırdı.

Yaxınlaşan ölümünə inansa da, sakitcə “mən hələ ölməmişəm” sözlərini qışqırmağa, heç olmazsa, pıçıldamağa cəhd etdi, ancaq səsi yaralarında zoqquldayıb qaldı, dodaqlarına çatmadı.

Haradasa, lap uzaqlardakı sakitlikdə çaqqallar ulaşıdı, səslər saf, boş havada əzabkeş lunatiklərin iniltisinə bənzədilər. “Daha ölüürəm” – təyyarəçi öz-özünə dedi. “Ancaq hələ canım çıxmayıb”.

Görəsən, günəş haçan çıxacaq? (Ona soyuq idi, ancaq istidən yanırdı). Saatinın çaqqılıtsı qulağına dəydi. Düşündü ki, saatin sınımayıb salamat qalması çox qəribədir. Səhər çağı qurduğunu xatırladı (elə bil, səhər çağından sonra min il keçmişdi), sonra maraqlandı ki, görəsən saati qabaqca dayanacaq, yoxsa ürəyi?

Səmadakı ulduzlar yavaş-yavaş seyrəkləşdi, təyyarəçi anlamadı ki, gecə başlanmaq üzrədir, ya qurtarmaq. O, ancaq dan yerinin sökül-məsini gözləyə və əzab çəkə bilərdi. Bilirdi ki, açılan sabah onun yer üzündə keçirəcəyi son günündən savayı bir şey olmayacaq, ancaq nə qədər ki, yaşayırdı, səhəri sakit qarşılaya bilmirdi; sanki sabahın gəlişi ona nə isə əlavə ümid gətirəcəkdi. Və günəşin çıxması barədə düşü-nəndə xəyalı illərlə qabağa uçdu, böyük ümidli həmin günün günə-